SOCIALIST REGISTER 2017

HAZIRLAYANLAR: LEO PANITCH, GREG ALBO

DEVRİMİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

1917 EKİMİNİN MİRASI VE GÜNÜMÜZ

İNGİLİZCEDEN ÇEVİREN: RAFET KOCA

Yordam Kitap

Yordam Kitap

Eserin orijinal adı:
Socialist Register 2017: Rethinking Revolution
(The Merlin Press, 2017, Londra)

Yordam Kitap'ta *Socialist Register* Sayıları

Socialist Register 2008
Küresel Parlama Noktaları
Emperyalizme ve Neoliberalizme Karşı Tepkiler
(Şubat 2009)

*

Socialist Register 2009
Günümüzde Şiddet
Ya Barbarlık Ya Sosyalizm
(Mart 2010)

*

Socialist Register 2010
Kapitalizmde Sağlık
Sağlıksızlık Semptomları
(Ocak 2011)

*

Socialist Register 2011
Bu Defaki Kriz
(Ekim 2012)

*

Socialist Register 2012
Ekonomik Kriz ve Sol
(Ekim 2013)

*

Socialist Register 2013
Strateji Sorunu
(Nisan 2016)

*

Socialist Register 2014
21. Yüzyılda Sınıflar ve Sınıf Mücadelesi
(Kasım 2015)

*

Socialist Register 2015
Sınıflar Dönüşürken
(Şubat 2017)

*

Socialist Register 2017
Devrimi Yeniden Düşünmek
(Aralık 2017)

SOCIALIST REGISTER 2017

DEVRİMİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

1917 Ekiminin Mirası ve Günümüz

Hazırlayanlar

Leo Panitch ve Greg Albo

İngilizceden Çeviren

Rafet Koca

Yordam Kitap: 308 • Socialist Register 2017: **Devrimi Yeniden Düşünmek**
ISBN 978-605-172-242-9 • *Çeviri*: Rafet Koca • *Redaksiyon*: Çağdaş Sümer
Düzeltme: Şafak Etike • *Kapak ve İç Tasarım*: Savaş Çekiç
Sayfa Düzeni: Gönül Göner • *Birinci Basım*: Aralık 2017
© The Merlin Press, 2017 (merlinpress.co.uk) © Yordam Kitap, 2017

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **Faks:** 0212 528 19 09
W: www. yordamkitap.com • E: info@yordamkitap. com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap

Baskı: **Yazın Basın Yayın Matbaacılık Turizm** Tic.Ltd.Şti. (Sertifika No: 12028)
İ.O.S.B. Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No: 38-40-42-44
Başakşehir-İstanbul
Tel: 0212 565 01 22

SOCIALIST REGISTER 2017

DEVRİMİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

1917 Ekiminin Mirası ve Günümüz

İçindekiler

Önsöz 9

1917'nin Özgün Mirası:
Devrimin *Longue Durée*'sini Yeniden Canlandırmak
Bryan D. Palmer ve *Joan Sangster* 13

Sınıf, Parti ve Devlet Dönüşümü Sorunu
Leo Panitch ve *Sam Gindin* 48

Devrimin Güncelliği
Jodi Dean 71

Hareket-Parti İlişkisini Radikalleştirmek:
Ralph Miliband'dan Jeremy Corbyn ve Ötesine
Hilary Wainwright 92

Günümüz Radikal Solunda Avrokomünizmin Mirası
Fabien Escalona 115

Ekolojik Felaketçiliğin Ötesinde:
Güneş Komünizmi İçin Gereken Koşullar
David Schwartzman 132

Latin Amerika'da Sol Bir Şey:
Venezuela ve Yirmi Birinci Yüzyıl Sosyalizmi Mücadelesi
Steve Striffler 149

Marx ve Engels'in Devrimci Partiye Bakışı
August H. Nimtz 171

1917 ve "İşçilerin Devleti": Geçmişe Bakmak
A. W. Zurbrugg 189

"Halk Savaşı" ve Çin Devriminin Mirası
Wang Hui 209

"Ulusal Kurtuluş" Olarak Devrim ve
Neoliberal Irkçılık Karşıtlığının Kökenleri
Adolph Reed, Jr 222

İmkânsıza Seslenmek
Slavoj Žižek 246

Aklın Devrimci İyimserliği Üzerine
Leo Panitch 263

Katkıda Bulunanlar 270

Önsöz

Socialist Register'ın bu 53. sayısı yirmi birinci yüzyılda devrimin anlamı meselesini ele alıyor. 1917'nin mirasıyla hesaplaşmak kuşkusuz bunun bir veçhesi. "Ekim" ezilen milyonlarca insana esin kaynağı olan benzersiz bir olaydı. Yirmi birinci yüzyıl solunun, bu olayın hem siyasi, entelektüel ve kültürel yaşam, hem de geçtiğimiz yüzyılda yaşanan diğer devrimler üzerindeki geniş -olumlu ve olumsuz- etkilerini eleştirel bir şekilde yeniden değerlendirerek anlamaya ve aşmaya ihtiyacı var. Fakat elinizdeki sayının esas amacı geçmişten ziyade geleceğe bakmak.

Bütün devrimler benzersiz çelişkilerin, olumsallıkların, sınıf ittifakları ve mücadelelerinin doygunluğa ulaştığı konjonktürlerde ortaya çıkar. Bu güçlerin somut olarak kesişmesi, devrimcilerin sadece anlamaları değil, aynı zamanda içinde hareket etmeleri ve örgütlenmeleri de gereken siyasi koşulları oluşturur. İster parlamentoda çoğunluğun elde edilmesi, isterse mevcut siyasi rejimin çöküşü yoluyla olsun devlet iktidarının ele geçirildiği "siyasi olay"ın, öz-yönetim ile kurumsal kaynakların demokratikleştirilmesi ve toplumsallaştırılması için iktidarın inşa edildiği toplumsal devrime nazaran daha az hayati olduğu defalarca görülmüştür. "Olay" kendi başına, kapitalist piyasa öngörülerinin sınırlı ufkunun ötesinde, yeni siyasi ihtimal ve tahayyüller yaratan dramatik bir kopuş olabilir. Fakat asla sömürülenlerin ve ezilenlerin sosyalist demokrasiyi geliştirerek rekabetçi olmaktan ziyade kolektif yaşam biçimleri kurmak üzere kendi iktidarlarını inşa etmeleri için yeterli bir koşul olmayacaktır. Bu bağlamda solun, günümüzde ortaya çıktıkları şekilleriyle neoliberalizmin toplumsal alternatiflerine yönelik çok sayıda deneye açık olması ve bunları sabırla izlemesine ihtiyaç vardır. Nerelerde yapısal reform projelerine yeni alanlar açılabileceği ya da daha derin kopuşların aniden siyasi arenada belirivereceği belli olmaktan çok uzaktır.

Bu anlamda, 1917'nin yıldönümü vesile olmuş olsa da, bu sayı sadece bir devrim tarihi ya da bugün devrim yapmaya yönelik reçetelerin bir derlemesi değildir. Öngörülebilir gelecekte, yirminci yüzyılda anlaşıldığı şekliyle reformun da en az devrim kadar imkânsızmış gibi gözüktüğü bir dönemde, kapitalist krizlerle hem devrim hem de reform arasında bulunan ilişki üzerine bir

kez daha düşünmek ve bunu, muhtelif bölgelerdeki radikal siyasetlerin izledikleri güzergâhların yanı sıra mevcut konjonktürle de ilişki içinde yapmak gerekiyor. Elinizdeki sayı aynı zamanda bugün sosyalist hareketin içinden geçtiği yenilenme sürecini ve bu sürecin devrimci dönüşümlerin ve toplumsal düzenin demokratikleştirilmesinin yeniden gündeme girmesine ne ölçüde yardım edebileceğini ele alıyor. Bu, devrimci parti kavramının *ve* devrimci bir fail olarak bugün işçi sınıfının taşıdığı önemi değerlendirmeyi de içerir. Her ikisinin de hem siyasi pratik açısından hem de devrimci tasavvur ve bunun sanatsal ifadesi açısından ne anlama geldiği de, yirmi birinci yüzyılın karşı karşıya bulunduğu muazzam ekolojik sorunlar bağlamında devrimin taşıdığı anlamla birlikte ele aldığımız konular arasında yer alıyor.

Elbette *Socialist Register,* geçmişin devrimci uğraklarının günümüzü şekillendirmeyi sürdürdüğünü, fakat gelecekte demokratik sosyalizmin başarılı bir şekilde yaratılmasını garantileyen herhangi bir şablon sunmadığını kabul ederek, kapitalizmden devrimci kopuşların değişen anlam ve olasılıklarını araştırmakla her zaman ilgilenmiştir. Ralph Miliband'ın derginin 1964'deki birinci sayısında dile getirdiği gibi: "Gelişmiş kapitalist ülkelerdeki geçmiş sosyalist tecrübelerin bize sunduğu en açık ders, ekonomik krizle sosyalist kararlılık arasındaki ilişkiyle, daha doğrusu bu ilişkinin yokluğuyla alakalıdır. ... Bugün, 1930'ların başında Britanya ve Birleşik Devletler gibi ülkelerde yaşanan bunalımın tekrarlanması, muhtemelen çok daha dramatik sonuçlar doğuracaktır. Fakat bu sonuçların zorunlu olarak sosyalist bir istikamet alacağı hiçbir şekilde kesin değildir." *Register*'daki bu denli çok sayıda makalenin Lenin'in sosyal demokrasinin "parlamenter miskinliği" adını verdiği şeye dair eleştirel bir analize girişmesinin nedeni bu olmakla birlikte, aynı zamanda Leninizmin yetersizliklerine dair sürekli bir farkındalık da söz konusuydu. Miliband'ın 1976'da yayımlanan ünlü "Moving On" ("Yola Devam") makalesi, "Britanya'daki sosyalist solun temel sorununun hâlâ, kendi örgütlenmesini kayda değer bir destek çekebilecek ve daha da büyümek için hakiki bir vaatte bulunabilecek etkili bir siyasi oluşuma dönüştürmesi" olduğunu belirterek başlıyordu. Bunun nedenlerinden biri, radikal solun büyük bir kısmında, "Sosyalist değişimin, iktidarın 1917 Ekimindeki Bolşevik modele göre devrimci bir şekilde ele geçirilmesiyle gerçekleşeceğine dair yaygın bir algının" varlığını sürdürmesiydi. "Bu onların ortak kalkış ve varış noktası, bütün varoluş biçimlerini belirleyen senaryodur. Fakat bu Bolşevik model, genel olarak devrimci sosyalistlere gerçek bir seçim meşruiyetini de içermesi gereken bir ilerleme stratejisi dayatan burjuva demokratik rejimlerde, işçi sınıfı hareketleri arasında ... çok zayıf bir albeniye sahiptir."

Sosyal demokrat aşamacı yanılsamalara düşmeden bunun nasıl başarılacağı, Andre Gorz'un 1968 sayısındaki parlak makalesinin başlığıyla "Reform ve

Devrim"in nasıl bir araya getirileceği, *Register*'ın birincil meselesi olmayı sürdürmektedir: "İlerici reformlara dayanan bir sosyalist strateji, kapitalist bir okyanusta sosyalist adaların kurulması anlamında gelmez. Ama ... insanların ihtiyaç ve özlemlerine uygun bir toplumsal üretimin mantığı ile kapitalist birikimin ve yönetimin gücünün mantığı arasındaki uzlaşmaz çelişkinin yoğunlaşması ve derinleşmesi ... anlamına gelir." Dolayısıyla *Register*'ın temel meselelerinden biri, tam da Elmar Altvater'in 1979 sayısında çıkan son derece ileri görüşlü makalesinde, "işçi hareketine tarihsel bir görev sunan ve zaman içinde onu hâkim siyasete alternatifler formüle etmek zorunda bırakacak ikili saldırı hattı (artık işçi hareketiyle toplumsal ya da siyasal bir uzlaşma aramayan hükümet siyasetinin otoriteryen yapılanması ve ekonominin piyasa güçlerine açılması)" diye tanımladığı şey karşısında, bunun koşullarının çoğalıp çoğalmadığının ya da zayıflayıp zayıflamadığının değerlendirilmesi olmuştur.

Bu "piyasa güçleri"nin sonraki on yıl boyunca yerkürenin her yerinde serbest bırakılması, 1917'nin mirası üzerinde hak iddia eden komünist rejimleri bile kuşatırken, *Register*'ın "Revolution Today: Aspirations and Realities" [Günümüzde Devrim: Özlemler ve Gerçeklikler] başlığını taşıyan 1989 sayısının Önsöz'ü şu sözcüklerle başlıyordu: "İşbirliğine dayalı, eşitlikçi, demokratik ve sınıfsız bir toplum yaratmaya yönelik sosyalist özlem, hayata geçirilmesi için, toplumsal ve siyasal düzenin kökten dönüşümünü, kısacası bir devrimi gerektirir. Fakat bugün devrim fikri neyi gerektiriyor? Bu yüzyılın sonuna yaklaşırken bu soruyu sormak, sosyalist özlemlerin nasıl hayata geçirilebileceğiyle ilgili birçok meseleyi de beraberinde gündeme getirir ve bu sorunlar hakkında nasıl düşünebileceğimizle ve bunların nasıl çözülebileceğiyle ilgili problemler ve ikilemler ortaya çıkarır." *Register* o günden bu yana bu sorunları ele almayı -hatta "Necessary and Unnecessary Utopias" [Gerekli ve Gereksiz Ütopyalar] başlıklı 2000 sayısında olduğu gibi bütün bir sayıyı bunlara ayırmayı- sürdürürken, giderek daha fazla bunlarla sosyalist-feminist ve eko-sosyalist perspektifler arasında bağ kurmaya çalıştı.

Fakat solda bile akıntıya karşı kürek çekiyorduk. En önde gelen katkıcılarımızdan biri ve yıllar boyunca *Register*'ın editörler kolektifinin bir üyesi olan Ellen Meiksins Wood'un, "The Retreat of the Intellectuals" [Entelektüellerin Geri Çekilişi] başlıklı 1990 sayısında belirttiği gibi: "Tuhaf zamanlarda yaşıyoruz. Batı'da Sol'un entelektüelleri -ya da bunların geniş kesimleri- gerçekten dünya-tarihsel önem taşımasa bile, en azından faydalı bir şey yapmak için nadir bir fırsat yakaladıkları bir dönemde, tamamen geri çekiliyorlar. Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki reformcuların iktisadi ve siyasi başarı paradigmaları için Batı'ya baktıkları bir dönemde, öyle gözüküyor ki pek çoğumuz Batı solunun üstlendiği geleneksel kapitalizmin eleştirisi rolünden feragat ediyoruz. Kapitalist sistemin içsel işleyişini ortaya çıkarmak için bir Karl Marx'a

ya da 'olay yerindeki' çirkin gerçekleri ifşa etmek için bir Friedrich Engels'e hiç olmadığı kadar ihtiyaç duyduğumuz bir dönemde, elimizdeki şey, temel işlevlerinden biri kapitalizm sorununu gündemden düşürmek olan bir 'post-Marksistler' ordusu.

Ellen'ın geçtiğimiz yılki vefatının yasını tutarken bile, akıntının tersine döndüğünü, kapitalizm sorununu gündemden düşürme çağının tamamen sona erdiğini görecek kadar yaşadığını hatırlamalıyız. "The Politics of the Right" [Sağ Siyaset] başlıklı 2016 sayısını hazırlamamıza neden olan şey, bunun sonucunun "zorunlu olarak sosyalist bir istikâmette akmayacağı"nın kabul edilmesiydi ve 2017 sayısının akışın sosyalist istikametlere nasıl çevrileceğini yeniden düşünmemize yardımcı olacağını ümit ediyoruz (sonraki sayılarımızın da demokrasi ve yirmi birinci yüzyılda yaşamanın eko-sosyalist biçimleri üzerinde yeniden düşünmeye yardım etmesini ümit ettiğimiz gibi). Her zaman olduğu gibi katkıda bulunan bütün yazarlarımıza, makalelerinin yanı sıra, bu denli güç ve tartışmalı bir konu üzerine düşünürken sergiledikleri heves ve yoldaşlık için de teşekkür ediyoruz.

Leo Panitch - Greg Albo
Temmuz 2016

1917'NİN ÖZGÜN MİRASI: DEVRİMİN *LONGUE DURÉE*'SİNİ* YENİDEN CANLANDIRMAK

Bryan D. Palmer ve *Joan Sangster*

1917, ihtilalci solda konumlanan pek çok kişi için, tarihin hoş olmayan bir cilvesi, bize musallat olmaya devam eden bir hayalettir. Bizim bakış açımız ise farklı: 1917, bizim düşünce, eylem, teori ve hassasiyetlerimizde yaşamaya devam ediyor; çünkü, insan etkinliğinin ve devrimin önüne geçilemez potansiyelinin bir kanıtı olmayı sürdürüyor. Çoğu zaman nesnel koşulların belirleyiciliğine sergiledikleri kölece bağlılığa sıkışıp kalmakla kıyasıya eleştirilen Bolşevikler, izledikleri yolda da açıkça görüldüğü üzere, tarihin oluşumunda öznel unsurun önemine inanıyorlardı. Bolşevikleri iktidara getiren devrim, kapitalist ilerleme mantığına dayalı olarak devrime doğru evrimsel bir yol öngören Avrupa'daki yaygın Marksist ortodoksiyle çelişiyordu ve liderlerinin kendi ulusal burjuva devletlerinin safına geçmek için savaş karşıtı duruşlarını terk etmeyi tercih etmeleri üzerine İkinci Enternasyonal'in talihsiz biçimde çözülmesinin hemen ardından vuku bulmuştu.

İhtilalci solcuların, hem 1917 Devrimi'nin sunduğu imkânlarla hem de bu devrimin sonuçlarının özgürlükçü dönüşüme yönelik siyasete susamış olanların ağzında sosyalizmin anlamına dair nasıl kötü bir tat bırakmış olabileceğiyle yüzleşmesi, bugün her zamankinden daha önemlidir. Bir yandan, yaşadığımız dönemde kapitalist zulmün, sömürünün ve yozlaşmanın aşılmasına şiddetle ihtiyaç duyulmaktadır. Rusya'da ve birçok başka yerde Birinci Dünya Savaşı öncesinde ihtilalci solu harekete geçirmiş ve Bolşevik Devrimi'nin ilk yıllarını biçimlendirmiş olanlar da aynı ihtiyaçlardı. Öte yandansa, 1917'nin yerini Thermidorcu bir Stalinizasyona bırakmasıyla ilişkilendirilen Devrim'in

* Uzun ömür ya da uzun vade anlamında -*ed.*

güncel gücü ve iddiaları, nadiren sözde solun önemli bir kesimi de dahil olmak üzere bu kadar çok insan tarafından göz ardı edilmiştir.

Geoff Eley şöyle der: "Devrimler artık olumlu tepkilerle karşılanmıyor. Stalinizm felaketinin ve Sovyetler Birliği'nin yüz kızartıcı çözülüşünün, Rus Devrimi'nin özgürlükçü etkilerini neredeyse tamamen ortadan kaldırmasına izin verilmiştir."[1] Hüzün verici otobiyografisinde "Bugün *Devrim* bizde, yani sadece kurbanlarının değil, onu yapanların ve ondan yararlananların soyundan gelenlerde de ayaklanmanın ya da köylü isyanının on sekizinci yüzyılın kabul salonlarında yarattığıyla aynı itici imgeleri canladırıyor" diye yazan 68 kuşağı militanlarından Régis Debray'in belirttiği gibi, devrimin insanlık halini değiştirebileceği fikrinin yerini teslimiyet almıştır. Devrimci projenin itibarı artık, lafı dolandırmadan söyleyecek olursak sıfıra inmiştir: "İki yüzyıl, milyonlarca ceset, başlanılan noktaya geri dönme: Elde var sıfır."[2]

"Uzun devrim"e bakışımız, elbette Debray'inkinden farklıdır. Devrimin mirasının epey farklılaştığını da kabul ediyoruz: Devrim, 1917'yi hem önceler hem de sonrasında da devam eder; zaman ve mekân boyunca yekpare ve türdeş bir hareketlilik olarak tanımlanamaz, çünkü komünizm, sosyalizm, anarşizm, sendikalizm arasındaki ve bu akımların kendi içlerindeki siyasi farklılıklar, önemsiz değildi. Anarşizm, kendi içerisinde bambaşka eğilimlere ayrıldı; Emma Goldman belki de bu farklı eğilimlerin birleşiminin vücut bulmuş hali olsa da, bazı anarşistler devrimci kolektivist fikirleri sahiplenirken, bazıları da bireysel özgürlüğü ve bağımsızlığı öne çıkardılar. Marx ve Engels ütopik sosyalistlere sert eleştirilerde bulundu ama başkaları hem analitik vurgularında hem de pratik yönelimlerinde bilimsel olan ile ütopik olanın unsurlarını birleştirdi.

William Morris, 1880'lerdeki devrim savunusunda, bu birleşime dair bir şeyler yakalamıştı. İster büyük isterse küçük bir dinleyici kitlesine hitap etsin, Morris'in amacı, bu insanları az ile yetinmemeye özendirmek ve onları özgür olmak için mücadele etmeleri gerektiğine, yoksa kölelik bataklığında saplanıp kalacaklarına ikna etmekti.[3] "Toplumsal devrimin gerekliliğine inananların" görevi, ilk olarak "kendi hoşnutsuzluklarını ifade ederek" başkalarını yanlarına çekmek, ikinci olarak "kitaplardan ve yaşayan insanlardan bir şeyler öğrenmek" ve üçüncü olarak da "devrimci hoşnutsuzluğun ve umudun dile getirileceği kanalları açmak için dürüst bir çaba sergileyen herhangi bir insan grubuna katılmak"tı. Lenin ve Bolşevikler, kendilerini, bu tür ütopik sosyalist söylemlerden ayırdılar; fakat 1917'nin ortaya çıkardığı dünya komünist hareketi bu hassasiyetlerden bütünüyle vazgeçmedi. Lenin'in destekçisi sayılamayacak E. P. Thompson, *Out of Apathy* (1960) adlı eserinde büyüyen devrimci mücadelenin temelini şöyle ortaya koymuştu:

> Atılım noktası, evrimsel yolda dengeyi aniden sosyalist cephe lehine değiştirecek başka bir hile değildir. ... Kuşkusuz geçiş, en geniş tarihsel anlamda, sınıf iktidarının el değiştirmesi olarak tanımlanabilir: İktidarın "hâkim tepeler"den alınması ve sosyalist demokrasinin iktidarının savunulması. Ancak bu nokta, dar siyasi (en azından parlamenter) ifadelerle tanımlanamayacağı gibi söz konusu atılımın hangi bağlamda gerçekleştirileceğini de önceden kesin olarak bilemeyiz. Vurgulanması asıl önemli olan, atılım noktasının yalnızca teorik spekülasyonla değil, aynı zamanda pek çok alanda devrimci bir doruk noktasına ulaşmak için tasarlanan reforma yönelik sürekli baskılarla *pratikte keşfedilmesi* gerektiğidir. Ve bu, toplum genelinde, iki sistem, iki yaşam tarzı arasında bir karşı karşıya gelişi zorunlu kılacaktır.[4]

Farklı devrimci projeler arasındaki çizgiler ne kadar değişken olursa olsun, on dokuzuncu yüzyıldaki pek çok sosyalist isim ve yirminci yüzyıldaki birçok muhalif komünist gibi Thompson da, devrimi "ivedi bir şey", köklü, esaslı, toplumsal bir dönüşümün insanın özgürleşmesi ve hatta hayatta kalması için vazgeçilmez olduğunu gösterecek zaruri bir proje olarak kavrar.

İlerleyen sayfalarda, ırk eşitliği kampanyalarının, sınıfların akışkan yapısının ve direniş ile mücadelenin çeşitli sanatsal ve edebi türlerdeki karmaşık temsilinin yanı sıra, kadınların özgürleşmesi, cinsellik, üreme, aile gibi konuları da açımlayarak, 1917'nin mirasını ve bu mirasın devrime dair daha geniş kavrayışını ele alacağız. Tartışacağımız her şey, doğrudan ve dolaysız olarak 1917'nin izini taşımasa da, devrimin mirasını değerlendirmeden direnişin kapsamını ve çeşitli gelişmelerin zenginliğini tasavvur etmek zordur. Bu tür konuları, 1917'nin yarattığı etkinin farklı şekillerde iz bıraktığı belirli tarihsel dönemlerde inceleyeceğiz. Fakat bu yerel tezahürlerin özgünlükleri ne olursa olsun, çizdiğimiz çerçeve diğer ulusal ve bölgesel bağlamlara da genellenebilir. Bu makalenin yazarları olarak, 1917'nin taşıdığı anlamlara dair bir tartışma[5] çerçevesinde incelenebilecek önemli konularda gerçek anlamda fikri ayrılıklarımız bulunuyor, fakat günümüz solunun gerçek siyasi manzarası bu tür bir tartışmada yatıyor. Bizim aramızdaki farklılıklar, kapitalizmin yerine devrimin elzem olan ütopik vaadini hayata geçirebilecek, gerçekleştirilebilir bir toplumsal düzen getirme konusunda ciddi olan sosyalistlerin başına bela olmuş teorik ve pratik ayrımların bir kabulüdür.

DEVRİMCİ YANKILANMALAR I: TOPLUMSAL CİNSİYET

Kadınların ve işçi sınıfının kurtuluşuna inandığı için 1840 yılında bir "parya" olarak toplumdan dışlanmasına dair üzüntüsünü ifade eden Fransız sosyalist ve feminist Flora Tristan'ın yaşadığı dönemden, sosyalist komünlerde ve anarşistlerin, sendikalistlerin, komünistlerin ve cinsiyet normlarına karşı koyan radikallerin örgütlenmelerinde yaşanan daha sonraki deneyimlere dek

devrim, cinsel eşitliğe ve toplumsal cinsiyet eşitliğine uzanan umut dolu bir yol açmıştır. 1917'nin ardından Rusya, başlangıçta, herkesin kendisini karşısına alarak tanımladığı bir modeldi. Bolşevikler, Avrupa'daki pek çok ülkedekinden farklı olarak, burjuva veya sosyal demokratik oy hakkı mücadelesinde yoğun bir deneyim yaşamadan, hızlı bir şekilde, kadınların eşit yurttaş olduklarının ilanından toplumsal bir devrime doğru yelken açtılar. Ailesel ve cinsel özgürleşmeyi toplumsal kurtuluşun olmazsa olmazı olarak gören Aleksandra Kollontay gibi feminist devrimcilerin oluşturduğu basınca ve Clara Zetkin'in yarı özerk sosyalist kadın örgütlerindeki daha önceki başarısına çok şey borçlu olan Bolşevikler, bir Kadınlar Komisyonu (*Zhenotdel*) aracılığıyla kadınlara siyasi bilinç aşılamak üzere büyük bir eğitim seferberliği başlattılar.

1920'ye gelindiğinde bu çalışma, on dokuz ülkeden gelen kadınların "Komünist Kadın Hareketi Üzerine Tezler"i tartışmak için toplanmasıyla aynı zamanda uluslararası bir karakter de kazanmış oldu. Uzun maddelerden oluşan bu tezler, kadınların komünizm içindeki kurtuluşları için ayrıntılı bir tasarı teşkil ediyordu. Sovyet reformları, gayrimeşruluğu kaldırmış; kadınlara boşanma, doğum kontrolü, kürtaj, eşit ücret, toprak ve mülkiyet hakkı vermişti. 1922'de eşcinselliğin suç olmaktan çıkarılması gibi, cinsel özgürlükleri çarpıcı biçimde genişleten kanun değişiklikleri bile bulunuyordu. O dönemde Avrupa'nın eşcinsel birliktelikleri yaygın biçimde baskı altında tuttuğu göz önüne alınırsa, eşcinselliğe karşı takınılan bu tavır, dikkat çekici derecede ilericiydi. Bu devrimci programın merkezinde, cinsel birlikteliklerin kilise ve devletin muhafazakârlaştırıcı pençelerinden kurtarılması gerektiği ve kadın *emeğinin dönüşümünün insanın kurtuluşu* açısından *çok önemli olduğu* anlayışı yatıyordu. Kadının ücretli bir işte çalışması, ekonomik bağımsızlık kazanması için bir olanaktı ve toplumsallaştırılmış ev işçiliği (komünal mutfaklar, çamaşırhaneler ve kreşler) kadının aile içerisindeki ezilmişliğine meydan okuyacaktı.

Birtakım kapsamlı çalışmalar, Sovyet kadınının özgürleşmesinin yükselişini ve gerilemesini, ataerkil toplumsal normların ve dinî inanışların direnci, iç savaş ve ekonomik kaynakların kısıtlılığından kaynaklanan acı gerçekler ve diğer siyasi meselelere cinsiyet eşitliğinden daha çok önem verilmesi gibi, toplumsal cinsiyet rollerinin dönüştürülmesinin önündeki büyük engellerle birlikte incelemiştir. 1920'li yılların sonlarına gelindiğinde, kadınların iş gücüne katılımının teşvik edilmesi dışında, eşitlik geri plana atılmıştı. *Zhenotdel* ilga edildi ve Uluslararası Kadın Sekreterliği, giderek Stalinizmin etkisinde kalan Komintern Yürütme Kurulu'nun sıkı denetimi altına girdi. Yalnızca kadınların üretken emek gücüne dahil edilmesine vurgu yapılması, Rus kadınlarını hem evde ve işte çifte sorumlulukla hem de cinsiyete dair bir çifte standartla baş başa bıraktı.

Yine de, Eley'in belirttiği üzere, Bolşeviklerin reformları ilk başlarda faydalı bir örnek teşkil etmişti: "Batı'daki hiçbir devletin hayata geçirmenin yakınından bile geçemediği, Batı feminizminin azami programı" hayata geçirilmişti.[6] İhtilalci solun değişime olan inancı nihayetinde elde edilenlerin ötesinde olsa bile, Bolşevik Devrimi, hem daha geniş sol camia içerisinde hem de komünist partiler genelinde eşi benzeri görülmemiş bir tartışma başlattı. Sovyetler'in tepeden tırnağa değişime açıkça adanmış olması, özellikle de ev işçiliğinin başka bir boyuta taşınması ve cinsel özgürlüğün sağlanması gerektiğinin kabul edilmesi, önemli bir feminist "atılım" olarak görülüyordu.[7] Devrim, onu dönüştürücü değişimin mümkün olduğunun bir kanıtı olarak gören sosyalist, komünist ve hatta birtakım liberal kadınları heyecanlandırmıştı: Az gelişmiş bir ülke bu türden olağanüstü adımlar atabiliyorsa, Batılı endüstrileşmiş ülkeler neden atamasındı?

Sovyetler Birliği'ne gelen, kendini zaten komünizme adamış olan siyasi gezginler, genellikle kadınların statüsüne dair değişikliklere eleştirel bir gözle bakmıyorlardı; fakat, sosyalist ve liberal kadınlar da, çocuk bakımının kamusal bir hizmet haline getirilmesinden aile planlaması ve yüksek öğrenim imkânlarına kadar, yeni Rus toplumu içerisinde gördükleri olanaklar hakkında ikna edici yazılar yazıyorlardı. Liberallerin bile katıldığı bu olumlu değerlendirme, Birleşik Devletler'de aralarında cinsiyetçi sınıf mücadelesi anlayışlarının da eşlik ettiği feminizm karşıtı siyasi sopalarını sallayan bir grup muhafazakâr kadının da bulunduğu sağcı muhaliflerini yarattı: "Bayan Bolşevik şehre gelmiş, / Rus kepi takıp Alman elbisesi giymiş, / Elbette kadınlar kulübünde takılıyor, / Ne de olsa Amerika'yı silahsızlandırmaya gelmiş." Kadınların sözde "kamulaştırılması" ve Sovyetler'den esinlenen "Özgür Aşk Büroları" klişesinden hareketle saldırılar, ilk olarak Henry Ford'un haftalık *Dearborn Independent* (1924) adlı dergisinde yayınlanan kötü şöhretli "Örümcek Ağı Çizelgesi"nde yer alırken, liberal kadın çevreleri de, bu çizelgede, Bolşevik bağlantılı kulüp, dava ve kampanya ağlarıyla ilişkilendiriliyordu.[8] Sağcı kadınların Bolşevik, sosyalizm ve barış karşıtı hareketlilikleri, toplumsal ölçekli ılımlı feminist reformları durdurma ve etkisiz hale getirme konusunda bir miktar başarıya ulaştı.

SSCB'nin eşitlik sicili, Stalinizm güçlendikçe giderek daha da tartışmalı hale geldi; fakat yine de devrim öykünmelere, yeni başlangıçlara ve meselenin daha detaylı bir şekilde ele alınmasına esin kaynağı oldu. Kadınların kurtuluşu konusunda yapılan yorumlar, farklı ulusal bağlamlara, tarihlere, kültürlere, belirli ulusal komünist partilerin gücüne ve ayrıca bu partilerin sosyal demokrat soldaki rakipleriyle ilişkilerine göre farklılaşıyordu. Meksika'da Komünist Parti, 1931 yılına kadar bir kadın bürosu kurmaya yeltenmedi bile. Bunun sebebi, Meksikalı komünistlerin milliyetçi Kurumsal Devrimci Parti'yle (*Partido*

Revolucionario Institucional, PRI) ve onun "devrimci" devletiyle "kimin gerçek devrimci olduğu" konusunda girdikleri karmaşık mücadele ve örgütlenme konusundaki diğer önceliklerdi.[9]

Daha küçük çaplı Kanada ve Amerika partilerinde, Uluslararası Kadın Sekreterliğinden gelen yönergeler ve içerdikleri talimatlar, yerel koşullara ve gereksinimlere göre değiştirilirken, bazen de liderlerin umursamazlığı sebebiyle bir kenara bırakılıyor ve deneyimli devrimcilerden gelen samimi tavsiyeler olarak görülüyordu. Yine de, geçmişteki oy hakkı aktivizminden ve sosyalist hareketten devşirilen kadınlar söz konusu olduğunda, uluslararası devrimci doğrultu, bireysel liberal hak söylemleriyle ya da yasama yoluyla işçi sınıfı ailesini korumaya yönelik parlamenter uğraşlarla sınırlanmış olan burjuva veya sosyal demokratik nitelikli feminizmlerin açmazlarıyla kirletilmiş bir geçmişi aşma vaadinde bulunan yeni bir siyasete özlem duyanlar için umut kaynağı olmuştu.

Sovyetler'den alınan ilham, tavsiye ve teşvik, Kanada'da Kadın Emeği Birlikleri adında yeni bir yarı özerk solcu kadın örgütünün yaratılmasına; hem maddi hem de toplumsal/cinsel itaat meselelerini ele alan *Kadın İşçi* adlı ajitasyona dayalı bir kadın gazetesinin hayata geçirilmesine ve en önemlisi de, daha önceki Kanada sosyalist solunun büyük ölçüde yan çizdiği meseleler olan kürtajın ve doğum kontrolünün yasallaştırılması taraftarlığının ortaya çıkmasına yardımcı olmuştu. Doğum kontrolü meseleleri, Birleşik Krallık'ta da benzer şekilde doğum kontrolü savunucusu ve komünist Stella Browne tarafından ön plana çıkarılmıştı. Browne, İngiliz Komünist Partisi'nin Aleksandra Kollantay'ın desteklediği şekilde ailesel ve cinsel rollerde meydana gelecek devrimi hoş karşılamadığını fark ederek nihayetinde hayal kırıklığına uğrayacaktı.

Birçok Amerikalı feminist tarihçi, devrimin, ABD Komünist Partisi içerisindeki kadınların eşitliği tartışması üzerindeki etkisini epey eleştirmiş; kadınların kurtuluşuna ve maruz kaldıkları özel baskılara dair meselelerinin, cinsiyetçi karalamalara ve eril siyaset anlayışlarına meyilli olan, duyarsız bir Parti liderliğinin ellerinde ızdırap çektiğini iddia etmiştir. Ancak bazıları da, erken Bolşevik deneyiminin kadınlar arasında yeni kişilerin devrimci komünizme ikna olmasına imkân tanıdığını kabul etmektedir. Ev kadınları, geçim meseleleri etrafında harekete geçtiler; kadınlar "Sovyet Rusya'nın Arkadaşları" gibi dayanışma kampanyalarına katkıda bulundular ve kadın işçiler de, dikiş ve konfeksiyon iş kollarında örgütlendiler. Ayrıca, 1920'li yıllarda ABD'deki kadın komünistlerin çoğu göçmendi ve hepsinin ana dili İngilizce değildi. Bu kadınların bakış açıları ve faaliyetleri, tarihçilerin dilin temel teşkil ettiği kaynaklara ulaşma becerilerinden yoksun olmaları nedeniyle aydınlatılamamıştır.

Daha sonra Komintern'in tekeline alıp yozlaştırdığı enternasyonalizm ilk başlarda, sadece Uluslararası Kadın Sekreterliği gibi resmî kanallarla değil, aynı zamanda diğer birçok kurum ve organ aracılığıyla da, son derece önemli bir diyalog olanağı sunuyordu. Cleveland, Ohio'da benzer bir gazetenin kapatılmasının ardından, Kanada'nın Winnipeg şehrinde yayımlanan komünist kadınlara yönelik Ukraynaca bir gazete olan *Robitnystia* (*İşçi Kadınlar*), Amerika kıtasındaki Ukraynalı komünist diasporasında elden ele dolaşarak Rusya'daki devrimle Kuzey Amerikalı kadınların kurtuluşu arasında ilişki kuruyordu. Editörlüğünü komünist bir siyasi göçmen olan Ukraynalı oyun yazarı Myroslav Irchan'ın (Andriy Babiuk) yaptığı gazete, sık sık cahil ve kafasız olarak yaftalanan bir grup işçi kadına hitap ediyordu. Yeni ortaya çıkmakta olan devrimci çevrelerde işçi kadınların sesi oldu. "Porcupinizm"[10] adlı bütünüyle yeni, eleştirel bir ataerkillik ve erkek şovenizmi tartışmasına yol açtı. Kurgu, drama ve kişisel öykü anlatımı gibi kültürel türler vasıtasıyla insanları cinsiyet eşitliği meselesiyle uğraşmaya teşvik etti. Devrimci Rusya'nın ilk günlerinde olduğu gibi, kültür, bilincin dönüştürülmesi yolunda bir araç olarak görülüyordu. Bu tür bir kültürel üretimin çelişkileri varsa eğer, bunlar gazetenin yalnızca yeterince "feminist" olmamasından kaynaklanmıyordu; gazete aynı zamanda Sovyetlerin önceliklerine de bağlılık gösteriyordu. Komünistler arasındaki dayanışmayı sürdürüp derinleştirmenin bir yöntemi olarak milliyetçi hassasiyetler sergiliyordu; ki bu açıdan, Birinci Dünya Savaşı döneminde Birleşik Devletler'de yaşanan, hem sınıf çatışmasının yoğunlaşmasına katkı sağlayan hem de bu mücadeleyi tartışmalı bir hareketliliğe dönüştüren göçmen işçi isyanlarıyla benzerlikler taşıyordu.

DEVRİMİN GERİLEMESİ: 1920'LER

1920'li yıllar, ihtilalci sol açısından önemli yenilgilere tanıklık etmiştir. Komünist Enternasyonal'in önündeki olanakları üstbelirleyen ve Sovyetler Birliği'nin Stalinizasyona sürüklenme sürecini biçimlendiren Alman Devrimi'nin yenilgisi (1923), bunlardan biriydi. Alman Devrimi'nin başarısızlığına, Avusturya, Macaristan ve İtalya'daki ihtilalci solun yenilgileri eşlik etmişti. Devrimin bu başarısızlığı, Rusya'daki 1917 Devrimi henüz kendisini Birinci Dünya Savaşı ve hemen sonrasındaki emperyalist kuşatmasından ve yıkıcı çevreleme politikalarından gerçek anlamda kurtarma fırsatı yakalamadan önce meydana gelmişti. Batı destekli, tahripkâr bir iç savaşın yarattığı yıkımlar, Bolşevik Devrimi'ni güçsüzleştirdi. Kapitalizmin yeniden istikrar kazandığı bir süreçten geçen Orta Avrupa'dan hiçbir destek gelmeksizin, Sovyet endüstrisi 1920'lerin ilk yıllarında bir yeniden inşa mücadelesi vermiş; ülkenin işçi sınıfı bitap düşmüştü. Tarım sektörünün önemli bir kısmının yok olmasıy-

la köylülerin desteği kaybedilmişti. 1922'de Lenin'in sağlığı kötüye giderken kriz kıskacına yakalanan devrimci devlet, bürokratizme doğru sürükleniyordu. Bolşevik liderin 1924'teki ölümünün yarattığı liderlik boşluğuyla birlikte, Stalin'in iktidarını pekiştirmesi ve bürokratik bir kast için otoriter bir yönetimi, giderek kaba kuvvete bel bağlayan bir rejim tarafından yönetilen siyasi bir konsolidasyon aygıtını sağlama alması için ortam hazırlanmış oldu. Devrimci enternasyonalizme ve "sürekli devrim"in sınıf mücadelesi girişimine karşı öne sürülen bir program olan "tek ülkede sosyalizm" inşa halindeydi; bu, resmî olarak desteklenen bir şovenizmin dirilişine tekabül ediyordu. 1930'lardaki göstermelik duruşmalar ve siyasi temizlikler, ilk olarak 1920'lerin ortaları ile sonları arasında yazılan bir aforoz kitabının, Troçki'nin zorla marjinalleştirilmesini ve nihayetinde ülkeden sürülmesini de kapsayan son bölümleriydi. Bütün bunlar olurken, Stalin'in devrimin 1926-1927 yıllarında raydan çıktığı Çin'e karşı aldığı tutumda da görüleceği üzere, Komünist Enternasyonal'in artık dünya genelindeki direnişçi güçlere sunabileceği herhangi bir devrimci rolünün kalmadığı ortaya çıktı. Perry Anderson, "Marksizmin büyük ölçüde Rusya'daki bir hatıraya indirgenmesiyle" 1920'lerin, klasik Bolşevizmin hazin sonuna tanıklık ettiği sonucuna varmıştır. "Tarihsel materyalizmin geliştirilmesi konusunda dünyanın en önde gelen, teorisyenlerinin çeşitliliği ve enerjisiyle bütün Avrupa'yı geride bırakmış olan ülkesi, on yıl içerisinde, sadece sansürün ağırlığı ve propagandanın yavanlığıyla bile insanı dehşete düşüren, yarı okur-yazar bir tecrit bölgesine dönüştürülmüştü."[11]

Batının ileri kapitalist siyasi ekonomilerinde, özellikle de Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı tahribattan pek etkilenmeyen bir Birleşik Devletler'de, kâr sisteminin talihi maddi ve ideolojik açıdan dönmüştü. Sınıf mücadelesi açısından işler kesin bir biçimde kötüye gitmeye başladı. Chad Pearson'ın da gösterdiği üzere, işveren grupları, "tehlikeli yabancılar"ı ve meşhur "provokatör"ü doğrudan bir missilleme saldırısının hedef tahtasına oturtarak, agresif söylemsel ve eylemsel taarruzlarında ellerini yükseltmişlerdi. Ulusal İmalatçılar Birliği'nin desteklediği bir yetkili, "Sosyalizm, sendikalizm, komünizm ve diğer akli ve ahlaki hastalıklar, yabancı düşünce foseptiklerinden bize miras kalanlar arasındadır," şeklinde bir ifade kullanmıştı.[12]

Baskıcı bir tepki döneminin habercisi olan gericilik, zafer kazandı. Bu dönemde, hedef alınan muhalif grupların üzerindeki gözetim artırıldı, "yabancı radikaller" toplu olarak sınır dışı edildi (1920'lerin sonlarında Birleşik Devletler'den kovulanların sayısı yılda 38 bine varıyordu) ve 1924'e kadar yalnızca Kaliforniya'da 500 tutuklama, 164 hüküm giydirmeyle sonuçlanan sendikacılara yönelik bir dizi ceza davası görüldü.[13] Bu türden gelişmeler, Amerikan Emek Federasyonu'nun muhafazakârlığına ve anti-komünizmine ivme kazandırdı; Dünya Sanayi İşçilerinde cisimleşen devrimci sendikaliz-

min hazırlanmakta olan tabutuna son çivileri çaktı ve 1927 yılında Sacco ile Vanzetti'nin kaderinin çizilmesine yardımcı oldu. Uluslararası devrimci işçi sınıfının geleneksel tatili 1 Mayıs, Amerikan Savunma Cemiyeti gibi kuruluşların Sadakat ve Amerikan Günü'nü öne çıkararak onu yeniden yorumlama girişiminde bulunmasıyla, karşı seferberliğe maruz kaldı: "Komünizm, Dünya Sanayi İşçileri destekçiliği ya da Bolşevizm" ile ilişkilendirilen "uygarlığa karşı köklü komplo"nun panzehiri olarak vatanseverliğe yatırım yapıldı.[14] 1 Mayıs'ı Ulusal Çocuk Sağlığı Günü olarak belirleme girişiminde bile bulunuldu.

Bunların ve diğer eğilimlerin bir araya gelmesiyle, sendikaların ve işçi sınıfı radikallerinden oluşan militan azınlıkların, 1929'a gelindiğinde yalnızca uzak bir hatıraya dönüşmüş 1916-1923 küresel işçi devrimini sürdürememeleri sağlandı. 1920'li yılların sonlarındaki kemikleşmiş ABD meslek sendikaları, yenilgi yaşamış olsalar bile, sınıfın kuşatılmasına karşı çıkarak güçlü kapitalist girişimlerle uğraşan Birinci Dünya Savaşı dönemindeki gürültücü işçi sendikalarının soluk yansımalarından ibaretti. Amerika Wisconsin Endüstriyel İlişkiler Okulu'nun öğretim görevlilerinden birisi olan Selig Perlman'a göre, 1928'e kadar, Amerika Emek Federasyonu, "yenilgiyi kabul etmiş ve rehavete kapılmış bir psikoloji"yle yönetiliyordu.[15]

Bu durum Komünist Enternasyonal'in muhafazakârlaştırıcı nitelikteki Stalinizasyonuyla birlikte, 1917'nin hemen sonrasındaki yılları devrimin eli kulağında olduğu hissiyle dolduran devrimci iyimserliğin önemli bir kısmının sonu anlamına gelmişti. Komintern içerisinde giderek daha mekanik bir Marksizme bel bağlanması, programatik kararları Sovyetler Birliği'nin dış politika gereksinimleri etrafında şekillendirerek, fikirleri bir yandan ekonomizme, öte yandan da mekanik bir felsefi diyalektik materyalizme yöneltti. Stalin'in kişisel otoritesi, bu türden gelişmelerle yıkıcı bir birliktelik oluşturdu. Ve bu kısıtlayıcı durum, kendilerini devrimci teorik birikimi güçlendirmeye adamış Marksistlerin, sınıf mücadelesinin kavramsallaştırılması ile gerçekten onun içinde yer alma arasında on dokuzuncu yüzyılda kurulmuş olan klasik birliktelikten kopmalarının temelini oluşturdu. Bu durum, 1920'lerde estetikleştirmeye doğru bir sürüklenişe yol açtı. Söz konusu sürükleniş, yirminci yüzyılda güç kazanacak; felsefenin hayat verdiği fakat devrimci siyasi pratikten gittikçe uzaklaşan bir "Batı Marksizmi"yle sonuçlanacaktı.[16] Ulusal seksiyonlara sağlıklı tavsiyeler vermekten ibaret olan Komintern'in başlangıçtaki etkisi, 1920'li ve 30'lu yıllarda solup gitti: Sosyalist çözümlemelerin ve ilkelerin uygulanması konusundaki esneklik, sosyalist ve feminist fikirlerin üretken bir gerilim ve tartışma ortamında özgürce gelişmesine izin verilmesinin reddedilmesine dönüşerek, devrimci girişimi ve yenilikçiği bastırdı.

DEVRİMCİ YANKILANMALAR II: IRK

Toplumsal cinsiyet gibi ırk meselesi de, Bolşevik Devrimi'nin ardından Birleşik Devletler'de sola doğru yeni bir ivme kazandı. Uzun süredir kabul edildiği üzere, Kuzey Amerika'daki sosyalistler, 1917 devrimi komünistleri devrimci hareketin ön cephesine sürükleyene dek, ırk meselesine analitik açıdan da siyasi açıdan da gereken önemi vermemişti. Komünist Enternasyonal'in rehberliğindeki ABD'li komünistler, o dönemlerde "Zenci Sorunu" denen şeyle ciddi anlamda cebelleşmeye başladılar. Stalinizm pek çok şey gibi bu angajmanı da bozdu; ırk tartışmasının Marksist olmayan, anlamsız bir şekilde aşağı yukarı milliyetçi biçimlerde şekillenmesine katkı sağladı; Afrika kökenli Amerikalıları ABD'nin çok ırklı, çok etnisiteli işçi sınıfının en ezilen kesimi olarak değil de, *ayrı* bir ulus olarak düşünüyordu. Komünist Enternasyonal'in Altıncı Dünya Kongresi'nde (1928) Siyah Komisyonu bünyesindeki tartışmalarda, bu en çıplak haliyle görülebilir. "Siyah Kuşak Ulusu" tezi de burada sistemleştirilmiştir. Bu tez, Birleşik Devletler'deki devrimci komünistlere, Afrika-Amerikalıların ulus olma iddiasında bulunabilecek bir nüfus yoğunluğuna sahip oldukları Amerika'nın güneyindeki siyah kuşakta bir "Siyah Sovyet Cumhuriyeti" inşa edilmesi için mücadele etmeleri gerektiğini söylüyordu. Harry Haywood gibi birkaç Afrika-Amerikalı savunucusu dışında, Siyah Kuşak Ulusu fikrinin Birleşik Devletler'deki ezilen siyahi kitleler için pek az albenisi vardı. Bu kitlelerin iş, eşitlik ve Linç Yasası'na ve Jim Crow yasalarına son verilmesi yönündeki mücadeleleri, günlük yaşamlarının çok önemli bir kısmını şekillendiriyordu. Bununla birlikte, siyahi Amerikalılara yapılan zulmü, devrimci dönüşümlere duyulan ihtiyacı vurgulayacak şekilde gerçekten kavramsallaştırma girişimi, pek çok insanı, ABD Komünist Partisi'nin, geçmişteki sosyalist örgütlerden farklı olarak siyahilerin hakları için verilen mücadeleyi sınıf mücadelesine tâbi kılmaktansa, ırk meselesini önemsediği konusunda ikna etti.

1917-1925'ten sonraki dönemde Birleşik Devletler'deki ırk meselesine, Komünist Parti'nin düşüncelerinden çok siyahi Güneylilerin Kuzeydeki şehir ve sanayi merkezlerine muazzam akışı yön verdi. "Büyük Göç", Chicago'nun "siyah metropolis"inin ve New York'un Harlem'inin çılgınca gelişmesiyle doruğa yükseldi; ayrımcılık, edebiyat ve müzik alanında siyahlara ait coşkulu bir estetik anlayışının oluşmasına katkı sağladı. "Yeni Zenci"nin ortaya çıkışı adı verilen bu estetik içerisinde, ırka dayalı zulme ve insan özgürlüğüne dair yaratıcı fikirler, kültürü ve siyaseti, ırklar arası ilişkilerini iyileştirme ya da siyahların vatandaşlık haklarını talep etmelerine izin verme çağrılarının ötesine geçen köklü bir anti-kapitalist ırkçılık eleştirisiyle harmanlıyordu.

Şiddetli işçi sınıfı isyanı ve yeni bir ırkçı şiddet dalgası, doğrudan savaş sonrası döneme damgasını vurarak, Barbara Foley'in "kızıl-siyah" siyaseti adını verdiği müşterek kapitalizm ve ırkçılık eleştirilerine ivme kazandırdı. Foley'e göre, kitlesel sınıf eksenli ve ırkçılık karşıtı mücadeleler, Büyük Savaş'ın ve Bolşevik Devrimi'nin ardından patlak vermişti.[17] Irkla ilgili siyasi tartışmalarda yaşanan sola yönelim, yalnızca radikal siyah basınında değil, aynı zamanda daha ana akım "Zenci" ve liberal forumlarında da açığa vurulmaktaydı. Fakat yine de, bu eğilim en güçlü ifadesini, 1917 yılında A. Philip Randolph ve Chandler Owen'ın kurduğu *The Messenger* gibi solcu Afrika-Amerikalı yayınlarda buldu. Bu radikal yayıncı ikili, Bolşevik Devrimi'ni, "İster Almanya'da, ister İngiltere'de, ister Amerika'da isterse Japonya'da yaşıyor olsunlar, dünyanın Macbeth rolündeki kapitalistleri için Banquo'nun hayaleti" olarak selamladılar. Bu devrim, onlara göre, gerçek dünya demokrasisinin önsözüydü. Sovyetler kitlelerin hedef ve gereksinimlerini temsil ediyordu.[18] Nihayetinde Komünist Parti'yle ilişkilenecek olan Afrika Kan Kardeşliği'nin gazetesi *The Crusader* gibi diğer ve daha çok "Afrika odaklı" yayınlar, küresel emperyalizmi ırkçılığa bağlayıp "çok ırklı bir devrim"i savunuyordu.

Cyril Briggs ve Richard B. Moore gibi kızıl-siyah devrimciler, Afrika-Amerikalıların günlük yaşamlarında maruz kaldıkları şiddeti açıklarken ırka dayalı zulmü, emperyalist bir küresel sistem içerisinde konumlandırdılar; sınıfsal sömürü ilişkilerini keşfettiler; kapitalist kârı açıkça suçlayıp mülksüzleştirmeye ve birikime dayalı rejimi kınadılar; işçi sınıfının ortak çıkarının ideolojik olarak üzerinin örtülmesine son vermek için ellerinden geleni yaptılar. Eşsiz bir Harlem figürü olan Hubert Harrison, bu kızıl-siyah muhaliflerin pek çoğu gibi, Karayip diasporasının bir ürünüydü. Muhtemelen Birleşik Devletler'in en önde gelen solcu siyahi entelektüeli olan Harrison; doğum kontrolü, IWW (Dünya Sanayi İşçileri adlı uluslararası sendikal bir birlik), Sosyalist Parti (içerden eleştiren bir konumdaydı) ve Birinci Dünya Savaşı döneminde "ırk"la ilgilenen radikal bir gazete olan *The Voice* da dahil olmak üzere bir dizi meseleyle ilgileniyordu. "Irk bilinci"ni diğerlerinden daha çok öne çıkarmış, devrim zamanında bu bilincin "sınıf bilinci"ne mutlaka eşlik etmesi gerektiğini ısrarla savunmuştu.[19]

Bununla beraber, Foley'in öne sürdüğü üzere, "Yeni Zenci" hareketinin devrimci kökenleri, 1919'da kızıl ve siyah ajitasyonların neden olduğu baskılardan sağ kurtulamayacaktı. Farklı ırklardan oluşan muhalefet hareketine dair umutlar, bir dizi ırkçı pogromla suya düştü. 1919 yılında savaş sonrası grev dalgası zirveye ulaşırken, yirmiden fazla ırk isyanı patlak verdi. Irk ayrımcılığıyla yüklü bu kent isyanlarından biri, Chicago'da yirmi üç Afrika-Amerikalının ve on beş beyazın canını almış; siyahların istihdam merkezi olan Chicago depo bölgesini askerî işgale sürüklemişti. Harlem Rönesansı'nın

figürlerinden birisi olan Claude McKay, eş zamanlı olarak direngen, dayanıklı ve boyun eğmiş Afrika-Amerikalı ruh halini ele alarak, acıklı şiirsel bir cevap kaleme aldı: "Ölmeyelim, öleceksek domuzlar gibi / Avlanıp bir yerde, ağıla kapatılarak hem de, / Etrafımızdaki kudurmuş, aç mı aç köpeklerin sesi, / Maskara ederken bizi ite köpeğe."[20]

Sürgünler ve göçmen radikallere yapılan yerlici saldırı, "öteki" olanı geri çekilmeye sürüklerken, 1920'li yılların ortalarına gelindiğinde "Yeni Zenci"nin devrimci çıkışları yavaşça gözden kaybolmuş; yerini anlaşılabilir kültüralist, çoğulcu ve milliyetçi anlayışlar almıştı. Geriye kalan ise, Afrika-Amerikalı folklor deneyimine duyulan -güneydeki kölelikle bağlantılı, fakat hem Garveyciliğe* hem de Komünist Parti'nin Siyah Kuşak Ulusu çağrısına hayat verebilecek türde bir ırk ayrılıkçılığının sınırlayıcı albenisine meydan okuyabilecek muhalif kozmopolitizmden yoksun- bir sanatsal bağlılıktı. Fakat yine de işçi devrimi ile ırkçılığın kökünün kurutulması arasındaki organik ilişkinin koparılmasının zor olduğu ortaya çıkacaktı. Bu ilişki, aralarında Komintern ile bağlantılı George Padmore'un 1930'lardaki pan-Afrikanizminin ve C. L. R. James'in geniş bir yelpazedeki bir dizi meseleye sunduğu önemli katkıların da bulunduğu çok sayıda harekette ve yurttaşlık hakkı mücadelesinde tekrar tekrar kendisini gösterdi. James'in devrimin yeniden değerlendirildiği on yıllar boyunca irdelediği tartışmalı konular arasında, işçi sınıfının öz-eylemliliğinin doğası ve anlamının yanı sıra, 1917 devriminin yozlaşması ve bu akıbetin kapitalizmle, sömürgecilikle ilişkisi ve Karayipler'deki anti-emperyalist mücadeleler de bulunuyordu.[21] 1960'larda, ırk/sınıf mücadelesi diyalektiği, hem Kara Panterler bölgelerinde hem de Malcolm X'in ilerleyişinde açıkça görülebilecek Siyah Gücü hareketinin içerisinde bir boğuşma halindeydi.[22] 1920'lerin başlarından itibaren sağcı yorumcuların, "komünist komplo"nun "zenci kitleleri" Birleşik Devletler hükümetinin "şiddet yoluyla" devrilmesine yönelik "alçakça kampanya" için seferber etmesini kınamakta hiç vakit kaybetmemesine şaşırmamak gerekir.[23]

DEVRİMCİ YANKILANMALAR III: KAPİTALİZMİN KRİZİ, ÇATIŞMA OLARAK KÜLTÜR

Kapitalizmin 1930'ların Büyük Bunalımındaki çöküşüne gelindiğinde, Sovyetler Birliği'ndeki ve onun uydusu konumundaki komünist partilerdeki devrimci siyaset, Komintern direktiflerinin salınımlı dönüşleriyle sağdan sola, soldan sağa yalpalayan Stalinist programatik kararsızlığın ortasında kuruyup gitmişti. Muhalif komünistlerin ihraç edilmesiyle ve 1928'de Sovyetlerin aşırı

* Garveycilik: Jamaikalı Marcus Mosiah Garvey'in ırk meselelerindeki görüşlerinin peşinden giden kişi ve örgütler -*ed.*

sol nitelikteki "Üçüncü Dönem"ini ilan etmesiyle, çeşitli eğilimlerden sol muhaliflerin ilerleme gösterebilmesi zorlaşmıştı. Bu, elbette Bolşevik Devrimi'nin esin kaynağı olduğu devrimci ideallerin resmî komünist hareket içinde veya dışında, marjlarında buharlaşıp gittiği anlamına gelmiyordu. Devrimci coşku varlığını inatla sürdürdü; bölgesel ve ulusal partilerin yerel açıdan önemi bulunan örgütlenmeler için bırakmaya çalıştıkları o küçük alanda gelişimine devam etti. Büyük Bunalım döneminde devrimci idealler; Lovestonecuların, Troçkistlerin, anarko-sendikalistlerin ve hatta 1930'ların devrimci dürtüleri ile sosyal demokrat strateji ve taktiklere göstermeye devam ettikleri bağlılıkları arasında sıkışıp kalmış bazı sosyalist grupların da aralarında yer aldığı diğer muhalif komünist yapı ve partilerde yankılanmaya devam etti. Bu son grubun içinde, İlerici İşçi Eylemi Konferansı entelektüellerini/aktivistlerini toplayan ve yılların barış eylemcisi A. J. Muste'ın önderliğindeki Amerikan İşçi Partisi gibi gruplar bulunuyordu.

Devrimin anlamı, 1929'daki o sarsıcı çöküşle ilan edilen dünya kapitalizminin küresel krizinin ortasında birçok kişi için apaçık ortadaydı. Borsaların çöküşü, iş yerlerinin kapanması, bunun sonucunda ortaya çıkan büyük çaplı, eşi benzeri görülmemiş işsizlik, evlerin ve çiftliklerin kaybedilmesi, Batı'da birçok hükümetin kemer sıkma ve tasarruf politikaları dışında krizle yüzleşme konusundaki yetersizliği kapitalizmin yargılanmasına yol açtı. Ülke içerisindeki baskı ortamına rağmen Sovyetler Birliği'nin ekonomik krizin yarattığı fırtınaları oldukça başarılı şekilde savuşturuyor görüntüsü vermesi, bu kâr düzeninin açık şekilde sorunlu olduğu fikrini güçlendirdi. Köhne kapitalizmin yerine sosyalist işbirliğine dayalı bir düzen kurma yönündeki niyetini belirtmiş Kanadalı bir parti olan *Cooperative Commonwealth Federation*'ın (CCF) ilk kurucularından Sophia Dixon, krizin eli kulağında olduğuna dair giderek güçlenen hissi ve siyasi tahayyül gereksinimini şöyle dile getirmişti: "Sanki, kapitalist düzen gözümüzün önünde ufalanıyordu ve bize düşen görev, eski olanın yerine geçebilecek yeni bir düzen bulup onu inşa etmekti."[24] Küresel krizin biçimi, siyasi kültürlerin çetrefilliğine ve işleri daha da karmaşıklaştıran ırk, etnisite ve cinsiyet yapılanmalarına bağlı olarak bölgeden bölgeye ve ulustan ulusa değişiklik göstermişti; fakat, kapitalizmin kaçınılmaz güçsüzlüğüne dair bir Marksist çözümlemenin ve işçi sınıfı/halk direnişinin kesinlikle gerekli olduğu düşüncesi, dünya genelinde direnişçi gruplar ortaya çıkarmıştı.

Yerleşik komünist partiler 1930'ların başlarında işsizlerin mücadelesine önderlik ettiler; 1935 yılında Halk Cephesi'ne dönüşle birlikte, sanayi alanındaki sendikaların hamlelerinde çok önemli roller üstlendiler. Bununla beraber, 1930'larda Birleşik Devletler ve Kanada'daki işçi ayaklanmaları, ekseriyetle 1936-1937 yıllarında otomobil sektöründeki Endüstriyel Örgütler Kongresi'nin (CIO) oturma eylemi ve grevleriyle ilişkilendirilmiş; bu grevlerin, Amerika

Birleşik Maden İşçilerinin patronu ve CIO temsilcisi John L. Lewis tarafından başlatılan Amerikan Emek Federasyonu'nun (AFL) meslek sendikacılığından öngörülü kopuşu sayesinde düzenlendiği söylenmiştir. Ancak, 1930'ların sonlarında ve 1940'lı yıllarda utanmazca komünist örgütçülerden epey faydalanmayı tercih edecek olan Lewis, aslında AFL sendikaları içerisindeki aktif devrimcilerin örgütlediği 1934'teki bir grev dalgasının deneyimlerinden feyzalmıştı. Bu devrimcilerin inatçı işverenlere ve sendika bürokratlarına karşı verdikleri kararlı mücadele, sanayi şehirlerinde, ulaşım merkezlerinde, batı limanlarında ve güneydeki fabrika kasabalarında kanlı çatışmalara yol açtı. Rosa Luxemburg'un kitle grevi karakterini taşıyan 1934 yılındaki bu ayaklanmalara, çoğu zaman şaşırtıcı bir başarıyla, Amerika Komünist Ligi'ndeki Troçkistler, Amerikan İşçi Partisi'ndeki Muste taraftarları ve ABD Komünist Partisi önderlik ediyordu.

Mesela ülke genelinde Troçkistlerin Minneapolis'teki eskiden büyük ölçüde örgütsüz kamyon şoförlerini ve kömür deposu/market işçilerini örgütleme konusundaki başarılarına gösterilen ilgiyle birlikte, Lewis ve diğer birçok kişi, 1932-1933 yıllarında 200'den az üyesi bulunan kemikleşmiş bir Uluslararası Kamyoncular Sendikası Lokali'nin, 1934 yılı boyunca (New York tabanlı Sol Muhalefetçiler James Cannon ve Max Shachtman'ın yanı sıra Minneapolis'teki militan Dunne kardeşler üçlüsünün de aralarında bulunduğu) devrimcilerin önderliğinde çılgınca büyümesine şaşıp kalmıştır. Yoğun sınıf mücadelesiyle geçen yaklaşık yedi aya üç grev sıkıştırıldı; bir yandan da Troçkistlerin liderliğindeki Genel Şoförler Sendikası, Çiftçi-İşçi Partisi'nden bir valiyi yenmeyi başardı, inatçı ve kavgacı bir belediye idaresiyle anlaşmazlığa düştü, Washington'dan gönderilen ara bulucuların pabucunu dama attı, polislerle ve yasadışı kanun infazcılarıyla kozlarını paylaştı, Ulusal Muhafızlarla alay etti ve son olarak kamyon taşımacılığı sektöründeki işverenlerin çevirdiği bir dolabın üstesinden geldi. Nihayetinde sendika 7000 üyeye sahip olmakla iftihar ediyordu.[25]

Muste, onun yardımcısı Louis Budenz ve bir grup adanmış işsiz örgütçü ve ajitasyoncunun rehberlik ettiği Toledo'daki devrimciler, Birleşik Otomobil İşçilerinin daha önceden alt edememiş olduğu örgütsel engelleri ezip geçerek bu kentteki otomotiv yedek parça sanayisinde, daha az dikkat çekici olsa da, benzer kazanımlar elde ettiler. Batı sahilindeyse, Komünist Parti'nin işçi lideri Harry Bridges kendisini, liman işçilerinin yarattığı militanlığın "tufanında sürüklenirken" bulmuştu. Söz konusu durum, polisle ve Ulusal Muhafızlarla büyük çatışmalara yol açarken, iki grevcinin ve bir izleyicinin ölümüne, yüzlerce insanın yaralanıp hastaneye yatırılmasına sebep olmuştu. Öyle veya böyle 1917 olaylarından esinlenen devrimcilerin harekete geçirdiği 1934'teki sert, şiddetli sınıf mücadeleleri, işçileri işverenlerle, onların gerici birlikleriyle, uz-

laşma ve kapsama olanaklarına sahip liberal yönetim anlayışının Rooseveltçi yüzüyle ve en nihayetinde de kapitalist devletin silahlı güçleriyle karşı karşıya getirmişti.

1930'lar boyunca, bu türden ihtilaflar başka kampanyalara esin kaynağı oldu ve onların içine karıştı. Mesela, *Scottsboro Boys* davasını çevreleyen "linç güruhu" atmosferine dönük hareketliliğin görüldüğü dönemler gibi, aşırı sol sekterlik dönemlerinde etkili birleşik cephe kampanyalarının oluşturulmasında birçok şey çarçur edilse de, Komünist Parti, ırkçılığa karşı mücadelelerin ön saflarında yer aldı. Britanya, Kanada ve Birleşik Devletler'deki sıradan Komünist Parti üyeleri, faşizme karşı demokrasi için ortaya koydukları silahlı mücadeleyle hayatlarını riske atarak İspanya'da Franco güçlerine karşı savaşan gönüllü müfrezelerin belkemiğini oluşturdular. En gelişmiş Batılı kapitalist ülkelerde, Komünistler devrimci eğitimler yürütüyor, 1 Mayıs yürüyüşleri örgütlüyor, 1917 Devrimi'nin ve Paris Komünü'nün yıl dönümlerini kutluyor, grevlere katılıyor, tutuklananları ve sınıf savaşı tutsaklarını savunuyor (burjuva "adaleti"nin hapse atılmış kurbanlarının ailelerini destekliyor) ve inandıkları dava uğruna gösteriler düzenliyorlardı.

Uluslararası komünizmin ve 1917 Devriminin etki alanının yanı sıra Sovyetlerle ilgili olan her şeye duyulan ilginin de giderek arttığını gözden kaçırmak mümkün değildir. Bunu Londra'daki Halk Cephesi yanlısı bir girişim olan Sol Kitap Kulübü'nün (*Left Book Club*) 1930'larda yayımladığı *The Paris Commune of 1871* (1871 Paris Komünü, 1937), *The Position of Women in the USSR* (SSCB'de Kadınların Konumu, 1937), *I Went To the Soviet Arctic* (Sovyet Kutup Bölgesine Gittim, 1939) gibi bazı kitaplara bakarak görebiliriz. Aslına bakarsanız sanat, edebiyat, tiyatro, şiir, müzik ve gösterim, devrimci anti-kapitalizmin ifade edilmesi için giderek daha çekişmeli alanlar haline gelmişti. Öyle ki, Michael Denning, Birleşik Devletler'deki "kültürel cephe" adını verdiği şeyin, 1930'larda radikal estetiğin şekillendirilmesi açısından Komintern'in ilan ettiği Halk Cephesi politikasından daha önemli bir hareket olduğunu düşünüyordu.[26] Hem işçi sınıfından göçmenlerin hem de orta sınıf entelektüellerin çocukları arasından bunalım döneminde devrimci komünizmin saflarına katılanlardan bazıları, sanat ve siyasetin birbiriyle nasıl bağlantılı olduğu konusuna eğilerek, 1917'nin devrimci avangardıyla ilişkili sorulara dönmüştü: Kültür devrimci hayal gücünü nasıl kamçılayabilir ve anti-kapitalist düşünceye nasıl esin kaynağı olabilir? İşini kaybetmiş işçilerin amatör aktiviteleri olarak başlayan, sonradan daha profesyonel solcu tiyatro gruplarında kendisini var eden işçi tiyatrosu, 1930 muhalefetinin bir yansıması olarak gelişmişti.

Örneğin 1937 yılında Sanayi Örgütleri Kongresi (CIO) adlı sendikal federasyonun ayaklanmaları süresince, hayat, sanatı taklit ediyor gibi görünüyordu. Mark Blitzstein'ın "proleterya operası" *The Cradle Will Rock*, İş Projeleri

İdaresi'nin (*Works Project Administration*, WPA) yardım fonlarında yaptığı kesintilere karşı ABD'nin Steeltown şehrinde örgütlenme konulu doğaçlama bir performans sergiledi. Clifford Odets'in *Waiting for Lefty* oyunu ilk kez New York Grup Tiyatrosu'nda sahnelenmiş, grev gözcülerinin sloganları "GREV, GREV, GREV!!!" haykırışında yankılanmıştı. İşçi sınıfının ayaklanmasına dair bu temalar, giderek gelişen solcu anlatı, şiir, sanat, fotoğrafçılık ve kültürel eleştiri alanlarında hiç olmadığı kadar yankı uyandırdı.[27] Ticari açıdan başarılı ve tamamen Halk Cephesi'ne ait prodüksiyonlar, 1930'ların başlarında doğrudan Kanada Komünist Partisi'nin siyaseten takibata uğramasını hedef alan Kanada İlerici Sanat Kulüpleri'nin *Eight Men Speak* oyunu gibi, çoğu zaman militan Üçüncü Dönem propaganda performanslarından sonra ortaya çıkmıştı.

Özellikle *Masses* ve *New Frontiers* gibi Kanada'da yayınlanan dergilerde ifade edildiği biçimiyle bu kültürel arena, aynı zamanda kadınların devrimci faaliyeti için, sosyalizm ve kadınların kurtuluşu hakkında yeni tartışmaları kamçılayan, özel bir odak noktasıydı. Normalde yazar olup daha sonra şair olarak ün salan Dorothy Livesay ve tiyatro yönetmeni "Jim" (Eugenia) Watts, kâr düzeninin yoksullaştırıcı etkilerini komünist kolektivizmin olanaklarıyla karşılaştırarak, kapitalizmin (işçiler ve aileleri açısından) neden olduğu sömürü, acı ve zulmü açığa vuran devrimci alternatif bir kültür yaratmaya çalıştılar. Buna ulaşmanın yolu ise, "kendisi için" bir sınıfın yaratılmasıydı; bu bilinç sendikalarda, sosyal haklar örgütlerinde, anti-faşist ajitasyonda, barış hareketinde ve her tür kültürel faaliyet ve üretimde büyüyen direniş sayesinde gelişmişti.

Benzer şekilde, Birleşik Devletler'de komünist kadınların kültürel üretimi, Meridel LeSueur, Agnes Smedley ve Tillie Olsen gibi daha iyi bilinen yazarlardan belirli yerel mücadeleleri ve meseleleri belgelendiren daha az tanınmış yazarlara dek, şiir, kurgu, gazetecilik ve siyasi yorum biçimlerinde gelişmişti. Komünist kadınların kültürel üretimi, işçici bir "erkek egemen" paradigmayla ve "erkekleri model alan bir Marksizm"le[28] sınırlı kaldığı için sonraları feministlerce eleştirilmesine karşın, kadının ev içinde ve cinsel anlamda özgürleşmesine daha uygun bir tasavvur da dahil olmak üzere, devrimci değişim ihtimaline bağlılık ve onu sahiplenme, bu muhalif külliyatın çok önemli birer parçasıydı.

Meksika'da da 1920'lerde bunalım süresince ideolojik güç kazanan bir kültürel cephe şekillendi: Barry Carr'a göre, "öncü sanat ve kültür hareketlerinden, özellikle de devrimci duvar resmi hareketinden" oluşan canlı bir çevre sayesinde Meksika komünizminin etkisi artmıştı.[29] Meksikalı komünist kadınların Üçüncü Dönem'in sekter yalıtılmışlığından sıyrılarak faşizme karşı kadınların oy hakkı ve güvenli yaşam taleplerinin karşılanması için bir itti-

fak örmek üzere (iktidardaki) PRI (Kurumsal Devrimci Parti) üyesi kadınlarla birlikte hareket etmeye başladıkları Halk Cephesi dönemine gelindiğinde, feminist nitelikte bir siyasi-kültürel uzlaşma ortaya çıkmaktaydı. Kendi toplantılarında Enternasyonal marşı söylemeye alışmış olan komünist kadınlar, Meksika'nın iç devriminin sembollerini ve anlayışlarını ülke dışındaki sosyalist devrime dair yerleşik ve uzun soluklu özdeşleşme biçimleriyle bir araya getiren yeni, karma bir kültür yarattılar. Bu, Meksika yerelliğine özgü olup belirgin biçimde devrimci nitelik taşıyan bir "duygu kültürü"ne, en azından geçici olarak olanak tanıyan bir süreçti.[30]

KAPİTALİZMİN ZAFERLERİ VE DEVRİMİN DİRENGENLİĞİ: AYAKLANMIŞ "ÜÇÜNCÜ DÜNYA", 1945-1965

Kapitalizm, 1930'lu ve 1940'lı yıllardaki çetin fırtınaları savuşturdu; görünüşe göre, 1930'lardaki küresel bunalımın sinyallerini verdiği üretim/birikim/işsizlik krizine karşı zafer kazanmıştı. Bu tahrip edici bunalım karşısında üretilebilecek çözümlerden birisi, İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı uluslararası çatışmaydı. Bu savaş, kapitalist toplumsal ilişkilerin üretim alanındaki krizini, yalnızca ülkeler arasındaki silahlı karşılaşmalarla ilişkili ekonomik faaliyetlerde sağlanan hızlandırılmış bir büyümeyle çözebildi. Bununla beraber, askerî Keynesçilik, tek başına kapitalizmin iç çelişkilerine uzun vadeli bir çözüm üretemezdi. Ancak bunun nasıl başarılabileceğini göstermişti.

İleri kapitalist Batı'da silah üretimi, hiçbir zaman söylendiği kadar kapsayıcı olmasa da, çok sayıda dezavantajlı insanın tarihsel olarak içine düştüğü çatlaklardan bazılarını kapatan bir refah devletinin ortaya çıkışının finanse edilmesine yardımcı oldu. Silah üretimi aynı zamanda, uzlaşmaz bir çelişki içinde bulunan sermaye ve emek arasındaki ilişkilere aracılık eden, şimdilerde savaş sonrası mutabakat olarak anılan, devlet tarafından yönetilen bir sistem ihtiyacının gerçekten de öngörülü bir şekilde ilk kez kabul edilmesine de katkıda bulundu (elbette bu hiçbir zaman bütün işverenlerce kabul görmeyecekti). Şaşırtıcı olmayan bir biçimde, 1939-1945 yıllarındaki sıcak savaş ateşkesle yatışır ve uzun bir süredir derin dondurucuda bulanan kapitalizm-komünizm karşıtlığı küresel ilişkileri yeni bir Soğuk Savaş'a evriltirken, bu savaş sonrası mutabakatın bir yönünü de kapitalist Batı ekonomilerindeki komünist muhaliflere karşı yurt içinde yoğunlaştırılmış bir savaşın yürütülmesi oluşturdu. Bu sürecin en dip noktasına, Amerikan McCarthyciliği ile ulaşıldı. Bu siyasi temizliğin kritik alanlarından birisi, anlaşılır şekilde, giderek daha önemli hale gelen sendikalardı. 1950'lere gelindiğinde, ister Komünist Parti militanları isterse parçalara ayrılmış Troçkist örgütler gibi daha küçük muhalefet örgütlerinin taraftarları olsun, devrimci muhalifler büyük ölçüde işçi hareketinin dışına atılmıştı.

Batı kapitalizmi, yerleşik bir istikrar görüntüsü verebilseydi, bu 1945-1965 dönemi yaygın biçimde "Üçüncü Dünya" olarak nitelendirilen bölgelerde devrim başkaldırılarına tanıklık edebilirdi.[31] "Üçüncü Dünya"daki sömürgecilik karşıtı devrimci hareketler, dolaylı şekillerde 1917 Bolşevik Devrimi'yle bağlantılıydı. Rusya içerisindeki Tatar Müslüman bir azınlık, seküler sosyalist Sultan Galiyev önderliğinde, bağımsız bir Müslüman Komünist Partisi ve Orta Volga ve Güney Urallarda çoğunluğu Müslümanlardan oluşan bir devlet kurmak üzere bir yol haritası çizmişti. Galiyev, hafiften din özgürlüğüne değinen, fakat bitap düşmüş İslamcı gelenekçiliğe saplanıp kaldıklarını düşündüğü Müslüman kitlelerin nihayetinde yavaş yavaş sekülerleşmesine olanak tanıyan bir alternatif yaratma umuduyla, Çarlık Rusyasındaki Büyük Rus Şovenizmine meydan okuyan bir devrimi destekliyordu. İlk başlarda Josef Stalin'e faydası dokundu, ancak fikirleri çok geçmeden bir kenara atıldı; Müslüman Komünist Partisi'nin bağımsızlığı elinden alındı; büyük Müslüman Cumhuriyeti umudu suya düştü. En sonunda Galiyev, sosyalist devrimin uluslar sorununu zorunlu olarak çözmeyeceğine, Müslümanlara yapılan zulmün Stalin yönetiminde yalnızca yeniden şekillendirildiğine ve Sovyetlerin Üçüncü Komünist Enternasyonal'den bağımsız bir Komünist Sömürge Enternasyonali'ne ihtiyaç olduğuna inanmaya başlayacaktı. Stalin'in politikaları nedeniyle daha çok bir milliyetçi Müslüman konumuna sürüklenen Galiyev, sınıf ve milliyetçilik meselelerine yönelik diyalektik, Bolşevik anlayışlardan uzaklaştı. Kısa süre içerisinde kendini Stalin'in yakın çevresinden kovulmuş halde buldu. 1920'lerdeki Stalinist baskı döneminde tutuklanması emredilen ilk üst düzey Komünist Partili isim oydu. Marjinalleştirilen, tekrar tutuklanan ve en sonunda on yıllık ağır iş cezasına çarptırılan Galiyev, 1940'lara doğru ortadan kayboldu.[32]

1945-1965 yıllarının sömürgecilik karşıtlığı, bu karışık mirasın gölgesinde doğmuştu. Bir yandan, Tarık Ali ve Fred Halliday'in belirttiği gibi, bu dönemde sömürge dünyasının karakteristik özelliği olan ulusal kurtuluş mücadelelerini, aslında bazı açılardan 1917'nin yarattığı umut mümkün kılmıştı. Her ne kadar geçici olsa da, devrimci bir işçi devletinin kurulması, kapitalizmin en zayıf halkasından kırılmasının gayet olası olduğunu ortaya koymuştu. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, bu zayıf nokta giderek daha da görünür hale geldi: Devrim muzaffer kapitalizm çağında, tam da ezilen halkların kalkındırdığından çok daha fazla tüketen ve mülksüzleştiren birikim rejimlerine sadakat göstermelerini sağlama becerisinden yoksun olan emperyalizmin süper-sömürü ilişkilerini tahkim ettiği o aşınma konjonktüründe yeniden doğabilirdi. Öte yandan, İkinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa'nın yaşadığı yıkım ile tırmanan Soğuk Savaş arasına denk düşen sömürge karşıtı başkaldırının zamanlaması, Amerikan İmparatorluğu'nun savaş sonrasında kısmen ideolojik açıdan karşı devrimciliğin ileri karakolu haline gelmesi üzerinden şekillenmesine neden

oldu. Sömürge devrimi, özgün Bolşevik deneyimin anavatanından ilham ve bazı durumlarda maddi destek alırken, 1917'nin bıraktığı miraslar, kendilerini yeni ve karmaşık Soğuk Savaş yöntemleriyle sürdürülen bir "Üçüncü Dünya" çatışmaları yığınının içinde buldu. Daha önceden Monroe Doktrini gereğince etki alanına dair daha yerel bir bakış açısıyla hareket eden Birleşik Devletler, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Soğuk Savaş'ın sahasını komünizmin küresel olarak çevrelenmesine doğru genişletti.[33] Devrimin sürekliliği, ABD örneğinde epey genişleyen karşı devrimin tepkisi açısından belirleyici oldu.

Bolşevikler devrimin içinden çıkılmaz derecede karmaşık ikilemini (sınıf sömürüsü *ve* ulusal baskı) eş zamanlı olarak çözmeye çalışıp bunu başaramamış olsalar da, otuz yıl sonrasının sömürge karşıtı ayaklanmaları çoğu zaman eski Bolşevik projesini dikkate almayı vaat edecek şekilde biçimlendi. Fidelcilerin muzaffer Küba Devrimi'nin (1959) yanı sıra, (1959-1964 yıllarında) Arjantin, Paraguay, Santo Domingo, Kolombiya, Ekvador, Venezuela, Peru ve Brezilya'daki başarısız gerilla mücadelelerini de kapsayan Latin Amerika'daki devrimin uzun yürüyüşünü inceleyen Régis Debray, bu yüzden (biraz tutarsız bir şekilde) şu sonuca varmıştı: Sovyetlerden esinlenen komünist partiler başkaldıran köylülerin bulunduğu kırsal bölgelerde Che Guevara'nınki gibi devrimci fokoculuğun yaratılmasına çoğu zaman set çekse bile, "Üçüncü Dünya" ayaklanmaları ile Leninizm arasında yine de organik bir bağ bulunmaktadır.

Stalinizm on yıllardır yaptığı gibi devrimci olanakları çarçur etmeye ve feci yenilgilerin sorumluluğunu taşımaya devam etse de, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasındaki dönemde yalnızca Latin Amerika'yı değil aynı zamanda Çin'i, Kore'yi ve Hindiçin'i sarsan devrimci, sömürge karşıtı mücadele dalgalarını, 1917'nin ve Sovyetler Birliği'nin etkisinden ayrıştırmak imkânsızdır. Yine de ilerlemeler kaydedilmişti. Kapitalizm Tayvan, Güney Kore ve Güney Vietnam'da kemikleşmiş yapısını sürdürse bile, devrim sonrası toplumlar kuruldu ve bunların -özellikle de Çin ve Kuzey Vietnam örneklerinde- gelecek on yıllarda devrimci eğilimlere sahip Batılı gençlik hareketlerinin ortaya çıkışı üzerindeki etkisi olağanüstü olacaktı. Uzak Doğu'daki diğer radikal hareketlilikler, Filipinler ve Malaya'dakiler de dahil olmak üzere, vahşi bir baskıya başvurularak bastırıldı. Endonezya örneği özellikle kanlıydı; sağcı General Suharto'nun önderlik ettiği ve CIA istihbaratının desteklediği anti-komünist katliam, Sovyetler'le aynı çizgideki Komünist Parti'nin yok edilmesine yol açtı; yüz binlerce PKI üyesi ve sempatizanı öldürüldü, Başkan Sukarno sürekli ev hapsine mahkûm edildi.

Afrika'da 1962 yılında zafere ulaşan ve Frantz Fanon'ın devrimci şiddetin katartik sonuçlarına dair yaptığı psikoanalitik savunuda takdirle anılan Cezayir bağımsızlık mücadelesi, bir dizi sömürge karşıtı, milliyetçi ve sosyalist ayaklanmadan yalnızca biriydi. 1950'lerde Kenya'daki mücadeleler ve uzatılan

Olağanüstü Hal; 1960'ta Belçika Kongosu'nda Patrice Lumumba'nın önderliğindeki bağımsızlık mücadelesi; monarşinin devrildiği, Süveyş Kanalı'nın kamulaştırıldığı ve Pan-Arabist bir birlik hareketinin doğduğu Mısır'da Cemal Abdül Nasır'ın yükselişi; Afrika Birliği Örgütü'nün kurucularından ve adanmış bir Pan-Afrikancı olan Kwame Nkrumah ile ilişkilendirilen, en belirgin anti-emperyalist ve Afrika sosyalist girişimi olan Gana Devrimi ve Portekiz'in Angola, Mozambik, Gine-Bissau, Cape Verde ve São Tome'deki sömürgeci varlığının çözülmesiyle ilişkilendirilen uzun soluklu ulusal kurtuluş savaşları bunlara dahildi.

Dolayısıyla bu dönemdeki sömürge karşıtı mücadelelerin önemi, sömürgesizleşmenin en önemli mesele olduğu Asya ve Afrika ülkelerinin 1955 yılı gibi erken bir tarihte Bandung Konferansı'nı toplamalarında açık bir şekilde görülebiliyordu. 1958 yılındaki Akra Konferansları'na gelindiğinde, sömürgeciliğe karşı süren mücadelenin "yeni ve siyaseten bilinçli Afrika"yı Avrupa'daki ilerici hareketlere mensup yoldaşlarla ne ölçüde birleştirdiğini görmezden gelmek mümkün değildi.[34] Afrika mücadelesi, çalkantılı 1960'larda önemli bir rol oynayacaktı.

Bu durum, Afrika sosyalizmi deneyimi için gereken ortamı hazırlamıştı. Jitendra Mohan, bu kaynaşmanın nasıl "özgünlük", "farklılık" ve "bağımsızlığın" kabulü anlamına geldiğini 1966'da yayımlanan *Socialist Register*'da özetlemiştir. Fakat aynı zamanda, belki de fazla kolay bir şekilde Avrupalı sömürgecilerden ithal edilmiş gibi yansıtılan "ideoloji" ve "kavramların tiranlığı" sık sık reddediliyordu. Mohan'a göre, 1950 ve 1960'larda Afrika sosyalizmi patlama yaptığında, çoğu zaman yerli seçkinlerin yön verdiği gelişmeler, mücadeleye ya kapitalizmden ya da komünizmden kopuş yaşanacak şekilde basınç uyguladı. Afrikalı seçkinler, düzenli olarak, toplumlarının "sınıfsız" olduğuna dair iddialarda bulunuyordu. Mohan'ın görüşüne göre, bu durum, en iyi ihtimalle "iyi niyetlerin ve kötü planların hırçın alaşımı olan bir sosyalizm" yaratmaya meyilliydi.[35]

Sonuçlar çoğu zaman pek de örnek teşkil edebilecek nitelikte değildi: Gana'da ve başka yerlerde askerî darbeler sosyalizme giden yolu kesmiş; Malavi'de bağımsızlık mücadelesi başlarken, Britanya İmparatorluğu ve beyaz Güney Afrika'yla bağlar kuran Başbakan Dr. H. K. Banda mücadeleye darbeler vurmuştu. Kongo-Brazzaville'de ise, bir "şampanya Marksizmi" retoriği, rüşvetle ve Fransa'daki sömürgeci güçle yakın bağlarla bir arada var olmuştu. Yine de 1967'de Tanzanya'daki Arusha Deklarasyonu'nda ileri sürüldüğü ve Güney Afrika'daki mücadele tarihinin büyük bir kısmının da doğruladığı üzere, çoğu zaman Afrika'daki sömürgecilik karşıtlığı, kendi kaynaklarına güvenme yönündeki çağrılardan, daha büyük demokratik katılımdan, fakir arazi sahibi ve şehirli kitlelerin seferberliğinden, sosyalist bir ihtimalin bay-

rağı altında yürüyen hareketlerle ve hatta ayaklanmalarla sonuçlanan geniş kapsamlı bir kuramlaştırmadan ayrı düşünülemez. Şüphesiz -özellikle de küresel kapitalist ekonomi 1970'lerle birlikte krize saplanıp kalırken- bu sosyalist duyarlılık genel anlamda bastırılmış görünüyordu; zira, yeni sömürgeci üretimin ve mübadelenin maddi temelleri, Afrika'nın hammaddelerine rağbetin azalmasının ve özellikle 1973 "petrol şoku" ile ilan edilen, zaruri ithal malların maliyetlerindeki muazzam artışların yarattığı baskılar altında yitip gidiyordu.

Bu nesnel sınırlar, özellikle silahlı ayaklanmanın Mozambik Kurtuluş Cephesi (diğer adıyla Frelimo) gibi öncü kuvvetleri tahkim ettiği öznel alandaki benzer kısıtlara da yansımış durumdaydı. Frelimo, Frantz Fanon'un sömürge karşıtı şiddetin faydalı sonuçları hakkındaki tezlerinin geçerliliğinin doğrulanması olarak yorumlanmıştır. Mozambik'teki bağımsızlık mücadelesinin en önde gelen grubu olan Frelimo, Güney Afrikalı Apartheid savunucuları dahil olmak üzere, muhaliflere karşı uzun soluklu bir savaş yürütmüş, nihayetinde Marksist-Leninist bir parti olduğunu açıklamış ve otoriteryanizm tehlikesinin her zaman bulunduğu bir tek parti devletini tahkim etmişti. Fakat, John Saul'un belirttiği üzere, Frelimo, halk inisiyatifini pek kısıtlayamadığı gibi onu yeterince teşvik etmeyi de başaramadı:

> Bağımsızlığın ardından, skala çok genişlemişti; orta düzey kadro kesimi alan çalışmalarında bir hayli seyrekleşmişti ve son derece kötü eğitimliydi, zorluklar -özellikle de Güney Afrika'da devam eden savaş- gerçekten ezici bir hal almıştı. ... Şaşırtıcı olmayan biçimde, en katı kıdemli liderler bile, bu şartlarda devrim açısından daha sağlam bir siyasi temel oluşturmaya yardım edecek yavaş, sabırlı ve sürekli bir siyasi çalışmaya odaklanmak için zaman bulmak yerine, görünüşe göre sayısız olağanüstü durumu yatıştırmakla uğraşacak kadar zayıflamıştı.[36]

Jean-Paul Sartre'ın Frantz Fanon'un *Yeryüzünün Lanetlileri* (1961) adlı eserine yazdığı ünlü önsöz, sömürge karşıtı bayrak altında sömürünün ve zulmün nasıl bir araya gelmiş olduğunu başarılı şekilde tespit etmişti: "Az gelişmiş ülkelerin bütün yerlileri, birleşin!" İleri kapitalist dünyanın "Üçüncü Dünya"ya ait kaynakları ve iş gücünü sömürdüğünün farkında olan Sartre, aynı zamanda, bu yağmanın kılıfı işlevini gören soyut felsefi evrensellik varsayımı hakkında da yazmıştı: "Okyanusun öteki tarafında, insanlardan daha aşağı olan bir ırk bulunuyordu; bunlar, bizim sayemizde bundan bin yıl sonra bizim bulunduğumuz konuma erişebilirler..." Bu sömürgecilik tarihi, bazılarını köleleştirmişken; bazılarının da "sahte bir bağımsızlığa" kavuşmasına müsaade etmiştir. Kapitalist sömürgeleştirme, "ayrımları ve muhalif grupları artırmış, sınıfları ve hatta bazen ırksal önyargıları biçimlendirmiş; sömürgeleştirilmiş toplumlarda tabakalaşma yaratarak bunu pekiştirmek için elinden geleni ortaya koymuştur." Sartre'ın çıkardığı sonuca göre, Fanon'un kitabı, "Üçüncü Dünya Birliği"nin kaçınılmaz biçimde ortaya çıkacağını ilan ediyordu; bu,

"sosyalist olmak zorunda olan ulusal bir devrim" ile sonuçlanacak ilerleme halindeki bir süreçti.[37]

Bu mesaj "Üçüncü Dünya" genelinde yankı buldu, fakat aynı zamanda Sartre'ın (değilse bile, belki de Fanon'un) tasarladığı gibi, özellikle de Birleşik Devletler ve Kanada'da 1960'larda ün salmaya başlayan "Siyah" ve "Kızıl Güç" adlı Afrika-Amerikalı ve yerli direniş hareketleri aracılığıyla, "Birinci Dünya"ya da geri döndü. Québec Kurtuluş Cephesi (FLQ) teorisyeni Pierre Vallières gibi Stokely Carmichael ve Eldridge Cleaver da Fanon'a saygı duyuyorlardı. Lee Maracle'dan [Bobbi Lee] Harold Adams'a dönemin yerli aktivistleri, sömürgeciliğe karşı devrimci bir meydan okumaya ihtiyaç olduğunu kabul ediyor; bu görüşlerinin merkezinde de su götürmez biçimde Fanon'u görüyorlardı.[38] Perry Anderson bir keresinde 1950'lerin konjonktürünün dört yapısal bileşenden oluştuğu sonucuna varmıştır: "Sosyalist ve kapitalist ekonomik sistemler arasındaki mücadele, emperyalist ve yerli ulusal sistemler arasındaki çekişme, parlamenter ve otoriter siyasi düzenler arasındaki çatışma ve teknolojik olarak denk olup karşılıklı olarak intihara meyilli askerî düzenler arasındaki hesaplaşma." Dolayısıyla, "Uluslararası sınıf mücadelesi, demokrasi savunusu, sömürgeciliğe ve silahlanma yarışına karşı başkaldırı; her slogan Soğuk Savaş'taki bir 'uğrağı' belirtmekte, ötekini reddetmektedir. Gerçeklik, onların sonsuz biçimde üst üste binip birbirine geçmesidir."[39]

Devrim, yapısal çıkmazın aldığı bu halin doğasını işaret ediyordu. İsveçli Yeni Solcu Göran Therborn'un "Petrograd'dan Saigon'a" adlı 1968 tarihli kısa makalesinde öne sürdüğü üzere, bu döneme ait gelişmeleri ayrılmaz bir şekilde bir araya getiren bağlar, kaçınılmaz olarak, kapitalizm-sosyalizm karşıtlığının ötesine geçen bir devrimci düşünce ve eylem ekseninde yer alıyordu. Bu eksende, gelişmiş kuzey yarım küredeki ulus devletlerde yerleşik hale gelen İkinci Dünya Savaşı sonrası ideolojik açgözlü bireyciliğinin zafer gösterisi *ve* artık klostrofobik bir biçimde Stalinizmin bariz sınırları içerisine hapsedilmiş olan reel sosyalizmin giderek daralan maddi temeli sınanıyordu.[40]

Stalinizmin zayıflatıcı etkisine tedirgin edici derecede maruz kalmasına rağmen dinmeyen devrimci ihtimalin bu yeniden parlayan alevleri, 1950'lerin sonunda ilk olarak İngiliz Yeni Solu'nun ortaya çıkışında mevcuttu. SSCB'nin 1956'da Macaristan'ı işgal etmesi ve ardından muhalefeti bastırması, Stalinist devletin "Birinci Dünya"nın vahşi tahakkümüyle aynı yolun yolcusu olduğunu gösterirken, o dönemlerde Süveyş Krizi, kemikleşmiş kapitalist emperyalizmin ve onun imparatorluk hayaletinden vazgeçme konusundaki gönülsüzlüğünün kanıtı olarak görülüyordu. Birkaç yıl sonra, ikinci olarak Amerikan Yeni Solu, 1962 yılında Port Huron Açıklaması'nı yaparak bayrağını çekti. Rehavetten sıyrılıyor, Stalinizmin sapkın hayallerini reddediyor, refahın orta yerindeki fakirliği ve yoksunluğu eleştiriyor, nükleer silah caydırıcılığı poli-

tikalarına bir son verilmesi gerektiğini ısrarla dillendiriyor, ülke dışında sömürge devrimini, ülke içindeyse yurttaşlık hakları devrimini sahipleniyor ve piyasanın anti-komünizm ve tüketimcilik ideolojilerinden uzak duruyordu. "Ulaşılamayan"ın peşinden koşan bu Yeni Sol, yaptığının "tasavvur edilemez" olandan kaçınmaktan başka bir şey olmadığını ilan etti.[41]

1968 VE YENİ (SOL) DEVRİM

Bu nedenle ister Britanya'da ister Amerika'da olsun Yeni Sol'un doğuşu, katı düşman bloklarının içinde dondurulmuş olan bir Soğuk Savaş dünyasının kemikleşmiş yapılarından ayrılamazdı. Fakat ulusal kurtuluşçu "Üçüncü Dünya" hareketleri, tıpkı emperyalizm ve kapitalizmin Güney'deki küresel hegemonik işgaline karşı olduğu gibi, Marksist-Leninist sınıf mücadelesi kavrayışıyla da uyumsuzdu. Bu değişime uğramış siyasi atmosferde, devrimin dili de vites değiştirdi. Birikim rejiminin ve açgözlü bireycilik ideolojisinin harekete geçirdiği İkinci Dünya Savaşı sonrası "özgür bir dünya" mantığını reddederek 1917'ye ve öncüllerine başvurmasına rağmen, aynı zamanda, o dönemde Hruşçov'un ifşaatlarının ve 1956'da Budapeşte'ye, 1968'de Prag'a giren tankların gözler önüne serdiği Stalinist vahşetle ilişkilendirilen SSCB'nin bürokratikleştirilmiş "Sovyet Marksizmi"ni de reddediyordu. Herbert Marcuse'nin *Sovyet Marksizmi* isimli kitabında belirttiği üzere, Batı'da ve Doğu'da devlet gücü mekanizmasının artık "özgürleştirici bir boyutu bulunmuyordu."[42]

Vietnam'daki karışıklık, hem devletin etik-ahlaki duruşu hem de Keynesçi silah ya da gıda dengesi üzerinde baskı oluşturarak Amerikan iç siyasi iktisadını krize doğru sürüklerken, Birleşik Devletler, giderek keskinleşen gençlik ayaklanmalarına, şehirlerdeki siyah başkaldırılarına ve dünya genelinde kazanamayacağı bir savaşa hapsolmuş durumdaydı. 1930'ların sonundan 1940'ların sonuna uzanan kitlesel sendika mücadelelerinden beri ilk kez, genç işçiler isyankâr bir karşıtlık içinde patladılar ve yabancılaşma söylemleriyle sınıf mücadelesinin sesini yükselttiler. Sonraki on yılda, bunu işçi örgütlerinin sağladığı faydalardan bazılarını sağlama alma niyetindeki ırk ayrımcılığına uğrayan işçilerle kadın işçilerin hareketleri izleyecekti.[43]

Sovyetlerdeki durum, bundan daha iyi değildi. "Üçüncü Dünya"daki kurtuluş hareketlerine verilen desteğin inandırıcılıktan en uzak olduğu yer, Sovyet tahakkümüne karşı, yükselen milliyetçi öfke dalgasını bastırırken işçi grevlerini ve öğrenci protestolarını da zapturapt altına alan "Moskova Diktaları" ile yüz yüze gelen Çekoslovakya gibi Avrupa'daki uydu devletlerdi. İşçiler ve öğrenciler, iş eylemleri ve oturma grevleri örgütlerken, memnuniyetsizlik gösterileri bir ayaklanma görünümüne büründü: SSCB, sonuç olarak baskıyla ve kendi askerî tarzı olan "işgal" ile yanıt verdi. 1917'yi anımsatan devrimci du-

var yazıları, "Uyan Lenin, Brejnev kafayı yedi!" diyordu. Sovyetler Birliği'nin, kapitalist muadili Birleşik Devletler gibi, giderek tırmanan ve 1980'lerin başlamasıyla birlikte Polonya'daki *Solidarnosc* [Dayanışma] Hareketiyle ilişkili bir dizi sorunla sonuçlanacak krize gömülmesiyle, 1980'lerin sonunda ve 1990'larda reel sosyalizmin çöküşü için ortam hazırlanmıştı.[44]

O zamana dek, karşı devrimin ideolojik cephaneliği, 1970'ler ve 80'ler süresince önemli sayıda eski solcunun *intikamcı* sağın saflarına geçmesiyle, epey doldurulmuştu. Batılı kapitalist devletlerin 1973'teki mali sıkıntısından 2007-2008'deki finansal iflasa kadar uzanan disiplin sağlayıcı rutin kriz rejiminin ortasında kapitalist hegemonyanın tahkim edildiği çok sayıda yöntem, elbette bu "geçişi" güçlendirmiş ve sürdürmüştü. Sendikalar saldırıya uğradı, özgüllüklere sıkı sıkı sarılan toplumsal hareketler geri plana itildi. Eleştirel analiz, devrimci ihtimalin ortadan kalkması için bir şifre olan "tarihin sonu"nu ilan eden yeni bir dünya düzeninin anlamlandırılması için gerekli "üst anlatılar"dan kaçınma noktasına rücu etti.

Bir yandan mecbur bırakılan, öte yandan da kabullenilen bu kırk yıllık geri çekilme, 1917'nin başarılarının Stalinizasyon sebebiyle lekelenmesine rağmen, 1960'lar boyunca ve 1970'lere dek devrimin ne kadar da gündemde olduğunu görmemizi engellemektedir. 1968 Mayısı gibi zamanlarda devrim, yalnızca kapitalizm ve ondan hoşnut olmayanlar açısından değil, aynı zamanda öğrencilerin, işçilerin, feministlerin ve Marksistlerin devrimin 1917'yle ve ihtilalci ayaklanmaların diğer örnekleriyle ilişkili miraslarının girdabına kapılmasıyla, reel sosyalizm ve onun eksiklikleri açısından da bir panzehir gibi görünüyordu. 1917'den 1968'e uzanan göbek bağı, ölüm sonrasında bile kolayca fark edilebilir durumdaydı. *New Left Review* buradan hareketle, bütünüyle 1968 olaylarına adanmış bir sayı çıkardı. Sayıda, Ernest Mandel, Jean-Marie Vincent, André Gorz ve André Glucksmann'ın makaleleri bulunuyordu. Ayrıca, Lenin'in öğrenci hareketi hakkında yazdığı, 1908'de yeniden basılan bir makalesi de, 1950'lerde ve 1960'ların ilk yarısında gerçekleşen sömürge karşıtı ayaklanmalarda ve ulusal kurtuluş savaşlarında hayat bulan devrimin emperyalist metropollerin göbeğinde de ne kadar gerekli, hatta olanaklı olduğunu saptayan bir açıklamayla birlikte, bu sayıda kendine yer bulmuştu.[45]

Bunun yanı sıra, çoğu zaman yalnızca Paris'le ilişkilendirilen Mayıs 68 olayları, dünya çapında yankılanan ve genellikle Londra, Roma, Berlin, Chicago ve New York'ta, ayrıca Demir Perde'nin ardındaki çeşitli Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde ve gelişmekte olan ülkelerde oldukça şiddetli geçen kitlesel protestoları kapsayan 1968-69 yıllarındaki bir grup sosyo-politik patlamadan sadece birisiydi. Jamaika'nın Kingston şehrindeki isyanlar, hükümetin Marksist tarihçi Walter Rodney'in West Indies Üniversitesi'denki öğretim görevlisi görevine geri dönmesine izin vermemesi üzerine patlak verdi; Mexico City'deki

öğrenci protestoları Tlatelolco katliamıyla doruğuna ulaştı; Brezilyalı gerillalar askerî diktatörlüğe karşı savaşı büyüttü ve Pakistan'da görünüşe göre sosyalist bir platformun yönlendirdiği, sık sık hapse atılan Zülfikâr Ali Bhutto liderliğindeki Halk Partisi'nin muhalefet hareketi, işçileri ve öğrencileri, düzenli olarak sokaklara taşınan ve ölümlere neden olan mücadelelere sürükledi.

Yeni endişeler, bu türden çok sayıda mücadeleye hayat vermişti. Isaac Deutscher'in *Socialist Register*'ın 1969 sayısında öne sürdüğü üzere, bürokrasi artık sosyalist düşüncenin analitik buyrukları arasında çok önemli bir yer kaplıyordu; zira, toplumsal ve siyasi düzenlerinden bağımsız olarak, bütün toplumlarda yönetişim aygıtının geniş çaplı bir hastalığa, güncel tabiriyle "yabancılaşma"ya yol açtığını inkâr etmek imkânsızdı. Devrimin artık her zamankinden daha çok zorunlu olduğu sonucuna varan Marcuse, bunun Marx'ın ummadığı bir şey olduğunu vurgulamıştı. İnsanın kendi emeğiyle ürettiklerine ve bütünsel, baskın üretim ve yıkım aygıtına itaat etmesi, "beyni yıkanıp bütünleşmiş insanlar"ı "seferber edilmiş ulusal çıkar"ın arkasından sürükleyerek, "nesneleştirilmiş" ve "kendi kendine ilerleyen", "neredeyse kontrol edilemez bir güç" noktasına varmayacaksa, bu kavramın "yalnızca soyut ve kuramsal bir girişim"in ötesinde bir şey olarak "yeniden değerlendirilmesi" son derece önemliydi. Stalinizasyona ve sözde Destalinizasyona rağmen, hastalık ne olursa olsun, "Stalin sonrası dönemdeki vicdan muhasebelerinin ve el yordamıyla yolunu bulma çabalarının, kendince devrimci çağın devamlılığına tanıklık ettiğini" vurgulayan Deutscher de, devrimin sürmekte olan önemini kabul ediyordu. Deutscher'e göre, Sovyetler Birliği'nde on yıllar süren totaliter yönetim, "insanların kendini ifade etme, kendiliğinden eylem ve öz-örgütlenme kapasitelerini ellerinden almıştı." Bununla beraber, Deutscher, Stalinci bir ajan tarafından suikasta uğramadan hemen önce Troçki'nin bile, devrimin henüz son bulmamış olduğunu iddia ettiğini, "1917'deki büyük yol ayrımının, insanoğlunun bilincinde her zamanki kadar geniş bir yere sahip olduğu" sonucuna vardığını kabul ediyordu.[46]

Peki ya kadınlar? 1960'lı yılların sonunda kayda değer bir kuvvetle sahneye çıkan yeniden canlanmış bir kadın hareketinin fitili, Yeni Sol içerisinde, ama aynı zamanda iş yerlerinde, 1950'lerin sonlarında başlayan ve çok geçmeden savaş karşıtı protestolara evrilen nükleer karşıtı harekette ve Vietnam ve birçok başka yerdeki sömürge karşıtı devrimci hareketlerde de ateşlenmişti. Birçok tarih çalışması, bu farklı kökenleri önemsiz göstermekte ya da marjinalleştirmektedir. Bunun çoğu zaman "ikinci dalga feminizm" şeklinde yanlış bir şekilde yaftalanması, söz konusu çalışmaların kavrayışını sınırlandırmaktadır. Dalga terminolojisinin, özellikle de iki savaş arası dönem ile 1960'lar arasında, temelde komünist, anarşist ve sosyalist kadınların örgütlenmesini yok saydığını düşünürsek, bu yalnızca tarihsel olarak hatalı olmakla kalmaz,

ayrıca bu on yıllarda küresel ölçekte canlılığını sürdüren devrimci feminizm biçimlerine karşı derin bir önyargı da barındırır.

Yine de, kadınların öz-örgütlenmesindeki yenilenme ve sömürgecilik, sosyalizm ve feminizm hakkında daha kapsamlı bir kuramlaştırma, 1960'ların sonunda gözle görülür hale gelmişti. Kadınların kurtuluşunun teorisini ve pratiğini oluşturma yönündeki bu ısrar, gerçekten de Marksizme ve geçmişteki devrimci mücadelelere çok şey borçlu olmakla birlikte, feminizmin bu dönemdeki gelişimi, eski komünist geleneklere açık bir biçimde sempati beslemiyordu: Aksine, bu alanda devrim, 1917'nin bıraktığı miras açısından, ikircikli bir konuma oturtulmuştu.

Nitekim Juliet Mitchell'in mutlak önem taşıyan ve 1966'da *New Left Review*'de yayımlanan *Women: The Longest Revolution* (Kadınlar: En Uzun Devrim) başlıklı makalesi, "Kadınların eşitlik mücadelesi, sosyalistler tarafından her zaman sosyalizm mücadelesinin bir parçası olarak görülmüştür" fikrinden yola çıkıyordu. Mitchell, Marx ile Engels'in yazdıklarından çok daha fazla yararlanarak ve onları Charles Fourier, Wilhelm Reich ve Herbert Marcuse'nin ütopyacılığıyla yan yana getirerek 1917'ye hafifçe değinmişti. Cinsel özgürlük mücadelesinin, baskı ile "vahşi ve devrimci" bir hesaplaşmanın önemli bir bileşeni olsa bile, birçok ortodoks Marksist tarafından "hayli burjuva ... entelektüellerin hobisi" olarak algılandığını ve bu yüzden de "sınıf bilinci, kavga ve proletarya"ya yabancı olduğunu kabul eden Lenin'in Clara Zetkin'e söylediklerine atıfta bulunmuştu. Bu, kadınların kurtuluşunun yalnızca "sınıf mücadelesi vererek, feminizmi kapsayarak ve aynı zamanda da onu aşarak" sağlanabileceği yönündeki cüretli iddialara dayanan sosyalist feminizme, Yeni Sol'un yönelttiği erkek egemen eleştirileri dizginlememişti.[47]

Kısmen Yeni Sol içerisinde algılanan, fakat aynı zamanda feminist bilinçlendirme gruplarının, kadın kolektiflerinin, kürtaj, iş yeri ve diğer haklarla ilgili seferberlik ve kampanyaların yaygınlaşmasıyla doğan 1960'ların kadın kurtuluşu hareketi, başlangıçtan itibaren devrimle ve onun çelişkili mirasıyla kavga halindeydi. Vancouver Kadınlar Kongresi'nin bir üyesi olan Kanadalı sosyalist feminist Margaret Benston'ın, sosyalist feminizmin en itibarlı kısa metinlerinden biri haline gelecek olan *The Political Economy of Women's Liberation* (Kadınların Kurtuluşunun Ekonomi Politiği) başlıklı makaleyi kaleme almasında, Marx, Mitchell, Marcuse ve Troçkist iktisatçılardan Ernest Mandel okumaları etkili olmuştu. Teksir makinesi ile çoğaltılmış versiyonlarıyla Kanada'da elden ele dağıtılan Benston'un makalesi, basılır basılmaz ülkeden ülkeye sıçrayarak dünyayı dolaşmış; İspanyolca, Fransızca, İtalyanca, İsveççe, Almanca ve Japoncaya çevrilmişti. Selma Jones'un ve Mariarosa Della Costa'nın ücretlere, ev işlerine ve kapitalist üretim şekline dair yazılarıyla bir-

likte uluslararası ölçekte yankı bulmuştu. İtalya'da kadın hareketinin belirli kesimleri, kendilerine Benstoncular (*Benstonistas*) diyordu.[48]

Fakat Yeni Sol içindeki feminizme dair gerilimler, yine de, şiddetliydi; kadınları, bu türden bütün aktivistlerin kaçınılmaz olarak kendini didişirken bulduğu devrimci mirasın yanı sıra, erkek kardeşleriyle ve sevgilileriyle olan ilişkileri üzerine de kafa patlatmaya teşvik etti. Kanadalı bir Yeni Sol grup olan Barış Eylemi İçin Öğrenci Birliği (*Student Union for Peace Action*, SUPA), "Ablalar, Abiler, Sevgililer (...) Dinleyin" adında, örnek niteliğinde bir feminist belge ortaya çıkarmıştı.[49] Kurtuluş ve aşk, yabancılaşma ve öfke, konformizm ve yaratıcılık meselelerine vurgu yapan belge, "birbirimizle olan ilişkilerimizde devrim olmuş gibi davranma"nın gerekliliğinde ısrarcıydı. SUPA içerisinde bu ilişkiler, asla eşitlikçi değildi.

Yeni gelişen bu feminizmin 1960'ların sonlarında ve 1970'lerde Yeni Sol'un çöküşüyle olan ilişkisi, henüz anlatılmamış önemli bir uluslararası hikâyedir. Yeni Sol 1970'lerin başlarında dağınıklık yaşıyordu; onun bünyesinde mücadele veren bazı sosyalist feministler, Troçkist ya da (çoğu zaman Maoist olan) "yeni komünist" öncü örgütlere yönelmişti. Günümüzde, ihtilalci sola karşı düşmanca bir duruş sergileyen genel kanı, toplumsal cinsiyete ve cinselliğe gösterilen ilginin bu türden partilerde bir karşılık bulduğunu, fakat zaman içinde devrimci anlamda fazla ciddiye alınmamaya mahkûm göründüğünü ileri sürmektedir. Bununla birlikte, kadın kurtuluşu siyasetinin, bir başkaldırı döneminde devrimin bıraktığı miraslarla kaynaşmasının boyutu da inkâr edilemez.[50]

Sömürge karşıtı, Marksist ve feminist düşünce arasındaki teorik ve pratik bağlantılar, en görünür şekilde savaş karşıtı harekete dahil olan feministler tarafından dillendirilmişti. Bunlardan bazıları, tarafsız Kanada'da savaş karşıtı konferanslar düzenleyerek ya da desteklerini belirtmek için Vietnam'a giderek, Hindiçinli kadınlarla uluslararası ölçekte birlikte hareket etti. Devrimci çabalar, örgütlenmelerinde sömürge karşıtı düşüncenin teorik mihenk taşlarından yararlanan siyah kadınların kurtuluş hareketinde ve 1968 yılına gelindiğinde "Fransa'daki gelişmelerin, küresel sömürge karşıtı kurtuluş mücadelelerinin, Çin'deki kültür devriminin ve Amerika'daki siyahilerin kurtuluş mücadelelerinin" yanı sıra, Kanada'nın Fransızca konuşulan bölgelerindeki devrimci milliyetçi dürtülerle de bağlantılı olan Quebec feminist hareketinde de görülebiliyordu.[51] *Quebecoise Deboutte!* adlı gazetelerinde, feministler, kadınların kapitalist ve emperyalist yapıların bir ürünü olarak tahakküm altına alınmasını ve ayrıca toplumsal cinsiyet ideolojilerini, bilhassa da özel, ataerkil, heteroseksüel ailenin boyunduruğunu inceliyorlardı. Devrimci feministler, yerel halkların bir ilkel birikim projesi olarak mülksüzleştirilmesini ve beyaz Hıristiyanların, alışılagelmiş modern toplumsal-cinsel normlarından çok daha eşitlikçi olarak

sunulan yerel toplumsal cinsiyet ilişkilerine saldırmasını eleştirerek, hem sömürge karşıtı fikirlerden yararlandılar, hem de kendi ulusal bağlılıklarını aynı suçlamaya tabi tuttular.

Sömürge karşıtı siyasetin kadın kurtuluşu hareketiyle kaynaşması, Afrika-Amerikalı ve Meksika kökenli Amerikalıların örgütlenmesinde veya Quebec'te daha belirgin bir biçimde görünebilir; ancak, sınıf sömürüsünü ve emperyalizmi kabul eden devrimci bir kadın kurtuluş hareketi yaratma yönündeki çabalara, diğer kadın gazetelerinde, yazılarında ve örgütlenmelerinde de yer verilmişti. Devrimci idealler ve kahraman öncüller düzenli şekilde tartışılıyordu; ille de belirli bir geleneğin tarafını tutularak değil de, anarşizm, sendikalizm, Marksizm, sosyalizm gibi bütün ideolojiler ve akımlar incelenerek yapılıyordu bu. "Sol" tanımları ne kadar türdeşlikten uzak olursa olsun, toplumsal cinsiyet rollerinin ve cinsel rollerin dönüşümünü sınıfların ortadan kaldırılması kadar önemli bir beklenti haline getirerek, kapitalizm, sömürgecilik, ataerkillik, ırkçılık ve toplumsal yeniden üretim çözümlemelerini ilerleten bir teori geliştirme yönünde şiddetli bir arzu bulunuyordu.

Rowbotham'ın *Kadınlar, Direniş ve Devrim* adlı kitabı, bu tür popüler bir müdahalenin örneğiydi. Toplumsal cinsiyet baskısı, ev emeği ve cinsel özgürlük meselelerine dair yeni anlayışlardan vazgeçilmeksizin, Marksist ve sosyalist fikirlerle uzlaşma sağlanmaya çalışılmıştı. Kadınlar ve sömürülenler, kültürel, sembolik ve psikolojik olarak ötekileştirilmeleri yönüyle belirli ortak özelliklere sahip olmalarına karşın, Rowbotham'ın yazdığı üzere, cinsel ve ırksal emperyalizm arasında kurulacak "analoji ... kısmen sömürgeci ülkelerdeki kadınların bizzat emperyal tahakkümün ganimetlerinin keyfini sürmeleri nedeniyle bu noktada sona eriyordu."[52] Emma Goldman ve Aleksandra Kollantay gibi kadınların devrimci düşüncesinin tarihsel olarak yeniden gündeme getirilmesiyle birlikte, Marksizm ile feminizmin kaynaşmaları, uzaklaşmaları ve bütünleşmeleri hakkında yazılanların hızla artması, devrimci canlanma için verilen bu tür çabaların ve Yeni Sol kopuşlarıyla birbirlerinden ayrılmış gibi görünen Marksizm ve feminizm arasında bir yeniden uzlaşma arayışının örnekleriydi.

Bu tür bir devrimci düşüncede yaşanan diriliş, 1980'lerin sonunda düşüşe geçmiş gibi görünüyordu. Elbette, Amerika'da kaleme alınan feminizm tarihleri, çoğu zaman, feministlerin erkek egemen Marksizmden ve onun sahip olduğu birçok kusurdan el etek çekerek solu terk ettiklerine dair yaygın anlatı etrafında şekillendirilmiş gibi gözükmektedir; hatta sosyalist feminist bir pratik geliştirme çabalarının bile, 1980'lere gelindiğinde "önemli ölçüde azaldığı" ilan edilmişti; aşırı sol ise, kötü adam olarak gösteriliyordu. Marksizmin ve ihtilalci solun 1980'lerde siyaseten ve kuramsal olarak marjinalleştiği su götürmez bir gerçek olsa da, bu çöküş hikayesi, siyasi-düşünsel ortamın karma-

şıklığını göz ardı etmektedir. Birincisi, anti-emperyalist sol feminizmin devrimci cereyanları, daha az bilinse veya daha az öne çıkarılsa da, teoride ve pratikte devamlılık gösterdi. Toplumsal yeniden üretimin dönüşümü gibi, kadın devrimcilerin 1917'den beri mücadele ettiği ikilemler, canlılığını fazlasıyla sürdürdü. İkincisi, liberal ve radikal feminizmin direngen canlanışı, daima, küresel feminist siyaset üzerine gölgesini düşüren fakat onu tam olarak yansıtmayan bir Amerikan hikâyesi olmuştur. Üçüncüsü, feminist devrimci fikirler, cinsel özgürlük ve kimlik siyaseti bakımından cazip olan, ama Marksist feministlerin neoliberalizmin her zamankinden daha kuvvetli güçlerinin baskın varsayımlarını yansıttığını iddia ettikleri kültürel paradigmalar içinde yeniden şekillenmiştir. Nihayetinde günümüzde "kadın meselesi" devrimin gördüğü kabulün izlediği güzergâhı yansıtmaktadır.

SONUÇ: DEVRİMİN GÜNCELLİĞİ VE KAPİTALİZMİN GÜNCEL KRİZİ

Bulunduğumuz özgün durumda, devrimin güncelliğini nasıl değerlendiriyoruz? Son gelişmelerin çelişkili doğasına vurgu yapmamak, kolay bir iş değil.

Kuşkusuz, ihtilalci solun ve onun 1917'nin bıraktığı mirasa bağlılığının düşüşte olduğuna dair çok fazla alamet bulunuyor. Bu hem sosyalist feminizmin kaderi hem de devrimcilerin ve bütün çizgilerden solcuların işçi hareketinde, Marksizmin ise etkili olduğu küçük alanlar dışında marjinalleşmiş bir ses haline geldiği akademi içinde azalan etkisi bakımından açıkça ortadadır. İlk olarak 1970'lerde ortaya çıkan ve sonraki on yıllarda devam eden "yeni komünist" ve Troçkist çizgideki devrimci örgütlerin yaşadığı çöküş ve gerileme, bunun dışavurumlarından yalnızca birisidir; eski Sovyetler Birliği'nde ve bir zamanlar Sovyetlerin etkisi altında olup sonra ise büyük ölçüde Avrupa Birliği'ne (AB) dahil olan Orta ve Doğu Avrupa genelinde reel sosyalizmin çöküşü de öyle. Ayrıca, Çin ve Küba gibi planlı ekonominin karakollarındaki kapitalist restorasyona sürükleniş, henüz tersine çevrilemez boyutlarda olmasa da fark edilebilir derecededir. 1960'larda kendisinden çok şey umulan Afrika sosyalizmi deneyimi, yavaş bir gerileme yaşadı ve siyasetin yönü otoriteryanizme doğru meyletti. Brezilya solunun iktidara uzun yürüyüşü ve ardından gelen sağcı askerî diktatörlük terörüyle hesaplaşma, popülizmden, kemer sıkma tavizlerinden ve İşçi Partisi yönetimini saran yozlaşmadan -ki bu, Latin Amerika genelinde eşine az rastlanan bir gelişme değildir- oluşan bir bataklığa saplandı. 2011 yılında epey heyecan yaratan Arap Baharı'nın verdiği umut, yerini inkâr edilemez bir karanlığa bıraktı. İstikrarsız bir AB'nin içinde, Yunanistan'da devrimci siyasetin (kızıl), ekolojik yaklaşımların (yeşil) ve çeşitli toplumsal hareketlerin (mor) renklerinden oluşan bir radikal sol koalisyon olan Syriza, Almanya'nın başını çektiği büyük ulusal kapitalist kudret simsarlarının elin-

de küçük düşürüldü. Direniş noktasında bile, 1998'deki Seattle İçin Savaş'tan 2011'deki Wall Street'i İşgal Et seferberliklerine uzanan yıllarda patlak veren anarşistlerin yönlendirdiği küreselleşme karşıtı mücadelelerin değişken siyaseti, teori ve pratiğin kesişiminde 1917'nin bıraktığı mirasa tam uymamaktadır. Her halükârda, bu siyasetin somut kazanımları belirsiz olmuştur.

Ancak irdelenmesi gerekenlerin bütünü bunlardan ibaret değildir, çünkü kapitalizm, kaçınılmaz bir biçimde, insanları direnişe *sürükleyecektir.* Örneğin, Batı'nın ileri kapitalist siyasi ekonomilerinde iktisadi krizler, artık günlük hayatın dokusuna işleyecek kadar rutin hale gelmiştir; facialarn yaşanma aralıkları, giderek daha da kısalmıştır. Büyük Buhran'dan bu yana, bu kadar çok kişinin maddi koşullarının bu denli kötü olduğu bir dönem daha yaşanmadığı ileri sürülebilir. Gençlerin, kadınların ve beyaz olmayanların yaşamını güvencesizlik ve eksik istihdam belirliyor; şaha kalkmış olan işsizlik, kitlelerin beklentilerini kemiriyor. Küreselleşme ve özelleştirme namına talep edilen özgürlükler, ideolojik açıdan uçlara sürüklenen devletlerde kontrolden çıkmış durumda ve acımasız bir yeniden yapılanmanın ortaya çıkardığı karmaşada büyük zararlara yol açıyor. Yaraya tuz basan ırkçı, homofobik ve kadın düşmanı hareketlilikler, siyasi kültürü çirkinleştiriyor. Sendikaların özgürlüklerine yapılan saldırılarla ve refah devletinin tasfiyesiyle birlikte, hem ekonomik alanda hem yurttaşlık ve yeniden üretim alanlarında zorla kazanılmış olan maddi haklara karşı oluşan tehdit öylesine sarsıcı ki, geleneksel ana akım siyasal yaşamda bile dönemsel popülist ve solcu ayaklanmaları tetikliyor.

Bunlar, 2016 başkan adaylığı sürecinin çalkantılı mitinglerle, "Müesses Nizam"ın reddiyle, siyasi bir devrimin ufukta göründüğü yönündeki iddialarla geçtiği Birleşik Devletler'de hem Cumhuriyetçi hem de Demokrat Parti'nin görünüşte yerleşik olan sistemlerini her yönüyle sarsmıştır. Halkın hoşnutsuzluğu elbette her zaman sol biçimler almamaktadır; ilericilik bayrağı altında kendisini gösterdiğinde bile, günümüzde maalesef eksikliğini hissettiğimiz açık sosyalist müdahaleler olmadığı sürece, basmakalıp liberal siyasetten ayırt edilebilir bir yoldan gitmesi mümkün gözükmemektedir. Her şeye rağmen, partinin sağa kayışına ve 2015'teki korkunç seçim sonuçlarına karşı koymak adına muhaliflerin son zamanlarda belli belirsiz bir sıçrama yapmaya çalıştıkları Kanada'daki Yeni Demokratik Parti'de, küresel Güney'de ve Britanya'daki İşçi Partisi içerisinde meydana gelen birçok gelişmede görüldüğü üzere, hoşnutsuzluk, günümüzün özgül siyasi formasyonlarında, sol yönde bir eğilim sergilemektedir. İspanya'da Podemos ve Yunanistan'da Syriza'dan söz ederken, mutlaka aşırı (hatta faşizan) sağcı, düzen karşıtı partilerin rahatsız edici yükselişine değinmemiz gerekse de, Avrupa'da bu yeniden yapılanmanın açık belirtileri vardır. Çin'de bürokratik seçkinler, yoğunlaşan sanayileşme atılım-

larında ve küresel pazarları köşeye sıkıştırmaya yönelik agresif girişimlerinde değişken bir seyir izlerken, başkaldıran bir işçi sınıfının, ülkeye özgü sömürü ve zulüm zincirlerinden kurtulma mücadelesi verdiğine dair açık belirtiler bulunmaktadır.

Söylemek istediğimiz, devrimci atılımların eşiğinde olduğumuz değildir. Tam tersine. Fakat güncel durumun geçiciliği ve tıpkı istikrarsız biçimde sosyalist/kapitalist ayrımının arasında kalan rejimlerin çelişkili yapısının nihayetinde bir tarafa kaymak zorunda olması gibi, kapitalizmin antagonistik sınıf ilişkilerini sonsuza dek dengeleyemeyeceğine dair güçlü kanıtlar, yalnızca yeni siyasi seçeneklere duyulan ihtiyacı değil, aynı zamanda bu seçeneklerin daha geniş mülksüzleştirilmiş ve hoşnutsuz çevrelerde ilgi görmesinin olanaklı olduğunu da göstermektedir. Solun görevi göz korkutucudur fakat yapılması gerekenlerin küçük bir parçası, mevcut konjonktürün aslında devrim tarihinin ve bu tarihin siyasi anlayış açısından bizlere neler sunduğunun bilincinde olduğundan emin olmaktır.

Bu göz korkutucu bir iştir; çünkü neoliberalizmin ideolojik projesinin ana bileşenlerinden birisi, 1917'nin mirasını ve onun süregelen devrimci değişime olan bağlılığını bastırmak, ezmek ve boğmak olmuştur. Kısa ve eksik olsa da, ilk olarak 1917'de farkına varılan ve dünyayı insanlığın yararına yeniden inşa etme konusunda merkezî bir önem taşımaya devam eden projeye duyulan bağlılığın dile getirilmesini, yani devrimin *longue durée*'sini ortadan kaldırması, neoliberalizmin en önemli başarılarından biridir. On yıllar boyunca, Sovyet devriminin epey ıstıraplı bir şekilde yeniden değerlendirilmesi karşısında bile solun, 1917'nin yarattığı umutların özgürlükçü yönleriyle ilişkili anlayışlardan vazgeçmesinin mümkün olmadığı ortaya çıkmıştır. 1960'ların çalkantılarında "Yeni" Sol sonunda imkânsız olduğu görülecek bir çabayla görünüşte eski olanların önemli bir kısmıyla arasına mesafe koyarken bile bunun üstesinden gelindi.

Küresel kapitalist ekonomi 1970'lerde çökerken, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki sömürge karşıtı bağımsızlık mücadeleleri, tıpkı 68 ruhu gibi giderek sönümlendi. Grev dalgaları 1970'lerin ortalarında zirveye ulaşırken, sendikacılık hızını kaybetti; yaygın ulus ötesi ivmesi, maddi sınırlardan oluşan bir duvara tosladı. Bu bariyerin kritik tuğlaları ise, yaygın ekonomik durgunluk, yükselen enflasyon ve kitlesel işsizlikti. Çok geçmeden devlet iktidarının koridorlarına hâkim olan ortodoksi haline gelecek neoliberalizmin mesajıyla kitle siyasetine giren yeniden dirilmiş sağ, kavgacılığın önündeki güçlükleri daha da arttırdı. Bu, devrimci platforma, siyasete, partilere ve aynı zamanda içi boşaltılmış emek eksenli ve parlamento dışı sola daha içkin olan diğer gelişmelerle birleşti.

Yeni Sol'un başarısızlıklarından başı dönen ve Marksist "devletçiliğe" dair giderek daha fazla hayal kırıklığı yaşayan birçok eski muhalif, bütün -sol veya sağ- otoriteryanizmlerin hükümet denetimi kaldırılmış piyasaların kendi kendini yönetmesi sağlanarak frenlenebileceğini iddia eden bu yeni "post", neoliberal ideolojinin öğretilerine kapıldı. Foucault, "terörizmin, teorik tekellerin ve kabul gören düşünme biçiminin hükümranlığının ortadan kayboluşunu" -ki bunun bir yönü de devrimdi- destekleyen sözde soldan çıkan seslerden yalnızca birisiydi. Jean-Paul Sartre, Michel Foucault için henüz 1966 yılında "burjuvazinin hâlâ Marx'ın karşısına çıkarabildiği son bariyer" diye boşuna dememişti.[53]

André Glucksmann'ın Mayıs 1968 militanlığından, önce 1970'lerin başlarında Maoist grup Gauche Prolétarienne üyeliğine, oradan da Marx'ı, Hegel'i, Fichte'yi ve Nietzsche'yi güya gulag ile toplama kampının habercisi olan sözde devlet-bilim-mantık-bilgi-sosyalizm karmaşasının mimarları olarak topa tutan *The Master Thinkers* (1977) adlı "yeni felsefe" metninin yazarlığına doğru gerilemesi, Nazi ve Sovyet deneyimleri arasında ayrım gözetmeyen etkili bir siyasetin -uzun süredir oldukça elastik bir "totalitaryanizm"e yönelik liberal Soğuk Savaş reddiyeleriyle ilişkilendirilen bir konumun- en çarpıcı bireysel örneğiydi. Yakın dönemde Michael Scott Christofferson'ın ileri sürdüğü üzere, Foucault'nun Glucksmann'ın fikirlerini destekleme ve "bütün nihai çözümleriyle devlet-devrimine" saldıran bu yeni siyasete yönelik daha geniş temayülü kolaylaştırma konusunda üstlendiği rol hiç de önemsiz değildi.[54] Eğer Fransız entelektüel hayatı, "Eleştirel teori"nin 1970'lerde ve sonrasında sahip olduğu geniş alanda, bu yönde büyük ve daha çılgın, cüretli adımlar atsaydı, bu konumda yer alanlar Marksizmin albenisini azaltarak, hafif de olsa belli bir itibar kazanabilirdi. Stephano Azzara'nın belirttiği gibi, "neoliberalizmin zaferi, (bazen açık açık, ama çoğu zaman kimse anlamadan) karşıtlarının tasavvurlarına sızıp onları yeniden yapılandırma konusunda ne ölçüde başarıya ulaştığıyla ölçülebilir."[55]

Devrimi ve sosyalist feminizmin özgürlükçü tasavvurunu yeniden solun teorisine ve pratiğine kazandırmak, 1917'nin bıraktığı miras ve bunların *longue durée*'si ile düşünce yapısı ve mücadeleler arasında yeniden bağlantı kurmak, zamanımızın güncel görevlerinden birisidir. Neoliberalizm böylesine yükselişteyken, solun bugünüyle geçmişi arasındaki devamlılık hem kopmuş, hem de bir ölçüde unutulmuştur. Tarihe yeniden dönmek, solun yenilenmesinin küçük ancak önemli bir parçasıdır. Bu, geçmişin hatalarını ve eksikliklerini tekrar etmek ve eski yetersizliklerin gölgesinde kalarak pratiğimizi ve analizlerimizi mahkûm etmek anlamına gelmez. Aksine, devrimin geçmişi gibi bugünü de, zorunlu bir biçimde, her zaman William Morris gibi düşünenlerin, yani devrimcilerin amaçlarının insanları ayağa kaldırmak ve "az ile

yetinmemek" olduğunu düşünenlerin kavramlaştırma ve somut mücadelelerinin en iyilerine alan açan kapsamlı yaklaşımlarına bağlıdır. Bugün –çok uzun süredir insanlığın abluka altındaki sahillerine şiddetle vuran– yıkıcı değişim dalgalarını, bütünüyle yeni ve sosyalist yönlere çevirecek, canlanmış sol bir özneye ihtiyacımız var. Bunu yapmak, 1917'nin özgün mirasının bugün yankı uyandırmasını sağlayarak onu ileri taşımak anlamına gelecektir.

NOTLAR

1 Geoff Eley, *Forging Democracy: The History of the Left in Europe, 1850-2000*, New York: Oxford University Press, 2002, s. ix.

2 Régis Debray, *Praised Be Our Lords: The Autobiography*, New York: Verso, 2007, s. 75.

3 E.P. Thompson'dan alıntılar, *William Morris: Romantic to Revolutionary*, New York: Pantheon, 1977, s. 305 ve 311.

4 E.P. Thompson, "Revolution", *Out of Apathy*, Thompson ve diğerleri, ed., Londra: Steeves and Sons, 1960, s. 302-5.

5 Örneğin, önemsiz sayılamayacak sosyalist örgüt meselesinde görüş ayrılığımız bulunuyor. Birimiz, sosyalist feminist. Leninist hareketlilik anlayışına şüpheyle yaklaşıyor; Sheila Rowbotham ve diğerlerinin 1970'lerde ortaya attığı eleştirilere sempati duyuyor. Diğerimiz ise Troçkist bir tarihçi. Yakın dönemde Lenin'i daha çok ciddiye almamızın işe yarayacağına dair görüşleri bulunan Neil Davidson'a kendisini daha yakın hissediyor. Bkz. Sheila Rowbotham, Lynne Segal, ve Hilary Wainright, *Beyond the Fragments: Feminism and the Making of Socialism*, Londra: Merlin, 2013 (bu üçüncü baskıya bütün ortak yazarlar yeni girişler yazmıştır); Neil Davidson, "Is Social Revolution Still Possible in the Twenty-First Century," *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe*, 23, 2015, s. 144.

6 Eley, *Forging Democracy*, 188.

7 Elizabeth Waters, "In the Shadow of the Comintern: The Communist Women's Movement, 1920-43," ed. Sonia Kruks, Rayna Rapp, Marilyn B. Young, *Promissory Notes: Women in the Transition to Socialism*, New York: Monthly Review Press, 1989, s. 33.

8 Kirsten Marie Delegard, *Battling Miss Bolsheviki: The Origins of Female Conservatism in the United States*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2012, özellikle s. 47-51.

9 Jocelyn Olcott, *Revolutionary Women in Postrevolutionary Mexico*, Durham: Duke University Press, 2005, s. 50.

10 Joan Sangster, "*Robitnystia* and the Porcupinism Debate: Reassessing Ethnicity, Gender and Class in Early Canadian Communism," *Labour/Le Travail*, 56 (Sonbahar), 2005, s. 51-89.

11 Perry Anderson, *Considerations on Western Marxism*, Londra: NLB, 1976, s. 20.

12 Chad Pearson, "Fighting the 'Red Danger': Employers and Anti-Communism," ed. Robert Justin Goldstein, *Little 'Red Scares': Anticommunism and Political Repression in the United States, 1921-1946*, Burlington, Vermont: Ashgate, 2014, s. 135-64, alıntının olduğu yer: s. 143.

13 William Preston, Jr., *Aliens and Dissenters: Federal Suppression of Radicals, 1903-1933*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1963, s. 181-272.

14 Donna T. Haverty-Stacke, *America's Forgotten Holiday: May Day and Nationalism, 1867-1960*, New York: New York University Press, 2009, s. 105-41.

15 Selig Perlman, *A Theory of the Labor Movement*, New York, 1928, s. 204, 232, alıntılayan David Montgomery, *The Fall of the House of Labor*, New York: Cambridge University Press, 1987, s. 453-4.

16 Anderson, *Considerations on Western Marxism*; Georg Lukács, *A Defence of History and Class Consciousness: Tailism and the Dialectic*, New York: Verso, 2000.

17 Barbara Foley, *Spectres of 1919: Class and Nation in the Making Of The New Negro*, Chicago: University of Illinois Press, 2003, s. 7.

18 Foley, *Spectres of 1919*, s. 50.

19 Jeffrey B. Perry, *Hubert Harrison: The Voice of Harlem Radicalism, 1883-1918*, New York: Columbia University Press, 2009.

20 Claude McKay, "If We Must Die," *Liberator*, 2 (Temmuz), 1919, s. 21.

21 Bu tarihin önemli bir kısmı, şuradan öğrenilebilir: Cedric J. Robinson, *Black Marxism: The Making of the Black Radical Tradition*, Londra: Zed Books, 1983.

22 Bkz. Manning Marable, *Malcolm X: A Life of Reinvention*, New York: Viking, 2011; Jeffrey Haas, *The Assassination of Fred Hampton: How the FBI and the Chicago Police Murdered a Black Panther*, Chicago: Chicago University Press, 2009.

23 R. B. Whitney, *Reds in America*, New York: Beckwith Press, 1924, s. 189.

24 Alıntılandığı yer: Joan Sangster, *Dreams of Equality: Women on the Canadian Left, 1920-1950*, Toronto: McClelland and Stewart, 1989, s. 94.

25 Bryan D. Palmer, *Revolutionary Teamsters: The Minneapolis Truckers' Strikes of 1934*, Chicago: Haymarket, 2014.

26 Michael Denning, *The Cultural Front: The Laboring of American Culture in the Twentieth Century*, Londra ve New York: Verso, 1996.

27 Bu edebî sola, Alan Wald'ın üçlemesinden daha iyi giriş yapan bir eser yoktur: *Exiles from a Future Time: The Forging of a Mid-Twentieth Century Literary Left*, Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2002; *Trinity of Passion: The Literary Left and the Antifascist Crusade*, Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2007; *American Night: The Literary Left in the Era of the Cold War*, Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2012.

28 Kathleen Brown, "'The Savagely Fathered and Un-Mothered' World of the Communist Party, USA: Feminism, Maternalism, and Mother Bloor," *Feminist Studies*, 25 (Sonbahar 1999), s. 539; Paula Rabinowitz, "Women and U.S. Literary Radicalism," ed. Charlotte Nekola ve Paula Rabinowitz, *Writing Red: An Anthology of American Women Writers, 1930-1940*, New York: Feminist Press, 1987, s. 5.

29 Barry Carr, *Marxism and Communism in Twentieth Century Mexico*, Lincoln: University of Nebraska Press, 1992, s. 35.

30 Olcott, *Revolutionary Women*, s. 135.

31 Örneğin bkz. Peter Worsley, *The Third World*, Londra: Weidenfeld and Nicolson, 1964.

32 Maxime Rodinson, *Marxism and the Muslim World*, Londra: Zed Press, 1979, s. 133-41.

33 Fred Halliday, *The Making of the Second Cold War*, Londra: Verso, 1983, s. 81-133; Tariq Ali, *Speaking of Empire and Resistance: Conversations with Tariq Ali*, New York: New Press, 2005, s. 15, 28.

34 Ed. Seng Tan ve Amitav Acharya, *Bandung Revisited: The Legacy of the 1955 Asian-African Conference for International Order*, Singapur: National University of Singapore, 2008; John Rex, "The Meaning of the Accra Conferences," *New Reasoner*, 9 (Yaz), 1959, s. 84-9.

35 Mohan "Varieties of African Socialism", ed. Ralph Miliband ve John Saville, *The Socialist Register 1966*, Londra: Merlin, 1966, s. 228, 232.

36 Ed. John Saul, *A Difficult Road: The Transition to Socialism in Mozambique*, New York: Monthly Review Press, 1985, s. 101.

37 Jean-Paul Sartre, "Preface", *The Wretched of the Earth*, New York: Grove, 1966, s. 7-26.

38 Bryan D. Palmer, *Canada's 1960s: The Ironies of Identity in a Rebellious Era*, Toronto: University of Toronto Press, 2009, s. 14, 197, 235; Sean Mills, *The Empire Within: Postcolonial Thought and Political Activism in Sixties Montreal*, Montreal ve Kingston: McGill-Queen's University Press, özellikle s. 30-34.

39 Perry Anderson, "The Left in the Fifties", *New Left Review*, 29 (Ocak-Şubat), 1965, s. 12.

40 Göran Therborn, "From Petrograd to Saigon', *New Left Review*, 48 (Mart-Nisan), 1968, s. 3-11.

41 Tom Hayden, *The Port Huron Statement: The Visionary Call of the 1960s Revolution*, New York: Thunder's Mouth Press, 2005.

42 Herbert Marcuse, *Soviet Marxism: A Critical Analysis*, New York: Columbia University Press, 1958.

43 Ernest Mandel, "Where is America Going?" *New Left Review*, 54 (Mart-Nisan), 1969, s. 3-16; Ernest Mandel, *Late Capitalism*, Londra: Verso, 1978, s. 584-5; Peter B. Levy, *The New Left and Labor in the 1960s*, Chicago: University of Illinois Press, 1994; Jefferson Cowie, *Stayin' Alive: The 1970s and the Last Days of the Working Class*, New York: New Press, 2010.

44 Tamara Deutscher, "Voices of Dissent", ed. Ralph Miliband ve John Saville, *The Socialist Register 1978*, Londra: Merlin, 1978, s. 22-43; Pavel Tomalek, "The Student Action", *New Left Review*, 53 (Ocak-Şubat), 1969, s. 13-22.

45 "Introduction", *New Left Review*, 52 (Kasım-Aralık 1968), s. 1-8.

46 Isaac Deutscher, "Roots of Bureaucracy," ed. Ralph Milliband ve John Saville, *The Socialist Register 1969*, Londra: Merlin, 1969, s. 9-28; Herbert Marcuse, "Re-Examination of the Concept of Revolution", *New Left Review*, 56 (Temmuz-Ağustos), 1969, s. 27-34; Isaac Deutscher, "1917-1967: The Unfinished Revolution", *New Left Review*, 43 (Mayıs-Haziran), 1967, s. 27-39.

47 Juliet Mitchell, "Women: The Longest Revolution", *New Left Review*, 40 (Kasım-Aralık), 1966, s. 11-37; Quintin Hoare, "On Women: The Longest Revolution," ve Juliet Mitchell, "Reply," *New Left Review*, 41 (Ocak-Şubat), 1967, s. 78-83.

48 Palmer, *Canada's 1960s*, s. 297-9.

49 Judy Bernstein, Peggy Morton, Linda Seese, Myrna Wood, "Sisters, Brothers, Lovers... Listen," *Women Unite! An Anthology of the Canadian Women's Movement*, Toronto: Women's Educational Press, 1972, s. 31-9.

50 Sheila Rowbotham, *Remembering the Sixties*, Londra: Verso, 2001; Max Elbaum, *Revolution in the Air: Radicals Turn to Lenin, Mao, and Che*, Londra: Verso, 2002.

51 Ed. Veronica O'Leary, *Québécois Deboutte! Une anthologie de textes du Front de Libération des Femmes (1969-1971) et du Centre des Femmes (1972-1975)*, Montreal: Rémue-Menage, 1982.

52 Sheila Rowbotham, *Women, Resistance and Revolution: A History of Women and Revolution in the Modern World*, Londra: Penguin, 1972, s. 201.

53 Jean-Paul Sartre, "Jean-Paul Sartre répond", *L'Arc*, 30, 1966, s. 88; alıntılandığı yer: Michael C. Behrent, "Liberalism without Humanism: Michel Foucault and the Free Market Creed, 1976-1979", ed. Daniel Zamora ve Michael C. Behrent, *Foucault and Neoliberalism*, Londra: Polity, 2016, s. 25.

54 Foucault, "Une mobilization culturelle", *Le Nouvelle Observateur*, 670 (Eylül), 1977, s. 49, alıntılandığı yer: Behrent, "Liberalism without Humanism", s. 38.

55 Stephano G. Azzara, *L'Humanité commune*, Paris: Delga, 2011, s. 12; alıntılandığı yer: Daniel Zamora, "When Exclusion Replaces Exploitation: The Condition of the Surplus-Population Under Neoliberalism", *nonsite.org*, 10, 2013, s. 24.

Sınıf, Parti ve Devlet Dönüşümü Sorunu

Leo Panitch ve *Sam Gindin*

1917 yılında, yalnızca devrimci kalkışmada yer alan partiler değil, aynı zamanda aşamalı reforma adanmış olanlar da, hâlâ nihayetinde kapitalizmi aşmaktan bahsediyordu. Yarım yüzyıl sonra sosyal demokratlar, siyasi hedeflerinin açık açık kapitalizmin refah devleti türeviyle uyumlu olduğunu belirtmeye başlamıştı. Yüzyıl sona ermeden önceyse, eskiden 1917'nin mirasını sahiplenenler bu konuda onlara katılacaktı. Ancak bu neoliberalizmin evrenselleşmesi kapitalizmin farklı türevlerine dair herhangi bir anlayışı köhneleştirdiği sırada yaşandı. "Üçüncü Yol" denen şeyin hayal gücünden yoksun gerçekçiliğinin, hayal gücü kadar gerçekçilikten de yoksun olduğu ortaya çıktı.

Neoliberal küreselleşme dönemi ne kadar gerici olursa olsun, en azından "kendi suretinde bir dünya yaratmak" bakımından, burjuvazinin varlığını sürdüren devrimci doğasını doğrulamış gibi görünüyordu.[1] Yine de, küresel yatırım ve ticaretin yanı sıra küresel olarak bütünleşmiş üretim ve tüketimin de tekerleklerini yağlayan kapitalizmin finansallaşmış biçiminin krize yatkın olduğu açıktı.[2] Yirmi birinci yüzyılın ilk küresel kapitalist krizinin kökleri, neoliberal dönemde artış göstermeyen ücretlerle birlikte kitlesel tüketimin sürdürüldüğü, krediye bağımlı yeni biçimlere eşlik eden çelişkilerde yatıyordu. Fakat yirminci yüzyıldaki iki büyük kapitalist krizin tam aksine, bu kriz geçtiğimiz on yılda gelişirken kendisine sebep olan birikim rejiminin değişmesine yol açmadı. 1930'larda Altın Standardı, 1970'lerdeyse Bretton Woods rejimlerinden yaşanan kopuşlardan farklı olarak, neoliberalizm ayakta kaldı. Bu finans kapitalin kurtarılmasında ve yeniden üretilmesinde, mali politikalarda kemer sıkmanın yeniden gündeme getirilmesinde, teşvik amaçlı parasal politikalara bağımlılıkta ve gelir ve servet eşitsizliğinin daha da keskinleşmesinde görülebilir. Bütün bunları, o dönem boyunca küresel işçi sınıfının devam eden ekonomik ve siyasi güçsüzlüğü mümkün kılmıştır.

Şu an yeni bir konjonktürdeyiz. Üçüncü Yolun, sosyal demokrasisinin onu en çok sahiplendiği noktada neoliberalizmin dünya tarihindeki en başarılı ideoloji olduğu algısına yol açtığı konjonktürden çok daha farklı bir konjonktür bu.[3] Neoliberal ekonomik pratikler –Amerikan imparatorluğunun küresel kapitalizmin merkezî rolüyle birlikte– yeniden üretilirken, neoliberalizmin *meşruluğunun* altı oyulmuştur. ABD'nin finansal çöküşünün artçı sarsıntıları Avro bölgesinde ve BRICS ülkelerinde hissedildikçe, bu durum, bu yeni konjonktürü niteleyen çeşitli ekonomik, ekolojik ve göçle ilgili krizleri derinleştirmiştir. Aynı zamanda da, neoliberalizmin ideolojik olarak meşruiyetini yitirmesi, Avrupa Birliği'nden ulusal ölçekteki siyasi partilere kadar, neoliberal pratikleri devam ettiren birçok siyasi kuruluşu kuşatmıştır. Güncel konjonktürü bu kadar tehlikeli kılansa; ultra milliyetçi, ırkçı, cinsiyetçi ve homofobik tınıları bulunan aşırı sağa, neoliberal çağda liberal demokratik siyasete dair halkın düş kırıklıklarını değerlendirmesi için açılan alandır.

Neoliberalizmin meşruiyetini yitirmesi, radikal sosyalist davaya insanlığın kolektif, demokratik, eşitlikçi ve ekolojik arzularını gerçeğe dönüştürmesi için gerekli olan kapitalizmin aşılması bahsinde, bir miktar itibar kazandırmıştır. Bu meşruiyet kaybı, günümüzün birçok baskısı ve ekolojik tehdidi protesto edilirken, kapitalizmin artık tahkim edilemeyeceğine dair giderek güçlenen bir algı yaratmıştır. Kemer sıkma, serbest ticaretin önüne geçtikçe, neoliberalizm karşıtı protestoların ruhu da değişmiştir. Kapitalist küreselleşme, yeni milenyumun ilk on yılında muhalefet güçlerinin esas odağı olmasın karşın, 2010'lu yıllar, kapitalizmin büyük sınıf eşitsizliklerini çarpıcı biçimde vurgulayan İşgal Et (*Occupy*) ve Öfkeliler (*Indignados*) hareketleriyle açılış yapmıştır. Bununla birlikte, protestoların devrimci etkiden yoksun isyankâr havası, çok geçmeden, sonsuza dek devlet dışında durmanın sınırlarını açığa çıkarmıştır.

Kapitalist küreselleşme karşıtı muhalefet sokaklardan neoliberal pratiğin devlet sahnelerine doğru kayarken, solun protestodan siyasete doğru yapmış olduğu çarpıcı geçiş, yeni konjonktürü tanımlamaya başlamıştır. Yunanistan'da Syriza'nın seçilmesi ve İspanya'da Podemos'un aniden ortaya çıkması, büyük ölçüde buna delalet ediyordu. Corbyn'in Britanya'daki İşçi Partisi'nin lideri seçilmesi, aktivizmi baltalamaktansa onu sürdürme vaadiyle, partinin yüz binlerce yeni üye kazanmasını sağladı. Ve hatta, küresel kapitalist imparatorluğun kalbinde bile, İşgal Et hareketini ve Sanders'ın "sadece %1'i değil, bütün Amerikalıları temsil eden bir hükümet yaratma" şeklindeki sol popülist vaadini birbirine bağlayan o kısa köprü, Y Kuşağı'nın yarısının kapitalizmi desteklemediğini ve sosyalizme olumlu baktığını belirten anketlere de yansıdı.

Protestodan siyasete bu geçiş, hem ekonomik ve siyasi güç ilişkilerine hem de gelir ve servet dağılımındaki eşitsizliğe seslenmesi bakımından, dikkat çe-

kecek derecede sınıf eksenliydi. Fakat Andrew Murray'in isabetli bir şekilde belirttiği gibi, "bu yeni siyaset, genel anlamda, sınıf kökenli olmaktan çok, sınıf odaklıdır." Toplumsal eşitsizlik ve küresel ekonomik güç meselelerine çok önemli bir konum atfetmesine karşın, ne organik "kendinde sınıf" kurumlarından çıkmaktadır, ne de "kendisi için sınıf"ın sosyalist bakış açısını geliştirmektedir.[4] Bunun gündeme getirdiği stratejik sorular, yalnızca seçilmelerinin ardından sınıf odaklı bir yaklaşım sürdüren sol partilerin karşılaştığı bütün o eski zorluklarla değil; aynı zamanda, bugün –işçi sınıfı oluşumuyla siyasi örgüt arasındaki bağlantıya dair eski anlayış anlamında– sınıf kökenli bir siyasetin nasıl devrimcileşeceğiyle de alakalıdır. Sınıfların bileşiminde ve kimliğinde meydana gelen çeşitli değişimler ve ayrıca bu değişimler ışığında eski işçi sınıfı partilerinin ve sendikalarının sınırları ve başarısızlıkları dikkate alındığında, yeni örgütsel biçimler ve pratikler açısından bu ne anlama gelebilir? Kapitalist devletin sınıf odaklı ve sınıf kökenli dönüşümü aslında neyi gerektirir?

Çipras, Iglesias, Corbyn ve Sanders gibi liderlerin hepsi, Üçüncü Yol sosyal demokrasisinin ötesini işaret etseler de, gerçekten bunun ötesine geçme kapasiteleri başka bir meseledir. Bu kısmen bu liderlerin kişisel sınırlarıyla, ancak daha çok siyasi partilerinin sahip olduğu özgül kısıtlarla alakalıdır; bu partilerin içindeki en güçlü sol akımların devlet aygıtlarını gerçek anlamda dönüştürme yönündeki zorlu göreve yeterince hazırlanmıyor oluşu da buna dahildir. Syriza hükümetinin Yunanistan'daki deneyimi, hem bunu hem de hükümetlerin devlet aygıtlarını ulus ötesi aygıtlardan kurtarmasının ne denli zor olduğunu özetler niteliktedir.

Bütün bunlar, sınıf, parti ve devlet dönüşümü arasındaki ilişkinin temelde yeniden düşünülmesini gerekli kılmaktadır. Eğer Bolşevik devrimci söylem, 1917'den yüz yıl sonra arkaik bir şeymiş gibi görünüyorsa, bunun nedeni sadece devrimin mümkün olduğunun tarihsel olarak gözler önüne serilmesinin bıraktığı mirasın solup gitmesi değildir. Bu durum, aynı zamanda, 1917'nin hemen ardından Gramsci'nin devrimci stratejinin temel meselelerine dair –özellikle de kapitalist toplumlara derinlemesine gömülü devletlerde devrimci seçeneğin imkânsızlığına ilişkin– oluşturduğu yeni çerçevenin, kulağa her zamankinden daha çok mantıklı gelmesiyle de alakalıdır. Ancak biz yirmi birinci yüzyılda uzun soluklu bir mevzi savaşını göze alırken, bunun sosyalistler açısından anlamı, yalnızca yirminci yüzyıl Leninizminin sınırlarının kabul edilmesi değildir. Bu, her şeyden önce, kendini kapitalizmin ötesine geçmeye adamış olanların bile sosyal demokratlaşmasının önüne nasıl geçileceğini keşfetmeyi gerekli kılmaktadır. Bugün sosyalistlerin temel görevi budur.

SINIFTAN ÖNCE SINIF MÜCADELESİ: GEÇMİŞİ VE BUGÜNÜ

1848'de yayımlanan Komünist Manifesto, yeni bir devrim teorisi öne sürmüştü. Azınlığın komplolarına ve hayalperestlerin deneylerine karşı, yeni yeni gelişen bir proletaryanın, yeni bir dünyaya öncülük etme potansiyeline sahip olduğu müjdelendi. Bu mülksüzleştirilmiş emekçilerin devrimi genlerinde taşıdığı iddia edilmiyordu; daha ziyade, hem modern iletişim araçlarının hem de kapitalistlerin iş gücünü kolektifleştirme biçimlerinin olanak tanıdığı örgütlenme potansiyellerine işaret ediliyordu. Örgütlenmeleri, "işçilerin kendi aralarındaki rekabet tarafından birçok kez sekteye uğratılacak" olsa bile, gerçekten de "işçilerin sürekli genişleyen birliği, bir sınıf halinde örgütlenip nihayetinde de bir siyasi parti bünyesinde bir araya gelmelerine" yol açacaktı.[5]

E. P. Thompson'ın "sınıf, durağan bir toplumsal kategori değildir; tarihsel olarak sınıftan önce sınıf mücadelesi biçimini alan değişken bir toplumsal ilişkidir," şeklinde oldukça güçlü bir argüman sunmasına yol açan da, işte bu "süreç olarak sınıf oluşumu" anlayışıydı. İşçi sınıfının toplumsal bir güç olarak giderek güçlenen kolektif kimliği ve birlikteliği, on sekizinci yüzyılın ikinci yarısında ve on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında, mülksüz emekçilerin İngiltere'deki yeni kapitalist düzene karşı verdiği mücadelelerden doğmuştu.[6] Ayrıca, Hobsbawm'ın daha sonradan vurguladığı üzere, Marx'ın tespit ettiği işçi sınıfındaki devrimci potansiyel, yalnızca 1870'ten 1914'e kadar -proleterleşme ciddi bir kitleselliğe ulaşmış ve işçilerin örgütsel varlığı, kitlesel sosyalist partiler ve sendikalar aracılığıyla ulusal ve uluslararası ölçekte artmışken- gerçekleştirilmeye hazır görünüyordu.[7] Şimdilerde "işçi" devleti kavramı kulağa ne kadar yabancı gelirse gelsin, 1917 yılında insanlar, özellikle de tedirgin burjuvaziler için bir anlam ifade ediyordu

Ancak o zamanlarda bile, bunu tartışmalı kılan çok şey mevcuttu. Sosyalizmi hedeflemeyen çok sayıda yeni işçi partisi ve sendikasının ortaya çıkmış olması, yeni örgütlenen sanayi proletaryasının bile devrimci tutkulardan ne denli uzak durduğunu gösteriyordu. Ve görünüşte İkinci Enternasyonal'in sosyal demokrat partilerinde olduğu gibi sosyalist davaya adanmışlık söz konusu olduğunda bile, bu konuda ciddi tavizler verilmişti. İşçilerin tam oy hakkı elde etmesi, çelişkili bir sonuç doğurup onları ulus devlete entegre etmişti. Aynı zamanda, işçi örgütlerinde liderler ile liderlik edilenler arasındaki açının giderek artması, hem hesap verilebilirliğin hem de işçilerin devrimci potansiyellerini geliştirme kapasitesinin altını oydu. Roberto Michels'ın ünlü kitabında oligarşik eğilimlerinin ana hatlarını ortaya koymasından önce bile, bu örgütlerde buna elbette itiraz ediliyordu.[8] Fakat bu iki etmen -sınıf içerisindeki milliyetçilik ve sınıf örgütlerinde liderler ile liderlik edilenler arasındaki devrimci olmayan ilişki- bir araya gelmiş; Ağustos 1914'te patlayan silahlarla

ilan edilen emperyalistler arası rekabetin yıkıcı sonuçlarının, uluslararası proleter devrimi beraberinde getirmek şöyle dursun, Avrupa sosyal demokrasisini büyük vatanseverlik savaşına katılmaya ve ülke içindeki sınıf mücadelesinde ateşkes yapmaya sürüklemesine sebep olmuştur.

Bir işçi devletini müjdeleyen proleter devrimin, bunun ardından hâlâ itibarını korumasını –hatta belki de giderek daha da arttırmasını– sağlayan, Rus Devrimiydi. Ancak Rosa Luxemburg'un devrimin ilk yılında farkına vardığı şey, nihai olarak neticeye damgasını vuracaktı: Liberal demokrasiyle kopuş yaşarken, halkın katılımının kapsamını genişletmektense hızla daraltan ve bir "hizip meselesi" olarak sonuçlanan devrimci bir süreç. Luxemburg'un belirttiği üzere, Lenin, "kapitalist devleti işçi sınıfını, sosyalist devleti ise burjuvaziyi baskı altında tutan bir araç" olarak görmüştü; fakat bu görüş, "en önemli şeyi gözden kaçırmaktadır: Burjuva sınıfı hâkimiyeti, bütün insan kitlelerinin siyaseten, en azından belirli bir düzeyin üzerinde eğitimli olmasına hiçbir şekilde ihtiyaç duymamaktadır." Büyük tehlike ise şuydu:

> Genel seçimler, sınırsız basın ve toplanma özgürlüğü, özgür fikir mücadelesi olmadıkça, her kamu kuruluşunda yaşam ölür; etkin unsur olarak yalnızca bürokrasinin varlığına devam ettiği, sadece yaşam görüntüsü taşıyan bir şey haline gelir. Toplumsal hayat giderek uykuya dalar; bitmek tükenmek bilmez enerjisi ve sınırsız deneyimi bulunan birkaç düzine parti lideri başa geçip yönetir. Gerçekte aralarında öne çıkan sadece bir düzine kadar kişi liderlik işini yapar. İşçi sınıfının seçkinleri zaman zaman toplantılara davet edilir; bu toplantılarda, liderlerin konuşmalarını alkışlamak ve sunulan önergeleri oy birliğiyle kabul etmek durumundadırlar, o halde temelde bir hizip meselesi yatar.[9]

Devrimden yaklaşık otuz yıl sonra geçmişe dönüp bakan Isaac Deutscher, Bolşeviklerin "sınıfın kendisini değil de, en iyi ihtimalle sınıf fikrini temsil eden" bir diktatörlüğü beraberinde getirmesine neden olan ikilemi kısa ve öz bir biçimde tarif etmişti. Bolşeviklerin yeni rejimi sağlamlaştırırken "iktidara sırf iktidar için tutunmamış olduğunu", ancak bunun daha derin bir kararsızlık teşkil ettiğini ısrarla belirtmişti. Anarkosendikalistler "işçi sınıfı içerisinde çok daha popüler" görünseler bile, "gerçek bir siyasi programlarının, ulusal ve hatta yerel anlamda ciddi örgütlenmelerinin bulunmayışı", "devrimi koruyabilen tek güç olarak" Bolşeviklerin yeni cumhuriyetin kaderini kendileriyle özdeşleştirmesine yalnızca destek olmuştu.

> Lenin'in partisi, açlık çeken ve duygusal olarak dengesizlik yaşayan ülke halkına, partilerini oylarla iktidardan düşürme ve kendilerini kanlı bir kaosa sürükleme imkânı tanımayı reddetmişti. Bolşevikler kazandıkları zaferin ardından ortaya çıkacak ilginç duruma, kafa olarak epey hazırlıksızlardı. Hep alttan alta, devrimde yanlarında olan işçi sınıfının çoğunluğunun, sosyalizm programı eksiksiz olarak hayata geçirilene dek, kendilerini desteklemeye devam edeceğini düşün-

> müşlerdi. Üzerine derinlemesine düşünülmemiş olsa da, bu varsayım, sosyalizmin proletaryaya özgü eşsiz bir düşünce olduğu ve bu düşünceye bir kere bağlılık sergileyen proletaryanın onu asla terk etmeyeceği fikrinden doğmuştu... İşçi sınıfının iradesi gözetilmeksizin sosyalizmi kurmaya çalışmanın mümkün ya da makul olup olmadığını düşünmek, Marksistlerin aklına hiç gelmemişti.[10]

1917'de kurulan rejimin çökmesinden hemen önce, 1990 yılında Volga Otomobil Fabrikası'ndaki yerel bir sendika liderinin bir görüşme esnasında bize söyledikleri, Luxemburg'un işçi sınıfı iradesini gözetmeyen bir dikta rejiminin kurulmasına –ve bununla bağlantılı olarak, "bütün kitlelerin siyasi eğitimi"nde boşluklar oluşmasına– katkı sağlayacağını çok geçmeden anladığı durumun uzun vadeli tesirlerini, tüyler ürpertici biçimde tarifler nitelikteydi: "İşçilerin geri kalmış olmasının sebebi, 1924'ten bu yana onlara gerçek anlamda hiçbir siyasi eğitim verilmemiş olmasıdır. Parti, işçileri aptal durumuna düşürmüştür."[11]Bu noktada kelimelerin gerçek anlamına bakmak gerekiyor: İşçiler sadece aptal yerine konmamış, aynı zamanda birer aptala dönüştürülmüşlerdi. Devrimci kavrayışları ve kapasiteleri baltalanmıştı.

Dünya çapında işçilerin büyüyen devrimci tutkularına 1917'nin vurduğu kamçı, Almanya'daki devrimin başarısızlığının ve Lenin'in ölümünden sonra yalnızlaşmış ve etrafı kuşatılmış bir Sovyetler Birliği'ne verilen Stalinist tepkinin, doğurduğu bütün olumsuz sonuçlarla birlikte, yarattığı karşı etkiden daha güçlüydü. Bolşevizm heyulası henüz pek sönümlenmemiş olsa da, iki dünya savaşı arasındaki yıllarda kökten değişimlere hâkim olan faşizm heyulası oldu. Yine de, devleti ve toplumu en çok dönüştürebilecek toplumsal güç olarak işçi sınıfının taşıdığı potansiyel, yaygın biçimde kabul görüyordu. Bu algı, özellikle de, Büyük Buhran döneminde ABD'deki işçi örgütlenmelerine ve sınıf oluşumuna dayanıyordu. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce bile, ABD kapitalizmin yeni dünya merkezi haline geldiğinden bu durum, önde gelen Amerikalı kapitalistlerde ve devlet yetkililerinde, liberal kapitalist uluslararası bir düzenin yeniden kurulmasına yönelik engeller arasında "uluslararası proletaryanın başkaldırısının ... son yirmi yıldaki en önemli gerçeklik olduğu" yönünde bir algının ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştu.[12]

Örgütlü işçi sınıfının 1950'lere dek elde etmiş olduğu güç, toplu pazarlığın ve refah reformlarının kurumsallaşmasıyla tescillenmişti. Bu, epey çelişkili sonuçlar doğurmuştu. İşçilerin bireysel ve ailesel tüketim açısından, hem maaş artışı için yapılan toplu pazarlıklarla hem de büyük oranda bu tüketimi güvence altına almak ve desteklemek için tasarlanmış toplumsal ücret biçiminde doğrudan ya da dolaylı olarak elde ettiği maddi kazanımların bedeli, –özellikle de bu gelişmelere eşlik eden istihdam, ikamet ve eğitimdeki yeniden yapılanma ışığında– işçi sınıfı kimliğini ve topluluğunu zayıflatan sendika ve parti pratikleri oldu. Kuşkusuz işçi sınıfı örgütlenmesi görünürlüğünü sürdü-

rüyordu. Bu görünürlük kamu sektöründe giderek artıyordu; ancak aynı zamanda, özel sektörde iş yerinin yeniden yapılandırılmasına karşı koyan sınıf mücadelelerinde ve 1970'lerin kapitalist kârlılık krizine katkıda bulunan ücret güdümlü enflasyonda da ölçülebilir durumdaydı. Lakin, bu mücadelelerle işçi sınıfı kimliğinin ve birliğinin yenilenip genişletilememesi, sendikacılığa ve refah devletine yaygın biçimde saldırılarak 1970'teki krize neoliberal çözümler üretilmesine ve işçilerin kendilerini "vergi veren vatandaşlar" olarak görmesine yol açtı.

Yirmi birinci yüzyılın başlangıcında, tamamen küresel bir kapitalizmin ve onu oluşturan ağlar şeklinde örgütlenmiş üretim, finans ve tüketim yapılarının hayata geçirilmesinin de yardımıyla, yeryüzünde her zamankinden daha çok işçi bulunuyordu. Yeni teknolojiler, belirli sektörlerdeki istihdam artışını elbette kısıtladı; ama bu durum, aynı zamanda, imalat ve özellikle de ileri teknoloji hizmetleri alanında bütünüyle yeni sektörler ortaya çıkardı. Bu, sınıf mücadelelerinin etkisini önemli şekillerde zayıflatmasına rağmen, stratejik potansiyeli bulunan yeni olanaklar da yarattı. Mesela, bileşen fabrikalarında grevler yapılması veya depo ve limanlardaki tedarikçi zincirlerinin sekteye uğratılması, küresel olarak bütünleşmiş üretim şebekesi genelinde çalışmaları durdurabilir; ispiyonculuk, devletlerin ve kurumların sakladığı geniş bilgi yığınlarını açığa çıkarabilirdi.

Sendikalara üye olsalar bile, bugün işçilerin giderek daha fazla maruz kaldığı güvensiz çalışma şartları, prekarya ile proletarya arasında yeni bir sınıfsal ayrım anlamına gelmemektedir. Güvensiz çalışma şartlarının bulunması, daha ziyade, işçi sınıfı oluşumuna ve örgütlenmesine dair önceki süreçlerin artık ne denli işlevsizleştiğini yansıtmaktadır. Güvensiz çalışma şartları, kapitalizmde yeni ortaya çıkan bir durum değildir: İşverenler, her zaman, istedikleri gibi iş gücüne ulaşmaya, kafalarına estiğince ondan kurtulmaya ve bu arada da onu mümkün olduğunca az kısıtlamaya tâbi bir biçimde kullanmaya çalışmıştır. Bu bağlamda, işçi sınıfının kim olduğu ya da kim olmadığına dair yeni sosyolojik çıkarımlar yapmanın sınırları bulunmaktadır. İşçileri –hemşireler, baristalar, öğretmenler, yazılım geliştiriciler, ırgatlar, kamyoncular, satış personelleri ya da banka memurları şeklinde– farklı tabakalara ayırmaktansa aklımızı kurcalaması ve stratejik hesaplamalarımızı beslemesi gereken şey, yirmi birinci yüzyılda işçi sınıfının örgütlenmesine ve oluşumuna dair yeni biçimlerin potansiyelini nasıl tasavvur edeceğimiz ve nasıl geliştireceğimizdir.

Aslına bakılırsa, giderek daha sömürücü ve kaotik hale gelen kapitalizm karşısında, bugün çok sayıda işçi mücadelesi bulunmaktadır. Ancak, işçi sınıfının devrimci özne olmasına dair umutların iç açıcı görünmediği de inkâr edilemez. Bugünün küresel kapitalizminde, hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkelerde serbest ticaretin kabul edilmesine, finansın liberalleştirilmesine,

kemer sıkmanın varlığını sürdürmesine, iş gücünün daha fazla metalaştırılmasına, ekonomik ve toplumsal hayatın bütün boyutlarının yeniden yapılandırılmasına izin veren, işçi sınıfı kurumlarına içkin olan faktörlerdir, yani bunların çelişkileri ve güçsüzlükleridir. Sermayenin devingenliği ve devletin işçi direnişini kuşatma kapasiteleri ışığında işçi sınıfının kendini yenileyememesi ve yeni örgütsel biçimler keşfedememesi, bugün aşırı sağın krizle bağlantılı -güvensizlik ve eşitsizlik ortamına dair yılgınlık ve bir zamanlar işçilerin çıkarlarını temsil ettiğini iddia eden partilere duyulan öfke gibi- bir dizi ortak hassasiyet dile getirip, bunları bir bağlama oturtmasına imkân tanımıştır. Bu işçi sınıfı krizinden kurtulmak, öncelikli olarak, daha iyi politika ya da daha iyi taktik meselesi değildir. Bu, öncelikli olarak, birçok kimliği ve topluluğu kapsayan işçi yaşamlarının çeşitli boyutlarına dayanan yeni sınıf oluşumu süreçlerinin önünü açmaya yönelik *örgütsel* bir görevdir.

Bu örgütsel görev, yeni türde sosyalist partiler oluşturmayı da içermek zorundadır. Şimdi ele alacağımız iki örnekten de görülebileceği üzere, son zamanlarda yaşanan protestodan siyasete geçiş, tutarlı bir sosyalist siyasetin aslında neler gerektireceği ve karşılaşılacak zorluklar üzerine düşünmeye yalnızca başlamış olsa bile, yenilenmiş bir sosyalist söylemin bugün halkta uyandırabileceği yankıyı şimdiden göstermiştir.

GÜNÜMÜZDE SİYASİ DEVRİM? SANDERS'TAN SYRIZA'YA

"Seçim günleri gelir ve geçer. Fakat toplumumuzu dönüştürmeyi amaçlayan siyasi ve toplumsal devrimler asla son bulmaz." Bernie Sanders'ın Demokrat Parti ön seçim kampanyasını sona erdirdiği konuşma bu cümlelerle başlıyor; Amerika toplumunu oligarşiden toplumsal adalete evriltme yönündeki uzun çabaların başarısının izini sürecek olan geleceğin tarihçilerine bunun "2016 siyasi devrimiyle" başladığını söyleyerek sona eriyordu.[13] Kelimenin anlamını asil olandan gülünç olana veya trajediden komediye dönüştürerek, bu noktada kullanılan devrim retoriğine yapay muamelesi yapmak caziptir. Başkanlık yarışındaki bir Amerikalı siyasetçi olarak siyasi devrim çağrısında bulunan son kişi Ronald Reagan'dı. Sanders'ın popülist kampanyasının barındırdığı bütün sınırları bir yana bırakırsak, devrim kavramını sınıf eşitsizliğine karşı mücadeleyle şüpheye yer bırakmayacak şekilde ilişkilendiren kendinden menkul bir demokratik sosyalistin ulusal ölçekte dikkatleri toplaması ve kitlesel destek elde etmesi, doğrusu, Amerika siyasi yaşamında gelecekteki sosyalist örgütlenmelerin kaynağı olabilecek büyük bir söylemsel yenilik teşkil ediyordu.

Kuşkusuz, Sanders'ın savunduğu belirli siyasal önlemler, kendisinin de sürekli üzerinde durduğu üzere, diğer kapitalist toplumlarda bir noktada uygulamaya konmuş olan reformlardı. Herkes için sağlık sigortası, ücretsiz üniversite eğitimi ya da doğrudan kamu istihdamı aracılığıyla altyapının yeni-

lenmesi yönündeki çağrılar, partileri, seçimleri ve medyayı doğrudan kontrol ederek kurumsal ve finansal tahakküm sağlayan bir egemen sınıfı eleştirmekle açıkça ilişkilendirildiğinde, talepler 1917'deki ekmek, toprak ve barış çağrısının anımsattıklarını akla getirmekten uzak olsa da, hakkıyla salt reformizm diye dudak bükülebilecek örneklerin ötesine geçmektedir. Ayrıca, bir yandan kimlik gettolarından sıyrılıp daha tutarlı bir sınıf gücü inşa etme gereksinimine dikkat çekerken, diğer yandan da kimlerin Afrika-Amerikalılar ve Latin kökenlilere kıyasla üstün nitelikli kamusal sağlık hizmetlerinden, eğitimden, doyurucu iş olanaklarından daha fazla faydalandığı sorusunu açıktan soracak biçimde ırk ve cinsiyet ayrımlarını kapsayıp bunlara nüfuz etmeyi amaçlayarak sınıf eşitsizliğini siyasi bir kampanyanın temel konusu yapmak, özellikle de ABD gibi bir yerde, oldukça önemli bir yeniliktir.

Asıl mesele, Sanders'ın kampanyasının, bu "siyasi devrim"i gerçekleştirebilecek, süregiden bir siyasi harekete gerçekten zemin oluşturup oluşturamayacağıdır. Kampanya süresince Sanders'ın, Washington'a ilerleyen bir "kitle hareketi" tarafından hasmane bir Kongre'nin ve emperyal devlet aygıtının ortasında Beyaz Saray'da ayakta tutulabileceği yönündeki argümanı, pek ikna edici değildi. Çok daha önemli olanı, ön kampanyayı kaybetmesinin ardından yaptığı "okul yönetim kurulları, şehir meclisleri, bölge komisyonları, devlet yasama organları ve valilikler" de dahil olmak üzere her düzeyde protestodan siyasete geçiş çağrısıydı. Fakat bu gerçekleşse bile, bu tür bir görevin, işçilerin şimdiye dek örgütlendiği kuruluşları da hedef alması gerekecektir.

Sanders'ın kampanyasının sınıf kökenli olmaktan çok sınıf odaklı olması, bu noktada bir avantaj teşkil edebilir. Zira bu durum, işçi sınıfı mücadelelerine dayanıyor olma anlamında "köklü" hale gelebilecek, ancak işçi hareketinin genel anlamda bitap düşmüş kuruluşlarının radikal biçimde dönüştürülmesine adanmış yeni bir siyasete alan açmaktadır. Sendika temsilciliklerini işçi sınıfının yaşam alanına dönüştürme, kolektif kamu hizmetleri için verilen kavgalara öncülük etme, liderler ile liderlik edilenler arasındaki oligarşik ilişkiyi yıkma, en geniş üye hacminin inşasına katkı sağlama, daha açık bir sınıf hassasiyetini ifade etmenin önemini vurgulama ve hatta sosyalist fikirler öne sürecek kadar istekli olma bu yeni siyasetin kapsamı içerisindedir. Bu aynı zamanda, ABD geneline yayılmış olan, ancak siyahlara, Latinlere, göçmenlere ve kadınlara yaşamsal hizmetler sağlamaya devam etmek için kendilerini finansal olarak yeniden üretme zorunluluğunun altında çoğu zaman ezilen İşçi Eylem Merkezlerini de ilgilendirmektedir. Daha sınıf kökenli ve etkili olmak, hem farklı sektörlerdeki işçileri şehir genelindeki yeni örgütlere yaratıcı bir şekilde kazandırmak hem de eşgüdümlü bir ulusal altyapı geliştirmek için kurumsal kapasiteler örmeyi gerektirecektir.

Benzer görevlerin, tüketici ve kredi kooperatifleri için de gündeme getirilmesi gerekecektir. Söz konusu kooperatifler, genel olarak sol ile özdeşleştirilmektedir; ancak her şeyden önce, içinde faaliyet gösterdikleri kapitalist bağlama dair radikal eğitimler için alan açarak, sol nitelikli kampanyalara aktif şekilde katılarak ve gelirlerinin bir kısmını bu vazifeleri gerçekleştirmeleri adına fon idarecilerine bağışlayarak, bu kooperatiflerin temel dar ekonomik etkinliklerinin siyasallaştırılması gerekmektedir. İşçilerin işlerini savunmacı bir tavırla ön plana koymaları, çevre hareketinde sıklıkla dillendirilen bir hayal kırıklığıdır. Bunun ötesine geçmek için, temiz bir enerji ekonomisine "adil geçişler"den söz ederek bu durumu olumsuzdan ziyade olumlu bir sınıf odağına dönüştürmek, aynı zamanda hem çevresel hem de toplumsal krizleri ele alan bir ekonomik planlama gereksinimini gündeme getirmek anlamına gelecek; özel mülkiyetin ve kapitalist güç yapılarının ayrıcalıklarına karşı çıkmak ise bunun doğal sonucu olacaktır.

Lakin, yeni bir sınıf siyaseti, yoktan var olamaz. Demokrat Parti dışından birisi tarafından başlatılmış olan Sanders kampanyası, eğer bir kişinin sesi medyada duyulmuyorsa, geniş bir dinleyici kitlesine de ulaşamayacağını doğrulamıştır. Ancak ilk olarak yerleşik kuruluşlar içerisinde harekete geçmenin bu bakımdan avantajları ne olursa olsun, Demokrat Parti gözetiminde siyasi bir devrim gerçekleştirmenin imkânsızlığıyla doğrudan yüzleşilmelidir (İşçi Partisi'nde bile, Corbyn'in temsil ettiği şeyin büyük çaplı kurumsal bir yeniden düzenleme olmaksızın sürdürülebileceğini hayal etmek yeterince zordur). Aday olamayacağı kesinleştikten sonra, Sanders ve onun etrafında şekillenmeye başlayan hareket, Demokrat Parti'yi içten dönüştürmeye ve demokratikleştirmeye yönelik ileriyi göremeyen bir stratejiye sürüklenme riski taşıyormuş gibi görünüyordu. Bu, bir dereceye kadar, Sanders'ın Demokrat Parti'den aday olma tercihinin çelişkilerinden bir tanesidir. Sanders kampanyası, Demokrat Parti kurumlarının –ana akım söylem içerisinde bu kampanyaya belirli bir meşruluk ve güvenilirlik kazandırarak– sol bir siyasetin ilerlemesini mümkün kılan belirli dayanaklar sunduğunu göstermesine karşın, uzun vadede toplumsal mücadelelerin yoğunlaşabileceği alternatif bir siyasi kutup inşa edilmesi gerekecektir.

Ön kampanya son bulduktan sonra Chicago'da Halk Zirvesi'nde bir araya gelen binlerce Sanders destekçisinin yeni bir parti kurmaması da şaşırtıcı değildir. Dan La Botz'un tasvirine göre, "orada olup bitenler örgüt ya da stratejiyle değil, vizyonla alakalıydı; dolayısıyla, en iyi ihtimalle yalnızca, toplantı odalarında ve salonlarında dolaşan, hafızalarımızı tazeleyen, bazen incelikle bazen de beceriksizce geleceğe ilerleyen *Zeitgeist*'ın çıkardığı ses duyulabilirdi."[14] Bu "yolda ilerlerken", 1990'lardaki ABD İşçi Partisi projesinden ders çıkarılıp çıkarılmadığı, yeni sosyalist siyasi oluşumlara gebe girişimlerle bağlantılar

kurulup kurulmadığı, aynı zamanda uzun süredir ABD solunun önemli bir kısmında bulunan o saf Kanada ve Avrupa sosyal demokrasisi hayranlığından vazgeçilirken Bolşevik sekteryanizminin veya "Üçüncü Dünya" romantizminin kalıntılarından sakınılıp sakınılmadığı önemli bir sınav olacaktır.[15]

Bu noktada Sanders'tan ayrılıp, mevcut ekonomik kriz başladığından bu yana ulusal bir seçim kazanmayı başarabilen, Avrupa'daki geleneksel sosyal demokrasinin solunda yer alan tek parti Syriza'ya geçebiliriz. Syriza'nın kökleri, 1980'lerde bir seçim ittifakı olarak ortaya çıkan, daha sonra içerisinde ayrışma yaşansa da 1990'larda bağımsız yeni bir parti haline gelen Synaspismos'un oluşumuna kadar gitmektedir. Bu, Avrokomünist stratejik yönelimin başlattığı, işçi sınıfının siyasi temsilinin ve toplumsal dönüşümün aktörleri olarak tarihsel rollerini ve kapasitelerini kaybetmiş Komünist ve Sosyal Demokrat partilere rağmen bir çıkış yolu arayan daha geniş kapsamlı kurumsal yeniden yapılanmanın bir parçasıydı. Bu arayış 1960'larda başlamış, Sovyet bloğunun çökmesinden ve sosyal demokrasinin "Üçüncü Yol"u sahiplenmesinden sonra hız kazanmıştı. Özellikle de Yunanistan'da, Avrokomünist yönelim, kendisini Sovyet rejiminden uzaklaştırırken bile, 1945 sonrasında iç savaşta tecrübe edildiği şekliyle siyasi devrim geleneğini sahiplenmeye devam ediyordu. Ayrıca, yeni toplumsal hareketlerden giderek daha fazla ilham alıyor ve onlarla birlikte hareket etme konusunda istekli bir tavır sergiliyordu.

Synaspismos 1990'lar boyunca Avrupa bütünleşmesine coşkulu biçimde destek vermesine karşın, Ekonomik ve Parasal Birlik'in neoliberal yapısı Avrupa Sosyal Şartı'nın vaatlerini suya düşürdükçe, Avrupa radikal solunun bazı kesimlerinde olduğu gibi, Yunanistan'da da daha fazla "AB şüpheciliği" barındıran bir yönelimin temelleri atıldı.[16] Avrupa kapitalizmine karşı bu yeni eleştirel tutum, yalnızca alternatif küreselleşme hareketiyle değil, ayrıca radikal çevrecilerle ve Troçkist ya da Maoist kökenli siyasi gruplarla "diyaloğu ve ortak hareketleri" giderek daha fazla teşvik ederken, yeni binyıla geçişte stratejik hedefini açıkça "Yunan toplumunu sosyalistleştirmek" olarak belirleyen Synaspismos bünyesinde son derece önemli bir unsurdu. Kısaltması Syriza olan ve bu süreçten bir seçim ittifakı olarak ortaya çıkan Radikal Sol Koalisyon'un hedefi, Michalis Spourdalakis'in belirttiği üzere, "çeşitli faaliyetleri, girişimleri ve hareketleri birleştirmek değil de, onları esnek bir biçimde bir araya getirmek ve değişen devlet politikasıyla olduğu kadar gelişen popüler siyasi görevlerle de ilgilenmek" olarak belirlenmişti. Ancak gerçek anlamda Synaspismos'u ve dolayısıyla Syriza'yı bu tür bir partiye dönüştürmek, Spourdalakis'e göre, "gerçekçi bir beklenti olmaktan çok bir hüsnükuruntuydu."[17]

Bununla birlikte, Yunanistan'ın Avro'yu en zayıf noktasında sert kemer sıkma politakaları uygulayarak kurtarma girişiminin merkezinde yer aldığı Avro krizinin patlak vermesiyle birlikte Syriza'nın bütün unsurları, bundan

en kötü etkilenen kesimlere yardım etmek için ülke genelinde yaklaşık 400 toplumsal dayanışma ağını desteklerken, 2011'deki protesto, işgal ve grev dalgasının içine atıldı. Bu durum, Syriza'nın 2012 seçimlerinde yaptığı patlamaya zemin hazırladı. Syriza'nın bundan bir önceki yıl Yunanistan'da aşağıdan gelen büyük toplumsal protestolara gösterdiği etkin katılım, ne ölçüde başarılı olursa olsun bir seçim kampanyası süresince üretilebilecek olandan öteye giden bir radikal demokratik enerji kaynağıydı. Bunun ne anlama geldiği, Syriza'nın kendisini bir seçim ittifakından tekil bir siyasal parti örgütüne dönüştürdüğü 2013 yılındaki kongresinde açık bir şekilde ifade edilmiştir. Kuruluş bildirgesinin sonuç bölümünde, bildirgenin çizdiği programatik çerçeveden "daha fazlası"na çağrı yapılıyordu. "Bir sol hükümet için, (büyüklüğü ne olursa olsun) parlamento çoğunluğu elde etmenin yetersiz olması nedeniyle", "daha fazlası" için çağrıda bulunduğu şey, "çok boyutlu bir dönüşüm vaadinde bulunan, olabildiğince geniş, militan ve bozguncu bir siyasi hareketin yaratılması ve anlatılması" idi.

> Yalnızca bu tür bir hareket bir Sol Hükümete yol açabilir ve yalnızca bu tür bir hareket, radikal reformlar yapan, hem kalkınmaya yönelik hem de açık bir çevresel ve sınıfsal yönelime sahip inisiyatifler alan, halkın katılımı için yeni potansiyeller ve fırsatlar oluşturan, halkın kendini ifade etmesi ve hak talebinde bulunması için yeni biçimlerin yaratılmasına katkı sağlayan böylesi bir hükümetin rotasını koruyabilir... Syriza; ülkeyi yeni, halka hitap eden, demokratik ve radikal bir değişime sürükleyecek bu büyük demokratik dönüşüm hareketinin şekillenmesine kararlı bir biçimde katkıda bulunma sorumluluğunu üstlenmiştir.[18]

Bu tür bir anlayışı dile getiren bu tür bir söyleme, başka bir yer şöyle dursun, Avrupa radikal solunda bile nadiren rastlanıyordu. Fakat, Syriza önderliği hükümeti ele geçirmeye epey yakın olduğu sırada karşısına çıkan ikilemlere kafa yordukça, medya nazarında "geçerli bir hükümet" gibi görünme kaygısı, hemen bir yıl sonra yayımlanan Selanik Manifestosundan da anlaşılacağı üzere, 2013 parti progamındaki politika önerilerinin inceltilip sınırlandırmaya odaklanılmasına sebep oldu. Bu yapılırken partinin içine pek danışılmadığı gibi, parti önderliği de esasen parti içerisinde, herkesçe bilinen kayırmacı ve yozlaşmış devlet aygıtını dönüşümünü başlatabilecek yeterli sayıda tecrübeli ve iş bilir kadro bulunmaması konusunda endişeliydi. Toplum içerisinde örgütlenme faaliyetini sürdürmek üzere partide bırakılacaklar pek de önemsenmiyordu. Parti üye sayısındaki artış, seçimde elde edilen başarının ölçeğiyle pek de orantılı değildi ve yeni radikal aktivistler partiye katıldığında bile, parti önderliği genellikle parti aygıtında bu aktivistlerin parti kollarını işçi sınıfının yaşam merkezlerine dönüştürme yeteneklerini geliştirmek ve alternatif üretim ve tüketim biçimleri planlarken, tercihen Dayanışma Ağlarıyla birlikte hareket ederek, bunlarla stratejik ilişkiler kurmak isteyenleri desteklemek adına pek de

bir şey yapmıyordu. Bütün bunlar, Syriza'nın, sosyal demokrasinin sınırlarını nasıl aşacağını keşfetmekten hâlâ ne denli uzak olduğunu göstermektedir.

SYRIZA VE DEVLET DÖNÜŞÜMÜ SORUNU

> [Bu] bir "ihanet" değildir. "Tezgâhladıkları" o meşhur senaryoyla da alakalı değildir. Gerçek anlamda bir hesaplaşma yaşandığını gördük. Avrupa Merkez Bankası'nın ne kadar baskı oluşturduğunu ve şantaj yaptığını gördük. Syriza hükümetine diz çöktürmek istediklerini gördük. Bunu yapmaları gerekiyor, çünkü Syriza bir tür reformist illüzyon falan değil ve gerçek bir tehdit oluşturuyor. Yani gerçek şu ki, Yunan hükümet temsilcileri ellerinden geleni yapmıştır. Ancak, bunu yanlış çerçevede ve yanlış stratejiyle yapmışlardır. Bu açıdan, sonuç bundan farklı olamazdı... "Reformistlerin başarısızlığa uğrayacağını" ve bir şekilde yönetimi ele geçirip kitleleri zafere götürecek olan devrimci öncünün bir biçimde tetikte olduğunu düşünen insanlar, bana kalırsa, gerçeklikten bütünüyle uzaktır.[19]

Bütün bunlar, Ocak 2015'te Syriza'nın seçimleri kazanmasından sonraki ay içerisinde, ülkesinde çarpıcı şekilde gelişen olaylara dair yaptığı yorumla, uluslararası sol camiada yaygın bir biçimde dikkatleri üzerine çeken Stathis Kuvelakis tarafından dile getirilmişti. Sol Platform taraftarı olarak Syriza Merkez Komitesi'nde yer alan Kuvelakis, Londra'da bir toplantıda konuşmuş ve yeni hükümetin AB ve IMF ile yeni anlaşmalar yapmayı kabul etmesi üzerine hissedilmeye başlanan hayal kırıklıklarına değinmişti. Beş ay geçmeden, bu müzakerelerin utanç verici bir doruğa ulaşmasıyla, Kuvelakis artık uluslararası solun da kullandığı en yaygın yakıştırma haline gelen tabirle, hükümetin "teslim olması"na cevaben, birçok kişiyle birlikte Syriza'dan ayrıldı. Ancak, sonucun gerçekten bundan farklı olup olmayacağını sorgulama gereksinimi, artık her zamankinden daha fazladır. Cevap aslında Syriza'nın Avrupa'ya ilişkin stratejisinin doğru olup olmadığıyla alakalı olmasına karşın, sonuçta parti örgütlenmesi, kapasite inşası ve devlet dönüşümüne –ve aynı zamanda en azından güç dengesinin genel olarak değişmesi açısından daha geniş Avrupa solunun stratejilerinin doğruluğuna– dair daha derin meselelerle ilgiliydi.

Sol Platform'un şiddetle öne çıkardığı yaygın Syriza eleştirisi, neoliberal kemer sıkma politikalarını reddetmenin ve borç yükümlülüklerini ortadan kaldırmanın ana şartı olarak Avro bölgesini terk etmek ve alternatif bir para birimine geçmek için bir "B Planı" geliştirilmemiş olmasıydı. Söz konusu eleştiri, bu söylenenlerin gerekli kılacağı sermaye ve ithalat denetimlerinin Yunanistan'ın AB'den bütünüyle çıkarılmasına yol açacağını kabul etmekten imtina ediyordu. 35 yıllık bütünleşmenin ardından, kapitalizmin Yunanistan'da kurumsal açıdan korunmasını sağlayan, devlet aygıtının çeşitli şekillerde AB'yle iç içe geçmiş olmasıydı. Bundan kurtulmak, Syriza'nın hem bir parti hem de hükümet olarak, meydana gelecek sistemsel kırılmaya hazır

olmasını gerektirecekti. Syriza'nın, AB şöyle dursun, Avro bölgesinde kalarak Avrupa'nın ekonomik eziyetini sonlandırabileceğine inanacak kadar saf olduğu elbette söylenebilir. Bu durum, her şey bir yana, eş zamanlı olarak iki büyük zorluk ortaya çıkarıyordu: Yunanistan gibi bir devlet AB bünyesinde kalmaya devam ederken köklü biçimde değiştirilebilir miydi? Peki AB, bu devletin inisiyatifiyle içerden köklü biçimde değiştirilebilir miydi?

Önemli petrol kaynakları bulunmayan küçük bir ülke için, AB'den ayrılmak, (Küba Devrimi'nin katlandığı cinsten, ancak eski SSCB'den gelen jeostratejik ve ekonomik destek tarzı herhangi bir dayanağı bulunmayan bir) ekonomik izolasyonu zorunlu kılacaktı. Syriza hükümeti, zor bir çelişkiyle karşı karşıyaydı: AB'nin ekonomik eziyetine son verme yönündeki vaadini yerine getirmek için, AB'yi terk etmek zorunda kalacaktı. Hem küresel ölçekteki hem Avrupa'daki güçler dengesi ve elverişli alternatif üretim-tüketim kapasitelerinin bulunmayışı göz önünde tutulursa, bu durum, bilinmez bir süre boyunca daha fazla ekonomik eziyete yol açacaktı. Hükümetin AB-IMF'ninkine karşı kendi pozisyonunu desteklemek adına Temmuz ayında referandum çağrısı yaparak başlattığı büyük halk seferberliğine rağmen, zorlu ikilem, Syriza'nın devlete ilk adım attığında karşılaştığından farksızdı. Hükümetin "Kurumların" dayatmalarına teslim olup onları yerine getirirken sonbaharda yeniden seçimi kazanmayı başarması, Şubat ayında müzakerelere yeniden giriştiğinde Kuvelakis'in gözleminin geçerliliğini koruduğunu göstermişti: "Halk hükümeti destekliyor; çünkü bu çok özgül durumda, aksini yapamayacakları yönünde bir algıya sahipler. Güçler dengesinin aşırı derecede eşitsiz olduğunu gerçekten görüyorlar."

Londra'da yaşayan ve 2015 sonbaharında Syriza'dan milletvekili seçilen önemli Yunan entelektüellerinden biri olan Kostas Duzinas, hikâyenin sona ermemiş olmasını ümit etmektedir. Duzinas, radikal solun devlete adım attığında "eş zamanlı olarak yaşamak" zorunda olduğu "üç farklı zamansallığın" bulunduğunu öne sürmüştür.[20] Bunlardan biri, "şimdiki zaman"dır; yani -AB ve IMF'nin "yarı-mandası" olarak kredi verenler için "rehin tutulan"- Syriza hükümetinin "karşısına alıp savaştığı şeyi hayata geçirmek" ve böylece "ideolojik açıdan reddettiği geri ve toplumsal olarak adaletsiz önlemleri yasalaştırıp uygulamak" zorunda kaldığı yoğun ve zorlu süreç. Bu, "ortadan kaybolmayacak olsa da şimdiki zamanda geleceğin izleri olarak var olan diğer iki zamansallığın etkinleştirilmesiyle yatıştırılabilecek ciddi varoluşsal meseleleri ve vicdan sorunlarını" gündeme getirmektedir. Bu hükümetin elindeki zamanın, sadece memorandumun etkilerini hafifletmeyi değil, aynı zamanda "parti ve toplumsal hareketlerle yakın ilişki içerisinde... açıkça sol bir yönelime sahip olan politikaları" hayata geçirmeyi de amaçlayan "paralel program"ını yürürlüğe koymak için gerek duyduğu alanı sağlayarak "daha yavaş ve daha uzun"

göründüğü, "üç ila beş yıllık orta vade" ile başlar. Bu, üçüncü ve en uzun zamansallığa, yani "radikal sol vizyonun zamanına" bağlanan köprüdür. Söz konusu zamansallığa "ancak, sürekli ve eş zamanlı olarak uzlaşma politikalarını yürürlüğe koyup onları baltalamakla ulaşılacaktır." Bu üçüncü zamansallık, neoliberal azarlamalardan kurtulmuş bir halde geliştikçe, "21. yüzyıl solunun tam programı" ortaya çıkacaktır. "Bu bir tür geleceğe kaçma, bugün gelecekte yaşanacakların perspektifiyle hareket etme vakasıdır. Bu anlamda, gelecek, bugünümüzün etkin bir faktörü haline gelir."

Syriza hükümetinin –dayatılan önlemleri yürürlüğe koyarken bile– neoliberal mantığı ideolojik açıdan reddetmeye devam etmesinin tam da Syriza'yı neoliberal dönemdeki sosyal demokratik hükümetlerden ayıran şey olması gerçekten de önemlidir. Bununla beraber, üç zamansallığın bir arada var olmasının kritik şartı, tam da Duzinas'in yalnızca laf arasında değindiği "parti ve toplumsal hareketlerle kurulan yakın ilişki"dir. Toplumsal hareketler bir tarafa, partiyle ilişkileri bakımından bile, Syriza hükümeti bilindik sosyal demokrat modellerden kaçmayı başaramamıştı; zira, kendisini partinin oluşturduğu basınçlardan uzaklaştırmış, parti kadrolarını ikinci ve nihayetinde üçüncü zamansallığın temellerini atacak toplumsal yetenekleri geliştirmeleri için harekete geçirme gereksinimini kavrayamıyor gibi görünmüştü. Partinin ihmal edilmesi, hükümet 2015'te ikinci bir seçim yapma kararı aldığında, kaba bir kulak asmama halini aldı. Birçok önde gelen kadro bunun karşısında partiyi terk ederken (hatta partinin hükümetten bağımsız olmasını savunmaktansa istifa eden Genel Sekreter bile bunların arasındaydı), Syriza'nın neoliberal kapitalizmdeki sosyal demokrasinin akıbetinden kaçabileceği vaadi de suya düşmüş oldu. Syriza'da hâlâ ister hükümetin içinde isterse dışında yer alsın, aklında üç zamansallığa benzer bir şeyle faaliyetlerini sürdüren, dönüşümün kilit faktörü olarak partiyi hükümetin dışından canlandırmaya çalışan kişiler bulunmaktadır. Ancak "Syriza'nın tekrar Syriza olması için" gereken koşulları yaratıp yaratamayacakları şu an gerçek anlamda tartışma konusudur.[21]

Yine de, sorun, Syriza için hâlâ umudu bulunanlardan çok daha öteye ve derinlere gitmektedir. Görünürde daha radikal olan B Planı'nı savunanların, devlet iktidarına en fazla araçsal yaklaşıyor gibi görünenler olması ironikti. Bu kişiler, Yunan devlet aygıtlarının yalnızca Yunanistan'ın Avro bölgesinden ayrılması durumunda içerde ve dışarıda genişleyecek olan kara ve gri borsanın idare edilmesi açısından gerekli denetimleri yapmak ve karne sistemini yönetmek için geçirmek zorunda kalacağı dönüşümler şöyle dursun; çok geniş bir yelpazedeki devlet aygıtlarının bütçelerinin AB fonlarına bağımlılıktan nasıl kurtarılacağına bile ya çok az önem vermiş, ya da hiç vermemişti. Adı çıkmış kayırmacı ve yozlaşmış devlet pratikleri göz önünde tutulduğunda bu özellikle sorunluydu. Syriza bir parti olarak bunlara son vermeye kendi-

ni adamış olduğunu yüksek sesle dillendirmiş, fakat hükümete geldiğinde, halen bu yönde bir temayülü sürdürdüğü sırada bile, bunları değiştirmeye zaman bulamamıştı. B Planı'nın önde gelen savunucularından biri olan bir Syriza milletvekili, bu durumla nasıl baş edilebileceğine dair bir soruyla karşılaştığında, özel bir görüşmede, bu türden bir kırılma anında insanları vurmanın gerekli olduğu yanıtını vermişti. Fakat bu, yalnızca daha büyük bir soruyu gündeme getiriyordu: Hiçbir değişim geçirmemiş olan Yunan devletinin kötü şöhretli gerici zor aygıtlarının kimi dinlemeleri ve kimi vurmaları daha muhtemel olacaktı?

Belki de en çarpıcı olanı, B Planı savunucularının, devlet aygıtlarını toplumsal hareketlerle ilişkilendirerek demokratikleştirmeye artık daha fazla ilgi duymamaları ve ekseriyetle bu konuyla giderek daha az ilgilenmeleridir. Bu durum, dayanışma ağları federasyonu *Solidarity4All*'un kurulmasında başrolü oynayan ve Syriza milletvekillerinin, maaşlarının büyükçe bir kısmını bu ağlara öderken bile, kendi seçim bölgelerindeki dayanışma aktivistleriyle iletişim kanalının yalnızca kendilerinin olması gerektiği yönündeki ısrarlarına dair düş kırıklıklarından açıkça söz eden Sosyal Hizmetler Bakanıyla tezat teşkil ediyordu. Eğitim Bakanı ise, bir hafta bir okulu ziyarete gitmiş; öğretmenlere, velilere ve öğrencilere, eğer okulu kendi çevrelerindeki toplumsal ilişkileri değiştirmek adına bir dayanak olarak kullanmak isterlerse, onlara destek sağlayacağını söylemişti. Bununla beraber, Eğitim Bakanlığının kendisi, okulların halk merkezleri olarak kullanılmasını teşvik etmekle aktif olarak uğraşmamış; gıda ve sağlık hizmetleri meseleleri etrafında örgütlenen aktivistlere ne alan açmış, ne buna uygun teknik eğitim vermiş, ne de öğrencileri yetişkin eğitimine katkı sağlama ve toplum projeleriyle uğraşma yoluyla toplum içinde zaman geçirmeye hazırlayan başka programlar sunmuştur.

Yine de, bu açıdan bizatihi toplumsal hareketlerin de, sanki hükümetten bir şeyler beklercesine, büyük ölçüde edilgen ve hareketsiz olduğunu söylemek gerekiyor. Gıda dayanışması ağlarına mensup aktivistler, yeni Tarım Bakanından, daha geniş bir çiftçi toplamına ulaşabilmek amacıyla belirli ürünlerin nerelerde yetiştirildiklerine dair talep ettikleri bilgileri bile alamadıkları için haklı olarak hayal kırıklığına uğramışlardı. Fakat, ekonomik krizle baş edebilmek için devlet aygıtlarının –eser miktarda olsa bile– nasıl değiştirilmesi gerektiğine ilişkin öneriler ortaya atmayı ve geliştirmeyi kendi sorumlulukları olarak görmüyorlardı. Mesela, Tarım Bakanlığı, toplumsal gıda üretim kooperatiflerine tesis edilecek boş arazileri belirlemekle ve alt bölgeler arasında bunu eşgüdümlemekle nasıl uğraşabilirdi? Ya da, Savunma Bakanlığı, (en azından gösterilerin dışında kalan zamanlarda boş boş duran) askerî kamyonları, dayanışma ağları aracılığıyla gıda dağıtımını kolaylaştırmak için kullanılmak üzere sevk etmekle nasıl ilgilenebilirdi?

Mesele budur. Devrimci sınav bir yana, -hem temel ihtiyaçların karşılanması, hem de ekonomik ve toplumsal hayatın yeniden yapılandırılmasının planlanıp gerçeğe dönüştürülmesi açısından- Syriza hükümeti halk güçlerini yönetime katma yönündeki en önemli demokratik sınavı bile geçemezken, devlet dışındaki radikal solda da bunu gerçekten bir öncelik olarak gören çok az insan bulunuyordu.

DEMOKRATİK SOSYALİZMİ İŞARET EDEN TABELALAR

Yunanistan'da nihai sonuç ne olursa olsun, özellikle de 1980'lerde Synaspismos'u kuranlar üzerinde biçimlendirici etkisi düşünüldüğünde, Nicos Poulantzas'ın "Demokratik Bir Sosyalizme Doğru" adlı makalesine geri dönüp bakmak faydalı olacaktır (Syriza'nın araştırma enstitüsü, bugün bile bu düşünürün ismini taşımaktadır).[22] 1978 yılında son kitabına son deyiş olarak yazdığı bu makalede Poulantzas'ın dile getirdiği şeyler, Avrupa solunda, farklı yollardan gitmelerine rağmen yine de pratiklerinde halkın devlet yapılarını demokratikleştirme yeteneğine karşı ortak bir güvensizlik sergileyen hem Leninist hem de Sosyal Demokrat "modeller"in ötesinde, yeni stratejik doğrultular keşfetmeye yönelik çok daha geniş bir yönelimi yansıtıyordu.[23] Söz konusu yönelim halihazırda, Gorz, Magri, Benn, Miliband, Rowbotham, Segal, Wainwright ve diğerleri tarafından temsil ediliyordu. Poulantzas'ın sözleriyle: "Hangi türden olursa olsun 'modeller' inşa etmek gibi bir mesele artık gündemde değildir. Bütün mesele, geçmişten dersler çıkararak bazı bilindik sonlardan kaçınmayı arzulayanların önündeki tuzaklara dikkat çeken bir dizi tabeladır." Poulantzas'a göre, "uzmanların tekno-bürokratik devletçiliği", yalnızca sosyal demokratik parlamenter rejimin araçsalcı stratejik anlayışının değil, aynı zamanda "devlet aygıtının yerine dolambaçsız biçimde bir konseyler aygıtının geçmesini öngören Leninist ikili iktidar stratejisinin..." de bir sonucuydu.

> Devlet aygıtının dönüşümü, aslında gündeme gelmiyor: İlk başta, mevcut devlet iktidarı ele geçiriliyor ve sonra da, yerine bir başkası konuyor. Bu bakış açısı artık kabul edilemez. Eğer iktidarı ele geçirmek devlet bünyesindeki kuvvetlerin ilişkisinde bir değişiklik anlamına geliyor ve bunun uzun bir değişim süreci gerektireceği kabul ediliyorsa, o halde devlet iktidarının ele geçirilmesi, devlet aygıtlarının dönüştürülmesini de beraberinde getirecektir... İkili iktidar stratejisini bir kenara bırakırken, özgül bir aygıt olarak devletin gerekliliği meselesini tam anlamıyla çöpe atmıyoruz; aslında onu farklı bir biçimde ifade ediyoruz.[24]

Poulantzas dikkat çekici bir biçimde, "sosyalistlerin bizatihi siyasi mücadelenin stratejik alanı olan devlet aygıtlarının bünyesindeki kuvvetlerin ilişkisini değiştirebilecek" kitlesel mücadelelerin ortaya çıkmasına alan aç-

mak için, onu aşarken bile liberal demokrasiye dayanmalarının önemini vurgulamak üzere Luxemburg'un 1918 yılında dile getirdiği Lenin eleştirisine dönmüştü. Devlet iktidarını *ele geçirme* fikri, "kuşkusuz, sosyalizme geçiş sürecine -yani kitlelerin iktidarı zapt edeceği ve devlet aygıtlarını dönüştüreceği uzun bir aşamaya- ilişkin stratejik vizyondan yoksundur." Başka bir deyişle, işçi sınıfının eski egemen sınıfı yerinden etmesi için, devleti demokratikleştirecek kabiliyetler geliştirmesi gerekmektedir. Mevzubahis yetenekler her zaman, "halk kitlelerinin yalnızca sendikaları ve siyasi temsil biçimleri üzerinden değil, aynı zamanda bizzat devlet bünyesindeki kendi girişimleri aracılığıyla (...) devlete giderek daha fazla müdahil olmalarına" yaslanmak zorundadır. Devletin dışındaki doğrudan demokrasi kurumlarının tek bir devrimci kırılmayla eski devleti düpedüz yerinden sökebilmesini beklemek, aslında, siyasi temsile dair bütün zor soruları geçiştirip, yeni bir otoriter devletçiliğe zemin hazırlamaktadır.[25]

Aslına bakılırsa, Gorz'un bundan on yıl önce "Reform ve Devrim" başlıklı çığır açan makalesinde ısrar ettiği üzere, "sosyalizme giden barışçıl yol"da liberal demokrasiden yola çıkmak, ne aşamacı seçeneğin benimsenmesinin ne de şiddetli devrimin ya da silahlı başkaldırının reddedilmesinin ön kabulü anlamına geliyordu. Bu yola çıkış, şiddetli devrimin veya silahlı başkaldırının Avrupa bağlamında fiilen imkânsız olmasının bir sonucuydu.[26] Gorz'un "sosyalist ilerici reformlar stratejisi" adını verdiği şeyin ilerlemesi, "kapitalist okyanusta sosyalizm adalarının kurulması" anlamına gelmiyor; daha ziyade, sınıf karşıtlığını ortadan kaldırmak üzere kurumsallaştırılması mümkün olmayan, fakat güç dengesi ve kapitalizmin mantığına yeni meydan okuyuşları mümkün kılan ve böylece sürecin daha da ilerlemesini sağlayacak bir dinamik yaratan "yapısal" ve "reformist olmayan" reform türlerini kapsıyordu. Yeni "toplumsal kontrol ve doğrudan demokrasi merkezleri"nin yaratılması yönünde çağrı yapan Gorz, bu konuda ileri görüşlüydü; zira, bunun özellikle "ideolojik araştırma işi"ni ve daha genel olarak da "toplumsal bilincin normlarını ve şemalarını yıkmayı amaçlayan kültürel emeğin" dönüştürücü gücünü kapsayarak, daha geniş bir devrimci potansiyel barındıran yeni sınıf oluşumu sürecine ne tür bir katkı sağlayabileceğini tasavvur etmişti. "Devrimci hareketlerin eylem kapasitesinin ve hegemonyasının, ... şehir plancılarının, mimarların, doktorların, öğretmenlerin ve psikologların özerk faaliyetlerine ilham verebilme kapasitesince güçlendirilmesini ve doğrulanmasını" sağlamak açısından, bu hayati önem taşıyacaktı.[27]

Bunun arka plana attığı şeyse, bu sürece eşlik etmesi gerekecek devlet yapılarındaki kritik değişimlerdi. Poulantzas on yıl sonra konunun can alıcı noktasına değinmiş; "sosyalizme giden demokratik yolda, iktidarın ele geçirildiği uzun sürecin, esas olarak kitlelerin her zaman devlet ağları içinde sahip

oldukları bu dağınık direniş merkezlerinin, devletin stratejik alanında gerçek iktidar merkezleri haline gelmesini sağlayacak şekilde yaygınlaştırılmasına, geliştirilmesine, düzenlenmesine ve yönlendirilmesine dayalı olduğuna" vurgu yapmıştı. Poulantzas'a göre, Gramsci bile, "sorunu bütün boyutlarıyla ortaya koyamamıştı;" çünkü onun "mevzi savaşı" tezleri, Lenin'in modelinin/stratejisinin, devlet aygıtlarının nasıl değiştirileceğine değinilmeksizin "Batı'daki farklı somut şartlar"a uygulanması olarak düşünülmüştü.[28] Bununla birlikte, Poulantzas'ın devletin dönüştürülmesi görevini göze alma gereksiniminin altını çizerken bile, devlet aygıtlarının özünü değiştirmenin özgül durumlarda tam olarak neyi zorunlu kılacağı konusunda pek ayrıntıya inmediğini söylemek gerekiyor. Devlet gücünün sınıf gücünden ayırt edilmemesine ve bu sebeple de kapitalist devlet gücünün kullanılmasıyla ilgili yöntem ve kabiliyetlerin, yapısal olarak dönüştürücü kabiliyetlere sahip farklı yöntemlere nasıl dönüştürülebileceğinin yeterince açık şekilde belirtilmemesine dair Miliband'ın tespit ettiği teorik problem, işte burada gizliydi.[29] Goran Therborn'un ifade ettiği üzere, devlet aygıtlarını dönüştürme sürecinde kamu görevlileri sendikalarına önemli bir rol atfedilirken, "devlet bürokratlarının ve yöneticilerinin öylelikle ortadan kaybolmayacak ve halk denetimi sorunlarının devam edecek olmasına", dolayısıyla bu durumun sosyalist demokrasi yoluyla devlet dönüşümü açısından "ciddi ve karmaşık sorunlar" ortaya çıkarmayı sürdürmesine ilişkin problemi de ele almak gerekiyordu.[30]

Sosyalistler, o zamandan beri, bunun gündeme getirdiği görevlere pek önem vermemiştir.[31] Ne isyancı siyasetin "devleti paramparça edebileceği", ne de mevcut devleti kullanmaya dair sosyal demokrat yanılsamanın ilerici politikalar getirebileceği giderek daha yaygın biçimde kabul görürken, buna 1980 sonlarında "piyasa sosyalizmi" modelleri geliştirme eğilimi eşlik ediyordu. Bu eğilimin yeriniyse –tıpkı neoliberalizmin devlete karşı özel şirketleri ve küçük ölçekli firmaları savunması gibi– doğrudan sosyalist potansiyel taşıyan kooperatif ve kendini yöneten girişim örneklerine güçsüzce dikkat çeken, geniş bir radikal sol literatür alacaktı.[32] Burada tekrarlanan şey tam da "Devletçilikten kaçınmanın tek yolu kendini devlet dışında tutmaktır. Böylece ileriye giden yol, işi ikili iktidara vardırmadan sadece devletin güzergâhını dışarıdan kapatmak olacaktır" diye düşünenlerin anlayışında Poulantzas'ın saptadığı şeydir. Ne var ki, yalnızca "iktidarı parçalayıp onu sonsuz mikro iktidar arasına serpiştirme"ye odaklanılırsa sonuç, "hareketin, devletin geçirdiği gerçek dönüşümlere müdahalesinin engellenmesi ve iki sürecin paralel çizgiler boyunca yoluna devam etmesi" olur.[33]

SONUÇLAR

Siyasi umutlar, neyin ihtimal dahilinde olduğuna dair düşüncelerden bağımsız değildir. İhtimalse bizatihi sınıf oluşumuyla, partilerin bundaki rolüyle, sınıf kurumlarına yönelik artan güvenle ve özellikle de devleti dönüştürme potansiyelleri meselesiyle yakından ilişkilidir. Bilhassa siyasi yelpazenin aşırı sağında kalanların teşkil ettiği büyüyen tehdidin karşısında sosyalist partilerin girmek zorunda kalacağı ittifaklar, sadece seçkinler arasında olmakla kalmamalı, mümkün olduğunca geniş bir yeni işçi sınıfı oluşumuna yönlendirilmeli; aynı zamanda eşitsiz kapasitelere sahip olması nedeniyle sınıf, sosyalizme geçişte dönüştürücü özne olabilmek üzere mevcut potansiyelini geliştirmeye de sevk edilmelidir. Ne var ki, yeni sosyalist partiler, toplumda kendilerini her şeye kadir bir *deux ex machina* olarak göremezler. Marx'ın *18 Brumaire*'de ustalıkla ifade ettiği üzere, tam olarak "kendi amaçlarının devasalığı" karşısında geri çekilmemek için, "aralıksız biçimde özeleştiri vermeli" ve "ilk denemelerinin yetersizlikleriyle, zayıf noktalarıyla ve acı yönleriyle" alay etmelidirler.[34] Sosyalizme bağlılık geliştirmek –yani sosyalizmi ciddi anlamda gündeme yerleştirmek– sonuç olarak yalnızca siyasi öznelik meselesini ele almayı değil, aynı zamanda duygudaş hükümetlerin bile sosyalist projeye düşman olan devlet aygıtlarınca engelleneceği ve/veya küreselleşmiş bir dünyada problemin her halükârda ulus devletin ötesine geçtiği şeklindeki genel algıyı alt etmeyi gerektirmektedir.

Devleti dönüştürme amacıyla seçimler yoluyla devlete girmeye dair demokratik sosyalist stratejinin önemini vurgulamak, bugün –neoliberal dönemin hem ekonomik hem de siyasi ve toplumsal ölçekteki derin çelişkilerinin ortasında– sosyalizme giden pürüzsüz aşamalı bir yol keşfetme meselesiyle her zamankinden daha az alakalıdır. Kırılmalar veya birbirini takip eden çeşitli şiddetteki çok sayıda kırılma kaçınılmazdır. Bunun nedeni, henüz onun bir parçasıyken kapitalizmin ötesine geçme çabasına içkin olan çelişkiler ve projeye "bizim tercihimizden bağımsız olan koşullarda" girişilirken, şartların henüz olgunlaşmamış olmasının neredeyse kaçınılmaz olmasıdır. Bu sürecin içine girecek herhangi bir radikal hükümetin yaşayacağı çelişkiler arasında, bir yandan halkın vadedilen rahatlamaya dair beklentilerini karşılamaya çalışırken, diğer yandan da krizde olması muhtemel bir kapitalist ekonomiyi idare etmek ve yine de devlet dönüşümüne ilişkin daha uzun soluklu bir bağlılık sergilemek, yani bunu belirsiz bir geleceğe ertelememek de bulunmaktadır.

Bu tür hükümetleri iktidara taşıyacak yeni sosyalist partilerin rolünü bu denli önemli hale getiren, devletin çeşitli yeni sorumlulukları arasındaki bu gerilimdir. Hükümeti oluşturacak bu parti liderlerinin kaçınılmaz biçimde elde edeceği meşruluk ve kaynaklar nedeniyle, bu liderlerin sosyal demokratlaş-

masına karşı koymak açısından, partinin özerkliği çok mühimdir. Parti, hareketlerin içerisinde her zamankinden daha çok bulunmalı ve onları yönlendirmekten ziyade, bu hareketlerin farklı faaliyetleri ışığında demokratik stratejik tartışmanın asıl mevzisi olmayı sürdürmelidir. Sosyal demokrasi deneyimlerini tekrarlamaktan nasıl kaçınılacağına dair devlete girmeden önce girişilen stratejik hazırlıklar, işte bu nedenle bu denli önemlidir. Ancak buna rağmen, devleti dönüştürme süreci, devamlı kesintiler ve hatta muhtemelen tersliklerle birlikte, karmaşık, belirsiz ve kriz içinde olmaktan kaçamaz. Devletin yerel ya da bölgesel kademelerine seçilmekle başlamak, ulusal düzeyde iktidara gelmeden önce devlet dönüşümüne ilişkin kabiliyetlerin gelişmesine imkân tanıyabilir. Gıda, sağlık hizmetleri ve diğer gereksinimlerin üretimi ve dağıtımı için alternatif yollar geliştirmek, toprağın, boş binaların, tehdit altındaki fabrikaların ve ulaşım şebekelerinin ele geçirilmesiyle bu amaçlar doğrultusunda ilerleyen özerk hareketlere bağlıdır. Bütün bunların da, zamanla yeni kolektif mülkiyet haklarını yasalaştırmaktan, demokratik planlama büroları geliştirip eşgüdümlemeye kadar birçok şeyi kapsayabilecek, devlet bünyesindeki daha radikal değişimler aracılığıyla desteklenmesi ve ilerletilmesi gerekebilir. Bu sürecin belirli noktalarında, endüstride ve finansta çarpıcı kamulaştırma ve toplumsallaştırma girişimlerinin ortaya çıkması zorunluluk haline gelebilir.

Devlet aygıtlarının bu rolleri oynamak üzere dönüştürülmesi için, kapitalist toplumsal ilişkileri yeniden üretmek üzere bugün nasıl yapılandırıldıkları düşünüldüğünde, bu aygıtların kurumsal biçimlerinin köklü değişimlerden geçirilmesi gerekebilir. Kamu çalışanlarının, sendikalarınca ve daha geniş işçi hareketince desteklenerek, dönüşümün açık özneleri haline gelmesi gerekebilir. Sendikaların savunmacı bir partikülarizm ifade etmek yerine, kamu işçilerinin dönüşümsel kapasitelerini geliştirmekle etkin biçimde ilgilenmek üzere bizzat temelden değiştirilmesi gerekebilir, ki buna onları devletin verdiği hizmetlerin alıcılarıyla ilişkilendiren konseylerin kurulması da dahildir.

Bu tür devlet dönüşümlerinin mümkün olup olmadığını, elbette yalnızca tek bir ülkede yaşananlar belirlemeyecektir. Neoliberalizm çağında, devlet aygıtları, küresel kapitalizmi idare edip yeniden üreten ulus aşırı kuruluşlar, anlaşmalar ve düzenlemelerle iyice iç içe geçmiş durumdadır. Sermayenin ulus devleti bypass edip ulus aşırı devlete güvenmeye başlamasıyla bunun hiçbir alakası yoktur. Hem güncel krizin doğası hem de ona verilen tepkiler, devletlerin hâlâ önemli olduğunu bir kez daha gözler önüne sermiştir. En özenle işlenmiş ulus aşırı kurumsal oluşum olan Avrupa Birliği'nde bile, siyasi ağırlık merkezi, genel merkezi Brüksel olan uluslar üstü devlet aygıtında değildir. Daha ziyade, AB'yi ve AB'nin yaptıklarını gerçek anlamda belirleyen, Avrupa devletleri arasındaki asimetrik ekonomik ve siyasi ilişkilerdir. Syriza deneyiminin ardından birçok sol kesimin AB için geliştirdiğine benzer, uluslararası

ölçekteki herhangi bir demokratikleşme projesi, hâlâ sınıf güçlerinin dengesine ve her ulus devlet bünyesindeki belirli yapılara bağlıdır. Uluslararası kuruluşlardaki değişimler, dolayısıyla, ulus devletler düzeyindeki dönüşümlere bağlıdır. Dolayısıyla sosyalistlerin peşinde olması gereken uluslararası devlet aygıtlarındaki değişimler, her devletin içinde daha fazla hareket alanı açacak olanlar olmalıdır. Bugün sosyalist enternasyonalizm, her ülkede dönüştürücü güçlere daha fazla alan yaratılması için, diğer ülkelerdeki ve uluslararası kuruluşlardaki güçler dengesini değiştirmeye yönelmek anlamına gelmelidir. 1917'nin verdiği önemli derslerden birisi de buydu ve bu ders geçen bir yüzyılın ardından, bugün daha da geçerlidir.

NOTLAR

1 *Komünist Manifesto*'da burjuvazinin tarihsel olarak "son derece devrimci rolü" irdelenirken belirtildiği üzere, "burjuvazi, üretim araçlarında, dolayısıyla üretim ilişkilerinde ve dolayısıyla da tüm toplumsal ilişkilerde sürekli devrim yapmaksızın var olamaz... Tek kelimeyle, kendi suretinde bir dünya yaratır." Karl Marx, *Later Political Writings*, düzelti ve çeviri: Terrell Carver, Cambridge, Birleşik Krallık: Cambridge University Press, 1996, s. 3-5. Bundan çıkarılmaya devam eden sonuçlara dair bir tartışma için, bkz. Leo Panitch, "Capitalism, Socialism and Revolution", ed. Ralph Miliband, Leo Panitch ve John Saville, *The Socialist Register 1989*, Londra: Merlin Press, 1989 ve *Renewing Socialism: Transforming Democracy, Strategy and Imagination*, Londra: Merlin Press, 2009.

2 1987 yılında Amerikan borsasının çöküşü ile yirmi yıl sonra yatırım bankacılığının çöküşü arasındaki zaman zarfında, küresel sermaye hareketliliğinin doğrudan bir sonucu olarak, yüzden fazla döviz ve bankacılık krizi yaşanmıştır. Devletler artık sermayenin serbest dolaşımını engelleyebilecek düzenlemeler yoluyla, "krizleri önlemekle" uğraşmıyordu; bizzat ABD Devlet Hazinesinin esas rolünün neden "itfaiyecilik" haline geldiğini açıklarken ifade ettiği üzere, daha çok "krizi çevrelemekle" uğraşıyorlardı. Bkz. Leo Panitch ve Sam Gindin, *The Making of Global Capitalism: The Political Economy of American Empire*, Londra: Verso, 2012, Bölüm: 10-12.

3 Perry Anderson, "Renewals", *New Left Review*, 1 (Ocak/Şubat), 2000, s. 7, 13. "Uygulamasında ne gibi sınırlamalar olursa olsun, neo-liberalizm, bir dizi ilke olarak dünya genelinde bir bütün halinde hüküm sürmektedir; dünya tarihinin en başarılı ideolojisidir."

4 Andrew Murray, "Jeremy Corbyn and the Battle for Socialism", *Jacobin*, 7 Şubat 2016.

5 Marx, *Later Political Writings*, s. 9-10.

6 Bkz. E. P. Thompson, *The Making of the English Working Class*, New York: Pantheon, 1964, s. 9-11; ve "Eighteenth Century English Society: Class Struggle Without Class", *Social History*, 3 (2), Mayıs 1978, s. 133-65.

7 E. H. Hobsbawm, "The Making of the Working Class, 1870-1914", *Uncommon People: Resistance, Rebellion and Jazz*, New York: The New Press, 1999, s. 58-9. Özellikle bkz., Geoff Eley, *Forging Democracy: The History of the Left in Europe, 1850-2000*, New York: OUP, 2002.

8 Robert Michels, *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*, New York: Free Press, 1962.

9 Rosa Luxemburg, "The Russian Revolution", ed. Peter Hudis ve Kevin Anderson, *The Rosa Luxemburg Reader*, New York: Monthly Review Press, 2004, s. 304-6.

10 Isaac Deutscher, *The Prophet Armed*, Londra: OUP, 1954, s. 505-6.

11 Alıntılandığı yer: L. Panitch ve S. Gindin, "Moscow, Togliatti, Yaroslavl: Perspectives on Perestroika", ed. Dan Benedict ve diğerleri, *Canadians Look at Soviet Auto Workers' Unions*, Toronto: CAW, 1992, s. 19.

12 "An American Proposal", *Fortune*, Mayıs 1942. Bkz. L. Panitch ve S. Gindin, *The Making of Global Capitalism: The Political Economy of American Empire*, Londra: Verso, 2012, s. 67-8.

13 Bernie Sanders, "Prepared Remarks: The Political Revolution Continues", 16 Haziran 2016. Şuradan ulaşabilirsiniz: https://berniesanders.com/political-revolution-continues

14 Dan La Botz, "Life After Bernie: People's Summit Searches for the Movement's Political Future", *New Politics*, 21 Haziran 2016. Şuradan ulaşabilirsiniz: http://newpol.org

15 Bkz. Steve Williams ve Rishi Awatramani, "New Working-Class Organizations and the Social Movement Left", ve Mark Dudzic & Adolph Reed Jr., "The Crisis of Labour and the Left in the United States", ed. Leo Panitch ve Greg Albo, *Socialist Register 2015: Transforming Classes*, Londra: Merlin Press, 2014.

16 Bkz. Costas Eleftheriou, "The Uneasy 'Symbiosis': Factionalism and Radical Politics in Synaspismos", 4th Hellenic Observatory PhD Symposium için hazırlanan makale, tarih yok.

17 Michalis Spourdalakis, "Left Strategy in the Greek Cauldron: Explaining Syriza's Success", ed. Leo Panitch, Greg Albo ve Vivek Chibber, *Socialist Register 2013: The Question of Strategy*, Londra: Merlin Press, 2012, s. 102.

18 Şuradan ulaşabilirsiniz: https://left.gr/news/political-resolution-1st-congress-syriza

19 "Syriza and Socialist Strategy", *International Socialism*, No. 146, Nisan 2015 (Alex Callinicos ve Stathis Kuvelakis arasındaki bir tartışmanın çözümlenmiş metni, Londra, 25 Şubat 2015).

20 Costas Douzinas, "The Left in Power? Notes on Syriza's Rise, Fall and (Possible) Second Rise", *Near Futures Online*, Mart 2016. Şuradan ulaşabilirsiniz: http://nearfuturesonline.org

21 Michalis Spourdalakis, "Becoming Syriza Again", *Jacobin*, 31 Ocak 2016.

22 Nicos Poulantzas, "Towards a Democratic Socialism", *State, Power, Socialism*, Londra: NLB, 1978.

23 Andre Gorz, "Reform and Revolution", ed. Ralph Miliband ve John Saville, *The Socialist Register 1968*, Londra: Merlin Press, 1968; Lucio Magri, "Problems of the Marxist Theory of the Revolutionary Party", *New Left Review*, 60(Mart/Nisan), 1970; Tony Benn, *The New Politics: A Socialist Reconnaissance*, Fabian Tract 402, Eylül 1970; Ralph Miliband, "Moving On", ed. Ralph ve John Saville, *The Socialist Register 1976*, Londra: Merlin Press, 1976; Ralph Miliband, *Marxism and Politics*, Oxford: OUP, 1977; Sheila Rowbotham, Lynne Segal ve Hilary Wainwright, *Beyond the Fragments: Feminism and the Making of Socialism*, Londra: Merlin, 1979.

24 Poulantzas, "Towards", s. 257-8, 260-1.

25 Poulantzas, "Towards", s. 256, 258, 261.

26 Gorz, "Reform and Revolution", s. 112.

27 Gorz, "Reform and Revolution", s. 132-3. Lucio Magri; "Parti, sendika ve devlet kuruluşları arasında ara bulucu örgütler olarak kendi yapıları bulunan, toplum geneline (fabrikalara, iş yerlerine, okullara) yayılmış yeni işçi konseylerinin kurulması için benzer şekilde çağrıda bulunmuştu. Parti, sendika ve devlet kuruluşlarının işçi konseyleri için teşvik ve sentez unsurları olarak hareket etmesi gerekiyordu." Bunu, "Batı Devriminin teorik ve stratejik sorunlarını çözmek adına gerekli olan Sovyetler konusunu, yaratıcı bir biçimde hayata döndürme gereksinimi"ne dayanarak sunmasına rağmen, bu, partinin toplam hâkimiyetini dengelemeyi hedef alıyordu ve kesinlikle devletin parçalanması için bir ikili iktidar stratejisine yeniden onay vermek anlamına gelmiyordu. Magri, "Problems", s. 128.

28 Poulantzas, "Towards", s. 256, 258.

29 Ralph Miliband, *Class Power and State Power*, Londra: Verso, 1983, özellikle de 2-4. Bölümler.

30 Göran Therborn, *What Does the Ruling Class Do When it Rules? State Apparatuses and State Power under Feudalism, Capitalism and Socialism*, NLB: Londra, 1978, s. 279-80.

31 Yine de bkz. ed. Greg Albo, David Langille ve Leo Panitch, *A Different Kind of State: Popular Power and Democratic Administration*, Toronto: OUP, 1993.

32 Sam Gindin'in 10 Mart 2016 tarihinde *Jacobin*'de yayımlanan "Chasing Utopia" eserinde, Alperowitz, Wolff ve Wright'ın yeni kitaplara dair verdiği aynı doğrultudaki eleştirilere göz atın.

33 Poulantzas, "Towards", s. 262.

34 Marx, *Later Political Writings*, s. 35.

Devrimin Güncelliği

Jodi Dean

> *Devrimi hazırlama görevi partiye düştüğü için, parti, devrimci kitle hareketinin -eş zamanlı olarak ve eşit ölçüde- hem ön şartı hem sonucu, hem* üreticisi *hem de* ürünü *haline gelir.*
>
> Georg Lukács, *Lenin'in Düşüncesi*

Bugün Kuzey Amerika ve Avrupa solunun belirli kesimleri için, devrim, bir çözümden ziyade bir sorundur. Devrimlerin gerçekleştiğini biliyoruz, fakat devrime inanmakta sıkıntı çekiyoruz. Devrime inanmakta sıkıntı çekiyoruz, çünkü devrimci sürecin özgürleştirici, eşitlikçi bir yönde ilerleyeceğine artık güvenmiyoruz. Devrimler oluyor, fakat bize göre değiller; bunlar bizim ümit ettiğimiz proleter devrimler değiller. Ve hatta bugün, proleterleşmişlerin devrimleri gerçekleşse ya da gerçekleşebilse dahi, bu yeterli olmazdı. Hedeflerimiz çok daha büyük. (Yoksa bu büyüklük, onların küçülmelerinin farklı biçimde ifade edilişinden başka bir şey değil mi?)

Devrime artık inanmadığımızı, çünkü artık kendimizi devrimciler olarak gördüğümüz bir perspektifi, yani komünist parti perspektifini benimsemediğimizi düşünüyorum. Bu siyasi perspektif bulunmayınca, sadece sürekli krizleri, yenilikleri ve dönüşümleriyle kapitalizm devrimci değişimi etkileyebilirmiş gibi gözüküyor. Neyse ki, geçtiğimiz on yılda tanıklık ettiğimiz kalabalıklar ve eylemler, yeni bir parti perspektifinin ortaya çıkıyor olabileceğini düşündürüyor. Günümüzdeki mücadelelerde sergilenen kolektif pratikler ve aşırılıklar, bu mücadelelerin karşısında bocaladığı belirli sınırlarla birlikte, sol kesimdeki parti meselesinin çarpıcılığını yeniden gündeme getiriyor. İnsanlar kolektif güçlerini deneyimledikçe parti benzeri bir şeye, devrime olan inancımızın örgütlü mevzisi olan bir partiye duydukları arzu yeniden ortaya çıkıyor.

Bu makalede örgüte ve devrime dair, görünüşe bakılırsa birbirine zıt iki yaklaşıma odaklanacağım. Argümanım, Georg Lukács'ın Leninizmin getirdiği yeniliğe dair açıklamalarıyla, yani tarihsel materyalizmin çekirdeğini proleter devrimin güncelliğinin oluşturduğu yönündeki anlayışla başlıyor. Bu 1917 ola-

yının merkezinde yer alan devrimin, proletaryanın, partinin ve devletin eklemlenmesinin taslağını çıkarmama imkân tanıyor. Bu eklemlenmenin gücü, *öngörüden*, yani gelecekteki devrimin ona sebep olacak eylemleri koordine etme kapasitesinden geliyor. Daha sonra da, devrim, proletarya, parti ve devlet arasındaki bağlantıların erimiş olduğu bugünkü ortama döneceğim. Bu noktada ise, Michael Hardt ve Antonio Negri'nin etkili *İmparatorluk* üçlemesinin üçüncü halkası olan *Ortak Zenginlik*'teki tartışmalarını ele alacağım. Hardt ve Negri'ye göre, devrim, devletten ziyade biyopolitikayla, partiden ziyade demokrasiyle, proletaryadan ziyade kimlikle alakalıdır. Açıklamalarındaki problem, devrimci pratiği yaratacak olan zamansallığı dışarıda bırakmasıdır. Devrim, bir *potansiyel* olarak, zaten yapmakta olduklarımızdan ortaya dökülen bir olanak olarak mevcuttur. Hardt ve Negri, devrime, biyopolitik üretim pratiklerinin ve kapitalizmin kendi devrimci yeniliğinin bir devamı gözüyle bakmaktadır. Özgürleştirici eşitlikçi hedeflerin hayata geçirilmesinde hiçbir devrimci kopuş, belirli pratiklerin, güzergâhların ve potansiyellerin olumsuzlanması söz konusu değildir. Dolayısıyla onlarınki "devrimsiz bir devrim"dir. Tam aksine, Lenin'in devrimin güncelliğine dair varsayımında tasarlanan gelecek, devrimi gerçekleştirmek için siyasi eylemi koordine eder. Parti, yalnızca halihazırdaki olanakların dışa akması veya taşması olarak değil, aynı zamanda belirli pratiklerin, güzergâhların, potansiyellerin olumsuzlanması ve diğerlerinin zorlanmasının bir sonucu olarak, devrimi mümkün hale getiren inanışı cisimleştirerek devrimi öngörür.

Argümanım, Jean-Pierre Dupuy'un "tasarlanmış zaman" fikrine dayanmaktadır. Dupuy, "tasarlanmış zaman"ı, "gelecek vasıtasıyla koordinasyon"a verdiği bir isim, yani "geleceğin karşı-olgusal biçimde geçmişi belirlediği, geçmişin de nedensel olarak geleceği belirlediği" zamansal bir metafiziğe yönelik bir terim olarak tanımlamaktadır. "Gelecek sabittir, fakat onun gerekliliği yalnızca geçmişte mevcuttur."[1] Gelecek açısından, ona sebep olan şey zorunludur. Aksi mümkün olamaz, çünkü meydana gelen her şey ona yol açmıştır. Bir olay gerçekleşmeden önce, olanaklar ve seçenekler bulunur. Bir şey gerçekleştikten sonra ise, kaçınılmazmış, alın yazısıymış gibi görünür. Dolayısıyla, tasarlanmış zaman, gelecekte bir kaçınılmazlık olacağını varsayar ve bu kaçınılmazlığı, bugünkü eylemlere karar verilen sabit bir nokta olarak belirler.

Tasarlanmış zaman kulağa tuhaf gelebilir. Depuy, bunun aslında "sıradan insanın metafiziği" olduğunu ifade etmektedir. Yazgı, kader, alın yazısı, "her şeyin bir sebebi var" gibi fikirleri ve hatta bir ölçüde psikanalizi kapsamaktadır. Tasarlanmış zaman, ayrıca, "gerçekleştirmesi için kendi kendine verdiği planı gerçekleştiren kişiye özgü zamansallıktır."[2] Planlama örneği, tasarlanan zamanın, olacaklara dair bir tahmin, olması istenenlere dair bir fantezi ya da olması gerekenlere dair bir dizi öneri olmadığını açık bir şekilde gösterir.[3]

Bunun yerine, belirli bir sonuç, ona yol açan süreçleri üretmektedir. Yine, bu zamansal metafizikte gelecek, bir nedenler zincirinin kaçınılmaz sonucu değildir. Geleceğin kendisi nedendir. Gelecek, ona sebep olan geçmişi üretir.

Dupuy, tasarlanmış zamanın metafiziğini, felakete yönelik bir inceleme bağlamında geliştirmiştir. İnsanlar, en kötü şeyin gerçekleşmek üzere olduğuna dair bolca bilgi bulunsa bile, yaklaşan felakete inanmakta güçlük çekmektedir. Dupuy, insanların harekete geçmesinin önündeki engelin, bilgilerden değil, inançlardan kaynaklandığı sonucuna varmıştır. Ne olacağını biliyorlar, fakat onun olacağına inanmıyorlar. Tasarlanmış zaman, bu düzeydeki bir inançtan bahsetmektedir. Dupuy'un iddiasına göre, "Bir yazgıyı kabul etmek, bir felaketten kaçınmaktan daha zor olduğu için, kaçınılmaz bir şey gibi görünüyorsa, felaket tehlikesi çok daha inandırıcı hale gelmektedir."[4] İşte bu kaçınılmazlık, kaçınılmaz olandan kaçmak için gerekli olan kararlılığı ve hayal gücünü harekete geçirebilir. Buradaki mantık peygambere özgüdür: Peygamber, insanlar gittikleri yolları değiştirip kaderlerinden kaçabilsinler diye onlara yazgılarını bildirmektedir. Trajik cevap, elbette, kaderden kaçma çabasının kaderi yaşamaya yol açtığıdır. Ancak bu mantık da, gerekliliği geçmişe dönük olarak açığa çıkarılan sabit gelecek olmayı sürdürdüğü ölçüde, gelecek vasıtasıyla koordinasyon gerektirir. Dupuy'un deyişiyle, "Bir olay, yalnızca kendini mümkün kılarken mümkün hale gelir."[5]

GELECEKTEN BİR BAKIŞ

Lenin'in Düşüncesi adlı eserde, Lukács, V. I. Lenin'in teorik katkısının muazzamlığını ele alır: Lenin, Marksist teoriyi pratikte gerçeğe dökmüştür. Lenin'in 1924'teki ölümünün hemen ardından yazılan bu eser, iki yıl önce yazılmış olan *Tarih ve Sınıf Bilinci*'nin "Örgütlenme Sorununda Yöntem Konusu" adlı daha iyi bilinen son bölümündekine göre daha kısa, hararetli bir parti tartışması olmaktan daha da fazlasıdır. Eser, Leninizmi, Marksizmin yeni bir evresi olarak sunmaktadır. Bu iki eser de örgüte "teori ve pratik arasındaki dolayım biçimi" şeklinde vurgu yapmasına rağmen, ikinci bahsedilen eser Lenin'i "Marx'a denk olan tek teorisyen" konumuna yerleştirmektedir.[6] Lenin'in tarihsel materyalizmi somut mücadeleye dökmesi, geçmişe dönük olarak Marksizmin içsel hakikatinin farkına varmamızı sağlamaktadır: "Tarihsel materyalizm, proleter devriminin teorisidir."[7] Bütün Marksistler bu içgörüye sahip değildir. Lukács'ın belirttiği üzere, vulgar (yani ortodoks) Marksistler, kapitalist düzenin yenilmez olduğunu düşünüp krizleri geçici ve başkaldırıyı mantıksız bulur. Lenin eşsizdir. "Devrimin güncelliğini" idrak edebildiği için, Lenin etrafındaki olayları buradan yola çıkarak açıklayabilmektedir. Belirli bir gelecek önerir –devrim– ve bu geleceğin şu anki eylemlere yön vermesini sağlar. *Lenin'in Düşüncesi*

adlı eser, dolayısıyla, örgütün teori ve pratik arasında dolayımı sağladığı mekanizmayı tanımlamaktadır. Bu noktaya önceki makalede değinilmiş, fakat pek derine inilmemiştir.[8] Devrimin tasarlanmış geleceği, onun gerçekleşmesi için gereken inancı cisimleştiren pratikler yaratmaktadır.

Devrimin güncelliği, tarihin demir kanunlarını ya da ekonomik determinizmi akla getirebilir. Lukács'ın söylemek istediği bu değildir; tarihsel materyalizm gerçekliğinin yalnızca Lenin ile ortaya çıktığını vurguladığı ölçüde de onun görüşü olamaz. Lenin, geçmişi, yani siyasi iktisat ile sınıf mücadelesi arasındaki ilişkiyi değiştirmekte, farklı bir siyasi süreci harekete geçirmektedir. Dahası, Lukács, Marx'a ilişkin mekanik yorumları tekrar tekrar eleştirmektedir. Lukács okurlarının çoğu, onun eserindeki "bütünlük" kavramına vurgu yaparken, *Lenin'in Düşüncesi* bu kavrama mesafeli olması bakımından çarpıcıdır. Martin Jay'in belirttiği üzere, Lukács bu eserde, "merkezsizleştirilmiş" ya da kalıtsal olmayan değiştirilmiş bir bütünlük anlayışı ortaya koymaktadır. Proletarya, artık tarihin öznel-ötesi (*meta-subjective*) bütünleştiricisi değildir.[9] Jay, merkezsizleştirici gücün veya olayın ne olabileceğini bizlere söylemez. Bunun yararlı bir şekilde gelecek olarak anlaşıldığını düşünüyorum. Bir devrimin *olacağı*, proleter devrimin *gündemde* olduğu gerçeği, onu üreten tercihleri, eylemleri ve grupları etkilemektedir.

Tasarlanmış zaman, bizlere, Lukács'ın "proleter devrimin Marksizmin yaşayan özünü oluşturduğu" yönündeki iddiasını nasıl okumamız gerektiğini söylemektedir.[10] Devrimci gelecek, onu meydana getiren eylemleri belirlemektedir. Tarihsel materyalizm, öncelikli olarak geçmişin izah edilmesi demek değildir. "*Devrimin zaten gündemde olduğu*" belirli bir gelecekle kurulan bir ilişkidir.[11] Lukács'ın gözlemlerine göre Kautsky, Plehanov ve diğerlerinin hatası, devrimi, üzerinde o günün eylemlerinin etkide bulunmayacağı kadar uzak bir geleceğe ertelemeleridir. Uzak bir gelecek, koordinasyon kapasitesinden yoksundur. Bunun aksine, Lukács'a göre Lenin, devrimin güncelliğini meselelerin değerlendirildiği ve bireysel eylemlerin göz önünde bulundurulduğu bir noktaya evriltmiştir. Devrim, "kendi eylemlerimiz açısından bir norm teşkil eden bir gerçeklik" olarak işlev görmektedir.[12] Bu belirli gelecek tercihlere ve kararlara olanak sağlamaktadır. Bu gelecek, kapitalizmin krizlere karşı ürettiği kendi cevabına katkı sağlayan ekonomik kaderciliğin yanı sıra, birçok eğilimi ve kitleler içerisindeki grupların ve bireylerin çeşitli çatışmalarını anlaşılır kılmaktadır. Devrim gerçeği, şimdiki zaman içerisinde onun için gerekli olan pratikleri ileriye iten bir olumsuzlama gücü olarak işlemektedir.

Lukács, Lenin'i, eli kulağında olan devrim olayını somut gerçekliğe döken kişi olarak sunmaktadır. Lenin'e göre, proleter devrimin güncelliği, Rusya'daki devrimin karakteri sorusunu cevaplandırmaktadır; bu devrim, burjuva değil, proleter karakterlidir. Bu güncellik, rolü devrime önderlik etmek olan sınıfı da

ilan etmektedir: proletarya. Lukács, Marksistlerin çoğunun, kapitalist gelişmelerin proleter devrime yol açacağını bildiğini gözlemler. Bununla birlikte, Lenin, bu içgörüyü uygulamaya koyması bakımından eşsizdir. Lenin'in bunu, ister siyasi ister ekonomik olsun, ister teoriyle ister taktikle ya da ister ajitasyonla isterse örgütle ilgili olsun, o günün konusu olan bütün meseleler için katı ilkeler oluşturmak adına nasıl kullandığına dikkat çeker Lukács.[13] Lenin, devam eden mücadelelere bu şekilde dikkat ederek, devrim sorununun dilini bilgiden inanca doğru değiştirmektedir. Somut pratikler, taktikler, örgüt ve ajitasyon; inancı hem dışa vurur hem de üretir (bu materyalist inanç fikri, inancın bildiklerimiz karşısındaki davranış biçimimiz olduğuna vurgu yapan Žižek'ten gelmektedir).[14] Belirli bir gelecek vizyonu (proleter devrim), şimdiki zaman içerisinde geleceği doğuracak taktikleri belirlemektedir.

Proleter devrimin tasarlanmış geleceği, birbiriyle alakalı üç şekilde koordinasyon kapasitesi sergiler: (1) Proletaryanın devrimci görevine inancı doğurmakta, (2) devrimci partinin rolünü ortaya koymakta ve (3) yerinde bir devlet anlayışı belirlemektedir. Her durumda, Lukács, Lenin'in yaptığı kritik katkıyı gözler önüne serer: Lenin, pratikte teoriyi somutlaştırmaktadır. Pratikle ilgili meselelere devrimin güncelliği perspektifiyle yaklaşmaktadır. Taktikler ve örgüt, inancı devrimde cisimleştirirken, onları yaratan devrimin ortaya çıkmasına yardımcı olmaktadır.

İlk olarak, Lukács, Lenin'in proletaryanın sefaletinden daha fazlasını gördüğünü belirtir. Proletaryanın durumunu "devrimin bir pratik gerçeklik olarak zaten tarihsel gündemde olması"nın ışığında yorumladığı için Lenin, "eski düzeni alaşağı edecek olan devrimci unsur"u tespit etmektedir.[15] Lenin, ekonomik kaderciliğin tuzağına düşmez. Bugünde geleceği görüp, bu geleceğe olan inancı ortaya çıkarmaya çalışır. Pratik mücadelenin sonucu, Lenin'in burjuvazinin artık devrimci bir sınıf olmadığını kabul etmesidir. Devrim yapma görevi, artık proletaryanın omuzlarındadır.

Burjuvazinin artık devrimci bir sınıf olmadığını kabul etmek, Rusya'daki durumun somut bir biçimde anlaşılmasını sağlamaktadır. O dönemde taraflar bunun farkında olmasa bile, devrimin güncelliğinin, Rus sosyalizmi bünyesindeki tartışmaların merkezinde yer aldığını belirtmektedir Lukács. Proleter devrimi uzak bir geleceğe erteleyenler, ekonomik kalkınma ve demokrasi arasındaki bağlantıları vurguluyorlardı. Proletarya sazı eline almadan önce, burjuvazinin kendi devrimini tamamlaması gerektiğini düşünüyorlardı. Proletarya kendini gereğinden fazla erken öne sürerse, burjuvazi Çarlıkla ittifaka gidecek ve proletaryanın ilerleyişinin önüne geçecekti. Bunun aksine, Lenin, burjuvazinin "devrimci bir sınıf olmaktan çoktan vazgeçtiğini" anlamıştı.[16] Artık kendi devrimci taleplerini gerçeğe dönüştürmeye çalışmıyordu; bunları proletaryaya bırakmıştı.

Lenin'in proleter devrim beklentisi, burjuvazi ile Çarlık arasındaki ittifakı açıklamasına (ikisi de devrimci proletaryadan korkmaktaydı) ve "siyasi demokrasi" ile kapitalizm arasındaki yanıltıcı bağlantıyı göstermesine (burjuvazi Çarlık yönetiminde kendi çıkarlarının peşine düşebilirdi) imkân tanımaktadır.

Lenin'in beklentisi ayrıca, proletaryanın devrimde başrolü oynamasına da açıklama getirir. Çarlıkla olan ittifakı sebebiyle, burjuvazi, Rus tarımsal feodalizmini ilga edemiyordu. Köylüler ise, ayaklanabilecekleri fakat olumlu bir alternatifin peşinden gidemeyecekleri bir durumda kalmıştı. Lenin'in ifade ettiği üzere, köylülerin iki seçeneği vardı: Orta Çağa ait bütün pratiklere son vermek ya da kapitalizme adım adım uyum sağlamak. İkisinin arasındaki karar, sınıf mücadelesiyle verilmiştir. Bu mücadelede belirleyici güç proletaryadır, çünkü şehirlerde burjuvaziye karşı kendi mücadelesini vermektedir. Yani proletarya ve köylüler farklı hedeflere sahip olsalar da, burjuvazinin artık devrimci bir sınıf olmaması, aralarında kurdukları ittifakın temelini oluşturmaktadır. "Bütün ezilenlerin devrimci ittifakı", "proleter devrimin koşullarının somut bir biçimde anlaşılması"ndan kaynaklanmaktadır.[17]

Lukács, Marx'ın burjuva ve proleter devrimler arasında yaptığı ayrımın önemini kabul etmektedir. Ancak vulgar Marksizmin bu ayrımı "mekanik bir ayrıştırma"ya tabi tutarak felce uğratmasını da mahkûm etmektedir. Oportünist versiyonuyla bu felç, proletaryanın kendi devrimci hedeflerinden kısıp burjuva devrimini desteklemesi yönündeki ısrarda ortaya çıkmaktadır. Radikal sol versiyondaysa, söz konusu felç, saflık olarak ortaya çıkar: Proleter olmayan herhangi bir şey göz ardı edilir. Saflık yanlıları, emperyalizm döneminde ortaya çıkan çeşitli meseleleri (mesela ulusal ve sömürgecilikle ilgili konuları) yok saymakta, sonuç olarak da devrimci ortamı anlayamamaktadır. Lukács, "gerçek devrim"in, "burjuva devriminin proleter devrime diyalektik dönüşümü olduğu" konusunda ısrarcıdır.[18] Mesele sadece, bunların farklı kapitalist gelişim düzeylerine uygun farklı devrimler olmaları değildir. Biri, diğerine dönüşebilir ve dönüşmek zorundadır.

İkinci olarak, tıpkı proleter devrimin tasarlanmış zamanı, proletaryanın devrimci görevine duyulan inancı ortaya çıkardığı gibi, devrimci partinin rolünü de belirlemektedir. Devrimin güncelliği, Lenin'in parti kavramının dayandığı varsayımdır. Lukács'ın iddiasına göre, Bolşevik ve Menşevikler arasındaki parti üyeliğine dair tartışma, "devrimin olanaklılığına, muhtemel tarzına ve karakterine ilişkin iki temel yaklaşım arasındaki çatışma" olarak anlaşılmak durumundadır. Proleter devrimin tasarlanmış geleceği, Bolşeviklerin "bir bütün olarak sınıfın az ya da çok kaotik kitlesinden, herhangi bir fedakârlıkta bulunmaya hazır olan, bu yola bütünüyle adanmış devrimcileri" seçmesine sebep olmuştu. Buna karşılık, Menşevikler, partiyi destekleyen ve parti için

çalışanları üye olarak kabul etmeyi istiyordu. Bolşevik kavramı, mesela profesyonel devrimcilerin "kendilerini gerçek sınıf ortamından uzaklaştırma ve ... başka bir gruba dönüşerek yozlaşma" olasılığı sebebiyle sürekli eleştiriye maruz kalmasına karşın, Lukács, Lenin'in eşsiz bir biçimde gerçekleştirecek idraka sahip olduğu bir dizi davranışsal norm ve beklentiyi, devrimin güncelliğinin nasıl ürettiğini göstermektedir.[19]

Devrimi parti yapmamaktadır. Pasif kitleleri çekmeye ve onları oldubittiye getirmeye de çalışmaz. Bunun yerine, devrimi öngörür. Daha spesifik olarak, parti, "devrimci bir dönemde sınıf mücadelesinin bir aracı olarak tasavvur edilmektedir."[20] Dönemin devrimci bir dönem, proleter devriminse gündemde olduğu göz önünde tutulduğunda, ne tür bir örgüt gereklidir? Lenin'in bu soruya cevabı, "Parti üyelerinin, sahip oldukları proleter sınıf bilincinden ve kapitalist toplumdaki bütün ezilenlere, sömürülenlere karşı sergiledikleri genel dayanışma ve destekten yola çıkılarak en katı şekilde seçilmesiydi."[21] Peki neden? Proletaryanın kendi sınıf bilincini geliştirme ve devrimci kabarma bağlamında onu kullanma şeklinden ötürüdür bu.

Proletarya, devrimci hareketi esnasında, kendi içinde ya da dışında birtakım farklılıklarla karşılaşır. İç farklılıklar, proletarya bünyesindeki ekonomik ayrımla alakalıdır (şu adı çıkmış "işçi aristokrasisi"). Dış farklılıklar ise, devrimci ittifakın parçası olan diğer sınıfları ifade etmektedir. Proletarya içerisindeki farklılıklar, sınıf birliğinin önünde engel oluşturur. Bazı işçiler, belki de sendika liderliği konusunda daha fazla eğitimi ya da deneyimi bulunanlar, çıkarlarının burjuvaziyle ortak olduğunu görme eğilimi sergiler. Özellikle de krizler yoğunlaştıkça ve devrimci dönem yaklaştıkça, proletarya ile diğer toplumsal tabakalar arasındaki farklılıklar, karmaşa yaratabilir. Ezilenlerin devrimci ittifakı içerisinde çok sayıda birbirinden farklı çıkarın bulunması, onları farklı yönlere sürüklemektedir. Kitlelerde bulunan her potansiyel, devrimi ileri taşıyacak diye bir kaide yoktur. Doğru yolu kestirmek ve herkesin kazanabileceği bir ittifakı bir arada tutmak, giderek daha da zor hale gelir.

Lenin'in parti modeli, "proletaryanın bütünüyle bilinçli unsurları" için bağımsız, örgütsel bir alan açarak, bu farklılıkların yarattığı çekime bir yanıt vermektedir. Lukács şöyle yazar: "*Leninist örgüt biçiminin, yaklaşan devrimi öngörme kabiliyetiyle ayrılmaz şekilde bağlantılı olduğunu* gösteren de budur."[22] Partide, görünüşe göre en önemsiz karar bile önemli hale gelmektedir, yani proleter devrimin tasarlanmış geleceği ışığında verilmektedir. Bir parti kararı, eylemi bir doğrultuya yönlendirerek, birçok olasılığı ortadan kaldırmaktadır.

Devrimci öngörünün önemi, Lukács'ın, Lenin'e ait örgüt kavramının ne şekilde "mekanik kadercilikten çifte kopuş anlamına geldiği"ne dair yürüttüğü tartışmadan doğmaktadır. İlk kopuş, "sınıfsal durumunun mekanik bir ürünü olarak proleter sınıf bilinci kavramı"ndan gerçekleşmiştir. İkinci ko-

puş ise, "devrimin, yalnızca, -nesnel devrimci koşulların 'olgunlaştığı' düşünüldüğünde- bir şekilde proletaryayı 'otomatik olarak' zafere taşıyacak olan, kaderci bir şekilde patlamaya hazır ekonomik güçlerin mekanik olarak işlemesinin sonucu olduğu" fikrinden gerçekleşmiştir.[23] Sınıf bilinci, "kaderci bir kaçınılmazlıkla", ekonomik durumdan doğmaz. Bir sınıfın bazı üyeleri, her zaman pasif konumda olacak, her zaman taraf değiştirecektir. Güçlerin birleşimi, benzer şekilde, devrimci duruma birtakım "kendiliğinden patlamaya hazır" eylemler ve "bilinçli biçimde yönlendirilen birtakım sınıfsal eylemler" katar.[24] Partinin rolü bu durumu öngörmektir: "*Parti, devrimi hazırlamalıdır.*"[25] Tasarlanmış gelecek, devrime hazırlanması için partiye rehberlik etmektedir. Parti, "proleter kitleleri entelektüel, maddi ve örgütsel olarak olacaklara hazırlamak" adına her şeyi yapmak durumundadır.[26] Dolayısıyla partinin yapıp ettikleri, öngördüğü devrim vasıtasıyla koordine edilmektedir.

Lukács'ın açıklamaları, bu gelecek fikri partiye örgütsel formunu veriyor olsa bile, söz konusu fikri sürdürenin parti olduğunu netleştirmektedir. Lukács Kautsky ile Luxemburg arasındaki tartışmayı ele alır. Kautsky'e göre, parti, devrimci eylemin ön şartıdır. Luxemburg'a göreyse, devrimci kitle hareketinin ürünüdür. Lukács, bu iki görüşü de tek taraflı bulmaktadır: "Devrimi hazırlama görevi partiye düştüğü için, parti, devrimci kitle hareketinin aynı zamanda ve aynı ölçüde hem ön şartı hem sonucu, hem üreticisi hem de ürünü haline gelir."[27] Üretici olarak partinin rolü, bizatihi proleter devrimin tasarlanmış geleceğinin bir ürünüdür. Parti, sadece ortaya çıkan ve yanıt ürettiği olayların değil, aynı zamanda onu yaratan geleceğin, yanıtlarını kendisine yönlendirmesine imkân tanıyan geleceğin bir ürünüdür.

Partinin esnekliği ve tutarlılığı bir araya getirmesi, Lukács'ın argümanı açısından elzemdir. Parti, kitlelerin mücadelelerinden ders çıkarmalı, kendi yorumlamalarını ve pratiklerini gerekli kılmalıdır. Peki kendisini değiştirmenin ne zaman gerekli olduğunu nasıl belirler? Devrimin güncelliğinin ışığında: "Bir düşünceyi, bir politika kararını vs., yalnızca bütünle, proleter devrimin kaderiyle olan ilişkileri, doğru ya da yanlış kılar."[28] Tasarlanmış geleceğin ışığında şimdiki zamana verilen yanıtlar, parti yapısına ve teorisine kazınmaktadır. Halkın mücadelelerinden ders çıkarmak, parti devrimi öngördüğü için mümkündür. Dolayısıyla, parti, kitle mücadelesinden öğrendiklerini devrimin güncelliğiyle birleştirmektedir. Devrime olan inanç, teori ve eylemin birleşmesiyle ortaya çıkmaktadır: eylemler devrimci görünür, çünkü gelecekteki devrim, onları var etmektedir.

Proleter devrimin tasarlanmış geleceğinin, koordinasyon kapasitesi sergilediği üçüncü yol ise, devleti anlamakla alakalıdır. Lukács, devlet problemini, Marksist teorinin sürekli belirsiz bir geleceğe ertelediği sorun olarak sunar. "Bu gelecek, sadece Lenin ile birlikte teorik anlamda da var olmuştur," der

Lukács.[29] Lenin, devlet sorununu, ona devrimin güncelliği açısından bakarak "acil" bir sorun haline getirir. Bu sayede, devletin nasıl "sınıf mücadelesinin bir silahı" olduğunu fark eder. Ve bu berraklık, geleneksel olarak işçi sınıfı mücadeleleriyle ilişkili olanların (sendikaların, kooperatiflerin, partilerin) ötesindeki siyasi organların, bütün ezilmişleri kapsayabilme kapasitesi bulunan organların gerekliliğini daha da açık bir şekilde göstermektedir. Sovyetler, burjuva devlet aygıtını alt üst eden ve devlet iktidarı için mücadele başlatan, "hükümet karşıtı" bu yeni organlardır.

Proleter devrimin güncelliği üzerinden anlaşılan Sovyetler, bir proleter devlet iktidarı biçimi olarak, proletaryaya pratik siyasi içgörü kazandırmaktadır. Birincisi, proleter devrimin devletten uzak duracağı varsayımının "burjuvaziye ideolojik bir teslimiyet" anlamına geldiğini ortaya koymaktadır.[30] Proletaryanın sınıfları ortadan kaldırmayı hedeflediği için bir sınıf hâkimiyeti organına ihtiyaç duymadığını düşünenler, ütopiktirler. Burjuvaziyi yenmenin ve sosyalizmi kurmanın aracı olan sınıfı reddederek, proletaryayı yenilgi yoluna sürüklemektedirler. İkincisi, Sovyetler, "*demokrasinin burjuva sınıfı karakterini*" gün yüzüne çıkarmaktadır.[31] Birçok işçi, onlar zaten çoğunluğu oluşturduğu için, çoğunluğun iktidarının onların yararına olacağı illüzyonuna kapılmaktadır. Bununla beraber, biçimsel demokrasi, somut insanlara, soyut bireyler gibi davranmaktadır. Sosyal varlığı "yerle bir eder", insanların sosyal aidiyet içerisindeki konumunu muğlaklaştırır ve izole atomlar olan yurttaşları, bir bütün olan devlete bağlar. Sovyetlerse bunun aksine, proleter nitelikteki "*bu dağınıklık sürecini giderme*" girişimini imler.[32] Proletaryanın ideolojik liderliği burjuvazinin elinden alabileceği ve ezilen sınıflara ait ve ezilen sınıflar için bir ideoloji geliştirebileceği bir alan sunarak, proleter devrimci liderliğe fırsat yaratır.

Lukács, "devrimin güncelliğinin kendisini proletaryanın devlet sorununun güncelliğinde dışa vurduğunu" vurgulamaktadır.[33] Devletin bir sınıf savaşımı silahı olması, proletarya devlet iktidarını ele geçirdikten sonra sosyalizm mücadelesinin kazanılmış olacağı anlamına gelmemektedir. Hem burjuvaziye karşı mücadele bundan sonra daha da şiddetli bir biçimde devam eder, hem de sosyalizme geçişin yarattığı zorluk kendisini her zamankinden fazla hissettirir. Proleter devlet iktidarı bağlamında, devrimin tasarlanmış geleceği, süregelen sosyalizmi inşa etme görevinde kendini açıkça gösterir. Proleter devrim, bir uğrak değildir. Bir süreçtir.

Özetle, Lukács, devrimin güncelliğini, tasarlanmış bir gelecek olarak sunmaktadır. Yaklaşan bu gelecek, eyleme dair normlar ve standartlar ortaya çıkarmaktadır. Her karar, her taktik, her taviz devrimi öngörür. Daha uygun bir zamanı beklemezler. Partinin pratikleri gelecek tarafından koordine edildiği ölçüde, (sosyal demokratların önerdiği daha soyut devrim anlayışının aksine)

hem ona olan inancı ortaya çıkarır, hem de onun meydana gelmesine yardım ederler. Devrimin güncelliğinin Lenin'in durduğu yeri hem sosyal demokratlardan hem de solcu püristlerden ayırdığı konusunda Lukács ısrarcıdır. Sosyal demokratların bakış açısına göre, devrim her zaman çok uzaktadır, proletarya hiçbir zaman yeterince olgunlaşmamıştır, sendikalar hâlâ çok zayıftır. Solcu püristlerin bakış açısına göre, koşulların olgunlaşmış olması, saf bir siyaset, tavizsiz ilkelere radikal bir bağlılık gerektirmektedir. İkisinden de farklı olarak, devrimin güncelliği, öngörü ve mücadelenin siyasi zamanını, yani ona öncülük etmeye hazır olan partiye geleceğin yol gösterdiği bir zamanı da kapsamaktadır. Lukács'ın ifade ettiği üzere, Lenin'e göre, somut bir durumu "*kendi gerçekliği içerisinde*" değerlendirmek yeterli değildir.[34] Gerçekler, "bütün tarihsel süreç" ile ilişkilendirilmelidir; devrimin güncelliği açısından anlaşılmaları gerekir. Leninizmin getirdiği yenilik, şimdiki zamanda geleceği öngörerek teoriyle pratiği birbirine bağlayan bir bakış açısını harekete geçirmiştir.

GÜNÜMÜZDE DEVRİM

1924 yılında, Lukács'ın Bolşevik devrimi değerlendirmesine tüm komünistlerin katıldığı söylenemezdi. Bizatihi Lukács, Lenin'in düşüncesine dair kısa çalışmasını gelen eleştirilere yanıt vererek sonlandırdı. Dünya ölçeğinde bir devrimin gerekliliğini öne sürerken bile kapitalizme dönen Rus Komünist Partisi'nin görünüşe göre çelişkili politikalarını diyalektik bir biçimde meşrulaştırdı: Dönemin kendisi zaten çelişkiliydi. Sonraki altmış yılda ise, Lenin, Parti ve 1917 devriminin başarısı ya da başarısızlığı hakkındaki tartışmalar yoğunlaşacaktı; bunların bir yönünü Stalinist aşırılık, diğer yönünü ise başka yerlerdeki komünist partilerin deneyimleri oluşturuyordu. 1991 yılında Sovyetler Birliği çözüldüğünde, bir komünist parti önderliğindeki proleter devrimin yeni bir devlet biçimini doğuracağı ve sosyalizme başarıyla geçiş yapılacağı fikri, geniş ölçüde saygınlığını yitirmişti.[35] Günümüz solunda ortaya çıkan fikir birliğinin unsurları arasında, (bir zamanlar öyle olmuş olsa bile) işçi sınıfının artık devrimci bir sınıf olmadığı fikri, devlet odaklı siyasetin reddi ve öncücülüğün, hiyerarşinin ve parti modelinin eleştirisi bulunmaktadır. Peki ya devrim?

Etkili üçlemelerinin son kitabında, Hardt ve Negri şunu ilan ederler: "Devrim, artık nihayet günün konusu haline gelmektedir."[36] Bu yazarların devrim teorileri, kapitalizmin yirminci yüzyıl sonlarındaki biyopolitik karakterinin bir izahından kaynaklanmaktadır. Ağ tabanlı iletişimler, üretim sürecini dönüştürmüş; onun tektipleşmesine, merkezsizleşmesine/yersiz yurtsuzlaştırılmasına ve bilgi temelli hale getirilmesine katkı sağlamıştır. Bilgi, duygu ve iletişimin daha büyük bir rolü vardır; emek, "giderek daha da gayri maddi" bir hale gelmiştir.[37] Sonuç, üretim ile yaşamın yeniden üretimi arasın-

daki ilişkide meydana gelen köklü bir değişimdir: Üretken işin taleplerinden ayrı ve onlara tâbi olmaktansa, "yaşam, her türlü üretime karakterini vermekte ve hükmetmektedir."[38] Hardt ve Negri, *Ortak Zenginlik*'te şunu öne sürerler: "Bugün ekonomik üretim alanları, toplumsal zemine yayılmıştır; ekonomik değer üretimi, toplumsal ilişkilerin ve yaşam biçimlerinin üretiminden giderek daha da ayırt edilemez hale gelmektedir."[39] Kapitalizm, biyopolitik yöndeki değişimiyle birlikte, toplumsal olanın bütünlüğünü kapsamaktadır. Toplumsal ilişkiler, kapitalizm için değer üretecek birer meta biçimini almak zorunda değildir. Kapitalizm, onların değerine zaten doğrudan el koymaktadır.[40]

Hardt ve Negri, üretimde meydana gelen değişimlere dair yaptıkları analizi temel alarak, bugün "devrimci eylem perspektifinin biyopolitik açıdan düşünülmesi gerektiğini" iddia ederler.[41] Bu türden bir devrim, "yaşamda gerçekleşen bir devrimdir." Bir başka deyişle, emek hareketiyle ilişkili taleplerin ve beklentilerin kapsamını aşan bir devrimdir. Biyopolitik devrimin kendine özgü bir zamansallığı bulunmaktadır.

Devrimin güncelliğinin sağladığı tasarlanmış geleceğin aksine, bugün devrim artık;

> ... gelecekte bizden ayrı bir olay olarak tasavvur edilemez; şu anda, bazı açılardan içerisinde geleceği de barındıran "olağanüstü" bir şu anda yaşamak zorundadır. Devrimci hareket, kapitalist denetimle aynı zamansallık içerisine oturmaktadır; onun içinde ve karşısında olması, kapitalist hâkimiyetin ayrıklığına karşı insanların aşırı üretkenliğini ortaya çıkaran bir göç hareketi aracılığıyla belirginleşmektedir.[42]

Şimdiki zamandaki eylemleri koordine etme kapasitesi bulunan bir geleceğin yerine, devrim, devrim-olmayanla birlikte ve onun içerisinde var olmaktadır. Gelecekteki bir devrimi hayal edemeyen bizler, onun güncelliğini, taktiklerimize karar vermek adına kullanamayız. Siyasi eylemin eşsiz bir bileşeni olan taktikler, biyopolitik üretimin barındırdığı potansiyeller tarafından yerinden edilip başarısızlıkla sonuçlanır.

Devrim, şimdiki zamanda, Hardt ve Negri'nin halkın yaratıcı, ortak, iletişimsel emeğiyle ilişkilendirdiği, aşırı bir unsurdur. Başkaldırı, kapitalist denetimden ayrılmayı, biyopolitik üretimi kapitalist hâkimiyetten kurtarmayı içerir. "Devrimci hareket, kapitalist denetimle aynı zamansallık içerisine oturmaktadır," derken, Hardt ve Negri, biyopolitik ve endüstriyel üretim arasındaki bir farklılığa vurgu yaparlar. Güncel şartlar altında, sömürü, kapitalistin gerekli emek zamanın ardından artı emek zamana el koymasıyla ilgili değildir. Gerekli ve artı emek, aynı anda, toplumsal ilişkilerin ve yaşam biçimlerinin üretildiği aynı süreçte gerçekleşmektedir. Üretimin ve yeniden üretimin harmanlanması, gerekli ve artı emek zamanı belirlemek için kullanılan nicel ölçütü saf dışı etmektedir. Dolayısıyla şimdiki zamanda, "değerlemenin ve el

koymanın kapitalist zamansallığı", ölçülebilir diziler şeklinde yorumlanamaz; bu "bir tür eşzamanlık" olarak görülmelidir.[43] Hardt ve Negri, devrimi, "benzer türden bir eşzamanlık", yani kapitalist hâkimiyetin, asla tam olarak ele geçiremeyeceği ya da denetim altına alamayacağı biyopolitik üretim üzerindeki komutasının aşırılığı ve sınırı olarak tasavvur etmektedir.

Biyopolitik sömürü, mülksüzleştirme ve müştereklere el koyma yoluyla birikimi de kapsamaktadır. Bu ikinci birikimin kilit noktası kapitalizmin biyopolitik emeğin ürettiği müştereklere (ortak bilgiye, dile, kültüre ve sosyallik tarzlarına) el koymasıdır. Hardt ve Negri, "sermayenin, işbirliği sağlamaktansa, biyopolitik iş gücünü sömürmenin temel bir unsuru olarak, işbirliğine de el koyduğunu söyleyebileceğimizi" öne sürerler. Bu el koyma, "teker teker işçilerden ziyade (zira işbirliği, bir bütünlüğü ima etmektedir), daha açık biçimde toplumsal emek alanında gerçekleşmektedir."[44] Onlara göre, biyopolitik emek, genelde kapitalist komutadan bağımsızdır; ağ tabanlı ortak pratiklerden ortaya çıkar. Sermaye bizzat bu pratiklerin bağımsızlığı vesilesiyle ortaya çıkan yaratıcılığa bağlı olsa bile, onları ele geçirmeye, kontrol etmeye ve onlara el koymaya çalışır. Metalaştırmayı bypass eden sermaye, toplumsal ilişkilerin kendisinden doğrudan değer elde etmektedir.

Hardt ve Negri, biyopolitik emeğin demokratik boyutunun altını çizerler: Onların bakış açısına göre, müşterekleri üreten aynı ağ tabanlı ortak yapılar, yeni demokratik kapasiteler yaratmakta ve hatta, "siyasi alanda demokratik örgütlerin gelişmesini mümkün kılmaktadır."[45] Bu sebepledir ki, Hardt ve Negri, "öncü örgütleri" reddeder. Öncü parti, farklı, daha eski bir emek yapısına (proletaryanın farklı bir teknik alaşımına) tekabül etmektedir. Hardt ve Negri'nin dönemselleştirmesine göre, öncü parti, yirminci yüzyılın başlarındaki profesyonel fabrika işçileriyle uyumluydu. Yirminci yüzyılın ortalarındaki vasıfsız işçiler ise, bu dönemin kitle partisiyle uyumluydu. Biyopolitik emeğe uygun siyasi form, yani bugün bize uygun olan, demokratik olmak zorundadır. Daha spesifik olarak; işbirliğine dayalı, bağımsız ve yatay olarak şebekelenmiş olmalıdır. Hardt ve Negri, "bu demokratik iş gücü kapasitelerinin doğrudan doğruya demokratik siyasi örgütleri yaratmayacağı yine de bu örgütleri inşa etmek adına söz konusu kapasitelerin iyi bir temel oluşturduğu" sonucuna varırlar.[46]

Biyopolitik üretim süreçlerinin doğrudan doğruya ya da kendiliğinden ihtiyaç duyduğumuz bu tür siyasi örgütler yaratmadığını ve devrimci süreç için yeterli bir tablo sunmadığını kabul ederken bile, Hardt ve Negri, kendi devrim tasavvurlarıyla Lenin'inki arasında mesafe olduğu konusunda ısrar ederler. Lenin'in siyasi örgüte dair karmaşık ve uyarlanabilir yaklaşımını güncel siyasetin sınırlı kavramlarıyla seyrelterek, Lenin'in partisine "yeni bir kimlik" muamelesi yaparlar. Lenin'in, "toplumsal grupların, belirli yönlerden karşı çık-

tığı merkezî iktidarın kimliğini aksettiren bir karşı iktidar oluşturan partinin hegemonyası altında mücadeleye eklemlenmesini tasavvur ettiğini" öne sürerler.[47] Biyopolitik üretimin şebekeli yapısı -gözetim ağları, uluslararası anlaşmalar, çok uluslu şirketler ve askerîleştirilmiş polislik gibi- karşı çıktığı gücün şeklini aldığı için, buradaki problem, öncünün "karşı çıktığı iktidarı" aksettirmesi olamaz. Yaptıkları dönemselleştirme, problemin tam da öncünün bu iktidarı aksettirmediğini açıkça göstermektedir. Hardt ve Negri'ye göre, öncü parti, yetersizdir, "çağdışıdır"; çünkü güncel biyopolitik üretimin şebekelerine benzememektedir.

Bu argüman ikna edici değildir. Karmaşık şebekeler, Hardt ve Negri'nin tasavvur ettiği yatay, işbirliğine dayalı ve bağımsız biçimler değildir. Albert-Laszlo Barabasi'nin karmaşık şebekeler hakkındaki eserinin ortaya koyduğu üzere, özgür seçim, büyüme ve tercihli bağlanma, en çok seçilen ve tercih edilen ile diğerleri arasında hiyerarşiler, çarpıcı ayrımlar yaratmaktadır.[48] Karmaşık bir ağdaki en popüler boğum ya da parça, genellikle, ikinci en popüler olanın iki katı kadar bağlantıya sahiptir; ikincidekiler de, üçüncüdekinden çoktur. Öyle ki, alttaki kalabalıklar arasında çok küçük bir fark varken, üst ve alt arasındaki fark çok büyüktür. Bu hiyerarşik yapı, iletişimsel kapitalizmde her tarafa yayılmıştır. Gişe rekorları kıran filmler, çok satan kitaplar, Google, Facebook, YouTube ve Çin'deki Baidu gibi devasa internet merkezleri, bağların karmaşık ağlarda etkili bir "güç yasası"dağılımına sahip olduklarını göstermektedir. Çok az kişiye çok fazla; geri kalanına ise çok az, neredeyse hiç denecek kadar az düşmektedir. Bu fikir popüler medyada "80/20 kuralı, yeni ekonominin kazanan-hepsini-alır veya kazanan-çoğunu-alır niteliği" ve çok olanın "uzun kuyruk teorisi" olarak karşımıza çıkmaktadır.[49]Ağ tabanlı iletişimin görünürdeki yaratıcı, işbirliğine dayalı ve demokratik karakteri, hiyerarşiyi saf dışı etmemektedir. Kendimize karşı kendi tercihlerimizi kullanarak hiyerarşiyi sağlamlaştırmaktadır. Ayrıca Barabasi'nin açıklık getirdiği gibi, bu hiyerarşi tepeden dayatılmamaktadır. Özgür seçimin, büyümenin ve tercihli bağlanmanın doğal bir sonucudur bu.

Biyopolitik üretimi aksettiren bir siyasi form, yatay ve demokratik olmayacaktır. Bu formun demokrasisi, "güç yasası" dağılımları, eşitsiz devreler ya da sonuçlar, kazananlar ve kaybedenler, azınlık ve çoğunluk üretecektir. Bu fenomeni Twitter'da insanların etiketleri (yani *hashtag*'leri) "en çok konuşulanlar" listesine sokmak için mücadele etmelerinde görebiliriz. Söz konusu etiketler, mücadele alanı oluşturan ortak isimler sunar. Etiketler "en çok konuşulanlar" listesine girdiklerinde, ağlarda hızla dolaşan, okunmamış, beğenilmemiş milyonlarca tweetin uzun kuyruğu üzerinde yükselirler. Demokratik unsur -insanların kullanmak ve iletmek için tercihte bulunma eylemi- bazı etiketlerin, önemli görünmesini ve hatta bazen bir süreliğine öyle olmasına

yol açan eşitsizliği üretir. Ortaya çıkmakta olan hiyerarşiler, ortaya çıkmakta olan bir öncünün biyopolitik şartlar altındaki mücadeleler için gerekli olan siyasi form olabileceğini göstermektedir. Henüz mevcut olmayan bir demokratik örgüt adına bu formu reddetmek, hem formun kendisini yaratan koşulları (demokratik taahhütleri) teşvik etmek, hem de bu taahhütler her ne üretiyorsa onun, yani çoğunluğun içinden çıkan bir azınlığın ortadan kaldırılmasını istemek demektedir. 68 sonrası solunda bu red kalıcı bir örüntü oluşturmuştur: liderlerin reddedilmesi, ortaya çıktıklarında iç çatışmaya neden olmaları ve mahkûm edildiklerinde ise başarısızlığa yol açmaları.

Biyopolitik üretimin karmaşık şebekelerinin yapısı, Hardt ve Negri'nin iddialarının aksine, öncü bir partinin hiç de çağdışı olmadığını göstermektedir. Daha ziyade, ağ tabanlı iletişimin dinamiklerine tekabül eden bir formdur söz konusu olan. Bu yapı, Hardt ve Negri'nin öncü partiyi reddedişlerine dair ek bir sorunun göstergesidir. Lenin'in partisinin, çokluğun (*multitude*) hareketlerinin "tepesinden" gelen örgütsel bir süreci kapsadığını ileri sürerler. Tarihsel açıdan, bu ima düpedüz yanlıştır. Bolşevikler, Rus Devriminin o çalkantılı ortamında hareket halindeki birçok parti, eğilim ve fraksiyon arasında yalnızca bir gruptu. Ezilen işçi ve köylü hareketleri içinde aktiflerdi. Hareketler; zaferlerle ve yenilgilerle, kısa ve uzun dönemli ittifaklarla, yeni işbirliği biçimleriyle ve siyasi örgütteki ilerlemelerle partiyi meydana getirirken, parti de hareketlerin ilerlemesini sağlıyordu. Charles Post şunu yazmıştır: "Leninizm, 1923 sonrasının 'demokratik merkeziyetçilik' karikatürüne indirgenemez. Bunun yerine, hem seçimlerde hem de parlamento dışı kitlesel toplumsal mücadelelerde resmî reformizm güçlerine karşı siyasi bir alternatif tasarlama gayretindeki anti-kapitalist örgütçülerden ve aktivistlerden oluşan *bağımsız* bir örgüt inşa etme hedefi, Leninizmin kalıcı mirası olmaya devam etmektedir."[50] Lenin'in devrimin güncelliği konusundaki ısrarı, bu siyasi alternatif tasarısının merkezinde yer alan, gelecek aracılığıyla koordinasyonu sağlamaktadır. Parti, bir öngörü gücüdür; Hardt ve Negri'nin üstün ve altın konumuna dair gösterdikleri mekânsal ilginin es geçtiği zamansal bir güçtür.

Son olarak, Hardt ve Negri, Lenin'in partisini kimlik temelinde eleştirmektedir. Onlara göre, parti "yeni bir kimlik"tir ve bugün devrim, kimliğin ortadan kaldırılmasını amaçlamalıdır.[51] Kimlik karşıtı argümanları, solun bazı kesimlerinde hâlâ güncelliğini koruyan kimlik siyaseti savunusuna yönelik önemli bir düzeltmedir. Sınıfın önceliğini reddeden Hardt ve Negri, feminist ve ırkçılık karşıtı siyasetin radikal unsurlarını açığa çıkarırlar. Cinsiyet, ırk ve sınıf siyasetinin tam merkezinde, farklılıkların çoğalmasına yol açan kimliğin kendi kendini ilgasının bulunduğunu öne sürerler. Hardt ve Negri'ye göre, "kimliğin ilgası projesi," böylece, *mülkiyetin ve devletin ilgası*nın geleneksel rolünü yerine getirir.[52]

Hardt ve Negri, bize bir şekilde ezilenlerin daha geniş devrimci mücadelelerini ve kapitalizmin kitleler arasındaki ayrımlardan yararlanma biçimlerinin bilincinde olmayı hatırlatarak kimlik siyasetinin ötesine geçmenin gerekliliğini vurgulamakta haklıdırlar. Kimliğe bağlılık, hareketsizleşmeye ve itaate, insanın dönüşebileceği şeyin sınırlanmasına yol açmaktadır. Kapitalist süreçler halihazırda kimlikleri ürettiği, baltaladığı ve onlara el koyduğu müddetçe, kimliğe tutunmaya çalışmanın, havaya tutunmaya çalışmak gibi bir şey olduğunu eklememiz gerekiyor. Kimlikler zaten eriyip gidiyor, zaten çözülmekte ve savunmasız durumda.[53] Fakat, Lenin'in partisi bir kimlik değildir. Aksine, parti bir süreçtir. Lukács'a göre, Hardt ve Negri'nin kimlikle ilişkilendirdikleri ayrımların silikleştiği ve kolektif bir devrimci iradenin üretildiği bir süreçtir.[54] Bu ölçüde parti, yeni bir kimlik olarak hareket etmekten çok, kimliğin verili olduğu alan içerisinde bir boşluğun oluşturulması ve korunması yoluyla hareket eder.

Hardt ve Negri'nin mülkiyet ve devletin yerine kimliği koymasının başka problemleri de bulunuyor. Sömürü ilişkilerine, devlet şiddetine, proleterleşme süreçlerine ve baskı sistemlerine hiç değinmemek bunlardan bazılarıdır. Kapitalizm ve devlet, kimliğin tescili ve çoğalmasıyla olduğu kadar onun çözülmesi aracılığıyla da faaliyet gösterebilir. Taktikler düzeyinde, kimliğin ilgasına yönelik bir proje, kişisel boyuttaki değişimin düzeni değiştirmek adına verilen daha büyük mücadelelerin yerine geçmesine sebep olarak, egemen ideolojinin akışkanlığa ve öz-dönüşüme bağımlılığına kolayca karışabilir. Aslında, kişisel boyuttaki değişimler önem kazandığında, devletin ve ekonominin koyduğu sınırlara baskı uygulamakta, bu cephelerden kaçılamayacağını açık bir şekilde görülmesini sağlamaktadır. Yani, mülkiyetin ve devletin varlığına devam edip etmeyeceği, edecekse de bunun ne şekilde olacağı üzerine kavga etmekten kaçılamaz. Fakat Hardt ve Negri, bize, bu türden bir kavganın ne zaman biteceğinin tasavvur edilemeyeceği bir devrimden bahsetmektedir. Kimliğin ortadan kaldırılması şeklinde düşünülen devrim, kaçınılmaz biçimde devlete ve ekonomiyi karşısına alan bir siyasete yönelecek bir perspektif sağlayamaz.

Hardt ve Negri, işçi sınıfı iktidarı hedefini sadece kimlik gerekçesiyle değil, iktidar gerekçesiyle de reddederler. Onlara göre, sınıf mücadelesinin bir aracı olarak kullanmak için dahi olsa, (çokluğun onunla uğraşmak zorunda kalabilecek olmasına rağmen) devlet ele geçirilmemelidir. Devlet, kapitalist sömürüyü ve kimlik hiyerarşilerinin denetlenmesini güvence altına alan bir hâkimiyet merkezidir ve bundan başka bir şey de olamaz. Devrimin, demokrasiyi hedeflemesi gerektiğini ve bunun uzun ve ağır bir dönüşüm süreci gerektirdiğini savunan Hardt ve Negri, boyun eğmeden başka bir anlama gelmediğini iddia ettikleri proletarya diktatörlüğünü yanlış tanıtmaktadır.[55] Devrimci dönüşümün bir gecede olmayacağını Lenin de kabul etmektedir. Proletarya diktatörlüğü,

bir dönüşüm sürecinden başka bir şey değildir; Hardt ve Negri gibi Lenin'in de, *ilk defa* para babaları için değil yoksullar için, halk için demokrasiye dönüşen demokrasinin muazzam şekilde genişlemesiyle ilişkilendirdiği bir süreçtir bu.[56] Fakat Hardt ve Negri'den farklı olarak Lenin, birkaç insanın elinde toplanmış gücü ve zenginliği çekip almanın, demokrasinin genişletilmesinden daha fazlasını gerektirdiğini kabul etmektedir. Demokrasinin kısıtlanması da gerekir: Zalimler, sömürücüler ve kapitalistler bastırılmak zorundadır. Demokratik araçların bir sınırı vardır.

Hardt ve Negri'ye göre, devrimin hedefi, "yeni sosyal hayat biçimlerinin yaratılması"dır.[57] Devrimci mücadeleleri, müşterek oluşturan bir kurtuluş süreci olarak tarif ederler. Onlara göre, bu tür bir süreç, yeni kolektif alışkanlıkları ve pratikleri kurumsallaştırdığı için, başkaldırıyı pekiştirmektedir. Dolayısıyla Hardt ve Negri, kurumları, karşı karşıya gelişlerin idaresi, toplumsal kopuşun genişletilmesi ve bunları oluşturan kişilerin dönüştürülmesi için alanlar olarak algılarlar.

Bu kurumlar ile Lukács'ın öncü parti tasviri arasındaki benzerlik çarpıcıdır; bu benzerlik, Hardt ve Negri'nin parti formunu reddettiği düşünüldüğünde daha da çarpıcı bir hal alır. Parti, ortak bir ismi, dili ve taktikler dizisini kapsamaktadır. Bir arada bulunmanın yollarını belirleyen pratiklere sahiptir. Amacı, sınıf mücadelesinin delalet ettiği toplum içerisindeki boşluğu doldurup onu genişletmektir. Ayrıca Lukács, Lenin'in parti örgütü kavramının esnekliği ve tutarlılığı başa yazdığını iddia eder; partinin kendini dönüştürme kapasitesi vardır ve olmalıdır. Hardt ve Negri'nin kurumsal bir süreçte başkaldırının büyütülmesi olarak tarif ettikleri şey, partiyi kuramsallaştırmanın başka bir yoludur.

Partiyi reddettikleri için, sundukları demokratik örgüt biçimi, devrimi öngörüp onun güncelliğine olan inancı somutlaştırabilecek bir pozisyondan yoksundur. Gelecek, eşgüdümlü bir kapasiteyi harekete geçiremez. Hardt ve Negri, devrimin "çok dar bir hareket alanı tanıyacak şekilde geçmiş ile gelecek arasında sıkıştığını" vurgular. "Devrimcilerin eylemlerinin bizi geleceğe sıçratmaya yeterli olduğunu düşündükleri zamanlarda bile, geçmişin kendisini yeniden dayatmak için ortaya atladığını" söylerler. "Devrimin yeni bir hükümet biçimi yaratmasının geçmişi uzakta tutup geleceğe kapı araladığı" sonucuna varırlar.[58] Hardt ve Negri'nin tasavvurundaki devrimciler, ürettikleri devrimin ürünlerinden ziyade, gelecekten belirli bir uzaklıkta kalırlar. Hareketleri gelecekten kopuk, ondan habersizmiş gibi görünmektedir; bu yüzden de giderek daha fazla geçmişin tahakkümü altına girerler. Devrim geleceğe açılır; ancak tasarlanmış bir gelecek, devrimi üretecek güçleri yaratmaz.

Eylemleri yönlendirebilecek bir gelecek tasavvuru bulunmayan Hardt ve Negri, bunun yerine, bir taşıyıcısı olmayan, onlar için savaşacak bir organı bu-

lunmayan bir talepler platformunun çerçevesini çizerler. Kuşkusuz, kurumlara ilişkin modelleri bir ya da birden fazla partinin bu tür bir taşıyıcı olabileceğini belirtmektedir; fakat platformlarını bir parti platformu olarak sunmaktansa, küresel yönetişimin mevcut hükümetlerine ve kurumlarına yönelik talepler olarak sunarlar. Talepler, temel geçim araçlarının, küresel vatandaşlığın ve müştereklere erişimin sağlanmasıdır. "Bugünün egemen güçlerinin maalesef bu temel talepleri bile karşılama niyetinde olmadığını" kabul ederler.[59] Verdikleri cevap, kahkahadır; "Şimdiki zamana sıkı sıkıya bağlı, yaratıcı ve neşe dolu bir kahkaha."[60] Taleplerini bir parti platformu olarak sunmamalarına şaşmamak gerek. Bunlar uğruna savaşılacak talepler değildir. Müştereğin biyopolitik üretiminde, yalnızca kapitalist denetime belirli sınırlamalar getirilmesine yönelik talepler biçiminde halihazırda bulunan potansiyelleri göstermektedirler.

Genellikle iç karartıcı ve sefil gözüken şimdiki zamanın eşitlikçi potansiyelinin tespit edilmesi, takdire şayandır. Fakat gelecek vasıtasıyla koordine edilen hiçbir pratik bu inancı cisimleştirmemektedir. Oysa bu inancı gerçekleştirmeye yöneltilmiş bir parti olmadan, bu potansiyelin, örneğin daracık küresel milyarderler sınıfı altın kaplamalı jetlerinde havyar yerken, online oyun platformları üzerinden daha iyi bir yaşama erişmeye çalışan ve geriye kalmış son temiz sularını ve tarıma elverişli topraklarını giderek yoğunlaşan kaynak savaşlarından kaçan mültecilerden umutsuzca korumaya çalışan fakirleştirilmiş leş yiyicilerin çevrelediği küresel olarak birbirine bağlanmış kale şehirlerden oluşan bir neo-feodalizmden daha güçlü olduğuna inanmak güçtür. Tam da bir sömürü, mülkiyet, rekabet ve mücadele ortamında bulunduğumuz için, bugüne dair algımız, diğerlerinin değil de başka bazı potansiyellerin gerçekleştirilmesinden doğan gelecekle bağlantılı olmak zorundadır. Parti, gelecek onun aracılığıyla kendisini doğuracak eylemleri üretebildiği ölçüde, bu potansiyellerin gerçekleşmesini sağlayacak formdur.

SONUÇ

Mısır ve Tunus'taki devrimlerle ilişkili küresel protesto dalgası, İspanya ve Yunanistan'daki kitlesel toplaşmalar, kesinti, kemer sıkma ve haciz karşıtı protestolar, *Occupy* (İşgal Et) hareketi ve diğerleri, bir sınıf olarak sermayenin çıkarı adına örgütlenmiş devletlerin pratiklerine ve politikalarına giderek daha fazla itiraz eden insanların birlikte hareket ettiğini göstermektedir. Dünya çapında, kitleler statükodan kopmakta; bu hareketlerin güncelliği, kimlik siyasetini yerinden etmektedir. Harekete geçen bu kitleler, solu örgüt, dayanıklılık ve ölçek meselelerine yeniden dönmeye zorlamaktadır. Dolayımsızlığın ve yataylığın sınırlarına gelip dayanmış olan aktivistler ve örgütçüler benzer şekilde, parti benzeri kurumsal formlar üzerine yeniden düşünmektedir. Süregiden deneyimlerinin arasında radikal sol koalisyonlar, hareket partileri, dijital par-

tiler ve hatta yerleşik partilerin mücadeleyle ele geçirilmesi bulunmaktadır. İnsanlar dünyayı değiştirecek kolektif bir kapasiteye sahip olduklarını ne kadar düşünürlerse, bu kapasiteyi geliştirmek, güçlendirmek ve kurumsallaştırmak için o kadar çok çalışırlar.

Bununla birlikte, toplumsal ve aktivist hareketlerin örgütsel meseleleri sol siyasetin gündemine tekrar sokması, bu meselelerin açık bir biçimde çözüme kavuşturulduğu anlamına da gelmemektedir. Bu hareketler, proleterleştirilmişlerin mücadelelerine adanmış aktivist öncüler, örgütçüler ve militanlar ortaya çıkarsalar bile, henüz yeni bir uluslararası komünist parti ya da uluslararası radikal sol koalisyon yaratılmış değildir.[61] Ayrıca, Kuzey Amerika'da ve Avrupa'nın önemli kısmında kapitalist krizlere eşlik eden protestoların ve gösterilerin, devrimci bir boşluk mu oluşturduğu, yoksa son birkaç on yılın sol siyasi pratik dağarcığından ibaret direniş reflekslerini tekrar mı ettiği henüz belirsizliğini sürdürmektedir. Lukács, bunların aynı problemin farklı formülasyonları olduğunu anlamamızı sağlamaktadır. Parti devrimci kitle hareketinin hem üreticisi hem ürünü, hem ön şartı hem sonucu olduğu için, çözümler ve problemler aynı anda ve eşitsiz biçimde ortaya çıkmaktadır. Mücadelelerimizin devrimci olduğunu görmemizi sağlayan parti, yalnızca devrimci mücadelelerin ürünü olabilir.[62]

Devrimi öngörecek partiyi öngörmek: Devrim gündemdeyse, bir parti için bugün bunun anlamı ne olabilir? Hardt ve Negri, parti formunun modasının geçtiğini ima etmektedirler. Bense, hem güncel ağların azınlık ve çoğunluk arasında "güç yasası" dağılımlarını ürettiğini hem de ortaya çıkmakta olan hiyerarşilerin -özellikle de zaten siyasi hareketten doğan öncüler ve pratikler olarak anlaşıldığında- parti örgütlerinin ortaya çıkış biçimlerine işaret ettiğini ileri sürdüm. Bu eğilimin güncel örnekleri arasında, önceden birbirinden ayrı, benzeşmeyen ve hatta rekabet halindeki mücadeleleri bir araya getiren ortak taktiklerin, isimlerin ve sembollerin benimsenmesi bulunmaktadır. Yerel siyaset ve sorun siyaseti ortak bir isimle birbirine bağlandığında, bir alandaki başarılar bir bütün olarak mücadeleyi ileri taşır. Farklı eylemler, kendileri artı diğer bütün eylemler halini alır. Coşku aşılayıp birbirlerine örnek olurlar. Bir yön sahibi olma ve hareket algısı oluştururlar: Mücadelenin gidişatı ne yönde? Parçalar halindeki yerel eylemleri sadece çoğaltmak yeterli değildir; bir başına olduklarından daha fazlasıymış gibi hissedilmeleri gerekir. Ortak bir ad veya bir dizi sembol bu tutarlılığı sağlar.

Lukács ve Lenin'den öğrendiğimiz kadarıyla, tutarlılığa esnekliğin eşlik etmesi gerektiğini biliyoruz. Partinin, özellikle de uluslararası bir partinin her bileşeninin ya da şubesinin aynı yapıda olması ve bu yapının sabit kalması gerektiğini farz etmek için bir sebep bulunmuyor. Bugün solun karşılaştığı problem, örgütsel detayları önceden belirlemekten ziyade, birleşik siyasi iradeyle

alakalıdır. İrade ortaya çıktıkça, insanlar, karşılaştığımız görevler ışığında bunun nasıl bir yapı olması gerektiğini bulacaktır. Bu görevlerin arasında, kadroları ilham kaynağı olacak ve onları eğitecek şekillerde militan baskıyı genişletmek, finans sektörünün güvenini kırmak, özel mülkiyeti ve kapitalist bankacılık sistemini ilga etmek ve eşitsiz bir çevrede uluslararası koordinasyonu geliştirmek bulunmaktadır. Genel hedef ise, öncelikle, halk desteğini harekete geçirmek ve iklim değişikliği ortamında herkesin eşit biçimde faydalanabilmesi adına üretimin, sağlığın, ulaşımın, iletişimin, beslenmenin, barınmanın ve eğitimin ortak idaresi için bir program geliştirmektir. Bu değişken görevlere yanıt üretmek, bütünleştirilebilecek ve paylaşılabilecek, esnekliği destekleyip ona imkân tanıyacak yeni bilgiler üretmektedir.

Devrim gündemdeyse eğer, o halde proleterleştirilmişlerin, bir sınıf olarak sermayenin emeklerinden, yaşamlarından ve geleceklerinden yoksun bıraktıklarının devrimidir bu. Kapitalizmin mülksüzleştirme sistemi maaş, borç, özelleştirme, hırsızlık, sömürgeleştirme, finansallaşma ve ırk ayrımcılığına dayalı devlet şiddeti yoluyla işlediği için, proleterleştirilmişlerin hareketleri, uluslararası ve geniş bir insan ve sorun yelpazesini harekete geçirmektedir. Doğrudan eylem konusunda yetenekli militanlar, semboller ve sloganlar konusunda hünerli sanatçılar, örgütlenme konusunda tecrübeli partiler, belirli meseleler hakkında bilgi sahibi olan sorun odaklı gruplar, temel ihtiyaçları karşılayan karşılıklı yardım ağları gibi zaten var olan grupların birleşik kuvvetlerinden, küresel ölçekli bir radikal sol ittifak ya da, daha doğrusu, komünistlerden oluşan yeni bir parti oluşturulabilir. Bu yeni parti devrimci dönemin bir öznesi olacaksa, devrimci inancı somutlaştırabilen ortak pratikleri ve taktikleri teşvik etmek ve hatta geliştirmek zorunda kalacaktır. Bu teşvik ve geliştirme, disiplin, birtakım tercihler, bilinçli planlama ve neyin başa yazılacağına, kaynakların ve enerjinin nasıl paylaştırılacağına dair kararlar gerektirmektedir. Israrla şunu söyler Lukács: "Parti, yalnızca disiplinle kolektif iradeyi pratiğe dökebilir; oysa, burjuva özgürlük kavramının kullanıma sokulması, bu kolektif iradenin kendini biçimlendirmesini engeller ve böylece partiyi harekete geçemeyen dağınık bireyler topluluğuna dönüştürür."[63] Tam da sayıca çok fazla hareket bulunduğu ya da *İşgal Et* hareketinin diliyle %99 bir olmadığı için, tam da ezilenlerin tecrübelerinin çeşitliliği sebebiyle, kendimizi disiplin altına alacağımız, devrimci eğilimleri özgürlükçü, eşitlikçi bir doğrultuya yöneltecek kolektif iradeyi üreteceğimiz form olarak partiye ihtiyacımız vardır.

Pek çoğumuz, kapitalist krizlerin kritik bir noktaya vardığına ikna olmuş durumdayız. Düzenin kırılgan olduğunu, kendi mezar kazıcılarını yarattığını ve baskıcı bir uluslararası devlet yapısı tarafından ayakta tutulduğunu biliyoruz. Yine de, bunu bilmiyormuşuz gibi davranıyoruz. Parti, bildiğimize inanmamızı sağlayan bir biçim ortaya koymaktadır.

NOTLAR

1 Jean-Pierre Dupuy, *Economy and the Future*, Çeviri: M.B. DeBevoise, East Lansing, MI: Michigan State University Press, 2014, s. 110.

2 Dupuy, *Economy*, s. 116.

3 Dolayısıyla tasarlanmış gelecek, Nick Srnicek and Alex Williams'ın *Inventing the Future* (Londra: Verso, 2015) adlı eserde ortaya koyduğu programdan farklı işlemektedir.

4 Dupuy, *Economy*, s. 129.

5 Dupuy, *Economy*, s. 140.

6 Georg Lukács, "Towards a Methodology of the Problem of Organization", *History and Class Consciousness*, Çeviri: Rodney Livingstone, Cambridge, MA: MIT Press, 1971; Georg Lukács, *Lenin: A Study on the Unity of His Thought*, Çeviri: Nicholas Jacobs, London: Verso, 2009, s. 13 (italik biçim kullanılmamıştır).

7 Lukács, *Lenin*, s. 9.

8 "Towards a Methodology of the Problem of Organization" adlı eserinde Lukács, herhangi bir örgütlü eyleme dahil olan tarihsel, toplumsal ve bireysel faktörlerin karmaşıklığını tasvir etmektedir. Herhangi bir örgütlü eylem anlayışına tarihsel bütünlük ışığında yaklaşılması gerektiğini vurgulayarak, "örgütlü bir eyleme gelecek adına barındırdığı dersler açısından, 'o halde ne yapacağız?' sorusuna cevap olacak şekilde bakan bir analizin, probleme de örgüt açısından bakmakta olduğunu" belirtmektedir. Lukács, "Towards a Methodology," s. 300. *Lenin'in Düşüncesi* adlı eserde geliştirilen gelecek anlayışı da budur.

9 Martin Jay, *Marxism and Totality*, Berkeley: University of California Press, 1984, s. 122.

10 Lukács, *Lenin*, s. 12.

11 Ibid. (italik biçim orijinaldeki gibidir)

12 Lukács, *Lenin*, s. 18.

13 Lukács, *Lenin*, s. 13.

14 *Žižek's Politics* (New York: Routledge, 2006) adlı eserdeki tartışmama göz atın.

15 Lukács, *Lenin*, s. 11.

16 Lukács, *Lenin*, s. 20.

17 Lukács, *Lenin*, s. 23.

18 Lukács, *Lenin*, s. 47.

19 Lukács, *Lenin*, s. 25.

20 Lukács, *Lenin*, s. 26 (italik biçim kullanılmamıştır).

21 Lukács, *Lenin*, s. 30.

22 Lukács, *Lenin*, s. 29.

23 Lukács, *Lenin*, s. 31.

24 Lukács, *Lenin*, s. 33.

25 Lukács, *Lenin*, s. 32 (italik biçim orijinaldeki gibidir).

26 Lukács, *Lenin*, s. 33.

27 Lukács, *Lenin*, s. 32.

28 Lukács, *Lenin*, s. 36.

29 Lukács, *Lenin*, s. 60.

30 Lukács, *Lenin*, s. 62 (italik biçim orijinaldeki gibidir).

31 Lukács, *Lenin*, s. 63 (italik biçim orijinaldeki gibidir).

32 Lukács, *Lenin*, s. 64 (italik biçim orijinaldeki gibidir).

33 Lukács, *Lenin*, s. 67.

34 Lukács, *Lenin*, s. 80 (italik biçim orijinaldeki gibidir).

35 *The Socialist Register 1989: Revolution Today* için yazılmış olan bir makalede, Leo Panitch, sosyalist devrime olan güven kaybını burjuvazinin devam eden devrimci rolünün bir sonucu olarak yorumlamaktadır. Bkz. Leo Panitch, "Capitalism, Socialism and Revolution: The Contemporary Meaning of Revolution in the West", *The Socialist Register 1989: Revolution Today*, ed. Ralph Miliband, Leo Panitch ve John Saville, Londra: Merlin, 1989, s. 1-29.

36 Michael Hardt ve Antonio Negri, *Commonwealth*, Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press, 2009, s. 344.

37 Michael Hardt ve Antonio Negri, *Empire*, Cambridge, MA: Harvard University Pess, 2000, s. 365.

38 Hardt ve Negri, *Empire*, s. 365.

39 Hardt ve Negri, *Commonwealth*, s. 239.

40 Bkz. Jodi Dean, *The Communist Horizon*, Londra: Verso, 2012, s. 128-129.

41 Hardt ve Negri, *Commonwealth*, s. 239.

42 Hardt ve Negri, *Commonwealth*, s. 242-3.

43 Hardt ve Negri, *Commonwealth*, s. 242.

44 Hardt ve Negri, *Commonwealth*, s. 140.

45 Hardt ve Negri, *Commonwealth*, s. 354.

46 Hardt ve Negri, *Commonwealth*, s. 353.

47 Hardt ve Negri, *Commonwealth*, s. 351.

48 *Crowds and Party* (Londra: Verso, 2016, s. 12-13) adlı eserdeki tartışmama göz atın.

49 Jodi Dean, *The Communist Horizon*, s. 138.

50 Charles Post, "What is Left of Leninism? New European Left Parties in Historical Perspective", *The Socialist Register 2013: The Question of Strategy*, ed. Leo Panitch, Greg Albo ve Vivek Chibber, Londra: Merlin Press, 2012, s. 174-197.

51 Hardt ve Negri, *Commonwealth*, s. 334.

52 Hardt ve Negri, *Commonwealth*, s. 333.

53 *Crowds and Party* adlı eserde 1. Bölümdeki tartışmama göz atın.

54 Lukács'ın "Towards a Methodology of the Problem of Organization" adlı eserinde belirttiği üzere, "proletaryanın sahip olduğu bilincin devrimci biçimi olan Komünist Parti, *doğal bir süreç*tir" (s. 316, italik biçim orijinaldeki gibidir) ve "parti, bu ayrımların giderildiği süreci hızlandırmak için vardır." (s. 326). Lukács'ın bahsettiği ayrımlar, sınıf içerisindeki tabakalaşmalardır.

55 Hardt ve Negri, *Commonwealth*, s. 363.

56 V. I. Lenin, "The State and Revolution", *The Lenin Anthology*, ed. Robert C. Tucker, New York: Norton, s. 311-98.

57 Hardt ve Negri, *Commonwealth*, s. 354.

58 Hardt ve Negri, *Commonwealth*, s. 360.

59 Hardt ve Negri, *Commonwealth*, s. 382.

60 Hardt ve Negri, *Commonwealth*, s. 383.

61 İşgal Et hareketinin siyasi bir öncü olarak yorumlandığı bir okuma için *The Communist Horizon* adlı eserimin son bölümüne göz atın.

62 Lukács, komünist bir örgütün "yalnızca mücadele yoluyla" yaratılabileceğini iddia etmektedir; "Towards a Methodology", s. 317.

63 Lukács, "Towards a Methodology", s. 316.

Hareket-Parti İlişkisini Radikalleştirmek: Ralph Miliband'dan Jeremy Corbyn ve Ötesine

Hilary Wainwright

Toplumsal hareketler ve mücadeleler ile parlamenter kuruluşlar arasındaki ilişkiyi yeniden düşünmenin vakti geldi. Bu ilişkilerin uzun bir tarihi vardır, fakat 1970'lerde en azından Avrupa'daki solcu aktivistler arasında, "ses" metaforuyla ortak bir anlayış yerleşmişti. Yaygın biçimde kullanılan bir söylem, Yeşil partiler de dahil olmak üzere, radikal sol partilerden "toplumsal hareketlerin siyasi sesi" diye bahsediyordu. Ya da en azından arzu edilen buydu. Bu çerçeveye karşı çıkmak; böyle yaparken de, sistemsel dönüşümü hedefimiz olarak belirleyip bu ilişkileri radikalleştirmek için partiler ile hareketlerin ilişkilerindeki karmaşıklık, çelişki ve gerilimleri daha iyi anlamamızı sağlayacak bir çerçeve üretmek istiyorum.

Partiler ve hareketler, hatta benzer değerleri paylaşanlar, aynı şekilde işlemeyen ve illa ki birbiriyle uyum içinde olmayan farklı güç kaynakları kullanırlar. Sol bir partinin işinin, ülkede iktidara gelip ekonominin hâkim tepelerini ele geçirmek için sosyalist politikalar temelinde seçimlere katılmak olduğu yönündeki düşünce, birçok sol aktivistin aklının orta yerinde olmasa bile, bir köşesinde durmaktadır. Bu düşünce yapısına göre, hareketler, en azından üstü kapalı şekilde, sol hükümetin seçimi kazanmasını sağlayacak piyade erleri olarak görülür; karşılığında ise, parti onların taleplerini dile getirir. Bu noktada şunu öne sürüyorum: Gücü, devletin seçim kuruluşlarındaki temsil konumunda yatan bir radikal sol parti, yalnızca temsil yoluyla, gücü –sanki hareketlerin hükümetteki bir sol partiyle ihtilafa düşebilcek ayrı, özerk güç kaynakları olamazmış gibi– toplumdaki yaratıcı kapasitelerde ve aynı zamanda da seçimi kazanma sürecinde yatan hareketlerin "ses"i olamaz.

Parlamentodaki en radikal İşçi Partili milletvekillerinden biri olup toplumsal hareket ve mücadeleleri her zaman desteklemiş (Avam Kamarası'nda onları etkili olarak savunmuş) olan Jeremy Corbyn'in Eylül 2015'te İşçi Partisi'nin başına gelmesiyle ortaya çıkan son derece sıradışı siyasi durum sebebiyle, Britanya'da yaşayan biri olarak kendimi özellikle bu gerilimler üzerine düşünmek zorunda hissettim. Corbyn, teamüller açısından bakıldığında, sadece gönülsüzce liderlik makamına adını yazdırmak için milletvekili arkadaşlarından gereken sayıda oy alan "bir yabancı"ydı. Fakat, parti üyelerinin oylarının yüzde 60'ından fazlasını kazanmakla kalmayıp, geleneksel İşçi Partisi destekçilerinin dışında on binlerce kişiyi seferber etti. Liderlik kampanyası süresince, gençler onu dinleyebilmek için pencerelere tırmanmaya çalışıyorlardı.[1] Bu tür bir cazibesi olan gönülsüz bir lider bile, bizi liderlik üzerine yeniden düşünmeye sevk ediyor.

Bu coşku halinin sonuçlarından birisi, yaklaşık üç yüz bin yeni insanın liderlik seçimlerinde oy kullanmasıydı. Parti kurallarında yapılan bir değişikliğin amaçlanmamış bir sonucuydu bu; aslında sendikaların güçsüzleştirilmesi planlanıyordu. Ancak her bir sendikanın ve İşçi Partisi destekçilerinin ne kadar öfkeleneceği hesaba katılmamıştı. Her üyeye oy kullanma hakkı tanımak, beklendiği üzere liderin seçilmesi açısından yatıştırıcı bir etki yaratmaktan çok uzaktı; aksi halde haklarından mahrum edilmiş ve hoşnutsuz olacak seçmenlere siyasi ifade hakkı tanıdı. Avrupa'nın birçok bölgesinde olduğu gibi, Birleşik Krallık'ta da, kemer sıkma politikalarının acımasızca dayatılması ve piyasanın düzenlenmemesi sonucu ortaya çıkan eşitsizliklere dair, işçiler ya da müstakbel işçiler, özellikle de gençler arasında öfke büyüyordu. Bu öfke, siyasetin ve ana akım medyanın radarına girmeden biriken bir hoşnutsuzluğu yansıtıyordu. Son derece orantısız bir seçim sistemi ve önde gelen siyasi partilerin merkezde birleşme yönündeki artan eğilimi, bu öfkeli seçmen kitlesinin ana akım siyasette neredeyse varlık bile göstermediği anlamına geliyordu. Aslına bakılırsa bu öfkeyi körükleyen etmenlerden bir diğeri de, ayrıcalıklı bir sınıftan gelen ve giderek temsil niteliğini kaybeden bir siyasi sistem tarafından korunan siyasetçilerin uzaklığı ve tepkisizliğiydi.

Bu öfke, siyasi bir "düdüklü tencere" ortaya çıkardı. Corbyn'in İşçi Partisi liderliği yolundaki kampanyası kapağı açtı, tenceredeki baskı da onu liderliğe taşıdı. Fakat tıpkı Syriza'nın 2015 yılının Ocak ayında devlet gücünü değil de ülkedeki genel seçimleri kazanması gibi, Corbyn'in zaferi de onu parti üzerinde yetki sahibi yapmadı, ona yalnızca liderlik makamını bahşetti. Corbyn'in İşçi Partisi karşısındaki temel güç kaynağı, gerçekten de aldığı ezici desteğin sağladığı demokratik yetkiydi. Başka bir potansiyel güç kaynağı da, bu yetkiyi harekete geçirme sürecinde ortaya çıkan farklı hareketin verdiği demokratik yetkiydi. Peki bu gücün doğasında ne var? Bunun bir kuvvet haline gelmesi

nasıl sağlanabilir? İşte tam olarak bunun ele alınması gerekiyor. Bununla birlikte, Corbyn'in -hoşnutsuzluk mıknatısı ya da daha olumlu bir açıdan yeni bir siyaset umudu olarak- temsil etmeye başladığı şey, karakteri ve kurumsal biçimi henüz şekillenmemiş olan siyasete eylemci bir şekilde katıldığı bir sürecin yalnızca bir ilk adımı olarak okunmalıdır.

Corbyn'in seçilmesinin ardından kısa bir süre sonra Londra'daki bir *Socialist Register* panelinde, hem Corbyn'in liderlik kampanyalarının hem de liderlik kampanyası sırasında şekillenen türdeş olmayan hareketi güçlendirmek için kurulan Momentum örgütünün baş idarecisi olan Jon Lansman, Corbyn önderliğindeki yeni parti ve yeni destekçilerden oluşan hareket arasındaki ilişkiye dair görüşünü şu şekilde özetlemiştir: "Onları seferber edeceğiz." Bunun anlamı şu: Corbyn cephesinde hâlâ aşılması gereken belirli bir eski solcu zihniyet bulunuyor. Bu zihniyet şunu ima ediyor gibi: Günümüzde siyasete ilgi duyan bir sürü yeni insan mevcut; dolayısıyla bir sürü yeni seçmen ve bir sürü yeni destekçi var, başlıca amacımız onları İşçi Partisi çatısı altında seferber etmek olmalıdır. Yasama gücünü kazanmak açısından bakılırsa, bu yaklaşım mantıklı gelebilir. Sorgulama hattım, Corbyn kampanyasına katılan ve sonra Momentum'un ve/veya yerel İşçi Partisi örgütlerinin parçası olan aktivistlerin, seçim siyasetinden farklı olarak (bu siyasete karşı olarak değil) kendilerine özgü yaratıcı bir kapasiteye ve dönüştürücü güce sahip olduklarının düşünülmesi gerektiği yönündeki değerlendirmeden başlamaktadır. Corbyn'in İşçi Partisi liderliği yarışında ona verdikleri destekten anlaşılacağı üzere, seçimlere katılımın gerekliliğini kabul etmelerine rağmen, bu katılım, onların özerkliğini ve yaratıcılığını kabullenen biçimlerde olmak zorundadır.

Syriza'nın Haziran 2013'te hükümet kurma potansiyeli taşıyan bir parti haline gelmesi ile Ocak 2015'te seçimleri kazanması arasındaki o önemli süreçte, seçim siyasetinin dönüştürücü siyasetten önce gelmesi şeklindeki bu varsayıma benzer ama daha karmaşık bir probleme tanıklık etmiştik. Bu dönemde, Syriza'nın toplumsal hareketlerle ilişkisinin, önceden -özellikle günlük ihtiyaçların örgütlenmesinde karşılıklı dayanışma ağları kurup yaratıcı faaliyetlerine etkin bir katkıda bulunarak- bu hareketlerin parçası olduğu bir biçimden, aktivistlerin özellikle Syriza'ya seçimi kazandırma sürecine dahil edilmeleri için parti tarafından araçsallaştırıldığı bir biçime nasıl dönüştürüleceğine giderek daha fazla vurgu yapılıyordu. Benzer bir süreç, Temmuz 2016'daki seçime hazırlanırken Pablo Iglesias'ın Podemos'u (Iglesias'ın kendi deyimiyle) "bir seçim makinesi" haline getirdiği ve o süreçte yerel aktivist çevrelerine son verdiği İspanya'da da yaşanmıştır.

Amacım bu gelişmeleri "seçimcilik" olarak addedip hiçe saymak değil; bu türden bir eleştiri hiçbir şeyi çözüme kavuşturmaz. Bilakis benim argümanım, radikal hareketler seçim siyasetine soyunduğunda, seçimin yarattığı basınç-

lar sebebiyle dönüşümün özneleri olan bu hareketlerin özerkliğinin yerle bir olması yönündeki eğiliminin bir ikilem teşkil ettiğidir. Bir yandan, hareketlerin talepleriyle ilgilenmiş olan radikal sol bir parti açısından seçim başarısı, toplumsal hareketler için olumlu sonuçlar doğurabilir. Ne de ola hareketler, hükümet müdahalesi gerektiren değişimler, özellikle de kemer sıkmaya dayalı ekonominin hâkimiyetine son vermek istedikleri için seçim siyasetine soyunmaktadır. Öte yandan, her ne kadar lafını çok etseler de, radikal sol politikalara adanmış olan partiler bile, hem sol partilerin hem de toplumsal hareketlerin arzuladığı ekonomik ve siyasi dönüşümü gerçekleştirebilmek için seçim başarısının kendi başına yetersiz bir güç (ve pratik bilgi) kaynağı olduğu şeklindeki kanıtlanmış gerçeği çoğu zaman yeterince ciddiye almayı beceremememektedir.

Dolayısıyla, partiler ile hareketler arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan problemler, özerk toplumsal hareket faaliyetlerini bir kenara bırakıp seçim siyasetini desteklemekle ya da tam tersini yapmakla çözüme kavuşturulamaz. İkisinden biriyle bir yere varılamaz. Uygun bir strateji, ikisi arasındaki ilişkinin muhtemel boyutlarını anlamayı ve bunların farklı güç kaynakları arasında en etkili kombinasyona ulaşılabilecek kurumlar tasarlamayı gerektirmektedir. "Onları -yeni üyeleri ve destekçileri- nasıl seferber edeceğiz?" sorusunu sormaktansa, sorulması gereken sorular şunlardır: Bu yeni üyelerin ve destekçilerin kapasiteleri nelerdir? Ne gibi güç ve dönüşüm kaynakları sağlayabilirler? Ayrıca, bir parti olarak (belki de yeni olan) bu güç kaynaklarını nasıl destekleyebiliriz? Ortak toplumsal değişim hedefleri bulunan farklı kuvvetlere partimizi nasıl açabiliriz? Uzun soluklu ve geniş ölçüde bastırılmış radikal siyasi değişim arzusunu radikal değişim için etkili bir kuvvete dönüştürmeyi amaçlayan herhangi ciddi bir strateji, partinin dönüştürücü potansiyel üzerindeki tekelcilik iddiasının ortadan kaldırılmasını, yurttaş hareketlerinin kapasitelerini ve kabiliyetlerini kabul etmeyi gerektirir. Böylece yurttaşlar, seçim siyasetinin piyade erleri haline getirilmemiş; radikal toplumsal değişime adanmış bir hükümetin, kapasitelerine güvendiği üretken ve bilgili yurttaşlarla birlikte çalışılmış olur.

JEREMY CORBYN'İN ÖNEMİ

Bütün bunlar, bugün İngiliz solunun gündemindedir. Jeremy Corbyn'in alçakgönüllülüğü ve toplumsal sorumluluk duygusu taşıdığı role uysa bile, kendisinin de iddia ettiği üzere, onun yarattığı alan ve fırsat, onun kişiliğiyle alakalı bir şey değildi. İşçi Partisi milletvekillerinin çoğu, Corbyn'in geleneksel parlamenter (ve başbakanlığın "gerektireceği") normlara uymaması, yani giyim tarzı, monarşiye karşı tavrı ya da Avam Kamarası'nda başbakana sıradan insanların sorularını yöneltmesi konusunda hayal kırıklığı yaşıyor ve

bunu açıkça dillendiriyordu. Corbyn'in İşçi Partisi liderliğine gelişinin ülke siyasetinde açmış olduğu tahmin edilemez ve kuşkusuz istikrar bozucu alan, buradan hemen anlaşılabilirdi.

2015 yılının yazında gerçekleşen liderlik seçimlerinde Corbyn'in elde ettiği ezici zafer, PLP'de (Parlamenter İşçi Partisi) müttefik bulma konusunda sıkıntı çekmeyen Yeni İşçi Partisi'nin mimarları açısından bir kabusu gerçeğe dönüştürmüştü. Daha önceki –özellikle de, İşçi Partisi koltuklarının bilhassa güvende olduğu yerlerde, yerel seçim bölgelerine sık sık parlamenter adayları dayatarak Yeni İşçi Partisi projesini hayata geçirmek için PLP'yi gerçek anlamda yeniden oluştururken kaydettikleri[2]– başarıları nedeniyle, hâlâ Corbyn'in çöküşünü sağlayabileceklerini düşünmeye yetecek kadar kibirliydiler. PLP içerisinde devamlı dolaşan darbe dedikoduları, Mayıs 2015'teki Genel Seçimin ardından Greater Manchester bölgesinde, İşçi Partisi'nin koltuklarının normalde güvende olduğu Oldham'da gerçekleşen ilk ara seçimin hemen öncesinde, daha da somutlaşmaya başlamıştı. Corbyn'in yakın müttefiki ve yeni atanmış gölge Maliye Bakanı olan John MacDonnell daha sonra şunları söylemiştir: "Belirli bir aşamada darbe yapıp yapamayacaklarını görmek için bir süredir dolap çevirdiklerini o zamandan biliyorduk. İlk girişimleri, Oldham ara seçimiydi. Jeremy bu seçimi kaybetseydi, bu bir tür darbeye ya da darbenin ilk aşamalarını başlatmalarına fırsat tanıyacaktı. Fakat iyi bir yerel adayla ve ülke çapındaki Corbyn destekçilerinin coşkusuyla büyük bir zafer elde ettik. Böylece geri bastılar." Bununla beraber, darbe dedikoduları devam etti; yaklaşmakta olan Mayıs 2016 yerel seçimleriyle birlikte daha da şiddetlendi. MacDonnell hikâyeye devam ediyor: "Bir kez daha, 'Corbyn ile seçim kazanamazsın,' dediler. Girdiğimiz her yerel seçimi kazandık, hepsini. Kaybedeceğimizin düşünüldüğü yerel yönetimleri, meclisleri kazandık, hepsini kazandık."[3]

Sonra da Brexit oylaması geldi. "Ayrılma" yönündeki oyların "Kalma" yönündeki oylara karşı yüzde 48'e 51 önde olduğu Temmuz 2016'daki Birleşik Krallık AB Referandumu'ndan birkaç gün sonra, Corbyn'in liderlik koltuğunda olduğu ancak tam anlamıyla lider olamadığı gerçeği çarpıcı biçimde ortaya çıktı. Corbyn'in referandum kampanyasındaki konumlanışı, İşçi Partisi'nin resmî konumlanışıyla uyuşuyordu ve "AB'de kalınmalı ancak reforma gidilmeli" yönündeydi. Corbyn'in (ve aslında "Avrupa'da kalıp Avrupa'yı değiştirme"yi düşünenlerin de) argümanları, Muhafazakâr Kabine içerisindeki çarpıcı fikir ayrılıklarına kafayı takmış olan medya tarafından görmezden gelindi. Fakat, donuk bir resmî Parti kampanyası, partideki piyade erlerinin dağıtması için seri biçimde sönük el ilanları ve afişler üretmekten medet umarken, Corbyn ülkenin çeşitli yerlerine gidip "Kalma"yı destekleyen herhangi bir İşçi Partisi liderinden daha fazla toplantıya katılıp konuşmalar yaptı. Ancak böylesi ayrıntılar, Corbyn'e karşı hamle yapmak için uygun zamanı kollayanlara mani

olmadı. Uzun süredir planlanan gölge kabine istifalarıyla başlayan bu süreç, ezici zaferinden dokuz ay sonra yeni İşçi Partisi liderine karşı kararlı bir başkaldırı sergilemek için bahane teşkil ediyordu. Sanki azami düzeyde zarara yol açmaları için ayarlanmış gibi, Corbyn muhalifleri birer birer istifa ettiler; onun istikrarını bozmayı ve onu utandırarak istifaya zorlamayı amaçlayan kötü niyetli bir doğrudan eylem biçimini almıştı bu istifalar.

Milletvekillerinin küçük bir azınlığı ve hem parti içindeki hem de dışındaki aktivist destekçilerden oluşan yeni hareket tarafından desteklenen Corbyn sağlam durmayı bildi; daha sonra ise, Momentum aracılığıyla yerini daha da sağlamlaştırdı. Yeni bir gölge kabine atadı, seçilmesinin ona verdiği yetkiye sadık kalınması konusunda ısrar etti ve her türlü zorluğu kabullenmeye gönüllü olduğunu ilan etti. Yavaş yavaş bir rakip de ortaya çıkıyordu. Açıkçası "darbeciler"in kendilerini Corbyn'den uzaklaştırmanın ötesinde bir stratejileri yoktu; Corbyn'in liderlik zaferinin kendisiyle ilgili olmadığını anlamıyorlardı. Ancak nihayetinde, fazlaca yalanın ve saçmalığın ardından, Owen Smith'in şahsında bir rakip ortaya çıktı. Smith, Galler'li pek bilinmeyen bir milletvekiliydi; iyi finanse edilen kararlı bir ekip tarafından desteklenip öne çıkarılmıştı.

Tuhaf bir siyasi uğraktı bu: Aynı anda hem yüzeysel, abartılı ve tersti, hem de Bayan Thatcher'ın otoriter serbest piyasa gündemini gerçekleştirmek adına yeni bir kararlılıkla hareket eden Muhafazakâr Parti hükümetiyle karşı karşıya kalan İşçi Partisi'nin, sendikaların, demokrasinin, işçilerin ve müstakbel işçilerinin yaşamlarının geleceği açısından büyük önem taşıyordu. Medya retoriği, devrimci "haydutlar"ın milletvekillerine karşı tehditkâr bir tavır sergilediğini iddia ediyordu. Stüdyoda geçen tartışmalar içerik olarak çöpten ibaretti; taktikler, gözdağı suçlamaları, parti dedikodusu ve bitmek bilmeyen tahminler: İşçi Partisi bölünecek mi? Corbyn çöküş mü yaşayacak? Milletvekilleri ve Lordlar, kışkırtıcı açıklamalarını dedikodu kazanında kaynatan stüdyolar arasında umarsızca mekik dokurken, İşçi Partisi'nin sonunu hazırlayacak bir diğer krizin ortaya çıkacağına dair abartılı sözler, partinin ilk yıllarına damgasını vuran ve o zamandan beri birçok çatışmada gün yüzüne çıkan sağ-sol ayrımlarını acımasızca çarpıtıyordu.

İŞÇİ PARTİSİ'Nİ DEĞİŞTİRMEK: RALPH MILIBAND YANILDI MI?

Bu sinir bozucu siyasi/entelektüel bağlamda, 1986 yılında *Labour: A Tale of Two Parties* adlı kitabımı yazarken de yaptığım gibi, kehanetlere değil, bugünün tarihsel uğrağının ateşli atmosferinin altında yatan eğilimleri tespit edecek araçlara ulaşmak için Ralph Miliband'ın *Parlamenter Sosyalizm* adlı eserine başvurmak benim için keyifli bir uğraş oldu.[4] Miliband'ın büyük eseri, İşçi

Partisi'nin Britanya'da işçi sınıfının siyasi temsilcisi olma konusunda tekelleşmesini ve ülkedeki solun görünüşe göre daimi olarak ikincil konumda olması da dahil olmak üzere ülkenin muhafazakârlığını ortaya çıkarıp sürdüren şartlar için gereken tarihsel perspektifi ve yapısal analizi bütünüyle sunmaktadır. Miliband, bugünün çatışmalarının ne ölçüde bu koşulların çözüldüğüne ve yeni bir ilerici siyasi temsil biçiminin ve onunla birlikte, emek hareketi de dahil olmak üzere, İşçi Partisi ile Birleşik Krallık'ın farklı, geniş toplumsal hareketleri arasında yeni bir ilişkinin ortaya çıkma ihtimaline işaret ettiğini anlamamızı sağlamaktadır.

Ralph Miliband'ın "parlamentarizm" kavramı hâlâ çok önemli bir yere sahiptir. Bu kavram, parlamenter ölçekteki temsile ve bunun aracılığıyla da yasal boyuttaki değişime gönderme yapan "parlamenter" sözcüğünün normal kullanımından daha fazlasını ifade etmektedir. Miliband'ın deyimiyle, parlamentarizm, "parlamenter sisteme karşı sergilenen dogmatik bağlılıktır." Şöyle açıklıyor Miliband: "İşçi Partisi liderleri, parlamenter sistemin çerçevesinin ve geleneklerinin ötesine geçen her türden siyasi eylemi (örneğin siyasi amaçlar taşıyan işçi protestolarını) her zaman reddetmiştir. İşçi Partisi, yalnızca parlamenter bir parti olmakla kalmamıştır; aynı zamanda parlamentarizmden son derece beslenen bir parti de olmuştur." İş yeri meselelerinde pazarlık etmeye çalışan, refah, vergilendirme, sanayi politikası, makroekonomik politika ve dış politika gibi daha geniş çaplı siyasi meseleleri parlamenter partiye bırakan kurumsal ve sektörel bir sendikacılık da, bu durumu bir yandan pekiştirmektedir. Bu noktada "parlamentarizm"in tamamlayıcısı olarak Miliband'ın "*Labourism*" kavramı önemlidir. Bu kavram, "sendikaların modern kapitalizm çerçevesine giderek daha fazla entegre olmasını" yansıtan, işçi sınıfı çıkarlarının sektörel, kurumsal bir anlayış haline gelmesi için İşçi Partisi'nin bir araç olması fikrini ifade etmektedir.[5]

Sabit bir referans noktası ve siyasi zihniyetlerinin belirleyici faktörü olarak İşçi Partisi'nin parlamenter sisteme bağlılığının altında yatanın, İngiliz devletinin ahlâki otoritesinin, yani Parlamento'daki kraliyet ilkesinin kabullenilmesi olduğunu Miliband da anlamıştır. Miliband'a göre, bu noktada, partinin "Labour and the New Social Order" (Emek ve Yeni Toplumsal Düzen) adlı kuruluş manifestosunun, İngiliz devletini demokratikleştirecek anayasal reformlarla neredeyse hiçbir bağlılık sergilemiyor oluşu dikkate değerdir. Bunun yerine manifesto, öne sürdüğü kamu mülkiyeti ve yeniden bölüşüm politikalarının parlamenter hükümet yoluyla, Westminster tarzında uygulanacağına dair ateşli biçimde güvence vermektedir. Burada, Birleşik Krallık'ın yazılı olmayan anayasasının rolü ve bununla ilişkili biçimde, (yeminin halka edildiği cumhuriyetçi ve normal Avrupai gelenekten farklı olarak) milletvekillerinin bağlılık yemini ettiği tüzel kişilik olarak kudretli hükümdar sem-

bolü son derece önemli bir yere sahiptir. Kraliyete edilen bu yeminin taşıdığı önem, seçimler arası dönemde ahlâki otoritenin Parlamento'da olmasından kaynaklanır ve bu söz konusu otoritenin yalnızca çıkardığı ya da onay verdiği yasalarda değil, aynı zamanda Parlamento'nun devletin yürütme yetkisiyle ilişki kurduğu süreçte de olduğu anlamına gelir. Otoritenin başka bir yerde bulunduğunu ileri sürmek, yürürlükteki yasalara göre, devletin otoritesine meydan okumak demektir. Bu şekilde, milletvekillerinin yeniden seçilmesi, liderin parlamento dışında seçilmesi ve parti konferansının politikalar üzerinde kurduğu denetim, uzun zamandır süregelen tepeden inmeci İngiliz yönetim geleneğiyle karşı karşıya gelmektedir.

Parti üyelerinin ve destekçilerinin ona verdiği ezici yetkiye rağmen PLP'nin Corbyn'e karşı geliyor oluşunu anlamak için, bütün bunlar son derece önemlidir. Devam eden parlamentarizm taraftarlığı, Corbyn muhaliflerinin açıklamalarında açıkça görülebiliyordu: "Çok sağlam bir insan. Ortak değerlerimiz var. Ancak ...", burada konuşmacı ciddiyetini vurgularcasına ilâveten ciddi, aşağı yukarı saygılı bir tavır takınmaktadır, "... İşçi Partisi, her şeye karşın bir parlamento partisidir ve lider PLP'nin güvenini kazanmak zorundadır." Bunun ifade etmekte olduğu kendini beğenmiş dogmatizme dair oldukça çarpıcı olan şeyse, Corbyn'in elinde bulunan ezici yetkinin reddedilmesiydi. Yüz binlerce parti üyesi, bunun yanı sıra sendikalar aracılığıyla partiyle ilişkisi bulunanlar, destekçi sıfatıyla kaydolanlar ve sendika başkanlarının çoğu olmasa da olurdu. Aslına bakılırsa, milletvekillerinin çoğu -bu konuda İşçi Partili milletvekillerine, Avam Kamarası'ndaki muhafazakâr onursal üyeler de eşlik ediyordu- Corbyn'in bu yetkinin arkasında durma konusunda ısrarcı olmasına gerçek anlamda şaşırıyor ve bundan fazlasıyla rahatsız oluyordu. Dolayısıyla, işlerin amaçlandığı gibi gitmemesini ve başkaldırılarının Corbyn'in istifasına yol açmamasını anlayamadılar. Aslında Corbyn, gerçekte bir hareket haline gelen şeye karşı sorumluluk taşıyan ve doğrusu bu hareketin ortaya çıkardığı birisi değil de, yalnız ve yalıtılmış bir milletvekili olsa pekâlâ istifa edebilirdi de.

Aslına bakılırsa Miliband'ın *Parliamentary Socialism* adlı eserinin de gösterdiği üzere, partinin melez kurumlarında -parlemento içi ve dışı- ve ideolojilerinde -sosyalist ve sosyal reformcu- kriz yaygın görülen bir şeydi. "Hobbes ve korku gibi, kriz ve İşçi Partisi her zaman bir arada olmuştur, tıpkı Siyam ikizleri gibi," der Miliband.[6] Daimi kriz halinin altında yatan yoğun melezlik, aynı zamanda solun meşruiyetini sürdüren şeydir; bu durum, çoğu zaman, "özgür düşünce kulübü olarak parti"nin bir parçası olarak değerlendirilir. Parti örgütlenmesi, belirli bir amaca uygun olarak gelişmiştir; bunu, depreme dayanıklı olması için düzenlenen binalara benzetebiliriz. İşçi Partisi'nde mesela ateşli üyeler ve sendika militanlığı, beklenmedik anda depremleri tetikleyebilir. İşçi Partisi'nin temelindeki formül, 80'lerin ortalarından beri şu

olmuştur: Sendika artı sosyalist seçmenlerin o ateşli (ancak etkisiz) coşkusu eşittir İşçi Partisi hükümetleri. Uzun süredir İşçi Partisi'nin önde gelen entelektüellerinden biri olan Richard Crossman, bunun pratikte nasıl işlediğini tarif etmektedir: "Muhafazakâr Parti'nin koca bir işçiler ordusuna para ödediği örgütlenme işi için parti militanlarının coşkusunu sürdürmek amacıyla, bu üyeleri etkin yönetimin dışında bırakırken görünüşte tam bir parti demokrasisi ortaya çıkaran bir tüzük oluşturulmuştu.[7] Başka bir deyişle, İşçi Partisi tüzüğünün formaliteleri, Bagehot'un analiz ettiği Birleşik Krallık'ın yazılı olmayan anayasasının ritüelleri gibi, partinin "gerçek" iktidar ilişkilerinin üzerini örten "asil" bir görüntü yaratmıştır.

1964-70 yıllarındaki Wilson hükümetinin verdiği birçok tavizin ve yarattığı birçok hayal kırıklığının ardından ve 1970'lere damgasını vuran Miliband'ın deyişiyle "tabilikten kurtulma halinin" önemli bir parçası olarak, İşçi Partisi tüzüğünün asil duruşu kudretini kaybetti; giderek daha da iyi örgütlenen ve siyaseten daha bilinçli hale gelen sendika militanlarıyla ittifak yapan parti aktivistleri, demokrasinin bütün biçimsel ve alışılmış yönlerinin sınırlarını zorlayıp gerçek bir demokrasi talep ediyordu. Jeremy Corbyn de bunun bir parçasıydı. Jon Lansman, CLPD'nin (İşçi Partisi Demokrasisi Kampanyası'nın) başarılı genç organizatörü olarak partide deneyim kazanmıştır. Tony Benn önderliğindeki sol, liderlik yoluyla değil de hem parti içerisindeki uzun soluklu demokrasi mücadelesiyle hem de İşçi Partisi'ni 1970'lerden 1980'lerin başına kadar ikiye bölen sosyalist politikalar aracılığıyla, neredeyse partide kontrolü ele geçirecekti. Solcular, bir grup sağcı milletvekiline göre çok daha güçlüydü. Bu milletvekilleri partiden ayrıldılar ve daha sonra Liberallerle birleşecek olan Sosyal Demokrat Parti'yi kurdular (gelecekte partiden ayrılacaklara parti dışında kurulan geleceğin pek iç açıcı olmadığına dair yaptıkları uyarı gibi dolaylı yollar dışında, bunların pek çoğundan bir daha haber alınamadı). Ancak sağın sebep olacağı bir başka bölünme tehlikesi karşısında, onlardan önceki İşçi Partili solcu milletvekillerinin çoğu gibi, ilk olarak Michael Foot ve daha sonra da Neil Kinnock, partinin bütünlüğünü sürdürme sorumluluğunu üstlendiler; daha önceden Benn'i ve CLPD'yi desteklemiş olan sendika liderliği de onlara bu yolda destek verdi.

Tony Blair'in 1994 yılında liderliği alarak son vermeyi aklına koyduğu şey, tam da İşçi Partisi içerisindeki bu endemik kriz eğilimiydi. Kinnock'un başlatmış olduğu süreçte, Blair ve -o dönemin İşçi Partisi Genel Merkezinde İletişim Departmanı Başkanı, daha sonraları ise milletvekili ve bakan olup, Blair'in liderliğinin arkasındaki belirleyici güçlerden birisi olan- Peter Mandelson, parti tüzüğünü değiştirmeye ve parti konferansını, işçi hareketinin taban örgütlenmelerinden gelen çeşitli kararların tartışıldığı ve bazen liderlerin de görevden alındığı işçi hareketinin yıllık parlamentosu olmaktan çıkarıp, onu

esasen medya için düzenlenen, üyelerle birlikte güzel bir görüntü çizilen, aynı zamanda siyaseten itibarlı insanlarla kurumsal bağlantılar kurma fırsatı yaratan bir liderlik yürüyüşüne dönüştürmek için kurumlar oluşturmaya çalıştı. Ayrıca, parlamento adaylarını seçen yerel partileri zayıflattı, hatta bunların gücünü fiilen yok etti.[8] Özellikle koltukların güvende olduğu yerlerde, bazen de yerel partinin istediğinin aksine, merkezden giderek daha fazla aday dayatılıyordu (Corbyn'in en önde gelen muhaliflerinden biri haline gelen Wallasey milletvekili Angela Eagle örneğinde de böyle olmuştu). Bu reformların önemi şuydu: Parlamento partisinin, partinin geri kalanı karşısındaki bağımsızlığını güçlendirirken, milletvekilleri ve parti üyeleri arasındaki mesafeyi arttırdı. Milletvekillerinin bağımsızlığı, "politikacılar anca kendi ceplerini doldurur" şeklindeki genel algıyı taşıyan ve giderek partiden soğuyan gençleri parti siyasetinden tamamen uzaklaştırdı ve birçok üye partiden ayrıldı.

Çok sayıda öfkeli işçi ve genç işçi adayı bu konuda onlara katıldı. Thatcher'ın sendikalara karşı gerçekleştirdiği saldırılar –ki bunun en vahşi örneği, 1984-85 yılında maden işçileri grevinin bertaraf edilmesidir– işçi hareketinde yaygın görülen dağınıklığın ve yılgınlığın temellerini atmış, işçi sınıfına mensup birçok insanın sağa yönelmesine zemin hazırlamıştı. Fakat aynı zamanda, birçok sendika aktivisti bu yolda taşıdığı potansiyel enerjiyi ortaya koymaya hazırken, yenilenme yolları arayan zayıflatılmış örgütler için yeni bir alan açmıştı. Aslında, Thatcher'ın örgütlü işçilere karşı yürüttüğü sınıf savaşı, İşçi Partisi'nin mevcut krizini anlamak için merkezî bir önem taşımaktadır. Partinin parlamenter siyasete entegre olması, Blair'li yıllarda niteliksel olarak güç kazanırken, Miliband'ın analizini doğrular biçimde sendikaların kapitalizme entegre oluşu sekteye uğratıldı. Bu noktada sendikaların kapitalizmle olan ilişkilerini karmaşıklaştıran sendikacılığın ikili yapısı göz önünde bulundurulmalıdır. Sendika liderleri, çoğu zaman üyelerinden bağımsızlaşıp sendikanın gücünü neredeyse salt kendi için korumaya ve istikrara yönelik bir menfaat geliştirmelerine rağmen, üyelik, özellikle kendine ait önemli bir pazarlık gücüne sahip, iyi örgütlenmiş bir iş yerinin parçası olduğu yerlerde, pratikte bu liderlerin bağımsızlığına birtakım sınırlamalar getirmektedir. Karşılığında ise bu durum, sendikaların kapitalizme entegre olduğu türde süreçleri sekteye uğratma eğilimindedir.

Sendikaların, Miliband'ın İşçi Partisi'nin iktidar yapısının bir koşulu olarak gördüğü biçimde, sendika liderliğinin parlamentarizmin ve *Labourism*'in sınırlarını kabullenmesini sağlayarak kapitalizme sürdürülebilir şekilde entegre olması, istikrarlı bir korporatist düzenleme gerektirir. Bu düzenlemede sendikalar uysaldır ve Almanya'da hâlâ belli bir uygulanabilirliği bulunan düzenlemelere benzer biçimde fabrika ya da şirket düzeyinde entegre edilir. Böylesi koşullara bugün Birleşik Krallık'ta ya da diğer kapitalist ülkelerin ço-

ğunda rastlanmaz. Miliband, bunun, yeni "halk itaatsizliği" formlarıyla birlikte, İşçi Partisi'nin iktidar yapısının zirvesinde yer alan PLP-sendika liderliği ittifakının çözülmesine yol açacağını öngörememiştir. Corbyn'in Eylül 2015'teki zaferi sendika üyelerinin sadece Thatcherizm sonrasında değil, aynı zamanda Blair'in Thatcher'a ait birçok politikayı devam ettirmesine cevaben de biriktirdikleri öfkeye çok şey borçluydu. *Unite*'ın Genel Sekreteri Len McCluskey gibi bazı sendika liderleri, ya bu öfkeyi paylaşıyor, ya da kamu emekçileri sendikası UNISON'dan Dave Prentis gibi, kendi karar alma süreçlerine yansımasını engelleyemiyorlardı. Parti lideri Ed Miliband'ın yönetiminde, denetime kafayı takmış olan Blair ve Mandelson'un dayatmış olduğu merkezî kontrol, koltukların güvende olduğu yerler de dahil olmak üzere, yerel İşçi Partilerinin kendi adaylarını seçmesine olanak tanınarak yumuşatıldı. Buna ek olarak, (her sendikanın blok halinde oy kullanmasındansa) her sendika üyesi ve her parti destekçisinin istediği lidere oy verebilmesi için, liderlik seçimlerinin kuralları değiştirildi.

Ralph Miliband, Thatcher'ın karşı devriminin sendika militanlığını bozguna uğratmasının ardından sendikalara neler olacağını kestiremezdi. Bunun yarattığı öfke, nihayetinde yeni bir siyasi ifadeye büründü; zira yüz bin sendika üyesinin doğrudan İşçi Partisi'ne kaydolduğu 2015 yılında, Jeremy Corbyn'in lehine olacak şekilde, sendikacılığın ekonomist ve sendikalist dinamiklerinin önü kesilmişti.[9] 2016'nın yaz aylarında dayatılan yeni liderlik yarışı üzerinden PLP'deki darbeci zihniyete karşı bu kadar çok sendika liderini Corbyn'i desteklemeye iten şey, onun kararlılığının kalıcı olduğunun farkında olmalarıydı. Devam eden bu kararlılık, (hem solcular hem de sağcılar açısından) işçi hareketinin en önemli yıllık siyasi gündemlerinden birisi olan Durham Madenciler Galası'nı örgütleyenlerin ortaya koyduğu dikkate değer eylemde görülebilir. Galayı örgütleyenler,[10] Corbyn'e düşmanca yaklaşan 127 milletvekilinin hiçbirinin, 1930'lardan beri İşçi Partisi liderlerinin ve önemli figürlerin konuşma yapıp halkı selamladığı County Hotel'in o tarihi balkonunda hoş karşılanmayacağını ilan ettiler. Corbyn, işçi hareketi aktivistleri ve onların ailelerinden oluşan yüz elli bin kişilik rekor büyüklükteki bir kalabalığa seslendi.

Ralph Miliband, on yıllar boyunca hor görüldükten, şeytanlaştırıldıktan ve tutkulu biçimde kendilerinin olduğunu düşündükleri partiden dışlandıktan sonra, parti üyelerinin eşit derecede bastırılmış öfkesinin sıradışı sonuçlarını da tahmin edemezdi. Temmuz 2016'da Parti'nin Ulusal Yürütme Komitesi'nin, yeni liderlik yarışına bir kez daha girmesi için gerekli olan milletvekili sayısına sahip olmasa bile, Corbyn'in isminin liderlik seçiminde oy pusulasında yer alması gerektiğine karar vermesini sağlayan da buydu. 2016 yazı boyunca Corbyn'in düzenlediği mitingler ve bizzat alanda olması, adeta yangını başlatan bir kıvılcım olmuştu. Toprak kuraktı; suya, işçilerin güvenebileceği bir siyasi

yaşam kaynağına muhtaçtı. Corbyn'in muhalifleri, onun seçilebilirliğini sorgulayarak, sürekli şunu tekrarlıyorlardı: "Çok sağlam, düzgün bir insan; ancak gerçek bir lider değil." Bu, seçmenlerin yarısından fazlasının -Brexit seçiminde- muhaliflerin Corbyn'in yerine geçirmek istediği çok fazla sayıda müstakbel ve emekli liderle dolup taşan müesses nizama sövüp saydığı bir dönemde söyleniyordu. Corbyn, karizmatik değil. Olmasına da gerek yok. Parlamento'da kraliyete ettiği yemini her gün yadsıdığı, pratikteyse halka yemin edip bu yeminini yenilediği bir karneye sahip. Bu, ilk seferde elde ettiği zaferi açıklıyor, ancak aynı zamanda İngiltere'nin müesses nizamı ve onun kontrolündeki medya tarafından acımasızca topa tutulmasına da yol açıyor. Basitçe söylemek gerekirse bu kişiler, söylediklerinin arkasında duran ve arkasında onu destekleyen bir halk tabanı bulunan bir sosyalistin başbakan olmasını engellemek için her şeyi yapacaklar.

Corbyn, geçmişin geleneksel parlamentarist stratejisiyle kesinlikle başbakan olamaz. PLP'nin Corbyn'in parlamentarizmi -henüz teorize edilmemiş olsa bile- fiilen reddetmesindeki mantığını izlemeye karşı çıkması, pratikte ilkeli, dürüst ve cesur biçimde siyaset yapmanın, ender ve etkileyici olmakla birlikte yalnızca kişisel bir örneği olmanın ötesine geçecek farklı bir stratejik vizyona ihtiyaç duyulduğuna dair bir uyarıdır. Önümüzdeki genel seçim, ne zaman yapılacak olursa olsun, yüksek bir katılım oranının yakalandığı ve önde gelen siyasi partilere fazlaca güvenildiği işlevsel bir siyasal sistemde gerçekleşmeyecek.[11] Bilakis bu seçim, başta gençler, fakirler ve güvencesizler olmak üzere, ana akım siyasetten giderek daha fazla insanın koptuğu, öyle ki mevcut muhafazakâr hükümetin seçmenlerin yalnızca yüzde 24'ünün oyunu alabildiği ve İşçi Partisinin yerel örgütlerinin toplantılarında, toplantı yeter sayısına ulaşmak için çaba sarfetmeleri gerektiği on yıldan uzun süren bir dönemin ardından gerçekleşecek.

Bugünün müesses nizam karşıtı siyasetin hâkim olduğu haletiruhiyesi içinde seçilebilmek için, her lider ve partinin, siyasal sistemin ötesine erişebilmesi ve bu düzende hiçbir menfaati bulunmayanlara seslenebilmesi gerekiyor. Corbyn, haklarından mahrum edilmiş olanlara ulaşıp onlara siyasette alan açabileceğini ve onların da söz sahibi olmasını sağlayabileceğini gösterdi. Sendika üyesi olan ya da olmayan yüz binlerce genci yeniden partiye bağladı. Genellikle gençler kurumlarla öyle olduğu gibi ilişki kurmazlar; yeni fikirleri beraberlerinde getirir, değişiklikler yapar, kendi kuşaklarına mensup daha fazla insanı cezbetme potansiyeli taşıyan yeni siyasi biçimler geliştirirler. Dolayısıyla, büyük ölçüde bu "Corbynci" gençlerin ortaya çıkardığı Momentum örgütü, geleneksel solun klişeleriyle tanımlanabilecek bir örgüt değil. Örgüt, hoşnutsuz gençlerin futbol turnuvaları yoluyla siyasi eğitim almasına, en az partideki sol toplantılar kadar önem veriyor; geçmişteki o erkeklerden oluşan,

sıkıcı ve sönük toplantıların yerine (halk eğitim programını Oxford derecesiyle karşılaştırarak) *People's PPE* [Halkın Felsefesi, Siyaseti, Ekonomisi] gibi girişimleri tercih ediyor. Bu, siyasi kültür de dahil olmak üzere kültürünü, kendisini boğucu otoriteden, hiyerarşiden ve diğer merkezî, buyurgan hâkimiyet biçimlerinden özgürleştirmek için paylaşmak, işbirliği yapmak ve ağlar kurmak amacıyla yeni bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak şekillendirmiş bir kuşak. Yalnızca işbirliğine dayalı, kolaylaştırıcı türden bir liderlik ve siyasi örgüt anlayışıyla yakından ilişki kurabilirler.

Böylece, Corbyn'in kuşağı olan '68 kuşağının getirdiği yeniliklerin üzerine bir şeyler koyarak yollarına devam etmiş oluyorlar. Bu sebeple, kuşaklar ve sınıflar arasındaki boşluk abartılmamalı. Corbyn'in kuşağına mensup işçiler Bob Dylan dinliyor, bu camialardaki kadınlarsa feminizmden etkilenip ona katkı sunuyorlardı. Öte yandan, Brexit oylaması sonuçlarının gösterdiği üzere, sağcı medya ve siyasetçilerin de yardımıyla, taşıdığı şiddetli terk edilme ve güçsüzlük duygularının göçmenlerin ve AB'nin günah keçisi ilan edilmesine yol açtığı beyaz işçi sınıfının ele alınması gereken farklı problemleri bulunuyor. Yine Corbyn liderliği, kemer sıkmayla mücadele etme konusundaki kararlılığıyla birlikte, kesintiler, düşük maaşlar (ya da ödenmeyen maaşlar), özelleştirme ve geçicileşme tarafından yaşamları ve içinde yaşadıkları topluluklar neredeyse yok edilen insanlara ulaşabilecek bir konumdaydı. Jeremy Corbyn, insanların yaşadığı toplumsal ve ekonomik çaresizliğin sebebinin göç olmadığını söylerken, kendisini söyledikleri doğrultusunda hareket etmeye adayabilir.

Fakat Brexit oylaması, problemlerin yalnızca ekonomik olmadığını gözler önüne serdi. Ortaya çıkan bir başka şey de iktidar ve iktidarsızlık problemi oldu. Burada gençlerin geleceklerine dair az da olsa kontrol sahibi olabilmeye yönelik arzularıyla bir kesişim noktası var. Fakat şehirdeki gençler yeni teknolojileri kullanarak yaşamları üzerinde her gün işbirliğine dayalı kontrol sahibi olabilecekleri biçimler geliştirirlerken, hareketlilik ve iletişim kaynaklarına kolayca ulaşamayan insanlar, günlük yaşantılarında da hissedebilecekleri diğer kontrol kaynaklarına ihtiyaç duyuyorlar. Bu noktada, sendikaların rolü çok önemli; ancak partinin seçim kampanyalarına para ve piyade erleri sağlamaya yönelik geleneksel rolleri için aynı şey söylenemez. Mesele yalnızca, insanların işlerini savunmaları ya da daha iyi maaşlar için pazarlık yapmaları da değil. Aynı zamanda sendikaların, üyelerinin ve daha geniş kapsamlı bir iş gücünün, özellikle de kamu sektöründe, yaptıkları işin örgütlenmesi ve amacı üzerinde daha fazla kontrol kazanmalarına olanak tanımaları, yarı zamanlı ve devamlı olmayan işçilerin örgütlenmesine daha fazla vurgu yapmaları ve güvencesi olmayan işçilerin kolektif bir güç geliştirebileceği bir araç olarak kooperatiflere ve benzer yapılara destek vermeleri de oldukça önemli. İş yerinin ötesinde de örgütlenip kampanya yürütmek için *Unite*'ın kurmuş olduğu topluluk şube-

leri yeni olanaklar için örnek teşkil edebilir. Barınmaya ilişkin veya çevresel konularda, ya da ulusal ve uluslararası ölçekteki savaş, ticaret, yatırım meselelerinde alınan kararlarda söz sahibi olabilme şansının çok az bulunduğu ya da hiç bulunmadığı soyutlanmış, fazla merkezileştirilmiş bir siyasi düzen, içinde bulunduğumuz siyasi çevreyi kontrol ediyorsa, iş hayatımızı daha fazla kontrol altına alabilmemizin sınırları bulunmaktadır.

Margaret Thatcher işçi sınıfının parlamento dışı güç kaynaklarını bozguna uğratıp acımasızca yok ettikten ve Tony Blair de bunu pekiştirdikten sonra, işçi sınıfının sanayideki örgütlülük düzeyi ve bununla ilişkili olarak toplumsal kaynaşma ve dayanışma seviyesi, yeni bir ekonomik ve siyasi düzene gebe olacak şekilde sol bir hükümetin inşa ettiği ikili iktidar kurumlarını beraberinde getiren bir genel grevin devrimci tahayyülüne dayalı herhangi bir ihtilalci stratejiyi sürdüremeyecek kadar zayıftır. Bana kalırsa, bu durum, halkın örgütlenmesine ve dönüştürücü kapasitenin öne sürülmesine dayalı bir antikapitalist dönüşüm stratejisi olanağını ortadan kaldırmamaktadır. Çeşitli (ve parlamento dışı) iktidar kaynaklarına başvurarak ve hem toplumsal hem de ekonomik hayatta halkın iktidar üretip kullanabilme kapasitesine sahip olduğunu kabul ederek kendisini düzeni değiştirmeye adayan seçilmiş bir hükümet tarafından desteklenmesi gerekecektir.

İKTİDARI VE BİLGİYİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

Bu tür bir stratejik vizyon geliştirmek için, iki tür iktidar arasındaki ayrımı görmemiz ve bunların radikal toplumsal, ekonomik ve siyasi değişim adına bir araya gelmesinin, sivil toplumda partiler ile toplumsal hareketler ve radikal girişimler arasında bağlantı kuran yeni kurumlara nasıl zemin hazırlayabileceğini incelememiz gerekiyor. Bir tarafta, "hâkimiyet olarak iktidar" şeklinde de tariflenebilecek "bir şey üzerinde iktidar" bulunmaktadır. İktidarı elinde bulunduranlar ve üzerinde iktidar kullanılanlar arasında bir asimetri söz konusudur. Diğer taraftaysa, "bir şeye yönelik iktidar" ya da "dönüştürücü kapasite olarak iktidar" bulunmaktadır. Protestonun ötesine geçerek pratik, prefigüratif çözümler sunan öğrencilerin, radikal işçilerin ve feministlerin toplumsal hareketlerinin keşfettiği iktidar budur.

Tarihsel olarak, sosyal demokrat ve komünist partiler, en iyi ihtimalle, "hâkimiyet olarak iktidar" anlayışının iyi bir versiyonu etrafında şekillendirilmiştir. Stratejileri yönetmek için iktidarı ele geçirmeye dayalı olmuş, sonra da halkın ihtiyaçları olarak tanımladıkları şeyleri gidermek adına devlet aygıtına yön vermişlerdir. Bu, pederşahi bir siyasi metodolojidir.

İki iktidar biçimi arasındaki ayrım, işçilerin aşırı bölündüğü, güvencesizlik ve çözülme yaşadığı bir bağlamda, dönüştürücü demokratik siyasi örgü-

tün uygun biçimlerine yönelik deneysel arayışın merkezinde yer almaktadır. İş yerine dayalı geleneksel kitlesel işçi örgütleri gibi eski örgüt biçimlerinin ya bozguna uğratıldığı ya da bugünün farklı koşullarında yetersiz kaldığı bir dönemde, bu ayrım, herhangi bir yeni örgütün uymak zorunda olduğu doğru ve özgün amaçlara odaklanmamıza yardımcı olmaktadır. Geleneksel sol partilerin, destekçilerinin inanmış oldukları ve aslen o örgütleri kurarken amaçladıkları değişimleri ortaya koyamaması bu arayışı tetiklemiştir.

"Dönüştürücü kapasite olarak iktidar" fikri, geleneksel sol siyasi partilerin uyguladığı "hâkimiyet olarak iktidar"ın ortaya koyduklarından duyulan geniş çaplı hayal kırıklığından doğmuştur. 1960'lardaki ve 70'lerdeki ayaklanmaların ayırt edici özelliği, öğrencilerin, işçilerin, radikal kadınların ve diğerlerinin kolektif eylem aracılığıyla değişime yol açabilecek kapasitelerinin bulunduğunu keşfederek iktidarı kendi ellerine almış olmalarıydı. Bunlar yalnızca, ilave bir militanlıkla iktidardaki partinin kendi yararlarına bir şeyler yapmasını talep eden baskı grupları değildi. Yaklaşımları, daha doğrudan bir biçimde dönüştürücüydü. Örneğin kadınlar erkeklerle, birbirleriyle ve kamu hizmetleriyle olan ilişkilerini değiştirmek adına doğrudan hareket geçtiler; işçiler hem çalışma koşullarını iyileştirmek için hem de ortaya koydukları emeğin amacı üzerinde daha fazla kontrol sağlamak için iş yerlerinde militanca adımlar attılar; yerel topluluklar boş binalara yerleştiler, spekülasyonlara karşı arazileri işgal ettiler ve kendi topluluklarının refahı için alternatif arazi kullanımı politikalarına yönelik kampanyalar düzenlediler. Artık öncelikli olarak parlamenter temsil siyasetine odaklanmıyorlardı.

Geleneksel otoriteye itaat halinin ve otoriteyi elinde bulunduranların meşruiyet kaynağı olarak kullandığı bilgi biçimlerinin alaşağı edilmesi, bu ayaklanmaların ortak temalarından birisiydi. Hareketlerin bu otorite biçimlerini reddetmesinin diğer yönüyse, otoriteyi elinde bulunduranların "en iyiyi" ve "yapılması gerekenleri" bildikleri yönündeki iddialarına karşı, kendi ortak kapasitelerinin ve pratik, bazen de örtük olan bilgilerinin açıkça ve özgüvenli şekilde öne sürülmesiydi. Kendi dönüştürücü kabiliyetlerine güvenmenin yanı sıra, bu kapasiteyi inşa edecek örgütlenme biçimlerine dair bir yaratıcılık da söz konusuydu. 1960'ların ve 70'lerin karışık ve eşitsiz mirasını kabul etmeme karşın,[12] hem kuramsal ve tarihsel hem de pratik ve deneysel nitelikle farklı türden bilgilere değer verilip bunların paylaşılmasına vurgu yapma eğiliminin, bu radikal hareketlerin ayırt edici bir özelliği olduğunu ileri süreceğim.

Bu hareketler, otoriteye boyun eğmeyi reddederken, bilgi ve otorite arasındaki o dile getirilmeyen bağı –yani, iktidardakilerin halk kitleleri açısından en iyi olanı bildiği fikrini– koparmıştır. Bilgiyi demokratikleştirmeye yönelik belirsiz, deneysel süreç, bilgiyi yatay olarak paylaşan, geliştiren ve liderleri uzman, üyeleri ise aşağı yukarı cahil yerine koyan modellerden uzaklaşan

merkezsizleştirilmiş ve şebekelenmiş örgütlere pratikte bir vurgu yapılmasını da içerme eğilimi sergilemektedir. Önceki on yıllarda özellikle feministlerin, fakat aynı zamanda iş yeri ağlarının ve yerel topluluk örgütlerinin de öncülük ettiği bilgiye radikal demokratik yaklaşımlar, 1990'ların sonlarındaki alternatif küreselleşme hareketinden *Occupy* (İşgal Et) ve *Indignados* (Öfkeliler) hareketlerine dek birçok sivil hareketin dayanağını oluşturan örgütsel ve kültürel temelleri atmıştır.

Birçok farklı yerde, kökleşmiş sendika ve toplum ittifakları, özelleştirme karşısında kamu hizmetlerinin ya da kuruluşlarının savunulması açısından itici kuvvet olmuştur.[13] Hem kamu kaynaklarının savunulması hem de demokratikleşme projelerinin ilerletilmesi için, bilgi paylaşımına ve dönüştürücü iktidarın inşasına yönelik bir araç teşkil etmişlerdir. Fiziksel güvenliklerini tehdit eden politikalar karşısında yurttaşların dirençliliğini artırabileceklerini ve onlara aksi takdirde ulaşamayacakları bir bağımsızlık ve kontrol olanağı sunduklarını göstermişlerdir. Ve en nihayetinde, gerçekleştirilmelerinin büyük ölçüde insanların kendilerine bağlı olduğu alternatiflerin bulunduğunu günlük pratiklerle göstererek, çoğu zaman siyasi hegemonya stratejilerinin önemli bir parçası haline gelmişlerdir. Bu şekilde, "dönüştürücü kapasite olarak iktidar", temellerinin farklı bir iktidar kaynağında yattığına dair bir anlayışın yardımıyla, temsil kurumlarından farklı addedilebilecek kurumsal bir altyapı oluşturmaya başlamıştır.

Fakat, toplumsal ve emek eksenli hareketler vasıtasıyla gelişmekte olan yeni kurumlarda epey netlik kazanmış olan başka bir nokta da, devlet merkezli olmayan iktidar kaynaklarının özerkliğinin kırılgan ve sürdürülmesi zor olma eğiliminde olduğudur. Bu nokta defaatle, (esasen bu bağlamda, ulusal ve kentsel ölçekteki devlet kurumları üzerinde kontrolü bulunan) "hâkimiyet olarak iktidar"ın, ne ölçüde ve hangi koşullarda "dönüştürücü kapasite olarak iktidar" için bir kaynak oluşturabileceği sorusunu gündeme getirmiştir. Bu iki güç tipi arasında keskin bir ayrım bulunmasına karşın, bunların her zaman birbirlerinin karşısında yer almayabileceklerini kabul etmek önemlidir. Dolayısıyla, önce bu iki iktidar kavramını; daha sonraysa, hangi yeni temsil kurumu biçimlerinin bu iki iktidarın dönüşüme yönelik amaçlar açısından en iyi şekilde kaynaştırabileceğini ve belki de bu süreçte temsile canlılık kazandırabileceğini daha derinlemesine sorgulamamız gerekmektedir. Örneğin, aslen devletten bağımsız olan zayıflatıcı ya da ezici toplumsal iktidar biçimlerinden farklı olarak, "hâkimiyet olarak iktidar", "dönüştürücü kapasite olarak iktidar" için nasıl bir kaynak haline gelebilir? Ve "hâkimiyet olarak iktidar" kaynağı olsun ya da olmasın, hangi türden dönüştürücü kapasite, değişim getirmek açısından stratejik olarak uygundur? Sivil iktidar kaynaklarının stratejik önem taşıdığı, öyle doğrudan doğruya kabul edilemez. Eğer böyle bir önemleri

varsa, temsili demokrasi kurumları, bu iki tür iktidarın bir toplumsal dönüşüm sürecinde bir araya gelebileceği bir çerçeveyi veya düzlemi hangi koşullarda oluşturabilir?

YUNANİSTAN'DAKİ YENİLGİDEN DERSLER

Yakın zamandaki Yunanistan deneyimi, en azından biçimsel bir temsili demokrasi bağlamında, iki iktidar kaynağı arasındaki ilişkiyi açıklamanın zorluklarını gösterdi. Syriza, 2015 yılında oyların yüzde 36'sını alarak elde ettiği seçim başarısının ve küçük bir milliyetçi partiyle bir hükümet kurmasının ardından önemli bir sorunla karşı karşıya kaldı. Bir yandan AB ve IMF'nin dayattığı kemer sıkma muhtıralarını reddedişini müzakere ederken diğer yandan da Yunanistan'da demokratik olmayan, yozlaşmış Yunan devletini radikal reformlara tâbi tutmayı da içeren toplumsal ve ekonomik dönüşümü yönlendirip desteklemek üzere sivil toplumla birlikte çalışma yürütmek için zaman ve finansal destek kazanmak zorundaydı. Hem Syriza liderleri arasında hem de Syriza'ya hâkim olan siyasi görüşü paylaşan Avrupa'daki sol kesimlerde, AB bürokrasisinin ve onu oluşturan yönetimin gönülsüz şekilde olsa da, Syriza'nın seçim başarısına saygı duyarak muhtıralara son vereceği ve bu zeminde müzakere yapılacağı yönünde yaygın bir varsayım bulunuyordu.

Gerçeğin epey farklı olduğu ortaya çıktı. Yunanistan'ın yeni maliye bakanı ve önde gelen müzakerecisi Yanis Varufakis şunu belirtmişti: "Alman maliye bakanının [Wolfgang Schäuble], bana tam olarak 'seçimlerin yerleşik ekonomi politikalarını değiştirmesine izin verilemeyeceğini' söylemesine hayret ettim."[14] Varoufakis ve Syriza'dan diğer müzakereci arkadaşları, solun savaş sonrasında bütün Avrupa'da paylaşılan demokrasi anlayışının ve demokrasiyle ilişkisinin az ya da çok radikal bir biçimine dayanarak hareket ediyorlardı. O dönem partinin merkez komite üyesi olan Andreas Karitzis, yine o zamanlarda şunu söylemişti: "Seçkinlerin, seçilmiş bir hükümetin demokratik biçimde şekillendirilmiş yetkilerini kabul etme konusunda kararlı olduğu yönünde bir varsayım bulunuyordu."[15] Yunan hükümetinin Yunan halkının ezici bir çoğunluğu adına, daha önceki hükümetlere dayatılan kemer sıkma rejimini devam ettirmeyi reddetme kararına AB'nin verdiği yanıt acımasızdı. Schäuble önderliğindeki AB müzakerecileri, Syriza'nın seçimle elde etmiş olduğu gerçek vekaleti aşağılamakla kalmadı; aynı zamanda, Yunan seçmeninin kemer sıkma rejiminin tekerrür etmesini bir kez daha reddettiği Temmuz 2015 referandumunu da şiddetle reddetti.

Bunun doğurduğu sonuçlar, Yunan halkının yaşantısı açısından felaket niteliğindeydi. Hem Syriza liderleri hem daha da önemlisi parti ve hareket aktivistlerinin çoğunluğu için, taşıdıkları büyük umutlar ve beklentiler acı

bir biçimde suya düşmüş oldu. Birçok insan, neyin ters gittiğine ve geleceğe yönelik ne gibi dersler çıkarılabileceğine dair derin tartışmalara girdi. Bu deneyimden, Avrupa ve dünya soluna dair neler öğrenilebileceği de tartışmalarda kendisine yer buldu. Varufakis, Syriza hükümetinden istifa edip *DiEM25* [Avrupa'da Demokrasi Hareketi 2025] adında, Avrupa'nın demokratikleşmesi için bir hareket kurdu. Yunanistan'ın Avro kuşağından çıkması gerektiğini savunarak Syriza'dan ayrılıp yeni bir siyasi parti kuranlar da oldu. Karitzis gibi birtakım kişilerse, yeni bir parti kurmak için değil, örgütlü yurttaşların günlük yaşamdaki temel toplumsal işlevleri üstlenebilme kapasitesini geliştirmeye dayalı yeni bir strateji deneyimlemek için partiden ayrıldılar. Böyle yaparken de, şu günlerde Yunan hükümetini etkili şekilde kontrol altında tutan AB ve IMF kurumlarının dayattığı acımasız kemer sıkma önlemlerine karşı 2010'dan sonra bir hayatta kalma stratejisi olarak kurulmuş dayanışma altyapısına başvurdular. Bu ağ; sağlık, gıda dağıtımı, çocuk bakımı ve eğitimin bazı veçheleri vb. temel toplumsal işlevlerin öz-yönetimini kapsamaktadır. Ayrıca, dayanışma hareketinin amaçları konusunda hemfikir olan ve çiftliklerini gıda dayanışması zincirlerine ve eko-tarıma yönelik eğitim merkezlerine dönüştüren küçük ve orta ölçekli çiftçilerin olduğu düşünülürse, tarımsal üretimle kurulan bağlantılar da giderek bu ağa dahil olmaktadır.

Bu dayanışma odaklı toplumsal örgütlerden bazıları, özellikle de gönüllü yürütülen sağlık merkezleri, aynı zamanda hem önemli hizmetler sunmakta hem de sosyal bakım hizmetlerine dair yeni ilişkilerin geliştirildiği birer laboratuvar işlevi görmektedir. Gönüllü bir psikolog, bir hastayla geleneksel ana akım bir hastanede kurduğu ilişki ile çalıştığı gönüllü klinikte kurduğu ilişki arasındaki farkı şöye tarif etmişti: "Dayanışma kliniğinde, ona bir birey olarak saygıyla davranabiliyor, bire bir iletişim kurabiliyordum. Ancak hastanelerde, kurum size öyle bir ilişki tarzı buyuruyor ki, hastalar daha çok üretim bandında giden fabrika ürünleri gibi. Klinikte, eşitlikçi bir ortam var. Hepimiz, hizmeti kendi başımıza yürüten gönüllüleriz; hastalarsa, dayanışma içinde olduğumuz yurttaşlar." Gelecekte bu tür hizmetleri üstlenmek için kamu hastanelerini yeniden kuracak kaynaklar bulunursa, bu psikolog ve çalışma arkadaşları, kendi kendini yönetmiş bir kliniğin işbirliğine dayalı, eşitlikçi kültüründen öğrendikleri yeni şeyleri uygulamaya başlayıp, sundukları hizmetin yönetimini ve niteliğini dönüştürebilirler.

Andreas Karitzis, Syriza'nın hükümet deneyiminin ardından ileriye doğru yeni bir yolun temeli niteliğindeki bu ağlara yönelmesine sebep olan şeyi, gayet iyi bir biçimde açıklamıştır:

> Yeni koşullar açısından anlamlı olmayı arzulayan bir strateji, temel toplumsal işlevleri yürütebilmek için gereken iktidarı elde etme görevini üstlenmek durumundadır. Seçkinlerin toplumumuz üzerinde kurduğu kontrole karşı koymak

> için gereken iktidarı elde etmenin tek yolu budur... İnsanların inançlarını ve taleplerini temsil etmek ile onların eylemlerini koordine etmek, kolaylaştırmak, desteklemek, beslemek ve bağlantılandırmak arasındaki dengeyi ayarlamamız gerekiyor. Dirençli ve dinamik toplumsal ekonomi ağları ve işbirliğine dayalı üretim faaliyetleri için güçlü bir "omurga"nın, demokratik olarak işleyen dijital toplulukların, altyapı tesisleri, enerji sistemleri ve dağıtım ağları gibi işlevler üzerinde topluluk denetiminin tesis edilmesine büyük katkıda bulunmak zorundayız. Seçkinlerin toplumumuzdaki temel işlevler üzerinde kurduğu kontrole karşı koymak için gereken bağımsızlık düzeyine ulaşmanın yolları bulunuyor.[16]

YENİ TÜR BİR PARTİ?

Bu durum, radikal bir siyasi parti ile parlamento dışı öz-örgütlenme arasındaki ilişkinin radikalleştirilmesinin önemini artırmaktadır. Her şeyden önce, siyasetle ekonominin birbirinden ayrılmasının üstesinden gelmenin önemine işaret etmektedir. Bu ayrıştırma, feodalizmden kapitalist piyasaya ve temsili demokrasiye geçişten miras kalmış, daha sonra ise işçi hareketinin endüstriyel ve siyasi kanatları arasındaki ayrılıkla yeniden üretilmiştir. Ekonomi ve siyaset arasındaki bu ayrım ve sendikalara uygulanan (çoğu zaman gönüllü gerçekleşen) siyasallaşma yasağı, işçilerin kolektif dönüştürücü kapasitesini ortaya koyma potansiyelini azaltmıştır. Dönüştürücü parti-sendika ilişkilerinin değiştirmek zorunda kalacağı bir şeydir bu. Böylesi bir değişim, değişime adanmış bir parti açısından merkezileştirilmiş devlet gücünün temel stratejik hedef olduğunu düşünen, hâlâ önemli bir yere sahip zihniyetten bir kopuş yaşanmasını da gerektirecektir.

Değişik bilgi biçimlerine -dolayısıyla bireyselleştirilmiş ancak aynı zamanda paylaşılan ve işbirliğine dayalı yaratıcılığa- dair bir kavrayıştan doğan strateji ve örgütlenme nosyonunda parti, özel olarak siyasi temsile odaklanan bir örgüt olmaktan ziyade, bir deneyim ve kapasite inşa etme kaynağıdır. Gelecek bir zamanda hükümetin kalelerini ele geçirme peşinde koşan bir ordu olmaktan ziyade, bugün dönüştürücü kapasite olarak iktidarın inşasını hızlandırama işlevi görür. Dolayısıyla, partinin temsili rolünün hâkim olmasına izin vermektense, siyaset ile gündelik maddi ve kültürel yaşam arasında tahayyül ettiğimiz gelecekteki ilişkileri bugünden deneyimlemenin ve önceden hayata geçirmenin aracı olan bir parti tasavvur etmemiz gerekiyor. O zaman ortaya koyduğu çalışmalar, günlük üretime ve yeniden üretime dayalı hale gelir; göreviyse, yurttaşların kendi kendini yönetme ve toplumsal ve ekonomik dönüşüm kapasitelerini inşa edip bunu gerçeğe dönüştürmek olur. Bu amaç uğruna işçi ve toplum örgütleriyle birlikte çalışma yürütür.

Dönüştürücü kapasite olarak iktidarın siyasi iktisadı kapsayacağı ve yeni şekillerde siyaseti ve ekonomiyi bir araya getireceği düşünülürse, o halde

yeni türde bir radikal parti, dikkatleri makro-ekonomik akışlardan (para arzı, vergilendirme seviyeleri ve ticaret mevzuatı) ve mülkiyetin bütünüyle ulusal olan kurumsal yapısından, üretimin içeriğine ve toplumsal örgütlenmesine ilişkin sorulara yöneltmek durumunda kalacaktır: Ne amaçla üretim? Hangi teknolojiyle? Hangi çevresel ve toplumsal sonuçları doğurarak? Kimin bilgisinden yararlanarak, işçilerle ve tüketicilerle ne tür ilişkiler kurarak? Bir gezegen olarak dünyanın daha düşük karbonlu bir ekonomiyi zorunlu kılıyor olması, günümüzde dönüştürülmüş üretim ilişkileri yaratmayı ya da en azından bunun örneklerini oluşturmayı ayrıca teşvik etmektedir (ve bu ilişkilerden, devlet desteği için ulusal politikalar üretilip yaygınlaştırılabilir). Bilgi İletişim Teknolojileri devrimi ve internet ağı, toplum -ve ekoloji- yönelimli yeni bir ekonominin yaratılması adına potansiyel fırsatlar (ve problemler) ortaya çıkarmıştır ve bugün sektöre egemen olan tekellere meydan okumaktadır. Yeni parti, politikalarında ve pratiğinde bu yeni olanakları dikkate almalı ve dolayısıyla bu olanakların geliştirilmesine odaklanmalıdır. 19. yüzyılın başlarından bu yana düşünceleri ve kurumları kıskacında tutan siyaset-ekonomi-toplum arasındaki ayrılığı ortadan kaldırarak, yeni üretimle iştigal edenler için siyasi bir alan işlevi görebilir.[17]

Bu durum, kendi kendini yetiştirmeye dayalı ve küresel ölçekte ortaya çıkan birçok toplumsal yenilikle ilişki içinde olan bir parti üyeliğini beraberinde getirebilir. Açık kaynaklı yazılım, işbirliğine dayalı platformlar, ortaklaşa tüketim, gıda yetiştirmeye ve tüketmeye, enerji üretmeye ve tüketmeye, hızlı ulaşıma, ticaret ve finans biçimlerine, önleyici sağlık hizmetlerine ve halk sağlığına, kültürel üretime ve yeterli bir yaşamın diğer bütün veçhelerine dair yeni yöntemler, bahsi geçen toplumsal yenilikler arasında bulunmaktadır. Bunlar prefigüratif, hızlandırıcı nitelikteki bir partinin yaşam kaynağı olacak bilgi sahibi yurttaşların çağdaş katılım biçimleri olacaktır.

Hâkimiyet olarak iktidar, her zaman, iktidarın en belirgin şekilde hükümet aracılığıyla kullanıldığını, bunun da devlet iktidarının belirli yönlerini dönüştürücü kapasite olarak iktidar kaynaklarına çevirebileceğini ima etmiştir. Fakat bütün kurumlar gibi, devlet kurumları da, insanların yeniden üretebileceği ya da reddedebileceği ve bazı durumlarda da dönüştürmek adına hareket geçebileceği toplumsal ilişkilere bağlıdır. Ben buna, "reform ya da devrim" modeline içkin olan isyancı modelden farklı olarak, ama karşı karşıya kalacağı direnişi, yoğun çatışma olasılığını ve radikal kopuş anlarını küçümsemeden "devrimci aşamacılık" adını vereceğim. Dönüştürücü bir parti için, nihayetinde iktidara geldiğinde gerçekleşecek daha geniş çaplı düzen değişikliğine hazırlık yapmanın bir yolu olarak bugün prefigüratif değişimi destekleme fırsatı, merkezi hükümetlerin kemer sıkma politikaları dayatmasıyla giderek daha fazla saldırıya uğrayan yerel yönetim düzeyinde bulunabilir. Dönüştürücü,

hızlandırıcı bir parti için hem deneyim ve öğrenme alanı, hem de seçilmiş hükümet ile örgütlü yurttaşlar arasındaki iktidar paylaşımı konusunda üyeleri partinin yeni kültürüne uygun şekilde eğitmenin temeli olarak yerel yönetimlerin kullanması önem taşıyacaktır. Şehirler özellikle hem yurttaşların düzenli olarak resmî ve gayri resmî öz-yönetim biçimleriyle iç içe olduğu hem de yurttaşları desteklemek ve onların kapasitelerini teslim etmek için mekanizmaların en kolay şekilde yaratıldığı yerler olma eğilimindedir. Şehir yönetimi de, radikal bir partinin iktidarını sağlamlaştırabileceği ve merkezî devlet iktidarını elde edebilme kabiliyetini geliştirebileceği kurumsal bir alan olabilir. Dolayısıyla, herhangi radikal bir partinin iktidarın şehirlere ve bölgelere devredilmesi için kampanya yürütmesi son derece önemlidir.

Bütün bunlar, seçimlere odaklanan, devlet gücüne itaat eden ve sendika bağlantıları hakkında savunmacı bir tavır sergileyen, bildiğimiz haliyle İşçi Partisi'ne çok uzak gibi görünebilir. Ancak başka bir anlamda, parti kökenlerinde gömülü olan gelenekleri modern biçimde devam ettirmektedir. Partinin sadece ortak mülkiyete değil, aynı zamanda "her endüstri ve hizmetin halk tarafından yönetilip denetlenmesine", "ister kol ister beyin gücüyle çalışsınlar, işçilerin endüstrilerinden hak ettiklerini tam olarak almalarına ve bunun en adil dağıtımına" da adanmışlığını vurgulayan meşhur Dördüncü Madde'yi (*Clause 4*) anlamlı kılan geleneklerdir bunlar. Burada vurgunun "kol ve beyin gücüyle çalışan işçiler" kısmına yapıldığına ve bariz bir biçimde devlet ya da kamu yönetiminden ve denetiminden değil, halk yönetiminden ve denetiminden bahsedildiğine dikkat etmek gerekiyor.

Bunun olası sonuçlarından birisi şüphesiz şudur: İktidarı elde etmeye hazırlanırken ihtiyaç duyulan İşçi Partisi liderliği, gölge kabinesini devlet meselelerini yönetmeye hazırlamakla kalmayıp, aynı zamanda "her endüstri ve hizmetin halk tarafından yönetilip denetlenmesi" süreci için üyeleri, destekçileri, işçi hareketi ve toplumsal ittifakları arasında eğitimi sağlamlaştırmakla ilgilenen bir liderliktir. Corbyn'in hem birtakım girişimleri, hem de çeşitli taahhütleri liderliğinin bu tür bir sürece potansiyel olarak ne kadar açık olduğunu göstermiştir: Parti Manifestosu'nun halkın katılımıyla tanzim edilmesi, anayasal reform için katılımcı süreçler başlatılması, bir "Silah Dönüştürme Ajansı" kurulup işçilerin savunma sektörüne dahil edilmesi ve onların becerilerinin de katkı sunabileceği toplumsal açıdan yararlı alternatif projeler ileri sürülmesi ... PLP içerisinde bu türden girişimlere nasıl bir muhalefet yapılmaya devam edilirse edilsin, bunların hayata geçirilebilmesi için parlamento dışında kaynak ve irade sıkıntısı bulunmamaktadır.

Halihazırda hem kemer sıkmaya karşı direnen hem de yeni alternatifler üretip insanları buna dahil eden birçok girişim mevcuttur. Ulusal Öğretmenler Sendikası'nın ailelere ve toplumun daha geniş çevrelerine ulaşan son zaman-

lardaki olumlu kampanyalarının yanı sıra, demokratik biçimde örgütlenen yenilenebilir enerji kaynaklarına dair deneyimler etrafında şekillenen çevre hareketinde ve toplum yararını düşünen, işbirliğine dayalı barınma fikirlerini öne çıkarıp kiraların kontrol altında tutulmasını savunan barınma hareketinde de bu girişimlere verilebilecek iyi örnekler bulunmaktadır. Şehirlerimizin geleceğinden kaygı duyan genç aktivistlerden oluşan bir kuşak, 1980'lerin başlarındaki Büyük Londra Meclisi gibi radikal yerel yönetimlerin tarihini yeniden ele alıp popülerleştirmektedir. Ayrıca, konu siyasi reform olunca, İskoç bağımsızlık hareketinin (*Radical Independence Campaign*, RIC) yükselişi, İskoç Ulusal Partisi'nden bağımsız olarak tabandan gelen biçimiyle sınırın öte yakasında da yankı bulmuş, demokratik bir anayasanın gerekliliğinin acil ve olanaklı olduğunu göstermiştir. Bunun yanı sıra, milletvekillerinin halktan uzaklaşması ve Corbyn'in liderliği başlığındaki kriz, İngiliz devletini demokratikleştirme meselesini hem İşçi Partisi'nin tabanı hem de daha geniş sol kesimler adına yakıcı bir mesele haline getirmektedir. Gereken şey, Britanya'nın yazılı olmayan anayasasına ve bundan türeyen -kapsamlı himaye yetkilerinden nükleer düğmeye basma ve genel olarak İngiliz devletinin devamlılığını koruma yetkisine kadar uzanan- geniş ancak şeffaf olmayan yürütme yetkisine tatmin edici bir alternatifin yaratılacağı, bütünüyle katılımcı bir süreçtir. Corbyn'in liderliğinin ortaya çıkardığı dinamiklere dair, müesses nizamın en çok korktuğu şey tam da budur; yani, "parlamenter sosyalizm"in ötesinde dönüştürücü bir siyaset ortaya koymaya yönelik demokratik potansiyel.

NOTLAR

1 Bkz. Hilary Wainwright, "The Making of Jeremy Corbyn", *Jacobin*, Mart 2016; Richard Seymour, *Corbyn: The Strange Rebirth of Radical Politics*, Londra: Verso, 2016.

2 Yeni İşçi Partisi'nin parti yönetimine dair kusursuz, eksiksiz ve bilgi dolu bir çalışma için bkz. Lewis Minkin, *The Blair Supremacy. A Study in the Politics of Labour's Party Management*, Manchester: Manchester University Press, 2014. Bölüm 12, aday seçiminin nasıl idare edildiğini incelemektedir.

3 John McDonnell, "We're Standing Up for Democracy in the Party – For Members to Choose the Leader", *Red Pepper*, Temmuz 2016.

4 Ralph Miliband, *Parliamentary Socialism: A Study in the Politics of Labour*, Londra: Merlin Press, 1972 [1961]; Hilary Wainwright, *Labour A Tale of Two Parties*, Londra: Chatto ve Windus, 1987. Ayrıca, Leo Panitch ve Colin Leys, *The End of Parliamentary Socialism*, Londra: Verso, 2001.

5 Miliband, *Parliamentary Socialism*, s. 13-14.

6 Miliband, *Parliamentary Socialism*, s. 16.

7 Richard Crossman, "Introduction to Walter Bagehot", *The English Constitution*, Londra: Harper Collins, 1988.

8 Minkin, *The Blair Supremacy*, bölüm 12.

9 Ayrıca, kamu sektöründen gelen kadın sendika üyesi oranının giderek artmasıyla birlikte, 1960'ların ve 70'lerin endüstriyel sendikalizminin karşılığı daha da azaldı.

10 En dikkat çekeni ise, Durham Madenciler Birliği'nin Genel Sekreteri Davey Hopper'dır; üzücüdür ki, bundan birkaç hafta sonra hayatını kaybetmiştir.

11 Daha geniş bir bağlama dair müthiş bir çözümleme için bkz. Peter Mair, *Ruling the Void: The Hollowing of Western Democracy*, Londra: Verso, 2013.

12 Aslında, otoriteye bu meydan okuyuşun düşünmediğimiz gerici bir yönü de bulunmaktadır. Kamu kaynaklarının yönetimine dair toplumsal kriterlerin önemini inkâr eden ve suçlama kültürü yaratan bir bireyciliği beslemiştir.

13 Ayrıntılı raporlar için bkz. H. Wainwright, *The Tragedy of the Private; the Potential of the Public*, Cenevre: Public Service International and the Transnational Institute, 2014.

14 Nick Buxton'ın gerçekleştirdiği Yanis Varufakis röportajı, "We Need a New Movement for Democracy in Europe", *Red Pepper*, Ocak 2016.

15 Andreas Karitzis, "The 'Syriza Experience': Lessons and Adaptations", *Open Democracy*, 17 Mart 2016, şuradan ulaşılabilir: www.opendemocracy.net.

16 Karitzis, "The Syriza Experience".

17 Bu argümanlar, düşünce kuruluşu Compass tarafından çevrimiçi olarak yayımlanmak üzere basılı halde yayımlanmamış bir Robin Murray makalesinden yararlanmaktadır: ed. Indra Adnan "21C Party: Are You Being Served?", Eylül 2016, www.compassonline.org.uk

Günümüz Radikal Solunda Avrokomünizmin Mirası

Fabien Escalona

Avro-komünizm, bizzat Marksizm gibi, kriz içindeyse, bunun sebebi partilerin farklı türden bir strateji geliştirmeye çalıştığı deneysel bir aşamada olmamızdır.

Nicos Poulantzas, 1979

Avrupa radikal solu genel olarak ana akım siyasi gözlemcilerin ilgi alanına girmemiş olmasına karşın, son zamanlarda medyada kendine kayda değer bir yer edinmiştir. Bu tür sunumlar, çoğu zaman, iki simetrik tuzağa düşmüştür. Bir yandan sol partiler zaman zaman tarihsel gelişimleri incelenmeden bütünüyle yeni yapılarmış gibi sunulmuştur. Diğer yandansa, birçok başyazar ve hatta akademisyen, bu örgütlerin özgün yönlerine dikkatini pek az vermiştir. Bazıları onları aşırı solun nahoş bir simgesi, bazıları da yeniden dirilen "geleneksel" (ve dolayısıyla tehlikesiz) bir sosyal demokrasi olarak yorumlamıştır. Aslına bakılırsa, en kayda değer seçim başarılarını gerçeğe dönüştürmüş olan partiler, kesinlikle "yeni" radikal bir sola[1] aittir; ancak teorik yönelimleri ve karşılaştıkları stratejik zorluklar, bugün büyük ölçüde unutulmuş olan bir tarihsel kesitte, yani Avrokomünizmin tarihsel kesidinde yankı bulmaktadır.

Son zamanlarda yaşanan çeşitli gelişmeler, bizi 1970'lerin ortalarından 1980'lerin başlarına uzanan bu serüveni yeniden değerlendirmeye davet ediyor. İlk olarak, aynı yoğunlaşmayı, sol partilerin görünüşe göre yeniden ortaya çıkmakta olduğu Güney Avrupa'da da gözlemlemekteyiz; bu durum, toplumsal dönüşüm taraftarları arasında büyük umutlar yeşertmektedir. Kırk yıl önce, bu tür insanlar her şeyden önce Fransa'ya, İtalya'ya, İspanya'ya ve bunlar kadar olmasa da Portekiz ve Yunanistan'a bakıyorlardı. Bugün, en çok dikkat çeken ülkelerse (Syriza'nın iktidara geldiği) Yunanistan ve (Podemos'un yükselişte olduğu) İspanya'dır; bununla birlikte, Sol Blok'un (*Bloco de Esquerda*)

ve Birlikçi Demokrasi Koalisyonu'nun (*Coligação Democrática Unitária*, Komünist Parti ile Yeşiller Partisi arasındaki ittifak) Antonio Costa hükümetini desteklediği göz önünde bulundurulursa Portekiz de dikkate değerdir.

İkinci olarak, her iki dönemde de, bu ülkelerin hepsi hem yapısal bir kapitalist kriz hem de siyasi bir kriz deneyimlemiştir. Bu zemini vurgulayan Fernando Claudin, 1977 yılında mevzubahis olanın, "gelişmiş kapitalizmin bu güçsüz halkalarının her birinde" gözler önüne serildiği üzere, "kapitalizmin küresel krizinin sonucu" olduğunu yazmıştı.[2] Sosyo-politik bloklar İtalyan Hıristiyan Demokrasisini desteklerken, Fransız Gaullecülüğü ve İspanyol (post) Francoculuğu aşınmış, sosyalist işçi hareketinin örgütleri büyümüştür. Benzer şekilde, Güney Avrupa'daki parti sistemleri şu günlerde hem radikal sol hem de geleneksel iktidar partilerinin düşüşü tarafından sarsılmaktadır. Sözü geçen iktidar partileri, kemer sıkma politikalarını desteklemiş olup, itibarları çeşitli yolsuzluk skandallarıyla zedelenmiştir.[3] İspanya'da, Podemos'un söylemi bile, kriz içindeki bir rejimin teşhisi etrafında şekillenmektedir. Seçkinler arasındaki bir uzlaşmanın meyvesi olan 1978 Anayasası'nın, ya giderek karşı çıkılan ya da çökme sürecinde olan üç dayanağı bulunuyordu: parlamenter bir monarşi, merkez sağ ile merkez sol arasındaki iki parti sistemi ve "asimetrik federalizm" olarak nitelendirilen bir toprak modeli.

Üçüncü olarak, her iki dönem de sosyal demokrasinin daha solunda konumlanan partilerin iktidara gelişinin uluslararası ölçekteki sonuçlarına ve olası ikincil etkilerine dair endişe uyandırmıştır. Bu kırk yıl önce, Batı ile Sovyet blokları arasındaki karşı karşıya gelişi farklı bir yere evriltebilirdi; aynı zamanda da, Batı'daki sosyal demokrasiyi ve Doğu'daki muhalif sosyalistleri kamçılayıp radikalleştirebilirdi. Günümüzde ise, hem Alman "ordoliberal" Avrupa Birliği (AB) kavramına yönelik potansiyel bir karşı çıkış hem de muhafazakâr ve neoliberal sağ ile gizli anlaşmalarından vazgeçmeleri için merkez sol partiler üzerinde artan bir basınç şeklini almaktadır.

Farklılıklar elbette çok fazla ve çok önemli. Radikal sol İber ülkelerinde ve Yunanistan'da yenilenmiş olmasına rağmen, Fransa ve İtalya'da durum böyle değildir. İber ülkeleri ve Yunanistan geç demokratikleşmiş olup, yeterli uyum mekanizmaları geliştirilmeksizin daha güçlü rakiplerin hâkim olduğu bir ekonomik ve parasal kuşağa geç entegre olmuşlardır. Sonuç olarak kriz, bunların oluşturduğu güney Avro bölgesini özellikle kuvvetli biçimde sarsmıştır. Bu durum, 1970-80'lerdeki geçişler süresince sağlanan uzlaşmaların meşruluğunu baltalamıştır. Fransa ve İtalya'nın bu krizden "korunmuş" olmasının tek nedeni, bu devletlerin bir Avrupa toplumu inşa etme yönündeki tarihsel projenin göbeğinde yer almaları değildi. Her şeye rağmen, Yunanistan gibi İtalya da, politikaların denetlenmesi adına teknokratik rejimlerin kurulmasını isteyen Avrupalı yetkililerin isteği doğrultusunda bir hükümet değişikliği

yaşamıştır. Bunun karşılığında ise, bu durum, her iki örnekte de parti sisteminin dengesini bozan bir muhalefet partisinin yükselmesine yol açmıştır.[4] Fakat bunun öncesinde sol, İtalyan Komünist Partisi'nin (*Partito Comunista Italiano*, PCI) sosyal demokratikleşme kararının ardından parçalanmış, dolayısıyla entelektüel ve aktivist sermayesinin önemli bir kısmını yitirmiştir. Sonuç olarak, 2008 krizinin açtığı fırsat kapısından hiçbir önemli güç geçememiştir. Öte yandan, Almanya ile ilişkisi her ne kadar Almanya'nın lehine olacak şekilde açıkça dengesizleşse de, Fransa, ülkenin borç krizi tarafından silip süpürülmesinden kaçabilecek kadar direnç sergilemiştir. Ülke "sorunlu bir ailenin ortanca çocuğu"[5] haline gelmiştir; çünkü şimdilerde, kesin bir kopuş yaşayacak kadar ileri gitmeksizin, periferiyi yola getirmek için en güçlü öznelerle birlikte hareket etmeyi kabul etmiş durumdadır.

Bu durum bizi, Avrupa bütünleşmesinin kaydettiği önemli ilerlemelerin, sosyalist hedefleri bulunan kemer sıkma karşıtı partiler açısından zorlu bir stratejik alan açarak Avrokomünist evreyle bir başka önemli fark teşkil ettiğini vurgulamaya sevk etmektedir. Avro bölgesi krizi, kapitalizmin yapısal krizinin veçhelerinden yalnızca biri olduğu düşünüldüğünde, kuşkusuz *kendisine özgü* birtakım zorluklar ortaya çıkaracaktır. Ayrıca, mevcut küresel krizin doğası, 1970'lerdekiyle tıpa tıpa aynı değildir. İşçi hareketindeki örgütler muhtemelen zirvelerini yaşıyor olmasına karşın, 1970'lerdeki kriz, Fordist-Keynesçi kapitalist birikim konfigürasyonun tükenmesinin sonucuydu. Şimdiyse, (devletler, firmalar, sosyal sınıflar vb. arasında) ortaya çıkardığı dengesizlikleri artık zapt edemeyen bir neoliberal konfigürasyonla karşı karşıyayız. Dünyanın hiçbir bölgesi bundan uzakta kalamamışken, "seküler durgunluk" hipotezi kuvvetlenmekte ve daha da yıkıcı birikim stratejilerinin gelişmesi tehdidi artmaktadır. Bu sırada, medeniyete ve insanlığın ilerleyişine dair alternatif bir anlayış sunabilen "muhalifet altyapıları" ciddi ölçüde zayıflamıştır. Buna paralel olarak, (kamu alanlarının işgal edilmesi gibi) yeni protesto biçimleri, hem dünyayı değiştirmek isteyenler hem de sıradan yurttaşlar için giderek itici hale gelen geleneksel siyaseti çoğu zaman reddetmektedir.[6]

Bu farklılıklara rağmen, Avro-komünist kesitten kalan çeşitli stratejik tartışmaların günümüzde hâlâ karşılığı bulunmaktadır. Bu tartışmalar radikal solun hem marjinallikten hem de normalleşmeden kaçabilme, başka bir deyişle, dönüşüme yönelik arzuları mevcut kuruluşlarca soğurulmadan ya da tasfiye edilmeden iktidara yaklaşabilme kapasitesini konu edinmektedir. Aslına bakılırsa, Avrokomünist miras, esin kaynağı (sosyal demokrasi ile aşırı sol arasında bir orta yol arayışı) ve (güncel Avrupa toplumlarına ve bu toplumların altını üstüne getiren otoritelerin çoğulluğuna uyarlanmış bir strateji tarif etmesi açısından) potansiyel değerinin yanı sıra, (özellikle kapitalist devletle olan ilişkiye dair) çözülmemiş problemler açısından da zengindir.

AVROKOMÜNİZM NEYDİ

Avrokomünizmin tarihsel olarak doğuşunun iki boyutu bulunuyordu. Bunlardan ilki, uluslararası komünizmin yaşadığı değişimlerinden kaynaklanmıştı. Claudin, Avrokomünizmi, daha önce Çin'le yaşanan kopuşun ortaya çıkardığı "Doğu sapması"nı takip eden bir "Batı sapması" olarak tasvir etmişti.[7] Onun yorumuna göre, Avrokomünizm, Komünist "dünya partisi"nin, ya da başka bir deyişle Sovyetler Birliği'nin komünist partilerin pratiğini düzenleme iddialarının sahip olduğu çelişkilerin son aşamasını temsil ediyordu. Ekim Devrimi'nin (ilk başlarda) ortaya koyduğu özgürleştirici alan sayesinde, komünistlerin gözünde bu devletin elde ettiği meşruiyet, aslında yeni bir egemen sınıf yaratan ve gerçek anlamda demokratik olan her alanı yok eden bir rejimin söz konusu olduğunun anlaşılmasını uzun bir süre engelledi. Sovyet Devleti liberal demokrasilerle ittifaka girdiği iki dönem boyunca (1934-38 ve 1941-47), komünist partilerin çoğulcu halk cephelerinde yer almasına müsaade etmişti. Buna rağmen, her seferinde dünya komünist hareketindeki başrolünü yeniden tasdik etti ve "sosyalizme giden ulusal yollar" hipotezini hükümsüz kıldı. Her şeyden önemlisi, bu açılma dönemleri temel olarak, bir kez değiştiklerinde, kardeş partileri Kremlin'in kendi farklı çıkarları çerçevesinde çizdiği yeni çizgiyi benimsemeye zorlayan stratejik tercihlere bağlıydı.

Moskova'nın Doğu'dakine oranla daha az baskı aracını kullanıma soktuğu Batı ülkelerinde, bu tür bir tabiliğe karşı direniş bilhassa (Budapeşte'de işçi konseylerinin dağıtıldığı) 1956'dan ve (Prag Baharı'nın bastırıldığı) 1968'den sonra yoğunlaştı. SSCB'nin emperyalizmi ve onun halk iradesini ayaklar altına alması, demokratik değerlerin reddedilmesinin siyasi marjinalliğe giden tek yönlü bilet haline geldiği toplumlarda fark edilmeyecek gibi değildi. Buna ek olarak, özellikle Fransa ve İtalya'da birçok başkaldırının patlak vermesi (sendika federasyonlarını bataklığa sürükleyen işçi itaatsizlikleri, öğrenci ayaklanması, feminist ve ekolojik talepler vb.) de, 1968'deki altüst oluşa damga vurdu. "Sınıf konumlanışları"ndaki artan karmaşıklık ve hedonist, anti-otoriter değerlerin yükselişi, yalnızca Marksizm-Leninizmin yıpranmış şemalarıyla anlaşılması kolay olmayan çatışmaları beslerken, Batılı yurttaşlardan oluşan geniş kitle, temsili rejimlerin çoğulculuğuna kazandırıldı. Sonuç olarak, Sovyet iktidarının eylemlerinin *ve* ideolojisinin, Batılı komünist partilerin içinde bulundukları rekabet ortamında giderek daha fazla engel teşkil ettiği görüldü. Bu durum, sosyalizme giden bağımsız bir yol izleme dürtüsünü artırdı. Gramsci'nin Batı Avrupa'daki devrimci stratejinin bir "manevra savaşı"ndan ziyade bir "mevzi savaşı"ndan oluşması gerektiği yönündeki argümanı, her zamankinden daha geçerli görünüyordu.

O dönem birbirini izleyen çeşitli aşamalar, (söz konusu partilerin yalnızca suskunlukla benimsediği bir kavram olan) "Avrokomünist" adı verilen yönelimin oluşmasına yol açtı. 1969'da, komünist partilerin üçüncü dünya konferansı sırasında, (özellikle İtalyanlar ve İspanyollar olmak üzere) çeşitli temsilciler, Komünist aile içerisindeki demokratik merkeziyetçiliği eleştirdiler. İzleyen yıllara Sovyet devletinin özgürlüklere saldırdığına dair ithamlar damga vururken, PCI (İtalya Komünist Partisi), Temmuz 1975'te Livorno'da İspanya Komünist Partisi'yle (PCE) ve Kasım 1975'te Roma'da Fransız Komünist Partisi'yle (PCF) iki deklarasyon imzaladı. Bu deklarasyonlar, Doğu'daki rejimlerin izlediği yol ile ters düşen ortak bir sosyalist geçiş anlayışını resmileştirdi. Örneğin, Roma Deklarasyonu'nda parti çoğulculuğuna bağlılık, sendika bağımsızlığı, iş yerinde demokrasinin geliştirilmesi ve devlet liderliğinin işçi sınıfına açılması yer alıyordu. Ayrıca, imzacılar şunu da belirtmişlerdi: Bu kararlar, "ülkelerindeki özgül tarihsel ve nesnel koşulların çözümlenmesinden" ileri geliyordu; ki bu fiilen bir bağımsızlık talebiydi.

Bunun ardından birtakım çarpıcı açıklamalar geldi. PCE lideri Carillo 1976 yılında "Moskova artık bizim Roma'mız değildir," dedi. PCI lideri Berlinguer ise Aralık 1981'de Polonya'da sıkıyönetim ilan edilmesine tepki göstererek, "Ekim Devrimi'nin itici gücünün ve Doğu Avrupa toplumlarının yenilenme kapasitesinin tükendiğini" belirtti. Bu sırada, PCF yeniden oldukça ortodoks konumlara gelse bile, Avrokomünist tezler Güney Avrupa'nın bir hayli ötesine geçti; gazetecilerin ve araştırmacıların "Avrokomünist" etiketini İngiliz, İsveçli, İsviçreli ve hatta Belçikalı komünist partilere kondurmasına yol açtı. Komünistler, Üçüncü Dünya'nın bağlantısızlar hareketine giderek daha fazla destek verirken, sosyalist ya da sosyal demokrat liderlerle ikili ilişkiler kuruluyordu. Bütün bu iniş çıkışlar, işçi hareketinin tarihsel yenilgilerini ve çatlaklarını aşabilecek bir "üçüncü yol" arayışına işaret ediyordu.[8]

Bu noktada, Avrokomünizmin tarihsel olarak ortaya çıkışının ikinci boyutunu gözlemliyoruz. Bu boyut, çağdaş radikal solu çok daha fazla ilgilendiriyor. Avrokomünist serüven, her daim azınlıkta kalmış ya da yenilmiş bir fikir ve pratikler akımının dışavurumlarından biri olarak; yani anti-kapitalist, ama aynı zamanda liberal ve çoğulcu olan, insanlara toplumsal ilişkilerini demokratik ve bilinçli olarak geliştirme olanağı tanımak için hem devlet hem de meta fetişizmlerinin aşılmasını öngören bir sosyalizm olarak yorumlanabilir. Geçmişte sosyal demokrasinin başlıca dışavurumlarından birisi olduğu bu akım, Jean Jaurès'nin entelektüel evriminde, iki savaş arası dönemdeki Avusturya Marksizminde ya da günümüzde bazı İşçi Partisi destekçileri tarafından tanımlanan lonca sosyalizminde tespit edilebilir.[9] Devletteki eylem ve üretim noktasındaki eylem arasındaki aşırı katı ayrımın reddedilmesi, kurumsal aygıtları demokratikleştirme isteği, ahlâki ve yalnızca maddi olmayan

bir ilerleme kaynağı olarak sosyalizm anlayışı gibi ele alınması hâlâ dikkat ve ustalık gerektiren çeşitli konular, bu akımın özelliklerinden olagelmişti. Bu açıdan Avrokomünizm, dönemin şartlarında, demokratik sosyalizmin önündeki o ebedi zorluğa yanıt üretmeye çalışmış; kapitalizmin yalnızca reformist biçimde idare edilmesi ve devlet gücünün şiddet yoluyla ele geçirilmesi (ki bu, bireysel özgürlüklere düşman olan yeni bir oligarşinin oluşmasına yol açacaktı) arasında stratejik bir yol bulmak için çabalamıştı.

1960'larda ve 1970'lerde, diğer siyasi güçler de, ister yeni bağımsız oluşumlarla (örneğin, de Gaulle karşıtı, sömürge karşıtı ve anti-Stalinist fikirleri paylaşan hem devrimci hem de reformist grupları bir araya getiren Fransa'daki küçük *Parti Socialiste Unifié*) ya da "eski" sosyal demokrat partiler bünyesinde bu zorlukla karşı karşıya kaldılar. Örneğin İşçi Partisi'nde Tony Benn, işçilerin denetimine, kamusal kararların şeffaflığına, bürokrasiyle mücadele etme yöntemlerine ve siyasi faaliyetlerin parlamenter alanın ötesini de kapsayacak şekilde genişletilmesine dayanan bir sosyalizmi savunuyordu. 1971'de Epinay'da yeniden doğan Fransız Sosyalist Partisi'nde (PS), kamulaştırma ve demokratik planlamanın yanı sıra, öz-yönetim de kapitalizmin alternatifi olabilecek bir düzenin hedefleri arasında gösterilmişti. O dönem CERES'in (Centre d'études, de recherches et de réflexions socialistes [Sosyalist Eğitim, Araştırmalar ve Çalışmalar Merkezi], PS'nin en önde gelen solcu fraksiyonu) lideri olan Jean-Pierre Chevènement, hem Doğu'daki kışla sosyalizminin "postallarından" hem de Batı sosyal demokrasisinin "terlik gıcırtılarından" kaçınılması gerektiğini ileri sürmüştü. Bir diğer solcu lider Jean Poperen, uzun bir süre boyunca, toplumu beceriye dayalı toplum mühendisliği aracılığıyla dönüştürme iddiasında olanların "sosyal-teknokratik" illüzyonuna karşı uyarıda bulunmuştu. İsveç'te öz-yönetim ideali, sosyal demokratik ve sendikacı solun bir kısmınca kabul edilmişti.[10] Bu fraksiyonların projelerinin belirli sınırları bulunuyordu, ama yine de işçi hareketinin önceden çok kapalı olduğu demokratik taleplerin meşrulaştırılmasına katkıda bulundular.

Avrokomünizm için de aynısı söylenebilir. Avrokomünist eğilimin getirdiği yenilik, kelimenin gerçek anlamıyla ekonomik ilişkilerin bulunduğu alanın dışında cereyan eden özgürlükçü mücadeleleri birleştirme iradesinde yatıyordu. Bu evrim, (sol kanatlarında durum biraz daha az böyle olsa da) siyasi örgütler düzeyinde ürkekliğini sürdürdü, ancak bu türden taleplere karşı hassas olan entelektüellerce daha da geliştirildi. Örneğin, Christine Buci-Glucksman, sosyalizmin ister bürokratik, ister cinsel ya da ister teknolojik kökenli olsun, bütün hâkimiyet biçimleriyle ilgilenmesi gerektiğini vurguladı. Onun bakış açısına göre, "birkaç alanı kesen çatışma"yı ifade edebilecek tek şey, siyaseti "yalnızca devlet *içinde* değil, devletle *ilişkili olarak* da düşünmesi gereken bir 'demokratik tarihsel blok'tu.

Avrokomünizmin getirdiği diğer önemli yenilik, sosyalist geçişin başlatılmasının, "üstten (kurumlardan) gelen hareket" ile "alttan (toplumdan) gelen hareket" arasındaki diyalektik bakımından düşünülmesine yönelik yeni bir çabada yatıyordu. Nicos Poulantzas, devletin egemen sınıfın elinde basit bir araç olmadan da, anti-kapitalist hareketlerin dezavantajına olacak şekilde, yapısal olarak ne derece taraflı olduğunu, bu yüzden mevcut iktidar merkezleriyle uğraşılırken toplumsal hayatın düzenlenmesi için özerk ve alternatif alanların da yaratıldığı ikili bir strateji geliştirilmesi gerektiğini entelektüeller arasında en iyi gösteren kişiydi.[11]

Böylece Avrokomünist serüven, çağdaş radikal sol oluşumların hâlâ faydalanabileceği birçok fikir geliştirdi. Günümüzde Güney Avrupa'da atılıma geçmiş partiler, (en azından ilk başta) bir öncülük rolü iddiasında bulunmaksızın, fakat iktidarı ele geçirme iradesi sergileyerek toplumsal hareketlerin dinamiğine eşlik etme konusunda başarıya ulaşmıştır. Ayrıca cinsiyet, ekoloji, insan hakları ve özerklik gibi meseleleri ilerici bir şekilde gündemine alarak yeni seçmen kuşaklarını da cezbetmiştir. Son olaraksa, yurttaşların erişimine açma ve halkın hizmetine sokma sözü verdikleri devlet aygıtlarının dışarısında yer almalarından da yararlanmışlardır. Luke March'ın krizin öncesinde belirtmiş olduğu üzere, en fazla gelişim potansiyeli barındıran radikal sol partiler, Komünist kimliklerini ne pahasına olursa olsun korumuş olanlar değil, bu ailenin "demokratik-sosyalist" koluna ait olanlardır.[12] Bir anlamda yeni ortaya çıkmakta olan radikal sol, Komünist geleneğin içerisinden atılım yapma girişiminde bulunan ve bu geleneğin enkazı altında kalmış olduğu düşünülebilecek alternatif solun bayrağını devralmıştır. Bugünün deneyimleri ile (sosyal demokrasiden doğan diğer girişimlere yakın olan) 1970'lerdeki Avrokomünist teşebbüsler arasında kuşkusuz ince bir çizgi bulunmaktadır.

AVROKOMÜNİZMİN BAŞARISIZLIĞINA DAİR DÜŞÜNCELER

Bütün bunlara rağmen, Avrokomünizm, benzer stratejik ve ideolojik yollar keşfeden sosyal demokrasinin sol kanatları gibi, sosyalizme doğru herhangi bir geçiş başlatamadı. Avrupa ölçeğinde, gerçekten de hiçbir ortak strateji ya da yapı çıkmadı. Ulusal düzeyde, en çok umut vadeden partiler, en düşük toplumsal dönüşüm potansiyelini sergilediler. PCI, uzlaşma yoluyla kimliğini bulandırmasına rağmen hükümete giremedi. PCE, seçimlerde adeta çöktü, daha sonraysa halk seferberliklerine destek veremeden bölündü. PCF, PS'nin neoliberalizme uyum sağlamasından faydalanamadan kimlikçi bir yol seçti. Avrokomünist tezlerle donanmış diğer partiler, Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından kendilerini yeniden dönüştürebilecekleri kaynaklar buldular, fakat kendi parti sistemlerinde küçük aktörler olmayı sürdürdüler. O halde, göz

önünde bulundurduğumuz tarihsel kesitin, çağdaş radikal sola miras bıraktığı tek şey, ilham verici unsurlar olmadı. Bu kesit aynı zamanda bir *uyarı* gibi de görünüyor. İşte bu yüzden Avrokomünizmin sınırlarını göz önünde bulundurmak önemlidir.

Bu sınırlardan bazıları, hem Batı'daki komünist partiler ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiye dair belirsizliklerde hem de işçi hareketinin geçmişinden derinden etkilenmiş bir ideolojik ve örgütsel matrisin ötesine geçme konusunda yaşanan zorlukta yatmaktadır.[13] Avrokomünistler, Moskova'ya olan bağlılıklarından kurtulmayı gerçekten istemelerine karşın, uzun bir süre Doğu'daki rejimleri "sosyalist" olarak nitelendirmeye devam etmişlerdir. Bu durum sosyalizmi, etkili demokrasiyle ya da en azından bunun liberal temsili demokrasiden daha geniş bir biçimiyle özdeşleştirme arzusuyla ters düşmektedir. Fakat bu çelişki artık geçmişte kalmıştır. Elbette, birtakım muhalifler, çağdaş radikal sol partilerin demokratik açıdan içtenliğine karşı çıkmak adına, onların bazı Latin Amerika hükümetlerine olan yakınlığını kullanmıştır. Buna rağmen, Güney Amerika'da (katı biçimde sosyalist olmaktan ziyade) "ulusal-halkçı" nitelikteki deneyimlerin çoğu, çoğulculuğun ve temel özgürlüklerin sürdürülmesine mani olmamıştır. Ayrıca, bu bölgedeki hiçbir ülke ya da parti, üzerinde güç sahibi olduğu bir dünya hareketinin merkezinde yer aldığı iddiasını taşımamaktadır. Avrupa'daki radikal sol partilerin demokrasiye bağlılığı ve ulusal bağımsızlığı, Soğuk Savaş dönemindekiyle aynı başarı ölçütüyle sorgulanamaz.

Bugün daha çok yankı bulan bir diğer problemse, Avrokomünizme bağlılık gösteren Batılı komünist partilerin örgütsel modeliyle alakalıdır. Kendilerini işçi sınıfının doğal partileri olarak sunmaya devam ederek, toplumsal ölçekte iddia ettikleri çoğulculuğu ihmal etmişlerdir. Diğer bir yandan, aslında komünist partilerin iç yapısı, kamusal ve muhalif tartışmaların yürütülmesi, lidere karşı çıkılabilmesi ya da aktivistlerin iç karar mekanizmalarına doğrudan dahil olması için pek de alan bırakmamıştı. Yanlış biçimde "demokratik" olarak nitelendirilmiş bu merkeziyetçiliği aşamamış olmaları, çekiciliklerini ve söylemlerinin güvenilirliğini baltalamıştır. Çağdaş radikal sol partilerin yapıları daha açıktır, fakat ünlü "oligarşinin demir kanunu"nun aktivist üyeleri etkisizleştirme ve ideolojik çoğulculuğu kısıtlama riski yine de bulunmaktadır. Örneğin, Syriza'nın sol kanadının üyeleri, onun bir koalisyondan tek bir partiye dönüşmesinin daha ılımlı liderleri güçlendirmeye hizmet ettiğini vurgulamıştır.[14] Podemos'un kurumsallaşması aynı zamanda daha dikey bir yapıdan gelen partizanlar ile daha geniş "çevreler"in marjinalleşmesinden ve örgütün aşırı kişiselleştirilmesinden korkanlar arasında birtakım gerilimler yaratmıştır.[15]

Bununla beraber, öyle görünüyor ki, radikal sol partilerin, yapılarını verdikleri mesaja ve bulundukları ortama uyarlama konusunda 1970'lerin komü-

nist partilerinden daha büyük manevra alanları bulunmaktadır. Her yönüyle Avrokomünist yönelimin benimsenmesi, kuruluşlarından itibaren komünist partilerin neredeyse bütün temel ilkelerine karşı çıkmak anlamına geliyordu. Bu türden bir *güncelleşme*nin (*aggiornamento*) kabul edilmesi, 1983-85 yıllarında PCE'deki ayrışmaların ortaya koyduğu üzere, partinin birliğini tehlikeye atmak demekti. Çelişkili bir biçimde şu neredeyse söylenebilir ki, SSCB'nin ortadan kaybolması ve Sovyet komünist referans noktasının marjinalleşmesi, Avrokomünist yönelimin entegrasyonu, ya da en azından onun radikal sol içerisindeki bazı ilkeleri açısından son derece önemliydi.

Avrokomünizmin diğer sınırlarına, Avrokomünist kuramsal alanda rekabete girmiş projelerde rastlanabilir. Bu etiket altında yeniden gruplandırılan ulusal güzergâhları birleştirebilecek kapsamlı bir öğretiden bahsetmek açıkçası imkânsızdır. Kısacası, Avrokomünist iç tartışmayı kutuplaştırmış olan iki zıt eğilimden bahsedebiliriz. Birincisi, Christine Buci-Glucksmann'ın ve Göran Therborn'un "liberal-yönetişimsel" olarak tarif ettikleri eğilimdir. Onlara göre, bu eğilim; parti, toplumsal hareketler ve demokratik özneler arasındaki diyalektik ilişkiyi bütün boyutlarıyla yeniden düşünememesine karşın, yalnızca komünist partilerin bir tür "kurumsal toparlanmaları"na imkân tanımıştır. Leninizmin ve sosyal demokrasinin ötesine geçen bir yol yaratmanın yerine, liberal-yönetişimsel Avrokomünizm var olan siyaset biçimlerini kutsallaştırmış, stratejisini devlet gücünün aşamacı bir şekilde ele geçirildiği klasik bir anlayışa hapsetmiştir. Aynı zamanda da, kapitalizmin krizini yanlış çözümlemiş; ürettiği çözüm yolları, üretimci ve *devletçi* bir ekonomi anlayışının tutsağı olmaya devam etmiştir.[16] Avrokomünizm fenomeninin en ön safında yer alan PCI'de, partinin sağ kanadının lideri Giorgio Amendola, bu eğilimin vücut bulmuş halidir. Amendola, Hıristiyan Demokratlar'ın uyguladığı kemer sıkma politikalarını içten bir biçimde destekliyordu. Bu politikalara, İtalyan kapitalizmini "modernleştirebilecek" (dolayısıyla üretici güçlerin gelişimini hızlandıracak) ve Hıristiyan Demokratların seçmen tabanının duyduğu güvensizliği azaltabilecek "tarihsel bir uzlaşma" gözüyle bakıyordu.[17] Aslında, liberal-yönetişimsel çizginin arkasında gizlenen şey, genç sosyal demokratik partilerin klasik ikilemiydi. Halk nezdinde meşruluk kazanmanın ve toplumsal dönüşüme girişmenin tek anahtarı olarak algılanan seçim hedefinin merkezî konumu, partinin programatik olarak ılımlılaşmasına, bürokratikleşmesine ve değişime yönelik arzularının kapitalist devletin sınırları içinde soğurulmasına yol açma eğilimindeydi.[18]

Bugün açıkça görülüyor ki, Syriza lideri ve daha sonra da Yunanistan'ın başbakanı olarak Çipras'ın tercihleri, bu model yardımıyla eleştirilebilir. Yunanistan'ın alacaklılarıyla karşı karşıya gelmesine neden olmaya yeten son manifesto, zaten parti taleplerinin etkisinin azalmasının sonucuydu. Daha

sonra hükümet, geri çekilmekte olan toplumsal hareketlerle bağlantılı şekilde hareket etmekte güçlük çekti ve yeni kemer sıkma programına karşı yapılan referandumun yeniden seferber ettiği kesimlerin desteğini aramadı.[19] Podemos da, var olduğu o kısa süre zarfında ekonomiye ilişkin tasarılarını kendince ılımlılaştırma eğilimi sergilemiştir. Bunu öyle bir noktaya kadar yapmıştır ki, bu tasarılar şu an geleneksel sosyal demokratik gündeme oldukça yakınlık göstermektedir. Parti içerisinde, seçim siyaseti ile uzun vadeli militan ve kültürel faaliyet aracılığıyla ortak bir siyasi bilincin örgütlenmesi arasındaki stratejik dengeye dair bir tartışma da dönmektedir. Parti liderliği, her halükârda, toplumsal hareketlerin kayda değer ölçüde bağımsız olmasını reddediyor, siyasi meşruiyete parlamenter temsilcilerin özel ayrıcalığı gözüyle bakıyor gibi görünmektedir.[20]

En başından beri, liberal-yönetişimselciliğin karşısında yer alan sol bir Avrokomünizm bulunduğunu hatırlamak faydalı olacaktır. "Genelleştirilmiş tahakküm"e karşı verilen mücadeleyle son derece ilişkiliydi olan bu akım, (yeni) toplumsal hareketlerle çok daha fazla yakınlaşmaya ve temsilî demokrasiyi yurttaşların ve işçilerin kendi kendini yönettiği diğer idari biçimlerle birleştirmeye yönelik bir arzuya yol açtı. Eylül 2015'te 100 yaşındayken ölen Pietro Ingrao, PCI içerisinde bu eğilimin en iyi temsilcisiydi. Ona göre, ekonomik ve siyasi mücadeleler arasındaki ayrımı ortadan kaldırılmak önemliydi; bu ayrım, ezilenleri bölüyordu. Ezilenlerin verdiği savaşlar, bir bütün olarak toplum geneline yayılmalıdır, hem devlet aygıtlarını hem de üretim yerlerini kapsamalıdır. Fakat, ezilenler arasındaki ayrımları tetikleme eğilimindeki mücadele biçimleri olan "işçi" konseylerine başvurmak için uygun zaman değildi. Bundan ziyade, Ingrao, *bütün halkı* genişletilmiş temsil biçimleriyle bütünleştirmenin gerekli olduğunu düşünüyordu. Burjuvazinin yarım kalan işinin devam ettirilmesi anlamına geliyordu bu. Poulantzas, son söyleşilerinden birinde, kendini bu İtalyan lidere yakın hissettiğini itiraf etmiştir. Yunan düşünüre göre, Avrokomünizmin sağ ve sol kanatları arasındaki farklılık, doğrudan demokrasiye verilen önemi artırmış, devlette ve ekonomide yaşanacak herhangi bir sosyalist dönüşümünün mutlaka bir "kırılma anı" ile sonuçlanacağı yönündeki kanıyı güçlendirmiştir.[21]

Poulantzas, şu ikilemi en titiz biçimde ele alan sol Avrokomünizm teorisyeni olmayı sürdürmektedir: Yalnızca devletçi bir strateji, tarafsız devlet illüzyonunu yeniden üretir (egemen sınıfların yararına olacak şekilde genellikle "stratejik olarak seçici"dir); yalnızca sıradan insanlara odaklanan bir strateji de, devlet pençesinden kaçma illüzyonunu sürdürür (ki bu mücadele alanını ve baş aktörlerin kaynaklarını tanımlamak açısından aslında son derece önemlidir). Ancak, bu çelişkinin nasıl aşılabileceğine dair birçok tartışmaya rağmen, soru hâlâ yanıtlanmayı beklemektedir. Aslına bakılırsa, sol Avrokomünizm,

liberal-yönetişimsel bir evrim için "giriş" işlevi görebilecek stratejik belirsizliği sebebiyle eleştirilmiştir ve bu yerinde bir eleştiridir. Bilhassa, Colin Barker ve Daniel Bensaïd gibi Poulantzas'ın en ufuk açıcı Troçkist eleştirmenleri, halk gücünü örgütleme girişimlerinin yenilgilerini karikatürize ettiği ve temsilî demokrasinin (yurttaşların atomize olması, kamusal yaşamları ile özel yaşamlarının birbirinden ayrılması gibi) olası zararlı sonuçlarının üzerinden çok hızlı geçtiği için ona serzenişte bulunmuştur.[22]

Maalesef, otuz yıllık neoliberalizmin ardından ortaya çıkan güçler dengesi göz önüne alındığında, çağdaş radikal solda tartışma bu seviyede değildir. Buna rağmen, orta-uzun vadede halkın çoğunluğuna faydası dokunacak, ekolojik açıdan sürdürülebilir bir krizden çıkışın, geleneksel Keynesçi politikalar temelinde gerçekleştirilmeyeceği kesindir. Tam aksine, bu durum, yüksek seviyede bir toplumsal çatışma gerektirecektir, zira saldırı "doğal" müştereklerin korunması, finansal ve finansal olmayan girişimlerin toplumsal mülkiyetinin genişletilmesi, küresel enerji sisteminin karbonsuzlaştırılması, zengin ülkelerin maddi üretiminin küçültülmesi, istihdamın kârlılıkla ilişkisinin kesilmesi, servetin eşitsiz dağılımının etkili biçimde eşitlenmesi vb. gibi adımlarla, kapitalist mantığı hedef almak zorunda kalacaktır.[23] Bu nedenle, radikal soldaki bu stratejik tartışmalar gerçekten de güncelliğini fazlasıyla korumaktadır.

Son olarak şunu söylemek gerekiyor ki, Avrokomünizmin sınırları, yalnızca komünist partilerin örgütsel dönüşümünün tamamlanamamasında ya da sosyalist dönüşümü muhakeme etme konusunda yaşadıkları zorlukta yatmamaktadır. Bu sınırlar, aynı konumda bulunan partiler arasındaki koordinasyon eksikliğinden de kaynaklanmaktadır. Ülkeleri küresel krizlerden etkilenmiş olsa da, sosyalizmin inşası konusunda farklı ulusal yolları savunmuşlardır. Başka bir deyişle, Moskova'dan bağımsızlaşma mücadeleleri, diğer Avrokomünist partilerle yeniden enternasyonalist bağlar kurmalarını engellemiştir. Bunu yapabilseler, anti-kapitalizm konusundaki adanmışlıklarına olan inanç sağlamlaşacaktı.

Ortak bir gündeme uyarak uluslar üstü düzeyde hareket etme konusunda yaşanan zorluk, bugün de kaybolmuş değildir. Aksine, Avrupa bütünleşmesi, siyasal uğraşın bu boyutunu kaçınılmaz kılmakta; fakat bunun etkili şekilde gerçeğe dönüştürülmesinin önündeki zorlukları pek de ortadan kaldırmamaktadır. Aslına bakılırsa, Avrupa bütünleşmesi, ortak özellikleri bulunan ancak var olma sebebi esasen ulusal düzeyde dışa vurulan çatışmalardan kaynaklanan siyasi gruplaşmaları teşvik etmektedir. Problem şu ki, *birbiriyle aynı* ekonomik veya kültürel yönelimler, ister bütünleşme yanlısı, ister alternatif bir bütünleşmeyi destekliyor, isterse bütünleşme karşıtı olsun, AB'ye dair *farklı* konumlanışlarla bir araya getirilebilir. Farklı partilerin AB meselesine dair benimsediği duruş, ülkenin jeopolitik durumuna, radikal sol için

daha geniş ittifak olanaklarına ve AB'nin somut analizine bağlıdır (kabaca ifade edilirse: AB'nin kurumlarına karşı çıkmadan politikalarına çıkmanın bir anlamı var mıdır?).[24]

Şu günlerde, radikal sol parti bloğu, Avrupa siyasal sistemindeki en az homojen olan gruplaşmalardan birisidir; fakat rekabet halindeki siyasi güçlerin birbiriyle uyumunu da abartmamamız gerekiyor. Radikal sol ailesinin kurumsallaşmasındaki zayıflık, AB'nin demokratikleştirilmesi ve tek para birimi gibi bazı kritik meselelerin GUE/NGL (yani Avrupa Parlamentosu'ndaki konfederal Avrupa Birleşik Solu Grubu/İskandinav Yeşil Solu) ya da PEL (AB tarafından tanınan ve finanse edilen uluslar ötesi Avrupa Solu Partisi) dışındaki oluşumlarda şu sıralar tartışılıyor olmasında görülebilir. Çipras yönetiminde eski Yunan Maliye Bakanı Yanis Varufakis'in yeni kurmuş olduğu *Diem25* hareketinde ve 2016'nın başlarında Paris'te ve Madrid'de düzenlenen B Planı zirvelerinde de durum bu minvaldedir.[25]

Altın çağları süresince Avrokomünist partiler arasında sürdürülen esasen ikili ilişkilerle karşılaştırıldığında, çok taraflı forumların sayıca fazla olmasına elbette bir ilerleme gözüyle bakılabilir. Bu muhtemelen çağdaş radikal sol örgütler arasındaki karşılıklı anlayışı geliştirmiştir. Bununla beraber, bu tür forumlar, hâlâ dağınık bir yapıdadır ve ne ulusal düzeyde ne de Avrupa düzeyinde, seçimlerde ya da seçim dışında, kayda değer bir siyasi etki yaratma kapasitesine sahip değildir. Bu kısmen AB'nin kurumsal yapısıyla açıklanabilecek olsa dahi, baş faktör, bu radikal sol partilerin seçmenlerin desteğini kazanmaya çalıştığı her bir üye ülkenin çıkarları arasındaki çakışmanın sınırlı olmasıdır. Özellikle de, bir ülkenin (yüzölçümsel) büyüklüğü, büyüme tarzı ve hem Avro bölgesine hem de küresel ekonomiye dahil oluşunun özgül doğası, özgül bir fırsat ve kısıtlılık yapısı yaratmaktadır. Meselenin en can alıcı noktası, AB'deki güç matrisinin, üye ülkelerin farklı kalkınma modellerinin bütünleşebileceği araçlar sağlamaksızın ya da bu durumun özellikle ulusal meselelerde tehdit oluşturabileceği AB mevzuatından "çekilme"ye olanak tanımaksızın, bu ülkelerin birbirlerine bağımlılıklarını en üst düzeye çıkarmasıdır.[26] Sonuç olarak, ortak açıklamalar veya önergeler, ister istemez müphem ve karşılıklı mutabakata dayalı olmaktadır.

"YENİ ZAMANLAR"DA AVROKOMÜNİST MİRASI YENİDEN DÜŞÜNMEK

Çağdaş radikal solun büyük partilerinin, Avrokomünizmin en güçlü önsezilerine uygun şekilde hareket etmiş olduklarını belirtmiştik. Bu partiler, kemer sıkma politikalarına, yozlaşmış seçkinlere ve halk egemenliğinin paramparça edilmesine karşı talepler için en güvenilir araçlar olarak ortaya çıkarken, hem işçici hem de öncücü iddialardan kaçınmıştır. Aynı zamanda,

Avrokomünizmin koordinasyondan, uyumdan ve cezbedici bir güç olmaktan yoksun kalmasına yol açan faktörler, çağdaş radikal sol için bir kez daha devreye girmektedir. Batılı komünist partilerin ve faaliyet gösterdikleri ortamın özellikleri bariz biçimde değişmiştir. Bununla beraber, daha önceki dönemin belirli gerilimleri bugüne taşınmış durumdadır; çünkü *bunlar, modern kapitalist devletle karşı karşıya kalan demokratik sosyalizmin gerilimleridir.* Yine de, gereğinden fazla aceleci biçimde sonuçlar çıkarmanın cazibesine karşı her zaman tetikte olmak gerekiyor. Güncel durum ile kırk yıl önceki arasındaki tezat, sınıfsal güçler dengesinin bozulmasıyla tam olarak kavranamaz. Boyunduruk altındaki sınıfların yaşadığı yenilgiler, radikal solun faaliyet gösterdiği stratejik alanın değişmesinde de görülmektedir. Bu Avrokomünizmin çözülmemiş sorunlarının güncelliğini hâlâ koruduğu, ancak bunun devletin rolü ve doğası hususunda 1960'lar ve 1970'lerdekinden oldukça farklı bir bağlamda olduğu anlamına gelmektedir.

Poulantzas ölmeden önce, temsilî demokrasinin resmî kurumlarını içlerini boşaltırken muhafaza edecek olan "otoriter devletçiliğe" doğru uzun soluklu bir evrimin yaşandığı hipotezini ortaya atmıştı. Offe, o dönemlerde, hâkim siyasi partilerin "kartelleşeceklerini", başka bir deyişle halkın taleplerini temsil etme rollerine zarar verecek şekilde hükümete bağlı devlet dairelerine dönüşeceklerini öngörmüştü.[27]Ancak ileri demokrasilerde temsil yapılarının bozulması, çağdaş Avrokomünizm analizlerindeki ulus üstü faktörler hesaba katılmaksızın anlaşılamaz. Post-Fordist kapitalist demokrasi evresine özgü devlet formunun özelliği, yalnızca çoğulculuğun içten içe zayıflatılması değil, aynı zamanda devletin siyasi otoritesinin dağılmasıdır, ki artık tekelleştirmenin söz konusu olmamasına karşın bunu hâlâ başarabilmektedir. Aslına bakılırsa, devletin kolektif biçimde bağlayıcı kararlar verip uygulama kapasiteleri, daha önce görülmemiş boyutta uluslararası, ulus ötesi ve özel aktörlere aktarılmıştır. Üretim zincirlerinin küresel ölçekte parçalanmış olmasıyla aynı şekilde, ulus devletler de giderek uluslararasılaştırılmış otorite komplekslerine benzemektedir; fakat yine de, demokratik yaşamın düzenlenmesi, öncekiyle aynı ulusal mekânsal sınırlara hapsolmuş olmayı sürdürmektedir.[28]

Avrokomünizm teorisyenleri bu türden dönüşümlerin yaşanacağını öngörmemişlerdi (ve muhtemelen öngöremezlerdi de). Bu yüzdendir ki, Poulantzas'ın modern devletin taraflılığı ve stratejik seçiciliği üzerine düşünceleri, *güncellendiği takdirde* hâlâ kullanışlıdır. Bunu yapmanın bir yolu da, eğer AB'yi yalnızca var olan devletlere eklenmiş bir yapı olarak düşünürsek borç krizini ve onun sonuçlarını anlayamayacağımız konusunda ısrarcı olmaktır. Aslına bakılırsa, devlet aygıtlarının ulus ötesi bir yeniden yapılanmasına tanıklık ettik; bu öyle bir yeniden yapılanmaydı ki, AB bugün, halk müdahalesini etkisizleştiren "karmaşık bir kurumsal matris" teşkil ediyor. Poulantzas'ın öngördüğü

otoriter devletçilik, kuşkusuz daha az kapsayıcı bir kapitalizm evresine tekabül etmektedir; ancak, hükümet görevlerinin birtakım mekânsal-zamansal ölçeklerde stratejik olarak yer değişimine uğraması, bunu somut biçimde göstermektedir. Örneğin, borç krizi süresince, "ulusal parlamentolar ve Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği Konseyi'nde ve AB'nin idari organlarında ulusal yöneticiler arasında gerçekleştirilen hızlı karar verme süreçleri tarafından giderek daha fazla bypass edilmiş ve çiğnenmiştir."[29]

Aynı zamanda, bu elitist ulus üstü hükümet, bölge dahilindeki ekonomik ve parasal dengesizlikleri kontrol altına alsa bile bunları ortadan kaldırmamıştır. Tolerans eşiği bilinmeyen yurttaşların gözünde kendi meşruiyetinin altını oymaktadır. Bu yapı, her halükârda, doğası gereği kararsızdır. Bu yüzden alternatif siyasi güçlere fırsatlar sunmaktadır. Yunanistan'da ve İspanya'da, bu karmaşık hâkimiyet tarzının ortaya çıkması ve onun antidemokratik karakterinin kınanması, radikal solun argümanlarının merkezinde yer almıştır. Bu sorunların üstesinden gelmenin yolu, ortaya çok daha fazla sorun çıkarmaktadır.

Yunanistan'da hükümetteki Syriza, ultra-katı bir ekonomik ve parasal düzenin (Avro'yu ve AB'yi savunan) otoriter devletçiliğiyle karşı karşıya kalmış; bu "yeni altın standardını" tehdit eden her türden çoğulculuğu ezip geçme konusunda bütünüyle kararlı anlaşmalar, kurumlar ve baskın aktörler tarafından kilitlenmiştir. Aslında öyle görünüyor ki, Ekonomik ve Parasal Birlik (EMU), elinde her türlü siyasi alternatife engel olmaya yönelik araçlar bulundurmaktadır ve bir hipotez olarak şu söylenebilir ki, üye devletlerin büyük çoğu, Almanya ve müttefiklerini, Avro'yu ordoliberal karakterinden arındırmaya zorlamayı denediğinde (ki bu olasılık dahilinde değildir), EMU alt üst olacaktır. Ben bu satırları yazarken, Yunan radikal solunun bütünü, iktidardaki Syriza'nın bir tür "normalleşmesine" tanıklık etmektedir. Brüksel, Syriza'ya –sosyalizmden bahsetmek şöyle dursun– krizden çıkmak için "bağımsız bir yol" inşa etme şansı vermemiştir. Alacaklılarla sürekli müzakere yapmaktan bitkin düşen ve paramparça olmuş bir devletin başında bulunan parti liderlerinin, durumla yüzleşebilmek için hâlâ zamanlarının veya hatta teorik kaynaklarının bulunup bulunmadığı merak edilebilir.

Syriza, Avrokomünizm mirasıyla Podemos'tan daha fazla ilişkilidir (Yunan partisi, kısmen, bu siyasi çizgideki bir komünist bölünmeden doğmuştur). İspanyol partisi hem Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'un popülizm hakkındaki eseri hem de Latin Amerika solu deneyimleri gibi diğer siyasi referanslardan etkilenmiştir. Bununla beraber, Avrokomünist temalardan arda kalanlar, gayet açık biçimde gözlemlenebilir. Örneğin parti, yurttaşların hem alandaki katılım hem de kurumlara temsilci göndermek için seçim katılımı yoluyla seferber edilmesi gerektiğini kabul etmektedir. İnovatif medya teknolojisi kullanımıyla

uygulamaya dökülen bu "stratejik düalizm"in başarısı, Podemos'u diğer benzer partilerden ayırmaktadır.[30]Ayrıca Gramsci, hem Laclau ve Mouffe için hem de 1970'lerin Avrokomünist entelektüelleri için ortak bir referans noktasıdır. Bu teorisyenlerin Marksizmle olan ilişkisi aynı olmasa bile, her ikisi de, solu demokratik taleplerin çeşitliliğine açık hale getirmeyi ve Leninizm ile geleneksel sosyal demokrasinin ikili çıkmazının ötesine geçmeyi arzulamaktadır.[31]

Haziranın sonlarında, Podemos, esas itici gücü hâlâ eski Avrokomünist PCE olan Izquierda Unida (IU, Birleşik Sol) ile bir seçim ittifakına gitmeyi tercih etti. Bu tür bir ittifakı teşvik eden elbette stratejik kaygılardı: IU ve Podemos'un toplamda aldığı oy, PSOE'nin [İspanya Sosyalist İşçi Partisi] 2015'te aldığı oyu geçiyordu, ancak İspanya'daki nispi seçim sistemi, bu partilerin parlamentodaki koltuklar bakımından sosyalistleri geçmesini engellemedi. Aralık ayında neticesiz kalan seçimden sonra, Haziran'daki seçimin Halk Partisi'nin (*Partido Popular*) gerisinde ancak PSOE'nin önünde tamamlanması, dolayısıyla ortak listelerin ana muhalefet gücü haline gelmenin reçetesi olması bekleniyordu. Bu kumar, nihayetinde kaybedildi.[32] Bununla birlikte, Podemos'un ve IU'nun aynı siyasi alana, ya da hatta aynı radikal sol aileye mensup olduğu tasdik edildi. Bir yandan, Podemos liderlerinin çoğunluğu, popülizmin yalnızca "zayıf bir ideoloji"[33] olduğunu ve daha geniş bir yelpazedeki toplumsal meselelere seslenen daha büyük bir siyasi kültür içine yerleştirilmesi gerektiğini kabul etmişti. Öte yandan IU'nun yeni liderleri de, radikal solun albenisinin artırılması için daha az geleneksel seferberlik yöntemlerin gerekli olduğunu teslim etmişti.[34] Hayal kırıklığına uğratan son seçim sonuçlarının, Franco sonrası geçişten bu yana hiç bu kadar güç kazanmamış olan İspanyol radikal solundaki bu değişimlere set çekip çekmeyeceği belirsizliğini koruyor.

Her halükârda, Podemos'un AB'ye ilişkin stratejisi, nitelik olarak Syriza'nınkinden farklı görünmemektedir. Mevcut Avrupa bütünleşmesinin bir eleştirisi yapılmış, fakat pek az ders çıkarılmıştır. Daha doğrusu, liderlerin toplum bünyesinde hegemonyayı fethetmeye yönelik stratejik düşüncelerinin yüksek düzeyinin, konu iktidara geldiklerinde karşı karşıya kalacakları devlet formunun analizi olduğuna, herhangi bir muadili bulunmamaktadır. Daha az çarpıcı bir başarısı bulunan Portekiz'deki Sol Blok, AB ile olan ilişkiler meselesiyle daha fazla ilgilenmiş, parasal birlikte yer almanın (ve dolayısıyla da Antonio Costa'nın Sosyalist hükümetinin desteklenmesinin) önünde birtakım sınırlar bulunduğunu açıkça kabul etmiştir. Fransa'da, 2012 yılının radikal sol Başkanlık adayı Jean-Luc Mélenchon, benzer bir argümanla karşımıza çıkmaktadır. Daha açık konuşacak olursak, "halkı birleştirme" ve ona Anayasa'yı yeniden yazma olanağı verme isteği, radikal solun (eko)sosyalist politikaları daha da ileri taşımak için stratejik alanı dönüştürmesi gerektiği yönündeki (bu örnekte radikal Cumhuriyetçi bir geçmişten geliyor olmasının beslediği) kanı-

ya dayanmaktadır. Kuzey ya da Orta Avrupa'daki diğer radikal sol partilerin çoğu (Die Linke dahil olmak üzere) daha az yenilikçi görünmektedir.

Kesin olan bir şey varsa o da şu ki, çağdaş radikal sol hem kıtasal hem de ulusal ölçekte Avrupa'yı demokratikleştirmek istiyorsa, devlet aygıtlarının mevcut karmaşıklığı üzerine derinlemesine düşünmek durumundadır. En güçsüz Avrupa ülkelerinde -yani solun seçimlere dair en fazla beklenti taşıdığı ülkelerde- bu iş, mütevazı reformlar elde etmek için bile gerekli olacaktır. 1970'lerin sonunda olduğu gibi, bugün de, gelişmiş kapitalist ülkelerde radikal solun yaşadığı zorluklar, kemer sıkma uzlaşmalarına son verme yönündeki bütün denemelerin mutlaka geçeceği bir "deneysel bir aşama" ile bağlantılıdır.

NOTLAR

1 Fabien Escalona ve Mathieu Vieira, "The Radical Left in Europe – Thoughts about the Emergence of a Family", Paris: Fondation Jean Jaurès, 19 Kasım 2013.

2 Fernando Claudin, *L'eurocommunisme*, Paris: François Maspéro, 1977, s. 27.

3 Fabien Escalona, "Au-delà de l'Espagne, la crise bouscule les systèmes partisans d'Europe du Sud", *The Conversation*, 23 Aralık 2015.

4 Susannah Verney ve Anna Bosco, "Living Parallel Lives: Italy and Greece in an Age of Austerity", *South European Society and Politics*, 18 (4), 2013, s. 397-426.

5 Mark I. Vail, "Europe's Middle Child: France, Statist Liberalism and the Conflicted Politics of the Euro", ed. M. Matthijs and M. Blyth, *The Future of the Euro*, Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 136-60.

6 Diğerleri arasında bkz. Leo Panitch ve Sam Gindin, "Capitalist Crises and the Crisis This Time', ed. Leo Panitch, Greg Albo ve Vivek Chibber, *Socialist Register 2011: The Crisis This Time*, 2010, s. 1-20; ed. Armin Schäfer ve Wolfgang Streeck, *Politics in the Age of Austerity*, Cambridge: Polity, 2013; Cédric Durand, *Le capital fictif*, Paris: Les Prairies ordinaires, 2014.

7 Fernando Claudin, *L'eurocommunisme*, s. 9.

8 Lilly Marcou, "La seconde chance de l'eurocommunisme", *Le Monde diplomatique*, February 1989, s. 9.

9 Jean-Paul Scot, *Jaurès et le réformisme révolutionnaire*, Paris: Editions du Seuil, 2014; Norbert Leser, "Austro-Marxism: A Reappraisal", *Journal of Contemporary History*, 11(2/3), 1976, s. 133-48; Marc Stears, *Progressives, Pluralists, and the Problems of the State: Ideologies of Reform in the United States and Britain, 1906-1926*, Oxford: Oxford University Press, 2002.

10 Anthony W. Benn, "The New Politics: A Socialist Reconnaissance", Fabian Tract 402, Londra: The Fabian Society, 1970; Jacques Mandrin, *Socialisme ou social-médiocratie*, Paris: Seuil, 1969; Jean Poperen, "Unification socialiste ou technocratie autoritaire", *Cahiers du Centre d'Etudes socialistes*, Paris: Editions Maspéro, 1963; Bo Bernhardsson ve Jan Kolk, *Det nödvändiga uppbrottet. En debattbok om 80-talets socialdemokratiska politik*, Stockholm: Rabén & Sjögrens, 1980.

11 Nicos Poulantzas, *State, Power, Socialism*, Londra: Verso, 2014; Christine Buci-Glucksmann, "De la crise de l'Etat keynésien au nouveau socialisme? La politique audelà de l'Etat", ed. C. Buci-Glucksmann, *La gauche, le pouvoir, le socialisme. Hommage à Nicos Poulantzas*, Paris: PUF, 1983.

12 Luke March, *Radical Left Parties in Europe*, Londra ve New York: Routledge, 2011.

13 Fernando Claudin, *L'eurocommunisme*, s. 101-150.

14 Stathis Kouvélakis, "Greece: Phase One", *Jacobin*, 22 Ocak 2015.

15 Jeanne Moisand, "Espagne: de l'indignation à l'organisation", *La Vie des idées*, 20 Mart 2015.

16 Christine Buci-Glucksmann ve Göran Therborn, *Le défi social-démocrate*, Paris: François Maspéro, 1981, s. 39-76.

17 Henri Weber, daha sonra atıfta bulunulacak olan Ingrao gibi, Amendola ile de *Le Parti communiste italien: aux sources de l'eurocommunisme* (Paris: François Maspéro, 1977) adlı eser için söyleşi yapmıştır.

Troçkist *Ligue communiste révolutionnaire*'in o dönemki liderlerinden biri olan Weber, Amendola'nın çizgisine epey karşı çıkıyor; Ingrao'nun çizgisine ise şüpheyle yaklaşıyordu. İroniktir ki, Weber, Fransız partisi PS'nin liderlerinden ve François Hollande'in yaptığı siyasetin en ateşli destekçilerinden biri olmuştur.

18 Bu süreçler, daha eski bir literatürün, özellikle de Rosa Luxemburg ve Robert Michels'in, hatta Max Weber'in eserlerinin de konusu olmuştur. Bu üç yazar, şu eserde anılmaktadır: Claus Offe, *Contradictions of the Welfare State*, London: Hutchinson, 1984, ss. 183-8. Offe şunu belirtmiştir: "Şu ana kadar rekabetçi bir parti sistemi, sermayenin mantığını ve ürettiği sosyoekonomik iktidar modelini değiştirebilecek bir siyasi iktidar dağılımına izin vermemiştir. Siyasi iktidar aracılığıyla sınıf iktidarına yönelik bir meydan okumaya önderlik yapabilecek siyasi partilerin ortaya çıkacağını varsaya[biliriz]. 1970'lerin ortalarında Latin Avrupa ülkelerinde ortaya çıkmış olan Avrokomünist doktrinlere ve stratejilere rağmen, bu tür bir gelişmeye dair umut veren fazla gösterge bulunduğuna inanmıyorum (s. 187-188). Ayrıca şu esere de referans vermeliyiz: Fred Block, "Beyond Relative Autonomy: State Managers as Historical Subjects", ed. Ralph Miliband ve John Saville, *The Socialist Register 1980*, Londra: Merlin Press, 1980, s. 227-41.

19 Paul Blackledge'in "Left reformism, the State and the Problem of Socialist Politics Today" (*International Socialism*, 130, 2013) adlı eserine göre, "Syriza örneğinde, oldukça olumlu ve hoş karşılanan kemer sıkma eleştirisi ile mevcut devlet mekanizmasını parlamento seçimleriyle ele geçirme yönelimleri arasında bir gerilim bulunmakadır. Syriza gibi sol reformist partilerin, kendi tabanlarının radikalizmiyle çatışma yaşamaya ve soldan başarılı bir karşı çıkış gelmedikçe bu radikalizmi baltalamaya iten biçimlerde, kapitalist ilişkilerin kapanına kısılmaya meyilli olmalarının nedeni parlamenter devletçilikleridir."

20 Iñigo Errejón, "Podemos a mitad de camino", *CTXT*, 23 Nisan 2016; Emmanuel Rodríguez ve Brais Fernández, "Todavía no somos suficientes populistas. En respuesta a Íñigo Errejón", *CTXT*, 26 Nisan 2016.

21 Nicolas Poulantzas, *Marxism Today*'deki söyleşi, Temmuz 1979, s. 194-201.

22 Colin Barker, "A 'New' Reformism? – A Critique of the Political Theory of Nicos Poulantzas", *International Socialism*, 4, 1979; Daniel Bensaïd, "Eurocommunisme, austromarxisme et bolchevisme", *Critique communiste*, 18-19, 1977.

23 Michael Roberts, "The Global Crawl Continues", *International Socialism*, 147, Londra, 2015; Daniel Tanuro, *L'impossible capitalisme vert*, Paris: La Découverte, 2012.

24 Ed. Michael Holmes ve Knut Roder, *The Left and the European Constitution*, Manchester: Manchester University Press, 2012.

25 Gaël Brustier, Corinne Deloy, Fabien Escalona, "Political families in the European elections May 2014: an assessment", Brüksel: Fondation Robert Schuman, 2014; Fabien Escalona, "Sur l'Europe, gauches radicales et droites nationalistes n'ont pas grand-chose en commun", *Slate*, 9 Mart 2016.

26 Fritz Scharpf, "After the Crash: A Perspective on Multilevel European Democracy", MPIfG Discussion Paper 14/21, Köln: Max Planck Institute for the Study of Societies, 2014.

27 Claus Offe, *Contradictions*, s. 191; Richard Katz ve Peter Mair, "Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party", *Party Politics*, 1 (1), 1995, s. 5-28.

28 Ed. Stephan Leibfried, Evelyne Huber, Matthew Lange, Frank Nullmeier ve Jonah D. Levy, *The Oxford Handbook of Transformations of the State*, Oxford: Oxford University Press, 2015.

29 Sune Sandbeck ve Etienne Schneider, "From the Sovereign Debt Crisis to Authoritarian Statism: Contradictions of the European State Project", *New Political Economy*, 19(6), 2014, s. 866.

30 Alexandros Kioupkiolis, "Podemos: the Ambiguous Promises of Left-Wing Populism in Contemporary Spain", *Journal of Political Ideologies*, 21(2), 2016, s. 99-120.

31 Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe [1985], *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*, Londra: Verso, 2013.

32 Miguel-Anxo Murado, "What Happened to the Podemos Fairy Tale?", *The Guardian*, 23 Haziran 2016.

33 Ben Stanley, "The Thin Ideology of Populism", *Journal of Political Ideologies*, 13 (1), 2008, s. 95-110.

34 Fabien Escalona, "Unidos Podemos: la véritable 'belle alliance' de la gauche?", *Slate*, 9 Haziran 2016.

Ekolojik Felaketçiliğin Ötesinde: Güneş Komünizmi İçin Gereken Koşullar

David Schwartzman

Karl Marx, yalın, bolca referans verilen ve sık sık kötüye kullanılan bir paragrafta en çarpıcı formülasyonlarından birisini ortaya koymuştur:

> Burjuva üretim tarzı, toplumsal üretim sürecinin, bireysel bir karşıtlık anlamında değil, bireylerin toplumsal varlık koşullarından doğan bir karşıtlık anlamında, uzlaşmaz karşıtlığa sahip en son biçimidir. Bununla birlikte, burjuva toplumunun bağrında gelişen üretici güçler, aynı zamanda bu karşıtlığı çözüme bağlayacak olan maddi koşulları yaratırlar. Bu toplumsal oluşum ile, insan toplumunun tarih öncesi sona ermiş olur.[1]

Aslında sermayenin fosil yakıtlarla güçlendirilen üretici güçler kullanılarak yeniden üretimi, hem bu çatallaşmaya hem de onun -bugün yirmi birinci yüzyılda karşı karşıya olduğumuz- potansiyel çözümüne yol açan maddi koşulları ortaya çıkarmıştır: ya karbon salımlarının harekete geçirdiği iklim felaketi uçurumu ya da yenilenebilir enerji teknolojileri sayesinde güçlenen, bu uçurumdan sürekli azalan mucizevi bir kaçış şansı gibi görünen şey. Sanayi öncesi düşük verimli güneş enerjisinden (hayvanlar ve biyokütle esaslı) fosil yakıtlardan elde edilen enerjiye, oradan da rüzgâr türbinleri, fotovoltaikler [güneş pilleri] ve çöllerde yoğunlaşmış güneş enerjisi kullanılarak güneş ışınımının yüksek verimle toplanmasına giden, (o diyalektik metaforu kullanacak olursak) potansiyel yadsınmasının yadsınmasıdır bu. Fosil yakıtlar, kömür ve petrol, sadece eski güneş enerjisinden türeyen ve tortul kayaçlara gömülü potansiyel kimyasal enerjiyi içerir.

> Fosil yakıtlarda, yüz milyonlarca yıllık bir geçmişi olan fotosentezin zamanı sıkıştırılmıştır, böylece canlı emek yoğunlaştırabilir ve zamanüstülükleri soyut olanın tiranlığı için maddi bir dayanak haline gelebilir. Sermayenin sürekli dolaşımı, bir devreden diğerine akışı, yoğunlaştırılmış enerjinin bütünüyle *hareketsiz*, döngüsel olmayan, akmayan tabakaları sayesinde mümkün hale gelir (ki bu mantıksal bir paradokstur). Uzaydan geri kalır yanı olmayan bu boyutta, soyutlamanın, yeryüzünün kabuğuna sımsıkı yerleştirilmiş tabakası bulunmaktadır:

> Sermaye, bütün niteliksel belirleyicilerin üzerinden, yalnızca onu delip içinden geçerek uçabilmektedir.[2]

Soyut zaman ve mekân, sermayenin yeniden üretilmesi için gerekli toplumsal yaratımlardı.

Ekolojik felaket kaçınılmaz olmasa da potansiyeli giderek büyüyor ve her zamankinden daha güçlü işaretlere tanıklık ediyoruz.[3] Bu, iklim bilimsel ve biyo-jeo-kimyasal araştırmalardan elde edilen en sağlam kanıtları kabul ederek gerçekleri söylemektir. Gücünü yitirmiş kanıtlardan kitleleri güya koruyan seçkinci siyasetin bir reddidir bu. Aksine, sosyalistlerin ve iklim aktivistlerinin, bu tür bir felaketi önlemenin neden hâlâ mümkün olduğuna dair bir vizyonla birlikte, bu değerlendirmeleri paylaşmaları gerekir. Bunu, felakete dayalı siyasetin reddi olarak görüyorum.[4]

İnsanlık ve mevcut biyoçeşitlilik, şu günlerde devasa bir zorlukla karşı karşıya: Uygarlık, Marx'ın bizim tarih öncemiz olarak adlandırdığı şeyin sona ermesiyle yeni bir aşamaya mı girecek, yoksa çok çok az kişinin atlatabileceği şiddetli bir iklimsel felakete mi sürükleneceğiz? Dünya yirmi birinci yüzyılda, yani Sanayi Devriminden yalnızca üç yüz yıl sonra güneş komünizmine ekososyalist bir geçiş yapabilirse, tarih öncesi geride kalacak. Yirmi birinci yüzyılın küresel devrimci görevidir bu. Post-kapitalizm, ya cehennemin kapitalizm öncesine dönüş ya da çok daha umut dolu bir geleceğin yaratılması anlamına gelecektir. Bu, yakında insanlığın karşı karşıya geleceği yol ayrımıdır; sonucu tahmin etmek ise mümkün değil. İnsan uygarlığına yönelik aslında iki büyük tehdit bulunmaktadır. İlki nükleer savaştır. Bu savaş yalnızca belirli bir bölgede yaşansa dahi, savaşın iklim üzerinde etkileri olacak ve bu da tarımı etkileyecektir, dolayısıyla bu savaş ölümcül olacaktır. İkinci tehdit ise, karbon salımları hızlı ve radikal biçimde azaltılmaz ve zaten tehlikeli düzeyde olan atmosferdeki karbondioksit seviyesi karbon depolama teknolojileri kullanılarak düşürülmez ise, gerçekleşmesi muhtemel, felaket niteliğinde bir iklim değişikliğidir. Yalnızca insanlık tarihinde tanıklık edilmemiş ölçekte bir ulus ötesi sınıf mücadelesi, felaketle sonuçlanacak bir iklim değişikliğini önleme şansına sahiptir.[5] Fakat paradoksal bir biçimde, bu görevle karşı karşıya olduğumuz için aynı zamanda şanslıyız, çünkü bu tehditleri ortadan kaldırma süreci, gezegenimiz üzerindeki sermaye egemenliğini sona erdirme olanağını da doğurmaktadır.

(GÜNEŞE DAYALI) KOMÜNİST UFUK

Marx ve Engels'in ütopik sosyalistlere yönelttiği eleştiri, çoğu zaman son derece ayrıntılı bir şekilde ortaya konulan, fakat kapitalizmin ve onun çelişkilerinin bilimsel bir çözümlemesine yer vermeyen gelecekteki topluma dair kurgularına odaklanıyordu. Kapitalizm koşullarında emek üretkenliğinde ya-

şanacak artışların komünizmin gerçekleştirilmesi için gerekli koşulların arasında olacağını ileri sürmek dışında, komünizme dair pek az şey söylemişlerdi. Şu günlerdeyse, mevcut ve potansiyel bilgi, yenilenebilir enerji ve agro-ekoloji bilimine dayalı organik tarım teknolojilerinde bu tür gerekli koşulları görebiliyoruz. Sosyalizmi, komünist toplumun ilk aşaması (evresi) olarak, dolayısıyla da kapitalizmden komünizme geçişte önemli bir uğrak olarak tanımlıyorum.[6]

Komünizm, yirminci yüzyılda milyonlara ilham veren, "reel sosyalizm" ya da birtakım Marksistlerin tercih ettiği adlandırmayla "devlet kapitalizmi" biçiminde herkesçe bilinen başarısızlıklarla pratiğe döküldü. Yirminci yüzyılda sosyalist devletlerin inşası, son derece elverişsiz koşullarda, kapitalist güçlerin daimi saldırısı altında gerçekleşti. Bu saldırılar, Rus Devrimi'nin hemen ardından gelen ilk müdahaleyle başlamış, İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş ile devam etmişti. Yirminci yüzyılın sosyalist toplumları, kendi içlerinde gerçek kazanımlar elde ederken, iyi belgelendirilmiş olan devlet onaylı kitlesel zulüm ve ölümlere de imza attılar. Buna koşut olarak küresel siyaset üzerinde faşizmin yenilgiye uğratılması, İkinci Dünya Savaşı sonrası sömürge zulmüne son verilmesi ve sosyalist ülkelerdeki işçi sınıflarının kazanımları karşısında kapitalist devletlerin sosyal refah programları geliştirmek zorunda kalmaları (örneğin Batı Almanya ve Alman Demokratik Cumhuriyeti) gibi muazzam olumlu etkileri de oldu. Sovyetler Birliği'nde İkinci Dünya Savaşı'ndan önce hızlı sanayileşmenin çevresel anlamda elbette olumsuz sonuçları da olmuştu; fakat, bazılarının "çevre soykırımı (*ecocide*[7])" şeklinde adlandırdığı şey, savaş sonrası dönemde nükleer silahların geliştirilmesinin, bilhassa da Çernobil faciasından daha önce Ural dağlarında yaşanan radyoaktif kirliliğin bir sonucuydu.[8] Neticede, Sovyetler'de doğa-toplum ilişkilerine dair değerli kuramsal çalışmaların yanı sıra, hükümet politikalarına karşı çıkan, sağlam bir ekolojik hareket de ortaya çıkmıştı.[9]

Yirminci yüzyılın reel "sosyalizm"i (ve yirmi birinci yüzyılda bundan geriye kalanlar), komünizmin, kapitalizmin ve devlet kapitalizminin özelliklerini bir araya getirmiştir. Fakat kapitalizmden potansiyel olarak komünizme gerçek anlamda bir geçişin saf olmayışı ve karmaşıklığı düşünüldüğünde, bu şaşırtıcı değildir.[10]

Peki neden *güneş* komünizmi? Güneş, açık ara farkla en verimli enerji kaynağıdır ve ondan faydalanabileceğimiz teknolojiler çoktan kullanılmaya başlamıştır. Ayrıca yaşam döngüsü boyunca sağlam bir sosyal yönetim süreci örülürse, güneşin sağlık ve çevre açısından doğurabileceği olumsuz sonuçların etkisi oldukça düşüktür. Dahası, felaketle sonuçlanacak bir iklim değişikliğinin önüne geçmek için gerekli zaman zarfı içerisinde, küresel ölçekte güneş enerjisine gerçekten geçiş yapılabilir. Ayrıca "reel kapitalizm"de, fosil yakıtlar ve nükleer güçle karşılaştırıldığında güneş, Askerî-Endüstriyel Kompleks'in

(AEK) emirlerinden görece azade, merkezsizleştirilmiş, demokratik yönetim ve denetim ile en çok uyumlu olan enerji kaynağıdır. Son olarak, güneşe dayalı "temiz bir enerji"ye geçiş, Küresel Yeşil *New Deal*'ın ve kapitalizmden ekososyalist bir çıkışın kritik bir bileşenidir.[11] Ancak bu tasavvurun tek parti diktatörlükleriyle hiçbir ortak yanı bulunmamaktadır; eğer gerçekleştirilirse, tabandan gelen mücadelelerin, bütünüyle demokratik bir sürecin ürünü olacaktır.

Jodi Dean, defalarca gömülen fakat hiçbir zaman yok olmayan radikal materyalist ütopya tasavvurunu yeniden ortaya koymaktadır.[12] Ancak yirmi birinci yüzyılda ağaracak bir komünist ufuğun, güneş enerjisine dayalı olacağının eklenmesi gerekir. Ekososyalist bir ufuk, sermayenin egemen olduğu dünyamızdaki çok boyutlu sınıf mücadelesinde cisimleşen etkinliğin önünü kesmek ve o konuda uyanık olmak bakımından zorunludur: İklim felaketini önlemeli ve bunu yaparken tarımı sivilleştirmeli, güneşe dayalı hale getirmeli ve agro-ekolojilerle dönüştürmeliyiz; hem sanal hem de maddi müşterekleri genişleterek geleceği şimdiden canlandırmalı ve ekososyalist ufuğa, ona ulaştıktan sonra da güneşe dayalı komünist ufuğa yol almalıyız.

Yalnızca kapitalizmin yerine sosyalizmin geçmesi gerektiğini söylemek, bir strateji değil, varılan bir sonuçtur. İklim değişikliği felaketinin önüne geçilmesi için kapitalizmin yerini derhal sosyalizmin alması gerektiğini iddia etmek ise, şimdiki ve gelecekteki kuşaklara karşı sorumluluğu korkakça reddetmektir. Bununla beraber, her zamanki piyasa güdümlü mekanizmaları kullanan bir önlem programını hayata geçirecek yeşil kapitalizme bel bağlamak, bizi felakete götürecek bir reçetedir. Dünya çapında sera gazı salımları oldukça yüksek düzeylerde seyretmektedir, çünkü fosil yakıt tüketimi sürmektedir ve piyasa güdümlü yenilenebilir enerji kullanımındaki artış, kısa bir zaman zarfında fosil yakıtların yerini doldurmak için yeterince hızlı değildir. Ayrıca, şirketlerin şiddetli direnişi, agro-ekolojilerin endüstriyel/GDO'lu tarımın yerini almasını engellemeye devam etmektedir.

Güneş komünizmi, yirmi birinci yüzyılda Marx'ın vecize kabilinden komünizm tanımlamasını gerçeğe dönüştüren küresel bir uygarlık olarak tanımlanabilir: Hem insanlara hem de ekosistemlere atıfla, "herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre."[13] Entropi kavramıyla birlikte termodinamiğin taşıdığı anlam, yeni bir dünya uygarlığının enerji ve maddi temelini kavrayabilmek için, bu anlayış açısından kritiktir. Bu noktada, enerji aktarımlarına açık bir sistem olan yeryüzü, hayati bir etmendir.[14] Entropi kavramı, iş yapabilme kabiliyetiyle alakalıdır: Entropinin artışı, yalıtılmış bir sistemin iş yapabilme kabiliyetinin azalmasına denk düşer; bu azalma, düşük entropinin artık ısıya dönüşerek bozulması sonucunda ortaya çıkar. Kapalı bir sistem yalnızca madde aktarımlarına kapalıyken, yalıtılmış bir sistem, hem enerji hem de madde aktarımlarına kapalı olan bir sistem olarak tanımlanır. Yeryüzü açık

bir sistemdir, ancak madde aktarımlarına dair düşüncelerimiz açısından esasen kapalıdır. Fosil yakıtlar uygarlık açısından iyi iş çıkarmaktadır, fakat yer kabuğunda sınırlı miktarda oldukları için değil de, iklim değişikliğinin giderek artan etkileri nedeniyle tükeneceklerdir. Öte yandan, dünyadaki rüzgâr ve güneş enerjisi milyonlarca yıl boyunca var olmaya devam edecektir. Küresel fizikî ekonominin enerji temeli hayatidir: Rüzgâr/güneş enerjisi -sürdürülemez nitelikteki alternatiflerinden farklı olarak- uzaya olan "entropik borcunu", artma eğiliminde olmayan artık ısı şeklinde ödeyecektir.

Gelecekteki küresel topluma ekososyalist geçişin tarihsel materyalist izahı, bu geçişin teknolojik temelinin bütün kavramsallaştırmasını içermeli; gelecekteki bu küresel topluma dair oluşturulacak bir tasavvur, kelimenin hem teknolojik hem de toplumsal anlamıyla, bu toplumun bütün maddiliğini kapsamalıdır.[15] Sosyalist ya da Marksist siyasi iktisat, yirmi birinci yüzyıl sosyalizmine dair bir tasavvur geliştirmek için gerekli, ancak kendi başına yeterli değildir. Bu tasavvur bilhassa da doğa bilimlerini, fiziki bilimleri ve enformasyon bilimlerini; yani iklim bilimini, ekolojiyi, biyo-jeo-kimyayı ve termodinamiği bütünüyle kapsamalıdır. Bu bilimler, altyapısı mevcut sürdürülemeyen biçimlerin yerine geçmesi beklenen yenilenebilir enerji teknolojilerini, yeşil üretimi ve agro-ekolojileri besleyecektir. İklim biliminin ortaya koyduğu en çağdaş bilgi birikimi, her şeyden önce geri dönüşü olmayan iklim değişikliği gerçekleşmeden bu felaketin önüne geçilmesi adına solun artık siyasi olarak harekete geçmesi için ne kadar zaman kaldığına dair insanlığa açık bir uyarıda bulunurken, ekososyalist bir gündemi de beslemelidir. Benzer şekilde, ekoloji, (biyo)jeo-kimya ve termodinamik bilimleri, etkili bir iklim değişikliği felaketini önleme programı için, bilhassa da atmosferdeki karbon seviyesini (çoğu zaman gezegendeki karbon salımı sınırı olarak kabul edilen) 350 ppm'nin aşağısına çekecek en etkili karbon ayrılımı [sekestrastonu] süreçleri için zemin oluşturmalıdır.

ASKERÎ-ENDÜSTRİYEL KOMPLEKSE KARŞI EKOSOSYALİST STRATEJİ

Başkan Eisenhower onun bir tehdit olduğunu ilan ettikten yaklaşık yetmiş yıl sonra, Askerî-Endüstriyel Kompleks, dünya çapında sera gazı salımlarının hızlıca frenlenmesi ve rüzgâr/güneş enerjisine geçiş için küresel işbirliğinin önündeki en önemli engellerden birisi haline gelmiştir. Pentagon, enerji tasarrufu ve yenilenebilir kaynakların kullanılması açısından "yeşilleşmesine" rağmen, aslında sadece emperyal rolünü "yeşile boyamaktadır." Pentagon'un giderek büyüyen iklim değişikliği tehdidini kabul etmesi, ABD emperyalizmini ve küresel militarizmi güçlendirmektedir. Askerî-Endüstriyel Kompleks'in teşkil ettiği kritik engel, ABD askerî operasyonlarının neden olduğu önemli fakat genellikle abartılan sera gazı salımları değil, budur.[16] Sermaye içerisinde ener-

ji politikasına ilişkin elbette gerçek çelişkiler bulunmaktadır. Yeşil *New Deal* stratejisi, iklim değişikliği felaketini önleme programını zamanında ortaya koyabilmeye dair herhangi bir ümit besleyebilmek için sermayenin "güneşçi" fraksiyonunu, sivilleşmenin sağlanmasını ve daimi savaş dinamiğinin sona erdirilmesini zorlayacak çok sınıflı bir ittifaka çekmelidir. Acaba herhangi bir sosyalist, devletin terör aygıtının kullanışlı düşmanıyla, yani terörist rakibiyle şiddete dayalı bir kısır döngüye kısılıp kaldığı sürece, bu önleme programının gerçekleştirilebileceğine inanıyor mu? Küresel Yeşil *New Deal* için ulus ötesi bir hareket inşa etme stratejisi günümüzde hâlâ anlam taşımaktadır. Bu, "yeşil" kapitalist yatırımları yönlendiren kapitalist piyasaya güvenen değil, iklim değişikliği felaketini önlemeye yönelik bir programa zemin hazırlayıp küresel ekososyalist bir sınıf mücadelesine daha uygun bir alan açan bir stratejidir.[17] Ve bu mücadele, yerelden ulus ötesine bütün seviyelerde devlet gücüne karşı çıkmayı gerektirmektedir. Hem Paul Mason hem de Andreas Malm, karbon salımlarının frenlenmesinde ve bu konuda kapitalist piyasanın yerine geçmesinde devletin kritik bir rol oynaması gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak her iki yazar da, post-kapitalist bir geçiş için gerekli olan sınıf mücadelesi düzeyinin kendini nasıl açığa vuracağına değinmemektedir.[18]

Askerî-Endüstriyel Kompleks muhtemelen iklim değişikliği felaketinin önüne geçilmesi karşısında tek ve en büyük engel konumundadır, zira muazzam enerji ve maddi kaynak tüketimiyle sermayenin küresel çapta yeniden üretiminin merkezinde yer almaktadır. Burada kritik noktalardan bir diğeri ise, Askerî-Endüstriyel Kompleks içerisinde nükleer endüstrisinin uzun bir süreden beri devam eden rolüdür. Birleşik Devletler'de yeni nükleer santrallerin inşasına şimdilik devam edilmemesine karşın, dünya genelinde durum böyle değildir. Nükleer güç endüstrisi, teknolojinin yaygın olarak paylaşılmasıyla birlikte ulus ötesi hale gelmiştir. Savunma sanayilerinde ve silahlı kuvvetler için enerji ikmal zincirlerinde oynadıkları roller sayesinde, fosil yakıt ve nükleer enerji endüstrileri Askerî-Endüstriyel Kompleks'te bütünleşmektedir. Nükleer saldırı tehdidi ise, çok uzun süredir emperyal politikanın bir aracıdır.[19] Hem ABD'nin emperyal gündemi açısından gerekli olan stratejik metaller hem de ulus ötesi kapitalist sınıfın bizzat kendisi için, Pentagon, "küresel petrol koruma servisi"[20] gibi çalışmaktadır.[21] Askerî-Endüstriyel Kompleks'in gerek Birleşik Devletler'in gerekse bütün büyük kapitalist güçlerin iç/dış politika gündemini belirleme konusunda belirgin bir rolü bulunması nedeniyle, Amerikan dış politikasının emperyal doğası, iklim değişikliği felaketini engellemek için gereken küresel işbirliğinin ve hakkaniyetin önüne geçmektedir.

Mevcut sürdürülemez enerji kaynaklarının yerine geçecek şekilde küresel çapta bir güneş enerjisine geçiş, bu kaynakların üzerinden geçinmek zorundadır; tıpkı endüstriyel fosil yakıt devriminin, yeterli kapasiteyle onun yerini

alana dek biyokütle enerjisinin ("bitki enerjisi" de denir) üzerinden geçinmesi gibi. Tarihin her aşamasında bir enerji kaynağı, diğerinin üzerinden geçinmiştir: Sanayi öncesi (düşük verimli güneş enerjisi, yani fotosentez), daha sonra sınai (fosil yakıtlar, nükleer fizyon) ve günümüzde, yirmi birinci yüzyılda ise bilhassa (karbondioksit salımlarının frenlenmesi açısından tercih edilebilecek) geleneksel sıvı petrol olmak üzere, fosil yakıt enerjisinin kalan rezervlerinin üzerinden geçinirken, sanayi sonrası yüksek verimli güneş enerjisine geçme göreviyle karşı karşıyayız. İklim değişikliğinin yaratacağı en kötü sonuçlardan kaçınabilme şansı bulabilmek istiyorsak, hedef, dünya çapında rüzgâr/güneş enerji altyapısı oluşturmak için gereken geleneksel petrolü asgari düzeyde kullanmak olmalıdır. 350.org'un lideri Bill McKibben, bu fikri açıkça kabul etmemesine karşın, fosil yakıtların çoğunun toprak altında tutulması gerektiği yönündeki argümanından dolaylı olarak bu çıkarılabilir.[22] Bugün insanlık, ekososyalizm aracılığıyla, entropi konusunda sınırları bulunan kapitalizmden enerjinin bolca bulunduğu güneş komünizmine geçme potansiyeliyle karşı karşıyadır.[23]

Temel olarak kömürle karşılaştırıldığında daha düşük olan karbon ayak izi sebebiyle, güneş enerjisine geçiş yapmak için tercih edilen fosil yakıt, katran kumları, (metan gazının doğrudan atmosfere sızması nedeniyle) doğal gaz ve derin suların kıta sahanlıklarındaki tehlikeli sondaj çalışmaları dışında, geleneksel petroldür.[24] Ortadoğu ve Güney Amerika'daki petrol zengini ülkeler (mesela Venezuela), gerekli petrolü sağlayarak, bu geçişte (gerçekleşeceğini varsayarsak) değerli ortaklar olacaktır.[25] Fakat hakkaniyete ve işbirliğine dayalı bir küresel rejim gerekmektedir. Ve yalnızca emperyal hegemonyaya gem vurulması bu küresel rejimi mümkün kılacaktır.

Gerçek iklim güvenliği, en geniş anlamıyla Askerî-Endüstriyel Kompleks'in radikal biçimde küçültülmesini gerektirmektedir. Dış politikanın sivilleştirilmesi, askerî üslerin kapatılması, askerî harcamaların radikal şekilde azaltılması, fosil yakıtların ve nükleer gücün kullanımdan hızla kaldırılması ve "gözetim kompleksi"nin çözülmesi buna dahildir. Bu olmaksızın, sermayenin ulus ötesi boyutta yeniden üretimi için koşulların askerî olarak dayatılmasıyla birlikte, en iyi ihtimalle (iklim değişikliği felaketinden kaçılabilmesi açısından yetersiz olan yakın tarihli Paris Anlaşması'nda da olduğu gibi)[27] karbon salımlarının epey güçsüz bir biçimde kısılmasını bekleyebiliriz. Ancak güneş enerjisi kapasitesinin ve enerji verimliliğinin artması, Askerî-Endüstriyel Kompleks'in gerekçelerinin ve aldığı halk desteğinin -en azından bir kısmının- altını oymaktadır. Ve emperyal gündeme karşı verilen mücadele, daha barışçıl ve işbirliği temelli bir dünyaya kapı aralar, böylece küresel çapta güneş enerjisi altyapısının oluşturulması için gereken kaynakları ve emeği mevcut hale getirir. Benzer şekilde, küresel ekososyalist geçişe giden yol açılmış olur.

Kapitalist ülkeler tek tek enerji rezervlerini güneşe dayalı hale getirme konusunda başarılı olabilirler, fakat reel kapitalizmin siyasi iktisadı ve mirası ile felaketten kaçabilmek için gereken ulus ötesi sınıf mücadelesinin boyutu düşünüldüğünde, küresel "güneş kapitalizmi", yirmi birinci yüzyıl için olası bir seçenek değildir.[28] Bu sınıf mücadelesi, değeri ortadan kaldıran bilgi teknolojilerinin giderek artan potansiyeliyle bir araya gelerek, küresel siyasi iktisadı ekososyalist bir geçişe zorlayabilir.

GÜNEŞ KOMÜNİZMİNE GEÇİŞİ ÖNCEDEN ZİHİNDE CANLANDIRMAK

Mevcut kapitalist toplumlarda "önceden zihinde canlandırma" kavramı, sermaye egemenliğine son verme kapasitesi bulunan küresel bir öznenin ortaya çıkışı açısından kritiktir.[29] Burada iki "önceden zihinde canlandırma" örneği göz önünde bulundurulmaktadır: Müştereklerin genişletilmesi ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.

"Yadsımanın yadsınması" metaforuna dönüş yapıp, yaygın biçimde alıntılanan bir örneği aktaralım: Sınıflı toplumlara yol açan ilkel komünizmin ilk yadsınmasıyla başlıyoruz; daha sonra ise ikinciye, yani tarih öncesi dönemden tarihsel çağa kadar uzanan, komünizme kapı aralayan en son yadsımaya geçiyoruz. Bana kalırsa, dünyamız genelinde "kamusal kaynakları savunma, genişletme ve derinleştirme"[30] hareketlerinin güç kazanması, bizzat kapitalizmin rahminde ikinci yadsımanın başlangıcıdır. Günümüzde insanlığın eski müştereklerine, yani okyanuslara, ormanlara, meralara, bilgiyi meta olmaktan çıkarma mücadelesinde çekişmeli bir alan olan siber uzaydaki "açık kaynak" da eklenmiştir.[31] Ortak mülkiyete tâbi alanların sosyal yönetimi -milli parklar, biyosfer rezervleri ve (Antartika, okyanuslar, atmosfer ve Ay gibi) insanlığın ortak mirasının uluslararası hukukta tanınması biçimlerinde- elbette kapitalist ülkelerde bile görülmektedir. Bu sosyal yönetim, güneş komünizmine ekososyalist bir geçişle fazlasıyla genişletilecektir.

Ekososyalist ufku genişletmek, kemer sıkma politikalarına, sosyal hizmet kesintilerine ve kamu kaynaklarının özelleştirilmesine karşı savunma savaşları sürdürmenin yanı sıra, aşağıdaki hedefler de dahil olmak üzere, üretimin ve tüketimin toplumsal yönetişimi için saldırıya geçmeyi de gerektirmektedir:

1) Adem-i merkezileşmiş güneş enerjisi, gıda, enerji ve tarım kooperatiflerinin ve işçilere ait fabrikaların, yani bir "dayanışma ekonomisi"nin yaratılması,[32]

2) Kamuya ait ve hesap sorulabilir bankalar,

3) Elektrik ve su rezervlerinin belediye denetimine alınması,

4) Enerji, raylı ulaşım ve telekomünikasyon endüstrilerinin kamulaştırılması ve

5) En gelişkin rüzgâr/güneş ve bilgi teknolojilerinin zorunlu olarak lisanslanması; böylece ABD Temiz Hava Yasası örneği izlenerek bunların tüm dünyada ücretsiz biçimde erişilir olması.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, potansiyel alternatif toplumsal hakların ve ilişkilerin bir çeşit "önceden zihinde canlandırılması"dır. 10 Aralık 1948 tarihinde İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca kabul edilmesi, İkinci Dünya Savaşı'nda faşizm karşısında kazanılan zaferin ilham verdiği bir tasavvura dayanıyordu. Bu zaferin kazanılmasında Sovyetler Birliği'nin oynadığı kritik rol, ekonomik, toplumsal ve kültürel insan hakları dilinin bu tarihsel bildirgeye eklenmesini zorunlu kılmıştı. Bununla beraber, Batılı hükümetler, 1951 yılında başlayan yasal açıdan bağlayıcı sözleşmelerle bu hakları birbirinden ayırmayı başarmış ve bu hakları yürürlüğe koymama konusunda direnmeye devam etmiştir.[33] Yine de, insan hakları söylemi, bu mücadelede, hatta Amerika Birleşik Devletleri'nde bile, güçlü bir kazanım olarak ortaya çıkmıştır.

Ortalama yaşam süresi istatistikleri gösteriyor ki, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ve onun ardından yapılan anlaşmaların dayandıkları tasavvur, devam eden büyük ihtilafların bulunduğu bu dünyada hâlâ gerçeğe dönüştürülememiştir. Bu ihtilaflara, sermayenin yeniden üretimi yön vermektedir. Bill Bowring'in ifade ettiği üzere, "... fırlatılmış oldukları her daim çalkantılı ve tehlikeli dünyada, kadınların ve erkeklerin gerçek faaliyetlerinde tam anlamıyla yeniden üretilip yeniden bütünleştirilmedikçe, insan hakları kavramının da, toplumsal adalet kavramının da içeriği, anlamı ve önemi bulunmamaktadır."[34]

Evrensel insan haklarının kritik tümleyenlerinden birisi, gelecekteki kuşakların gezegenimizin var olan biyolojik çeşitliliğinin ve hatta büyük ölçüde yok edilmiş olanların (örneğin bozkırların) da kısmen yenilenmesinin keyfini çıkarmaya devam etme hakkıdır. Tarihsel öneme sahip Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, 29 Aralık 1993'te yürürlüğe girmiştir. Sözleşme 196 ülke tarafından onaylanmıştır. Fakat ABD bunların arasında değildir, ki bu durum sözleşmenin gerçeğe dökülmesini epey zorlaştırmaktadır.[35] Biyoçeşitliliğin korunması; mevcut sürdürülemez enerji kaynaklarının yerine rüzgârı ve güneşi koyma, tarımsal sistemleri agro-ekolojilere dönüştürme ve elbette iklim değişikliği felaketinden kaçabilmek için etkili bir önleme programı uygulama mecburiyetiyle yakından bağlantılıdır. *Capitalism Nature Socialism*'in kurucu editörü James O'Connor şunu öne sürmüştür:

> Ekolojik Marksist teoride, en azından şimdiye dek, üretim koşulları üzerine verilen mücadele, sınıf mücadelesini herhangi bir öz-tanımanın ötesinde yeniden tanımlamıştır. Bu şu anlama geliyor; üretim koşullarının yeniden üretilmesine yönelik kapitalist tehditler, sadece kâr ve birikimi değil, aynı zamanda bir yaşam

biçimi olarak toplumsal ve "doğal" ortamın yaşam kabiliyetini de hedef almaktadır.[36]

Dolayısıyla, ekolojik sürdürülebilirliği koruma yönünde bir küresel sınıf mücadelesi, yirmi birinci yüzyıl ekososyalizminin temel amaçlarından birisi olmalıdır.

Şu açıktır ki, küresel iktidar mücadelesinde ulusal ve ulus üstü egemen sınıflara karşı bir güç yaratabilmeye dair hâlâ bir ümit var olacaksa, dünya işçi sınıfı ve onun potansiyel olarak müttefiki olan tabakalar içinde var olan (ulus, etnisite, ırk, cinsiyet ve cinsel tercih konusundaki farklılıkların sömürülmesinden doğan) ayrımlar önemli ölçüde giderilmek durumundadır. Bu ayrımlar, çok uzun bir süredir egemen sınıflara fayda sağlamıştır. Bunların üstesinden gelmek, sermayenin egemenliğine son verilmesi için eşi benzeri görülmemiş bir itki yaratabilir. Ulus ötesi bir ekososyalist hareket, bu mücadelenin başarısı için bir bileşen olarak ortaya çıkmalıdır. Bu süreçte geleneksel örgütlenme biçimleri, küresel barış ve iklim adaleti hareketine dahil olanların, özellikle de gençlerin muazzam yaratıcılığıyla aşılacaktır.[37] Dünya Sosyal Forumu ve İşgal Et (*Occupy*) hareketlerindeki, özellikle de kadınların ve yerli halkların mücadelelerinde örülen dayanışma ağlarında ve yeni dayanışma türlerinde, bu biçimlerin embriyo halinde ortaya çıktığını görüyoruz.

Dünya çapındaki barış ve adalet hareketlerinin merkezinde yer alan ulus ötesi emek, ulus-merkezci kapitalist birikim formlarına giderek daha fazla itiraz eden ulus ötesi sermayeye yönelik merkezî karşı güç olarak ortaya çıkmak zorundadır.[38] Genel anlamda hareketin hedefi, ilk başta küresel sermayenin iktidarını baskı altına alıp daha sonra da ortadan kaldırmak olmalıdır. Reel kapitalizmin ıslah edilip edilemeyeceği, gerçek sınıf mücadelesiyle, yani diğer bir deyişle, toplumsal, siyasi ve ekonomik alanlarda demokrasi savunularak ve genişletilerek sınanmalıdır.

Küresel kapitalizm birbiriyle bağlantılı ekonomik, toplumsal ve iklimsel krizlerle karşı karşıyayken, Küresel Yeşil *New Deal* mücadelelerinin, ekososyalist bir hareketin odağı olarak öne çıkmasının tam zamanıdır. *New Deal*'den farklı olarak, sivilleşmenin de bir bileşen olması gerektiğinden, Küresel Yeşil *New Deal*; İkinci Dünya Savaşı ve ardından gelen Soğuk Savaş'ta olduğu gibi, askerîleştirilmiş sermayenin tahkim edilmesiyle sonuçlanmayacaktır. Daha ziyade, Küresel *New Deal*, kapitalizmden ekososyalizme doğru giden bir yolun açılması için gerçek bir potansiyel barındırmaktadır.[39] Bu görevin altından kalkmak için, henüz tanıklık edilmemiş düzeyde bir sınıf mücadelesini yükseltmek gerekmektedir. Mücadele, iş yerlerinden ve dersliklerden bütün dünyaya (ulus ötesi bir perspektifle) uzanıncaya kadar her düzlemde ve ezilenlerin ve sömürülenlerin bütün kesişim noktalarında (ırk, cinsiyet, cinsel yönelim,

etnisite, vatandaşlık statüsü, dinî inanç ya da inançsızlık, yaş, fiziksel olarak sağlıklılık derecesi vb.) verilmelidir. Ancak kesişimsellik, sınıf hâkimiyetinin onun çimentosu ya da bağlayıcı maddesi olduğunu vurgulayan Victor Wallis'in büyük bir berraklıkla yaptığı gibi, Marksist analizle çözümlenmelidir.[40]

Bilhassa da, devrimci potansiyeli nedeniyle kadınların ezilmesinin merkezî konumda bulunduğu kabul edilmelidir.[41] Müşterek ormanların ve Nijer Deltası'nın korunmasından tutun da, ücretsiz ev işine karşı ayaklanmaya varıncaya kadar kadın mücadeleleri, hayret verici bir çeşitlilik arz etmiştir. Ücretsiz ev işine karşı ayaklanmalar emek gücünün değerlenmesini doğrudan karşısına almıştır. David Laibman, bu değerlenmenin belirlenmesinde sınıf mücadelesinin kritik rolüne vurgu yapar: "Emek gücü, her zaman ve mutlaka, özel bir metadır. Diğer metalar gibi tam değerlenmeye hiçbir zaman tâbi değildir. Değeri, her zaman sınıfsal güçler arasındaki dengenin sonucunda belirlenir (burada 'denge' kelimesi, 'denklik' veya herhangi bir türden doğal eşitlik ya da sabitlik iması barındırmayıp, 'ilişki' veya 'karşılıklı ilişki' anlamlarında kullanılmıştır)."[42]

Peter Frase sınıf mücadelesini işyeriyle ilişkili olarak kavramsallaştırarak şunu ileri sürer: "İşçi sınıfının hem işyerinde hem de onun dışında güç kazanması, bizi kıtlık sonrası toplum ve ücretli emeğin ilgası gibi ütopik ideallere iten bir kuvvettir."[43] Marx'ın "Makine Üzerine Fragmanlar" eserindeki analizinden yararlanan Paul Mason da, "genel zekâ"nın giderek artan gücü sayesinde kıtlığın ortadan kaldırılacak olması nedeniyle kapitalizm sonrasının kaçınılmaz olduğunu öne sürmektedir. Bilgi teknolojisi, yaşamın her veçhesinde erişim alanını genişletmektedir. "Sınıf mücadelesi, insan olma ve boş zamanda eğitim görme mücadelesi halini almaktadır."[44] Mason, hem yüksek verimli yenilenebilir enerjiden hem de bilgi teknolojilerinden kaynaklanan üretimdeki süregiden artışı, kapitalizmin ötesine geçen bir sistem için ciddi bir potansiyel olarak görmektedir.[45] Fakat yalnızca küresel sınıf mücadelesi, bu potansiyeli sadece etrafı çevrili güvenlikli sitelerde yaşayan ayrıcalıklı seçkinler için değil, bütün insanlık adına gerçeğe dönüştürme kapasitesine sahiptir.

Bununla beraber, Nick Dyer-Witheford reel kapitalizm şartlarında "genel zekâ"nın yarattığı etkiyi çelişkili bulur. "Dünya nüfusunun, emek gücünü sermaye için küresel ölçekte erişilebilir kılan şebekelenmiş tedarik zinciriyle kuşatılması ile bu tür bir emeği gereksiz kılan becerikli makinelerin ve algoritmik yazılımların geliştirilmesine yönelik itki arasındaki 'devingen bir çelişki'dir bu."[46] Ve bazı önemli Marksist araştırmacılar, Marx'ın "Makine Üzerine Fragmanlar" eserinde ortaya koyduğu formülasyona katılmamaktadır. Mesela, Michael Heinrich'e göre, Marx doğrudan emek-zamanı, değerin özünün cisimleştiği soyut emekle karıştırmıştır ve bu kafa karışıklığı *Kapital*'de giderilmiştir.[47] Yine de, "Makine Üzerine Fragmanlar"ın 1960'larda

ve 1970'lerde keşfedilmesi, yirmi birinci yüzyılda, bilimin ve teknolojinin en ileri nimetlerinden faydalanılarak gezegenimizde sermayenin egemenliğine son verilebileceğine dair bir tasavvuru canlandırmıştır.[48]

Güneş enerjisinin yüksek verimle kullanılabileceği küresel bir altyapıdan elde edilen, neredeyse ücretsiz, bol miktarda enerjinin bulunması, değerin son bulmasının kritik ön koşullarından birisidir. Geri dönüşü imkânsız boyutta zararın (örneğin biyoçeşitlilik kaybı) çoktan verilmiş olmasına karşın, bu altyapı, hem olumsuz çevresel etkilerin radikal biçimde azaltılması hem de teknosferin ve ekosferin onarılarak eski haline getirilmesi[49] için gereken miktarda ve nitelikte enerjiyi yaratacaktır. Bunun aksine, mevcut sürdürülemez enerji kaynaklarına bel bağlanmaya devam edilmesi, yalnızca herkesçe bilinen olumsuz çevresel, ekolojik ve sağlıkla ilgili sonuçlara katkıda bulunmakla kalmaz, aynı zamanda bu olumsuz sonuçların bedellerini dışsallaştırarak, emeğin üretkenliğini azaltır. Bu sırada, kapitalist devlet, sağlık ve çevre koruması bütçelerinden kesinti yaparken, fosil yakıtlara ve nükleer güce sübvansiyon sağlar. Fosil yakıtlara sağlanan devasa sübvansiyonlar (ki yakın zamanda gerçekleştirilen bir IMF araştırmasına göre tahminen yıllık 5 trilyon dolardır), aynı zamanda hava kirliliğinin sağlık açısından sonuçları da dahil olmak üzere, dolaylı maliyetleri de kapsamaktadır (her yıl tahminen 3 ila 7 milyon insan hava kirliliği nedeniyle yaşamını yitirmektedir).[50]

Küresel enerji tüketiminin nihai sınırı nedir? Şu sıralar, insan kaynaklı küresel enerji akışı, toprağa olan güneş enerjisi akışının yüzde 0,03'üne eşittir. Dolayısıyla, güneş enerjisi akışını kullanmaya başlamak, güneş komünizminin enerji temeli olarak muazzam bir potansiyel barındırmaktadır ve küresel ekoloji üzerinde günümüzdekinden çok daha küçük etkiler bırakacaktır.[51] Örneğin, rüzgâr enerjisinin 18 trilyon watt'a (terawatt'a) eş değer olan mevcut enerji tüketim seviyesine göre küresel ölçekte tahsisi, jeofiziksel sınırlar tarafından kısıtlanmaktan çok uzaktadır.[52] Şu günlerde, yüksek verimli ince filmli fotovoltaikler (güneş pilleri) veya bütün insanlığa çok düşük maliyetli, bol miktarda enerji sunma potansiyeli barındıran, güneş enerjisi kullanılarak suyun ayrıştırılması yoluyla hidrojen üretimi konusunda, devrimci atılımların eşiğinde olabiliriz. Bu türden teknolojilerin ortaya çıkması ve bunların küresel müşterekler tarafından temellük edilmesi, Askerî-Endüstriyel Kompleks'i ortadan kaldıran, dolayısıyla da insanlığın geleceği için ekososyalist bir geçişe kapı aralayan ulus ötesi bir hareketi başlatabilir.[53]

Küresel Kuzey, sermayenin yeniden üretiminin yön verdiği üretilmiş arzunun sonsuz bir şekilde yaratılmasıyla köprüleri atan –mesela arabaların yerine toplu taşıma ve bisiklet kullanılması, daha küçük evlerde yaşanması, eskimiş cihazların tüketiminin büyük ölçüde azaltılması gibi– daha basit bir yaşam tarzına geçiş yapmalıdır. Tarımın yerleşim merkezlerine daha yakın yerlerde

yapılan fosil yakıtsız agro-ekolojilere dönüşmesi de buna dahil edilirse, bu küçülme, Küresel Kuzey'de daha sağlıklı bir ortamda, daha kaliteli bir yaşamla -daha temiz bir havayla, suyla ve günümüzde endüstriyel/GDO'lu tarıma içkin olan kimyasallardan ve genetik kirlilikten arındırılmış organik gıdayla- sonuçlanacak daha düşük enerji tüketimi anlamına gelecektir.

Fakat Küresel Güney'de insanların çoğunluğunun kişi başına düşen asgari yaklaşık 3,5 kilowatt'a erişebilmesi için önemli bir artış yaşanması gerektiği düşünüldüğünde, dünyanın daha az değil, daha fazla enerji tüketmesi gerekmektedir. Bu asgari seviyeye ulaşmanın, en yüksek ortalama yaşam süresini yakalamak için gerekli olduğu ancak yeterli olmadığı da belirtilmelidir; zira Rusya ve petrol ihraç eden bazı Ortadoğu ülkeleri bu hedefin epey gerisinde kalmaktadır. Birleşik Devletler'de de ortalama yaşam süresi, benzer şekilde, Küresel Kuzey'deki sanayi ülkelerinin çoğunun altındadır. Gelir eşitsizliği sağlıksızlıkla yakından ilişkilidir ve dünya standartlarındaki ortalama yaşam süresine ve yaşam kalitesine ulaşabilmek için azaltılmalıdır. Yedi milyarlık dünyada kişi başı asgari 3,5 kilowatt temin etmek, 25 trilyon watt'a denk bir dağıtımı gerektirir, mevcut dağıtım miktarı ise 18 trilyon watt'tır. 2050'ye kadar küresel ölçekte tamamen rüzgâr ve güneş enerjisine geçilse bile (bunun verimlilik açısından sağlayacağı yaklaşık yüzde 30'luk kazanım da dahil olmak üzere), modern bir yaşam standardı için gereken kişi başı asgari enerjiyi güvence altına almak için en azından 22 trilyon watt gerekecektir (Kişi başı 3,5 kilowatt x 0,7 x 9 milyar insan - Birleşmiş Milletler'in son öngörülerine göre 2050 yılında dünya üzerinde 9,7 milyar insan olacaktır).[54] Özellikle devam eden atmosferden karbon ayrılımı ve iklimsel adaptasyon çalışmaları için ek kapasite oluşturulması gerekecektir, zira gereken toplam miktarın 25 ila 30 trilyon watt'a yaklaşması muhtemeldir.[55] Bu yaklaşım zaruridir; çünkü sera gazlarının fiziksel özellikleri nedeniyle, bu uygulamalar, ek kapasitenin olabildiğince çabuk yaratılmasını zorunlu kılmaktadır.[56]

Küresel Kuzey'in C3 tehdidindeki tarihsel sorumluluğu göz önüne alındığında, rüzgâr ve güneş kapasitesinin Küresel Kuzey'den Küresel Güney'e aktarılması şarttır. Her yıl rüzgâr ve güneş enerjisi üretimi için kullanılmakta olan enerjinin (ki yüzde 85'i fosil yakıtlardan gelmektedir) mevcut yıllık tüketiminin yüzde 1 ilâ 2'si ile, otuz yıldan az bir zaman zarfında küresel ölçekte bir geçişe imza atılabilir. Ancak enerji tüketiminden kaynaklanan insan kaynaklı karbon salımlarının tamamen kesilmesi ve herkes için uzun bir ortalama yaşam süresi seviyesine ulaşmak adına gereken asgari kişi başına enerji tüketimi düzeyinin sağlanması gerekmektedir.[57] Ayrıca, bu geçiş yakın gelecekte başlarsa, Sanayi Devrimi öncesindeki seviyeye göre 2 °C'den az bir sıcaklık artışı yaşanma olasılığını artıracak, 2100'e kadar ise, 1,5 °C derecelik artış yaşanması yönünde bir potansiyel ortaya çıkacaktır.[58]

Şu nokta giderek açıklık kazanmaktadır ki, iklim değişikliği felaketinden kaçabilmek için etkili bir önleme programı ortaya koymak, sadece küresel barış ve işbirliği rejimine radikal bir geçiş yaşanmasıyla mümkün olacaktır. İklim değişikliği felaketi ve nükleer savaş tehditleri, sermaye egemenliğine son vermek için eşsiz bir fırsat sunmaktadır, çünkü bu tehditleri ortadan kaldırmanın önündeki en büyük engel, reel kapitalizmin göbeğindeki Askerî-Endüstriyel Kompleks'tir.[59] Dolayısıyla, Askerî-Endüstriyel Kompleks'i dağıtma görevi, insanlığın gündemine –yirmi birinci yüzyılda, tarih öncesinden yeni küresel bir uygarlığa, güneş komünizmine– ekososyalist bir geçişi getirmektedir.

ADANMIŞ BİLİM VE MÜCADELE TOPLULUKLARI

Güneş komünizmi, sermayenin yeniden üretiminin ve dolayısıyla değerin nihai olarak son bulmasını gerektirecektir. Jim Davis'ten alıntılanan şu paragraf aydınlatıcıdır:

> Yeni teknolojiler, Marx'ın "Makine Üzerine Fragmanlar" eserinde yazdıklarının –teknolojinin üretkenliğinin üretim süreçlerine hâkim olmasıyla, "emek zamanın zenginliğin ölçütü olmaktan çıktığı ve değişim değerine dayalı üretimin çöktüğü," insan emeğinin bulunmadığı bir üretim sisteminin– gerçeğe dönüştürülmüş halini ifade etmektedir. ... Bence, tarihsel bir kategori olarak Değer'in, teoride de olsa bir sonu bulunmaktadır... Yeni teknolojik iklim, kendi başına Değer sistemini ya da kapitalizmi ortadan kaldıramaz, ancak sermayenin ortadan kaldırılması ve komünist bir toplumun inşası için gereken koşulları yaratmaktadır. Değer kendiliğinden bir biçimde değil, yeni koşullardan doğan sınıfsal güçlerin bilinçli eylemiyle son bulacaktır.[60]

"Değer işte böyle, sınıf iktidarının uygulandığı siyasi bir eylemle son bulacaktır," diyerek bitirir makalesini Davis. Dünyaya gelmiş her çocuğun, yaratıcı biçimde kurgulayabileceği bir yaşama, nefretten ve kirlilikten arındırılmış bir çevreye, gezegenimizin zarar görmemiş biyoçeşitliliğinden arta kalanların bulunduğu bir dünyaya sahip olma hakkının bulunması, Değer'in son bulmasına yol açacak sınıf mücadelesinin hedefidir. Bu durum, insanın ve doğanın ihtiyaçlarının önüne sermayenin yeniden üretimini koyan mevcut küresel rejimin toptan yok edilmesini gerektirecektir. Lenin'i siyasi pratiğimize yeniden sokmak elzemdir. İlk olarak, anın ve hareketin gizilgücünü kavramak için, yoksa geleceği değiştirme şansını kaybederiz. İkinci olarak da, iklim değişikliği felaketinin önüne geçmek adına gereken siyasi ivmeyi kazanmak amacıyla egemen sınıftaki her çatlağı değerlendirmek için. Fakat bu tasavvurun hem kendisi hem de hayata geçirilmesi, yalnızca geleceğin embriyolarının küreselleşmiş kapitalizmin rahminde yaratılması ve küresel sınıf mücadelesinin tam bir gerçeklik haline gelecek şekilde gelişmesiyle, bilimsel/teknolojik entelijansiya ve mücadele toplulukları arasındaki diyalogdan doğan bir ürün olabilir.

NOTLAR

1 Karl Marx, *A Contribution to the Critique of Political Economy*, New York: International Publishers, [1859] 1970, s. 21–22.

2 Andreas Malm, *Fossil Capital*, Londra: Verso, 2016, s. 307.

3 James Hansen ve diğerleri, "Assessing 'Dangerous Climate Change: Required Reduction of Carbon Emissions to Protect Young People, Future Generations and Nature", *PLOS ONE*, 8 (12), 2013; John Bellamy Foster, "The Great Capitalist Climateric", *Monthly Review*, 67 (6), 2015, s. 1-18; Sybren Drijfhout ve diğerleri, "Catalogue of abrupt shifts in Intergovernmental Panel on Climate Change climate models", *Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A.*, 112 (43) E5777-E5786, 2015; T. Gasser ve diğerleri, "Negative emissions physically needed to keep global warming below 2 °C", *Nature Communications*, 6, 7958, 2015; Michael Slezak, "Global warming taking place at an 'alarming rate', UN climate body warns", *The Guardian*, 21 Mart 2016; James Hansen ve diğerleri, "Ice melt, sea level rise and superstorms: evidence from paleoclimate data, climate modeling, and modern observations that 2 °C global warming could be dangerous", *Atmos. Chem. Phys.*, 16, 2016, s. 3761-3812.

4 Bu noktada Sasha Lilley, David McNally, Eddie Yuen ve James Davis'in *Catastrophism* (Oakland: PM Press, 2012) eseriyle aynı görüşteyim.

5 Şu makalelerime göz atabilirsiniz: "A Critique of Degrowth and Its Politics", *Capitalism Nature Socialism*, 23 (1), 2012, s. 119–25; "The Great Bifurcation and Prospects for Solar Communism in the Twenty-First Century", *International Critical Thought*, 3 (4), 2013, s. 480-95; "Ted Trainer and the Simpler Way: A Somewhat Less Sympathetic Critique", *Capitalism Nature Socialism*, 25 (2), 2014, s. 112-17; "My Response to Trainer", *Capitalism Nature Socialism*, 25 (4), 2014, s. 109-15; "Is Zero Economic Growth Necessary to Prevent Climate Catastrophe?", *Science & Society*, 78 (2), 2014, s. 235-40.

6 Karl Marx, *Critique of the Gotha Program*, New York: International Publishers, [1875] 1938.

7 Murray Feshbach ve Alfred Friendly Jr., *Ecocide in the USSR*, New York: Basic Books, 1992.

8 Zhores A. Medvedev, *Nuclear Disaster in the Urals*, New York: W.W. Norton, 1980.

9 John Bellamy Foster, "The Planetary Crisis & Late Soviet Ecology", *Monthly Review*, 67 (2), 2015, s. 1-20. Foster'ın bahsettiği Sovyet kitaplarının birkaçını şu eserde ele aldım: "What's New in the Noosphere?", *Environmental Action*, 14 (6), 1983, s. 25-27.

10 Dolayısıyla Paul Mason'un Sovyetler Birliği'nin kapitalizmden daha kötü olduğu yönündeki argümanına ve (Paul Mason, *Postcapitalism: A Guide to Our Future*, Londra: Allen Lane, 2015, s.145 - *Kapitalizm Sonrası, Geleceğimiz İçin Bir Kılavuz, Yordam Kitap, 2016*) benzer şekilde, solculuk ile neoliberallik arasında gidip gelen, aynı zamanda da bir komünist görüntüsü veren Slavoj Žižek'in bütün bu deneyimi sık sık büyük bir felakete indirgemesine katılmıyorum (Žižek'in şakalarının ve medya analizlerinin beni fazlasıyla eğlendirdiğini elbette inkâr edemem). Bununla beraber, Žižek'in Lenin'in siyasi dehasını ve benzer şekilde Sovyet sosyalizminin aşırı zor bir bağlamda geliştiğini kabul ediyor oluşunu da göz önünde bulundurmak önemlidir. (örn., ed. Sebastian Budgen, Stathis Kouvelakis ve Slavoj Žižek, *Lenin Reloaded*, Durham ve Londra: Duke University Press, 2007).

11 David Schwartzman, "Green New Deal: An Ecosocialist Perspective", *Capitalism Nature Socialism*, 22 (3), 2011, s. 49-56.

12 Jodi Dean, *The Communist Horizon*, Londra: Verso, 2012.

13 David Schwartzman, "To Each According to Her Needs", *Dialogue & Initiative*, no. 4, 1992, s. 16–19; David Schwartzman, "Solar Communism", *Science & Society*, 60 (3), 1996, s. 307–31.

14 Schwartzman, "Solar Communism", s. 307–31; Schwartzman, "The Limits to Entropy: Continuing Misuse of Thermodynamics in Environmental and Marxist Theory", *Science & Society*, 72 (1), 2008, s. 43–62. Bazı Marksistler tam anlamasa bile, burada bir kez daha entropi kavramına değinmiştim.

15 David Schwartzman, "Ecosocialism or Ecocatastrophe?", *Capitalism Nature Socialism*, 20 (1), 2009, s. 6–33.

16 David Schwartzman, "COP21: Achievements and challenges to the climate justice movement", CNS WEB, 29 Aralık 2015.

17 David Schwartzman, "Green New Deal: An Ecosocialist Perspective", *Capitalism Nature Socialism*, 22 (3), 2011, s. 49-56.

18 Malm, *Fossil Capital*; Paul Mason, *Postcapitalism*.

19 Joseph Gerson, *Empire and the Bomb*, Londra: Pluto Press, 2007. (Örn. Hindistan/Pakistan ve İsrail/İran) gibi sıcak noktalar da dahil olmak üzere, dokuz ülkenin nükleer silahı bulunmaktadır, dolayısıyla nükleer savaş olasılığı hâlâ vardır. İsrail'in elinde birkaç yüz adet kullanıma hazır nükleer silah bulunduğuna inanılıyor. İran'ın nükleer silah geliştirme kapasitesinden vazgeçmesine rağmen

Birleşik Devletler nükleerin bulunmadığı bir Ortadoğu düşünmeyi reddetmektedir. Bütün bunlar, her ne kadar dolaylı olsa da, enerji piyasası hesaplamalarının önemli parçası olmaya devam etmektedir.

20 Michael Klare, "The Pentagon v. Peak Oil", *Synthesis/Regeneration*, 45 (Kış), 2008.

21 William I. Robinson, *A Theory of Global Capitalism*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2004; Jerry Harris, "To Be or Not To Be: The Nation-Centric World Order Under Globalization", *Science & Society*, 69 (3), 2005, s. 329–40.

22 Bill McKibben, "Why We Need to Keep 80 Percent of Fossil Fuels in the Ground", *Yes! Magazine*, 15 Şubat 2016.

23 Schwartzman, "Solar Communism", s. 307–31; Schwartzman, "The Limits to Entropy", s. 43–62; Robert Biel, *The Entropy of Capitalism*, Chicago: Haymarket, 2013.

24 Vaclav Smil, *Energy at Crossroads*, Cambridge: MIT Press, 2003; Robert W. Howarth, "A Bridge to Nowhere: Methane Emissions and the Greenhouse Gas Footprint of Natural Gas", *Energy Science & Engineering*, doi: 10.1002/ese3.35, 2014.

25 David Schwartzman ve Quincy Saul, "An Ecosocialist Horizon for Venezuela: A Solar Communist Horizon for the World", *Capitalism Nature Socialism*, 26 (3), 2015, s. 14-30.

26 David Schwartzman, "The Path to Climate Security Passes Through Gaza: A Prologue to Rethinking Strategy", *Greenwashing Apartheid: The Jewish National Fund's Environmental Cover-Up*, 2011, s. 38–41.

27 D. Schwartzman, COP21: Achievements and challenges.

28 Schwartzman, "Ecosocialism or Ecocatastrophe?", s. 6–33. Peki ya BRICS ülkeleri (Brezilya, Rusya, Çin ve Güney Afrika)? BRICS ülkeleri, ABD/NATO'nun oluşturduğu Emperyal Eksen'e yönelik potansiyel ekonomik ve askerî bir karşıt güç olarak ortaya çıkmakta, fakat oldukça çelişkili yönleri de bulunmaktadır (ed. Patrick Bond ve Ana Garcia, *BRICS: An Anti-Capitalist Critique*, Chicago: Haymarket, 2015). BRICS'in küresel altyapı programı, bazı açılardan, rakibininkinden de kötü durumdadır (ed. Nancy Alexander, *Infrastructure: For People or For Profit?*, Heinrich Boll Foundation ve Latindadd, 2014); özellikle de, iklim üzerindeki sonuçlarıyla enerji sektörü için bu söylenebilir (örneğin, Çin'in daha fazla nükleer santral inşa etme planına ve bu planın Birleşik Krallık, Somerset'teki Hinkley Point'in finanse edilmesine katkı sunulmasındaki rolüne dikkatinizi çekerim). Sanayi Devriminde olduğu gibi, Çin'deki kapitalist büyümeye milyarlarca ton kömürün tüketimi önayak olmuştur ve sonuç olarak bugün dünyada en yüksek karbon salımı seviyesine sahip ülke Çin'dir (Malm, *Fossil Capital*, s. 327-66). Fakat Çin aynı zamanda, rüzgar/güneş teknolojilerine en çok yatırım yapan ülkedir. Çin gerçekten dünyanın geri kalanının ekososyalist bir yola sapmasına önderlik edebilir mi? Peki bu, hem Çin'in endüstriyel altyapısının halkı üzerindeki devasa olumsuz etkilerinden, hem de ülkenin yirmi birinci yüzyıl sosyalizminin kalıntılarının hâlâ yerinde durduğu "komünist" ideoloji bayrağı altındaki kapitalist gelişiminin yarattığı paradokstan doğan yeterince kuvvetli bir sınıf mücadelesinin sonucu olabilir mi?

29 Joel Kovel, *The Enemy of Nature: The End of Capitalism or the End of the World?*, New York: Zed Books, 2002. Enerji endüstrisinin kamulaştırılması gibi reformlar kapitalizmi "evcilleştirme" kategorisine daha yakınken, önceden zihinde canlandırma, kapitalizmi "aşındırma" vizyonunu yansıtmaktadır. (Erik Olin Wright, "Why Class Matters", *Jacobin*, 23 Aralık 2015; ve "How to Think About (And Win) Socialism", *Jacobin*, 27 Nisan 2016).

30 Derek Wall, *Babylon and Beyond*, Londra: Pluto Press, 2005, s. 184.

31 Jim Davis, Thomas Hirschl ve Michael Stack, ed., *Cutting Edge*, Londra: Verso, 1997; Nick Dyer-Witheford, *Cyber-Marx, Cycles and Circuits of Struggle in High Technology Capitalism*, Urbana ve Chicago: University of Illinois Press, 1999; Nick Dyer-Witheford, *Cyber-Proletariat*, Londra: Pluto Press, 2015.

32 Gar Alperovitz, "Socialism in America is Closer Than You Think", *The Nation*, 11 Şubat 2016; Gar Alperovitz, *What Then Must We Do?*, White River Junction, Vermont: Chelsea Green Publishing, 2013. Fakat ayrıca bkz.: Sam Gindin, "Chasing Utopia, Worker Ownership and Cooperatives Will Not Succeed by Competing on Capitalism's Terms", *Jacobin*, 10 Mart 2016.

33 A. Belden Fields, *Rethinking Human Rights for the New Millennium*, New York: Palgrave MacMillan, 2003.

34 Bill Bowring, *The Degradation of the International Legal Order?*, New York: Routledge, 2008, s. 166.

35 Biyolojik Çeşitlilik Konvansiyonu, Taraflar Listesi. Şuradan ulaşılabilir: https://www.cbd.int/information/parties.shtml

36 James O'Connor, "Capitalism, Nature, Socialism: A Theoretical Introduction", *Capitalism Nature Socialism*, 1 (1), 1988, s. 34.

37 W. Warren Wagar, *A Short History of the Future*, ikinci ed. Chicago: University of Chicago Press, 1992; David Schwartzman, "To Each According to Her Needs", *Dialogue & Initiative*, no. 4, 1992, s. 16–19;

David Schwartzman, "A World Party, Vehicle of Global Green Left", *Ecosocialist Review*, Spring, 1992, s. 4–5; Kovel, *The Enemy of Nature?*; Dyer-Witheford, *CyberProletariat*, s. 202-3.

38 William I. Robinson, *A Theory of Global Capitalism*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2004; Jerry Harris, "To Be or Not To Be: The Nation-Centric World Order Under Globalization", *Science & Society*, 69 (3), 2005, s. 329–40.

39 Şu eserime göz atabilirsiniz: "Green New Deal", s. 49–56; "Is Zero Economic Growth Necessary to Prevent Climate Catastrophe?", s. 235- 40.

40 Victor Wallis, "Intersectionality's Binding Agent", *New Political Science*, 37 (4), 2015, s. 604-619.

41 Ariel Salleh, ed., *Eco-Sufficiency & Global Justice*, Londra: Pluto Press, 2014; Silvia Federici, *Revolution at Point Zero: Housework, Reproduction, and Feminist Struggle*, Oakland, California: PM Press, 2012; Selma James, *Sex, Race, and Class*, Oakland, California: PM Press, 2012.

42 David Laibman, "Editorial Perspectives: Whither the Occupy Movement: Models and Proposals", *Science & Society*, 76 (3), 2012, s. 283–88.

43 Peter Frase, "Ours to Master", *Jacobin*, 17, İlkbahar 2015.

44 Paul Mason, *Postcapitalism*, s. 136-137. Ayrıca bkz. Nick Srnicek ve Alex Williams, *Investing the Future*, Londra: Verso, 2015.

45 Jeremy Rifkin de geçenlerde, yüksek verimli yenilenebilir enerjinin ve bilgi teknolojilerinin kapitalizmin ötesine geçen bir altenatif teşkil ettiğini öne sürmüştür. Şu eserine göz atabilirsiniz: *The Zero Marginal Cost Society*, New York: Palgrave MacMillan, 2014.

46 Dyer-Witheford, *Cyber-Proletariat*, s. 14.

47 Michael Heinrich, "The 'Fragment on Machines' in the *Grundrisse* and its Overcoming in *Capital*", ed. Riccardo Bellofiore, Guido Starosta ve Peter D. Thomas, *In Marx's Laboratory*, Chicago: Haymarket, 2013, s. 197-212.

48 Bkz. George Caffentzis, "From the *Grundrisse* to *Capital* and Beyond: Then and Now", ed. Bellofiore, Starosta ve Thomas, *In Marx's Laboratory*, s. 265-81.

49 Barry Commoner, *Making Peace with the Planet*, New York: Pantheon, 1990.

50 David Coady, Ian Parry, Louis Sears ve Baoping Shang, "How Large Are Global Energy Subsidies?", *IMF Working Paper*, Fiscal Affairs Department, 2015; UNEP, *Year Book 2014 emerging issues update. Air Pollution: World's Worst Environmental Health Risk*, 2014.

51 Schwartzman, "Solar Communism", s. 307–31.

52 Kate Marvel, Ben Kravitz, ve Ken Caldeira, "Geophysical limits to global wind power", *Nature Climate Change*, 3, 2013, s. 118-21.

53 İkinci senaryoyu şu eserde bulabilirsiniz: David Schwartzman, "4 Scenarios for 2050', *Capitalism Nature Socialism*, 23 (1), 2013, s. 49-53. Geçiş için alternatif bir senaryo, 2008-2010 krizinin tekrarını yaşatan gelecekteki bir küresel ekonomik çöküşün sonucu olarak ortaya çıkabilir. Bu tür bir kriz, hem karbon salımlarında bir düşüş yaşanmasına, hem de uluslararası bir hareketin ortaya çıkarak iklim değişikliği felaketini engelleme potansiyeli bulunan bir Küresel Yeşil *New Deal* oluşturduğu bir konjonktüre yol açar.

54 Birleşmiş Milletler, *World Population Prospects The 2015 Revision*, New York, 2015.

55 David Schwartzman, "How much and what kind of energy does humanity need?", *Socialism and Democracy*, yakında çıkacak; David Schwartzman, "Should we reject Negative Emissions Technologies, except for organic agriculture?", *CNS WEB*, 5 Şubat 2016.

56 H.D. Matthews ve Ken Caldeira, "Stabilizing climate requires near-zero emissions", *Geophysical Research Letters*, 35, L04705, doi:10.1029/2007GL032388, 2008.

57 Peter Schwartzman ve David Schwartzman, *"A Solar Transition is Possible"*, şu sitede çevrimiçi yayımlanmıştır: http://solarUtopia.org, 2011; David Schwartzman ve Peter Schwartzman, "A Rapid Solar Transition Is Not Only Possible, It Is Imperative!", *African Journal of Science, Technology, Innovation and Development*, 5 (4), 2013, s. 297–302. Güncellemelere ve düzeltmelere şuradan ulaşabilirsiniz: http://www.solarutopia.org

58 Peter D. Schwartzman, David W. Schwartzman, Xiaochun Zhang, "Climatic implications of a rapid wind/solar transition", *Arxiv.org*, 22 Mart 2016, s. 1-17.

59 Schwartzman, "Ecosocialism or Ecocatastrophe?", s. 6–33.

60 Jim Davis, "The End of Value", Marxism 2000 Conference, Amherst, MA, Eylül, şurada çevrimiçi yayımlanmıştır: http://www.gocatgo.com/texts/eov.html, 2000

Latin Amerika'da Sol Bir Şey: Venezuela ve Yirmi Birinci Yüzyıl Sosyalizmi Mücadelesi

Steve Striffler

1990'ların başında Latin Amerika solu, dünyanın birçok yerindeki muadillerine epey benzer bir görüntü çiziyordu. Bu eski benliğinin bir parçasıydı. Askerî rejimler, 1970'lerde ve 1980'lerde Güney Amerika'da solun önemli bir bölümünün üzerinden silindir gibi geçmiş, kontrgerilla faaliyetleri de 1990'a kadar Orta Amerika'da işi tamamlamıştı. Umutlu olmak için pek bir sebep de bulunmuyordu. Yapısal uyum tartışmasız bir hüküm sürüyordu. İşçi hareketi savunma pozisyonundaydı, işçi sınıfını ve onun mücadele etme kapasitesini kırıp geçiren neoliberal politikalara pek bir karşı duruş sergileyemiyordu. Kırsal kesim ürkütücü bir sessizlik içindeydi. Hem örgütlenmeyi hem de günlük yaşamı giderek daha da zorlaştıran hükümet politikaları ve baskı bir araya gelerek köylüleri etkisiz hale getirmiş, hareketlerini dağıtmıştı. Sovyetler Birliği parçalanmış, Küba tecrit edilmiş ve çökmenin eşiğine gelmiş, (bir zamanlar umut ışığı saçan) Sandinistalar kesin bir yenilgiye uğramıştı.

Kısacası, Latin Amerika, kendine özgü bir yol izlemesine karşın, küresel siyasi eğilimlere ayak uyduruyordu. Washington Konsensüsü bölgeyi kuşatırken, STK'lardan akademisyenlere, siyasi partilerden işçi sendikalarına, bölgenin siyasal alanı 1980'li yıllarda ciddi ölçüde sağa kaydı. Devrimden ve sosyalizmden bahsetmek uygunsuz kaçıyordu. Sol, sersemlemiş bir haldeydi. Tek alternatif haline gelmiş olan neoliberalizm, sol kuruluşları yok eden, halk gruplarının dayanışma örme kapasitesini baltalayan ve serveti üst sınıflar arasında yeniden bölüştüren politikaları dayatmak amacıyla çeşitli derecelerde baskıya başvuran ismen demokratik hükümetler tarafından uygulanıyordu.

Sadece çeyrek asır sonra, devrim ve devrimci faillik üzerine düşünmek için Latin Amerika'dan daha iyi bir yer olmaması, o halde daha da dikkate değer-

dir. Yeniden oluşan bir sol, çeşitli sebeplerden, ancak özellikle de neoliberalizmin ve ABD emperyalizminin yarattığı yıkıcı sonuçlardan ötürü, neoliberal hükümetleri iktidardan indirecek siyasi kapasiteye sahip, geniş tabanlı bir neoliberalizm karşıtı blok kurmuştur. Bu sol, neoliberalizme adını koymuş, onu tartışma konusu yapmış ve yirmi yıldan fazla süredir Latin Amerika seçkinlerini birleştiren, onlara rehberlik eden neoliberal dümeni paramparça etmiştir. Halkçı/solcu güçler, böylece neoliberalizm karşıtlığını hegemonik olmasa bile itibarlı hale getirmiş, sokakta yeniden güç kazanmış ve devletin hem içinde hem de dışında hatırı sayılır miktarda siyasi güç inşa etmiştir.

Hatta bu güçler, açık veya örtük bir biçimde, çoğu zaman "Ekim 1917" ile ilişkilendirilen o (basmakalıp) modelden önemli ölçüde farklılaşan devrim, devrimci faillik ve sosyalizm anlayışlarını ve pratiklerini şekillendirmişti. Rusya'dan, Çin'den, Küba'dan, Nikaragua'dan ve ayrıca yirminci yüzyılda iktidarı ele geçiremeyen solun öncülük ettiği pek çok ayaklanmadan farklı olarak, Latin Amerika'daki yirmi birinci yüzyıl sosyalizminde silahlı ayaklanmalar ya da uzun süren savaşlar yer almadı. Hiçbir sömürge gücü ya da zalim diktatör, halkı birleştirmedi. Bu açıdan, söz konusu pratiklerin Küba ve Nikaragua'dan çok Şili'yle ortak yönleri bulunuyordu.

Aynı zamanda, son dönemlerdeki devrimci girişimlerin ayrıksı doğası, insana o kadar da şaşırtıcı gelmemelidir. Meksika'dan Küba'ya, Şili'den Nikaragua'ya Latin Amerika devrimleri, hiçbir zaman tam olarak Marksist ortodoksiye uygun gelişmemişti. Günümüzde devrim de, tıpkı yirminci yüzyıldaki Latin Amerika devrimi gibi, siyasi partilerce ya da (sanayi işçileri veya köylüler gibi) işçi sınıfının belirli bir kesimince başlatılıp yönlendirilmedi. Daha ziyade, yerel halklardan, işçilerden, öğrencilerden, sokak satıcılarından, köylülerden, semt örgütlerinden, topraksızlardan ve de siyaseten ve ekonomik olarak dışlanmış diğer insanlardan oluşan toplumsal hareketler sokaklara çıktılar, neoliberal hükümetleri defettiler ve daha sonra seçim siyasetinin o karmakarışık dünyasına girerek bir dereceye kadar (resmî) iktidara kavuştular.

Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, bu seçimler, eski rejimleri silahlı devrimin hızı ve kararlılığıyla silip süpürmedi. Sol hükümetler seçildikleri anda kendilerini, neredeyse elli yıl önce Şili'de uğursuzca olduğu gibi, medyanın, ekonominin, kilisenin ve önemli devlet sektörlerinin çoğunun hâlâ muhalefet tarafından kontrol edildiği ülkelerin başında buldular. Yeni hükümetler, kendi koalisyonları içindeki çatışan çıkarları ve ideolojileri yönetirken, güçlü ve enerjik, ancak bölünmüş haldeki muhalefetlerle başa çıkmak zorunda kaldılar. Şirketlerin etkisinin artması, devlet kapasitesinin zayıflaması ve gelir eşitsizliğinin giderek büyümesiyle geçen onlarca yılın ardından iktidara geldiler. Mücadelenin odağı, kapitalizme karşı bütünlüklü bir saldırı başlatmak veya sosyalizmi uygulamaktan çok, neoliberalizmi alt etmek -ve insanları siyase-

tin ve hükümetlerin potansiyel olarak olumlu güçler olduklarına ikna etmek– oldu. Bu aynı zamanda solun iktidarının hayli kırılgan olduğu ve fazlasıyla kutuplaşmış siyasi coğrafyalarda bitmek tükenmek bilmeyen bir mevzi savaşı gerektirdiği anlamına geldi.

Yine de, neoliberalizm egemenliğini yitirirken, Latin Amerika'daki tartışmanın parametreleri sola kaydı. Kısmi olsa bile, zor kazanılmış bir zaferdi bu. Bu kaymalar her zaman köklü politika değişimlerine yol açmadı. Güçlü kesimler, neoliberal kapitalizmin yeniden yapılandırılmış bir biçiminin uygulanması için çaba sarf etmeyi sürdürüyorlar. Ancak tartışma daha çok iki kutup arasında salınıyor: kapitalizmin daha insanca bir versiyonu niteliğindeki neoliberalizm sonrası bir dünyanın hayalini kuranlar ve yirmi birinci yüzyılda sosyalizmi inşa etmeye çalışanlar. Bu paradigma değişimi önemlidir, fakat sürekli tehdit altında ve son derece çelişkilidir.

Bu bir yandan, tamamen itibarsızlaştırılmış gibi görünen sosyalizm kavramının hayata döndüğü anlamına geliyor. Venezuela ve Bolivya'da sosyalizme dair tartışmalar hem kamusal müzakerelere açık hale geldi ve bunların merkezine oturdu hem de gerçek anlamda izlenecek politikaları besledi. Güçler dengesinin daha az elverişli olduğu Brezilya, Arjantin ve Şili gibi diğer ülkelerde bu tür tartışmalar daha az ön plana çıktı, fakat halk hareketlerinin rolü ve ekonomide devletin yerine dair tartışmaları kısmen şekillendirebildi. Öte yandan, sosyalizm kavramı sıklıkla son derece muğlak bir içerik kazandı, bazen kapitalizmin bir nebze daha adil versiyonundan biraz daha fazlası anlamında kullanıldı.

Sosyalizm kavramının (yeniden) sorgulanmaya açılması, elbette birtakım sağlıklı sonuçlar da doğurdu. Sekterliğe daha az rastlanıyor, artık belirli bir devrimci öznenin ayrıcalıklı olduğu düşünülmüyor ve üretim araçlarının devlet mülkiyetinde olmasına ve piyasa ekonomisinin çözülmesine dair uzun süreli ilkeler, mutlak direktifler olmaktan ziyade birer çıkış noktası oluşturuyor. Fakat aynı zamanda, eski işaret direklerimiz artık işe yaramıyorsa ve yenileri de aşırı derecede muğlak olmayı sürdürüyorsa, taleplerimizin, hedeflerimizin, tasavvurlarımızın ve kurumlarımızın, kapitalizm şöyle dursun, neoliberalizmi aşma görevinin üstesinden bile gelememesi gibi bir tehlike de bulunuyor. Latin Amerika'da sol bir şey var. Ancak ne olduğu tam olarak belli değil.

SOLA DÖNÜŞ

1990'ların başlarında Latin Amerika'da devrimci dönüşüme dair umutlar dünyanın diğer yerlerindeki gibi zayıftı; fakat, neoliberalizmin ideolojik dayanağı göründüğünden daha da kırılgandı. Temelde yatan bu istikrarsızlığın bir bölümü, yapısal uyum politikalarının bölge genelinde uygulanma yoğunlu-

ğundan kaynaklanıyordu. Latin Amerika'nın siyasi seçkinleri neoliberalizmi sahipleniyor, onu tek alternatif olarak sunuyor, uygulamada baskıcı ve pratikte yıkıcı etkileri bulunan gaddarca bir modeli dayatıyorlardı. Şili, Kolombiya, Guatemala ve El Salvador gibi birtakım ülkelerde, bunun uygulanması yoğun bir baskı gerektiriyordu; başka ülkelerdeyse, yetersiz/rüşvetçi hükümetleri düşürüp ekonomiyi büyütmenin bir yolu olarak daha başarılı bir biçimde sunulmuştu. Her şeye rağmen, neoliberalizm, işçi sendikalarını ve işçi sınıfının gücünü yok etmekle kalmadı. Zenginliğin artış göstermesine karşın toplam üretkenliğin yerinde saydığı bölgeye "kayıp bir on yıl armağan etti."

Bu durum, örgütlü emeğin, kentlerdeki orta sınıfla birlikte, kendisini giderek daha da istikrarsız şartlar altında bulacağı anlamına geliyordu. Bunun karşılığında, yoksullar sadece sosyal güvenlik ağını epey küçülten politikaların kendi geçinme becerilerini şiddetle baltaladığını görmekle kalmadı, aynı zamanda giderek artan sayıda insanın ekonomiyle alakası da tamamen koptu. Bu durum, hem kırsal hem de kentsel bölgelerde geçerliydi. Daha fazla insan siyasetten dışlandıkça, ekonomik olarak marjinalleştirildikçe ve sömürülmeye bile değmez hale geldikçe, daha geleneksel maaş ve iş güvenliği mücadeleleri, bizzat siyasi düzenin meşruluğuna karşı çıkan esasen hayatta kalma savaşımlarına dönüştü.

1990'ların başlarına gelindiğinde bu mücadele ya da daha doğrusu seçkinlerin neoliberalizmin özellikle vahşi bir versiyonunu uygulama konusundaki başarıları, hem neoliberal ideolojiyi hem de bizatihi bu siyasi sınıfı zayıflatmaya yarayan siyasi bir karşı etki yaratmaya başladı. 1989 yılında Venezuela'daki Caracazo olayları, halk arasındaki bu hoşnutsuzluğun daha erken ve daha şiddetli dışavurumlarından birisi olarak görülebilecek olsa da, neoliberalizme ilk kez meydan okuyup bunu sürdürenler, 1990'ların başlarında ve ortasında sahneye çıkan köylüler ve yerel gruplar oldu. Kentsel kabarmaların ortaya çıkışı, bu kırsal ölçekteki çabaları takip edip bütünledi; böylece 1990'ların sonlarında ve 2000'lerin başlarında, isyan bir kez daha bölgeyi kasıp kavuruyormuş gibi gözüktü.

Başlarda, bu başkaldırı döngüsünün nereye gittiği belirsizdi. Günlük hayatta kalma mücadelesi, siyasi olan her şeye daha geniş ölçekli bir yabancılaşmayla bir araya geldiğinde şunu ifade ediyordu: Başkaldırılar çoğu zaman yereldi ya da en azından savunmacı bir yapıdaydı; mahalleler, komüniteler ve iş yerleri düzeyinde geçinme ihtiyaçlarına odaklanıyor, demokratik öz-yönetime vurgu yapıyordu. "İlerici" adayların bile seçilir seçilmez hızlıca neoliberalizmi sahiplendiği bir ortamda, yerel düzeyde yarı özerk alanlar oluşturarak devletin yozlaşmasını bypass etme stratejileri çekici hale geldi. Gruplar hayatta kalma mücadelesi verirken daha demokratik ve katılımcı öz-yönetim biçimlerini deneyimleyebiliyordu. Zapatistalar bu eğilimin ilk ve sembolik ifadesiydi, fakat

pek yalnız oldukları da söylenemezdi. Daha geniş bir düzlemde, 1990'ların sonlarında bir bütün haline gelen küresel adalet hareketi, devlet iktidarını ele geçirmeden değişim arayan bu eğilimi güçlendirdi.

Bununla beraber, çoğunluğu düzen karşıtı eğilimler sergileyen bu halk ayaklanmalarının bazılarının ulusal seviyede neoliberalizm karşıtı bloklarda birleşmeleri çok zaman almadı. Bunun nedeni bir ölçüde, siyasi seçkinlerin, neoliberalizmin çelişkileri derinleşiyor olsa bile ondan vazgeçmeyi reddetmeleriydi. Aslına bakılırsa, bu çelişkiler "siyasi sınıf"ın sonsuza dek neoliberal kabusla ilişkilendirilmesini sağlayacak şekilde ikiye katlanmıştı. 1990'ların ortalarındaki zayıf ekonomik iyileşme, neoliberal rejimlere biraz zaman kazandırdı; fakat, bunu, beş yıllık bir ekonomik durgunluk (1997-2002) takip etti. Daha sonra da, Latin Amerika seçkinlerini zengin eden, işçilere üç beş fayda sağlayan, maden ve petrol imtiyazlarının verildiği yerlerde bulunan yerlilere ait toprakları daha da yıkıma uğratan bir emtia patlaması yaşandı.[1]

Hem talepleri hem de yapısı açısından kapsamlı olan siyasi faaliyetlerdeki bu patlama, daha fazla Latin Amerikalıyı şunun farkına varmaya sevk etti: Ekolojik ve ekonomik yıkım bölge genelinde farklı şekillerde ortaya çıkmış ve deneyimlenmiş olmasına rağmen, bu çeşitli belirtilerin çoğu yine de neoliberal politikalara bağlanabilirdi. Ve bu belirtiler, siyasi partiler, işçi sendikaları ve köylü birlikleri gibi ilerici değişimin geleneksel özneleri yirmi yıllık neoliberalizm deneyimince zayıflatılmış ya da itibarsızlaştırılmış olsa da, düzen karşıtı ve hatta anti-kapitalist projelerin tamamen ortadan kalkmamış olduğunu gösteriyordu. Hem bu olanağın yeniden gündeme gelmesi hem de alternatif toplumsal aktörlerin ve projelerin mümkün olduğunun giderek daha fazla farkına varılması, ilerici nitelikteki değişimin neye benzeyebileceğinin ve bunun ana karakterlerinin kimler olabileceğinin daha kapsamlı bir şekilde yeniden düşünülmesini teşvik etti.

Ortaya çıkan bu neoliberalizm karşıtı bloğun en çarpıcı ve birleştirici dışavurumu, demokratik olarak seçilmiş neoliberal hükümetleri yönetimden düşüren, hatta bazı örneklerde bunu birden fazla kez yapan düzen karşıtı oldukça geniş hareketler biçiminde ortaya çıkmıştı. Ekvadorlular 1990'ların sonunda ve 2000'lerin başlarında kitlesel olarak kamusal alanları işgal etmiş; neoliberalizme ve yozlaşmış bir siyasi sınıfa ağır bir darbe indirirken, on yıldan az bir süre içerisinde (1997-2005) üç hükümete etkili suçlamalar yöneltmişlerdi. Rafael Correa'nın bu halk ayaklanmalarına yön veren toplumsal hareketlerden büyük ölçüde kopmasına karşın, 2006 yılında seçilmesi, neoliberalizmi parçalama, yeni bir siyasi düzene öncülük etme ve doğal kaynakların kontrolünü ulus aşırı şirketlerden geri alma yönündeki vaatlere dayanıyordu. Bolivya, neoliberalizme karşı kitlesel protestolara sahne olan 2000'lerin başlarında, en çok göze çarpan haliyle suyun özelleştirilmesine ve doğal kaynakların yabancı-

larca kontrol edilmesine karşı geniş çaplı muhalefet biçiminde kendi sefeberlik döngüsünü yaşadı. Protestolar, neoliberal başkanın görevden alınmasını ve neoliberal politikaların düzensiz biçimde iptal edilmeye başlanmasını sağlamaları bakımında, hatırı sayılır derecede başarı elde etti. Sonrasında yaşananlar "aşağıdan" olduğu kadar "tepeden" de yönlendirilse bile (bunun sebebi kısmen, Venezuela'daki toplumsal hareketlerin daha parçalanmış halde ve Bolivya ya da Ekvador'daki muadillerinin örgütsel altyapısından yoksun olmasıydı), neoliberalizme karşı geniş kapsamlı tepkiyi bir bakıma 1989 yılında Caracas sokaklarında Venezuelalılar başlattı.

Bununla beraber, halk kesimleri neoliberalizme hayır diyebilse ve neoliberalizmin en güçlü destekçilerini başkanlık saraylarından defedebilse de, seçimleri kazanacak siyasi kapasiteyi geliştirmekte zorlandılar ve hatta seçimi kazandıklarında devlet iktidarı içinde barınabilme, onu dönüştürme ve ele geçirme konusunda daha fazla zorluk yaşadılar. Aslına bakılırsa, halk ayaklanmasından siyasi iktidara geçişin, en az iki açıdan güç olduğu görüldü.

Birincisi, neoliberal hükümetlere son veren kitlesel protestolara rağmen, bu devrimci uğraklardan doğan ve seçim yoluyla siyasi iktidarı elde etmeyi amaçlayan merkez sol koalisyonların birçoğu, neoliberal selefleriyle pek çok ortak yöne sahip olacak hükümetler oluşturdu. Sol, bu koalisyonları daha radikal yönlere sürükleme kapasitesinden yoksundu. Arjantin sık sık verilen bir örnektir; zira, pek az kişi Kirchner'in biraz da olsa devrimci olacağına dair beklenti içindeydi; fakat Şili ve Brezilya da kesinlikle bu gruba dahildir. Bu ılımlı sola kayışlar önemli olsa da, onlardan önceki devrimci ifadelerin ve umutların gücü göz önünde tutulursa, hem siyaseten hem de küçük kazanımlar elde eden işçi sınıfı açısından birer hayal kırıklığıydılar. Bu tür kusurlar, nihayetinde, sol-devrimci kurumların güçsüzlüğüyle toplumsal bilinç seviyesini yansıtıyor ve insanlar sokağa çıktıklarında muhalefetin öylece vazgeçmeyeceğini gösteriyordu. Aslına bakılırsa, Chávez hükümetinin bile ilk seçildiğinde görece ılımlı olması (örn. "Üçüncü Yol") hatırlanmaya değerdir. 1998 yılında onu iktidara getiren seçim koalisyonu, hükümetin ideolojik yönelimine bakmaksızın hızlı bir radikalleşmeye destek veremezdi.

İkincisi, gerçekten ilerici bir hükümetin seçilmesi zor olsa da, siyasi atmosfer iktidara gelinmesiyle birlikte rahatlamadı. Aksine, en çetin savaşlar oylar sayıldıktan sonra; Venezuela, Bolivya, Ekvador ve diğer ülkelerdeki solun, hükümet olmak, iktidarı kullanmak ve daha sonra reformları ilerletmeye çalışırken etkili şekilde yönetmek arasındaki önemli ayrımları öğrenmesiyle başladı. Seçimleri kazanmalarının ardından, türdeş olmayan toplumsal hareketlerin ve siyasi koalisyonların hem muhalefete karşı koymak hem de iktidarda kalmak için sürekli seferber edilmeleri ve yeterli düzeyde birleştirmeleri gerekti. Ve bu, hâkim olan siyasi ve ekonomik modelle köprüleri atacak politikalar uygu-

lanmaya çalışılırken yapılmak zorundaydı. Mesela Ekvador'da, Bolivya'da ve (daha az ölçüde) Venezuela'da sol içerisinde, sosyal harcamaları artırmak için daha fazla doğal kaynak çıkarılıp çıkarılmaması ya da çevreyi ve yerel halkları korumak için madenciliğin küçültülüp küçültülmemesi konularında yoğun tartışmalar ve görüş ayrılıkları bulunuyordu. Muhalefeti kontrol altında tutarken ve hükümetin işlemeye devam etmesini sağlarken, sol içerisinde bu türden gerilimleri idare etmek hiç de kolay bir iş değildi ve bu, birçok ilerici hükümetin neden görece ılımlı reformlar gözettiğini ve/veya siyasi zeminini kaybettiğini kısmen açıklayan bir etmendi.

Bunun anlamı, yirmi birinci yüzyılda devrimin karşısında daha büyük bir görev ve çelişki bulunduğudur. Bir tarafta, devlet şiddetine ve neoliberalizmle ilişkili yüksek eşitsizlik seviyelerine rağmen, (sol) silahlı devrim, toplumsal dönüşümün peşinden gitmek için yine de gayrimeşru bir yöntem haline gelmiştir. Şiddete dayalı devrimin böylece daha geniş ölçüde itibarsızlaşması, en azından bir ölçüde, son otuz yılda Latin Amerika'da liberal demokratik normların ve insan hakları pratiklerinin kurumsallaştırılmasıyla alakalıdır. Öte tarafta, silahlı devrimin artık söz konusu olmadığını, sosyalizmin seçim sistemi yoluyla (kısmen ve önemli ölçüde) ilerletilmesi gerektiğini ve (kısa ila orta vadede) kapitalizmi destekleyen temsilî demokrasiden, anayasalardan, hukuk sistemlerinden ve mülkiyet rejimlerinden oluşan çelişkili ve elverişsiz bir bağlamda uygulamaya konacağını farz edersek, burjuva demokrasisinde devrimci projeleri ilerletmenin ne kadar zor olduğunu fark etmeye başlarız. Bu iş, bir yandan kapitalizmle doğrudan doğruya yüzleşirken ve halka ait yeni siyasi ve ekonomik iktidar kaynakları yaratırken, toplumsal tartışmaları sürekli kazanmayı ve etkilemeyi; halk kesimlerini hem seçimleri kazanmak için uygun koalisyonlar oluşturmaya hem de devleti ele geçirip dönüştürmeye ikna etmeyi, onları örgütlemeyi ve harekete geçirmeyi gerektirmektedir.

Meksika'da Cárdenas, Şili'de Allende ve Guatemala'da Arbenz gibi çeşitli örneklerin de doğruladığı üzere, devrimi anayasal sınırlar dahilinde ileri taşıma yönündeki bu mücadele pek de yeni sayılmaz; fakat sol Latin Amerika'nın önemli bir kısmında iktidara döndüğü için bir kez daha göze çarpar hale gelmiştir. Venezuela örneğinin yeterince gözler önüne serdiği üzere, bu sürecin pratikte ne denli çatışmalı olduğunu hatırlamak önemlidir. Eş zamanlı olarak sermayeye karşı koyar ve endüstrinin, finansın ve ticaretin en önemli sektörlerini toplumun kontrolüne/mülkiyetine geçirirken, devletin yapısını, işleyişini ve hatta personellerini değiştirmeye çalışmak son derece sert bir muhalefete neden olmaktadır. Hem Chávez'in hem de Morales'in kabul ettiği üzere, tam da bu yüzden, işçi sınıfı iktidarına dayalı alternatif organların, kurumların ve alanların yaratılması bu sürece eşlik etmek zorundadır. Kolektif açıdan bu, zahmetli, sürdürülmesi zor, ancak kesinlikle gerekli bir dizi mücadele anlamına gelir.

Geçtiğimiz yirmi yıl içerisinde Latin Amerika'da iktidara gelen sol hükümetler, bunu silahlı devrim yoluyla yapmamış, (geniş ölçüde) üretim araçlarına el koymamış ve siyasi düzeni kontrol eden devrimci bir partileri olmamıştır. Daha ziyade –bu normlara bağlılıkları zaman zaman epey zayıf olsa da– liberal demokratik normlar, seçim süreci ve çok partili sistemle tanımlanan bir düzen aracılığıyla alternatif ekonomik biçimler oluşturarak sermayeye meydan okuyup "devrimci" süreci ileri taşımışlardır. Toplumsal dönüşüme bu deneysel, açık, esnek yaklaşım ve sosyalizmin Marksist ortodoksilerinin ve anlayışlarının sürekli sorgulanması, sadece yirmi birinci yüzyıl sosyalizmine özgü değildir. Bununla beraber, Latin Amerika'nın önemli bir kısmında seçim süreçleri sonunda hızlı bir şekilde sol eğilimli hükümetlerin ortaya çıkması, sosyalizmi toplumun görüş alanına yeniden sokmakla kalmamış, aynı zamanda liberal demokrasi içerisinde iş yaparken, kapitalizme karşı kayda değer tepkiler geliştirip bunları sürdürmek için gerekli olan türde bir işçi sınıfı iktidarını inşa etmenin ne denli zor olduğunu göstermiştir. Sol hükümetler, hem düzenin değiştirileceği yolu gösteren hem de bunun önünde büyük bir engel teşkil eden bir yönetim sistemini –burjuva demokrasisini– ne gibi bir süreçle aşabilir ya da dönüştürebilirler? Kapitalist burjuva demokrasisi, kapitalist burjuva demokrasisinin normları, pratikleri ve kurumlarıyla nasıl aşılabilir? Son derece gerilimli ve kutuplaşmış bir ortamda reformun daha derinden dönüşümlere yol açacağı aşamacı bir yol gerçekten mümkün müdür?

Devrimi güçlendirirken iktidarı tahkim etmenin kolay bir iş olmaması, bunu daha önemsiz kılmaz. Devrimci dönüşüm bir süreç, hatta hiç bitmeyecek bir süreç olabilir; ancak çok yavaş ilerler ve ivme kaybederse, saldırıya daha da açık hale gelir. Sermayenin gücü kırılmalıdır, yoksa burjuvazi nihayetinde devrimi yok edecektir. Sorun şu ki, koşulların en elverişli ve reformların en derin, en uzun soluklu olduğu Latin Amerika ülkesi olan Venezuela'da bile, sermayeye meydan okuma, sosyalizmi güçlendirme ve devleti yeniden yapılandırma yönündeki her çaba, oligarşinin inanılmaz derecede sert muhalefetiyle karşılaşmıştır.

VENEZUELA

Hangi Latin Amerika ülkesinin 1980'ler ve 1990'lar boyunca neoliberalizmden en büyük darbeyi aldığı uzun uzadıya tartışılabilecek olsa da, Venezuela'nın mutlaka ayrıca ele alınması gerekir. Biraz da düşen petrol gelirleri sebebiyle, bu dönem süresince Venezuela'nın GSYİH'si –yüzde 25'ten yüksek bir oranla– bölgedeki diğer ülkelerden daha hızlı bir düşüş yaşadı. Yoksulluk 1980 yılında yüzde 20'nin altındayken 1990'ların ortalarında yüzde 60'ın üzerine çıktı. Ülkenin toplam borcu, GSYİH'nin yüzde 10'undan azken, 1970 ile 1994 arasında yüzde 50'sinin üzerine yükseldi. 1980'lerin sonlarına

kadar, ekonomik gerileme ve kriz, Venezuela'da yaşamın kalıcı özellikleri haline gelmişti.[2]

1988 yılında Carlos Andrés Pérez'in seçilmesiyle, söz konusu durum doruğa ulaştı. 1970'lerde petrol üretiminde yaşanan patlama sırasında başkan olan Pérez, neoliberalizme karşı kampanya yürütmüş, fakat göreve gelmesinin ardından hızlı bir şekilde IMF damgalı yapısal uyum programını yürürlüğe koymuştu. Halkın karşı tepkisi gecikmedi. Özellikle de yoksullar, 1989 yılının Şubat ayında sokaklara döküldüler. Neoliberal hegemonyaya darbe indiren, sonraki on yıllarda Venezuela'ya damgasını vuracak yoğun sınıfsal kutuplaşmanın habercisi olan ve Caracazo olarak bilinen olaylarda yüzlerce insan polislerce öldürüldü. Sahne kurulmuştu.

Chávez'in darbe girişimi 1992'de Caracazo'nun ardından ve neoliberal felaket bağlamında ortaya çıktı. Başarısız darbe girişimi onu ulusal bir figüre, hatta bir kahramana dönüştürdü; 1998 yılındaki başarılı başkanlık kampanyası ve on yıldan uzun süren Chavismo için yolu açtı. Bir çeşit alternatif siyasi ve ekonomik modeli teşvik eden Bolivarcı Devrim, sınıf mücadelesinin karmaşık ve sürekli değişen alanında ortaya çıktı. Gerçekleştirilen eşitsiz dönüşümler bizatihi, (1) çıkarları, çelişkileri ve iç eğilimleri yalnızca kısmen Chávez hükümetince şekillendirilen, ama her zaman değişim sürecini ve değişimin hızını zorlayan, sınırlayan ve harekete geçiren farklılaşmış bir halk tabanının ve (2) hem yapısal olarak hem de eylemleri açısından heterojen ve çelişkili olan, fakat gerici saldırılarıyla biraz ironik biçimde Chávez hükümetinin devrimi radikalleştirmesine yol açan bir muhalefetin ürünüydü.

Chávez yönetiminin ilk iki yılını (1999-2000) tanımlayacak şey ılımlılıktı. Doğrudan siyasi reformlara odaklanılıyordu. Hükümet mevcut siyasi düzene dair eleştirel ve geniş tabanlı bir tartışma yürütüyordu. Nihayetinde bu tartışma, siyasi kitleler bünyesinde katılımcı demokrasi fikrini yücelten ve küçük çaplı ekonomik reformlara yol açan yeni bir anayasa ortaya çıkardı. İzleyen yıllarda, neoliberalizmle daha doğrudan bir hesaplaşma yaşandı. Bu süreç, Chávez'in orta sınıftan gelen ve ılımlı destekçilerinin bir kısmını ondan uzaklaştırdı. Söz konusu destekçilerin birçoğu muhalefete katıldı ve sokaklara dökülerek Nisan 2002'deki darbenin, petrol endüstrisi lokavtının ve 2004 yılında Chávez'i görevden alma girişiminin önünü açtı.[3]

Kısacası, yeni binyılın ilk yıllarına, yoğunlaşan sınıf kutuplaşması damga vurdu. Muhalefetin sertleşen duruşu, açık bir hesaplaşmayı mecbur kıldı ve hükümetin ya yenilgi yaşayacağı ya da devrimi ilerleteceği bir durum ortaya çıkardı. Muhalefetin saldırısı, dikkat çekici bir tutarlılıkla, seferber olmuş ancak parçalanmış bir tabanın desteklediği Chávez hükümetinin bir dizi seçim zaferiyle devrimi daha radikal yollara sokmasına yol açtı. Mesele sadece hükümetin darbeyi püskürtebilmesi, ekonomik sabotaja direnebilmesi ya da

başkanlık referandumundan zaferle ayrılması değildi; bu aksaklıklar, Chávez hükümetinin rakiplerini daha da güçsüzleştirmesi ve değişim sürecini derinleştirmesi için fırsatlar yaratmıştı.[4] Bir dereceye kadar hükümetin pek bir tercih hakkı bulunmuyordu. Devam eden çatışmanın Chávez'i ilk başlarda hayal ettiğinden daha radikal yönlere itmiş olması hayli muhtemeldir.

Dönüşüm süreçlerini ilerletirken sürekli iktidarı tahkim etmeye yönelik bu bir miktar kaotik yöntem, dikkat çekecek derecede başarılıydı. Geriye dönüp bakıldığında, zamanında birçok Venezuelalı solcunun da yapmış olduğu gibi, halk desteği düzeyinin Chávez hükümetinin reformları daha öteye taşıyıp hızlandırmasına ve uzlaşmayı reddeden, temel hedefi rejim değişikliği olan bir muhalefeti daha derinden yaralamasına imkân tanıyıp tanımadığı merak edilebilir. Değişimin ne kadar hızlandırılabileceğine ve ne kadar öteye taşınabileceğine dair bu karar, doğası gereği zordur ve pek de Venezuela'ya özgü sayılmaz. Sosyalizme geçişe dair daha net tasavvurlarla yola koyulan Şili'deki Allende hükümeti ve Nikaragua'daki Sandinistalar da, buna karşı mücadele vermişti.

2005 yılına gelindiğinde sosyalizmi açıkça savunabiliyor olmasına rağmen bu, kongreyi sıkı bir denetim altında tutan ve bölünmüş, zayıflatılmış bir muhalefetle karşı karşıya olan Chávez için her zaman dengeyi sağlamaya yönelik bir hareketti. 2003 yılında başlayan bu dönem boyunca, hükümetin temel girişimlerinden birisi de "misyonlar" başlığı altında belli bir hedefi bulunan sosyal programların yaratılmasıydı. İnsanların temel ihtiyaçlarını karşılamak ve yoksulluğu azaltmak için tasarlanan bu programlar çoğu zaman başkanlık sarayından çıkıyordu. Bu misyonlar, hem yaşam kalitesinin yükseltmeleri hem de hükümete olan desteği artırmaları açısından son derece başarılıydı; ancak bizzat yüksek petrol fiyatlarından beslenen devlet tarafından sağlanan kaynaklara bağlıydılar. Aslına bakılırsa, misyonlar, ancak Chávez'in 2002-2003 yıllarında PDVSA'nın (*Petróleos de Venezuela*) ve petrol gelirlerinin üzerinde kontrol sağlamasının ardından mümkün hale gelmişti. Nüfusun epey önemli bir kısmını fakirlikten kurtaran bu sosyal programlar, insanları siyasetle uğraşabilecekleri daha iyi bir konuma getirmişti; ama devlet aygıtını değiştirmemiş, işçi sınıfı gücünü seferber edecek araçlar işlevini görmemiş ya da insanlara kendi kendini sürdüren geçim biçimleri sunmamıştı. Daha sonra petrol fiyatları çakıldığında, hükümetin bu sosyal harcama seviyesini koruması zorlaşacaktı. Devrimi ileri itecek motorlar olan misyonların doğası gereği barındırdığı sınırlar, kuşkusuz Chávez hükümetinin işçi kooperatiflerini denemek, kamulaştırmaları artırmak, devlet şirketlerinin kurullarında işçilerin varlığını desteklemek ve son olarak binlerce komünal meclisin yaratılması için çok daha geniş ölçekli çabalara öncülük etmek –aşağıda da göreceğimiz üzere, yeni bir sosyalist partinin yaratılmasından bahsetmiyorum bile– gibi başka yolları tercih etmesine sebep oldu.[5]

Steve Ellner'in işaret ettiği üzere, Chávez yönetimi boyunca Bolivarcı Devrim'in gelişimi, "çatışmadan, ılımlıların ayrılmasından, iktidarın tahkim edilmesinden ve hedeflerin radikalleştirilmesinden" oluşan bir örüntüyle tanımlanır hale geldi.[6] Bu süreç, geniş ölçüde başarılı olsa bile, birçok açıdan da sorun teşkil ediyordu. Bir yandan, Venezuela'nın "sosyalist" bir ülke haline gelmemesine karşın, solcu bir hükümetin kayda değer bir süre zarfında hem devlet iktidarını (büyük ölçüde) elde edip sürdürdüğü, hem de zamanla daha da radikalleştiği bir süreci başlatmış olması dikkate değerdi. Sağ duruşunu sertleştirdikçe, Chávez fiilen devrimi ilerletmek durumunda kaldı. Bu süreç, (kendi içinde bölünmüş olan ve yalnızca belirli kesimlerinin Chávez hükümetine itibar ettiği) halk sınıflarının sürekli olarak yeniden şekillendirilmesini ve seferber edilmesini gerektiriyor, buna yön veriyor ve bundan besleniyordu. Kısacası, belirli bir ölçüde kutuplaşma, devrimi ileri taşımak için fırsatlar yaratıyordu.

Öte yandan, bir dizi faktör, sürekli derinleşen kutuplaşmayla nitelenen eksik, eşitsiz ve biraz da kaotik bir sürecin uzun vadede sürdürülebilirliğini tartışmalı hale getirmişti. İlk olarak, kutuplaşma yoğunlaştıkça ve muhalefet ayak diredikçe, devrimin hayatta kalması ve ilerletilmesi için, kitlesel desteğin neredeyse sürekli bir biçimde seferber edilmesi gerekiyordu; daha birleşik bir tabanla bile sürdürmesi imkânsız bir şeydi bu. Biraz da böylesi yüksek seviyedeki bir seferberlik sürdürülemeyeceği için, Chávez hükümeti, ya sermaye sınıfına ait belli kesimleri kendi tarafına çekmek ya da geçici olarak yatıştırmak adına çeşitli tavizler vermeye zorlandı (ya da en azından verdi). Yozlaşmış bir sermaye sınıfıyla (ki bu sınıfa ait birtakım insanlar, mesela "Boli-burjuvazi" Chávez-Maduro hükümetleriyle kurulan bağlantılar aracılığıyla zenginleşmiştir) yapılan kutsal olmayan ittifaklar da dahil olmak üzere, bu türden tavizlerin devrim açısından ciddi bedelleri oldu. Yine de bu tavizler, temel düzeyde bir ekonomik ve siyasi istikrar sağlamak adına gerekli görülüyordu.[7] Muhalefet, her ne kadar bölünmüş durumda olsa da, ekonomiyi ciddi anlamda aksatma, siyasi istikrarsızlık yaratma ve hükümete olan desteği baltalama kapasitesine hâlâ sahipti. Nitekim, bu çatışma (ve seçkinlerin kuvvetli tepkileriyle baş etme ihtiyacı), liberal demokrasi içerisinde gerçekleşen sosyalizme her türlü aşamalı geçiş sürecinin doğasında vardır.

Belki de bunun en iyi dışavurumu; sermaye sınıfının üretimi azaltarak, ürünleri alternatif pazarlarda satarak, ithalatı sınırlayarak ya da sadece malları istifleyerek tüketim ürünleri kıtlığı yaratma yönündeki dönemsel çabalarıdır. Pratikte bütün bunlar, siyasi istikrarsızlığı körükleyecek ekonomik kargaşaya davetiye çıkarmaktadır. Aslında, Venezuelalılar yıllardır, temel tüketim ürünleri kıtlığının önemli seçim dönemlerine denk geldiğini, çünkü işletmelerin seçmenleri hükümet aleyhine dönmek zorunda bırakmaya çalıştığını kabul et-

miş durumdadır.[8] Yaşanan bu kıtlıklara hükümetin ürettiği yanıt, (2003'ten itibaren) fiyat ve döviz kuru kontrollerini devreye sokup koruma altındaki ürünlerin sayısını artırmak oldu. Bu hareketlerin amacı, Venezuelalıların, özellikle de yoksulların uygun fiyatlı ürünlere ulaşabilmesini sağlamak ve ülke içine yönelik endüstriyi teşvik etmekti. Özel sektör buna, döngüyü fiilen derinleştirerek, üretimi daha da azaltarak ve/veya yerli pazara ithal malların girişini sınırlandırarak yanıt verdi. Bu sınırlandırma ise, karşılığında, daha fazla kıtlık, zorluk ve istikrarsızlık yarattı. Daha sonra hükümet, üretimin devam etmesini sağlamak ve diğer şirketleri üretimi sürdürmeye teşvik/mecbur etmek için birtakım şirketleri kamulaştırdı.[9] İthalatı sürdürmek, iç üretimi artırmak ve uygun fiyatlı malların daimi akışını sürdürmek için bazı sektörlerin ABD dolarına yapay olarak düşük tutulmuş fiyatlardan erişmesini sağlayarak, hükümet aynı zamanda (zaten sürdürülemeyen) döviz sistemini resmen genişletti.

Hükümetin yaptığı kamulaştırmaların, devlete ekonomi üzerinde daha fazla kontrol imkânı verdiği ölçüde, sosyalizmi ilerlettiği söylenebilir. Benzer şekilde, genişletilmiş döviz sistemi de, en azından kısa vadede, temel ürünlerin uygun fiyatlarda kalmasını sağlamıştı. Ne var ki, bu politikalar ve girişimler tutarlı, planlı ya da kapsamlı bir süreç teşkil etmiyordu; daha ziyade gerici muhalefete verilen, onu aynı anda hem güçsüzleştiren hem de besleyen bir yanıttı. Dahası, bu siyasi güdümlü kıtlıkların sebep olduğu sürekli düşüşten, hükümetin devam ettirmesi zor fiyat/döviz kontrollerinden, yıkıcı karaborsadan, kontrolden çıkmış enflasyondan, sermaye kaçışından, bütün o uzun kuyruklardan, rüşvetten, kutsal olmayan ittifaklardan, belirsizlikten ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan kargaşadan kurtulmanın kolay olmadığı görüldü. Bu durum, sürekli derinleşen bir kutuplaşma sürecinin ortaya çıkmasına ve hükümetin temel düzeyde istikrar ve güvenlik ortamı yaratamadığı yönünde bir algı oluşmasına katkıda bulundu.

Şunu hatırlamak gerekiyor: Bu derinleşen kriz kısmen hükümetin hatalı hamlelerine bağlanabilecek olsa bile, durumun bizzat kendisi –ve hükümetin karşı karşıya kaldığı zor kararlar– sermaye sınıfının yürüttüğü açık savaşta kendisini gösteren sınıf çatışmasının bir yan ürünüydü. Seçkinler kendi çıkarlarını savundular, hükümet aynı şekilde cevap verdi ve çatışma derinleşti.[10] İki tarafın da pay sahibi olduğu bu düzeydeki kutuplaşma, hem destekçilerin hem de muhaliflerin seferber edilmesini sağladı, zaman zaman da devrim için fırsatlar yarattı. Fakat bununla birlikte, devrimin gerektirdiği uzun süreli dönüşüm sürecini sürdürmek bir yana, yönetmeyi bile zorlaştırdı.

Muhalefeti köreltmenin ve onun siyasi sistemi istikrarsızlaştırma kabiliyetini sınırlandırmanın gerekli olduğunu kabul eden Chávez hükümeti, halkın güçlenmesine yönelik çabalarını daha da arttırdı. Bu, 2006 yılında özellikle elverişli bir zamanda başlatılan iki girişimle, yani komünal meclislerin

oluşturulması ve PSUV'nin (*Partido Socialista Unido de Venezuela*, Venezuela Birleşik Sosyalist Partisi) kurulmasıyla son derece etkili bir biçimde sağlandı. Chávez büyük bir farkla yeniden seçilmişti, Ulusal Meclis'i kontrol ediyordu, son derece zayıflamış bir muhalefetle karşı karşıyaydı ve yüksek petrol fiyatlarının keyfini sürüyordu.

2006'nın sonlarına gelindiğinde, yani girişim duyurulduktan sadece aylar sonra, 10.000'in üzerinde meclis kurulmuştu ve bunlar devlet kaynaklarından büyük destek alıyordu. İzleyen yıllarda on binlercesi daha yaratılacak, nihayetindeyse sayıları 40.000'i geçecekti. Görece küçük komüniteleri temsil eden ve kanunen kurulmuş olan komünal meclisler, daha demokratik, halk kontrolüne dayalı ve paralel bir devletin yapı taşları olacaktı. Sosyalizm bu yerel yapılardan yükselecek, nihayetinde bölgesel ve ulusal düzeylerde de gelişecek, fiilen burjuva devletin yerini komünal bir devlet alacaktı. Kapitalizmin fazlasıyla saptırdığı ve artık aşılması gereken mevcut devletten farklı olarak, komünal meclisler, işçi sınıfının kapasitesini geliştirecek, nihayetinde de komünal devleti işçi sınıfı iktidarının ve demokrasisinin meşru bir ifadesi haline getirecekti.[11]

Meclisler; yol, ev ve toplum merkezi inşa etmekten tutun, sağlığı, eğitimi ve tarımı iyileştirmeye kadar (yani komünitelerin belirlediği gereksinimleri karşılayacak şekilde) birçok toplum projesi yürütmek amacıyla, doğrudan federal hükümetten mali kaynak sağlama hakkına sahipti. Bu girişim, milyonlarca insanı, 40.000'den fazla meclis aracılığıyla, kendi komünitelerini örgütleme, planlama ve geliştirme işine doğrudan dahil etti. Federal hükümetin yerel hükümetlere danışmaksızın finansal kaynakları doğrudan "halk"a teslim etmesine imkân tanıyan bir tür paralel devlet yarattı. Böylece, halkın Venezuela devletine katılımı, eşi benzeri görülmemiş bir düzeye ulaştı. Ne var ki, şaşırtıcı olmayan bir biçimde, meclislerin nasıl yönetildiği, ne denli iyi işlev gördükleri, amaçlarının nasıl anlaşıldığı, devletle ilişkilerinin ne olduğu ve sosyalist hedeflerin ne ölçüde ileri taşındığı gibi başlıklarda büyük farklılıklar mevcuttu. Çoğunlukla petrol üretimi gelirlerine bağlı olan meclis programı, kuşkusuz klientalizme karşı savunmasız durumdaydı ve genel olarak küçük ölçekli kalkınma girişimleriyle ilişkili problemlerin yanı sıra, Venezuelalılar ile devlet arasında yeni ihtilaf ve bürokrasi alanları yarattı.[12]

2010'den bu yana meclisler, hem sayıca artmaya devam etti, hem de giderek daha fazla alternatif geçim kaynaklarının oluşturulmasına yöneldi (mesela, devlet destekli toplum projelerini desteklemenin ötesine geçtiler). Ayrıca, yerel meclislerin örgütlülükleri, toplumsal olarak kontrol edilen üretim birimleri yaratma ve halkın siyasi iktidarını daha deniş ölçeklerde güçlendirme yönündeki çabaları koordine eden binin üzerine komünün kurulmasıyla daha yüksek seviyelere çıktı. Bunların birçoğu, çiftliklerin ve kâr amacı gütmeyen gıda dükkanlarının oluşturulması sayesinde Venezuelalıların uygun fiyatlı

ürünlere ulaşmasını sağlama düşüncesiyle, çöküş yaşayan petrol fiyatlarıyla bağlantılı krizi sınırlandırmaya odaklanmıştı. Meclis ve komünlerle ortaklaşa bir şekilde binlerce Venezuelalıya hem temel malları tedarik eden hem de bir geçim aracı sağlayan alternatif ekonomi biçimleri yaratarak toplumsal üretimi destekleyen on binlerce kooperatifin kurulması da bu daha geniş çaplı çabanın bir parçasıydı. Bu inisiyatifler, gıdayla ilgili teşebbüslerin yanı sıra ulaşım, iletişim, barınma, sağlık, bankacılık vb. de dahil olmak üzere adeta ekonominin akla gelebilecek her alanına yayıldı.[13]

Yine de meclisler milyarlarca dolar almış olmalarına rağmen, hâlâ hükümet kaynaklarının büyük çoğunluğunu kontrolü altında bulunduran ve ulusal düzeydeki en önemli kararların çoğunu veren bir devleti dönüştürebilmiş değildir. Yerel düzeyde bile, yerel yönetimler hatrı sayılır bir güce sahip olmayı sürdürmüştür. Benzer şekilde, (a) meclisler/kooperatifler gibi alternatif ekonomik biçimlerin üretilmesi; (b) çeşitli endüstrileri ve şirketleri millileştirme, geliştirme ya da müsadere etme yönünde ortaya konan hayli kısıtlı çabalar yoluyla, daha toplum kontrollü bir ekonominin yaratılmasına yönelik girişim, şimdiye dek daha karma bir ekonominin ortaya çıkmasını sağlayamamıştır. Özel sermaye, ekonomiyi Chávez'in 1999'da ilk göreve başladığı dönemdekiyle aşağı yukarı aynı ölçüde kontrol etmektedir. Kısacası meclisler burjuva devletini yerinden etmemiş, yeterince güçlü alternatif ekonomiler yaratmamış ya da sermayeye ciddi ölçüde karşı koymamıştır. Sosyalist ekonominin kuluçka makineleri işlevi görmektense, büyük ölçüde, petrol geliri bol bir devlete bağımlı olarak kalmışlardır. Siyasi kriz derinleştikçe, petrol fiyatları düştükçe ve meclislere mali destek sağlamaya devam etmek daha çok zorlaştıkça, bu daha da görünür hale gelmiştir.

Chávez'in, 2006 yılında ezici zaferinin ardından, Bolivarcı Devrimi destekleyen çeşitli solcu partilerin ve toplumsal güçlerin hepsini bir araya getirmesi beklenen güçlü bir siyasi parti olarak PSUV'nin kurulduğunu ilan etmesinin nedeni, biraz da komünal meclislerin yerel ve gelişen doğasıydı. Chávez soldaki bütün partileri PSUV'ye katılmaya çağırıp, ısrarla bu partinin tabandan yönetileceğini ve Latin Amerika tarihindeki en demokratik parti olacağını iddia etti. Bu parti, tek parti yönetimin getirdiği bürokratikleşme ve otoriteryanizm tuzaklarından kaçınılarak, sosyalizmin harekete geçirilip ilerletileceği bir araçtı. Teoride, demokratik yollarla Chávez'den ve devletten yarı bağımsız kolektif bir önderlik seçilecek ve bu önderlik kapitalist kurumlardan devrimci kopuşu kolaylaştıracaktı.[14]

Komünal meclisler gibi, sağlam ve birleşik bir partiye duyulan ihtiyaç da hem akla yatkın hem de barizdi; ki hâlâ da öyledir. Ancak teoride tartışmalı, pratikte karmaşıktı. İlk olarak, geniş bir yelpazedeki siyasi görüşleri, önceden var olan bürokratik yapıları ve kişisel yatırımları tek bir siyasi oluşum altında

birleştirmenin, uygulamada birtakım zorlukları bulunuyordu. Bazı partiler ve sendikalar bağımsızlıklarını önemsiyor, hem PSUV hem de hükümet ve bizzat Chávez'in kendisi tarafından kapsanmaktan korkuyordu. Belirli bir düzeydeki bürokratikleşme, yolsuzluk ve dağınıklık, iç demokrasiye dair birtakım meseleleri içinden çıkılmaz hale getirdi.[15]

Ancak şu daha kapsamlı bir meseledir: Siyasi katılıma, iç demokrasiye ve çok partili bir sistemde yarışmaya yapılan vurgu, PSUV'yi çekici hale getiren (ve sosyalist bir devletin denetlediği tek partili bir siyasi sistem kurmaya çalışmakla suçlanmaktan kurtulmasına imkân tanıyan) özelliklerin bir parçası olmasına rağmen, diğer yandan, PSUV'nin adeta bütün cephelerde mücadele verirken aynı anda ayakları üzerinde durmaya çalıştığı anlamına da gelmektedir. Kalabalık bir siyasi ortamda; işleyen bir altyapısı, sağlıklı iç tartışmaları ve seçimleri bulunan, farklı örgütleri ve milyonlarca üyeyi kapsayabilen yeni bir parti yaratmak, şartlar ne olursa olsun kolay bir iş değildir. Sürekli "ölüm kalım" meselesi olan siyasi kampanyaların, her fırsatta siyasi istikrarsızlığı körükleyen özellikle hırçın bir muhalefetin ve halkın hükümete karşı beslediği coşkuyu baltalayan kötüye giden bir ekonomik durumun ortasında bunu gerçekleştirmenin, partiyi aşan bir şey olduğu ortaya çıkmıştır. Dahası, bu, parti görevlilerinin devletin bütün basamaklarını fiilen denetlediği bir sosyalizm biçimi olmadığı için, liberal demokrasi düzeninde güçlü bir sosyalist parti inşa etmek, kendiliğinden bir biçimde devrimci bir hükümetin devleti sosyalist yollarla yönetmesi anlamına gelmemektedir.

Nitekim, PSUV'nin kurulmasına vesile olan tutkulu istekler, Chávez'in ölümünden çok önceleri ciddi anlamda sönmüştü. PSUV, seçimlere pek odaklanmayan, özellikle demokratik olmayan ve devlet aygıtına gereğinden fazla angaje olmuş geleneksel bürokratik parti görünümüne giderek daha çok bürünmüştü. Parti liderliğinin belirli kesimleri, kendi çıkarlarını gözetirken diğer parti liderleriyle ve devlet görevlileriyle müzakere eden siyasi bir kast haline gelmişti. Parti halkçı/katılımcı karakterinin önemli bir kısmını kaybetti, kitlesel tabanıyla olan bağlantısı zayıfladı ve devleti demokratikleştirmeye yardım edecek yarı bağımsız bir güç olmaktansa, büyük ölçüde Chávez-Maduro hükümetlerinin üst katmanlarınca kontrol edilen tepeden inmeci bir kurum halini aldı. Parti içerisinde artan fikir uyuşmaklıkları ve partiden ayrılmalar, kısmen bu olumsuzlukların bir ifadesiydi ve bazen de bunları daha da alevlendiriyordu. Mart 2013'te Chávez öldükten sonra bu çatlaklar daha da büyüdü ve netleşti.[16] Bu kusurların önemi, kriz derinleştikçe ve daha demokratik, daha ateşli bir siyasi parti gereksinimini ortaya çıkardıkça görülür hale geldi.

Bolivarcı Devrim'in –yoksulluğun azaltılması, eğitim, sağlık gibi alanlarda– elde ettiği en çarpıcı kazanımlarının birçoğu, saygın öncelikleri bulunan bir hükümetin seçilmesinin ve petrol fiyatlarını adeta uzaya fırlatan bir emtia

patlamasının mümkün kıldığı kamu harcamalarındaki çok büyük artışların doğrudan sonucuydu. Chávez hükümeti, yalnızca insanları yoksulluktan kurtaran ve Chávezci tabanı güçlendiren görevlere para akıtmamıştı. Aynı zamanda da, kaynakları, alternatif bir güç tabanı sağlaması beklenen meclisler ve komünler gibi halk örgütlerinin kurulmasına ve desteklenmesine yöneltmişti. Bu kurumlar, teoride, siyasi ve ekonomik düzenin dönüştürülmesine imkân tanıyacak ve herhangi bir hükümetten en azından kısmen bağımsız kalacaktı.

Petrolden gelen para bu çabaları mümkün kılmış, ama aynı zamanda onlara ilişkin birtakım sınırların üzerini örtmüştü. Devlet, insanları fakirlikten kurtaracak, halk örgütlerini finanse edecek ve (sürdürülemez) döviz sistemini destekleyecek kadar gelire sahip olduğu sürece, Chávez hükümeti ekonomiyle başa çıkabiliyor ve çalışan yoksullar arasındaki tabanından yeterli düzeyde destek görebiliyordu. Bu durum, hükümetin paspas altında biriken (ve bölgedeki diğer sol hükümetlere de bulaşan) birçok problemi görmezden gelmesine ya da onlara yeterince agresif bir biçimde yaklaşmamasına neden oldu. Bu problemler arasında şunlar bulunuyordu: Orta sınıf desteğinin azalmaya devam etmesi (işçi sınıfı tabanı muhalefeti kontrol altında tutabilecek ve bitmek bilmeyen seçimler silsilesinde oy vermeye devam edecek düzeyde seferber edildiği sürece, bu azalmaya bir miktar katlanılabiliyordu), devam eden yolsuzluk, klientalizm ve patronaj problemleri (bu problemlerin hepsi hem muhalefetin ahlâkçı retoriğini beslemiş hem de yer yer zayıf ve hükümet bağışlarının devamlılığına bağımlı olabilen bir halk desteği yaratmıştır), alternatif siyasi ve ekonomik iktidar temelleri yaratmaya yönelik araçlar olan misyonların/meclislerin sınırları, devlet kontrollü yerli endüstrilerin ya da ihracata fazla bağımlı olmadan ekonomiyi çeşitlendirip kaynak yaratabilecek diğer ekonomik faaliyet biçimlerinin inşa edilememesi ve ekonominin önemli sektörlerinin kontrolünün sermaye sınıfının elinden alınamamasındaki daha büyük yetersizlik.[17]

Devlet geliri suyunu çekerken, emtia fiyatlarında yaşanan sert düşüş altta yatan bu meseleleri gün yüzüne çıkardı. Dürüst olmak gerekirse, petrol fiyatlarının belirsiz bir süre boyunca yüksek kalacağı varsayıldığından, kimse petrol fiyatlarının bu denli hızlı ve bu kadar çok düşeceğini tahmin etmediği için, fırsat penceresinin bu denli küçük olduğu pek farkedilmedi. Sermayeye ciddi anlamda meydan okunması ve sosyalizmin ilerletilmesi için gereken siyasi ve ekonomik iktidarı inşa edecek zaman vardı, ya da en azından varmış gibi görünüyordu.

Bunun anlamı şuydu: Chávez'in ölümünün üzerinden çok geçmeden emtia fiyatlarında adeta bir çöküş yaşanmasıyla birlikte Bolivarcı Devrim'in siyasi, ekonomik ve kültürel açılardan yaratabildiklerinin, yaşamları ve örgütleri hükümet harcamalarına bağlı olan işçi sınıfı kesimlerini, muhalefetin daimi saldırısı altındaki bir ekonomiyi ve hem kırılgan hem de seçim döneminde son

derece gerekli bir siyasi tabanı ayakta tutacak kadar güçlü olmadığı ortaya çıktı. Bu (ve diğer) zafiyetler ortaya serilerek sağa yeniden enerji kazandırırken, hükümete olan halk desteğini aşındırdı. Neoliberalizmin kısmen geriletilmesi, insanların yaşam kalitesini açık şekilde iyileştirmiş, aynı zamanda Chávez hükümetine olan desteği artırmıştı. Sosyal programlara yapılan harcamanın arttırılması, devleti dönüştürmek, sermayeye kafa tutmak ve alternatif ekonomik biçimler inşa etmek adına gereken işçi sınıfı iktidarını geliştirilmesi için Chávez hükümetine biraz zaman kazandırmış olsa dahi bu, bunun gerçekten yapılmasıyla aynı şey değildi. Dahası, sosyal harcamalardaki bu artışın yarattığı, kapitalizme daha köklü bir karşı duruş geliştirmeye açılan pencere, sonsuza dek açık kalamazdı, özellikle de emtia fiyatları düşmeye başlamışsa. Örneğin, yoksulluğun azaltılmasına dair kazanımların çoğu, 2008-09 küresel gerilemesinden ve petrol fiyatlarında yaşanan ilk düşüşten önce elde edilmişti. Kapasite, kalkınma modelini kökten değiştirecek ve oligarşinin ekonomi üzerindeki etkisini azaltacak şekilde, hızla inşa edilmek ve sahaya sürülmek zorundaydı.

Altı yıllık (2013-2019) Bolivarcı Devrim planının da gösterdiği gibi, Chávez bunun gayet farkındaydı:

> Kendimizi kandırmamalıyız; Venezuela'da hâlâ hüküm süren toplumsal ve ekonomik düzen, kapitalist ve rantiyeci bir düzendir. Bu program tam da, sermaye mantığını radikal biçimde sindirmeye çalışan, sosyalizmi güçlendirmeye ve sağlamlaştırmaya yönelik bir programdır. Bize miras kalan burjuva devletinin paramparça edilmesi gerekmektedir.[18]

Fakat bu gerçekleşmedi ve muhalefet Chávez'in ölümünün ardından eski mevzilerini yeniden kazanmayı başardı. Bunun sebepleri kısmen Chávez'in yokluğunun bir boşluk yaratması, kısmen muhalefetin hükümeti istikrarsızlaştırma çabalarının Chávez'in varisi Maduro yönetiminde yoğunlaşması, kısmen döviz sistemiyle alakalı enflasyon ve kıtlık sorunlarının devam ederek kontrolden çıkması, kısmen de 2008-2009'da yaşanan durgunluk süresince düşmüş fakat sonra tekrar yükselmiş, 2014'ün ikinci yarısındaysa yeniden hızla düşmeye başlamış olan petrol fiyatlarıydı. Bu fırtınayı savuşturmak her hükümetin harcı değildi. Petrol fiyatlarında ve devlet gelirlerinde çöküş yaşanırken bile, Maduro hükümeti, Bolivarcı Devrim açısından meclislerin hâlâ önemli olduğunu vurguladı ve komünlere yapılan finansal yardımı arttırdı.

Fakat Chávez yönetimi sona erdiğinden beri artmakta olan enflasyon, bu döneme gelindiğinde üç basamaklı sayılara ulaşmıştı. Bu durum, dolar kıtlığı nedeniyle ithal gıdanın fiyatlarında yaşanan artışla alakalıydı. Döviz kuru, doları suni olarak ucuzlattı; böylece dolara karşı giderek büyüyen bir talep oluştu. Bu durum ise, karaborsa fiyatını, ithalatın maliyetini ve enflasyon oranını yükseltti.[19] Temel malların ithalatını devam ettirmek ve hatta işletmelerin yerli

üretime daha fazla yatırım yapmasını teşvik etmek için tasarlanmış olan bir politikanın, nihayetinde tam tersi bir etkisi oldu. Gregory Wilpert, belirleyici sonuçlar doğuran Aralık 2015 seçimlerinden hemen önce şöyle bir açıklamada bulunmuştur:

> Böylece 2014 yılında, resmî ve gayri resmî döviz kurları arasındaki giderek büyüyen farkın, bu farktan kâr sağlama yönünde giderek artan teşvikler yarattığı, böylece söz konusu farkın daha da açıldığı bir kısır döngü başlamış oldu. Dolayısıyla karaborsa döviz kuru 2014 ve 2015 yıllarında katlanarak artmaya başlamış, karaborsa döviz kuru ile resmî döviz kuru arasında 125:1'lik bir oran ortaya çıkmıştı. Yüzde 12.500'e varan muazzam kârlar, bu şekilde mümkün hale geldi. Sonuç olarak, giderek daha fazla insan, çoğunlukla Venezuela'da sübvansiyonlu ürünler satın alarak ve bunları muazzam kârlarla ülke dışına (yeniden) ihraç ederek, doları resmî kurdan elde etme çabalarına dahil oldu.[20]

Venezuela'nın ithal ettiklerinin önemli bir kısmı, yeniden ihraç ediliyor ve bu durum daha fazla mal kıtlığı ortaya çıkarıyor ve enflasyonu kamçılıyordu. Daha da kötüsü, borsa oyunu ve yolsuzluk fırsatları, para kazanmanın tek güvenli yolu olarak inanılmaz derecede ayartıcı hale gelmiş; bu durum, hükümete ve ekonomiye olan güveni daha da baltalamıştı. Maduro hükümeti, bir süreliğine, karaborsadaki dolar kurunu dengede tutarak bu sürekli düşüş halini kontrol altına alabildi; fakat petrol fiyatlarındaki düşüş hükümet rezervlerini kuruttuğu için bunu yapmak giderek zorlaştı. Başka bir deyişle hükümet, işletmeleri ithalata teşvik etmek için değerinin çok altında elden çıkarabileceği doları olduğu sürece, enflasyon ve ithalatta yaşanan genel küçülme adeta bütün kesimler (ve özellikle de dolara sınırlı erişimi bulunan yoksullar) için belirsizliğe, zorluğa ve kaosa neden olsa bile, problemi kısa vadede güç bela da olsa kontrol altında tutabiliyordu.[21] Ancak bu tür politikalar, özellikle petrol fiyatlarının düşmesiyle birlikte, hem finansal açıdan sürdürülebilir nitelikte değildi, hem de özel sektörün elindeki ithalatın denetlenmesine son vermiş; bu da sonuç olarak, muhalefete fiilen temel ürün kıtlığı yaratacak gücü kazandırmıştı. Bu daha kapsamlı durumu sürdürmenin imkânsız olduğu ortaya çıktı ve sonunda Maduro devrimi daha da radikalleştirmek ile sermaye sınıfının bazı kesimleriyle çalışmak arasında tercih yapmak zorunda kaldı. Hükümetin hem varlığını sürdürmek hem de muhalefetin devrimin kazanımlarını tamamen yok etmesini önlemek amacıyla güç kazanması gerektiği için, Maduro, kriz 2013'ten sonra daha da kötüleşirken büyük ölçüde ikinci seçeneği tercih etti. Vergi indirimlerine gitti, daha çok işletmelerin işine gelen politikalar uyguladı, önemli hükümet dairelerine sermaye sınıfının temsilcilerini atadı, bazı sosyal programları küçülttü, madenciliği genişletti ve ulusal borcu agresif bir biçimde peşinen ödedi. Ekonomik ve siyasi krizler etkili şekilde birbirini besledi ve Maduro'ya pek de fazla seçenek bırakmadı.[22]

Ne komünal meclislerin ne de PSUV'nin, burjuva devletini dönüştürebilmiş, paralel bir devlet yaratabilmiş ya da siyasi istikrar sağlayabilmiş olmasına karşın, geleceğe dair birçok şey, meclislerin ve partinin devrimi ileri taşıma araçları olup olamayacaklarına bağlı durumdadır. Devletin geniş kesimleri, hem siyasi bir güç hem de üretim için bir alternatif olarak komünal iktidara hâlâ düşmanca yaklaşmaktadır. Lakin meclisler, komünlerin ve Ulusal Komünler Meclisi'nin kurulmasını teşvik ederek komünal süreci ilerleten Maduro'nun destek aldığı son derece önemli bir taban olmayı sürdürmektedir. Meclislerin/komünlerin, hükümetten bağımsız olarak varlığını sürdüren halk iktidarının en önemli ifade biçimleri olması da aynı ölçüde önemlidir. Chávez ve diğerlerinin zihinlerinde canlandırdığı o devrimci güç olduğu pek de söylenemeyecek olan PSUV, hâlâ Venezuela'daki en önemli parti konumundadır. Mevcut durumun taşıdığı riskler ve Maduro hükümetinin bulunduğu zor konum göz önünde tutulursa, gidilecek yol, mutlaka, çeşitli işçi sınıfı örgütleri aracılığıyla aşağıdan halk iktidarı inşa etmeyi gerektirecektir. Meclislerin ve PSUV'nin bu görev karşısında ürettiği yanıt, Bolivarcı Devrim'in hayatta kalabilmesinin anahtarı olacaktır.

SONUÇ

Latin Amerika solunun son birkaç yılı, fırtınalı geçmiştir. 2014'ten başlayarak iki yıl içinde Lula-Rousseff suçlandı, meclis soruşturmasına sevk edildi ve fiili bir siyasi darbeyle karşı karşıya kaldı. 2015 yılında Arjantin'de Kirchner-Fernandez yenilgiye uğratıldı. 2015'in sonunda Chávez-Maduro kritik bir milletvekili seçimini kaybetti. 2016 yılında Morales, anayasa değişikliği referandumunu kaybetti; kazansaydı, bu onun üçüncü kez adaylığını koymasına imkân tanıyacaktı. ABD emperyalizmi bütün bunlarda belli bir rol oynamış olmasına karşın, gerçek şu ki, bu hükümetlerin çoğu ilk iktidara geldikleri biçimde, yani temsilî demokrasinin seçim sandıkları ve kurumları aracılığıyla yenilgiye uğramıştı.

Ayrıca, çöküşe ya da en azından yenilgiye giden yol, bölge genelinde son derece benzerlik gösteriyordu ve on yıl önce başarıya giden yoldan pek de farklı değildi. Emtia patlamaları yaşandı, geniş çaplı finansal krizler ortaya çıktı.[23] Sol hükümetler, 1990'ların sonunda ve 2000'lerde, farklı yoğunluklara ve bileşimlere sahip halk ayaklanmalarıyla iktidara geldiler. Göreve başlar başlamaz, hem başta ilerici anayasalar olmak üzere yasal önlemlerle hem de onları iktidara getiren farklı bileşenleri inşa ve seferber etmeyi sürdürerek siyasi iktidarlarını sağlamlaştırmaya odaklandılar. Bu süreç başlı başına önemliydi. Halkı harekete geçirdi, siyasi sürece çok sayıda insanı dahil etti ve bazen de yerli ve Afrika kökenli halklar açısından önemli ilerlemeler ortaya çıkardı. Fakat bu siyasi süreç, siyasi iktisadı radikal biçimde yeniden yapılandırmak ya da

mülkiyet ilişkilerine yönelik önemli bir tehdit oluşturmak için gereken temeli inşa etmedi.

Aslına bakılırsa, bu yeni seçilmiş hükümetler, en azından başlangıçta ve bazı durumlarda ise devamlı olarak, kendilerinden önceki modellerle birçok ortak yanı bulunan bir kalkınma yolu izlediler. Tarım ve maden alanında ihracata olan bağımlılık devam etti ve hatta pek çok örnekte artış gösterdi; zira yüksek emtia fiyatları, hükümetlerin altyapıya, kamu sektörü istihdamına ve çeşitli sosyal programlara yatırım yapmasına imkân tanıyordu. Bu da dikkate değerdi. Kamu harcamalarının artırılması, neoliberalizmin mevzilerini eşitsiz biçimde yıkarak, yoksulluğun azaltılmasına yardımcı oldu ve insanların yaşam kalitesini yükseltti. Ayrıca kısmen de olsa, devletin potansiyel rolüne olan inancı tazeledi ve "sosyalizm"i toplumun görüş açısına yeniden soktu. Neoliberalizmin hüküm sürdüğü onlarca yılın ardından devlet politikalarının (tek olmasa bile) önde gelen lehtarları olacaklarını farz etmeye başlamış olan seçkinleri karşısına aldı.

Yeni hükümetlerin sosyal harcamaları artırma konusundaki istekliliğinin önemli sonuçları oldu ve yirmi yılı aşkın neoliberalizm deneyiminin çıtayı düşürmüş olduğu göz önünde tutulursa, bu isteklilik "radikal"di; bununla beraber, bu türden harcamalar yeni bir ekonomik modelin ortaya çıktığı anlamına gelmiyordu. Mesele yalnızca, artırılmış kamu harcamalarının yüksek emtia fiyatlarına ciddi ölçüde bağımlı olması ve patronajın, klientalizmin ve tüketimciliğin artışını da beraberinde getirme eğilimi sergilemesi değildir (patronaj, klientalizm ve tüketimcilik; dönüşüm süreçlerini aşındırmaya, sağın yolsuzluk ve verimsizlik söylemine prim vermeye hizmet etmiştir). Mesele, bu arttırılmış harcamaların kendi başına ekonomik ilişkiler açısından köklü bir değişim anlamına gelmemesi ya da yapısal dönüşümün ileri taşınması için zorunlu olarak bir temel oluşturmamasıdır. Bu durum, Brezilya'da, Arjantin'de ve Şili'de ortaya çıkan merkez sol hükümetler açısından, değişimin sınırlarını belirlemiş gibi görünmektedir. Sosyal harcamalar artırılmış, ancak ekonominin temel yapısına büyük ölçüde dokunulmamıştır.

Bununla birlikte Venezuela, Bolivya ve (çok daha küçük ölçüde) Ekvador hükümetlerinin tümü, değişim sürecini derinleştirecek adımlar attılar. En ileriye gidense, adeta petrol parası içinde yüzen Venezuela oldu. Ancak emtia fiyatları düşerken, ekonomiler küçülürken ve eşitsizlik bir kez daha artarken, insanlar son yirmi yılda elde ettikleri toplumsal-kamusal kazanımlara yapılan saldırılara karşı ayaklandı. Şimdi halkın duyduğu rahatsızlığın hedefinde, ulusun çıkarlarına hizmet edecek şekilde yönetme sözü veren ve neoliberalizm karşıtı bir dalgayla iktidara gelen sol hükümetler vardı.

Bununla beraber, burjuva demokrasisinin sınırları içinde kalarak düzen değişikliğini hedefleyen son derece şiddetli sınıf mücadelelerinde bu tür ba-

şarısızlıkların yaşanması beklenen bir şeydir. Özgün yanları birbirinden farklı olsa da bu mücadelelerin çekişmeli ve kutuplaştırıcı doğaları, orta sınıf desteğinin kaybedilmesi ve bu koşullarda sol projeler geliştirip sürdürmenin zorluğu, solun sadece Venezuela'da değil Arjantin, Brezilya, Nikaragua ve Bolivya'da da birtakım başarısızlıklar yaşamasına ilişkin açıklamanın kuşkusuz bir parçası olmalıdır. Latin Amerika solunun buna ne şekilde yanıt vereceğini göreceğiz; fakat gerçek şu ki, bu sol, bölgenin siyasi atmosferinde önemli bir güç haline gelmiştir. Latin Amerika'da son yirmi yıl boyunca, ilerici güçler, neoliberalizmi itibarsızlaştırmış ve sosyalizmi sekterlikten kurtararak onu yeterince büyük bir platforma dönüştürmüştür. Bu platformda, hayata dönmüş bir sol, açıkça anti-kapitalist olmasa bile önemli bir iddiayı yeniden halkın gündemine getiren bir dizi reform etrafında örgütlenmiştir: Devlet ve siyasi düzen, eğer toplumsal ihtiyaçların piyasa güçlerinden önce geldiği bir dünyada yaşamak istiyorsak, işçilerin ele geçirmesi gereken (ve geçirebileceği) önemli ve zorunlu kolektif mücadele alanlarıdır. Sol bir şeylerin olduğu bir noktaya ulaşmak için; on yıllarca süren neoliberalizm deneyimi, yoğun bir siyasi tepki ve seneler süren aralıksız bir örgütlenme gerekmiştir. Sosyalizmi istikrarlı ve etkili şekilde ilerletebilecek siyasi biçimler ve kurumlar inşa ederken, bu halk bilincini besleyip yönlendirmek içinse yeni on yıllar gerekecektir.

NOTLAR

1 Bu makalenin taslağına yaptığı yorumlardan ötürü George Ciccariello-Maher, Aviva Chomsky, Steve Ellner, Lesley Gill ve Adolph Reed'e teşekkür etmek istiyorum. Sermayenin yerlilerin yaşadığı bölgelerde giderek daha derinlikli bir gelişim sergilemesi ve Latin Amerika solunun ortaya çıkışında yerli hareketlerin ve çevresel kaygıların yeri hakkında bkz.: Aviva Chomsky ve Steve Striffler, "Labor Environmentalism in Colombia and Latin America", *Working USA: The Journal of Labor and Society*, 17 (Aralık), 2014, s. 491-508.

2 Gregory Wilpert, "Venezuela: An Electoral Road to Twenty-First-Century Socialism", ed. Jeffrey R. Webber and Barry Carr, *The New Latin American Left: Cracks in the Empire*, New York: Roman and Littlefield Publishers, 2013, s. 192-3.

3 Steve Ellner, "Social and Political Diversity and the Democratic Road to Change in Venezuela", ed. Steve Ellner, *Latin America's Radical Left: Challenges and Complexities of Political Power in the Twenty-First Century*, New York: Roman and Littlefield, 2014, s. 79-102. Ayrıca bkz. Gregory Wilpert, "Venezuela: Participatory Democracy or Government as Usual", *Socialism and Democracy* (çevrimiçi), 31 Mart 2011, şuradan ulaşılabilir: sdonline.org; Wilpert, "Venezuela: An Electoral Road"; George Ciccariello-Maher, "Constituent Moments, Constitutional Processes: Social Movements and the New Latin American Left", ed. Steve Ellner, *Latin America's Radical Left*; ve Steve Ellner, *Rethinking Venezuelan Politics: Class, Conflict, and the Chávez Phenomenon*, New York: Lynne Reiner Publishers, 2007; Jeffrey R. Webber, "Where is Venezuela Going", *Solidarity*, Ocak-Şubat, 2010, şuradan ulaşılabilir: www.solidarity-us.org.

4 Steve Ellner, "Social and Political Diversity"; Steve Ellner, "Setting the Record Straight on Venezuela", *Jacobin*, 4 Aralık 2015.

5 Ellner, "Social Policy and Diversity"; Wilpert, "Venezuela: Participatory Democracy"; Roger Burbach ve Camila Piñeiro Harnecker, "Venezuela's Participatory Socialism", *Socialism and Democracy*, 21(3), 2007.

6 Ellner, *Rethinking Venezuelan Politics*, s. 139.

7 Muhalefetin Venezuela'nın bütün problemlerini "yozlaşmış sosyalizm"e bağlama yönündeki çabaları da dahil olmak üzere, Boli-burjuvaziye dair iyi bir tartışma için bkz. Steve Ellner, "Beyond the Boliburguesía Thesis", *NACLA*, 9 Haziran, 2016. Şuradan ulaşılabilir: nacla.org.

8 Ryan Mallett-Outtrim, "How Bad is Venezuela's Economic Situation", *venezuelanalysis.com*, 25 Ocak 2016. Ayrıca bkz. Peter Bolton, "The Other Explanation for Venezuela's Economic Crisis", Council on Hemispheric Affairs, 24 Mart 2016, şuradan ulaşılabilir: www.coha.org.

9 Ellner, "Setting the Record Straight"; Steve Ellner, "After Chávez: The Maduro Government and the 'Economic War' in Venezuela", *New Left Project*, 24 Aralık 2014, şuradan ulaşılabilir: www.newleftproject.org.

10 Ellner, "Social Policy and Diversity"; Ellner, "Setting the Record Straight."

11 Burbach ve Piñeiro Harnecker, "Venezuela's Participatory Socialism"; Ellner, "Social and Political Diversity"; Wilpert, "Venezuela: Participatory Democracy."

12 Burbach ve Piñeiro Harnecker, "Venezuela's Participatory Socialism"; Ellner, "Social and Political Diversity"; Wilpert, "Venezuela: Participatory Democracy"; Dario Azzellini, "The Communal State: Communal Councils, Communes, and Workplace Democracy", *NACLA*, 30 Haziran 2013.

13 Andrew Kennis, "The Quiet Revolution: Venezuelans Experiment with Participatory Democracy", *In These Times*, 10 Ağustos 2010; John Bellamy Foster, "Chávez and the Communal State: On the Transition to Socialism in Venezuela", *Monthly Review*, 66 (11), 2015; George Ciccariello-Maher, "Venezuela: Comuna o Nada!', 22 Mart 2016, *Roar Magazine*, roarmag.org; Frederick B. Mills, "Chavista Theory of Transition Towards the Communal State", *Open Democracy*, 8 Ağustos 2015.

14 Burbach ve Piñeiro Harnecker, "Venezuela's Participatory Socialism"; Ryne Maloney-Risner, "Development of the United Socialist Party of Venezuela", *venezuelanalaysis.com*. 12 Kasım 2009.

15 Burbach ve Piñeiro Harnecker, "Venezuela's Participatory Socialism"; Maloney-Risner, "Development of the United Socialist Party."

16 PSUV içerisindeki güncel meseleler için bkz.: Eva Maria ve César Romero, "Chavismo From Below", *Jacobin*, 15 Nisan 2016; Ewan Robertson, "Venezuela's PSUV Accused of Expelling *Marea Socialista* Dissidents", *venezuelanalysis.com*, 24 Kasım 2014; Patrick Guillaudat ve Pierre Mouterde, "Venezuela: Behind the Defeat of December 6, 2015", *Life on the Left*, 18 Ocak 2016.

17 Örneğin, Venezuela'daki GSYİH'nin yaklaşık üçte ikisi şu anda özel sektör tarafından kontrol edilmektedir. 1998'de Chavez ilk seçildiğindeki oran da kabaca bu şekildeydi. Guillaudat ve Mouterde, "Venezuela: Behind the Defeat."

18 "Venezuela: Hugo Chávez's Six-Year Plan for Venezuela", *Links: International Journal of Socialist Renewal*, http://links.org.au/node/3079.

19 Mark Weisbrot, "How to Fix Venezuela's Troubled Exchange Rate", *Fortune*, 2 Ağustos 2014.

20 Gregory Wilpert, "The Roots of the Current Situation in Venezuela", *Telesur*, 22 Kasım 2015.

21 Krize dair ayrıca bkz.: Victor Alvarez, "What is at stake is not the stability of a government but the viability of a nation", *Venezuela analysis*, 23 Mart 2016, venezuelanalysis.com; Ryan Mallet-Outtrim, "Does Venezuela's Crisis Prove Socialism Doesn't Work", *Counterpunch*, 25 Mayıs 2016, şuradan ulaşılabilir: www.counterpunch.org.

22 Eva Maria ve César Romero, "Chavismo From Below"; Steve Ellner, "Las expectativas falsas de la estrategia negociadora en Venezuela", *Aporrea.org*, 5 Mart 2016.

23 Bölgenin ihracat odaklı madenciliğe bağımlılığına dair iyi bir tartışma için bkz.: Claudio Katz, "Is South America's 'Progressive Cycle' at an End: Neo-Developmentalist Attempts and Socialist Projects", *The Bullet*, 4 Mart 2016, şuradan ulaşılabilir: www.socialistproject.ca.

Marx ve Engels'in Devrimci Partiye Bakışı

August H. Nimtz

Engels, 1883 yılında Marx'ın cenaze töreninde yaptığı kısa yorumlara, yaşamı boyunca onun siyasi yoldaşı olmuş dostunun "bilimsel" başarılarından bahsederek başlamıştır. "Ancak her şeyden önce, bilimi, büyük bir tarihsel manivela olarak; kelimenin en yüce anlamıyla, devrimci bir güç olarak görmüştür... Çünkü o, gerçekten bir devrimciydi; kendini de böyle tarif ediyordu."[1] En yakın çalışma arkadaşı olan Engels, Marx'ın projesinin bu vazgeçilmez boyutuna dair herkesten çok bilgi sahibiydi. Genç Marx 1845'te şöyle bir sonuca varmıştı: "dünyayı yorumlamak" yeterli değilse, aynı zamanda "onu değiştirmek" de gerekiyorsa, o halde eylem ve örgüt olmazsa olmazdı. Fakat Marx, hiçbir eserinde, devrimci örgüte dair birtakım net prensipler ortaya koymamıştır. Ancak bu makale, (Marx'ın ölümünün ardından Engels'inkiler de dahil olmak üzere) örgütlü siyasi faaliyetlerinin tümü incelendiğinde, Marx'ın devrimci örgütlenmeye yaklaşımını yönlendiren normları kabaca özetlemenin mümkün olduğunu göstermektedir.

Neredeyse elli yıl önce, *Socialist Register*'ın 1967 sayısında Monthy Johnstone, Marx'ın ve Engels'in devrimci partiye dair görüşlerini -elbette İngilizce'de- ilk kez sentezleyerek çok değerli bir çalışma ortaya koymuştur.[2] Johnstone'un her şeye rağmen büyük değer taşıyan makalesini yayımladığı zamanlarda ulaşamadığı (başta Marx ve Engels'in bütün dillerdeki en eksiksiz derlemesi olan *Marx ve Engels Collected Works, MECW* olmak üzere) kaynaklara ulaşmak bir yana, bu ikilinin yazılarından yapılan alıntıları doğrulamak ve daha da önemlisi bu alıntıların aslen yazılmış olduğu o daha geniş bağlamı görmek de artık daha kolaydır. Ayrıca 1967'den bu yana, dünya reel politiğinde pek çok şey yaşanmıştır. Bunların en önemlilerinden birisi, Sovyetler Birliği ve onun uydu rejimlerinin 1989 sonrasında yaşadığı çöküştür. Bu olay, Stalin

ve ardılları bir yana, Lenin'in eylemlerinin bile Marx ve Engels'in görüşleriyle uyumlu olup olmadığına dair (Johnstone'un ele almadığı) çokça tartışılan meseleleri gündeme getirmiştir. Bugünün aktivistleri için, onların deneyimlerinden çıkarılacak örgütsel dersler nelerdir? (Şüphesiz, Marx ve Engels de aynı soruyu sorarlardı.)

KOMÜNİST YAZIŞMA KOMİTELERİ

Marx-Engels ortaklığı kurulduktan ve birlikte yazılmış teorik bir beyanat olan *Alman İdeolojisi* (1845-1846) ile taçlandırıldıktan sonra, yeni görev, Engels'in kırk yıl sonra aktardığı üzere, "ilk olarak Alman ve sonra da Avrupa proletaryasının davamıza kazandırılması" idi.[3] Avrupa genelinde devrimci rüzgârların esmek üzere olduğuna dair giderek artan kanıtlar, bunu acil bir girişim haline getirmişti. Siyaseten açık olunması ve birtakım ayrımlar yapılması –yani, kimin kendini devrimci yola adayıp kimin adamadığını; kimin potansiyel yoldaş olup kimin olmadığını ve kimin potansiyel düşman olduğunu bilmek– gerekiyordu. Bunu yapmanın yolu, Komünist Yazışma Komiteleri'ni kurmaktı. Bu komiteler, 1846 yılının başlarında Marx ve Engels tarafından bu ikilinin yaşamakta olduğu Brüksel'de kuruldu. Bu onların ilk örgütsel girişimiydi.[4] İsmini uluslararası yönelim sergileyen Jakoben Yazışma Dernekleri'nden alan komitelerin görevi, "harekete geçilmesi gerektiğinde" birbirlerini tanıyor olmaları için, çeşitli Avrupa çevrelerinde kendini sosyalist ve komünist olarak nitelendiren akımlar arasında iletişimi ve "tarafsız eleştiri"yi teşvik etmekti (Marx'ın eşi Jenny, sekreteryayı oluşturuyordu).[5] Bu uluslararası karakter Marx-Engels ekibinin daha sonraki siyasi faaliyetlerinin ayırt edici özelliklerinden birisi haline geldi. "Harekete geçilmesi gerektiğinde" lazım olacağı için iletişime ve tartışmaya yapılan vurgu da öyle. Komitelerin, en azından ilk başlarda, resmî kurallarla yönetildiğine dair hiçbir kanıt yoktur; şüphesiz bunlar henüz yapım aşamasındaydı.[6] Komiteler, en azından Marx ve Engels'in farklı ve hatta çelişkili görüşleri, tartışmaları (mesela Mart 1846'da Wilhelm Weitling ile yaşadığı tartışma) yönlendirip onlara müsamaha gösterdikleri Brüksel ayağında, basit oy çokluğuyla yönetiliyordu; kaybedenler kovulmuyor ya da bu kişilerin ayrılması beklenmiyordu.

Komitelerin Alman şubesini örgütleyen ümitvar birinden gelen tavsiye isteği, Marx ve Engels'e, ilk ortak siyasi ve örgütsel beyanatlarını, yani pratiklerini sonsuza dek besleyecek olan pozisyonu formüle etme fırsatı vermiştir. 15 Haziran 1846 tarihinde Gustave Köttgen'e yazdıkları iki buçuk sayfa uzunluğundaki mektup, dostun düşmanın "Marx partisi" olarak adlandırdığı şeyin kuruluş belgesi haline gelmiştir. Kendi kendini finanse eden, maddi yönden "yazarlarına" ayrıcalık tanımayan, açıkça tanımlanmış bir üyeliği bulunan, ancak yerel düzeyde yapılan gerçek işlerin ardından yetkili bir kongre topla-

yan ve "kişisel mülahazalardan" uzak bir hareket için, "komünist" literatürün beslediği tartışmaların ve görüşmelerin gerçekleştirilebileceği düzenli toplantıların yapılması gerektiğine dair bu örgütsel tavsiye, daha sonraki tüm siyasi faaliyetlerde benimsenecek normların önceli olmuştur. Köttgen'in, örgütsel tavsiyenin yanı sıra, işçilerin Prusyalı yetkililerden reform talebinde bulunup bulunmamaları konusunda siyasi bir doğrultuya da ihtiyacı vardı. Marx ve Engels'in cevabı şu yöndeydi: "Almanya'da güçlü ve örgütlü bir Komünist Parti olsaydı, bu ancak o zaman etkili olurdu, fakat durum böyle değil." Yazdıkları notta önerdikleri çözüm, burjuvazinin dilekçe kampanyalarına katılmalarıydı: "Şimdilik sokak eylemlerinde onlara katılın. Kurnazca davranın. Alman dürüstlüğünü ve edebini bir kenara bırakın. Basın özgürlüğü için, anayasa için vs. burjuvazinin dilekçelerini imzalayıp verin. Bunlar elde edildiğinde, komünist propaganda adına yeni bir dönem başlayacak. Elimizdeki araçlar artacak, burjuvazi ve proletarya arasındaki karşıtlık keskinleşecek."

Almanya'da yeni gelişen komünist hareketin demokratik devrim için burjuvaziyle nasıl ilişki kurması gerektiğine ışık tutan bu fikir, Marx ve Engels'in ömürleri boyunca ortaya koydukları siyasetin tam merkezinde yer almaya devam edecekti. Engels 1892 yılında şunları söylemişti: "Marx ve ben, bizim için demokratik cumhuriyetin, işçi sınıfı ve kapitalist sınıf arasındaki mücadelenin ilk olarak evrenselleştirilebileceği ve sonra da proletaryanın mutlak zaferiyle sonuçlanabileceği tek siyasi biçim olduğunu, kırk yıl boyunca bıktırıncaya kadar tekrarladık." Mektupları, sosyalist değil demokratik devrimin doğrudan gündemde olduğu bir ortamda, ülke çapında sosyal demokrat ya da komünist bir partinin ilk kez nasıl inşa edilebileceği sorusuna yanıt üreten Lenin'in *Ne Yapmalı?* (1902) eserini birçok yönden öncelemişti. Düzenli toplantılar gerçekleştirilmesine, belirli bir üyelik tanımının yapılmasına, bu tür bir hareketin "komünist" literatürce şekillendirilmesine ve işçilerin siyasi demokrasi için mücadele etmek amacıyla (burjuvazi de dahil olmak üzere) diğer sınıflarla kaynaşması gerektiğine dair tavsiyeler, daha sonra Lenin'in ünlü kitapçığının ruhunda da yakalanacaktı. Özellikle de, tipik Leninist anlayışta örgüt, "harekete geçilmesi gereken zaman"a hazırlanırdı.

KOMÜNİST BİRLİK

Kısa ömürlü Komünist Yazışma Komiteleri'nin en önemli başarısı, Marx ve Engels'in Batı Avrupa'nın sınıf bilinci en yüksek işçileriyle temasa geçmelerini sağlamasıydı. Pek çoğunun kabul ettiği ütopik fikirleri ve şemaları tartışmalarda mağlup etmiş olan bu iki orta sınıf kökenli devrimci, giderek daha fazla bir cazibe merkezi olarak görülüyordu. 1836'da kurulmuş olup Londra, Paris ve diğer birtakım yerlerde de şubeleri bulunan, esasen sürgün Alman işçilerden/

esnaflardan oluşan Adalet İçin Birlik, 1847 yılının başlarında bu ikiliyi kendilerine katılmaya davet etti. Marx ve Engels daveti kabul etti, ancak bir şartları vardı: Birlik izlediği komplocu yönteme son verecekti. Liderler bu şartı seve seve kabul ettiler, çünkü örgüt zaten buna son vermişti. Bu durumda ikili "planlarının" ne olduğunu ve bunları "nasıl elde edeceklerini" netleştirmek zorunda kaldı. Aynı zamanda, artık bir parçası haline geldikleri güçlerin proleter disiplinine girmeleri bekleniyordu. Marx ve Engels'in teşvikiyle 1847 yılında toplanan iki yetkili konferansın sonucunda örgütün ismi "Komünist Birlik" oldu.

Üyeliğin "devrimci enerji, propaganda konusunda gayret ve Birliğin aldığı kararlara bağlılık"[7] gerektirdiği yönündeki koşulu da kapsayan örgütsel normlar açısından, Marx ve Engels yalnızca iki değişiklik önermişti; her ikisi de kabul edildi. Birincisi şöyleydi: Birliğin Merkez Komitesinin (yani yürütme organının) üstünde yer alan yetkili kongre, yani "yasama otoritesi", örgütün en yüksek otoritesi olmalıydı. Üyelerin Komünist Birlik'in gündemini hayata geçirmek için diğer örgütlere katılmasına izin verilmesi yönündeki ikinci öneri, Marx ve Engels'in Brüksel, Paris ve nihayetinde Köln'de daha büyük işçi hareketlerinde ve küçük burjuva demokratik kuruluşlarda Birliğin örgütlenmesine ve etkin olmasına katkıda bulunmalarını sağladı. Brüksel ikilisi, aynı zamanda Birlik adına kuramsal/eylemsel bir program oluşturmaları için de görevlendirildi. Marx, daha sonraları *Komünist Parti Manifestosu* şeklinde adlandırılacak olan bildirgeyi geciktirince, Merkez Komite'deki diğer liderler, yazmayı tamamlamadığı takdirde "gereken önlemlerin alınacağı" konusunda uyarıda bulundular. Bu durum, onun aslında Birliğin disiplinine tâbi olduğunun kanıtıydı. Sınıf mücadelesi tarihinde ilk defa emekçiler, yazınsal temsilcilerine karşı böylesi bir özgüven sergilemişlerdi. Proletaryayı diğer emekçilerden ayıran şeyin kuvvetli bir ispatıydı bu.

Avrupa'da uzun süredir beklenen ayaklanmalar patlak verdiğinde, *Manifesto*'nun mürekkebi daha yeni kurumuştu. 1848 yılı Şubat ayında Paris'te, ardından Viyana'da ve kısa bir süre sonra da Berlin'de ayaklanmaların çıkmasıyla birlikte, sonucu ne olursa olsun, yeni bir çağın başlamış olduğu artık giderek belirginleşiyordu. "Avrupa Baharı", yüzyıllardır hüküm süren despot yönetimleri, nesli tükenmeye yüz tutmuş türler haline getirmişti. Birliğin liderleri, *Manifesto*'ya ilave yapılması gerektiğini fark edip, Marx ve Engels'i bir kez daha, bu kez *Komünist Parti'nin Almanya'daki Talepleri*'ni yazmaları için görevlendirdiler. Marx'ın yıllar sonra açıklık getirdiği üzere, her iki belge de, "Komünist Parti" için, yani Birliğin "yalnızca bir kesitini" oluşturduğu, "geniş tarihsel anlamda parti" için yazılmıştı.[8] Dolayısıyla, "parti", zamana ve mekâna göre örgütsel açıdan farklı biçim ve isimler alabilirdi. Marx'ın "parti" anlayışı, Manifesto'da geçen önemli bir cümlenin gerçek anlamının açığa kavuşturulmasına yardımcı olur: "Komünistler, öteki işçi sınıfı partileri kar-

şısında ayrı bir parti kurmazlar"[9] yani komünistler işçi hareketine karşı sekter bir tavır takınmazlar.

Somut bir program kuşanmış olan Birliğin Merkez Komitesi, kuvvetlerini, Nisan 1848'de Almanya'ya geri dönmek üzere örgütledi. Sayısı on yedi ve uzunluğu iki sayfa olan *Talepler*, Almanya'nın acil gündeminde sosyalist bir devrimin değil, burjuva demokratik bir devrimin olduğunu kabul ediyordu. İşçi hareketini, izlediği güzergâhta köylülerle ve küçük burjuvaziyle aynı hizaya getirmek anlamına geliyordu bu. Marx ve Engels, Alman Devrimi sırasında Birliğe önderlik ederken, seçim arenasında ilk deneyimlerini yaşadılar. Merkez Komite'nin "bir sonraki kongreye kadar" Birliğin çizeceği doğrultuya "tamamen istediği şekilde karar verme yetkisi" verdiği Marx, 1848'in yaz aylarında örgütü askıya aldı.[10] Marx'a göre, "halk ittifakı"nı, yani demokratik devrim için savaşacak işçi-köylü-küçük burjuva koalisyonunu kurmanın en iyi yolu, Köln'de yayımlanan *Neue Rheinische Zeitung*'un yayın kurulunu kullanmaktı. Bu gazete Marx tarafından 1 Haziran'da yayımlanmaya başlamıştı. Birliğin çok sayıda üyesi, hâlâ komplocu bir tavır içerisindeydi; yine çok sayıda üye, daha geniş çaplı demokratik harekete gömülmüş durumdaydı. Birçoğu da siyaseti düpedüz bırakmıştı. Marx ve yoldaşları, Alman demokratik devrimini gerçekleştirmek için ellerinden geleni yapmış olmalarına rağmen, 1849'un ilk aylarında sürecin gerilemekte olduğu giderek netlik kazandı. Marx, Engels ve Birliğin diğer liderleri, Eylül ayında Londra'ya taşınmak zorunda kaldılar.

Geride bırakılan bir buçuk yılın bilançosunu çıkarmak ve "Avrupa Baharı"nın beklenen dirilişine hazırlanmak, önemli bir görev olarak önlerinde duruyordu. Marx ve Engels'in Mart 1850 tarihli *Merkez Komitenin Komünist Birlik'e Çağrısı* başlıklı yazıları, ayaklanmalardan önemli dersler çıkarıyordu. Birincisi, burjuva demokratik devriminin ileri taşınması için liberal burjuvaziye güvenilemezdi (*Manifesto*'da güvenebilme olasılığı bulunduğu söyleniyordu). İkincisi, küçük burjuvaziye de güven olmazdı. Bununla beraber, henüz küçük olan işçi sınıfı, "gerici parti"yi devirmek için küçük burjuvaziyle o beklenen dirilişte ittifak yapmak zorunda kalacaktı. İşçilerin ihanetten kaçınmak için "bağımsız bir şekilde" örgütlenmeleri gerekecekti; tırnak içindeki bu ifade, on bir sayfalık yazının adeta her sayfasında geçiyordu. Dolayısıyla, küçük burjuvaziyle ittifak gözetirken Birliği askıya alma kararının özeleştirisi veriliyordu.

Çağrı, işçi hareketine ve Birliğe, eski rejimin devrilmesiyle ortaya çıkacak olan yeni hükümete saklamadıkları bir güvensizlik beslemelerini öğütlüyordu: "Yeni resmî hükümetlerin yanı sıra, eş zamanlı olarak, ister belediye konseyleri biçiminde olsun, isterse işçi komiteleri biçiminde, acilen kendi öz devrimci işçi hükümetlerini kurmalıdırlar." (Lenin, bunu daha sonra "ikili iktidar" olarak adlandıracaktı.) Bu belge, ayrıca, Birliğin bir dahaki ayaklanma esnasında

seçim arenasında nasıl davranması gerektiğine dair de öğütlerde bulunuyordu. Mümkün olduğu müddetçe, "seçilmelerine dair hiçbir umut yoksa bile" üyelerini aday göstermeli ve bu üyelerin aday olarak "demokratik partiyi böldüğü ve gericilere zafer olanağı tanıdığı" yönündeki küçük burjuva laflarına, başka bir deyişle artık vadesi dolmuş boşa giden oy ve kötünün iyisi argümanlarına ikna olunmamalıydı. Seçimlerde bağımsız hareket edilmesinin, işçi hareketinin uzun vadeli çıkarları açısından kazançları, kayıplarından daha büyüktü. Hem ne denli kuvvetli olduklarını görmek, hem de devrimci tavırlarını ve partinin bakış açısını halkın gözleri önüne sermek için bir fırsattı bu.

Bu tavsiyenin neredeyse hemen ardından işçilerin nasıl "silahlanması ve örgütlenmesi" gerektiğine dair detayların gelmesi, "ne kadar kuvvetli olduklarını görme" ihtiyacının sebebini açık bir şekilde gösteriyordu. Sadece bağımsız olarak örgütlenmiş ve silahlanmış bir işçi sınıfı, Almanya'nın sıradaki devriminin "Sürekli Devrim" (belgenin son kelimelerinde bu şekilde ifade edilmiştir), yani sosyalist bir devrim olmasını garanti edebilirdi.[11] Köttgen'e mektubun ve *Manifesto*'nun ardından, bu *Çağrı*, Marx-Engels ikilisinin örgüt meselesine dair ortaya koyduğu üçüncü önemli eserdi.[12] Lenin'in bu eseri ezberlemiş ve ondan "alıntı yapmaktan zevk almış" olması önemliydi.[13] Bana kalırsa bu *Çağrı*, Marx-Engels'in diğer eserlerinden farklı olarak, işlediği "ikili iktidar", bağımsız seçim tavrı ve silahlı proletarya örgütü meseleleri bakımından, 1917'de Bolşeviklerin izlediği rotaya ilham vermiştir. Bu yüzden bu eser, Bolşeviklerin Rusya'daki işçileri ve köylüleri Ekim ayında iktidara taşıyarak elde ettiği, insanlık tarihinde bir ilk olan bu başarının açıklanması açısından hayatidir.[14]

ULUSLARARASI EMEKÇİLER BİRLİĞİ

Avrupa'daki devrimci sürecin yaşadığı on yıldan uzun süren bir durgunluğun ve Komünist Birlik'in çözülmesinin ardından, ABD İç Savaşı (1861-1865), Marx'ın partisinin toplumsal siyaset sahnesine yeniden adım atmasını sağladı. Buna zemin hazırlayan mesele, Avrupa proletaryası, güneydeki toprak sahipleri egemenliğini destekleyerek egemen sınıfların izinden gitmeli mi gitmemeli mi sorusuydu. Pek çoğu Konfederasyon'un pamuk ticaretinin Birlik Donanması tarafından abluka altına alınmasıyla işsiz kalan İngiltere'deki tekstil işçileri, Marx ve Engels'in hoşuna gidecek şekilde hayır dediler. İşçi sınıfının, Avrupa'daki egemen sınıfların Konfederasyon yanlısı müdahaleci anlayışlarına karşı güttüğü muhalefet; proletaryanın sadece İç Savaş için değil, aynı zamanda Polonyalıların ve İtalyanların kendi kaderlerini tayin etmeleri gibi diğer uluslararası meseleler için de kendine ait bir dış politikası olması gerektiği yönünde giderek büyüyen algıyı tescillemişti. Bu anlayış, daha sonra

Birinci Enternasyonal olarak anılacak olan Uluslararası Emekçiler Birliği'nin (*International Workingmen's Association*, IWA) kurulmasına önayak oldu.[15] Marx, Konfederasyon destekçilerine karşı "basında bir mücadele" yükseltmeyi planladığından uzun süredir söz verdiği başyapıtı *Kapital*'le ilgili çalışmalarını çoktan askıya almış olduğu için, onu projenin Londra'da Eylül 1864'teki kuruluşu için yola koyulmaya ikna etmek çok zor olmadı. Yoldaşlarına söylediğine göre, "gerçek işçi liderleri" bu işin merkezinde yer aldığından bu özellikle kolay olmuştu. Marx'ın Alman işçi hareketi temsilcisi olarak davet edildiği, Avrupa proletaryası arasında kardeşlik bağları kurulması yönünde çağrı yapan ve geniş bir destek bulan Londra'daki toplantıdan, çeşitli ulusal temsilcilerin bir görev tanımı ve örgütsel normlar oluşturması kararı çıktı. Marx'ın bu yeni örgütün kuruluş belgelerinin taslağını oluşturacak bir konumda bulunuyor olması, hem 1848-49 ayaklanmalarında edindiği deneyim ve becerileri hem de 1850'lerde "bilimsel çalışmaya" odaklanırken sürdürdüğü gayri resmî örgütsel bağları yansıtıyordu. Marx, 1864-72 yılları arasında hızlı bir biçimde Uluslararası Emekçiler Birliği'nin "muteber" lideri haline geldi. Engels, bunu yoldaşının cenazesinde "devrimci çalışmalar için gösterdiği muazzam çaba" olarak nitelendirecekti.

Marx ve Engels'in 1848 deneyiminden işçi sınıfının siyaseten bağımsız davranmasının kaçınılmazlığına dair çıkardıkları sonuçlar, Marx'ın taslağını hazırladığı *Açılış Konuşması* ve *Örgütün Geçici Kuralları* belgelerini doğrudan etkilemişti. 1848-49 ayaklanmalarının sönümlenmesinin ardından Avrupa'nın ekonomik gerçekliğini inceleyen Marx, hem "sanayide çalışan kitleler" ile kapitalistler arasındaki artan eşitsizliklere hem de -özellikle İngiltere'deki- işçilerin kendi sınıfsal çıkarlarını savunmak adına elde ettiği kazanımlara işaret etmişti. O sözler günümüzde fazlasıyla yankı bulmaya devam etmektedir: "Bununla beraber, toprağın ve sermayenin efendileri, ekonomik tekellerini savunmak ve sürdürmek adına sahip oldukları siyasi ayrıcalıkları her zaman kullanacaklardır. Emeğin özgürleşmesini teşvik etmekten çok uzak olan [bu sınıflar], bunun önüne her türlü engeli koymaya devam edecektir." Marx'a göre, bunun tek bir cevabı bulunuyordu: "Dolayısıyla siyasi iktidarı ele geçirmek, işçi sınıfının en büyük görevi haline gelmiş durumdadır." Ve yeni örgütün beraberinde getirdiği kurallara yazdığı önsözün giriş cümlesinde şunu söyler: "İşçi sınıfını kurtuluşu, bizatihi bu sınıfın eseri olmalıdır."[16]

Marx'ın sonraki on yılda Birinci Enternasyonal içindeki çalışmaları, bu iddialar çevresinde şekillendi. Yazdığı taslaklar Londra toplantısındaki diğer ulusal temsilciler tarafından oy birliğiyle kabul edilince, Manchester'da yaşayan Engels, ortağı Marx'ın ilk toplantıda temsil edilen bütün farklı siyasi eğilimlere hitap edebilen bir şey yazabildiğine şaşırmıştı. "O kadar da zor olmadı," dedi Marx; "zira sabah akşam 'işçilerle' uğraşıyoruz." Engels'e tarif ettiği

üzere, izlediği yöntem, ılımlı bir tavır ve güçlü bir iş ortaya koymaktı (*fortiter en re, suaviter en modo*). Yeni örgütün gayri resmî lideri olmasına imkân tanıyan da buydu.

Birinci Enternasyonal'in kongreler arasındaki yürütme ve en yüksek karar alma organı Genel Konsey'in bir üyesi olan Marx, örgüt kurulduktan sonra haftalar içerisinde, bu organın henüz kabul edilmiş kurallarını ortaya koyan normu uygulamaya geçirdi. Önde gelen bir avukat Genel Konsey'de yer edinmek isteyince, Marx'ın önerilerini herkesin tam olarak anlamadığı ortaya çıktı. Yine de Marx, diğer üyeleri bu talebi reddetmeye ikna edebildi. "Onun dürüst ve samimi bir adam olduğuna inanıyorum. Fakat aynı zamanda, o bir hiç; bir Burjuva siyasetçisi olmaktan da öteye gidemez." Bu adam tam da parlamentoda koltuk istediği için, "onun komitemize girmesine izin verilmemesi gerekiyor. Küçük parlamenter hırsları destekleyemeyiz. ... [Aksi takdirde], onun sınıfına mensup başka insanlar da onu takip eder. Şu ana kadar İngiliz işçi sınıfı hareketini, orta sınıfın ve aristokrasinin himayesinden kurtarma konusunda başarıya ulaşan çabalarımız boşa gider."[17] Birinci Enternasyonal yola çıktığı andan itibaren, Marx, örgütü proletarya dışında herhangi bir sınıfın seçim aracına dönüştürmeye yönelik her tür girişime karşı çıktı. Örgütün, proletarya için bile bu tür bir araç olup olamayacağı tartışılmayı bekleyen bir konuydu.

Tam olarak kendisini oluşturmak için bir araya gelen farklı akımlar ve eğilimler sebebiyle -Komünist Birlik örneğinden farklı olarak- Birinci Enternasyonal, epey esnek bir örgütsel çerçeveyi gerekli kılıyordu. Siyasi homojenliği koruyacak şekilde bu heterojen yapıyı uyum içinde sürdürmek, tıpkı Yazışma Komitelerine yaklaşım tarzları gibi, elbette Marx ve Engels'in uzun vadedeki hedefiydi. Bu tür bir çerçeve için uygun normlara dair farklılıklar, Birinci Enternasyonal içindeki en meşhur çekişmeyi, yani "Marx'ın partisi" ile Mihail Bakunin'in anarşist akımı arasındaki anlaşmazlığı körükledi.[18] Bu çekişme, 1868 yılında Bakunin'in Genel Konsey'e, anarşist üyelerden oluşan, Birinci Enternasyonal'e paralel bir organ oluşturmayı önermesiyle başlamıştı. Marx itiraz etti; bu tür bir düzenleme, Birinci Enternasyonal'in egemenliği açısından bir tehdit oluştururdu. Ya da Engels'in ifadesiyle, "devlet içinde devlet" anlamına gelirdi. Genel Konsey'in geri kalanı, istisnasız olarak, Marx ile aynı fikirdeydi. Zira, Bakunin'in şebekesinin, Genel Konsey'den bağımsız davranarak, hem tartışmalarda diğer kesimlerle ilişki kurmaktan ve ortak çalışmalar yapmaktan kaçınabileceğini -ki siyasi homojenlik için bu gerekli bir süreçtir- hem de kendi güçlerini Marx'ın bağlı olduğu akımın argümanlarından ve tabii ki Genel Konsey disiplininden uzakta tutabileceğini görmüşlerdi.

Bakunin, yanıt olarak farklı bir şey denedi. Genel Konsey onun programını onaylamaya razı olursa kendi şebekesini dağıtacaktı. Anarşist görüşlerinin resmî Birinci Enternasyonal politikası haline getirilmesine yönelik çok da üstü

kapalı olmayan bir hamleydi bu. Marx, çevrilen dolabı sezip incelikle ve ustalıkla yanıt üretti. Sözde dağıtılacak olan şebekeye bağlı seksiyonlar, Birinci Enternasyonal'e bireysel üyeler olarak kabul edilebilecekti. Programa dair görüşlerine gelince; örgütü oluşturan kuvvetlerin heterojen karakteri göz önünde bulundurulduğunda, "hareketin gerçekliğini yansıtan teorik fikirlerinin de farklılık göstermesinin bekleneceğini" dile getirdi. Aynı zamanda da, "farklı ulusal kesimlerin kamusal organlarının olanak sağladığı fikir alışverişi ve kongrelerdeki doğrudan tartışmalar, mutlaka yavaş yavaş ortak bir teorik program doğuracaktı." Dolayısıyla, *genel eğilim*leri Enternasyonal'inkiyle (yani, işçi sınıfının tam kurtuluşuyla) karşı karşıya gelmediği sürece, Genel Konsey'in herhangi bir kesimin programı hakkında karar vermesine gerek yoktu.[19]

Engels, Bakunin himayesindeki birine, gelişiminin bu evresinde teorik açıdan heterojen bir Birinci Enternasyonal'in avantajlarını şöyle açıklamıştı: "Gücümüz, [Birinci Enternasyonal'in] ilk, yani kabul edilen herkesin işçi sınıfının tam kurtuluşunu hedefleyeceği kuralının yorumlanmasındaki serbestlikte yatıyor. ... Ne yazık ki, o bütün mezheplerde ortak olan o dar zihniyetleriyle Bakuninciler, bununla tatmin olmadılar. Onlara göre, [Genel Konsey] gericilerden oluşuyordu. Birliğin programı gereğinden fazla muğlaktı. Ateizm ve materyalizm (...) zorunlu olmalıydı; mirasın, devletin ve benzerlerinin ortadan kaldırılması, programımızın bir parçası haline gelmeliydi. ... Ancak bütün bunları programımıza dahil etmek, çok fazla sayıda üyemizi örgütten uzaklaştırır ve Avrupa proletaryasını birleştirmektense böler."[20] Tartışma ve müzakereler aracılığıyla "ortak bir teorik program ortaya koymanın" yolu, programatik açıdan daha açık bir örgüttü.

Bakunin, verdiği sözlere rağmen, sözde likide ettiği şebekesini gizli bir örgüt olarak yeniden yapılandırdı; ki bu bir sonraki adımını kısmen açıklamaktadır. Bakunin katıldığı tek kongre olan 1869 yılında Basel'de düzenlenen Birinci Enternasyonal kongresinde, canla başla Genel Konsey'in yetkilerinin Birinci Enternasyonal'in seksiyonları karşısında genişletilmesini sağlamak için uğraştı. Hal Draper'in ikna edici bir biçimde gösterdiği üzere, Bakunin'in yandaşlarıyla Genel Konsey'i ele geçirmeyi planladığına işaret eden oldukça şaşırtıcı bir hareketti bu.[21] Tıpkı diğer iki örgütsel girişimi gibi, bu önerge de başarısızlıkla sonuçlandı. Bakunin'in entrikaları en sonunda 1872 yılında Lahey Kongresi'nde bağlı olduğu akımın Birinci Enternasyonal'den ihraç edilmesine yol açtı. Marx ve Engels, delegeleri, bu anarşist liderin Genel Konsey'e karşı gizli bir operasyon tertiplediğine, ki bunun da Enternasyonal'in kurallarına açıkça aykırı olduğuna ikna edebilecek yeterlilikte kanıt sunabilmişlerdi. O zamandan beri ortaya çıkarılan belgeler, durumun Bakun'in aleyhine daha da ileriye gittiğini göstermiştir. Draper'in öğretici bir şekilde işaret ettiği üzere; Bakunin, "genel olarak topluma saldırmak ya da kendisini polise karşı

savunmak için değil de, diğer sosyalistlerin örgütlerini yok etmek amacıyla komplocu yönetimi devirme modelini uygulayan ilk sol hareketi kurmak" gibi şaibeli bir ayrıcalığa sahipti.

Birinci Enternasyonal'de Marksistlerle Bakunin'in akımı arasındaki -örgütsel olmaktan ziyade siyasi- farklılıklar, yalnızca iki kez aleni olarak tartışılmıştı. Bunlardan ilki, Eylül 1871'de Londra'da düzenlenen genişletilmiş Genel Konsey toplantısındaydı. Büyük ölçüde beş ay önceki Paris Komünü'nün yarattığı etki nedeniyle (Marx'ın Birinci Enternasyonal için yazmış olduğu *Fransa'da İç Savaş* bu olayın siyasi önemini özetlemektedir), Marx ve Engels, işçilerin kendi siyasi partilerini kurup seçim ve parlamento arenalarında boy göstermeleri lehine, o güne kadarki en etkili delillerini, yani *Çağrı, Mart 1850* metninin çekirdeğini ve Marx'ın Birinci Enternasyonal için yazdığı kuruluş belgelerinin kilit noktasını oluşturan işçi sınıfının bağımsız eylemini ortaya koydular. "Siyasi eylem konusunda çekimser kalmayı öğütlemek (Engels, Bakunincileri bununla suçluyordu), işçileri burjuva siyasetinin kollarına bırakmak anlamına gelir. Özellikle de, proletaryanın siyasi eylemini gündeme sokan Paris Komünü'nün ardından, çekimserlik son derece imkânsız bir hal almıştır."[23] Marx ve Engels bir yıldan kısa bir süre içerisinde, sadece Genel Konsey'in çoğunluğunu değil, Lahey Kongresi delegelerini de kendi konumlarına ikna ettiler.

Bakunincilerin 1871 Londra Konferansı'nda alınan kararlardan birine -spesifik olarak gizli kapaklı operasyonlarının kınanmasına- cevap olarak Genel Konsey'i "otoriterlik" ile suçlamaları, Bakunincilerle olan siyasi farklılıkların kamuoyuna yansıdığı diğer vakadır. Bakuninciler Enternasyonal'in "gelecekteki insan toplumunun embriyosu [olduğunu] ve bundan böyle, özgürlük ve birlik ilkelerimizin sadık bir sureti olması gerektiğini" ileri sürdüler. Marx ve Engels, Genel Konsey adına, buna karşı çıkarak Birinci Enternasyonal'in ya da herhangi bir devrimci örgütün, sosyalist bir toplum modeli teşkil edemeyeceğini, çünkü işçi sınıfının otoriteyi merkezileştirilmeksizin iktidarı ele geçirmek ve korumak üzere örgütlenebileceğini düşünmenin saçma olduğunu belirttiler. Paris Komünü'nden çıkarılan derslerden faydalanarak, alaycı bir üslupla, Bakunin'in mantığına göre, "Komünarların, Komün'ün 'gelecekteki insan toplumunun embriyosu' olduğunu anlamış olsalar ve bütün disiplin ve silahlardan, yani savaşlar bittiğinde ortadan kaybolması gereken şeylerden kurtulsalardı, başarısızlığa uğramayacaklarını" ileri sürdüler.[24]

Büyük ölçüde Bakunin'in çevirdiği dolaplara cevaben, Marx ve Engels, Genel Konsey'i daha disiplinli ve merkezî bir hale getirmek amacıyla birtakım hamleler başlattılar ya da bu tür hamleleri desteklediler. Fakat her iki adımın da başka bir amacı vardı. Genel Konsey Temmuz 1872'de Birinci Enternasyonal'in idari kurallarını tespit ettiğinde, Engels, aynı toplantıda Marx'ın da ifade et-

tiği üzere, "hiçbir zaman Birliğe karşı bir güç oluşturamayacağından" emin olabilmek için, Genel Konsey'in seksiyonları askıya alma hakkının koruyucu önlemlerle çevrelenmesini önermişti.[25] Birinci Enternasyonal'in Komünist Birlik'in merkeziyetçiliğine, disiplinine ve siyasi homojenliğine sahip bir örgüt olup olamayacağını asla bilemeyiz. Lahey toplantısının ardından Birinci Enternasyonal'in Birleşik Devletler'e taşınması -ki bu Marx ve Engels'in Bakunincileri uzak tutmak için geliştirdikleri bir çözümdü- geri dönüp bakıldığında, örgütün fiilen son bulması anlamına geliyordu.[26]

Marx ve Engels'in, ancak özellikle de Marx'ın en çok zaman geçirdiği siyasi oluşum Birinci Enternasyonal olmuştu. Dolayısıyla Birinci Enternasyonal, onların örgütsel normlarını incelemek için sahip olduğumuz en zengin kaynaktır. Var olduğu bütün bir süre boyunca, Birinci Enternasyonal içindeki bir hizipten neredeyse hiçbir zaman "partimiz" ya da "Marx'ın partisi" şeklinde söz etmediklerini belirtmek gerekir. Bu Birinci Enternasyonal'in bizzat kendisini *partileri* ya da daha doğru bir ifadeyle oluşum aşamasındaki partileri olarak gördükleri anlamına gelir. Aslına bakılırsa, Birleşik Devletler'de bir destekçiye yazılan son derece didaktik bir mektupta Marx, siyasi mücadelenin esasını şöyle özetliyordu: "İşçi sınıfının siyasi hareketi, nihai ve doğal olarak bu sınıfın siyasi iktidarı ele geçirmesini hedefler. Bunun içinse, elbette, ekonomik mücadelelerin bizzat kendisinden doğan, önceden kurulmuş ve bir noktaya kadar geliştirilmiş bir işçi sınıfı örgütü gerekmektedir."[27] Başka bir deyişle, işçi sınıfı siyasi iktidarı ele geçirmek için, hâlihazırda bir örgüte sahip olmalıdır.

ULUSLARARASI EMEKÇİLER BİRLİĞİ'NİN ARDINDAN

Marx ve Engels'in Birinci Enternasyonal'in işçi sınıfına siyasi eylem çağrısında bulunmasını sağlayarak Lahey'de elde ettikleri zafer, Avrupa'da kitlesel işçi sınıfı partilerinin tohumlarının ekilmesine katkıda bulundu. Bir gerçeklik haline gelmesi için daha çok şey yapılması gerekse de bu çağrı, bu yönde hareket etmeye hazır olanlara yola koyulmak için gereken otoriteyi (yani Birinci Enternasyonal'in itibarını) sağladı. Marx ve Engels kısa süre içerisinde Birinci Enternasyonal'in sona ermesinin, çeşitli seksiyonların bir dahaki uluslararası örgütlenmeyi daha verimli kılmak için ulusal düzeyde gereken ön çalışmayı yapmasına -neredeyse otuz yıl önce, Yazışma Komiteleri'nin Almanya'daki şubeleri için koşullar olgunlaşmaksızın aceleyle ulusal bir kongre düzenlememesi yönünde Köttgen'e verdikleri tavsiyeyi hatırlamalarına- imkân tanıdığını kabul ettiler.

1869 yılında henüz ilk adımlarını atmakta olan Alman hareketi, on yıllık bir örgütlenmenin ardından, işçi sınıfının bağımsız siyasi tavrı formülündeki o "bağımsızlık" için daha çok fırın ekmek yenmesi gerektiğini gösterdi. Marx

ve Engels, olup bitenle giderek daha çok ilgilenmeye başladılar ve liderliğin yönetimine, bilhassa da güttüğü oportünizme (ki buna daha sonra revizyonizm ya da reformizm denilecekti) ilişkin sivri bir eleştiri metni yazdılar. Genellikle *1879 Genelgesi* olarak bilinen bu eser, (Manifesto'dan, 1850'deki *Çağrı*'dan, *Açılış Konuşması*'ndan ve *Fransa'da İç Savaş*'tan sonra) Marx ve Engels'in en büyük programatik beyanatlarından biriydi. Halka hitaben yazılmayan bu mektup, partiyi daha popüler kılmak için proletaryanın çıkarları pahasına küçük burjuva çıkarlara itibar eden Alman liderlerine fırça atar nitelikteydi. Hitap edilenlerden birisi, genç Edward Bernstein'dı. Bernstein, daha sonra, modern komünist hareketin iki kurucusunun devrimci stratejisine karşı yapılacak revizyonist saldırıya öncülük edecekti.

Genelge'nin gündeme getirdiği en önemli meselelerden biri, örgütsel bir konuyla, yani spesifik olarak partinin Reichstag grubunun ya da *Fraktion*'un genel anlamda partiye karşı nasıl sorumlu hale getirileceğiyle ilgiliydi. Parlamento gruplarının bulunduğu her yerde yirminci ve yirmi birinci yüzyıl işçi partilerinin pek çoğunun kafasını kurcalamış bir meseleydi bu. Engels, bir Reichstag temsilcisini Şansölye Otto Bismarck'ın "tepeden inmeci kapitalizm" girişimlerinden birinin lehinde oy vererek partinin ilkelerini çiğnemekle suçlayan sıradan bir üyeyi savundu. Ancak Marx ve Engels açısından daha büyük bir problem bulunuyordu. Yayımlanmış olan eleştirinin hedefindeki parti liderleri arasında bir kargaşa hâli vardı: "Alman Sosyal Demokrasisi, halk oyuyla birlikte, Kutsal Ruh'un seçilenler üzerine serpileceğine, [*Fraktion*] toplantılarının yanılmaz konsillere ve hizipsel kararların kutsal dogmalara dönüştürüldüğüne inanarak, gerçekten de parlamento hastalığına mı yakalandı?"[28] Parti, bu "parlamenter zihin donukluğu" ile (1850 yılında Engels, durumu bu şekilde ifade etmiştir) savaşmak için, parlamenter temsilcilerin sıradan parti üyelerine tâbi olması yönündeki norma yaslanmak zorundaydı.

Genelge, Marx'ın 1883'teki ölümünden önce bile, yeni partilere yol gösterme işinin, büyük ölçüde esas yazarı olan Engels'e düştüğünü gösterir. Engels, 1895 yılındaki ölümünden kısa bir süre önce, bunu "geciktirmeye gelmeyen zorunlu bir görev" olarak nitelendirmişti. 1889 yılında Danimarka'daki bir destekçiye parti içi tartışmaların değeri hakkında verdiği nasihat, örnek niteliğindedir: "Ilımlı ve aşırı eğilimler, bir partinin kademeleri bünyesinde büyüyüp birbiriyle çarpışmadıkça, o parti ne hayatta kalabilir ne de başarıya ulaşabilir." Bir yıl sonra da şunu dile getirmiştir: "'Parti açısından zararlı *faaliyetler* yürüttüklerine dair inandırıcı kanıt' yokken, Alman partisinin liderleri, kendilerini eleştiren bir grubu ihraç ederse, bu basiretsiz bir davranıştır." Bağlam, Marx ve Engels için her zaman olduğu gibi birincil öneme sahipti. Bismarck'ın 1878-90 arası yürürlükte olan Anti-Sosyalist Yasası, Alman partisinin *Fraktion*'una hareket alanı tanırken, partinin kendisini adeta yeraltında var olmaya zorla-

dığında, "parlamento grubunun diktatörlüğü ... vazgeçilmezdi ve mükemmel şekilde yönetildi."[29] Fakat yasak kalktığı zaman, "delikanlıların artık parti yetkililerine -yani onlara hizmet edenlere- fazla nazik bir şekilde davranma ve eleştirel bir şekilde karşılarına çıkmak yerine hatasız bürokratlar olarak sorgusuz sualsiz itaat etme alışkanlığından vazgeçmeleri şarttı."[30]

> Parti öylesine büyüktür ki saflarında tartışma özgürlüğü olmak zorundadır. (...) Her fikirsel eğilime tam anlamıyla ifade özgürlüğü tanınmazsa varlığını sürdüremez. (...) Gereksiz yere şehitler yaratmayın, eleştiri özgürlüğü olduğunu gösterin ve *eğer* birini atmanız gerekiyorsa, bunu *gerçeklerin* -yani BARİZ ahlâksızlık ve ihanet EYLEMLERİNİN- apaçık ortada ve bütünüyle kanıtlanabilir olduğu durumlarda yapın. (...) Çürümüş unsurlara kendi arzularıyla kaçıp gidecek kadar çürümeleri için zaman verilmeli. Milyonlarla ifade edilen bir partinin disiplini, yüzlerle ifade edilen bir hizibinkinden epey farklıdır.[31]

İfade özgürlüğü aynı zamanda "yöneticilere ya da hatta parti kongresine *doğrudan* bağlı olmayan, program *çerçevesindeki* tekil parti önlemlerine ve kabul edilmiş taktiklere açıkça karşı çıkabilecek, bu programı ve o taktikleri parti adabının sınırları içerisinde özgürce eleştirebilecek bir konumda bulunan ... *usulen* bağımsız bir parti basınını da gerekli kılıyordu."[32] Engels'in eğik ya da büyük harflerle yazdığı "eylemler", "gerçekler" ve "bariz" kelimelerine dikkat edilmeli. Marx'ın kırk yıl önce Andreas Gottschalk'tan Komünist Birlik'ten istifa etmesini rica etmesinden de anlaşılacağı üzere, parti üyeliğinin şartı, fikirler değil davranışlardı.

İngiltere'deki işçi hareketi 1892 yılında sonunda Liberal Parti'den koptuğunda Engels, büyük sevinç yaşadı. Marx'ın partisinin örgütsel prensiplerinin esasını yeniden teyit etmesine imkân tanımıştı bu: "Bütün modern ülkeler ve bütün zamanlar için katı bir kuralımız var; o da, bütün burjuva partilerine karşı işçilerin kendi bağımsız partisini kurmak için onları ikna etmektir."[33] Kendisinin ve Marx'ın büyümesine katkı sunduğu ve işçi partilerinin en büyüğü olan Almanya Sosyal Demokrat Partisi, bunun en iyi örneğiydi. Ancak ölümünden beş ay önce, önderliğin silahlı mücadele hakkı pahasına "mutlak yasallık" arayışı olarak saptadığı şeye karşı çıkmıştır: "Güç kullanmaktan tamamen kaçınmayı savunarak hiçbir şey elde edemezsiniz. Size kimse inanmaz. Herhangi bir ülkedeki *herhangi* bir parti de yasadışılığa silah kullanarak direnme hakkını kaybedecek kadar ileri gitmez. ... Her ne pahasına olursa olsun yasallık olmaz, sözün geliş olsa bile!"[34] Geriye dönüp bakıldığında, verdiği nasihatin yirminci yüzyıldaki Alman Sosyal Demokrasisi'nin reformist rotasını öngördüğü görülebilir.

Birinci Enternasyonal'in ardından ulusal partiler ortaya çıkarken, bu örgütü diriltmeye yönelik anlaşılır çabalar da bulunuyordu. 1874 yılında Engels, bir dahaki Enternasyonalin, Birinci Enternasyonal'den farklı olarak, doğru-

dan komünist olacağını, fakat bunun ancak "Marx'ın yazdıklarının birkaç yıl boyunca etkili olmasından sonra" gerçekleşeceğini söylemişti. Dolayısıyla, 1882 yılına gelindiğinde bile, şansın denenmesi için henüz çok erkendi. Şöyle bir uyarıda da bulunmuştu: "Avrupa'daki olayların ona yol açmasını bekleyin. ... [B]u türden olaylar, devrimin öncüsünün savaşa gireceği Rusya'da hâlihazırda şekilleniyor. Bunu ve Almanya üzerinde yaratacağı kaçınılmaz etkileri beklemelisiniz –ya da biz öyle düşünüyoruz. O zaman hem büyük bir manifesto için hem de artık bir propaganda örgütü değil düpedüz bir eylem örgütü olacak *resmî*, düzgün bir Enternasyonal'in kurulması için beklenen an gelmiş olacak."[35]

1900'a gelindiğinde Avrupa ülkelerinin en azından çoğunda üyeleri olan yeni bir örgüt, yani Sosyalist ya da İkinci Enternasyonal kurulmuştu. Enternasyonal'in en önemli işi, Engels'in sol kanadının, "... devrimin savaşa girecek öncüsü..." olacağını öngördüğü bir Rus partisinin büyümesine katkı sağlamaktı. Lenin'in, 1901 yılında Ekonomistler adı verilen grupla yürüttüğü tartışmalarda, siyasi ajitasyonun ve devrimci örgütler inşa etmenin durgun dönemlerde çok da önemli olmadığı yönündeki görüşlere karşı çıkmış olması önemlidir: "Bu tür bir çalışma, tam da böylesi dönemlerde ve durumlarda özellikle gereklidir, çünkü patlama ve taşkınlık dönemleri, bir örgüt kurmak için çok geçtir; parti, bir anda gereken faaliyetleri başlatmaya hazır olmak zorundadır."[36] Burada Lenin'in tavrı, Marx'ın 1871'de ABD'deki Birinci Enternasyonal destekçisine yazdığı mektupta takındığı tavra çok benzemektedir. Marx ve Engels'in Birinci Enternasyonal'in –genel olarak örgütün kendisinin olmasa bile, en azından Genel Konsey'in– nasıl işlemesi gerektiğine dair aldıkları pozisyonların pek çoğu ve özellikle de Bakunin'in operasyonunun ardından ortaya çıkan daha fazla merkezileşme ve disiplin gereksinimi, Lenin'in Bolşevik partiyi 1917 Rus Ekim Devrimi'ne taşırken taraftarı olduğu ve uygulamaya geçirdiği normları öncelemiştir.

Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in katledilmesi ile beraber 1919'da Alman Devrimi'nin yenilgisi, parti inşası konusunda Lenin'in Marx ve Engels ile paylaştığı uzun vadeli perspektifi acı bir biçimde doğruladı: İşçi sınıfının iktidarı ele geçirmek için hâlihazırda bir örgütü bulunmuyorsa, o devrimci türbülans anı bir örgüt kurmaya çalışmak için "çok geç" olur. Lenin önderliğindeki Bolşevikler, 1919 yılında Moskova'da Komünist ya da Üçüncü Enternasyonal'i kurarken, tam da Engels'in öngördüğü şeyi yaptılar; yani "resmî", "düzgün", "eylem örgütü olan" ve "doğrudan komünist olacak" bir Enternasyonal kurdular. Bolşevik örneğinden esinlenen ve Sosyalist Enternasyonal'in uğradığı siyasi yozlaşmanın ve sergilediği ihanetin –özellikle de, Alman partisi başta olmak üzere, bileşenlerinin büyük çoğunluğunun parlamento temsilcilerinin Birinci Dünya Savaşı'na kaynak sağlama yönünde verdiği oyun– bilincinde

olan Komünist Enternasyonal, 1920 yılında ikinci kongresinde, üyelik şartlarına dair "Yirmi Bir Şart" olarak bilinen bir dizi örgütsel norm kabul etti. 1921 yılındaki Üçüncü Kongre'de, delegeler, "demokratik merkeziyetçiliğin" birincil öneme sahip olduğu örgütsel prensiplere dair bir dizi tezi tartışıp oyladılar.[37] Bir yıl sonra toplanan Dördüncü Kongre'de Lenin, Üçüncü Kongre'de kabul edilen "Komünist Partilerin Örgütsel Yapısı Üzerine Tezler" için, "bu önerge mükemmel ... fakat neredeyse tamamen Rusya'ya özgü ... fazlasıyla Rusya'ya özgü; Rus deneyimini yansıtıyor ... onu bir ikona gibi köşeye asıp dua etmekle yetinemeyecek yabancılar için oldukça anlaşılmaz," diyecekti.[38]

Aslına bakılırsa, 1921 yılında toplanan Onuncu Kongrelerinde Bolşevikler, acımasız bir yıkıcılığa sahip iç savaşın hemen ardından Devrim'in karşı karşıya kaldığı, kırılganlığını koruyan o durum sebebiyle, çok önemli bir karar vermişlerdi bile. Parti, ezici bir çoğunlukla, hizip kurma hakkının askıya alınmasını oylayarak kabul etti. Bu durum, partinin uzun bir süredir kullanmakta olduğu demokratik merkeziyetçilik formülündeki "merkeziyetçiliğe" daha fazla ağırlık verilmesine yol açtı. Hizipler, parti liderliğine karşı, demokratik merkeziyetçilik formülündeki "demokrasi" için temel bir gereksinim olan örgütlü başkaldırılara imkân tanıyordu. On beş yıl sonra, edinilen deneyimlerin sağladığı avantajla, Lenin'in Ekim Devrimi'ndeki başyardımcısı Lev Troçki, müteakip Stalinist karşı devrimin örgütsel yöntemlerinin ve yarattığı bütün dehşetin kökenlerinin, kendisinin de onayladığı ve koşullar göz önüne alındığında savunmaya da devam ettiği bu kararda yattığını kabul edecekti: "Bir şey kesinlikle açık; hiziplerin yasaklanması, Bolşevizmin destansı tarihini sona erdirdi ve uğrayacağı bürokratik yozlaşmanın önünü açtı."

Ortaya çıkan hasar, SSCB sınırlarını aşmıştı. "1923 yılından başlayarak [Stalin'in] taklitçileri, hizip mücadelesinin yasaklanması ve bastırılmasını, SSCB'deki iktidar partisinden Komünist Enternasyonal'in genç seksiyonlarına da taşıdı; böylece bu seksiyonları, büyüyüp gelişmelerine imkân tanımaksızın yozlaşmaya mahkûm etti."[39] Troçki'nin 1935'te hem Rusya'daki Bolşevik Parti'ye hem de gezegenin herhangi bir köşesinde kendini "Marksist", "komünist", "Leninist" ya da bunların bir türevi olarak adlandıran partilerin büyük çoğunluğunun trajik gidişatına dair yaptığı makul değerlendirme, fazlasıyla doğru çıkmıştır. O zamanlar can çekişmekte olan Enternasyonal, Stalin tarafından artık diplomatik manevraları için bir piyon işlevi görmemeye başlayınca, gönderdiği pek çok suikastçisinden birinin Troçki'nin kafasına buz baltası saplamasından üç yıl sonra, 1943 yılında sessiz sedasız dağıtıldı. Johnstone makalesinin son sayfalarında, Marx ve Engels'in projesine istinaden Stalinizm hakkında çok doğru bir noktaya değinmiştir: "Eserlerinde, Stalin'in Sosyalizm için tek partili bir sistem, özellikle de küçük müstebit bir kliğin Sosyalizmin bazı temellerini atarken kendisini işçi sınıfının yerine geçirdiği bir sistem ge-

rektiği yönündeki teorisini Marksist olarak yansıtma girişimini haklı çıkaracak hiçbir şey bulunmuyor."[40]

YERİNDE BİR GÖZDEN GEÇİRME Mİ?

Johnstone'un *Socialist Register*'ın 1967 sayısında yer alan klasik makalesi, müthiş bir siyasi ajistasyonun ortasında yayımlanmıştı. Bu dönemde radikalleşen gençlerin çoğu, Marksist-Leninist olarak gördükleri partileri sahiplenmemeyi tercih etti ("eski sol", "yeni sol" tartışması).[41]Ancak kapitalizm gerçeği, özellikle de 2008'de başlayan küresel mali kriz, onun ardından gelen bunalım benzeri koşullar ve "İşgal Et" protestolarının ve diğer hareketlerin krize siyaseten etkili cevaplar üretme konusundaki sınırları, devrimci bir partiye yönelik ilgiyi yeniden uyandırmış durumdadır.[42]

Gelecekte komünist parti inşa edilirken, farklı deneyimleri beraberinde getiren önceden kurulmuş örgütlerin bir araya gelmesi gerekecektir. Geçmişte de böyle olmuştur. Bunların arasında, kökenleri Troçki'nin Sol Muhalefeti aracılığıyla Bolşeviklere giden ve Leninist örgütsel normlardan vazgeçmemiş, geride kalmış birkaç çekirdek de bulunacaktır. Bununla birlikte bu sürece katılan örgütlerin büyük çoğunluğu, farklı normları ve gelenekleri de beraberinde getiren (mesela anarşistler) ancak, protestonun gerçek kurtuluş için kendi başına yeterli olmadığını giderek kabul eden örgütler olacaktır. Umarım ki, Marksizmin zengin mirasına dair daha fazla şey öğrenmeye açık olurlar. Bu makalenin yardımcı olmaya ve teşvik etmeye çalıştığı şey de budur; yani sınıflı toplumların ve uzlaşmaz karşıtlıklarının nihayetinde sona erdirilmesi amacıyla devlet iktidarının ele geçirilip dönüştürülmesi ve Johnstone'un son cümlelerinde ifade ettiği üzere, "bir proletarya partisinin devam eden mevcudiyetinin açık bir anakronizm haline gelmesinin" mümkün kılınmasıdır.[43]

NOTLAR

1 Karl Marx ve Friedrich Engels, *Karl Marx and Frederick Engels: Collected Works* Cilt 24, New York: International Publishers, 1975, s. 464.

2 Monty Johnstone, "Marx and Engels and the Concept of the Party", *The Socialist Register*, New York: Monthly Review Press, 1967.

3 Karl Marx ve Friedrich Engels, *MECW* Cilt 26, s. 318-19.

4 Kısa ömürlü olsa da ilk uluslararası proletarya örgütü olan Kardeş Demokratlar Derneği'nin Londra'da Eylül 1845'te kurulmasında ikisinin de rolü bulunmaktaydı.

5 Karl Marx ve Friedrich Engels, *MECW* Cilt 38, s. 38-39.

6 Ayrıntılar için şu eserime göz atılabilir: *Marx and Engels: Their Contribution to the Democratic Breakthrough*, Albany, N.Y.: State University of New York Press, 2000, s. 30-38.

7 Bolşevik arşivci ve Marx ile Engels'in biyografilerini kaleme alan David Riazanov şu eserinde, Komünist Birlik'in, bu koşulla, genelde Leninist normlarla ilişkili "demokratik merkeziyetçiliği" kabul etmiş olduğunu iddia etmektedir: *Karl Marx and Friedrich Engels*, New York: Monthly Review Press, 1973, s. 75. Riazanov'un da kabul ettiği üzere, şunu ileri sürdüm: Birliğin icra makamının yerel örgüt tarafından nasıl seçildiği göz önünde bulundurulursa (ki Bolşevik norma göre, bunu kongre

seçer), Bolşeviklerin işleyiş tarzı, Birliğe göre fiilen daha demokratikti. Bkz: *Marx and Engels*, s. 54.

8 Karl Marx ve Friedrich Engels, *MECW* Cilt 41, s. 87, 82.

9 Bu pasajın çevirisi ve anlamı için bkz. Hal Draper, *The Adventures of the Communist Manifesto*, Berkeley: Center for Socialist History, 1994, s. 236-39.

10 Karar hakkındaki tartışmaya dair, bkz. John Cunliffe, "The Communist League and the 'Dissolution Question'", *Journal of Modern History*, 53:1 (Mart 1981).

11 Karl Marx ve Friedrich Engels, *MECW* Cilt 10, s. 283-87.

12 Hal Draper, ikna edici bir biçimde, Marx ve Engels'in bazı iddiaların aksine bu belgeyi hiçbir zaman inkâr etmediğini ileri sürmektedir: *Karl Marx's Theory of Revolution, Vol. 1*, New York: Monthly Review Press, 1977, s. 599-612. Ayrıca bkz. Johnstone, "Marx and Engels", s. 127-28.

13 Riazanov, *Karl Marx and Friedrich Engels*, s. 100.

14 Şu eserime, özellikle de üçüncü bölüme göz atın: *Lenin's Electoral Strategy from 1907 to the October Revolution of 1917: The Ballot, The Streets – Or, Both*, New York: Palgrave Macmillan, 2014. Bolşeviklerin başarısında çok önemli bir yeri bulunan işçi-köylü ittifakı, *Çağrı* metninde bulunmamaktadır. Bu durum, Merkez Komite'nin daha sonra yayımladığı, Marx ve Engels'in yazmış olduğu *1850 Haziran Çağrısı*'nda kısmen düzeltilmiştir. Ayrıntılar için bkz. Nimtz, *Marx and Engels*, s. 106.

15 Marx ve Engels'in rolü ve örgütsel meseleler için *Marx and Engels* eserime ve şu makaleye göz atılabilir: "Marxism Versus Anarchism: The First Encounter", *Science & Society*, 79:2 (Nisan 2015).

16 Karl Marx ve Friedrich Engels, *MECW* Cilt 20, s. 5-14.

17 Karl Marx ve Friedrich Engels, *MECW* Cilt 42, s. 92-93. Marx'ın, Birinci Enternasyonal'de oynadığı rolde kendi sınıfsal kökenini ele alma biçimi için, bkz. Nimtz, *Marx and Engels*, s. 185-8.

18 Johnstone kısa yorumlarını kaleme aldığından bu yana, bu çatışmaya dair çok daha fazla şey biliniyor.

19 Karl Marx ve Friedrich Engels, *MECW* Cilt 21, s. 45-46.

20 Karl Marx ve Friedrich Engels, *MECW* Cilt 44, s. 162-63.

21 Draper'in eseri (*Karl Marx's Theory of Revolution* Cilt 4, s. 270-304), söz konusu anarşiste ilişkin en ayrıntılı suçlamaları içermektedir.

22 Draper, *Karl Marx's Theory of Revolution* Cilt 4, s. 271.

23 Karl Marx ve Friedrich Engels, *MECW* Cilt 22, s. 417-18.

24 Karl Marx ve Friedrich Engels, *MECW* Cilt 23, s. 115, 121.

25 *General Council of the IWA, 1871-1872: Minutes*, Moskova: Progress Publishers, 1974, s. 242.

26 Daha da merkezileştirilmiş ve disipline edilmiş bir Birinci Enternasyonal'in söz konusu örgütün sonu anlamına geleceği, çünkü Bakunincilerin ihraç edilmesine yol açtığı yönündeki iddiaya dair bkz. Nimtz, "Marxism versus Anarchism", s. 171-3.

27 Karl Marx ve Friedrich Engels, *MECW* Cilt 44, s. 258.

28 Karl Marx ve Friedrich Engels, *MECW* Cilt 45, s. 400.

29 Karl Marx ve Friedrich Engels, *MECW* Cilt 49, s. 135.

30 Karl Marx ve Friedrich Engels, *MECW* Cilt 49, s. 131.

31 Karl Marx ve Friedrich Engels, *MECW* Cilt 48, s. 425; ve *MECW* Cilt 49, s. 11, 16-17, 516-17.

32 Karl Marx ve Friedrich Engels, *MECW* Cilt 50, s. 33.

33 Karl Marx ve Friedrich Engels *MECW* Cilt 49, s. 515.

34 Karl Marx ve Friedrich Engels, *MECW* Cilt 50, s. 457-9. Engels'in azarı, Marksizm yıllıklarındaki en meşhur sansürle alakalıdır: Wilhelm Liebknecht, Marx'ın *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri* eserinin 1895 basımına yazdığı "Giriş" bölümü üzerinde öyle bir "kes-yapıştır" yapmıştır ki, "beni her halükârda barışsever bir yasallık taraftarı olarak yansıtmıştır," der Engels (*MECW* Cilt 50, s. 486).

35 Karl Marx ve Friedrich Engels, *MECW* Cilt 46, s. 198. Johnstone'un da belirttiği gibi Engels'in İkinci Enternasyonal'e dönüşecek süreci başlatan 1889 toplantısına "coşkulu bir destek" (s. 135) verdiği doğrudur. Fakat bu geriye dönüp bakılarak yapılan bir gözlemdir. Kayıtlarda Engels'in bu toplantıyı aslında bir başlangıç olarak gördüğünü düşündürecek hiçbir şey yoktur. "Bekleyin," şeklindeki tavsiyesinin hâlâ yürürlükte olduğunu ileri sürüyorum.

36 Vladimir Lenin, *Collected Works* Cilt 5, Moskova: Progress Publishers, 1977, s. 18.

37 İkinci Kongre'ye dair ayrıntılar için bkz. ed. John Riddell, *Workers of the World and Oppressed Peoples, United!: Proceedings and Documents of the Second Congress, 1920*, New York: Pathfinder Press, 1991.

38 Vladimir Lenin, *Collected Works* Cilt 33, s. 431. Tamás Krausz'un *Reconstructing Lenin: An Intellectual Biography* (New York: Monthly Review Press, 2015) eserinde, Lenin'in parti örgütü anlayışına dair bu hayati önem taşıyan gerçekten bahsedilmemektedir. Eserinde sundukları, tamamen yanlış olmamakla birlikte, genel olarak yetersiz ve büyük ölçüde tarihsel bağlamdan kopuktur; mesela, "demokratik merkeziyetçiliğe" çok küçük bir yer ayırmıştır (s. 118). Bu normun nasıl geliştiğini anlamak için, şu eserime göz atın: *Lenin's Electoral Strategy*, cilt 1.

39 Leon Trotsky, *Writings of Leon Trotsky, 1935-36*, New York: Pathfinder Press, 1977, s. 186.

40 Johnstone, "Marx and Engels", s. 144.

41 Özellikle de, Bolşeviklerle organik bağları olmayan, 1965'te Küba'da doğan ve 20. yüzyılın ikinci yarısının en önemli devrimci atılımı olan yeni komünist parti, kuşkusuz, yeni solun aşağılamalarından büyük ölçüde kaçmayı başarmıştır. Parti, Stalinist özürle doğmuş olmasına karşın –ki Stalinizim, eski rejimin devrilmesinin ardından partinin kuruluşunda bir araya gelen üç akımdan birisiydi– partinin Fidel Castro liderliğindeki devrimci kanadı, Moskova tarafından sahiplenilse de başka yerlerde yaşanan yozlaşmanın önüne geçebilmiştir. Küba devriminin Stalinist rejimler çöktükten sonra ayakta kalabilmesinin sebebi, devrimin yeterince sağlıklı bir biçimde doğmuş olmasıdır.

42 Jodi Dean, son kitabında bu konuya dair en ikna edici açıklamaları ortaya koymaktadır: *Crowds and Party: How Do Mass Protests Become an Organized Activist Collective*, New York: Verso, 2016.

43 Johnstone, "Marx and Engels", s. 145. *Marx and Engels* ve *Lenin's Electoral Strategy* eserlerimi bu sebeple kaleme aldım.

1917 ve "İşçilerin Devleti": Geçmişe Bakmak

A. W. Zurbrugg

Lenin'in *Devlet ve Devrim* adlı yapıtı, yirminci yüzyılın en bilinen metinlerinden biriydi. 1917 yılında Ekim Devrimi'nden önce yazılan ve devrimden kısa bir süre sonra yayımlanan bu yapıt, "halk için demokrasi"yi inşa eden "proletarya diktatörlüğü"nün eşlik ettiği, tam anlamıyla demokratik olması gereken yeni bir yönetim beklentisi içindeydi.[1] Söz konusu eserin içeriği, Marx ve Engels'in metinlerinin (özellikle de Paris Komünü'nün) yeniden incelenmesine dayalıydı. Lenin, bu metinlerin güncel meselelere dair tartışmaları şekillendirmeye uygun olup olmadığını sorgulamıyordu. Tartışması, Marksist bir partinin düşünce yapısının ağır basması gerektiğini varsayıyordu. 1871 yılının esnaf Paris'i ile 1917'nin endüstriyel St. Petersburg'u ve Moskova'sı arasındaki ya da kitlesel örgütlerin eski (yani komün) ve yeni biçimleri arasındaki farklılıkları dikkate almıyordu. Fabrika komitelerinin ne tür bir rol oynayabileceğine, sendikalarla, Sovyetlerle ve diğer yapılarla nasıl ilişki kurabileceğine ve bu farklı örgütlerin birlikte nasıl çalışabileceğine dair ivedi meseleleri de gündemine almamıştı.

Lenin sıklıkla, savaş öncesi Alman sosyal demokrasi modelinden faydalanmıştı. Özellikle *Devlet ve Devrim*'de bir model olarak,[2] –sosyalizm rehberliğindeki– Alman posta hizmetlerine atıfta bulunmayı sürdürmüş; ama bu hizmetlerin hiyerarşik statüsüyle gurur duyma kültürüne, askerî disiplini kanıksamış eski askerleri ordudan alıp memur yapmasına değinmemişti. Örgütlü işçilerden ziyade, statülerinden gurur duyan *Beamte*'lere (mektupların dağıtımını yapan devlet memurlarına) atıfta bulunmuş olması açıklayıcıdır. Lenin, otokratik ve parlamenter devlet biçimlerinin yok edilmesi çağrısında bulunmuştu. Ancak aynı zamanda sistemli hiyerarşilere de hayranlık besliyordu. Yani *Devlet ve Devrim* çeşitli ve bir miktar çelişkili unsurlar barındırıyordu.

Devrim, düzensiz yerel girişimlerle ilerlemişti. Aktivistlerin tavsiyesine itibar etmeyen kadın işçiler, Çarın düşüş sürecini ateşleyen ilk eylemi başlatmıştı. Elverişli barınma koşullarına yönelik talepler, plansız bir biçimde yükselmiş-

ti. Bu nedenle, mesela Kronstadt Sovyeti, konutların paylaşılması gerektiğine, yani büyük evleri bulunanların bu evlerdeki bazı odaları başkalarına ayırması gerektiğine karar vermişti. Yerel Bolşevikler, ısrarla bu kararın ertelenmesini istemiş, hiçbir kararın yerel düzeyde alınmaması gerektiği konusunda ısrarcı davranmıştı. Bazı kişiler, seçmenlerinin talimatlarına uymadığı için taban örgütlerince görevden alınmış; bazılarıysa, bu talimatlara uyduğu için Bolşevik Parti'den ihraç edilmişti.[3]

Ekim Devrimi bu türden farklı unsurları ön plana çıkardı. Ayrıca, bu devrim ilerledikçe, hem çeşitli (eski ya da yeni) unsurların içeriği ve ağırlığı hem de bu unsurlar arasındaki ilişkiler değişti. Bu dinamikler, hem karmaşık hem de bir yönden eşsizdi: Sosyalizme geçişe dair tek bir yol haritası bile bulunmuyordu. Bunun yerine, farklı ve hayli tutarsız işaret direklerine sahip çeşitli üstünkörü haritalar vardı.

İŞÇİ DENETİMİ?

Aşağıdaki alıntı, 1917'nin sonuna yaklaşılırken St. Petersburg'daki endüstriyel problemlere dair fikir verir niteliktedir: Burada konuşan kişi, işçiler Nobel petrol rafinerilerinin kapanışında protestoda bulununca patronluk taslayan Çalışma Halk Komiseri Alexander Şlyapnikov'dur:

> İşçiler direnirse, onlar için daha kötü olur! Zor kullanılarak ve tazminat verilmeksizin öylece işlerinden atılırlar. Liderleri, genel olarak işçi sınıfının davasının en dik başlı düşmanları, giderek daha da ağırlaşan sonuçlarla karşı karşıya kalacaktır. Ve o anarşist beyefendilere gelince, bırakın endişelensinler! Hükümet, onları ilgilendirmeyen işlere karışmalarına ya da dürüst işçileri itaatsizliğe kışkırtmalarına tolerans gösteremez. ... Hükümet, onların nasıl cezalandırılması gerektiğini bilecek ve tereddüt etmeyecektir.[4]

İlk başlarda, en azından yeni hükümete karşı –işçilere işten çıkarmaların kaçınılmaz olduğu söylendiğinde bile– yaygın bir iyi niyet sergileniyordu. Yeni hükümetin ekonomik kaosa hemencecik çare bulamayacağı anlaşılmıştı. Ancak Şlyapnikov'un "dürüst işçilerin kışkırtıldığı" şeklindeki yorumu, partisine karşı çıkan herkesi yozlaştırıcı "gözden düşmüş" olarak gören bir anlayışı yansıtıyordu. Saldırgan dilinin ardında, hükümetlerin hükmetmesi gerektiği görüşü yatıyordu. Yeni merkezî devlette sadece tek yönlü sokaklar vardı. Yukardan aşağı emir, aşağıdan yukarı rapor akışı söz konusuydu. Daha altta yer alan örgütler direktiflere uymak zorundaydı. Merkezin, yerel katılımcı taban örgütleriyle görüş alışverişinde bulunma ya da onlara hesap verme gibi bir zorunluluğu yoktu.[5]

Fabrika komiteleri, Şubat devriminin ardından oluşturulan en yaygın şehir örgütlenmesiydi. Sekiz saatlik iş gününü dayatmışlardı. İş saatlerinde herkese

açık toplantılar düzenlemişlerdi. Ocak 1918'de düzenlenen bir fabrika komitesi konferansında, delegeler, politikaların ve planlamaların ulusal düzeyde yeni devlet organlarınca koordine edilmesini istediklerini, aynı zamanda, eşitliğin ve katılımcı demokrasinin korunmasını da ümit ettiklerini açık bir şekilde dile getirdiler. Kararların birinde şöyle deniyordu:

> [B]iz, proletarya, ... tam demokrasi ilkesine dayalı bir liderlik inşa ediyoruz. ... Eğer bu organlar gerçekten kitlelerden yüz çevirirse, o zaman elbette bu düzenlemeyi uygulamaya koyacağız. Aslında belki de, bu organları devirip belki yeni bir devrim yapmamız gerekecek. Fakat şimdilik, Halk Komiserleri Sovyet'inin bizim sovyetimiz olduğunu ve onun yarattığı kurumların bizimle tamamen uyum içinde bulunduğunu hissediyoruz.[6]

Lenin, Bolşeviklerin Şubat ve Ekim devrimleri arasındaki stratejik yönelimlerine kılavuzluk etmesi açısından çok önemli olan 1917 tarihli meşhur "Nisan Tezleri" arasında, endüstriyel bir geçiş stratejisi ortaya koymuştu: "Acil görevimiz, sosyalizmi "uygulamaya koymak" değil; yalnızca, toplumsal üretimi ve ürünlerin dağıtımını bir an önce İşçi Vekilleri Sovyetleri'nin kontrolü altına almaktır."[7] Eylül ayında *Yaklaşan Felaket* adlı eserinde şöyle yazacaktı: "Tekelci devlet kapitalizmi, sosyalizme eksiksiz bir maddi hazırlıktır; sosyalizmin eşiğidir. Tarihin merdiveninde bir basamaktır; bu basamak ile sosyalizm adındaki basamağın arasında başka bir basamak bulunmamaktadır. ... Sosyalizm, bütün halkın çıkarlarına hizmet etmesi sağlanan tekelci devlet kapitalizminden başka bir şey değildir. ..."[8] Ekim Devrimi'nden 1918 ortalarına kadar, devlet politikası bu düşünceyle uyumluydu. Endüstrileri yönlendiren, yöneticileri ve mülkiyet sahiplerine dokunmayan ancak onları -Lenin'in "malların üretiminin ve dağıtıma ilişkin en kapsamlı, aynı anda her yerde bulunan, en kesin ve en dürüst hesap sorma biçimi diye tanımladığı- işçi denetimine tâbi kılan devlet merkezlerinin -*glavki*- kurulmasını öngörmüştü.[9]

Aslında birçok fabrikada, "işçi denetimi" bundan çok daha fazlasına tekabül ediyordu. Fabrika komiteleri genişledi, (özellikle bazı patronlar kaçtığı için) yönetim işlerini de üstlendi, işletmelerin çalışmaya devam etmesini sağladı, işleri paylaştı, gıda ve hammadde kaynakları aradı. Temmuz 1918'ten önce kamulaştırılan 500 firmanın 400'ü, yerel örgütlerin inisiyatifiyle; sadece 100'ü "merkezin kararıyla" devralındı.[10] Bu iş yerlerinde ve hatta fabrika sahiplerinin mevkilerini koruduğu yerlerde bile, komiteler önemli bir ağırlık elde etmişti. Bu durum öyle bir boyuta varmıştı ki, bazen "materyal, hasılat, teçhizat, iş disiplini, satın alma ya da demobilizasyon alanlarında, resmî yönetimden daha fazla yetkiye sahiplerdi."[11] S. A. Smith *Red Petrograd*'da şunu belirtir: "Muğlak ve tutarsız bir biçimde, komite liderleri biliyordu ki, devlet düzeyinde yetkinin işçilere aktarımına, üretim düzeyindeki bir aktarım da eşlik etmezse, o zaman emeğin özgürleşmesi bir hayal ürününden ibaret kalırdı."[12]

Bu anlayış, her ne kadar "muğlak" ve "tutarsız" olsa da, Anton Pannekoek'in Mayıs-Haziran 1917 tarihli *Vorbote*'de Alman Sosyal Demokratlarına verdiği görevde yankı bulmuştu:

> Büyük sanayi kollarının ulus mülkiyetine geçirilmesi, askerîleştirilmeleriyle aynı anlama gelmektedir. ... Bu devlet sosyalizmi, proletarya için yalnızca yaralarına tuz basılması ve sırtındaki yükün ağırlaşması anlamına gelebilir. Buna rağmen, Sosyal-Demokrasimizin büyük bir kısmının bu plana karşı çıkması değil, ona en içten desteğini vermesi beklenmelidir. Eski fikirleri, onları bu yeni ulusal sömürü sisteminin tutsakları haline getirmektedir. ... *Sosyalizm, ulusal mülkiyete değil; proletaryanın gücüne, kudretine dayalıdır.* Geçmişte sosyalizm ve devlet endüstrisi anlayışları, Sosyal Demokrasimiz tarafından ümitsiz biçimde birbiriyle karıştırılmıştır. Gelecekteyse, bu parti elinde zihinsel silahlar ya da açık bir şekilde tanımlanmış bir tavır olmadan işçi sınıfının daha fazla köleleştirilmesine yönelik devletçi sosyalist planlarla karşı karşıya kalacaktır.[13]

Britanya ve İtalya'dakiler gibi, Rusya'daki sendikalist demiryolu işçileri de, çok geçmeden kamulaştırmanın her derde deva olmadığı sonucuna vardılar. 1918 ilkbaharında, Rus demir yolu işçileri, ulaşım sistemini restore etme görevi verilmiş olan devletin "demir yolu diktatörlerine"[14] fazlasıyla içerlemişlerdi. Şehirlerdeki açlık tehdidi, demir yollarında askerî disiplin uygulanmasına kapı araladı. Ancak emirler; "tecrübesiz, çoğu zaman da rüşvet yiyen güvenlik güçlerinden oluşan başka bir tabaka yaratmanın dışında, pratik anlamda pek de etkili olmamıştı."[15]

Sendikalistler, ekonominin idare edilmesi için, ulusal ancak taban kontrolüne ve federasyona dayalı bir şebeke kurulması gerektiğini öne sürdüler. Ocak 1918'deki ilk ulusal sendika kongresinde, 1917 Devrimi'nin önde gelen anarko-sendikalistlerinden birisi olan Grigori Maksimov, "bir merkez oluşturmak gerektiğini, ancak bunun bir kararlar ve hükümler merkezi değil de, düzenleme ve rehberlik merkezi olması gerektiğini ve yalnızca böyle bir merkez aracılığıyla ülkenin endüstriyel yaşamının düzene sokulabileceğini kabul ediyordu."[16] Sendikalistler ile Bolşevikler arasındaki (hatta her ikisi de homojen olmadığı için bazen kendi içlerindeki) fark, endüstrideki örgütlenmenin ölçeği değil, bu örgütlenmenin biçimleriyle alakalıydı. Sendikalistler, iş yeri ve mahalle organlarına ve bunlardan oluşan federasyonlara hatırı sayılır bir taban iktidarı sağlanmasını istiyorlardı.

Lenin bu istekleri desteklemiyordu.[17] Devrimci geçiş döneminde itaatten vazgeçilemeyeceğini söyleyen *Devlet ve Devrim* adlı eserdeki o cümleler, artık devlet pratiklerini yönlendirir hale gelerek daha net bir biçimde ön plana çıkmıştı. 1917 yılında, "bütün toplumun tek bir ofise ve tek bir fabrikaya dönüşeceğini, iş ve maaş konusunda eşitlik sağlanacağını ... *Bütün* yurttaşların, ülke çapındaki *tek* bir devlet 'sendikasının' işçileri olacağını" söylemişti.[18] Oysa [illegible]de, Lenin'in "işçi denetimi" anlayışının, pratikte yalnızca, fabrika

komitelerinin sahip olabileceği yönetim hırslarına gem vurarak resmî yönetimi denetim altında tutmak anlamına geldiği görüldü.

1918 ilkbaharında, yeni devlet ile Rus sanayicileri arasında düzenlenen müzakerelerde, uzlaşma sağlama girişimlerinde bulunuldu; işletmelerin mülkiyeti özele bırakılacak, ancak devlet denetimine ve idaresine tâbi olacaktı. Ancak bu müzakereler hiçbir sonuç vermedi. Alman sanayicilerin işletmeleri ele geçirmesinden korkuluyordu.[19] Hem endüstriyel planlamayı kolaylaştırmak hem de bunu önlemek adına kamulaştırma yapılmasına karar verildi. Bu bağlamda, sendikalar, hükümet politikalarının aracı haline geldi. Birtakım suistimalleri önlediler, fakat bağımsız değillerdi. Hem daha kısa iş gününü savunabilir hem de ücretli ve ücretsiz fazla mesai talep edebilirlerdi. Yeni Çalışma Halk Komiseri Schmidt 23 Şubat 1918 gibi erken bir tarihte, sendikaların "artık grev çağrısı yapamayacağını" ilan etti.[20]

Fabrika komiteleri 1918 başlarında sendikalarla birleşti. Bazı komite liderleri de sendika ve devlet görevlisi oldu. St. Petersburg fabrikalarında, yeni komitelerin işçi meclislerinden gelen yeni seçim taleplerini reddettiği yönündeki şikayetler artış gösteriyordu.[21] Sendika üyeliği zorunlu olmasına karşın, katılım azalıyordu ve toplantılar çalışma saatleri dışında alınmaya başlandı. Sendika görevlileri, personel müdürlerinin birtakım yetkilerini üstlendi. İş yeri kurallarına riayet edilmesine, işe gelmeme ve diğer ihlaller için cezaların uygulanmasına yardımcı oluyorlardı. Sendika toplantılarının gündemleri kontrol ediliyordu. Önceden izin verilmemiş olan konuların gündeme getirildiği toplantılar, polisin (Çeka'nın) dikkatini çekiyordu. 20 Mart'ta muhalif gazete *Novaia Zhizn* bir toplantı raporu yayımladı. St. Petersburg'da toplanan ve 83 delegenin katıldığı toplantıda, bir dizi şikayet dile getirilmişti: İşçiler "umutsuz"du. Hükümet onlara karşı koymak adına her şeyi yapmış; yeni seçimlerin önüne geçmiş, işçileri makineli tüfeklerle tehdit etmişti. Açlığa, ekonomik dağınıklığa, iç savaşa, işsizliğe neden olmuş ve insanları yargılamaksızın idam etmişti.[22] 29 Nisan 1918'de, muhalif sendika liderleri, "örgütlerin ancak hükümet politikalarına söylenmeden riayet ettikleri takdirde varlıklarını sürdürebileceklerini" ileri sürüyorlardı.[23]

Mayıs 1918'de Lenin, dünya devriminin şafakta göründüğünü yazdı:

> ... sosyalizmin birbirinden bağımsız iki yarısı, tıpkı uluslararası emperyalizmin yumurtasından çıkacak olan iki civciv gibi, yan yana varlığını sürdürüyor[du]. 1918 yılında, sosyalizmin hem ekonomik, üretime ilişkin ve sosyoekonomik, hem de siyasi koşullarının en çarpıcı biçimde ete kemiğe büründüğü ülkeler Almanya ve Rusya'ydı. ... [B]izim görevimiz, Almanların devlet kapitalizmini iyi incelemek, onu taklit etmek için elimizden geleni yapmak ve diktatörlüğe yaraşır yöntemlerden kaçınmamaktır ... barbarca yöntemlere başvurmaktan çekinmemeliyiz.[24]

Bu bağlamda, Rusya'da üretimin, idari iktidarın dayatılması yoluyla teşvik edilmesi gerekiyordu. "Sıkı disiplin (...) bu dönemin genel ve özetleyici sloganıdır."[25] 4 Mayıs tarihli bir talimatta "İş sırasında, Sovyet kurumlarının seçtiği veya atadığı, diktatöryal yetkilerle kuşatılmış Sovyet yöneticilerinin tek başına verdiği kararlara, sorgulamaksızın itaat edin..." çağrısında bulunuluyordu. *Devlet ve Devrim*'de savunulan eşit ücretlerden vazgeçildi. Üretim "Taylor sisteminin bilimsel ve ilerici yönleri"nin uygulanmasıyla parça başı iş yoluyla arttırılacaktı.[26]

Kentlerde yaşayanlar, bir kooperatifte ya da kolektifte devlete bağlı mı yoksa devletten bağımsız mı çalışacaklarına karar bile veremeden işlere yönlendirildiler. Sol Komünistler, güncel politikaların "bürokratik merkeziyetçiliğe, birtakım komiserlerin hüküm sürmesine, yerel Sovyetlere bağımlılığa ve aşağıdan yönetilen 'Komün devlet' tarzının pratikte reddedilmesine" yol açtığını yazıyorlardı.[27] *Glavki*'lerde ve devlette makam sahibi olan eski işçilerin işçi sınıfını temsil etmeyeceğinden korkuyorlardı. İşçileri bastırmanın sosyalizmden ziyade devlet kapitalizmine yol açtığı yönündeki argümana cevaben, Lenin şöyle diyordu: "Devlet kapitalizmi ileri bir adım demektir. Kısa zamanda Rusya'da devlet kapitalizmine erişebilirsek, bu büyük bir zafer olur."[28]

Nisan 1918'de, yukarıda bahsi geçen Sol Komünistlerin on ikinci tezi, şu yorumda bulunuyordu:

> Üretimde kapitalist liderliğin restorasyonuyla bağlantılı olarak iş disiplininin uygulanması, temelde emeğin üretkenliğini artıramaz, ancak proletaryanın sınıfsal bağımsızlığını, faaliyetini ve örgütlenme düzeyini zedeler. İşçi sınıfının köleleştirilmesi tehdidini barındırır ve proletaryanın hem geri hem de öncü kesimlerinde hoşnutsuz yaratır.

Ancak 1918 yılının Haziran ayında toplanan fabrika komiteleri ve sendikalar konferansında, Lenin, tek bir iradeye sorgusuz sualsiz itaat talebinde bulunmuş, bunun geniş çaplı endüstri için mutlak bir gereksinim olduğunu ifade etmişti.[29] Yani işçi devletinin, işçilerin devlet tarafından yönlendirilen sanayi idarecilerine itaat etmesi yoluyla kurulması bekleniyordu. İşçiler, idarenin, partinin ve devletin buyurduğu şekillerde davranmalıydı; faydalı teknolojilerin endüstriye kazandırılması konusunda idarecilere ve diğer uzmanlara güvenmeleri gerekirdi, böylece daha fazla ücret ve pay alabilirlerdi. Lenin'e göre bu, proletarya diktatörlüğü düşüncesiyle uyumluydu, çünkü "Yüksek Ekonomi Konseyi'nin kurullarında işçiler çoğunluktaydı."[30]

Birçok eski işçinin, *glavki* ve bakanlıklarda yetkili, uzman ve idareci haline gelmesine karşın, bu insanların becerilerini kaybetmekte oldukları o dönemde sık sık dile getiriliyordu. Sol Komünist bir gazete olan *Kommunist*'te Haziran 1918'de şunlar söylenmişti: "Sovyet personelinin *çoktan* son model bürokratlara dönüştüğünü, örneğin Alman sendikalarının üst katmanları gibi, kitlelerden

telafisi olmayan bir biçimde koptuğunu teyit edemeyiz, ancak böyle bir eğilimin varlığı da inkâr edilemez."[31] Ekim 1918'de, İçişleri Halk Komiserliği'ndeki (NKVD) bir komünist sekreter bile (bu bakanlık 7 Kasım 1917'de güvenlik ve yasaların uygulanması sorumluluğunu üstlenmek üzere kurulmuştu), Sovyet iktidarının "Bütün iktidar Çeka'lara" anlayışına dönmekte olduğuna ilişkin endişesini ifade ediyordu.[32] Eylül 1918'de anarko-sendikalist lider Maksimov, bu gelişmeler ışığında devrimin ilk yılının nelere sahne olduğunu şöyle özetlemişti:

> Proletarya, devlet tarafından adım adım köleleştiriliyor. Halk, üzerlerinde yeni bir yöneticiler sınıfının yükseldiği hizmetkârlara dönüştürülüyor. Esas itibarıyla sözde aydınların rahminden doğan yeni bir sınıf bu ... yöneticilere ayrıcalıklar tanınması ise sadece an meselesi. Bu eşitsizliğin ve bu ayrıcalıkların keyfî olduğunu ya da Bolşevik partinin yeni bir sınıf sistemi yaratmaya koyulduğunu söylemeye çalışmıyoruz. Merkezî iktidar barındıran her düzenin doğasında bulunan kötülüklere karşı en iyi niyet ve dileklerin bile paramparça edilmesi gerektiğini söylemeye çalışıyoruz. İdarenin emekten uzaklaşması, yani idarecilerle işçiler arasındaki ayrım, mantıken merkeziyetçilikten kaynaklanmaktadır. Bunun aksi mümkün değildir. Bu şarkıya başka sözler yazılamaz. Şarkı şöyle devam eder: İdarecilik sorumluluk anlamına gelir, peki ya sorumluluk sıradan emekle karşılaştırılabilir mi? Sorumluluk, özel haklar ve avantajlar gerektirir. Ayrıcalığın ve yeni anti-sosyalist ahlâkın kaynağı da budur. Dolayısıyla, sosyalizme değil, devlet kapitalizmine doğru yol almaktayız. Devlet kapitalizmi, sosyalizmin kapılarını aralar mı? Buna dair en ufak bir kanıt bile göremiyoruz.[33]

SAVAŞ KOMÜNİZMİ

Devrim, Şubat 1917'den itibaren sanayi ve tarım arasında yaşanan gerilimlerle karşı karşıya kalmıştı. Yıllarca süren savaş, kentsel ve kırsal kesim arasındaki alışverişlerin sürdürülmesini sağlayan ulaşım altyapısını zayıflatmıştı. Sanayinin, gıda ve hammadde ihtiyacını karşılayan alanlarla ilişkisi kesildi. Yalpalayan sanayinin, kırsal kesimle takas edebileceği pek az şeyi vardı. Gıda toplayıp karne ile dağıtmak ve kırsal alanlardan sanayi için gelen erzağı sağlama almak amacıyla Ekim'den önce önlemler alındı. O dönem Rusya nüfusunun yaklaşık yüzde 85'ini oluşturan köylüler, toprağı kendi kontrollerine alarak kendi devrimlerini yapmışlardı. Devlet için daha fazla üretmeleri adına onları teşvik eden pek bir şey yoktu. Kıtlık, Kuzey Rusya'nın şehirlerinde kol geziyordu.

Bolşevikler, 1917 yılının Kasım ayındaki Kurucu Meclis seçimlerinde oyların yalnızca yüzde 25'ini almışlardı, ancak kentsel bölgeler dışında pek fazla destek bulamıyorlardı. Yeni seçim sistemi adil değildi. Kırsal kesimde yaşayanların her 125.000 kişi için bir delegeleri varken, şehirde yaşayanların her 25.000 seçmen için bir delegeleri bulunuyordu.[34] Tabanı köylülerden oluşan

Sosyalist Devrimci partinin (SR) sol kanadı, küçük bir koalisyon ortağı olarak yeni hükümete dahil edildi, ancak kararların doğru düzgün tartışma olmadan ya da prosedürler gözetilmeden alındığından şikayetçiydi. 1918'in yaz aylarında, kırsal kesimdeki destekçilerine karşı şiddet olayları rapor edilirken, bu grup, Bolşeviklerle köprüleri attı ve Sovyetler'den kovuldu. Lenin'in 1921 yılında açıkça beyan ettiği şey, bu dönemde pratikte zaten ortaya konuyordu: "Köylülere açıktan açığa, burjuva yönetimi ile Bolşevik yönetimi arasında tercih yapmaları gerektiğini söylüyoruz."[35]

"Savaş Komünizmi" döneminde, yani 1918 ile 1921 yılları arasında yeni devlet, halkın ve kaynakların ayrıntılı bir şekilde yönetilmesine odaklandı. Ticaretin düzene koyulması için, kent ve kır arasında gümrük bariyerleri uygulandı. Gıda müsadere ekiplerinden oluşan bir ordu kuruldu. Tahılı alıp karşılığında pek az şey vererek ya da hiçbir şey vermeyerek, orta halli ve daha zengin köylülerin hedef alınması yönünde talimat verildi. Bu ekiplere, yiyecek çalan ve "sanki düşman bir ülkedelermiş gibi" davranan zalim yabancılar gözüyle bakılıyordu.[36] Oluk oluk kan akıyordu; yoksul, orta halli, ve sayıca az olan Kulakların, yani zengin köylülerin hepsi bir araya gelip ayaklanmıştı."[37] Bunu açlıktan ve hastalıktan kaynaklanan yeni ölümler takip etti; ölü sayısı 1918 ile 1922 yılları arasında on iki milyona ulaşmış olabilir.[38]

Devlet, şehirlerde bütün toplumsal ve ekonomik faaliyetleri yönlendirmeye çalıştı. Plansız girişimler engellendi ya da suç muamelesi gördü. St. Petersburg dolaylarında yakıt ve balık temin edilebilecek ormanlar ve nehirler bulunuyordu; fakat, izinsiz balıkçılığın hiçbir getirisi olmayacağı -ve avlanan balıklara güvenlik güçlerinin el koyacağı- söylendi.[39]1918 yılında, yalnızca işçilerin yarısının yiyecek ihtiyacı resmî kaynaklardan karşılanıyordu.[40] Devlet uzlaşmaya gitmek zorunda kaldı: Açık hava pazarlarına müsamaha gösterip her bireyin şehre 25 kilogramlık yiyecek çuvalı getirmesine izin verdi. Resmî ve gayri resmî ekonomik sistemler bir arada varlığını sürdürdü. Kentteki işçiler açlıkla boğuşurken üretkenlik azaldı. Parça başına ücretin doğrudan etkisi pek olmadı; işçilerin gelirinin çoğu, yetersiz miktardaki yiyecek paylarından oluşuyordu. "Demir disiplin", 1914'ten itibaren alevlenmiş olan yapısal problemleri çözemedi.

Fazlasıyla göze batan eşitsizlikler, öfke dolu tepkileri tetikledi. Şehrin önemli bir kısmı soğuktan donarken, St. Petersburg'daki parti liderleri sıcak banyonun keyfini çıkarıyordu. Diğer evler yakıt için yerle bir edilirken, onların kaldığı otellerin odunlarını muhafızlar koruyordu. Adolf Yoffe, Mayıs 1920'de parti yaşamının ayrıcalıklı doğası hakkında yazmıştı. Eşitsizlik Moskova'da muazzam seviyedeydi:

> En düşük seviyeli ayrıcalık bir çift bot ve bir ceket anlamına geliyor. Biraz yukarı çıkıldığında ise bu ayrıcalıklar; otomobil, otoray, Sovnarkom (Bakanlar Kurulu)

> yemek odasına erişim, Kremlin ya da National Otelinde bir daireye kadar varabiliyor. ... Burada, o eski parti bağlılığına ve özveriye yer yok ...[41]

Bolşevikler, siyasi tabanlarının küçüldüğünü gördüler.[42] Pek çok grev yaşanıyordu. Parti-devlete karşı muhalefet artış gösterdi. Bolşevikler zaman zaman partili olmayan işçilerin ağzını yoklayıp şikayetlerine cevap üretmeye çalıştılar; ancak bu hoşgörünün de sınırları vardı. Hâkimiyetleri açısından tehdit oluştuğu durumlarda, sindirme yöntemine başvurarak hükmetmeye devam ettiler.

Sovyet Kongresi'nin Merkez Yürütme Kurulu, Haziran 1918 ile Şubat 1920 tarihleri arasında toplanmadı.[43] Sovyetler, direniş gösterdikleri durumlarda tasfiye edildiler; sadece partinin çoğunluk sağladığı yerlerde çalışmaya devam ettiler. Geri çağırma hakkı kaldırıldı. Seçimlerde hileler yapıldı. "Serbest" izinsiz seçimlerin düzenlenmesi cezai müeyyide altına alındı. Sovyetlerde ve parti dışı örgütlerde tartışılan her şeye, bir parti hizbinde önceden karar veriliyordu. Kendi ifadesiyle, parti "bütün işçi örgütlerinde, sendikalarda, kooperatiflerde, köy komünlerinde vs. sorgusuz suâlsiz bir liderlik" istiyordu: "Komünist Parti, özellikle de programını gerçeğe dönüştürmek ve *sınırsız* bir liderlik yürütmek için uğraşmaktadır. (...) Mevcut dönemde, parti içerisinde bütünüyle askerî bir disiplin gerekmektedir."[44] 1920 1 Mayıs'ı yaklaştığında, Menşevikler bir günlük tatil istediler ve devletin desteklediği "gönüllü" ek çalışma günü olan "Subbotnik"e katılmayı reddettiler.[45] Lenin'in cevabı şöyle oldu:

> Yalnızca işçilerin kötü niyetli düşmanları, yalnızca burjuvazinin kötü niyetli destekçileri,[46] 1 Mayıs Subbotnik'ine dudak bükebilir. Yalnızca kendilerini katiyen kapitalistlere satmış olan en aşağılık insanlar, komünist emeği ortaya koymaya yönelik geniş çaplı bir girişimin sergileneceği büyük 1 Mayıs bayramından faydalanılmasını kınayabilir.[47]

Troçki, o dönemler, "kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecinde iş gücünü örgütleyip disipline sokmanın kaçınılmaz yolu" diyerek emeğin askerîleştirilmesini savunuyordu.[48] Bizzat Lenin'in ifade ettiği üzere, proletarya diktatörlüğü, "yalnızca sınıfın devrimci enerjisini zapt etmiş olan bir öncü tarafından" yürütülmeliydi. Lenin, 1920 Haziran'ında şunları söylediğinde, demokrasiye olan saygısını yitirmiş gibi görünüyordu:

> Proletarya diktatörlüğü, ilk olarak en ileri, sınıfsal açıdan en bilinçli ve en disiplinli kent ve sanayi işçileri (yani bu iki yıl boyunca çok büyük fedakârlıklar yapmış ve en çok açlık çekmiş kesim) arasında kendisini göstermelidir; böylece onlar da, proletaryanın çoğunlukla sınıf bilincinden yoksun kesimlerini, diğer bütün işçileri ve köylüleri eğitip disipline edebilirler. Demokrasiye dair bütün hassasiyetler ve zırvalar bir kenara bırakılmalıdır.[49]

Herkes bu fikirde değildi. Birçok Komünist Parti üyesi, Kronstadt ayaklanması sırasında istifasını verdi. Kızıl Ordu subaylarından biri olan Hermann Kanaiaeff, durumu şöyle açıklıyordu:

> Komünist siyaset, ülkeyi çıkmaza sürükledi. Parti bürokratikleşti, belli ki halkın arzularına kulak vermek istemiyor. Sadece kendi iradesini dayatmaya çalışırken, zaten halkın sesini nasıl duyabilir ki? (Düşünün, 150 milyon köylü!) İşçiler hayata döndürülecekse, seçim yöntemleri değiştirilmelidir; kitlelerin ülkenin yeniden inşasında özgürce rol alabilmeleri için ifade özgürlüğüne izin verilmelidir.[50]

Belki de çekilen açlık protestoya pek enerji bırakmadığından, direniş de daha az şiddet barındıran biçimlerde sergileniyordu. O dönem Saratov şehrinde yapılan bir araştırma, o rutinleşmiş ihtilafı tarif etmektedir: sandığa gitmeme, gerçek oyu gizleme, Komünist adaylara ve kararlara karşı oy kullanma, işe devamsızlık, iş yavaşlatmalar ve hırsızlık. Partiye riayet, "ayinsel ve fırsatçı" bir hal almış; yeni devlet işçileri kendisine yabancılaştırmıştı.[51]

Savaş Komünizmi yılları boyunca, Rusya'nın toplumsal yapısında elbette çok büyük değişimler meydana gelmişti. Büyük şehirler acınacak hale düşmüştü. On binlerce kent işçisi, (60.000 kişiden oluşan) gıda müsadere ekiplerine katılmıştı. Moskova'dan ve St. Petersburg'dan 200.000 işçi, Kızıl Ordu'ya çağrılmıştı. Lenin, kent proletaryasının deklase hale geldiğini yazmıştır.[52]

1919'un sonlarında, St. Petersburg'daki iş gücünün neredeyse yarısını kadınlar oluşturuyordu.[53] "Kadın işleri" ise varlığını sürdürüyordu; çocuk bakımı, yemek yapma vb. işler için ücret ödenmiyor, bunlara değer verilmiyor ve bu işler çoğu zaman tanınmıyordu. Lenin şunu belirtti: "Pek az koca, hatta pek az proleter, bu 'kadın işlerine' el atarak eşlerinin üzerindeki yükü ve endişeleri nasıl da hafifletebileceğini ya da onları tamamen rahatlatabileceğini düşünüyor."[54] Kentsel bölgelerde yeni rejimin aldığı ilerici önlemler, bu bağlamda önemliydi; okuryazarlık teşvik ediliyor, hamile kadınlara mutfak, çocuk yuvası ve bakım konularında yardımcı olunuyordu. Kürtaj ve boşanma yasallaştırıldı. Fakat yıllarca süren savaş ve çatışma halinin, aile yaşamı üzerinde de etkileri olmuştu. Çok fazla sayıda çocuk terk edildi. Cinsel yolla bulaşan hastalıklar çok yaygındı. Yeni ve ilerici kanunlara rağmen eşitsizlikler varlığını sürdürdü. Bir köylü ailesinin ortaya koyduğu işin, ürünü parayla takas edenler açısından bir miktar getirisi oluyordu; ancak, erkek bir aile reisinin yönlendirmesinde ücret ödenmeden çalışanlar için aynısını söylemek pek mümkün değildi. Kentlerdeki kadın işçilere, daha az sınıf bilincine sahip ve daha az proleter gözüyle bakılıyordu. Sendikalarda, partide ve devlette pek nüfuzları yoktu; kendi çıkarlarını savunmak için yeterince güçlü değillerdi. Bakıcılar ve temizlikçiler oy kullanabilirdi, ancak kendilerine ait birlikleri olmadığı için Sovyetlerde ya da sendikalarda hiçbir şekilde temsil edilmiyorlar-

dı. Kadınların belirli çıkarlarını savunmak adına sendikalar kurmaya yönelik birtakım girişimlerde bulunuldu, fakat parti bu tür girişimlere karşı direnç gösteriyordu.[55]

Bu sırada, memur rakamlarında büyük artışlar yaşandı. St. Petersburg'da sayıları 1910 yılında 38.000 iken 1920'de 170.000'i aştı; işçi sayısı ise 411.000'den 150.000'e geriledi. Moskova'da 150.000 devlet görevlisi bulunuyordu, yani işçiden çok bürokrat vardı.[56] Daha eski olanları kontrol etmek adına, İşçi ve Köylü Müfettişliği adında yeni bir bürokrasi tabakası yaratıldı. 200.000 kişiden oluşan Çeka, herkesi denetliyordu. Lenin artık eski baskıcı sınıfların "Sovyet hükümet çalışanları arasında saklanmakta" olduğundan bahsediyordu.[57] Argümanı şu noktayı kaçırıyordu: Mesele, pek de, devlet yetkililerinin eski sınıfsal kökenleri değildi; daha çok, o dönem yaptıkları şeylerdi. Bir yetkiliyle görüşme izni almak ve bir belgeye mühür vurdurmak zorunda kalındığında, başka bir izin ve mühür için saatlerce kuyrukta beklemek zorunda kalınıyordu. Yetkililer geç geldiğinde ya da eve erken gidip insanların işini halletmediğinde ve onları bir kez daha sıra beklemek zorunda bıraktığında, devlet aygıtının sadece kendi kendine hizmet ettiği sonucuna varılabilirdi.[58] Birisi açsa ve karne kapsamı dışındaki ek gelirlerin ve yiyeceklerin komiserlere gittiğini görüyorsa, yetkililerin *mevcut* statülerini kendi çıkarları doğrultusunda kullandığı sonuca varacaktır. Devlet görevlisi olan eski işçiler, devlet mekanizması tarafından yutulup "kitlelerle olan bağlarını yitirmişlerdi."[59] 1926 yılında, Anton Ciliga, "diğerlerini düşünmeksizin kendilerine iyi bir yer ayarlama telaşındaki bu yeni tabakanın ruhsuz bencilliğini tasvir etmişti.[60] İşleyiş tarzının yanı sıra, yeni devlet, orantısız şekilde geniş ve masraflıydı.

Lenin 1917 yılında "ucuz bir devlet"ten[61] bahsetmişti. "Siyasi örgüt ve sendika görevlilerimizin yozlaşmasının (...) ve bürokratlara, yani kitlelerden kopuk ve bu kitlelerin üzerinde duran ayrıcalıklı kişilere dönüşme eğilimine girerek ihanet etmelerinin" *tek* nedeninin "kapitalizmin koşulları" olduğunu iddia etmişti.[62] Lenin'in değerlendirmesi ileri görüşlü değildi. 1917'den sonra, ayrıcalıklı kişilerin kitlelerden "kopuş"una neden olan şeyin, yalnızca kapitalizm koşulları olmadığı açığa çıktı. Yeni devletin ayrıcalıklı memurları, Çeka ajanları, komiserler ve bürokratlar, *yeni* rollerinden gereksiz bir enerji çalıyorlardı.

"Beyaz" faşist güçler tehdit oluştururken, birçok muhalif sessiz kalmıştı.[63] Bazıları, savaşta olan diğer ülkelerde pek az özgürlük bulunduğunun gayet farkındaydı. Örneğin ABD'de bütün muhalefet bastırılmıştı ve IWW (*Dünya Sanayi İşçileri Birliği*) aktivistleri büyük ölçüde hapisteydi. Ancak Rusya'da iç savaş 1921 yılının ilkbaharında sona ererken, muhalefet hayata döndü. Örneğin, Şubat ayında düzenlenen bir metal işçileri konferansında muhalifler; ücret eşitliğine, ayrıcalıklı payların kaldırılmasına ve bu payla-

rın sendikalar aracılığıyla dağıtılmasına yönelik yaptıkları çağrılara cevaben çok fazla alkış toplamış ve devlet yapılarına güvenilmediğini göstermişlerdi: "Söylediklerinde, kitleler ile parti, kitleler ile sendika arasında büyük bir çatlak olduğu hissedilebilirdi."[64] Devlet, muhalefete baskı uyguladı. Kronstadt'ta düzenlenen kitlesel bir mitingde, 1917'deki karne payı eşitliğine ve kitle demokrasisine tekrar dönülmesi yönünde bir çağrı yapıldı:

> Gemi şirketleri genel meclisinin durumun soruşturulması adına Petrograd'a delegeler gönderdiğini duyunca, meclis, mevcut Sovyetler işçilerin ve köylülerin iradesini yansıtmadığından, gizli oya dayalı yeni Sovyet seçimlerinin hemen örgütlenmesine karar verdi; şimdi ön seçim kampanyasında işçiler ve köylüler arasında tam anlamıyla bir ifade ve propaganda özgürlüğü olmalıydı. İşçiler ve köylüler, anarşistler ve sol sosyalist partiler için ifade ve basın özgürlüğü; sendikalar ve köylü örgütleri için toplanma özgürlüğü garanti altına alınacaktı ...[65]

Böylesi bir hoşnutsuzluk karşısında, Lenin, Savaş Komünizmini terk etti. Yeni Ekonomi Politikası (NEP), özellikle kırsal kesimde yaşayan insanlar için genel koşulları iyileştirdi, fakat kentteki işçiler için durum böyle değildi. İşsizlik artış gösterdi. Refah devletinin önemli bir kısmı çöktü ve bunun kadınlar açısından vahim sonuçları oldu.

1923 yılında yazan bir muhalif, sendikaların polis gözetiminin organları haline geldiği ve "Komünist patronun, yani Devletin işçileri hem sömürdüğü hem de onları bizzat cezalandırdığı, çünkü bu iki işlevin, yani sömürünün ve cezalandırmanın onun bünyesinde bir araya gelmiş olduğu" sonucuna varmıştı.[66] Başka bir muhalif, yani Sol Muhalefet sempatizanı Kiliga ise 1926 yılında, fabrika işçilerinin, kapitalist ülkelerde olduğu gibi, ustabaşlarının ve yöneticilerinin tutsakları olduğunu belirtmişti. Hatta onların bahtının daha da kara olduğunu, çünkü kapitalist ülkelerde işçilerin basın ve miting yoluyla itirazlarını dillendirebildiğini söylemişti. Oysa burada işçilerin medet umacakları kimse bulunmuyordu. Bunun sosyalizm değil, kölelik olduğu sonucuna varmıştı.[67]

GEÇİŞİ YENİDEN DEĞERLENDİRMEK

Lenin'in doğrudan sosyalizmden ziyade bir geçiş süreci arayışında olduğunu gördük. Bu noktada, birbiriyle örtüşen çeşitli sorular belirmektedir. Devrimin şekli, bir tercihten mi yoksa öngörülemeyen bir koşuldan mı (ya da bunun her ikisinden de mi) kaynaklanıyordu? Leninist geçiş modeli sosyalizme varabilir miydi?

Bolşevikler iktidara gelmeden önce, Rusya'nın ekonomisi berbat bir haldeydi. Diğer ülkelerde de, savaş ekonomisinden barış ekonomisine geçiş, büyük aksaklıklara yol açtı. Öte yandan, diğer devrimlerin koşullarıyla karşılaştırıldığında, Rusya'nın belirli avantajları vardı. Öncelikle, ülke başlangıçta

Mayıs 1918'e kadar uzun süre boyunca gelişim gösterdi; öyle ki problemlerin çözüme kavuşturulması için bir ölçüde alan vardı. Ayrıca, coğrafi avantajları da bulunuyordu. Önemli şehirler, savaş malzemeleri tedarik edebiliyor ve taşımacılık için birer merkez işlevi görebiliyordu, böylece kaynaklar bir yerden başka bir yere yönlendirilebiliyordu.

Savaş koşulları, kitlesel seferberliğin sona ermesi ve ekonomik bozulma, herhangi bir değişim stratejisini oldukça zorlaştırırdı. Aksaklıklar kaçınılmazdı. Bununla birlikte, Savaş Komünizmi politikaları -özellikle de gıda müsaderesine yönelik tarım politikası- problemleri alevlendirdi. Bolşevik parti içinde ve dışında yer alan muhalifler, bu politikadan vazgeçilmesi yönünde çağrılarda bulunuyordu.

Şişen devlet, etkisizdi. İşçiler, bu devletin büyük yapılarına savurgan, yozlaşmış, bilgisiz ve kaotik[68] gözüyle bakıyor; bunların çelişkili talimatlar verdiğini düşünüyorlardı. İhtilafların büyük bir bölümü idareciler arasındaki alan kapma kavgalarından kaynaklanıyordu. "En basit dağıtım faaliyeti, örneğin Moskova halkına kibrit tedariği, departmanların yetkisine dair bitmek bilmeyen kavgalar sonucunda haftalarca, hatta aylarca ertelenebiliyordu."[69] Devlet geniş ölçekli planlamayı bir fikrisabit haline getirmişti ve arzuları çoğu zaman aşırı, dengesiz ve kapasitesinin üstündeydi. Bu yüzden kaynaklar ziyan oluyordu. Aynı zaman zarfında, insanların şehir bostanlarında kendileri için yiyecek yetiştirmesi gibi, izinsiz yerel inisiyatifleri engelleyebiliyordu (ki buna İkinci Dünya Savaşı'nda izin verilecekti).

İddiaya göre işçi denetiminin yol açtığı kaosu gidermek için disiplin dayatıldı; ancak doğal olarak, bu dayatma, ne kaotik durumu ne de dağınık bir ekonominin yol açtığı problemleri ortadan kaldırabildi. Parça başı ve sonuca göre ücret yöntemleri kullanılarak, işçi maaşları yeniden şekillendirildi. Bu sıkı disiplin, başarısız komiserlere ve yöneticilere uygulanmıyordu. Onların önemli miktarlarda yan gelirleri bulunuyordu.

Ekim'den önce, Lenin şuna inanıyordu: "Yukarıdan 'atanan' yetkililer tarafından yönetilme fikri, temelde yanlıştır ve demokratik değildir. (...)"[70] Aralık 1920'deyse, düşüncesi şu yöndeydi: "Demokrasi, yalnızca siyasi alana mahsus bir kategoridir."[71] Belki de koşullar, odak noktasını belirlemişti. Ancak birbirinden ayrı -siyasi ve ekonomik- alanlar ortaya koyan doktrini, ekonomik olandan gelen geri bildirimin siyasi olanın normlarını şekillendireceğini kabul etmiyordu. Fabrika işçilerinin Pazartesiden Cumartesiye sorgusuz sualsiz itaat edeceğine ve Pazar günü de iktidarın ve "yönetmenin" tadını çıkaracağına, güçlü ve ayrıcalıklı seçkinlerin kendi çıkarlarının peşinde koşmaktansa sosyalizme geçişi kolaylaştıracağına inanmak... Bütün bunlar fanteziden ibaretti.

Rosa Luxemburg, 1918 sonbaharına gelindiğinde, Rus devrimine dair tüyler ürperten değerlendirmesini çoktan yapmıştı: "Genel seçimler, sınırsız basın

ve toplanma özgürlüğü, özgür fikir mücadelesi olmadıkça, her kamu kuruluşunda yaşam ölür; aktif unsur olarak yalnızca bürokrasinin varlığını sürdürdüğü, sadece görünüşte yaşayan bir şey haline gelir. Kamusal yaşam giderek uykuya dalar."[72]

Elli yıl sonra, Isaac Deutscher -Troçki hakkındaki üçlemesinin ilk cildi olan- Silahlı Peygamber adlı eserinin son sayfalarında, kontrol edemedikleri beklenmedik, ağır koşullarca Komünizme sürüklenen Bolşevik liderliğinin, 1921'e gelindiğinde, "zafer içinde yenilgi" yaşadığı sonucuna varır."[73] Başka bir metindeyse, devrimci sosyalist liderlerin, "birdenbire" arkalarında hiçbir devrimci sınıfın bulunmadığı bir durumla karşı karşıya kaldıklarını belirtmiştir.[74] Klasik Marksist teorisyenlerin hiçbirinin öngörmediği bir ihtimaldi bu.[75]

Yine de elli yıl sonra, Tamás Krausz'un *Reconstructing Lenin* adlı eseri - daha farklı, daha insanca bir dünyanın mümkün olduğunu düşünenler için Lenin'in hâlâ birtakım araçlar barındırdığı sonucuna varsa da- Lenin'in teori ve pratiğindeki derin çelişkilerini açıkça ortaya koymakta ve "işçilerin kendilerini demokrasiden yoksun devletlerine karşı koruyabileceklerini düşünmenin bir hata olduğunu" kabul etmektedir.[76]

Krausz, *Devlet ve Devrim*'de "parti"nin bir kavram olarak karşımıza çıkmadığını yazar.[77] Lenin'in verdiği temel mesaj, parlamenter demokrasinin yerine geçen devrimci bir model olarak *komün*ün üstlendiği rolün önemli olduğudur. Ancak parti kavramı, *Devlet ve Devrim*'de, öğretmen, rehber ve lider olması için Marksizm tarafından eğitilen "proletaryanın öncüsü" başlığı altında aslında mevcuttu.[78] Lenin'in düşüncelerinin altında yatan şey, hakikatin partinin Marksist metinleri doğru yorumlamasında yattığı ve işçi hareketi içerisindeki diğer "proleter olmayan" etki unsurlarını boşa düşürme konusunda öncü partinin hayati bir rol oynayacağı fikriydi. Bu Marksizm, tek parti ile tek sınıf arasında ortak bir yaşam olduğunu farz ediyordu. Partinin proletaryanın bir bölümünün arzularını dillendirip bir diğer bölümünü ise karşısına alabileceği hesaba katılmamıştı. Burada hiçbir çoğulculuk yoktu; birbiriyle çatışma halinde olan bakış açılarının nasıl çözüme kavuşturulacağı (ya da kavuşturulamayacağı) üzerine de kafa yorulmuyordu.[79] Tek bir sınıf için tek bir öncü fikri, çeşitli örgütsüz ya da örgütlü kesimlerin (yani fabrika komitelerinin, sendikaların, konut komitelerinin, köylü birliklerinin vs.) güçlü ve güçsüz yanları göz önüne alınarak ortaya konmamıştı. Krausz'un devrimin "el kitabı" olarak adlandırdığı bir metin olan *Devlet ve Devrim*'de bu yapılar büyük ölçüde eksikti.[80]

"Sovyet diktatörlüğü, yani 'azınlığa karşı çoğunluğun diktatörlüğü' (proletarya diktatörlüğü), devrimin kendisi tarafından siyasi olarak bizzat meşrulaştırılmıştır," der Krausz[81] ve *Devlet ve Devrim*'in, "sovyetler ve kendiliğinden gelişen diğer toplumsal örgütler çerçevesinde örgütlenen bir toplumsal-siyasi güçler yelpazesinin teorik '*öz-tanımlaması*' olduğunu (...)" ekler.[82] Fakat Lenin,

bir azınlığın çoğunluğu disiplin altına aldığını kabul ediyordu. Çeşitli toplumsal güçlerden gelen muhalif sözcüler, Çeka'nın göstermekte olduğu o tekinsiz ilgiyi hissediyorlardı. Krausz'un birbirinden ayrı üç terim kullanması, bu tartışmalı gerçekleri göz ardı eder.

1917'de Lenin, eski devlet mekanizmasını yok etmek için kitlesel doğrudan demokrasi güçleriyle işbirliği yapmıştı. Ekim'den önce de var olan görüşleri (düzene, disipline ve örgüte beslediği hayranlık) bunun ardından daha açık bir şekilde ortaya çıktı. Parti, yalnızca siyasi alanda işleyen hileli bir demokrasi aracılığıyla, büyük kısmı yok edilmiş kent proletaryasını ve genel olarak işçileri disipline sokup kontrol altında tutuyordu. Bu siyasi sistem, devlet kapitalizmine geçiş için belki uygundu, ama sosyalist gayeler açısından son derece elverişsizdi. Yeni devletin tepkisizliğini ve baskıcılığını gördükçe işçilerin enerjileri tükendi; devlet iktidarı, halkın kayıtsızlaşmasını ve güçsüzleşmesini kolaylaştırdı.

Elbette bütün geçişler, maddi ve toplumsal etmenlerce kısıtlanmıştır. Her şey bir anda olamaz; yarının tuğlaları olmaksızın bugünün fabrikaları inşa edilemez. Fakat eski malzemelerin sosyalizme geçiş süreci üzerinde sınırlı bir etki yaratacak şekilde kullanılması gerekse ve bu mümkün olsa da aynısı toplumsal ilişkiler açısından geçerli değildir. Hiyerarşik ve otoriter toplumsal ilişkiler, iktidar ve iktidarsızlık ilişkilerini ve maddi eşitsizliği yeniden yaratarak, bir geri beslemeye neden olmaya mahkûmmuş gibi gözükmektedir.

Sosyalizme geçiş stratejileri, iki temel meseleye odaklanma eğiliminde olmuştur: işçi iktidarı ve devlet planlaması. Bir stratejiler bütünü, endüstriyel üretimin planlamasına öncelik veriyordu. Planlamaya temelde ilerici gözüyle bakılıyor ve potansiyel kusurları da çoğu zaman dikkate alınmıyordu. Rusya'nın yalıtılmışlığı, ekonomik aksaklıklar, köylü tarımcılığının ağır basıyor oluşu gibi koşullar, bu türden bir geçiş için uygun değildi. Lenin ve partisi; sıkı disiplinin ve tek adam yönetiminin yanı sıra, gelenekleri ve öncelikleri tercih etti. Düşünce yapıları, otoriteye doğal ve kaçınılmaz gözüyle bakan, örnek olarak da demir yollarını veren Friedrich Engels'inkine dayanıyordu.[83] Fakat başka seçenekler de tercih edilebilir ve başka çıkarlara da öncelik tanınabilirdi.

Bir diğer sosyalist perspektif ise, yerel hesap verilebilirliğe ve eşitlikçi toplumsal ilişkilere odaklanma eğilimindeydi. Koyu kıvamlı ve sulu lahana çorbaları arasında seçim yapmak -sınırlı olsa da- bir miktar tatmin yaratmıştı. İşçiler, yerel ölçekte karşılanamayacak gereksinimlere hizmet edecek yeni toplumsal ilişkiler ve yeni şebekeler kurmaya başlayabilirlerdi. Daha sonraki dönemlerde, Temmuz 1936'dan sonra İspanya Cumhuriyeti'ndeki kolektifler deneyimi, liberteryen bir modelin demir yollarında[84] bile iş görebileceğini ve askerî çizgiler üzerinden yönetilen Rus sisteminden çok daha büyük bir başarı elde edebileceğini gösterir. Eğer İspanya'da olaylar farklı bir yöne evrilse ve

endüstri ve tarım kolektifleri geniş çaplı bir gelişim gösterseydi, bu gelişme de tamamen tesadüfi bir şey olmazdı. Bakunin ve varislerinden kaynaklanan farklı bir devrimci perspektifi ve mirası yansıtıyordu. Söz konusu perspektif, Jakoben/burjuva modelini reddediyor, kendi kendini yöneten bir toplumsal devrim öngörüyordu. Bu gelenekte, otorite elbette mevcuttu. Fakat onu toplumsallaştırmak ve sonsuza dek sabit kalmamasını güvence altına almak için belirli çabalar ortaya konacaktı. Böylece kapasiteler, uzmanlıklar ve sorumluluklar sırayla üstlenilecek ve paylaşılacaktı. Taban organları, hem hesap verilebilirliği sağlama almak hem de daha büyük federasyonlar örmek için çalışacaktı. Kırsal ve kentsel kolektifler arasındaki ilişkiye gelince; bu noktada da, İspanya'daki deneyim, pek ümit verici olmamasına karşın, yine de Rusya'dakinden daha mutlu bir deneyimdi.

Ekim 1917 Devrimi'ni yaratan farklı siyasi güçler, kısa bir süreliğine fabrika komitelerinde, sovyetlerde ve diğer katılımcı kuruluşlarda bir araya geldiler. Yeni devletin önde gelen aktörlerinin kusurları, devrimci sürecin ilk evresinde o kadar da göz önünde değildi. Ancak, Ekim'de bu farklı güçleri bir araya getiren ortak amaç, çok geçmeden bütünlüğünü yitirdi; daha sonraysa, artık bu güçler yelpazesinin birliğinden söz etmek mümkün olmaktan çıktı. Çoğunlukla, katılımcı yollarla değişimi savunmaya devam edip gericiliğe karşı çıktılar, ancak bu güçlerin yalnızca bir bölümü Lenin'in partisinin arkasında saf tuttu. Yeni devlet, farklı tabakalardan gelen entelektüellere ve bazı sanayi işçilerine, iktidarı ve imtiyazı kolaylaştıran güvenlik güçlerinde yöneticilik, komiserlik, memurluk ve subaylık rolleri verdi.

Bolşevikler bu güçlerin bürokratik ve militarist örgütsel normlarını birer erdem gibi yansıttılar ve "demirden proletarya merkeziyetçiliği"nin proletarya diktatörlüğü çağında Üçüncü Enternasyonal'in temel ilkesi olduğunu ve saflarında demirden bir askerî disiplinin sağlanması gerektiğini öne sürdüler.[85] Troçki şunu söyleyecekti: "Açıkçası, Parti her zaman haklıdır. (...) Yalnızca Parti'yle ve Parti'nin yanında haklı olabiliriz, çünkü tarih başka bir haklı olma yolu sunmamıştır."[86] Dolayısıyla, St. Petersburg Sovyeti'nin eski başkanı, bizzat, sovyetleri "haklı olmanın bağımsız bir yolu" olarak görememişti. Bu açıdan sovyetler, farklı katmanlardan gelen işçilerin politikalarının uzlaştırıldığı forumlar değil, kaynaşmış haldeki bir parti-devlet liderliğinin direktiflerini uygulayan yönetim kurullarıydı. Rusya ismen Federalist bir Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti haline geldi, fakat durumun gerçekte epey farklı olduğu görüldü. Katılımcı ve eşitlikçi siyaset, büyük ölçüde arka plana itildi.

1917'den bu yana, kırsal ve kentsel dünyalar arasındaki denge bozulmuş, durum tersine dönmüştür. Günümüzde, hizmet sektöründeki istihdam, sanayidekinden daha fazla. Toplumsal cinsiyet ilişkileri değişmiş durumda. Günümüzün okuryazarlık ve eğitim seviyeleri çok çok farklı. İletişim internet

üzerinden gerçekleştiriliyor. Bu tür değişimler –ve başka yerlerdeki deneyimler– Bolşevik modelini giderek daha da uygunsuz kılmaktadır. Dönüşüm yaratacak değişimleri amaçlayan hareketler, hem belirli bölgeler için ekonomik güvenlikle hem de uluslararası ticaretin getirileriyle yeni toplumsal ilişkilere ve sorumluluk biçimlerine olanak sağlayan yeni yollar arayabilir. Demokrasi çubuğu, hâlâ katılımcılığa ve federalizme doğru bükülebilir. Yetki devri, adem-i merkeziyet ve otonomi; katılımcılığa ve mesuliyete daha fazla olanak tanıyabilir.[87] Gelecekti değişim, geçmişten ders çıkarabilir; ancak aynı zamanda, gelecekte yaşanacak gelişmelere ayak uydurmak ve çok farklı bir stratejik hayal gücüyle yeni umutların ve arzuların peşinden gitmek için yeni şekillere de bürünebilir.

NOTLAR

1 Vladimir Lenin, *Collected Works* Cilt 25, Londra: Lawrence & Wishart, 1960, s. 468. Lenin "proletarya"yı sanayi işçileri olarak tanımlamıştır; "halk" ise, beyaz yakalıları ve köylüleri kapsayan daha kapsamlı bir kavramdı.

2 Lenin, *Collected Works* Cilt 25, s. 431-2.

3 Efim Yartchouk, "L'autogestion à Kronstadt en 1917", *Autogestion et socialisme*, No. 18-19, Paris: Martin, 1972, s. 223-6.

4 Voline, *The Unknown Revolution*, Detroit: Black & Red, 1974, s. 293-4.

5 James Bunyan ve H. H. Fisher, *The Bolshevik Revolution 1917-1918: Documents and Materials*, Redwood City: Stanford University Press, 1934, s. 280.

6 David Mandel, "The Factory Committee Movement in the Russian Revolution", ed. Immanuel Ness & Dario Azzellini, *Ours to Master and to Own*, Chicago: Haymarket, 2011, s. 125-6.

7 Lenin, *Collected Works* Cilt 24, s. 24.

8 Lenin, *Collected Works* Cilt 25, s. 362-3.

9 Vurgu eklenmiştir. Lenin, *Collected Works* Cilt 26, s. 106-7.

10 Maurice Dobb, *Soviet Economic Development Since 1917*, Londra: Routledge, 1966, s. 90.

11 S.A. Smith, *Red Petrograd: Revolution in the Factories 1917-1918*, Cambridge: Cambridge University Press, 1983, s. 213-14.

12 Smith, *Red Petrograd*, s. 227.

13 Vurgu eklenmiştir. Anton Pannekoek, "After the War Ends", şuradan ulaşılabilir: www.marxists.org/archive/pannekoe/1917/after-warends.htm. Ayrıca, *Not Our War* (Londra: Merlin Press, 2014, s. 185-7) adlı kitabımdaki çevirime de göz atın.

14 Bu terimi, Vladimir Brovkin, "Politics, Not Economics was the Key" (*Slavic Review*, Cilt 44, Sayı 2 Urbana: University of Illinois Press, 1985, s. 244-50) adlı eserinde kullanmıştır. Brovkin, 1918 yılının yaz aylarında bir dizi grevden söz etmektedir.

15 Alexander Rabinowitch, *The Bolsheviks in Power*, Bloomington: Indiana University Press, 2007, s. 268.

16 Maurice Brinton, *The Bolsheviks and Workers' Control*, Londra: Solidarity, 1970, s. 21'de alıntılanmıştır.

17 Lenin, Pellotier'in ve diğer sendikalistlerin yazılarını yasaklamıştır. Paul Avrich, *The Russian Anarchists*, Princeton: Princeton University Press, 1967, s. 225.

18 Lenin, *Collected Works* Cilt 25, s. 478-9.

19 Leonard Schapiro, *The Origin of Communist Autocracy*, Londra: George Bell and Sons, 1966, s. 141.

20 Bunyan ve Fisher, *The Bolshevik Revolution*, s. 643'de alıntılanmıştır.

21 Samuel Farber, *Before Stalinism*, Londra: Polity Press, 1990, s. 69.

22 Bunyan & Fisher, *The Bolshevik Revolution*, s. 645-6. *Novaia Zhizn*'e o yaz yasak konmuştu.

23 Bunyan ve Fishcer, *The Bolshevik Revolution*, s. 647.

24 Lenin, *Collected Works* Cilt 27, s. 340.

25 Lenin, *Collected Works* Cilt 27, s. 317.

26 Yuri Akhapkin, *First Decrees of Soviet Power*, Londra: Lawrence & Wishart, 1970, s. 132'de alıntılanmıştır. 1917'den önce, Alexander Bogdanov, işçileri tekrarlayan bir mekanik sürece uygun hale getirmenin onları hissizleşirip akılsızlaştıracağından korkarak, Taylorizmi eleştirmişti. Üretken olmayan bir orta düzey yöneticiler ordusu yaratılırsa, endüstrinin genel verimliliğinin düşeceğini öngörmüştü. Ayrıca bkz. Steve Smith, "Taylorism Rules OK?", *Radical Science Journal*, No. 13, 1983.

27 Left Communists' Theses on the Current Situation, *Critique*, Nisan 1918, Glasgow. Şuradan ulaşılabilir: https://libcom.org.

28 Lenin, *Collected Works*, Cilt 27, s. 293.

29 Lenin, *Collected Works*, Cilt 27, s. 316.

30 Lenin, *Collected Works*, Cilt 27, s. 488.

31 Marc Ferro, *Des soviets au communisme bureaucratique*, Paris: Éditions Gallimard/Julliard, 1980, s. 133.

32 Israel Getzler tarafından şu eserde alıntılanmıştır "Soviets as Agents of Democratisation", ed. Edith Rogovin Frankel ve diğerleri, *Russia in Revolution*, Cambridge: Cambridge University Press, 1992, s. 30.

33 Şurada yayımlanmıştır: *Vol'nyi Golos Truda*. Bu makale, öncülü olan *Golos Truda* gibi, yasaklanmıştır. Ed. Paul Avrich, *The Anarchists in the Russian Revolution*, Londra: Thames & Hudson, 1973, s. 122-5. Maximov Kızıl Ordu'da savaşmış, ancak polisliği reddettiği için ölüme mahkûm edilmiştir. Metal işçileri sendikasının müracaatları sonucunda cezası ertelenmiştir.

34 Yuri Akhapkin, *First Decrees*, s. 157.

35 Lenin, *Collected Works*, Cilt 32, s. 495-6.

36 Isaac Steinberg, *Spiridonova*, Londra: Methuen, 1935, s. 224.

37 Gregory P. Maximov, *The Guillotine at Work*, Sayı 1, Sanday, Orkney: Cienfuegos Press, 1979, p. 69. Ayrıca bkz. Jacques Baynac, *La Terreur sous Lénine*, Paris: Le Sagittaire, 1975, s. 137.

38 Alexandre Skirda, *Kronstadt 1921*, Éditions de Paris, 2012, s. 74.

39 Marcel Body, *Au Coeur de la Révolution*, Éditions de Paris, 2003, s. 181-2.

40 Roy Medvedev, *The October Revolution*, Londra: Constable, 1979, s. 141.

41 Şu eserde alıntılanmıştır: Dmitri Volkogonov, *Trotsky: The Eternal Revolutionary*, Londra: Harper Collins, 1997, s. 237; ayrıca bkz. Emma Goldman, *Living My Life*, Sayı 2, New York: Dover Publications, 1970, s. 753-754.

42 Vladimir Brovkin, "The Mensheviks' Political Comeback: The Elections to the Provincial City Soviets in Spring 1918", *Russian Review*, Cilt 42, Sayı 1, Lawrence, Kansas: Wiley, s. 1-50. Roy Medvedev, *The October Revolution*, s. 148.

43 Marcel Liebman, *Leninism Under Lenin*, Londra: Merlin Press, 1980, s. 230.

44 Oskar Anweiler, *The Soviets*, New York: Pantheon, 1974, s. 241; Mervyn Matthews, *Soviet Government: A Selection of Official Documents*, Londra: Jonathan Cape, 1974, s. 134-5, 144.

45 Subotnikler ücretsiz yemekle ödüllendiriliyordu; açlık zamanlarında bu hiç de önemsiz değildi. Komünist Parti üyeleri için katılım zorunluydu. Diğerleri ise katılmadıklarında, başlarına bir şey gelmesini beklerlerdi. Lenin'in şiddetli dili bizzat o baskıcı niyetin kanıtıdır.

46 Menşevikler "burjuvazinin kötü niyetli taraftarları" değillerdi. Stalinist propaganda da, bu denli yalan dolu bir söylemi ve birbirine karıştırma mekanizmasını kullanmaya devam edecekti. Bu yöntemler o dönemde de kullanılıyordu.

47 Lenin, *Collected Works* Cilt 31, s. 123-5.

48 Leon Troçki, *Terrorism and Communism*, Londra: New Park, 1975, s. 154. Ayrıca bkz. Bölüm 8; Nikolai Ivanovich Bukharin, *Economics of the Transformation Period*, Londra: Pluto Press, 1978.

49 Lenin, *Collected Works* Cilt 31, s. 176.

50 *Kronstadt Izvestia*, No. 3, 5:3, 1921.

51 Donald J. Raleigh, *Experiencing Russia's Civil War: Politics, Society, and Revolutionary Culture in Saratov*, Princeton University Press, 2002, s. 376-7, 408, 413-6.

52 Örneğin Mart ve Mayıs 1921'deki konuşmalara bakınız: Lenin *Collected Works* Cilt 32, 1973, s. 199, 412.

53 Şu eserde yer alan "kadınlar denizi"ne dair yorumlara bakınız: Mary McAuley, *Bread And Justice*, Oxford: Oxford University Press, 1991, s. 244.

54 Clara Zetkin, "My Recollections of Lenin", Vladimir Lenin, *On the Emancipation of Women*, Moskova: Progress Publishers, 1977 içinde, s. 114.

55 Samuel Farber, *Before Stalinism*, s. 86.

56 William J. Chase, *Workers, Society and the Soviet State*, Bloomington: University of Illinois Press, 1990, s. 50.

57 Lenin, *Collected Works* Cilt 32, s. 455.

58 Alexander Berkman, *The Bolshevik Myth*, Londra: Pluto Press, 1987, s. 180, 219-21.

59 *Petrogradskii Pravda*, Mary McAuley, *Bread and Justice*, s. 254'te alıntılanmıştır.

60 Ante Ciliga, *The Russian Enigma*, s. 12-13. Bakunin, eski işçilerin halk temsilcisi ya da yönetici olunca işçi olmaktan vazgeçeceğini düşünüyordu. "Proletarya dünyasını devletin tepelerinden görmeye başlarlar, kendilerini, halkı yönetme iddialarını temsil ederler; fakat artık halkı temsil etmezler." Bkz. Michael Bakunin, *Selected Texts*, Londra: Merlin/Annares, 2016, s. 245.

61 Lenin, *Collected Works* Cilt 25, s. 426.

62 Vurgu eklenmiştir. Lenin, *Collected Works* Cilt 25, s. 491.

63 Chase, *Workers, Society*, s. 51-2; Walter Henry Chamberlin, *The Russian Revolution 1917-1921*, Sayı 2, New York: Macmillan, 1954, s. 109.

64 Chase, *Workers, Society*, s. 50.

65 Skirda, *Kronstadt 1921*, s. 125-6.

66 Peter Arshinov, *History of the Makhnovist Movement 1918-1921*, Detroit & Chicago: Black & Red, 1974, s. 71.

67 Ante Ciliga, *The Russian Enigma*, Londra: Ink Links, 1979, s. 11-12.

68 Thomas F. Remington, "Institution Building in Bolshevik Russia: The Case of 'State Kontrol'", *Slavic Review*, Cilt 4, Sayı 11, Urbana: University of Illinois Press, 1982, s. 91-105.

69 Chamberlin, *The Russian Revolution*, s. 2, 99 ve 112-13.

70 Lenin, *Collected Works* Cilt 24, s. 322.

71 Lenin, *Collected Works* Cilt 32, s. 32, 26.

72 Rosa Luxemburg, *The Russian Revolution*, Londra: Carl Slienger, 1977, s. 47.

73 Sol SR'ler, Maksimalistler ve Anarşistler, etkilerini artırıyordu. Deutscher şöyle yazıyor: "İnsanlar, Bolşevik rejimi şiddetle kınayan anarşistleri daha büyük bir sempatiyle dinlediler. Bolşevikler sovyetlerin özgürce seçim yapmasına izin vermiş olsalardı, neredeyse kesin bir biçimde iktidardan düşürülmüş olurlardı." Isaac Deutscher, *The Prophet Armed*, Oxford: Oxford University Press, 1976, s. 504-5 ve 515-17.

74 Isaac Deutscher, *Die unvollendete Revolution*, Frankfurt: Fischer Bücherei, 1967, s. 31. 1921 olayları, durup dururken, çat kapı ortaya çıkmadı. 1918'den beri gelişen çatışma ve gerilimlerden kaynaklanıyordu.

75 Elli yıl önce, Bakunin, kararname ile yönetimin söz konusu olduğu takdirde kır ve kent arasında bir çatışma yaşanabileceğini düşünüyordu. Kır ve kent işçileri arasında bir ittifak kurulması, zaruriydi. "Devrime dair bütün mesele burada yatıyor; bu çözüme kavuşturulmazsa, yok olmak kaçınılmaz hale gelir." Bakunin, *Selected Texts*, s. 183.

76 Tamás Krausz, *Reconstructing Lenin: An Intellectual Biography*, New York: Monthly Review Press, 2015, s. 331, 370. Krausz, işçilerin denetimi üzerine yorum yapıyor (İngilizce metinlerde bu genellikle "işçi gözetimi" diye geçiyor) ve Lenin'in bu kavramı anarşistlerden aldığını öne sürüyor, ki bu doğru değil (s. 202). Görmüş olduğumuz üzere, anarşistler ve sendikalistler, yalnızca hesap verilebilirlik ve denetimden daha fazlasını istiyorlardı. Liberterlerin 1917'nin ikinci yarısında artan nüfuzu karşısında endişeye kapılan Lenin ise, dikkatle ve bile bile, devlet iktidarına bağlı, oldukça sınırlı miktarda işçi denetimini savundu. Yukarıda belirtildiği gibi, gelişmeler bu gündemi aşmış, henüz yeni işçi yönetim biçimlerine yol açmıştır. 191. sayfada başka, belki de çeviriyle ilgili bir hata bulunmaktadır: "1910 yılına ait bir çalışmada, Bakunin şunu kabul ediyordu ..." deniyor, fakat Bakunin 1876'da ölmüştü.

77 Krausz, *Reconstructing Lenin*, s. 196.

78 Vurgu eklenmiştir. Lenin, *Collected Works* Cilt 25, s. 409.

79 Uluslararası Emekçiler Birliği'nin 6. Kongresi, 1-6 Eylül 1873'te Cenevre'de toplanmıştır. Bu kongrede, işçi kongresinin amacının tartışmak ve çeşitli görüşler arasında bir miktar uyum sağlamaya çalışmak olduğu fikri benimsenmişti. Rene Berthier, *Social-Democracy and Anarchism in the International Workers' Association, 1864-1877*, Londra: Merlin/Anarres, 2015, s. 185.

80 Krausz, *Reconstructing Lenin*, s. 178.

81 Krausz, *Reconstructing Lenin*, s. 196. Krausz, Rusya'da yalnızca yaklaşık dört milyon sanayi işçisi bulunduğunu; yani bütün proletarya Bolşevik partiyi desteklemiş olsa bile (ki hiçbir zaman böyle olmadı), proletarya diktatörlüğünün asla işçilerin çoğunluğunun diktatörlüğüne varamayacağını belirtir.

82 Vurgu eklenmiştir. Krausz, *Reconstructing Lenin*, s. 197.

83 Eleştirel bir bakış açısı için bkz. Anthony Zurbrugg, "Socialism and Strategy: A Libertarian Critique of Leninism," *Anarchist Studies*, 22.1, 2014.

84 Örneğin (Demiryollarına dair) bkz.: Gaston Leval, *Collectives in the Spanish Revolution*, Londra: Freedom Press, 1975, s. 247.

85 *Theses, Resolutions and Manifestos of the First Four Congress of the Third International*, çeviri: Alix Holt & Barbara Holland, Londra: Ink Links, 1980, s. 73.

86 Boris Souvarine, *Stalin*, Londra: Secker & Warburg, 1939, s. 362-363.

87 Örneğin: http://zcomm.org/category/topic/parecon, www.solidaires.org, ve www.cgt.es.

"Halk Savaşı" ve Çin Devriminin Mirası

Wang Hui

1989'dan sonra Sovyet bloğunun çözülüşü, kökenleri on dokuzuncu yüzyıla varan ve yirminci yüzyıldaki Komünist rejimlerce pekiştirilen devrimci sosyalist hareket için sonun başlangıcını işaret ediyordu. Soğuk savaşın ideolojik hesaplaşmalarının sona ermesiyle, hem "tarihin sonu" hem de yeni bir "medeniyetler çatışması" ilan edildi. Birbiriyle ters düşen bu iki tez, birlikte, yirminci yüzyıl siyasetinin son bulduğunu bildiriyordu: Ulusal kurtuluş, toprak reformu, sınıf mücadelesi, devlet ve devrim; görünüşe göre bütün bunlar artık birer anakronizm halini almıştı. Bununla paralel olarak, sermayenin iktidarı, yaratılmasında sosyalist hareketin büyük bir rol oynadığı engellerin üstesinden geldi ve bütün toplumsal, siyasi biçimleri yeniden şekillendirmeye başladı. Mevcut finansallaştırılmış tekelci kapitalizm koşullarında sermayenin en dikkat çeken projesi, "küreselleşme"yi gerçekleştirmek için siyasi biçimler arasındaki önemli farklılıkları ortadan kaldırmaktır. İster tek partili isterse çok partili parlamenter sistemlere dayansın, yirmi birinci yüzyıl kapitalizminde, ideolojik çatışmalar ya yumuşatılmış ya da ortadan kaldırılmıştır. Sosyalist ve kapitalist düzenlerin bizzat kendilerine bile, artık birbiriyle uzlaşmaz gözüyle bakılmamaktadır. Bu farklı oluşumlar, görünüşe göre giderek daha homojen bir kapitalizmin bünyesinde barındırılıp geliştirilebilir. Söz konusu kapitalizmde, uluslararası düzenin "üç dünyaya" bölünmesi de, giderek siyasi önemini yitirmiştir. Bu süre içerisinde, *Occupy Wall Street*'in [Wall Street'i İşgal Et] simgelediği anti-kapitalist hareketler, ne kadar yüksek sesli ve görünür olursa olsunlar, gerçekte güçsüz kalmışlardır. Egemen medya tarafından kıstırılmış olan bu hareketlerin çoğu, geçtiğimiz yüzyılın şiddetli siyasi mücadelesinin mirasını dikkate almamaktadır.

Bütün bunlar, birçok kişinin neredeyse yetmiş yıllık devrimin getirdiği siyasi yenilikleri hor gördüğü Çin için de geçerlidir. Doğu Asya'nın Komünist devrimlerinin şüpheli ihanetlere uğradığı ve neredeyse tamamen piyasanın

karanlıklarına gömüldüğü göz önünde bulundurulursa, bu pek de şaşırtıcı değildir. Ancak Marx'ın komünist devrimci hareket hayaleti, hiçbir surette bütünüyle ortadan kaybolmamıştır. Ve bunun çoğu zaman Maoist bir şekle bürünmüş olması önemli bir noktadır. Devrimci şiddet barındırmaya devam eden ve Peru'da, Kolombiya'da, Filipinler'de, Türkiye'de ve bütün Güney Asya bölgesinde uzun soluklu bir halk savaşına neden olmuş ya da böyle bir savaşın önünü açmış olan parti ve hareketlerin çizdikleri görüntüden de bu anlaşılabilir. Maoist hareketler, gelişmiş ülkelerdeki protesto hareketlerinden çok farklı olarak, köklerinin sürdürmeye çalıştıkları yirminci yüzyılın devrimci hareketine, özellikle de Çin devrimine kadar gittiğini beyan etme konusunda tereddüt göstermemiştir. Kapitalist çevre ülkelerde; toprak, ulusal kurtuluş, demokratik devrim ve ekonomik büyüme sorunları hâlâ temel gündemi oluşturmaktadır. Özellikle de Güney Asya'da, Maoist hareketin anti-emperyalizmin ve anti-feodalizmin yirminci yüzyıla ait temel siyasi kelime dağarcığını kullanması hâlâ karşılık bulmaktadır; kast sistemi, toprak ilişkileri, ulusal bağımsızlık ve diğer konular ise, en önemli meseleler olmaya devam etmektedir.

Yirminci yüzyılın devrimci hareketleri gibi, çağdaş Maoist hareketler de, teorik tartışma ve pratik yoluyla barışçıl protestoları, silahlı mücadeleyi, işçi ve köylülerle ilişkileri ve "çizgi mücadelesi"ni bir araya getirmiş ve siyasi birlik sağlamaya, dinamik bir bölünme ve bütünleşme süreciyle yeni bir siyasi özne yaratmaya çalışmışlardır. Bu özellikler, kent orta sınıfları arasında yoğunlaşmış olan günümüz toplumsal hareketlerinde pek karşılık bulamamaktadır. Bu tür hareketler çoğunlukla kısa ömürlüdür, parçalanmıştır, doğrudan çıkarlara ve ana akım değerlere dayanırlar. Özneyi yeniden biçimlendirme (ya da yeni bir öz yaratmak için kendini inkâr) süreci olmayınca, toplumsal mücadeleyi sürdürmek imkânsızlaşmaktadır. Maoist hareketin boyutu, ömrü ve siyasi yeniliği, onu Batı'daki çeşitli İşgal Et hareketlerinden ayırmaktadır.

Maoist pratiğin bu dayanıklılığı için "büyük gösteri" şeklinde bir ifade kullanılmasının bir nedeni vardır. Amaç, bu pratiği, hem komünist partilerin çoğunun yaşadığı o gösterişli çöküşle ya da neoliberal küreselleşmeyi sahiplenerek uğradığı yozlaşmayla, hem de İşgal Et gibi protesto hareketlerinin gösterisiyle kıyaslamaktır. Maoist hareketlerin "gösterisi", aynı zamanda küreselleşmeye, Çin kapitalizminin yükselişine, finansal krizlere vs. dair günümüzdeki akademik araştırmaların temel odağıyla tam bir zıtlık içerisindedir. Daha eleştirel akımlar bile, devrimci yollarla kapitalizmi alt etme ihtimaline pek de alan tanımamaktadır (tabi eğer tanıyorlarsa). Böyle olunca da sınıf, ulus, otonomizm ve enternasyonalizm gibi eski kategoriler, olumsuz düşünüm ve yapısöküm konuları haline gelmektedir. Günümüz düşünce yapısı bağlamında, Maoist hareketin izlerine pek rastlayamayız. Rastladığımızda da, terörizmin eş anlamlısı olarak anılmaktan öteye gitmez. Dünyamızı -böyle bir teoriyi katiyen reddedenler de

buna dahil olmak üzere- "tarihin sonu" bakış açısıyla gözlemlemeye alışmış durumdayız. İşte bu yüzden, Maoizmin bir hareket ve parti olarak, çeşitli mücadele biçimleri ortaya koyan insanlar için hâlâ birtakım dersler barındırıp barındırmadığını sorgulama konusunda ısrarcı olmak özellikle önemlidir.

BİR SİYASİ KATEGORİ OLARAK HALK SAVAŞI

On dokuzuncu yüzyıl Avrupasında ve yirminci yüzyıl Rusyasında ortaya çıkan birer siyasi görüngü olan partilerden, parti siyasetinden ve hükümetlerden farklı olarak halk savaşı, Çin Devrimi'ne özgü bir yenilikti. Halk savaşı anlaşılmadan, Çin devriminin özgünlüğü kavranamaz ya da devrimci "parti inşası" ile diğer parti siyaseti biçimleri arasındaki derin farklılıklar idrak edilemez. Halk savaşı anlaşılmadan, kitle çizgisi ve birleşik cephe gibi yirminci yüzyıl Çin'inde üretilen böylesine ayrıksı siyasi kavramların tarihsel arka planı da anlaşılamaz.

Parti, Çin komünist devriminde bulduğu ifadeyi "yeni demokratik" sıfatıyla tanımlamıştı. Devrim, temel görevlerini emperyalist güçleri ve "feodal" ilişkileri alt etmek olarak nitelendirirken, aynı zamanda doğası gereği ulusal ve toplumsaldı da; zira mazlum bir ulusu ve bu ulusun çalışıp didinen halkını ayağa kaldırmış, kırsal kesimin sınırlarında bir devinim yaratmış, kentleri kırdan kuşatmış ve halk savaşıyla devlet iktidarını ele geçirmiştir. Devrim, Çin'in daha sonra endüstriyel ve toplumsal alanda modern anlamda kalkınmasına ortam hazırlamış, sözde evrensel kapitalist kalkınma paradigmasına başkaldırmıştır. Mao'nun 1940 yılında *Yeni Demokrasi Üzerine* adlı eserinde ifade ettiği gibi, Çin devrimi bu zaman zarfında aynı zamanda "dünya devriminin bir parçası" idi. Bu devrimin dünya açısından tarihsel önemi, Çin açısından dönüştürücü ve özgürleştirici sonuçlarında ve Üçüncü Dünya üzerinde yarattığı muazzam etkide yatmaktadır. "Yeni Çin" eski dünyadan kopmanın mümkün olduğunu göstermiştir.

1921 yılında kurulan Çin Komünist Partisi, 1911'deki cumhuriyetçi devrimin üstesinden gelemediği görevlerle karşı karşıyaydı. Guomindang Partisi (Çin Ulusçu Partisi, ÇUP) bünyesindeki karşı devrimci güçlerin işçileri ve komünist sempatizanları katletmiş olduğu 1927 yılında komünistlerin yaşadığı acı yenilgi, devrimci stratejide büyük bir değişimi zorunlu kılmıştı. İşçi sınıfı nüfusun sadece küçük bir azınlığını oluşturduğundan ve çoğunluk köylü olduğundan, kent merkezlerindeki devrimci işçiler ve entelektüeller, kırsal kesimlere taşınmaya başlamıştı. Buna asgari ve azami parti programları arasında yapılan ayrımı da kapsayan yeni bir aşamalı devrim teorisi eşlik etmişti: Sosyalizme ve komünizme doğru atılacak ilk adım, toprağın yeniden bölüşümü olacaktı. Bir değişiklik daha söz konusuydu: Eskiden öncü partiye odak-

lanmış bir siyasi hareket tasarlanırken, artık partinin ve ordunun (ki ikisin de temeli halkta görülüyordu) iç içe geçtiği bir halk savaşının örgütlenmesine geçilmişti. Çin devrimi, 1930'lu yıllardan başlayarak, etkili olduğu bölgelerde yerel hükümetler kurmaya başladı. Bunların üçü de (parti, ordu ve yerel hükümet), ulusal iktidarın ele geçirilmesinden önce bile, devlet inşa etme sürecinde birbiriyle yakından ilişkili olarak görülüyordu.

ÇUP, 1925-26 yıllarında Sovyetler Birliği ve ÇKP ile ittifak yapmaya yönelik bir politika benimsedi. İki parti, işçi ve köylü hareketlerini desteklemek için işbirliği yaptılar. Guangzu'da Mao Zedong'un önderliğindeki Köylü Hareketi Eğitim Enstitüsü, köylü aktivistleri eğitmeyi amaçlayan bir düzine benzer enstitüden yalnızca birisiydi. Kuzey Seferi dönemi süresince, ÇUP iki hedefe odaklandı: Parti için eski savaş ağlarının etkisi altında olmayan siyasi bir ordu kurmak ve ÇKP ile işbirliği içinde bir köylü ve işçi hareketi inşa etmek. Dolayısıyla, parti için siyasallaştırılmış ordu ve silahlı karşı devrime karşı silahlı devrimle direnç gösterme fikirleri, ilk başlarda ÇKP tarafından değil de, hâlâ Komintern etkisi altındaki ÇUP tarafından formüle edilmişti. Fakat şu oldukça önemlidir ki, ancak ÇUP tarafından ihanete uğradıktan ve 1927 yılında kentlerdeki faaliyetleri vahşice bastırıldıktan sonra geliştirilen halk savaşı kavramı olmaksızın, ÇKP'nin dönüşmesi mümkün değildi.

ÇKP, ilk başlarda, köylülerle ve işçilerle ÇUP'den bile daha az alakadar olan küçük burjuva entelektüellerden oluşuyordu. Daha sonraları Jiangxi Sovyeti döneminde (1931-1934) ortaya çıkacak durumdan dünyalar kadar farklıydı bu. Benzer şekilde, 1927 yılında Çan Kayşek'in bütün kuvvetiyle ÇKP'ye düzenlediği saldırıdan sonra, aralarında Qu Qiubai, Li Lisan ve Wang Ming'in de bulunduğu bir grubun önderliğindeki kent ayaklanmaları ve işçi mücadeleleri, daha sonra halk savaşı sırasında uygulanan "kırdan gelerek kentleri kuşatma" stratejisinden epey uzaktı. Partinin orduyla birleşmesi, etkili olduğu alanlarda kurduğu sovyet hükümetlerinin ve tarım devrimi üzerinden köylü kitlelerinin "kızıl rejimleri" ve bu iktidarın diğer partilerle, sosyal sınıflarla ve onların siyasi temsilcileriyle olan ilişkisi; bunların hepsi, geçmişteki bütün siyasi partilerden farklılık gösteren bir siyasi parti yaratan halk savaşı vasıtasıyla şekillenmişti. Aynı zamanda bu parti, geçmişteki bütün işçi sınıfı partilerinden farklı bir sınıf öznesi, yani çoğunluk itibarıyla köylülerden oluşan bir üyeliğin şekillendirmiş olduğu bir sınıf öznesi yaratmıştı.

1927 yılında Mao'nun Kızıl Ordu'da gerçekleştirmiş olduğu o ünlü "Sanwan reorganizasyonu", alay içerisinde parti şubeleri oluşturma ve subaylar ile askerler arasında eşitlik sağlamaya yönelik "asker komiteleri" kurma projesine dayanıyordu. Bu reorganizasyon; parti, ordu ve kitleler arasında organik, bütünleyici bir ilişkinin yaratılmasını kolaylaştırdı. Nanchang ve Sonbahar Hasadı ayaklanmalarında görev alan ve 1928 yılında Jiangxi Sovyet Devrimci

Üs Bölgesini yaratan iki ordunun birleşmesi, halk savaşı açısından bir dönüm noktasıydı. Etkili olunan alanlar içerisinde, parti siyaseti, toprak reformu için verilen askerî mücadeleyle bir kitle hareketine evrilmişti. Ordu toprak reformu gerçekleştirirken, parti (en azından parti kılavuzluğunda bulunan kırsal kesimlerdeki sovyetler) ekonomik yaşamı düzenlemiş, halk arasında kültürel ve ideolojik aktiviteler düzenlenmesini teşvik etmişti. Partinin, ordunun, hükümetin ve köylü hareketinin böyle karmaşık biçimde iç içe geçişi, yepyeni bir devrimci siyasi öznenin yaratılmasına olanak tanımıştı: "halk" (*renmin*). Köylüleri devrimci bir siyasi özneye dönüştürmek, sürekli bir siyasallaştırma sürecini gerekli kılmıştı. Köylülerin çıkarları toprağın yeniden bölüşümünde yattığı için, komünistlerin nihai siyasi amacı olan özel mülkiyetin ortadan kaldırılması projesine kendilerini adamaları beklenemezdi. Tam da bu yüzden, yeni bir siyasi öznenin ortaya çıkışı; parti, ordu, sovyetler ve kitlelerle uyumlu bir bütün oluşturmaksızın mümkün değildi. Ana bileşeni köylüler olan ve işçi-köylü ittifakına dayanan bu yeni devrimci öznenin ortaya çıkışı, (yerel hükümetler, parti, köylü birlikleri ve sendikalar da dahil olmak üzere) bütün siyaset biçimlerinin dönüşmesine olanak tanıdı. Dolayısıyla halk savaşı, sadece askerî bir kavram değildi. Aynı zamanda, modern siyasette parti temsilini temelde yeniden kurgulayan son derece siyasi bir kavramdı.

Halk savaşının en kritik başarılarından birisi, "kızıl rejimlerin" kurulmasıydı. Çoğu zaman bu rejimler, vilayetler arasındaki sınır bölgelerinde bulunan ve günlük yaşamda örgütlenme merkezleri haline gelen bağımsız sovyet hükümetleri biçimine bürünüyordu. Yabancıların ve Çinlilerin tarihsel deneyimlerinden alınabileceklerin alınmasına karşın, bu hükümet biçimi geleneksel burjuva devletinden farklılık gösteriyordu: Kesintisiz siyasi ve askerî seferberlik vasıtasıyla öz bilinç edinmiş bir sınıfın siyasi dışavurumuydu bu.

"Kızıl Siyasi İktidar Neden Çin'de Var Olabilir?" adlı ünlü makalesinde Mao, Çin'in ne emperyalist bir ülke olduğunu ne de doğrudan emperyalizm tarafından yönetildiğini belirtiyordu; kendi içinde eşitsiz gelişmiş, savaş ağalarınca bölünmüş, dolayısıyla ülkeyi dolaylı olarak kontrol eden farklı emperyalist güçlere bağımlı bir ülkeydi. Ancak bu durum, aynı zamanda sınıf hâkimiyetini zayıflatıyor ve Çin'in kırsal kesimlerinde kızıl rejimlerin hayatta kalabilmesi için gerekli bazı dışsal koşulları yaratıyordu. Büyük Devrim'in (1924-27) başarısızlığı sebebiyle hüsrana uğramış olan ÇKP, savaş bölgelerinde parti, ordu, hükümet ve kitle siyasetinin bütünleşmesine dayanan kızıl rejimler kurmaya çalıştı. ÇKP ve yerel hükümetleri, Japonya'ya karşı Direniş Savaşı süresince daha da geliştiler; bu savaşta askerî mücadele, kitle çizgisi ve birleşik cephe, başarının garantisi oldu. Daha sonra, 1940'ların sonundaki iç savaş esnasında, Japonya'ya karşı verilen gerilla savaşı, geniş ölçekli silahlı çatışmaya evrildi; ancak yine de mevzi savaşı devam etti.

Halk savaşı örgütlenirken, ÇKP ve etkili olunan bölgelerdeki hükümetler hem askerî meselelerle hem de toplumsal örgütlenme meseleleriyle ilgilendiler. Parti, aklındaki birtakım ilkelerle kitle çizgisi kavramını yarattı. Birincisi, olabildiğince çok insanın ihtiyaçlarını karşılamak, başlangıç noktası ve parti çalışmalarının nihai hedefi olacaktı. İkincisi, sınır bölgesi hükümeti ancak halkın problemlerini çözdüğü, yaşam koşullarını iyileştirdiği ve güvenlerini kazandığı takdirde, geniş kitleleri Kızıl Ordu'ya katılmaları için seferber edebilir, devrimci savaşı destekleyebilir ve ÇUP'nin başlattığı Kuşatma Kampanyalarını alt edebilirdi. Bu nedenle, halk savaşı, hem düşmanı yenmeye yönelik etkili bir askerî taktikti hem de zorunluluk nedeniyle toprak mülkiyeti, emek meseleleri, cinsiyet eşitliği, günlük gereksinimler, eğitim, ticaret, para ve finans dahil olmak üzere halkın yaşamını doğrudan etkileyen kritik meselelerle ilgilenmekteydi. Dolayısıyla askerî ve sıradan toplumsal yaşamın iç içe oluşu, halk savaşının merkezî bir bileşeniydi. Mao ÇKP üyelerine savaş meydanında hayatını riske atacak olanların desteğini kazanmak için, halkla temas halinde olmaları, onları seferber etmeleri, onlarla ilgilenmeleri, onların çıkarları için samimi biçimde çalışmayı ve barınma, pirinç, tuz, kıyafet, doğum gibi konularda günlük yaşamda karşılaştıkları problemleri çözmeleri gerektiğini defalarca hatırlatmıştı.[1]

Kitle çizgisi, halk savaşının temel stratejisiydi. Partiyi yeniden inşa etmeye yönelik bir yöntem olmasının yanı sıra bir parti politikasıydı da. Parti örgütü olmazsa, kitleleri tanımlamak mümkün olmaz; zira parti, kitlelerle kaynaşıp onlardan bir şey öğrenmezse, halkın sırtına binmiş ağır bir yük haline gelir. Bu köylü tabanlı parti, o engin kırsal bölgelerde, siyasi ve söylemsel konumunu hareketler ve kampanyalar vasıtasıyla elde etti. Bu anlamda, bir sınıfın öz bilince erişmesini sağlayan ve dolayısıyla siyasi anlamda bir sınıfı baştan yaratan şey, halk savaşı koşullarındaki parti ve onun kitle çizgisiydi. Yalnızca kendisini halk savaşıyla yeniden inşa etmiş olan bir parti, esasen köylülerden oluşan proleter bir sınıf yaratabilirdi. Askerî mücadele, kitle çizgisi ve birleşik cephe gibi siyasi stratejiler aracılığıyla askerî mücadeleyi, toprak devrimini, üs bölgelerinin kalkındırılmasını ve devrimci bir devletin inşasını tahkim eden şey, bu eşi benzeri görülmemiş halk savaşıydı. Sınıf siyaseti hem işçi-köylü ittifakına hem de ulusal kurtuluş için birleşik cepheye dayanan ÇKP, nihayetinde, köylü hareketinden ve devrimci siyasetten uzaklaşmış olan ÇUP'yi geride bıraktı.

PARTİLER VE SİYASİ TEMSİL: MAOİZMİN SÜREGİDEN ANLAMI

Parti siyaseti, modern haline on dokuzuncu yüzyıl Avrupasında kavuşmuştur. Belirgin biçimde halk savaşı ve onun sonuçlarınca şekillendirilmesine karşın, Çin'de yirminci yüzyılın en önemli siyasi yeniliğiydi bu.

Modern Çin parti siyasetinin oluşması için dört ön koşul bulunuyordu. İlk olarak, erken Cumhuriyet dönemi koşulları, yeni bir ulusal siyasetin oluşumunu elzem kılıyordu. 1911 Devrimi'nin parti siyaseti, Avrupa'nın anayasal siyaseti çerçevesinde geliştirilmiş olan çok partili parlamenter sistemi taklit etmeye çalışmıştı. Ancak ayrılıkçılık, monarşinin restorasyonu ve cumhuriyetçiliğin krizi gibi zorluklarla karşı karşıya kalan devrimciler ve birçok siyasi seçkin, asıl siyasi hedeflerinden uzaklaştı. İkinci olarak, Birinci Dünya Savaşı boyunca, Batı'daki birçok siyasi parti, milliyetçi savaş seferberliği sürecine iştirak etti. Sonuç olarak, savaşın ardından Avrupalı entelektüeller arasında geleneksel parti siyaseti tarzları üzerine kafa yormak bir hayli popülerleşti. Bu durum, Çin parti siyasetinin yeniden inşa edildiği entelektüel atmosferin de bir parçasını oluşturuyordu. Üçüncü olarak savaş sırasında Rus Devrimi'nin patlak vermesi, bazı Çinli devrimcileri, Bolşevizmin burjuva parti siyasetinin sınırlarını aşabileceğini inanmaya sevk etti. Son olaraksa, (1927 öncesi ÇUP de dahil olmak üzere) modern Çin devrimci partileri, adım adım halk savaşının siyasi pratiğini şekillendirdiler; geleneksel siyasi partileri ve onların temsilî ilişkilerini aşan yeni bir siyaset tarzıydı bu.

Başka bir deyişle, parti siyasetinin krizi, bu devrimci yüzyılın siyasi çekirdeğini oluşturan parti sistemini doğurdu. Leninizmden ve Rus Devrimi'nden etkilenen bu yeni model siyasi parti, ikili bir özellik taşıyordu: Hem bir "üstün parti" (*chaoji zhengdang*) idi, hem de "parti-üstü" (*chaozhengdang*) öğeler taşıyordu. "Üstün siyasi parti" kavramı, ÇUP ve ÇKP'nin parti siyaseti unsurlarından bazılarını benimsemelerine rağmen, her ikisinin de kendilerini rekabetçi parlamenter yapılarla sınırlandırma niyetinde olmadıklarına atıfta bulunmaktadır. Böylesi bir niyetten uzak olan bu iki parti de, hegemonik ya da "önderlik eden" parti olma hedefindeydi. Bu örgütlerin aynı zamanda bir "parti-üstü" yönelimi de barındırması şu anlama geliyordu: Dile getirdikleri siyasi temsil biçimi geleneksel parlamenter sistemlerdekinden farklıydı ve hem halkı hem de geleceği temsil etmesi yönüyle Gramsci'nin "modern prens"inden bir parça taşıyan Bolşevik partiye çok daha yakındı.

Hem Batı'daki çok partili sistemlerde hem de Çin'in tek parti yönetiminde çok partili işbirliğine dayanan sisteminde, siyasi partilerin temsil yeteneği giderek silikleşmiştir. Çin örneğinde ise, partinin temsil yeteneği ve proletarya, işçi-köylü ittifakı, birleşik cephe gibi geleneksel kategorilerin berraklığı giderek azalmıştır.[2] "Temsil yeteneğinin körelmesi" şeklinde adlandırılabilecek bu sürecin en büyük belirtisi, partinin "katmanlaşması" ya da partinin devlet çerçevesiyle bütünleşmesidir. Hem işlevi hem de örgütlenme biçimi devlet aygıtıyla giderek daha fazla özdeşleşirken, parti, siyasi örgütlenme ve seferberlik için gereken bağımsızlıktan mahrum kalmıştır. Bu süreç, ÇKP'nin siyasi dinamizmini ortaya çıkaran kitle çizgisinin sona erdiğini ifade etmektedir.

Partiye ait birbiriyle ilişkili iki katmanlaşma tipi tanımlanabilir: Birincisi, Kültür Devrimi'nin en önemli nedenlerinden biri olan ve Halk Cumhuriyeti'nin ilk günlerinde başlayan partinin bürokratikleşmesi; ikincisi ise, parti ile sermayenin, hükümetin şirketleştirilmesi ve buna eşlik eden piyasa reformları vasıtasıyla iç içe geçmesidir. "Temsil yeteneğinin körelmesi" durumunun kendini en çok gösterdiği nokta, partinin eski sınıfsal kategorileri aşan genel temsil iddiası ile halktan, özellikle de daha aşağı toplumsal tabakalardan gelenlerden giderek uzaklaşması arasındaki tutarsızlıktır. İşçi ve köylüleri koruyan politikalara elbette hâlâ rastlanmaktadır; fakat, parti siyasetiyle işçi-köylü siyaseti arasında herhangi bir organik bağ tespit etmek çok güçtür.

Siyasi sistemin toplumla arasına mesafe koymasına dair örnekler, sadece sosyalist ya da sosyalizm sonrası ülkelerde değil, aynı zamanda Batı'daki parti sistemlerinde ve bunlara dayalı diğer sistemlerde de görülmüştür. Tıpkı Çin'de olduğu gibi, parti ve onun sınıf tabanı arasındaki ilişki giderek bulanıklaşmaktadır. Batı'da siyasi partiler arasındaki sağ-sol ayrımı da bulanıklaşmış durumdadır. On dokuzuncu yüzyıldan ve yirminci yüzyılın başlarından farklı olarak, bugünün parti siyasetinde sarih gündemleri bulunan siyasi hareketlere rastlamak kolay değildir. Temsil yeteneği o kadar yoğun bir biçimde körelmiştir ki, on dokuzuncu ve yirminci yüzyılda gelişen parti siyasetinin ya bütünüyle ortadan kaybolduğu ya da yalnızca sınırlı bölgeler içerisinde varlığını sürdürdüğü sonucuna bile varılabilir. Geleneksel parti siyaseti, devlet iktidarının bir yapısı olarak işlev gören partilerle birlikte, ya devlet-parti siyasetine dönüşmektedir ya da çoktan dönüşmüştür. Siyasi partiler mi devleti kontrol etmektedir? Yoksa durum tam tersi midir, yani devlet mantığı mı partilere hükmetmektedir? İkincisi daha doğru olabilir.

Parti ile devlet arasındaki sınır ortadan kalkmaktadır ve partilerin yaşadığı asimilasyonun sonucu, siyasi temsil yeteneğinin çözülmesidir. Bu da, siyasi alandaki iktidar ilişkilerini daha da asimetrik kılmaktadır. Sosyoekonomik alandaki eşitsizlikleri dengelemek ya da azaltmaktansa, parti ve devletin yaşadığı bu bütünleşme aslında bunun için etkili bir kurumsal destek sunmaktadır. Temsil yeteneğinin ortadan kaybolmasıyla, tekno-bürokratlar daha yüksek makamlara gelmek için çabalarken, siyasetçilerin retoriği bozularak güç elde etmeye yönelik bir performansa dönüşür. Batı'daki çok partili ya da iki partili yapılarda, siyasi partilerin rolü, esasen, her dört-beş yılda bir gerçekleşen seçimler üzerinden sağlanan toplumsal seferberliktir. Bu bağlamlarda parti, daha çok, liderlerin rotasyonu için var olan bir devlet aygıtı gibidir.

Çin'deki üstün siyasi parti, asıl olarak, özenli örgütlenmeyle, doğrudan bir değer yönelimiyle ve teori ile pratik arasında güçlü bir etkileşimin bulunduğu kitle hareketleriyle ayakta tutulmuştur. Buna rağmen, bugün ÇKP, neredeyse idari bir örgüte dönüşmüş durumdadır. Partinin seferberlik ve denetim işlevi

giderek devlet mekanizmasıyla aynılaşırken, parti, yönetim aygıtının bir bileşeni haline gelmiştir; bürokratik tavrı yoğunluk kazanmış ve siyasi özgünlüğü azalmıştır. Bunun yanı sıra, temsil krizi, dünya genelinde hem iktidar partilerinin hem de iktidarda olmayan partilerin başına bela olmaktadır. Bugün Çin'de de, sekiz küçük "demokratik parti"nin herhangi bir temsil yeteneğine sahip olup olmadığı sorusunun yanıtı hiç olmadığı kadar belirsizdir.

Devlet ile siyasi toplum arasında aracılık yapan (Batı'da parlamento, Çin'de Çin Ulusal Halk Kongresi ile Çin Halk Siyasi Danışma Konferansı gibi) kamu kurumlarının temsil yeteneğinin körelmesi, partilerin katmanlaşmasının bir yansımasıdır. Parlamenter demokraside, parlamentodaki koltuklar çoğu zaman partinin seçmen kitlelerini yansıtmaktadır. Fakat, siyasi partiler arasındaki ayrımların azalmasıyla birlikte, parlamento ile toplum arasındaki bağlantı giderek kopmaktadır. Teoride, Çin Halk Kongresi'ndeki nispi temsil fikri, parti merkezli parlamenter sistemlerdekine kıyasla, parti siyaseti gerçeğinden daha da uzaklaşmış gibi görünmektedir. Pratikte ise, Çin modelinin, kitle çizgisine dayalı siyaset tarafından desteklenmesi gerekir. Bu tarz siyasetin gerilemesi, halkın vekillerini seçme sürecini ve Çin'in siyasi yaşamında Kongre'nin oynadığı rolü baltalayacaktır. Halk Kongresi'ndeki işçi ve köylü vekil yüzdesinin, Çin toplumunun genelindeki rakamlara bakıldığında, son derece orantısız olması dolayısıyla, bu organ haklı olarak eleştirilmiştir.

Temsil siyaseti krizinin sonucu, siyasetsizleşme olmuştur. Parti siyaseti, devlet-parti ya da devlet-partiler siyasetine dönüşürken, "parti sonrası siyaset" mümkün müdür? "Parti sonrası siyaset", siyasi partilerin ortadan kalkmasının ardından yapılan her türlü siyaseti değil, siyasetsizleşme bağlamında partilerin yeni roller üstlenmesini ifade etmektedir. "Parti sonrası siyaset" fikri, partilerin hâlâ önde gelen siyasi oluşumlar olarak hareket etmelerine rağmen eski temsil yeteneklerini ve özgün kimlik mantığını yitirdikleri anlamına gelir. Aynı zamanda, önemli siyasi kurumlar hâlâ parti temsili ilkesine dayandığından, siyasi biçim sabit kalır. Tam olarak bu yüzdendir ki, temsil yeteneğinin körelmesi, bugünün siyasi krizinin başlıca belirtisidir.

"Parti sonrası siyaset" olgusu, parti siyaseti çerçevesini aşan yeni bir pratik geliştirmek gerektiği anlamına gelir. Temsil yeteneğini nasıl ve ne düzeyde yeniden inşa edebiliriz? Temsile bütünüyle farklı bir açıdan mı bakmamız gerekiyor? Temel meseleler bunlardır. Çin'in yirminci yüzyıldaki siyasi pratiğinde, "parti sonrası siyaset"in kimi unsurları mevcuttu; ama yalnızca, kitle çizgisine ve birleşik cepheye dayanan halk savaşında bir "üstün siyasi parti" pratiği biçiminde. Bu pratikler, geleneksel temsil ilişkilerini aşmaya çalışmıştır. Bugün Çin'deki parti siyasetinin bir başka kaynağı da, "üstün parti"nin bir devlet-parti sistemine evrilmesidir. Temsil krizini çözmek için, temsil yeteneğini yeniden inşa etmemiz ve parti ötesi siyaset barındıran yeni yollar keşfetmemiz

gerekmektedir. "Parti sonrası siyasetin" iki boyutunun irdelenmesi gerekmektedir: Yirminci yüzyılda Çin'de temsil siyasetinin ilkeleri yeniden incelenmeli ve "parti sonrası siyaset"in olanak ve koşulları keşfedilmelidir.

Bu tür bir yeniden inceleme ve keşif, günümüz toplumsal hareketlerine önemli dersler verebilir. İşgal Et hareketi hem Birleşik Devletler'de büyük bir yankı uyandırdı, hem de diğer bölgelerdeki anti-kapitalist hareketlere ilham kaynağı oldu. Bununla beraber, bu hareketlerin birtakım bariz zayıf yönleri bulunmaktadır. Birincisi, yirminci yüzyıl sosyalist hareketlerinin son bulmasıyla, günümüzdeki hareketler, siyasi partilerin örgütsel biçimine derin bir şüpheyle yaklaşmaktadır. Bu gerçek bir liderlikten, açık bir siyasi programdan ve bunlara eşlik eden kısa vadeli stratejilerden yoksun kalmalarıyla sonuçlanmıştır. Dahası, İşgal Et hareketleri, protestoları uzun vadeli toplumsal deneyimle birleştiremedikleri için, yeni ve tutarlı bir siyasi özne ortaya koyamamıştır. "Biz" sadece geçici olarak kümelenmiş bir gruptur, sürdürülebilir bir siyasi süreç değil. Halk savaşı koşullarındaki kitle hareketi ile bugünün kitle hareketleri arasındaki farklardan birisi de budur. Yine de, ikincisini kötülemek için ilkini kullanamayız; ilkini boşa çıkarmak için ikincisini kullanmak da doğru değildir; çünkü temel tarihsel koşullar her iki örnekte de farklıdır.

Yine de, önceki dönemin kitle hareketlerinden bir şeyler öğrenebilir miyiz? Çin devriminin söylemsel bağlamında, Mao'nun temel sloganı "kitlelerden kitlelere" idi. Aslında, "kitlelere" Komintern'e ait bir fikirdi; devrimcileri, özellikle de seçkin unsurları (yani profesörleri, doktorları, avukatları, öğretmenleri vs.) kitle hareketlerine katılmaya çağırıyordu. Ancak "kitlelerden", halk savaşının bir ürünüydü. Kitleler kendiliğinden ortaya çıkmamıştır, siyaseten anlamlı bir öznel fail kategorisi olarak örgütlenmiştir (Sanwan Yeniden Düzenlemesi prensiplerini hatırlamakta fayda var: Askerler ancak kendilerine ait asker komiteleri oluşturduğunda, parti orduda kitleselleşebilir). Kitlelerin oluşumu, "biz"in oluşumudur; eski, kendiliğinden bir varoluş değil, yepyeni bir öznedir bu. "Kitle çizgisi" kitleleri değiştirmekle kalmaz, aynı zamanda kitle hareketine katılan seçkinleri de değiştirir. Birlikte, yeni "biz"i yaratmışlardır.

Bugün, yirminci yüzyılın siyasi mantığı geri çekilmiş durumdadır. Entelektüeller, Çin toplumuna ve siyasetine çoğu zaman pozitif bir açıyla bakmakta ve yirminci yüzyılda Çin'de sınıf siyasetinin temsil siyasetini aşan unsurlar barındırdığını unutmaktadır. ÇUP ile ÇKP arasındaki mücadelede ve Japonlara karşı direniş savaşında, birleşik cephe, silahlı mücadele, parti inşası ve benzerleri, ÇKP'nin siyasi stratejileri haline gelmiştir. Esas itibariyle, "her şey kitleler içindir, her şey kitlelere bağlıdır; kitlelerden ve kitlelere" şeklinde özetlenen kitle çizgisi aracılığıyla, bu parti-üstü ve üstün siyasi parti siyaseti inşa edilmiştir. Sovyet geleneğinden farklı olarak, gelecekteki ulusal iktidara hazırlık amacıyla üs bölgelerinde girişilen devlet inşası projesi de, temsilci se-

çimi ve (hem ÇKP'nin hem de diğer demokratik partilerin) bizatihi temsilcilik anlatısı dahil olmak üzere, Batı'daki temsil sistemlerinden birtakım unsurlar almıştır. Ancak bu siyasi pratik, kuşkusuz, siyasi parti-üstü ya da parti sonrası unsurlar da barındırıyordu. Parti siyasetinin parti-üstü boyutu, temsili aşan bir durum olarak da yorumlanabilir: Siyaset ile kültür arasındaki ve siyasi parti ile kitleler arasındaki ilişkileri kapsar.

TEORİK TARTIŞMA, TOPLUMSAL MÜCADELE VE YENİDEN SİYASALLAŞMA

Çin devrimi deneyimi pratiğe dayanıyordu; kuramsal tartışmalar ve siyasi mücadeleler yoluyla hatalarını düzeltiyor, yeni strateji ve eylemler planlıyordu. Kuramsal tartışmalar daha hareketli geçtiğinde, siyasi alan canlanıyor ve siyasi yapıdaki yenilikler daha da dinamikleşiyordu. Mao'nun baş ve ikincil çelişki, bir çelişkinin baş ve ikincil yönleri, çelişkinin dönüşümü, bir olanın ikiye bölünme epistemolojisi gibi fikirleri (ki hepsi özünde halk savaşının askerî stratejisiyle ilişkiliydi), tartışma ve düşünme alanının mevcut olduğuna işaret ediyordu; yeni siyaset ve stratejilere olanak tanıyan da buydu.

Bu tür kuramsal ve siyasi mücadelelerin rolünün altını çizmek, haddinden fazla ve keyfî şiddete dair eleştirileri gereksiz kılmamaktadır. Siyasi zulüm, kuramsal mücadele ve parti çizgisi tartışmasının sonu demektir, bu yüzden de parti içi rekabete dayanan pratiğin de sonu anlamına gelir. Bugün, siyasi tartışmanın bastırılması da siyasetin sonu anlamına geliyor. Bugün Çin'de, geçmişte uygulanan şiddete dair net bir tavır sergiliyormuş gibi görünmeye çalışan birçok yayın, parti çizgisi için kuramsal mücadele vermenin gerekliliğini görmezden gelmekte, siyasi arenayı etkisiz bırakmanın siyasette her türlü kendini düzeltme mekanizmasının ortadan kalkmasıyla sonuçlandığını unutuyormuş gibi gözükmektedir. Bu tür araştırmalar, siyasetsizleştirme siyasetinin bir ürünüdür.

Siyasi partilerin katmanlaşması, aynı zamanda kitle çizgisi siyaseti döneminin sona erdiğine de işaret etmektedir. Küreselleşme bağlamında ve piyasa koşullarında, kitle çizgisi meselesine dönmek, tarihsel bir dönemin matemini tutmaktansa, olanaklar barındıran ve belirsizliğini koruyan bir gelecek için yeni bir arayışa girmekle alakalıdır. Şurası kesindir ki, modern devletlerin ve güç sistemlerinin anlaşılması için gereken (egemenlik, vatandaşlık, sınıf, emek vb.) bazı temel kavramların, değişen küresel sosyoekonomik koşullar doğrultusunda yeniden tanımlanması gerekmektedir. Örneğin, Çin'in söylemsel bağlamında, temsil yeteneğinin yeniden inşa edilmesi için işçi sınıfı ve işçi-köylü ittifakı kavramları gerekli midir? Finansallaşmış kapitalizm koşullarında, gelişmiş ülkeler, bir sanayisizleşme sürecinden geçmektedir. Devrimci bir sınıf

olarak işçi sınıfı, radikal biçimde küçülüyorsa ve hatta ortadan kayboluyorsa, yeni siyasi özne nedir? Çin'de ve Batılı olmayan diğer birçok ülkede, geniş ölçekli sanayileşme, büyük ölçüde göçmen işçilerden oluşan devasa bir işçi sınıfı ortaya çıkarmıştır. Sınıfların yeniden ortaya çıkması, günümüz Çin toplumu açısından çok büyük öneme sahip bir olgudur. Sınıf dilinin yeniden kullanılması kaçınılmazdır. Bununla beraber, işçi sınıfının genişlemesi ve yeniden yapılanması, işçi sınıfı siyasetinin gerilemesiyle eş zamanlı olarak ortaya çıkan bir süreçtir.

Hem yeni doğan işçi sınıfı siyaseti önceki dönemin derinliğine ve boyutuna ulaşmaktan çok uzaktadır, hem de büyük olasılıkla yirminci yüzyıla ait deneyimleri tekrarlamayacaktır. Günümüz işçi sınıfı siyasetine ait en az iki özellikten bahsedebiliriz. Birincisi, işçi sınıfı siyaseti ile parti siyaseti arasındaki kayıp halkadır. İkincisi ise, akışkan bir üretim sisteminde sıkı bir örgütlenmeden yoksun olan işçilerin göreli istikrarsızlığıdır. Bu özellikler, bugünün işçilerini hem sosyalist sanayileşme dönemindeki işçi sınıfından hem de işçi sınıfının oluştuğu o önceki dönemlerden ayırmaktadır. "Temsil yeteneğinin körelmesi" siyasi ve sosyal yapılar arasındaki kopuşun dışavurumuysa, o halde hangi siyasi biçimlerin bugünün sosyal yapılarıyla organik bağı bulunmaktadır?

Temsil yeteneğini yeniden inşa etmek, kaçınılmaz ve doğrudan bir biçimde, sosyal sınıfların ve sınıf çatışmalarının yeniden ortaya çıkışı problemini çözmekle alakalıdır. Bununla birlikte, kapitalist küreselleşme ve siyasi partilerdeki derinleşen katmanlaşma, bu görevin sadece sınıf temelli bir partiyi yeniden inşa etmekle ilgili olmadığı anlamına gelmektedir. Daha ziyade, (sendikaları, köylü birliklerini ve genel olarak siyasi örgüt oldukları düşünülen diğer toplumsal grupları içine alan) daha bağımsız bir toplumsal siyaset alanı ve özellikle de üretim ilişkilerini dönüştürmeyi hedefleyen etkin bir emek siyaseti örmekle alakalıdır bu görev. Kent ile kır arasındaki ayrım ve bu ayrımın yaşadığı dönüşüm, bölgesel eşitsizlikler, sınıf ilişkilerinde artan gerilimler, egemen üretim ve tüketim tarzlarınca eko-çevresel sistemin yok edilmesi... Bütün bunlar günümüz kapitalizminin çelişkilerini gözler önüne sermektedir. Öyle ki, kırsal inşa, çevre koruması, farklı bir büyüme modeli, etnik eşitliğin ve kültürel çeşitliliğin peşinde olma, işçi sınıfının zayıflaması sürecini tersine çevirme; yine bütün bunlar, ihtiyaç duyulan bir eşitlik siyasetinin ardındaki itici kuvvetler olmalıdır.

Yeni siyasi ve ekonomik gerçeklikler, basitçe on dokuzuncu veya yirminci yüzyılın siyasi modellerine geri dönemeyeceğimiz anlamına gelmektedir. Ancak açık bir siyaset temelinde ideolojik tartışma ve örgüt inşası, vazgeçilmezliğini korumaktadır. Kendini siyasi parti olarak adlandıran örgütlerin hâlâ mevcut olmalarına rağmen, taşıdıkları siyasi anlam büyük ölçüde değişmiştir. Büyük toplumsal güçlerin siyasi süreçlere daha doğrudan katılımının nasıl sağ-

lanacağı, yeni bir siyasi çerçeve arayışımıza yol göstermesi gereken, hayati bir sorudur. Bu aynı zamanda, ÇKP'nin kitle çizgisi yöntemini farklı bir tarzda kullanabilmesinin de temel bir ön koşuludur. Yeniden siyasileşme eski parti siyasetine yaslanamaz; "parti sonrası" bir siyaset pratiğini kucaklamalıdır. Bu tür bir siyaset, siyasi örgütlerin gördüğü herhangi bir işlevi yadsımaz; ancak açıklıklarını, gevşekliklerini ve bürokratik olmayan doğalarını öne çıkarır. Kitle çizgisi ve siyaseti, siyasi canlılığın kaynağıdır; sağ popülizme karşı mücadelenin mihenk taşıdır, yeniden siyasileşme ve evrenselliğin yaratılması süreçlerinin temelidir. Çin komünist devriminin hâlâ doğrudan bir anlam ifade ettiği perspektif budur.

NOTLAR

Bu makale, Çin'in Yirminci Yüzyılı (Londra: Verso, 2016) adlı kitabımın Kore Savaşı bölümünden ve "The Crisis of Representativeness and Post-party Politics" (Modern China, Sayı 40-Mart, 2014, s. 214-39) adlı önceki bir makalemden faydalanılarak yazılmıştır.

1 Mao Zedong, "Be Concerned with the Well-Being of the Masses, Pay Attention to Methods of Work", *Selected Works of Mao Tse-tung*, Cilt I, Pekin: Foreign Languages Press, 1965, s. 147-52.

2 Siyasi sistem ile sosyal yapı arasındaki kopukluğu ifade eden "temsilin gerilemesi" meselesini birkaç farklı yerde daha ele almıştım. "Depoliticized Politics, the Multiple Components of Hegemony, and the Eclipse of the Sixties" adlı eserimde, siyasetsizleşmiş siyaset meselesini ele aldım. Bkz. *Inter-Asia Cultural Studies*, 7.4 (Aralık), 2006, s. 683-700. "The Decline of Representation: Another Inquiry on 'Equality of What'" *Beijing Cultural Review*, Sayı 5 (Ekim, 2011), ss. 66-81 ve Sayı 6 (Aralık, 2011), ss. 98-113 künyeli makalelerimde ise, eşitlik krizinin farklı tiplerini ve temsil kriziyle olan ilişkisini inceliyorum.

"Ulusal Kurtuluş" Olarak Devrim ve Neoliberal Irkçılık Karşıtlığının Kökenleri

Adolph Reed, Jr

Bütün sayı gibi bu makale de, son yüzyılın büyük devrimci projeleri ve devrim fikrinin günümüzdeki yeri üzerine kafa yorulmasına fırsat tanıyan 1917'nin yüzüncü yılı vesilesiyle kaleme alındı. Konuyu temel olarak, en iyi "demistifikasyon" ya da ideoloji eleştirisi diye tarif edilebilecek "bugün odaklı" bir bakış açısıyla ele alıyorum. Özellikle, ayrı bir siyasi duruş olarak –yani, sadece ayrımcılığa ve gericiliğe karşı ilkeli muhalefetten ibaret olmayan– ırkçılık karşıtlığının ortaya çıkışı ve genel olarak kimlik siyaseti adı verilen diğer akımlarla birlikte, toplumsal dönüşümü ve devrimi kavramsallaştırmanın hâkim biçimleri de dahil olmak üzere çağdaş sol siyasi düşünce ve pratik üzerinde bıraktığı etkiyle ilgileniyorum. Bu incelemenin de açığa kavuşturacağına güvendiğim nedenlerle, ırkçılık karşıtı siyasetin eleştirel bir muhasebesini yapmanın, özellikle de ırkçılık karşıtlığının ayrı bir siyaset alanı olma iddiasıyla ortaya çıktığının ileri sürülebileceği Birleşik Devletler'de, ama elbette başka yerlerde de, sol adına çok önemli bir görev olduğunu düşünüyorum. Bourdieu ve Wacquant'ın neredeyse yirmi yıl önce belirttiği üzere, ırkçılık karşıtı siyaset ve onun doğal sonucu olarak ortaya çıkan çeşitliliğe adanmışlık, Amerika'nın önemli bir kültürel ihraç malı haline gelmiştir.[1]

Daha önceki tarihsel uğraklarda ne olmuş olursa olsun, güncel bir siyaset alanı olarak ırkçılık karşıtlığı, yirminci yüzyılın simge haline gelmiş devrimlerine sebep olan eşitlikçi tasavvurun harekete geçirdiği büyük toplumsal dönüşüm projeleriyle aynı çizgide olmak zorunda değildir. Daha ziyade, hem Birleşik Devletler'de hem de başka Batı ülkeleriyle Latin Amerika'nın önemli bir kısmında ırkçılık karşıtı siyaset, bu tür büyük dönüşüm projelerine karşı bir *alternatif* oluşturabilir ve şimdiye kadar da zaten yeterince oluşturmuştur.

Yani ırkçılık karşıtlığı, solcular arasında en azından sol ile diyalog içerisinde olan bir söylem olduğunu düşünme yönünde kalıcı bir eğilim bulunmasına karşın, bugün sosyalist soldan çok neoliberalizme daha rahat uyum gösteren ideolojik ve pratik bir program olabilir. Özellikle Birleşik Devletler'de, ancak giderek artan şekilde Batı Avrupa'da ve Kanada'da da, ırkçılık karşıtlığı ve doğuştan edinilen kimliklere dayalı diğer siyasi eğilimler -yani, insanın ne yaptığından çok ne *olması* gerektiğini ifade edenler[2]- Marksist ve diğer sosyalist siyasetleri yaygın biçimde reddetmektedir. Zira bu siyasetlerin, nedensel olarak ya da sonuç itibariyle kapitalist siyasi iktisada dayanmayan biçimlerde ezildiği düşünülen ırksal ya da diğer doğuştan gelen özelliklerine göre tanımlanan insanların özel konum ve ihtiyaçlarına karşı düşmanca değilse bile, yeterince önemsemeyen bir yaklaşım sergilediği düşünülmektedir. Aslında bu eğilimler, sosyalizm ve Marksizmle ilişkilendirilen evrenselleştirici perspektifleri, özellikle doğuştan gelen özelliklere sahip grupların kendilerine özgü perspektiflerinin, sıkıntılarının ve taleplerinin özgünlüğünü inkâr eden Avrupa-merkezci (ya da fallus merkezli, ya da heteronormatif) bir homojenleştirme şeklinde yorumlayarak, bunlara yaygın biçimde karşı çıkmaktadır.

Irkçılık karşıtı ve diğer kimlik temelli eğilimlerin yola çıktığı siyasi yönelim geniş anlamda dayanışmacı olmaktan çok "grupçu" olduğu ölçüde, bu eğilimlerin etrafında bir araya geldiği adil bir toplum tasavvuru, kökenlerini geçtiğimiz yüzyılın devrimci hareketlerini yaratan büyük gelenekle ilişkilendiren ya da bu gelenekle benzerliklerini dile getiren bir soldan ziyade, liberal çıkargrubu çoğulculuğuyla daha çok bağdaştırılabilir. Solun damgalanmış grupların haklarını savunan hareketleri doğal olarak desteklemiş olmasına karşın, kimlik temelli grupların sola böylesi bir bağlılık göstermediklerini, yalnızca mümkün olan her yerde kendi davalarına destek bulmaya çalıştıklarını belirten Eric Hobsbawm, bu gerilime 1990'lı yılların ortalarında işaret etmişti.[3]

Eric Hobsbawm'ın ifade ettiği gibi, bu tür bir siyasete açık olmak, bir ölçüde solun ezilenlerin davasını destekleme refleksinden kaynaklanmaktadır. Doğuştan gelen kimliklerin hiyerarşisine dayalı ideolojilere ve rejimlere (en çok da ırk ve cinsiyet konularını esas alanlara) karşı yirminci yüzyılın ikinci yarısında kazanılan zaferler, solcuları ve emek hareketini, doğuştan gelen eşitsizliklere karşı kayıtsızlığa, onları kabul etmeye veya hatta açıkça sahiplenmeye ilişkin geçmişteki hataları konusunda daha da bilinçli hale getirdi. 1960'larda ortaya çıkan solcu kuşağı, o zamanlarda Üçüncü Dünya şeklinde anılan bölgelerdeki sömürge karşıtı hareketlerle ve ulusal kurtuluş mücadeleleriyle, Birleşik Devletler'deki sivil haklar mücadelesiyle, Güney Afrika'daki apartheid karşıtı mücadelelerle, ve ayrıca yeniden dirilen kadın hareketiyle rüştünü ispatlamıştı. Bu kuşak, Doğu Avrupa'da ve kapitalist çevrenin diğer yerlerinde egemen olan pratik sosyalizm modellerinin hataları ve sınırları -bazılarına

göre kemikleşmesi ve hatta değerini yitirmesi ya da yanlış bir yola sapması- olarak değerlendirdiği şeylere dair kendi kendini eleştirebilen bir kuşaktı aynı zamanda. Yeni Sol'un "reel sosyalizm"i eleştirme eğilimi, Batı'daki ortodoks Marksist partilere de sıçramıştı; yaygın biçimde bu partilerin, gelişmiş kapitalist toplumlardaki gençlerden, azınlık gruplarından ve Üçüncü Dünya'daki ulusal kurtuluş hareketlerinden doğan yeni direniş ruhundan habersiz olduğu düşünülüyordu. ABD'de, birçok insan sendika hareketine karşı da benzer bir kuşkuyla yaklaşıyordu. Söz konusu hareket, birçok radikalin gözünde dar, çıkarcı bir sınıf işbirlikçiliğine evrilmişti.

Hayli şematik bir biçimde özetlediğim bu hikâye, *Socialist Register* okurlarına tanıdık gelecektir. Yukarıda değinilen Hobsbawm'ın değerlendirmesine ek olarak, Leo Panitch ve geçtiğimiz sene kaybettiğimiz Ellen Meiksins Wood da bu gelişmeleri, özellikle de entelektüel solun hem akademiye yönelmesinin hem de sınıf mücadelesine entelektüel ve epistemik bir bağlılıktan uzaklaşmasının etkisini daha kapsamlı bir şekilde tartışmışlardır.[4] Bu uğrağın birtakım özellikleri, ırkçılık karşıtı siyasetin sonradan kendi içerisinde gelişmesini ve solun onu sahiplenmesini anlamlandırmamıza olanak verir. Demokratik merkeziyetçiliğe ve katılaşmış bürokratizme dair yaşanan hayal kırıklığı, hem belirli toplumsal dönüşüm tasavvurlarına ve programlarına olan adanmışlıklara, hem de örgütsel ve entelektüel disipline karşı şüpheci bir yaklaşımı beslemiştir. Bu eğilimler, sol faaliyetin giderek daha fazla üniversitelere doğru çekildiği 1980'lerde ve 90'larda alevlenmiştir. Bu atmosferde, solun giderek daha büyük bir kısmı stratejik siyasetinden ya da pratik programından ziyade, ahlâki duruşuyla tanımlanmaya başlarken, geçmişte işçi hareketinde ve solda bulunan ırkçılığı ve cinsiyetçiliği önemseyen, günümüzdeyse adaletsizliğe tanıklık eden öz-eleştiri ve telafi çabaları, özellikle de ABD'de, giderek sol siyasi söylemde daha büyük bir yer kaplar hale gelmiştir. Sonrasındaysa, her zamankinden daha derinlere gömülü sağduyuya dayalı bilginin ezbere tekrar edilmesiyle, ırk ve cinsiyet eşitsizliklerine dair emek eksenli hareketin ve solun geçmişteki başarısızlıklarının anlatısı, giderek inceliklerini yitirmiştir. Bu öyle bir noktaya varmıştır ki, doğuştan gelen eşitsizliklere meydan okuyamamanın ya da hatta onları etkin biçimde yeniden üretmenin, işçi sınıfı tabanlı solun ve sendikaların kesin bir karakteristiği haline geldiği ve bunların yaşadığı gerilemenin büyük ölçüde sorumlusu olduğu fikri, son on yıllarda bazı aktivist çevrelerde bir klişeye dönüşmüştür.[5] Israrla suçlayıcı bir anlatıya başvurmak, sıradışı tarihsel yanlış yorumlamalara imza atılmasına neden olabilir. Örneğin, Eugene Deb'in "sosyalizmin siyahlara vadedebilecek özel bir şeyi bulunmadığı" yönündeki açıklaması, ırk eşitsizliği konusundaki kayıtsızlığının kanıtı olarak anlaşılmıştır, fakat aslında Deb'in niyeti bunun tam tersiydi.[6]

Radikal toplumsal dönüşüm hedefinden ve bu hedefi gerçekleştirmek için siyasi iktidarın peşinden koşma amacından genel olarak vazgeçmiş bir sol, liberalizme daha da yaklaşmıştır. Russel Jacoby'nin belirttiği üzere, böylesi bir sol, "mevcut toplum içerisindeki seçenekleri genişletmeye çalışarak, kaçınılmaz biçimde daha küçük fikirlere gömülmektedir."[7] Başta ırkçılık karşıtlığı olmak üzere, kimlik siyaseti söylemlerinin militanca sahiplenilmesi, solun aslında geri çekilmediğine, dönüştürücü siyasetin keskin sırtında durmaya devam ettiğine dair bir görüntünün sürdürülmesine katkı sağlamıştır. Bunun sebebi, ırka, cinsiyete vb. dayalı "baskıların" hem Amerikan (ya da Batı) toplumunun temelinde yattığını hem de çoğu beyazın/erkeğin elindeki iktidarı inkâr edeceği kadar derinde gömülü olduğunu ileri süren bir görüşün hâkimiyetidir. Bu perspektiften bakacak olursak, sivil haklar hareketinin 1960'lardaki yasal zaferleri yüzeyseldi, ırkçılığın ve cinsiyetçiliğin derindeki yapısal kaynaklarını irdeleyememişti. Bu kaynaklar, fiilen ontolojiktir ve dolayısıyla normal siyasi ya da toplumsal müdahalenin erişiminin ötesindedir. Dolayısıyla, bu eşitsizlik kaynaklarına karşı mücadele her zaman isyancı bir nitelik taşır, çünkü güçleri hiç azalmamaktadır.

MODERN IRKÇILIK KARŞITLIĞININ TARİH DIŞI KARAKTERİ

Bazen "ulusal hastalık" ya da "ilk günah" olarak nitelenen ırkçılığı, tarih ötesi bir olgu olarak sunmak, onun önceki dönemlerdeki gibi siyahların ve diğer beyaz olmayanların yaşam fırsatlarını şekillendirmeye devam ettiği yönünde bir iddiaya yol açmaktadır. W. E. B. Du Bois'nın ifade ettiği üzere "ırk duvarlarının açık ve net olduğu, dünyanın birbirini dışlayan ırklardan meydana geldiği, tam sınırlar bazen bulanıklaşabilse de, kelimenin anlamının tam olarak tanımlanmasına ve anlaşılmasına dair bir problemin bulunmadığı, yani ırka dayalı hiyerarşinin nosyonlarının hegemonik olduğu ve toplumsal ve siyasi örgütlenmenin açık ve aleni ilkelerini teşkil ettiği eski dönemlere kıyasla değişen pek bir şey yoktur.[8] Bu bakış açısı, ırkçılığı tarihsel olarak özgül toplumsal ilişki örüntülerini aşan bir şey olarak ele aldığı ölçüde, savaş sonrası ırksal liberalizmin ve onun karşı çıktığı eski ırksal determinizmin ortaklaştığı bir olgu olan ilkel ırk/ırkçılık anlayışlarını kabul etmektedir. Dahası bu hem entelektüel hem de siyasi bir problemdir.

Bu ırkçılık karşıtı çerçevede örülen siyaset, taraftarlarının şimdiki zamanın adaletsizliklerine duyulan öfkeyi seferber etmek için geçmişteki ırkçı pratikleri hatırlatmaya bel bağlama eğiliminde dışa vurulan tutucu bir karakter taşır. Hukuk profesörü Michelle Alexander'ın *The New Jim Crow* adlı kitabında bunun önemli bir örneğini görebiliriz.[9] Tarihsel mukayese yoluyla kurulan argüman, yani farklı, daha karmaşık kaynaklardan daha doğrudan

bir şekilde türüyor gibi görülebilecek mevcut adaletsizliklerin, daha belirgin şekilde yakın geçmişteki ırkçı pratiklerin günümüze yansıyan örnekleriymiş gibi anlaşılması, mevcut öfkenin ırkçılığın bir güç olarak varlığını derinlerde sürdürdüğünü gösterdiği fikrine dayanır ve en azından sivil haklar mücadelesinin zaferlerinin yetersiz kaldığını ileri sürer. Ancak bu fikir aynı zamanda, bu cephedeki büyük zaferlerin aslında fiilen kazanılmış olduğunun bir kabulüdür. Aksi takdirde, bu karşılaştırmanın retorik gücü bulunacağını farz etmek için hiçbir gerekçe olmazdı. Bir eylemi ya da pratiği onu kölelikle ya da Jim Crow'la karşılaştırarak kınamak, köleliğin ve Jim Crow'un kötü şeyler olduğunu varsaydığımız sürece arzulanan etkiyi yaratabilir. Ayrıca, ırkçılığın en belirgin şekilde çağdaş eşitsizlik örüntülerinin nedeni olmaya devam ettiği yönündeki kanıyı sürdürmek, "kurumsal", "yapısal", hatta "post-ırksal" ırkçılığın, en azından varsayımsal olarak, istatistiksel açıdan ırksal eşitsizlik gibi görünen ve günlük hayatta da böyle tecrübe edilen eşitsizliklerin nedensel açıklaması yerine koyulmasına olanak tanıyan terminolojik bir jimnastik gerektirmektedir. Aslına bakılırsa tarihsel mukayese genellikle, günümüzdeki eşitsizlikleri neden mevcut ve somut siyasi-iktisadi süreçlerin, sürekli olarak yoğunlaşan regresif bir yeniden dağıtım rejiminin son derece "güncel" unsurları olan ürünlerinden, yani neoliberalizmin *telos*unu oluşturan mekanizmalardan ziyade, jenerik bir ırkçılığın tanımlanmamış işleyişinin kanıtı olarak görmemiz gerektiğini açıklayacak ampirik argümanın yerine geçmektedir.

İşçi hareketinde ve solda ırkçı fikirlerin ve pratiklerin merkezi bir yere sahip olduğunu ileri sürmek, hem geçmişin bir temsili olarak hem de günümüzdeki devamlılığına dair çıkarımları açısından benzer şekilde tarih dışıdır. Bu tarihsel bir açıklama olmaktan çok, bir alegori veya fabldır. Şimdilerde kuşkusuz ırkçı olarak görülüp mahkûm edilecek varsayımlar, duruşlar ve pratikler, on dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın başlarında Marksist solda ve işçi hareketinde yeterince yaygındı. Fakat –eğer bu kurumları eleştiren pek çok kişinin amaçladığı türden ahlaki bir değerlendirme yapılmak isteniyorsa– uygun karşılaştırma zemini, yirmi birinci yüzyıl başındaki duyarlılıklar değil, ırkçılığın ve cinsiyetçiliğin sendikalarda ve sol siyasette diğer çağdaş kurumlardan daha belirgin olup olmadığıdır. Açık söylemek gerekirse, bu tür bir ahlaki muhasebe, tarihsici bir perspektiften bakıldığında hayli çocukça görünmektedir, ancak günümüzde sola getirilen ırkçılık karşıtı eleştiriler fazlasıyla geçmişe ilişkin iddialara dayandığı için, bu varsayım, duruş ve pratiklerin ele alınması gerekir. Dolayısıyla, ırkın ne anlama geldiğini ve gelmediğini, siyasi ve ideolojik açıdan önemli bir kategori olarak nasıl işlediğini ve ayrıca anlamlarının ve öneminin zamana ve bağlama göre nasıl değiştiğini kavramak, önemli bir ilk adım olacaktır.

Bolşevik devriminin ortaya çıktığı devrimci çalkantı dönemi, ırk fikrinin dünya tarihinde hiç olmadığı, sonrasında da olmayacağı kadar zirvesine yaklaştığı bir tarihsel uğrakla çakışmıştı. Yirminci yüzyılın başlangıcında ırk bilimi, dünya üzerinde üç ila altmış üç "temel" ırk tespit etmişti. Bunlardan üç ila altısı, ya da otuz altısı, sadece Avrupa'da bulunuyordu.[10] Bu belirsizlik, var olmayan bir olgunun kesin özelliklerini belirleme çabalarının kaçınılmaz sonucuydu: Doğal popülasyon olarak "ırklar" diye bir şey yoktur. Irk teorisyenleri, sınıflandırmaya yönelik tanılama çabalarının, kuşaklarca süren nüfus hareketlerinin ve insanların birbirlerine karışmasının, özgün, "saf" ırk tiplerini seyreltmesi nedeniyle başarısız olduğunu varsayıyorlardı; bu yüzden ırksal özleri, ulusal ve dilbilimsel ilişkilerin altında aradılar. Sonuçta bu kanı, apriori ideal tipler olduğunu varsayan ve mevcut popülasyonları, ırk bilimcilerinin sınıflandırmalarında ideal ırk tiplerine atfettikleri fizikî karakteristiklerin coğrafi dağılım sıklıklarını karşılaştırarak sınıflandırmaya çalışan, açıkça bilime aykırı bir yaklaşımı destekledi.[11]

Marksistlerin ve diğer solcuların hegemonik ırksalcılığa karşı çıkmaları, başkalarına göre daha olasıydı; ancak ırka dayalı düşünme, siyasi ve entelektüel söylemin ve günlük sağduyunun içine işlemişti. Muhafazakârların yanı sıra ilericiler, Fabianlar ve birçok sosyalist reformcu arasında da, hâkim "ilerleme olarak evrim" fikirlerinde yeniden üretilmişti. Kültürel ve toplumsal evrimin sabit aşamalarına dair teleolojik varsayımlar ve modern "ilkellere" eski Avrupalıların yaşayan versiyonları gözüyle bakan Victoria dönemi antropolojisindeki karşılaştırmalı yöntem -ki sömürgeci yayılma taraftarlarının da işine yarıyordu- insan gruplarını onlara atfedilen doğal sınırlar ve kapasiteler temelinde hiyerarşik olarak derecelendirme eğilimini güçlendirmişti. Hatta birçok devrimci, sömürgeci hâkimiyetin meşru olduğuna, zira "geri kalmış" halkların modern dünyaya hazırlanmak için himaye dönemlerine ihtiyaç duyduklarına inanmıştı. Birçok İngiliz ırk bilimcisi, yerli işçi sınıfının ırksal olarak aristokrasiden farklı olduğuna kanaat getirmişti. Tıpkı bazı sosyalistlerin eşitlikçi gerekçelerle emperyalist yayılmacılığa karşı çıkması gibi, bazıları da ırksal temellerden buna karşı çıkmış, ırksal olarak daha aşağı konumda bulunan insan gruplarıyla kurulan temas aracılığıyla yozlaşma yaşanacağı korkusunu ifade etmişti.[12] Çoğu zaman sınıf mücadelesi, en azından kısmen ırka dayalı ideolojinin topraklarında yürütülmüştü.

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Amerika'nın batısında Çin'den iş gücü getirilmesine ve Japon göçüne dair yaşanan tartışmalar da ırka dayalı ideolojiler çevresinde yoğunlaşıyordu. Demir yolu işletmecileri ve Çin'den iş gücü getiren diğer işverenler, bu işçilerin farklı ırksal özelliklerinin onları beyaz Amerikalılardan daha uysal ve daha kanaatkâr hale getirdiğini düşünüp bunu açıkça dile getirmişlerdi. California işçi hareketi dahil olmak üzere,

muhalifler, bu ırksal özelliklerin Amerikan işçilerini bozacağını ve Çinlilerin ırksal açıdan "asimile edilemez" olduğunu iddia ediyorlardı. Fakat tartışmayı ırksal temellerde başlatan, işveren sınıfıydı; yerinden edilme ve yoksullaştırılma olasılığı bulunan işçiler değil. Savaş sonrası Güneyli tarımcılar, daha fazla uysallığa ilişkin ırka dayalı aynı varsayımlardan yola çıkarak, siyah ortakçılarla rekabet edebilmek adına Mississippi Deltası bölgesine Çinli iş gücü getirdiler; tıpkı daha sonra Louisiana'daki şeker kamışı ve pamuk tarlalarına Sicilyalı iş gücü getirecek olanlar gibi.[13]

On dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın başlarında büyük ölçekli endüstriyel üretim, özellikle Avrupa'nın doğu ve güney sınırlarından gelen kitlesel iş göçü üzerinden yürüyordu. Irk biliminin -yani, akademik bir uğraş alanına dönüştürülmüş ırka dayalı halk ideolojisinin- getirdiği yenilikler, işverenlerin iş gücünü akılcı bir şekilde idare etmeye yönelik ihtiyaçlarını karşılamayı vaat ediyor ve endüstriyel ilişkilerin ve endüstriyel psikoloji alanlarının temelinde yer alıyordu. Endüstriyel psikolojinin önde gelen kurucularından biri olan Hugo Münsterberg, ırksal veya ulusal mizaçların ortalamayı yansıttığını ve gruplar içerisinde hatrı sayılır miktarda bireysel çeşitlilik bulunduğunu vurgulamasına karşın, "ırsal psikolojik teşhis"i çalışanların kabiliyetlerinin değerlendirilmesine bir etmen olarak dahil etmişti. Münsterberg, dolayısıyla değerlendirme yapılırken bireysel özelliklerin de dikkate alınması gerektiğini, "grup psikolojisi"nin etkisinin ancak yalnızca bir kişinin değil, çok sayıda kişinin istihdamı söz konusu olduğu takdirde büyük olacağını, çünkü grup üyelerinin pek çoğunun işin içine girdiği anda ortalama karakterin kendisini yeterli derecede göstermesinin çok muhtemel olduğunu iddia etmişti.[14]

Irk bilimi ve onun yakın akrabası öjeni alanlarındaki çalışmaların gösterdiği üzere, ırksal farklılığa dair kanıt bulmayı amaçlayan araştırmalar, var olup olmamasından bağımsız bir şekilde onu bulacaktır. Dolayısıyla ırk bilimi, ırksal gruplara dair giderek daha da ince sınıflandırmalar ortaya koydu. Farklılık gösteren ırksal kapasitelere dair ırk teorisyenlerinin yanlışlanamaz anlatılarının gözle görülür spesifikliği, göç kısıtlaması, arındırma, ayrımcılık ve soykırım da dahil olmak üzere diğer eşitsizlik ve tâbiyet biçimleri için gerekçe oluşturdu. Aynı zamanda, işçilere ırksal açıdan uygun oldukları işleri verirken işverenlere yardımcı olacak pratik uygulamalar da üretildi. 1920'lerde Pittsburgh'lu bir şirketin kullandığı bir "ırksal uyum" çizelgesi, otuz altı farklı ırk grubunun yirmi iki farklı iş, sekiz farklı hava koşulu, hız ve titizlik gerektiren ya da gündüz veya gece mesaisi bulunan işler için kapasitelerini gösteriyordu.[15]

Bütün bunlar elbette düzmeceydi. Bilimmiş gibi gösterilen dar üst sınıf önyargılarından başka bir şey değillerdi. Ancak araştırmanın başlangıçta varsaydığı özsel hiyerarşiye ilişkin halk anlatılarının paylaşılması halinde ikna

edici olabilirlerdi. Fakat ırk teorilerinin, etkili olmaları için doğru olmaları gerekmiyordu. Bir ideolojiyi kanıtlanabilir bir gerçekliğe sahipmiş gibi gösterecek maddi etkileri yaratmak için, doğruymuş gibi kullanılmaları gerekiyordu sadece. Polonyalılar herhangi bir doğal yatkınlık ya da yakınlıktan değil, işverenler ve işçi alma memurları, onları bu şekilde dağıttığı için Pittsburgh, Baltimore, Buffalo, Chicago ve Gary'de çelik işçisi oldular.

IRKÇI İDEOLOJİNİN MADDİ TEMELLERİ

Irka dayalı ideoloji, kayda değer bir toplumsal güç olarak, hem ülke içinde hem de uluslararası alanda, her zaman maddi zorunluluklara bağlı olmuştur. Bu ideoloji, güçlü seçkinlerin perspektifleriyle ve çıkarlarıyla bağlantılı olduğu ölçüde, herkes tarafından kabul edilen bir hakikat halini almıştır. Doğuştan gelen farklılıklara dayalı bütün ideolojiler gibi bu ideoloji de, sömürü ve hâkimiyeti doğallaştırarak evrim geçiren biçimlerinin tartışılmasını engelleyecekti. Beyaz üstünlüğü söylemi, samimi destekçiler bulma konusunda kuşkusuz hiç sorun yaşamamış olmasına karşın, üst sınıfın önyargılarına ve kapitalistlerin ekonomik programlarına uygun düştüğü için on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında hâkimiyet kazanmıştı. Pittsburgh ırksal uyum çizelgesinin de gösterdiği üzere, diğer grupların ve tabakaların toplumsal konumlarını anlayacakları, kendi çıkarlarını dile getirecekleri ve dolayısıyla pratikte kendilerini birer grup olarak var edecekleri kavramsal referans çerçevesi haline böyle gelmişti.

Mesela ABD'de 1830'ların sonlarında ve 1840'larda, köleliğin kaldırılmasına dair duyarlılığın arttığı ve (beyaz erkeklerin) genel oy hakkının yaygınlaşmasıyla ilişki halinde kamusal söylemin demokratikleştiği bir ortamda, beyaz üstünlüğünü savunan ideoloji, kölelik savunusunda bir değişime yöneldi. Daha önceleri, kölelik yanlısı argümanların merkezinde, söz konusu kurumun bir çeşit "kaçınılmaz belâ", Güney'deki eyaletlerin tarım odaklı ekonomik düzeninin nahoş ve hatta ahlaki açıdan tartışmalı bir gereksinimi olarak savunulması yer alıyordu. İç Savaş öncesinde plantasyon sahiplerinden birisi, meseleyi kısa ve öz biçimde şöyle ifade etmişti: "Efendi, köleyi ne amaçla emri altında bulundurur? Bu efendinin servet biriktirmesini sağlayan kölenin emeği değil mi?"[16] Değişen siyasi atmosferde, kölelik savunularının retorik anlamda ağırlık merkezi, bu kurumun, köleler dahil olmak üzere, içinde yer alan herkes için iyi, olumlu olduğu yönündeki bir argümana evrildi. Bu dönem, yüzyılın sonunda ırk bilimi haline gelecek şeyin embriyosunun biçimlendiği süreçle çakıştı. 1840'ların sonunda ve 1850'lerin başlarında bölgesel kriz keskinleşirken, beyazların üstünlüğünü savunan ideolojinin –ödül ve ceza yoluyla, hem retorik olarak hem de kurumsal olarak– yayılması, köle

sahibi olmayan Güneyli beyazları ayrılma olanağına ikna etmenin bir zemini olarak önemli hâle geldi. Irk dayanışması çağrıları, bir siyasi birlik ve olumsuz yaptırımlı ihtilaf anlatısı sağladı.

Açıkçası, bunun maddi bir temelinin bulunduğunu belirtmek, beyaz üstünlüğünün sahiplenilmesinin, ilk ırk bilimciler ve kölelik yanlısı ideologlar arasında bile "bütünüyle" araçsal olduğunu ileri sürmek anlamına gelmez. Doğuştan gelen farklılıklara dayalı ideolojilerin önemli özelliklerinden biri, ilkeli inanç ile bireysel çıkar arasındaki ayrımı umutsuzca gölgelemeleridir. On dokuzuncu yüzyılın ortalarındaki ırk teorilerinin en önemli metinlerinden birisi olan *Types of Mankind* kitabının yazarları Josiah C. Nott ve George R. Gliddon, şüphesiz samimi bir biçimde, tanımladıkları ırkların ayrı türlere denk düştüğüne ve siyahların doğaları gereği köleliğe uygun olduklarına inanmışlardı. Bunun yanı sıra, Nott, Alabamalı köle sahibi zengin bir doktordu; Gliddon ise, Mısır'daki pamuk ekonomisi üzerine çalışmaları da bulunan İngiliz bir Eski Mısır bilimciydi.[17] İdeolojinin bağdaştırıcı gücüne yönelik çarpıcı göstergelerden birisi, siyahlara özgü tıbbi vakaların tespit edilmesine ve tedavisine adanmış savaş öncesi bir köle hekimliğinin ortaya çıkmasıdır. Bu vakalardan birisi de, kölelere akıl dışı bir "işten kaçma" eğilimine yakalanmalarına neden olan, *drapetomania* adı verilen bir "zihin hastalığı"nın yakıştırılmasıydı. Kölelik savunucuları arasında kölelliğin "herkesin yararına" olduğuna yönelik argümanların hâkim hale geldiği 1850'lerin başlarında hastalığı keşfedip bildiren köle sahibi Louisianalı doktor Samuel A. Cartwright, yirmi birinci yüzyıl hassasiyetine gülünç ölçüde anlaşılır gelecek, hakiki bir tıbbi vaka keşfettiğine inanıyordu.[18]

Beyazların üstünlüğünü savunan ideoloji ve onun gömülü olduğu ırksalcılık, on dokuzuncu yüzyılın sonundaki Avrupa ve Amerikan sömürgeciliği hususunda elbette benzer bir işlev görüyordu. Çığır açan bir sosyolog olan Edward A. Ross, 1901 yılında, sosyal bilimlerin erken aşamalarında yaygın olan yeni Lamarkçı evrimciliğe dayanan bilimsel ırk teorisi ile emperyalizmin ve sömürgeciliğin "güçlü" ırklar için acımasız bir zorunluluk olduğu yönündeki argümanı birleştiren özellikle sarih bir açıklama ortaya koymuştu.[19] Hegemonik ırksalcılığın nasıl karmaşık biçimlerde kendisini gösterebileceğinin bir örneği olan Ross, 1900 yılında Standford Üniversitesi fakültesinden kovuldu. Bunun sebebi, Union Pacific demir yolundan Leland Stanford'un eski eşi ve Üniversite'nin mütevelli heyetinde önemli bir güç olan Jane Lathrop Stanford ile ters düşmüş olmasıydı. Ross'un işlemiş olduğu özellikle iki suç Bayan Stanford'ın ona sinirlenmesine neden olmuştu. Birincisi; sendikalarla ittifak halinde, ırksal gerekçelerle Çinlilerin iş gücünden daha fazla dışlanmalarını militanca savunuyordu (Union Pacific de yine ırksal gerekçelerle Çinli iş gücünün getirilmesinin önde gelen savunucularından biriydi). İkinci olaraksa,

yine aynı militanlıkla, kamu hizmeti yapan kuruluşların kamusallaştırılması fikrine taraftardı.[20] İngiliz emperyalizminin gerçek bir ürünü olan Rudyard Kipling, (ABD'nin kısa bir süre önce İspanya-Küba-Amerika Savaşı'nda elde ettiği topraklar karşısında büyük bir coşkuya kapılarak) Amerikalıların sırtlanmasını teşvik ettiği "Beyaz Adamın Yükü"nü yere göğe sığdıramıyordu. Kipling'in ortaya attığı ünlü tezde öne sürülen özgecilik kılığına sokulmuş lütufkârlık konusunda ne kadar samimi olduğunu bilemeyeceğimizi düşünüyorum. Fakat tereddüt etmeden söyleyebiliriz ki, sömürgeciliğin özgeci vesayetten çok daha fazlası olduğunu anlamıştı. O dönem Amerikan siyasetinin en etkili ırkçılarından biri olan, Güney Karolina'dan Demokratik Partili senato üyesi Benjamin R. "Pitchfork Ben" Tillman, Kipling'e cevap olarak, emperyalist yayılmacılığı ırksal temellerden yola çıkarak kınamış, düşük kalitedeki insan gruplarıyla temasın sürdürülmesinin beyazları ırksal olarak yozlaştıracağı yönündeki kaygıları vurgulamıştı.[21]

Yirminci yüzyıla girilirken ırk temelli ideoloji, sömürgecilikle, ekonomik ve siyasi hiyerarşiyle alakalı argümanların yaygın şekilde üretildiği küresel bir referans çerçevesi haline geldi. Bu nedenle, bu hiyerarşilere karşı muhalefetin, en azından ilk başlarda, aynı dilde ifade edilmesi şaşırtıcı olmamalıdır. Bu algıya dair sıklıkla atıfta bulunulan örneklerden biri, W. E. B. Du Bois'nın 1903 tarihli gözlemidir. "Yirminci yüzyılın problemi, renk çizgisi problemidir," diyen Du Bois, daha sonra bunu "Asya'daki, Afrika'daki ve adalardaki daha açık ve daha koyu renkli ırkların ilişkisi" şeklinde nitelendirmişti.[22] ABD'de, kitlesel olarak siyahların haklarının elinden alınması ve neredeyse bütün Güney'de katı bir şekilde kanunlaştırılmış beyaz üstünlüğüne dayanan ırk ayrımının uygulanması, renk çizgisini, eşitlikçi siyasi menfaatlere karşı bir dalga kıran olarak özellikle belirginleştirmişti. Bu durum, doğuştan gelen farklılıkları temel alan ideolojilerin, olası maddi eşitsizlik ilişkilerini kurulu hiyerarşi öyküleri içerisinde görünmez kılarak onları doğallaştırma şekliyle uyum içindedir. Irk ayrımcılığına dayalı vesayet söylemi, Victoria dönemine ait karşılaştırmalı yönteme ilişkin varsayımların sürüp gitmesi, doğrudan ve aleni biçimde ırk ayrımına dayalı hâkimiyet; bütün bunlar, sömürgeciliğin itici güçleri konusunda benzer bir anlayışı kuvvetlendirdi. Eşitlikçi muhaliflerin, eşitsizliğin ve sömürünün birinci elden kaynağının ırk temelli ideoloji olduğunu veya bu ideolojiyle çarpışmanın, eşitsizliğe savaş açmak için bir ön şart teşkil ettiğini düşünmeleri makuldü.

Hem ABD'de hem de on dokuzuncu yüzyıl sonu sömürge dünyasında, Du Bois'nın renk çizgisi vecizesinin resmettiği üzere, boyunduruk altında bulunan insan gruplarından gelen modern siyasi kararlılığa dair ilk çekimser ifadeler, az gelişmişlerin vesayeti paradigması içerisinde formüle edildi. Sömürgelerde ve ABD'nin güneyinde oluşmaya başlayan profesyonel ve memur sınıfları,

Judith Stein'ın deyimiyle "yeni insanlar", tâbi nüfusların öz-yönetime doğru ilerleyişlerini örgütlü bir şekilde yönlendirilmelerini ve yönetilmelerini savunan bir tabaka oluşturmaya başladılar. ABD'de ırk savunucularından oluşan bu tabaka –ki çoğu zaman kendilerini "ırk erkekleri" ve "ırk kadınları" olarak tanımlıyorlardı– insanların kitlesel olarak haklarından yoksun kılındığı bir ortamda, bir yurttaşlık talebini dile getiriyor, "ırksal ilerleme" yönündeki büyük ideale bağlılık sergiliyordu.[23] Bu durum ırk veya etnik grup liderlerine, bir tür serbest aracı veya etnik grup girişimcisi olarak saygın bir toplumsal rol ve meslekî mevki kazandırdı. Booker T. Washington ve Du Bois, bu tabakanın önde gelen isimlerindendi. Hem ABD'de hem de sömürge bölgelerinde, grup savunusuna dayalı bu siyaset, çoğu zaman ikincil konumdaki insan gruplarının genel geri kalmışlığı ve grubun daha kültürlü, ileri üyelerinin kitlelerin içinde bulundukları karanlıktan kurtarılmasında oynamaları gereken yöneticilik rolü hakkındaki ırk temelli varsayımlara yaslanıyordu. Esas hedef kitlesini yönetimdeki seçkinler olarak tarif eden bir dilekçe siyasetiydi bu; çünkü bu seçkinler, tek etkili siyasi kurum olarak görülüyorlardı. Bu aynı zamanda, grubun ilerlemesi misyonunun egemen sınıfın belirlediği parametreler içerisinde tanımlandığı anlamına geliyordu.

1930'larda, ırk temelli ideoloji, biyolojik, antropolojik ve siyasi cephelerde giderek daha çok saldırıya maruz kaldı. Bir ölçüde, solun toplumsal ivmesinin bir ifadesiydi bu. Söz konusu ivme, eşitlikçi fikirlerin ve hassasiyetlerin desteklenip yaygınlaşmasına katkı sağladı. Bu ortamda Güney'den Kuzey'deki büyük şehirlere yaşanan Büyük Göç, özellikle de siyah işçilerin yeni sanayi sendikacılığına dahil olmalarıyla birlikte, siyah Amerikalılar arasında popüler kitle siyasetini cesaretlendirdi. Sendikacılığın yanı sıra, bir siyasi biçim olarak kitle örgütleri de sömürge dünyasının büyük bir bölümüne yayılmıştı. Bu hiyerarşik rejimlerin savunularının, ırk temelli argümanlara bel bağlamayı sürdürmeleri ve birkaç on yıl boyunca da sürdürecek olmalarıyla birlikte, her iki ortamda da, isyankâr siyaset, anlaşılır şekilde ırkçılık ve sömürü karşıtlığını bir araya getirdi. Fakat eşitlikçiliğin ırksalcılık üzerinde kazandığı ve İkinci Dünya Savaşı sonrası entelektüel yaşamda pekiştirilen kültürel ve ideolojik zafer, koca bir dipnotu da beraberinde getirmiştir. Büyük ölçüde mağlup edilen şey, on dokuzuncu yüzyılın son on yılları ile yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde ortak akıl olarak hüküm sürmüş olan tarihsel olarak özgül katı biyo-determinist ırk söylemiydi. Walter Benn Michaels ve Werner Sollors'ın gösterdiği gibi, toplumsal farklılık teorilerinde 1920'lerde başlayan ırktan kültüre geçiş, temel grup farklılığı fikrinin reddinden ziyade, bazı yönleriyle daha çok bir temel farklılık metaforunun bir diğeriyle değiştirilmesi anlamına geliyordu. Antropoloji tarihçisi George Stocking Jr.'ın belirttiği üzere, modern kültür fikri, yirminci yüzyılın başla-

rındaki kökenlerinden itibaren, hiçbir zaman ırk teorisinin varsayımlarından tam anlamıyla kaçamamıştı.[24]

Savaş sonrası yıllarda, özellikle de sömürgeleştirilmiş toplumların ve ABD'deki ırksal azınlıkların sömürüsü hususunda, eşitsizliği meşrulaştıran söylemlerde kültür, giderek ırkı gölgede bırakmaya başladı. Akademinin karşılaştırmalı siyasi gelişim disiplininde ortaya çıkan modernleşme teorisi, "gelişim aşamaları" sınıflandırmasıyla, yukarıda bahsi geçen E. A. Ross gibi eskimiş ırk temelli izahatları ve Victoria dönemine ait karşılaştırmalı yöntem mantığını bir sonraki bilim jenerasyonunun kıyafletini giydirerek tekrarlamaktan başka bir şey yapmadı. Son dönemlerde Robert Vitalis, ABD'deki uluslararası siyasete ilişkin akademik alanın ve siyasi pratiğin önemli ölçüde 1960'lardaki ırk paradigmalarına dayanmaya devam ettiğini göstermiştir.[25] Ülke içindeki sivil haklar ajitasyonunun eski sömürge topraklarında ABD'nin emperyal planları üzerinde bırakacağı etkiye dair Dışişleri Bakanlığı'nın ve ülkedeki diğer seçkinlerin taşıdığı kaygılar, bir yandan yurt dışındaki haber yayınlarının sansürlenmesine ve aktivistlerin ülke dışı bağlantılarının yoğun biçimde izlenip denetlenmesine öte yandan da liberal Soğuk Savaşçıların ülke içinde hareketin amaçlarının bazı versiyonlarını destekleyen baskılarına yol açan bir hasar kontrolü kaygısı doğurdu.[26]

SAVAŞ SONRASI AYAKLANMALARDA IRK VE SINIFIN BELİRSİZLİKLERİ

Sömürgecilik karşıtı hareketler ve ulusal kurtuluş hareketleri de, siyah Amerikalıların savaş sonrası dönemdeki ayaklanmalarına ilgi gösterip bir ölçüde bunlardan feyzaldılar; bunun tam tersi de geçerliydi. En azından 1950'lere girerken, her iki ayaklanma düzlemindeki hareketler de, genel anlamda bir halk cephesi temelinde seferber olmuştu. İki alanda da ekonomik konumun ve ırksal ya da ulusal kategorinin her biri bir diğerine işaret ediyordu. Siyah Amerikalılar örneğinde, 1930'ların ortasından itibaren filizlenmiş olan ve sanayi sendikacılığının ve sosyalist ajitasyonun içinde büyüyen savaş sonrası ayaklanmalar, kısmen, Preston Smith'in ırksal demokratik (yani Amerikan kapitalizmi bünyesinde radikal fırsat eşitliğine adanmış) ve sosyal demokratik olarak nitelendirdiği eğilimler ve programlar arasındaki gerilimle yükselmiştir.[27] Bu eğilimler arasındaki nihai çelişki, zaman zaman belirli girişimler etrafında gelişen açık çatışmalar şeklinde patlak verebiliyordu. Bununla birlikte, günlük yaşantıda, ırk ayrımcılığı ve belli bir ırkın aşağı görülmesi, ekonomik sömürü ve aşağılanma, eşsiz bir zulüm düzeninin unsurları gibi görünüyordu; aslında bir yönden de öyleydi. İsyanın her iki alanındaki solcular için de, ırk ve sınıf çizgilerinde bir yeniden dağıtım için verilen mücadelenin bir ayağında elde edilecek başarı, diğeri için de zorunlu bir koşul olarak görülüyordu; tabii halihazırda birbirinden ayrılmaz şeyler olarak muamele görmüyorlarsa eğer. İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde, en geleneksel siyah liberaller ve ılımlılar

bile sanayi sendikacılığının büyümeye devam etmesi ve kamusal sosyal ücret politikalarının genişlemesinin, siyah Amerikalıların eşitlik yönünde mesafe katetmesi açısından olmazsa olmaz olduğunu anlamışlardı.[28]

Aktivistler de dahil olmak üzere birçok kişi için, sosyal demokratik ve ırksal demokratik zorunluluklar öylesine sıkı biçimde iç içe geçmişti ki, bunlar arasındaki gerilimin belirli girişimler özelinde apaçık bir çatışmaya evrildiği durumlarda bile, çatışma kaynaklarının genellikle, uğursuz bir ideolojik çelişkiden ziyade, tekil, duruma özgü farklılıklar olduğu düşünülüyordu. 1960'ların ortalarındaki önemli yasal zaferlerle büyük bir başarıya ulaşan halk cephesi tarzı siyasetin olumsuz yönlerinden biri, bir bütün olarak ırkın çıkarlarına soyut bir bağlılıktan yola çıkılmasıydı. Siyasal yargı için bir ana norm olarak ırk, tabiatı gereği belirsizdi ve stratejik, hatta taktiksel tartışmalarda yüzeye çıkacak siyasi tasavvura dair o keskin, potansiyel olarak sıfır toplamlı anlaşmazlıklardan kaçmayı kolaylaştırıyordu. Bu belirsizlik, birçok halk cepheli siyah radikalin, örtük sınıf çelişkisinin ayrımcılığa karşı kazanılan yasal düzeydeki zaferlerden sonra neler yapılabileceğine dair tartışmalarda keskinleştiği 1960'ların ortalarındaki kritik uğrak için hazırlıksız yakalanmasına sebep oldu.

SINIF ÇELİŞKİSİ

Siyah siyasetindeki bu gerilim, özünde bir sınıf çelişkisiydi. Irka dayalı demokrasi, gözü yükseklerdeki profesyonel-memur tabakasının ve sermaye sahiplerinin toplumsal idealidir. Siyah siyasetinde bu tür sınıf dinamiklerine seslenme konusundaki yetersizlik ya da isteksizlik, stratejik bir eksiklik ya da hatta basit bir hata olarak dinamik ırk temelli halk cephesi isyankârlığı bağlamında anlaşılabilir olsa dahi, daha sonraki ırk-siyaset ilişkisi anlayışları ve nihayetinde siyah siyasetinde bir işçi sınıfını gündemini idame ettirme olanaklarını baltalayan otantik olarak siyah siyasi çıkarlarının kapsamına dair iddialar açısından birtakım sonuçları olmuştu. 2016'da Senatör Bernie Sanders'ın sosyal demokrasiden esinlenen bir düzlemde Demokratik Parti'den başkan adayı olmak için başlattığı kampanyaya, hem ırkçılık karşıtı aktivistlerin hem de siyasi seçkinlerin verdiği muhalif nitelikteki tepkiler, bugün genel olarak siyah siyaseti olarak kabul edilen şeyin ne ölçüde temel olarak neoliberalizmin sol kanadını oluşturan bir profesyonel-memur sınıf programı olduğunu apaçık biçimde gözler önüne sermiştir.

Bu siyaset, sadece ismen mevcut bir sol açısından bile siyaseten düşünülebilir olanın sınırı olarak neoliberal toplumsal adalet -yani, tanınmış doğuştan gelen kimlik kategorileri arasında kapitalizmin maliyet ve kazançlarının dağıtımında eşitlik- idealiyle aynı eksene gelmek için, siyah ayaklanmasının programatik olarak işçi sınıfı karakterinden yoksun olan ilk uğraklarındaki

kültürel otoritesine ve karşı çıktığı ırksal düzenin hayaletlerine başvurmaktadır. Gelinen bu tuhaf durum, savaş sonrası Amerikan siyasetindeki çeşitli gelişmelerin bir sonucudur. Söz konusu gelişmeler, savaş sonrasındaki yıllarda sermayenin emeğe yönelik karşı-saldırısının ve 1940'lı yılların sonları ve 1950'lerdeki saldırgan anti-komünizmin etkisiyle başlamıştı. Aynı zamanda 1960'ların ortalarında kazanılan zaferlerin hem siyah siyasetinde hem de genel olarak ülke çapında kurumsal açıdan pekiştirildiği koşulları da kapsıyordu. Ve belki de genel kanının aksine, 1960'larda ve 1970'lerde Üçüncü Dünya'daki sömürge karşıtı, ulusal kurtuluş hareketleriyle özdeşleşme, ayrımcılık sonrası siyah siyasetinin gücünü ve etkisini şekillendiren sınıf dinamiklerini görünmez hâle getirme konusunda önemli bir rol oynamıştı.

İkinci Dünya Savaşı'nın son bulmasından sonraki on yıl, ABD'deki çağdaş ırkçılık karşıtı siyasetle sonuçlanacak güzergâhın şekillendirilmesine katkı bulunmak açısından çok önemli bir dönemdi. Biri baskılayıcı, öteki olumlayıcı olmak üzere birbiriyle bağlantılı iki baskı, radikal demokratik eğilimin yararına olacak şekilde, siyah halk cephesi radikalizmindeki dengeyi çarpıcı biçimde değiştirdi. Bu yıllardaki gerici anti-komünist saldırı, ülke içinde amaçladığı üzere, sosyalist/anti-kapitalist siyasetin veya eleştirinin ifade kanallarını damgalayıp bastırdı. Bu saldırının solun işçi hareketinden arındırılması sürecinin hızlandırılması üzerindeki etkileri iyi bilinmektedir. Siyah siyasetinin ve ırk savunusunun stratejik yönelimi üzerindeki etkisiyse Leah N. Gordon ve Risa Goluboff tarafından incelenmiştir.[29] Hayati bir şekilde, saldırgan, darbeci anti-komünizm ve onun "sadakat" aygıtı, ırksal eşitsizlik temellerinin siyasi-iktisadi yorumlarından uzaklaşıp önyargı, bağnazlık ya da hoşgörüsüzlük olarak ırkçılığa odaklanmış bireyci, psikolojist bir bakış açısına yönelmiştir. İşin olumlu tarafıysa, siyasi iktisattan ayrılmış bu yeni ırksal liberalizm, Anayasa'nın On Dördüncü Ek Maddesi'nin sağladığı ayrımcı devlet faaliyetine karşı eşit korunma güvencelerini ihlal eden, Güney'deki yasalaştırılmış ırk ayrımcılığına meydan okumaya yönelik bir dava açma stratejisini teşvik etti. 1940'ların ortalarına gelindiğinde federal mahkemeler bu istikametin davacılar için olumlu sonuçlar doğurabildiğini gösterdi ve bu potansiyel fırsat güneyde ırk ayrımcılığı yapan düzene ve bu düzenin bireylerden oluşan bir sınıf olarak siyahların sivil haklarının ihlal etmesine odaklanılmasına sebep oldu.

Elbette, 1954 yılında ırk ayrımcılığı On Dördüncü Ek Madde'yi, 1896'da olduğundan daha fazla ihlal etmiyordu. 1954'te, ABD Yüksek Mahkemesi, devlet destekli ırksal ayrımcılık gözeten eğitimi tanımı gereği anayasaya aykırı bulmuştu. 1896'da ise, Mahkemenin *Plessy v. Ferguson* davasında verdiği karar, ayrımcılığı "ayrı ama eşit" doktrininde yasalaştırmıştı. Ayrıca, *Plessy*'nin ayrımcılığı meşrulaştırmasının öncesinden beri, siyah aktivistler, ayrımcı rejime karşı bütün mevcut araçları kullanarak savaşmışlardı. Değişen

bir şey varsa o da, ırk eşitsizliğine ve ayrımcılığına ilişkin siyasi ve kültürel ağırlık merkeziydi.

Siyah siyasetinde o sosyal demokratik eğilim elbette ortadan kaybolmadı. 1960'lı yıllar boyunca halkın siyasi faaliyetinin önemli bir motoru olmaya devam etti. 1963 yılındaki o efsanevi Washington Yürüyüşü, esas olarak işçi lideri A. Philip Randolph'un Siyah Amerikalı İşçi Konseyi tarafından örgütlendi ve resmî olarak İş ve Özgürlük İçin Washington'a Yürüyüş şeklinde adlandırıldı. Yürüyüş, sendikaların büyük desteğiyle örgütlendi ve gerçekleştirildi. Martin Luther King Jr.'ın suikaste uğradığı Memphis'teki protestonun arkasındaki itici güç, Amerika Eyalet, İlçe ve Belediye Çalışanları Federasyonu (*AFSCME*) tarafından başlatılan bölgesel bir örgütlenme kampanyasının ürünü olan temizlik işçilerinin greviydi. Emek ve sınıfla alakalı meseleler, hem 1940'lardan 1960'lara uzanan Güney bölgelerindeki sivil haklar aktivizminin yükseldiği döneme damgasını vuran militan faaliyetlerin, hem de yerel, eyaletsel ve federal ölçekte Adil İstihdam Uygulamaları yasaları için –özellikle egemen sınıf hâkimiyetinin çok güçlü olduğu Güney dışındaki yerlerde– yirmi yıl boyunca verilen mücadelenin önemli bir kısmının merkezinde yer alıyordu. Bu durum, savaş yıllarından itibaren siyahların siyasi ajitasyonunun ve bunun cisimleştiği siyah-işçi hareketi-sol ittifakının– temel hedeflerinden biri olan tam istihdama ulaşmak için kamunun iş piyasalarına müdahalesine izin verme yönündeki ayrımcılık karşıtı çabaların ötesinde geçecekti. Fakat Memphis örneğinin gösterdiği üzere, Güney'de bile, emek ve sınıf meseleleri çoğu zaman hareketin gündeminin üst sıralarında pek yer almıyordu. Oy kullanma haklarının geri getirilmesi gibi, ayrımcılık karşıtı mücadelenin bu tür prosedüralist liberal unsurları, aktivistlerin ve hareketin sıradan destekçilerinin zihninde, işçi sınıfı ve emek hareketinin amaçlarıyla bağlantılıydı.

ULUSAL KURTULUŞ, SİYAH GÜCÜ VE SINIF SİYASETİ

Soğuk Savaş liberalizmi ve savaş sonrası dönemin ırksal liberalizmi bir noktada birleşirken, aktivistler özellikle de sömürge olmaktan çıkan Üçüncü Dünya söz konusu olduğunda, giderek sivil haklar gündemini uluslararası Soğuk Savaş gündemiyle ilişkilendirme eğilimi sergilediler ve Güneyli ırk ayrımı yanlılarını dünya kamuoyuna ayak uyduramamış ve ulusal güvenlik açısından zararlı kişiler olarak nitelendirdiler. Dolayısıyla aynı zamanda, siyaseten dikkatli siyah Amerikalılar hem ülke dışındaki dekolonizasyon ve ulusal kurtuluş hareketlerinden ilham alır, hem de onlara ilham verirken, pek çoğu da ülke içinde verdikleri mücadeleleri ABD'nin uluslararası düzeydeki amaçlarıyla özdeşleştirmenin en azından araçsal olarak faydalı olacağını düşündü. Bu konumlar arasında muhtemel bir çelişki olduğunu algılayan pek fazla kişi yoktu.

Siyah Amerikalıların sömürge karşıtı mücadelelerle özdeşleşmesi, neredeyse kaçınılmaz ve dokunaklı biçimde güçlü bir ortak, ya da en azından karşılaştırılabilir vaziyet algısına dayanıyordu. Çıkmasından kısa bir süre sonra *Cezayir Savaşı* filmini ilk izlediğimde, bana fazlasıyla geçmişi hatırlattığını anımsıyorum: New Orleans'ta ve Amerika'nın diğer şehirlerinde çocukluğumda ve ergenliğimde onun bir kısmını yaşamış gibiydim. Ancak bu genel özdeşleşme, aynı zamanda önemli ölçüde yüzeysel ve naifti ve nihayetinde 1960'ların sonunda ve 1970'lerde siyah siyasetindeki sosyal demokratik eğilimin kritik yenilgisine dahil olacaktı.

Siyah Amerikalı Üçüncü Dünyacılık, devrimci olmaktan çok milliyetçiydi. Du Bois'nın renk çizgisi hakkındaki vecizesine tekrar dönecek olursak –1950'lerin başlarında esasen bu fikirden vazgeçtiği, özellikle de, ırkı sınıf savaşındaki bir "mazeret" olarak tanımladığı çok az bilinmektedir[30]– siyahların sömürgeleştirilmiş gruplarla özdeşleşmesi, bir ölçüde, batı emperyalizminin temellerinde beyaz üstünlüğünü savunan kurguların bulunduğunu farz eden idealleştirilmiş bir ırksal milliyetçilikten kaynaklanıyordu. Du Bois'nın 1928 tarihli romanı *Dark Princess*, beyaz ırktan olmayan halkların birleşerek dünya çapında ayağa kalkacakları aksiyomuna dayanan bir aşk romanıydı.[31] 1930'larda ve hatta savaş yıllarında, birçok siyah Amerikalı, beyaz üstünlüğüne beyaz olmayan bir meydan okuma olarak Japon emperyalizmini desteklemişti.[32] Siyah Amerikalıların konumunun 1960'ların başlarında bir "iç sömürgecilik" örneği olarak nitelendirilmesinin kökenleri, hem siyah ayaklanmasının gücünü ve önemini Üçüncü Dünya mücadeleleriyle birliktelik yoluyla artırma, hem de ulusal kurtuluş modelini ABD'de siyah siyaseti için bir program ve yaklaşım olarak savunma yönündeki çabada yatıyordu.[33]

Üçüncü Dünyacılık, genel olarak, esas itibarıyla programatik değil daha çok retorik bir olguydu. Kapitalizmin çevre ülkelerindeki Marksist devrimciler, onu bir gaye olarak sahipleniyorlardı. Mao, bir "üç dünya" kuramı ortaya atmıştı; Küba ise, Asya, Afrika ve Latin Amerika Halkları Dayanışma Örgütü'nü (*Organización de Solidaridad con los Pueblos de Asia, África, y América Latina, OSPAAL*) hâlâ idame ettirmektedir. Venezuela'daki ve başka yerlerdeki sol hükümetler, bölgesel ve bölgeler üstü (genel anlamda ortak ihracat ürünlerine dayalı) ekonomik ve siyasi bloklar oluşturma çabalarında en azından Üçüncü Dünyacılığı ve Bağlantısızlığı akla getiren görüntüler ortaya koymuştur. Güney Amerika'da, Orta Amerika'da ve Karayiplerde üye ülkeleri bulunan Latin Amerika İçin Bolivarcı İttifak (*Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América, ALBA*), tartışmasız bu çabaların en kapsamlısı ve en başarılısıdır. Buna rağmen, –anti-emperyalist olsun ya da olmasın– "beyaz ırktan olmayan halkların" küresel ittifakı hedefine dayandırılan Üçüncü Dünyacılığın ve Bağlantısızlar Hareketi'nin tarihi, esas itibarıyla gereğinden

fazla övülmüştür.[34] Dahası, beyaz olmamanın ulus ötesi bir siyasi ittifak için zemin hazırladığı yönündeki görüş, sömürgeciliğe esasen beyaz üstünlüğünü savunan ideolojinin yön verdiği şeklindeki mistifikasyonu yalnızca tekrarlamaktadır. Fanon'un dekolonizasyon döneminin başlarında gözlemlediği üzere, bu mistifikasyon, resmî otoritenin ırksal aktarımını ulusal kurtuluşun özü olarak tanımlarken, aynı zamanda hem emperyalizmin ne ölçüde her zaman her şeyden önce bir sınıf projesi olduğunun ve ırkçı masallarla desteklenen sömürgeciliğin bunun tarihsel olarak özgül biçimlerinden yalnızca birini teşkil ettiğinin üzerini örtmüştür.

Her halükârda, 1960'larda tırmanan Hindiçin Savaşı bağlamında sömürge karşıtı ve ulusal kurtuluş temelli mücadeleler yoğunlaşırken, Batılı solcular neredeyse bir refleks olarak genellikle bu ayaklanma hareketlerini desteklemiş, eşitlikçi olmayan eleştirilere ve emperyalist devlet gücüne karşı onları savunmuştur. Bunu yapmak, solun eşitlikçi ve demokratik değerleriyle tutarlı bir davranıştı. Bu hareketlerin birçoğu farklı ideolojik ve sınıfsal eğilimler barındırıyordu. "Gerçek" halkı temsil ettiğine dair iddialarda bulunan popülist retoriklerinin, çoğu zaman üstünü örttüğü bir karmaşaydı bu. Bağımsızlık kazanma ve resmî olarak kendi kaderini tayin hakkı elde etme konusunda başarılı olmuş ulusal kurtuluş hareketlerinde, sınıf dinamiklerinin nasıl eriyip gittikleri iyi bilinir. Hatta sosyalizmi sahiplenen ve ulusal kurtuluş mücadelesini popüler sınıf siyasetiyle ilişkilendirmeye çalışan bu hareketlerden bazıları -örneğin Cezayir'deki Ulusal Kurtuluş Hareketi, Güney Afrika'daki Afrika Ulusal Kongresi ve Afrika'daki Portekiz sömürgelerinde iktidara gelen hareketler- nihayetinde, ülke içindeki sınıf çelişkilerine eklemlenen şekillerde kapitalist küreselleşmenin mantığına dahil oldular.[35]

Vietnam Savaşı'nın tırmanması, ABD'de sol camiada emperyalist müdaheleciliğe daha fazla dikkat gösterilmesini sağlamıştır. Bu on yıl boyunca, silahlı ulusal kurtuluş hareketleri ve devrimci mücadeleler, dünyanın eskiden sömürge olan bölgelerinin ve Latin Amerika'nın önemli bir kısmında yoğunlaşmıştır. Aynı zamanda, Siyah Gücü'nün milliyetçi bir duruşla iç sömürge analojisini ve ulusal kurtuluş söylemini sahiplenmesi de, militan retorik gösterişler bir yana, programatik olarak çoğulcu çıkar grubu sistemiyle bütünüyle bir araya getirilebilecek bir etnik siyasete radikal bir hale kazandırmıştır. Destekçilerinin samimi kanaatlerine rağmen Siyah Gücü, genel anlamda etnik siyasetle tutarlı olan, son derece sınıf temelli bir vakaydı. Somut şekilde yeni bir siyasi ve girişimci tabakanın menfaatlerini ve amaçlarını savunmaya odaklanan bir gündeme, soyut ve sembolik bir ırksal popülizmi de katıyordu. Söz konusu tabaka, sivil haklar hareketinin zaferlerinden ve Amerikan şehirlerindeki demografik ırksal değişimden doğmuştu.[36] Irk temelli dışlanma tarihi göz önüne alındığında, birçok solcunun, ırksal-demokratik bir model üzerinden esas itibarıyla

kapsayıcı bir programı desteklemesi akla yatkın ve uygundu. Ulusal kurtuluş benzetmeleri de dahil olmak üzere, Siyah Gücü'yle ilişkilendirilen retorik militanlık ve ırksal-popülist sembolizm, bunun solcuların desteklemesi gereken radikal ya da devrimci bir eğilim olduğu algısını güçlendirmişti.

Elli yıldan fazla bir süre boyunca, Siyah Gücü'ne yönelik bu bakış açısı, yasal zaferlerin ardından hareketin yönüne dair siyah siyasetinde 1960 ortalarında gelişen tartışmanın öneminin üzerini örtmüştür. Bir tarafta, esasen A. Philip Randolph'un ve onun yıllarca sivil haklar akvtivistliği yapan arkadaşı Bayard Rustin'in ortaya koyduğu işçi sınıfı ve emek tabanlı siyah radikalizmi, şunu ileri sürüyordu: Siyahların eşitliği mücadelesi, Jim Crow yenilgisinin ortaya çıkardığı yeni, daha büyük zorluklarla karşı karşıyaydı. Bunlara karşı, bilindik siyah-liberal-emek-sol ittifakına odaklı farklı türde bir hareket inşa etmek gerekiyordu. Rustin, "sivil haklar hareketi"nin doğru bir tarif olmaya devam edip etmediğini sorgularken, Stokely Carmichael'ın Siyah Gücü sloganını dünyaya tanıtmasından bir yıl önce yayımlanan ünlü bir makalesinde, mücadelenin bir sonraki evresinin, hareketin vizyonunu "ırk ilişkilerinin ötesinde ekonomik ilişkilere" genişletmeyi gerektirdiğini öne sürmüştü. "Tam istihdam sağlanmaksızın, gecekondular kaldırılmaksızın, eğitim sistemimiz yeniden inşa edilmeksizin, işe ve boş zamana yeni tanımlar getirilmeksizin" bunun başarıya ulaşamayacağını iddia etmiş, "bu türden programların maliyetini hesaplayarak varabileceğimiz tek sonuç, siyasi iktisadımızın yeniden biçimlenmesinden bahsettiğimizdir" demişti. Bu sebeple şunu ileri sürmüştü: "Zenci mücadelesinin geleceği, bu toplumun çelişkilerinin Birleşik Devletler'de *etkili* siyasi çoğunluk haline gelen ilerici güçler koalisyonuyla çözülüp çözülemeyeceğine bağlıdır. Washington Yürüyüşünü düzenleyen, Medeni Haklar Yasasını geçiren ve Johnson'un ezici seçim zaferinin zeminini oluşturan, yani Zencilerden, sendikacılardan, liberallerden ve dinî gruplardan oluşan koalisyondan bahsediyorum."[37]

Siyah siyasetindeki sosyal demokratik eğilimin açık bir beyanıydı bu. Bunun ardından, Randolph ve Rustin, bir "Özgürlük Bütçesi" hazırladılar. Bu bütçe, tam istihdam ekonomisinin hayata geçirilmesini ve genel olarak bunun toplum açısından sağlayacağı faydaları içeren bir plan sunuyor, eğer bütçe uygulamaya sokulursa siyah Amerikalıların koşullarının orantısız şekilde iyileştirileceğini belirtiyordu.[38] Çeşitli yapısal ve duruma özgü sebeplerle, çağrıları toplumsal ilgi uyandırmadı.[39] Başarısızlığa neden olan etmenlerden birisi de şuydu: Irksal-demokratik eğilim, ortaya çıkmakta olan ayrımcılık sonrası siyah profesyonel-memur sınıfının maddi arzularına uygun sınıf temelli ırksal bir yeniden bölüşüm sunan Oy Hakkı Yasası'nın, şehirlerdeki ırksal değişimin, ayrımcılık karşıtı yaptırımların ve Fakirlikle Savaş'ın sağladığı yeni kurumsal fırsatlarla aynı eksene daha rahat bir şekilde geldi.[40] Henüz başlangıç

aşamasında olan Siyah Gücü'nün ırksal popülizmi, bu gelişmelerin sınıfsal karakterinin üzerini örttü. Birçok radikalin, Randolph ve Rustin'in savunduğu sosyal demokratik yaklaşımı beyazların çıkarlarına boyun eğme yönünde muhafazakâr "bütünleşmeci" bir çağrı olarak göstermek için, sömürge karşıtı ve ulusal kurtuluşçu mücadeleye göndermelerle pekiştirilen ırksal popülizmi başarılı bir biçimde kullanması, siyah siyasetinin müteakip gelişimi düşünüldüğünde, özellikle ironiktir.

Siyah radikaller hiçbir zaman devlet gücüne karşı çıkacak siyasi kapasiteye erişemedikleri ya da geniş ve derin bir halk tabanı oluşturamadıkları için, hareketin sınıf gerilimleri siyasi tartışmalarda nadiren yer buluyordu. 1960'ların ortalarına gelindiğinde, ırksal demokratik eğilimin -savaş sonrası liberalizmiyle yaşadığı birleşme de dahil olmak üzere- kültürel gücü ve kurumsal etkisi, ırksal yeniden bölüşüm konusundaki kararlılığını, siyah Amerikalılar için adalet ve eşitlik standardı olarak pratikte hegemonikleştirmişti. Bugünden geçmişe bakıldığında, bu uğrak, ırkçılık karşıtlığının ayrı bir siyaset olma iddiasıyla doğuşunu imler. Siyah halk cephesi radikalizminde ırk içi sınıf dinamiklerine dair muğlaklık, sosyal demokrat eğilimli destekçilerin yerinde eleştirel tepkiler oluşturma kabiliyetlerini azalttı. Esas itibarıyla, bu destekçiler, bir ırksal hakikilik söylemine ve ortaya çıkmakta olan siyasi sınıfın stratejilerinin ve amaçlarının, "topluluğun" ya da "halkın" çıkarlarını doğru dürüst temsil etmediği yönündeki itirazlara da başvurdular.

Bu fetişleştirilmiş ırksal popülizmin dayattığı kavramsal sınırlar, siyah siyasetinde profesyonel-memur sınıfının hegemonyasını gözler önüne sermiş ve pekiştirmiştir. Kısmen ideolojik dar görüşlülükten, kısmen maddi zorunluluklardan ötürü, konsolide olan yeni siyah sınıf siyasetine karşı çıkma iddiasındaki siyasi radikalizm biçimleri -açıkça idealist kültürel milliyetçilik, yeni anti-emperyalist bir Pan-Afrikanizm ve kırpılmış bir Marksizm-Leninizm- radikalliklerini, gündelik siyasi dinamikleri terk etmek ve bir çeşit binyılcı devrimci ilmihâli sahiplenmek üzerinden tanımlıyordu.[41] Bazı siyah radikaller, özellikle ABD'de büyük ölçüde Maoist olan Yeni Komünist hareketin 1970'lerdeki uğrağında, esasen milliyetçi ulusal kurtuluş söylemlerini Marksist bir anti-emperyalizmle harmanlamaya çalıştı. Kara Panter Partisi, bu eğilimin ilk ifadelerinden birisi oldu.[42] Bununla birlikte, bu dönemeçte, ulusal kurtuluş söyleminin can alıcı varsayımları korundu. Bu varsayımların en önemlisiyse, grubu esasen dış baskıya karşı birleşmiş, otantik olarak kömüniteryen ve eşsiz *bir "halk" olarak gören ve nüfus (örn. siyah Amerikalılar) içerisindeki sınıf* mücadelesinin karakterini, bu "halkın" otantik olmayan "sahte liderlerle" ya da asimile edilmiş, komprador bir unsurla yan yana gelmesi olarak yansıtan milliyetçi varsayımdı. Bu bakış açısı, bazı radikallerin 1960 başlarında Üçüncü Dünya ayaklanmalarıyla özdeşleşmesiyle ortaya çıkan "iç sömürgecilik" ben-

zetmesinden kaynaklandı. Dayandığı komüniter popülizmin esas itibarıyla siyah siyaseti içindeki sınıf dinamiklerinin üzerini örtmeye yaramış olması, bu radikal görünümlü eğilimin büyük ironisidir.

Kendini solcu gören birçok kişinin, ırk siyasetinin sınıf siyasetinden daha radikal ya da kapsayıcı, sosyalizm peşinde koşmanınsa kimlikçi gerekçelerle sakıncalı olduğunu kabul etmesi, toplumsal dönüşüme programatik bağlılıktan vazgeçildiğinin bir işaretidir. Doğuştan edinilen kimlik, siyasi bağlılığın birincil temeli haline gelir. Ve artık solun, siyasi yargı zemini olarak etrafında birleşilecek dönüştürücü bir vizyonu kalmadığında, kim olduğumuz temelinde kurulan dayanışma, neye inandığımız temelinde kurulan dayanışmayı gölgede bırakır. Irkçılık karşıtlığının bir pozitif gündemi bulunmamaktadır ve bu genel anlamda bizzat toplumsal vizyonu konusunda pek az berraklığa sahip olan bir solu tamamlayan bir olgudur. Irkçılık karşıtı siyaset, ABD'deki Siyah Gücü radikalizmi ve 1960-70'lerdeki ulusal kurtuluş hareketleri gibi eski isyancı siyasetin duruşu ve edimsel çağrışımıyla radikalizmi taklit etmektedir; ancak bu hareketlerin gömülü olduğu sınıfsal ve siyasi-iktisadi gerilimleri tamamen hiçe saymaktadır.

SONUÇ

Tekil bir siyah komünitesi veya ırksal siyasi gaye olduğunu varsaymanın, siyah siyaseti ve siyah Amerikalılara dair sol literatür üzerinde, çoğu zaman tam tersinin istenmesine karşın neoliberal zorunluluklara uyum sağlamayı kolaylaştıran uzun vadeli etkileri olmuştur. Tekil bir "siyah özgürlük hareketi", "siyah kurtuluş hareketi" ya da hatta "uzun soluklu sivil haklar hareketi" olduğunu varsayan bir literatürün yaygınlaşması, siyah Amerikalıların siyasi faaliyetini gerilimlerinden ve yapısal çelişkilerinden yoksun bırakmaktadır. Sonuç, siyah siyasetinin irdelenmesinin tarihsellikten uzaklaştırılmasıdır. Siyaseten, bu eğilim, siyasi eylemden kazanılabileceklere dair giderek azalan otuz (ya da daha fazla) yıllık beklentilerin üzerini örtmüştür. 2016 yılındaki Demokrat Parti başkan adaylığı kampanyasında bu açık bir şekilde örneklemiştir. Bu kampanya döneminde, Güney Karolina'da, uzun bir süredir Georgia Kongre üyeliği yapan ve eski bir sivil haklar hareketi aktivisti ikonu olan John Lewis ve Güney Karolinalı siyah Kongre üyesi arkadaşı James Clyburn, Sanders'ın ücretsiz kamusal yüksek öğretim için kampanya yürütme önerisini sorumsuzlukla suçladılar, çünkü insanların hükümetten ücretsiz şeyler –yani, meta olmaktan çıkarılmış mal ve hizmetler– beklemesi gerektiğine ilişkin kötü bir mesaj verdiğini düşünüyorlardı. "Amerika'da hiçbir şey ücretsiz değildir," diye söyleniyordu Lewis.[43] Demokrat Parti Ulusal Kongresi'nin başkan adayı olarak resmen Hillary Clinton'ı seçmesi sırasında yaşanan sol-neoliberal coşku, şunu

inkâr edilemez derecede sarihleştirmiştir: Irkçılık karşıtlığı ve diğer kimliksel ifadeler, neoliberalizmle yalnızca uyumlu olmakla kalmazlar, aynı zamanda son derece anlamlı bir şekilde onun ideolojik yeniden üretiminin etkin bileşenleridirler. Vox.com'da yazan Dara Lind, "çeşitliliğe yönelik bir bağlılığın, [Demokrat] partinin birleştirici ilkesi haline gelmiş" olmasıyla övünmüştür. Jeet Heer ise *The New Republic*'te coşkuyla "Demokrat Parti'nin, onların liberal değerleriyle uzlaşmaksızın kollarını Cumhuriyetçilere açtığını" söylemiştir.[44] Bu mutlu vizyon içerisinde kimlik ve toplumsal liberalizm, Demokratların kalıcı sınıfsal bağlılıklarına ve çelişkilerine tamamen baskın gelecektir.

Solun ırkçılık karşıtı siyaseti sahiplenmesine dair not edilmesi gereken iki ironi daha bulunmaktadır. İlk olarak, sınıflı bir toplumda yapılan her tür siyaset, sınıf siyasetidir. Irkçılık karşıtlığı, bu gerçeklikten muaf değildir. Taraftarlarının kabul etmeyeceği şey, onun bir sınıf siyaseti olduğu, ancak bir işçi sınıfı siyaseti olmadığıdır. İkinci olarak, ırkı ilksel bir kimlik olarak sunmak, aynı zamanda onu kapitalist toplumsal ilişkilerin yeniden üretim dinamiklerinin üzerinde bir toplumsal güç konumuna çıkarmaktadır. Bu anlamda, ırkçılık karşıtı siyasetin günümüzdeki biçimi, on dokuzuncu yüzyıl sonu ırk teorisyenlerininkiyle aynı ilksel ırk görüşünden yola çıkmaktadır. Ve bu aynı zamanda, ektiğini biçen bir tarihsel anoloji yoluyla argüman sunma örneğidir.

NOTLAR

1 Pierre Bourdieu ve Loïc Wacquant, "On the Cunning of Imperialist Reason", *Theory, Culture, & Society*, 16, 1999, s. 41-58. Irkçılık karşıtı siyasi söylemle yürütülen ABD kültürel emperyalizmine dair, uzun süredir geliştirilmekle birlikte, yeni ve çarpıcı bir tasviri, Sujatha Fernandes'in şu eserinde bulabilirsiniz: "Afro-Cuban Activists Fight Racism Between Two Fires", *The Nation*, 24 Mayıs 2016. Fernandes, bu aktivistlerin düşmanlarının "ırksal bilinçten yoksun olsun Kübalı emsalleri" olduğunu belirtmektedir.

2 Bu ayrımı başka bir yerde etraflıca ele almıştım. Bkz. Adolph Reed, Jr., "Marx, Race, and Neoliberalism", *New Labor Forum*, 22 (Kış), 2013, s. 49-50.

3 Eric Hobsbawm, "Identity Politics and the Left", *New Left Review*, 217 (Mayıs/Haziran), 1996, s. 44.

4 Ellen Meiksins Wood, "Marxism Without Class Struggle", ed. Ralph Miliband ve John Saville, *The Socialist Register 1983*, Londra: Merlin Press, 1983, s. 239-71; Wood, *The Retreat from Class: A New 'True' Socialism*, Londra: Verso, 1999; ve Leo Panitch, "The Impoverishment of State Theory", ed.: S. Aronowitz and P. Bratsis, *Paradigm Lost: State Theory Reconsidered*, Londra: University of Minnesota Press, 2002, s. 89-104. Özellikle de ABD meselesi için, Adolph Reed, Jr. *Class Notes: Posing as Politics and Other Thoughts on the American Scene*, New York: The New Press, 2000, s. viii-xxviii.

5 Bu argüman zincirinin bulunduğu asıl metinlerden biri: Robert L. Allen, *Reluctant Reformers: The Impact of Racism on American Social Reform Movements*, Washington, DC: Howard University Press, 1974. Roediger ve diğerlerinin devam ettirip detaylandırdığı bir argüman zincirinde, Allen, Amerikan ilerici ve halk temelli hareketlerin beyazların peşinde oldukları eşitlikçi projelerden çok beyaz üstünlüğü konusundaki kararlılıklarınca mahvedildiğini ileri sürmektedir. Ayrıca bkz. David Roediger, *The Wages of Whiteness: Race and the Making of the American Working Class*, Londra: Verso, 1991; Herbert Hill, "The Problem of Race in American Labor History", *Reviews in American History*, 24 (Haziran), 1996, s. 189-208; Bill Fletcher, Jr. and Fernando Gapasin, "The Politics of Labour and Race in the USA", ed. Leo Panitch ve Colin Leys, *Socialist Register 2009: Violence Today*, Londra: Merlin Press, 2008, s. 245-64; Fletcher ve Gapasin, *Solidarity Divided: The Crisis in Organized Labor and a New Path Toward*

Social Justice, Berkeley: University of California Press, 2009; ve Michael Goldfield, *The Color of Politics: Race and the Mainsprings of American Politics*, New York: The New Press, 1997.

6 William P. Jones, "Nothing Special to Offer the Negro: Revisiting the 'Debsian View' of the Negro Question", *International Labor and Working-Class History*, 74 (Sonbahar), 2008, s. 212-24.

7 Russell Jacoby, *The End of Utopia: Politics and Culture in an Age of Apathy*, New York: Basic Books, 1999, s. 13.

8 W. E. B. Du Bois, *Dusk of Dawn: An Essay Toward an Autobiography of a Race Concept*, New York: Harcourt, Brace & World, 1940, s. 116. On dokuzuncu yüzyılın sonunda Amerikan seçkinleri arasındaki ırksal düşünce ve pratik durumunun kısa ve öz bir tasviri için bkz. Charles A. Lofgren, *The Plessy Case: A Legal-Historical Interpretation*, New York & Oxford: Oxford University Press, 1988, s. 93-115.

9 Michelle Alexander, *The New Jim Crow: Mass Incarceration in the Age of Colorblindness*, New York: The New Press, 2012.

10 Joseph Deniker'in *The Races of Man: An Outline of Anthropology and Ethnography* (New York: Charles Scribner's Sons, 1900) adlı eseri -ikisi açık renk, dördü koyu renk saça sahip- az ya da çok Avrupa'nın yerlisi altı "ırk" ile -ikisi açık renk saçı bulunan ırka bağlanmış, ikisi de açık ve koyu renk saçlı ırklar arasında yer alan- dört "ikincil ırk" tespit etmiştir. William Z. Ripley'in *The Races of Europe: A Sociological Study* (Londra: Kegan Paul, Trench, Trübner & Company, 1900) eseri, bunun aksine, üç temel Avrupa ırkı tanımlamıştır: bilindik Cermen ırkı, Alp ırkı ve Akdeniz ırkı. Deniker ve Ripley, dönemin en önde gelen ırk bilimcileri arasındaydı. Böylesi temel bir meselede yaşadıkları fikir ayrılığının boyutu, ırk fikrinin bilimsel statüsünün sorgulanmasına dair bir fikir verebilir. Dahası, Birleşik Devletler Göç Komisyonu 1913 yılında, ülkeye göç edenler arasında Avrupa'ya özgü otuz altı ırk saymıştır. William P. Dillngham, *Reports of the Immigration Commission: Dictionary of Races or Peoples*, Washington, DC: GPO, 1911, s. 2-3; ve Daniel G. Brinton, *Races and Peoples: Lectures on the Science of Ethnography*, Philadelphia: David McKay, 1901, s. 17-50. Bununla birlikte, doğal bir kategori olarak ırkın bu denli önemsenmesi, hem o dönemler hem de şimdi için konuşmak gerekirse, ontolojiktir ve dolayısıyla ampirik kanıtlardan ya da bu tür kanıtların yokluğundan etkilenmez. Irk biliminin tarihi ve mantığı hakkında bkz. Jonathan Marks, *What It Means to Be 98% Chimpanzee: Apes, People and Their Genes*, Berkeley: University of California Press, 2003.

11 Ripley, *The Races of Europe*, s. 103-30, bu olgunun klasik bir açıklamasıdır.

12 On dokuzuncu yüzyılın sonunda ve yirminci yüzyılın başlarında ırksal ideolojinin etki alanı ve derinliğine dair tartışmalar için bkz.: Mark Pittenger, *American Socialists and Evolutionary Thought, 1870-1920*, Madison, WI: University of Wisconsin Press, 1993; Elazar Barkan, *The Retreat of Scientific Racism: Changing Concepts or Race in Britain and the United States Between the World Wars*, Cambridge: Cambridge University Press, 1993.

13 Örneğin bkz. Robert Seto Quan, *Lotus Among the Magnolias: The Mississippi Chinese*, Jackson: University Press of Mississippi, 1982; Alexander Saxton, *The Indispensable Enemy: Labor and the Anti-Chinese Movement in California*, Berkeley & Los Angeles: University of California Press, 1971; Vicenza Scarpaci ve Jean Ann Scarpaci, *Italian Immigrants in Louisiana Sugar Parishes: Recruitment, Labor Conditions and Community Relations, 1880-1910*, New York: Ayer, 1981.

14 Hugo Münsterberg, *Psychology and Industrial Efficiency*, Boston & New York: Houghton-Mifflin, 1913, s. 130.

15 Örneğin Letonyalılar, söylendiğine göre, kazma kürek, beton, el arabası işlerine uygundu. Kirli ve yağlı işlerde çalışıyorlardı. Irgatlıkta, temizlikte, bakıcılıkta-kapıcılıkta ve kazancı yardımcılığında kötülerdi. Kömür taşıyıcılığında, nalbantlıkta, ayrıca hız ve dikkat gerektiren işlerde iyilerdi. Bunun yanı sıra hem serin, kuru, dumanlı ve tozlu ortamlarda hem de gece-gündüz vardiyası halinde çalışma konusunda da iyilerdi. John Bodnar, Roger Simon, and Michael P. Weber, *Lives of Their Own: Blacks, Italians, and Poles in Pittsburgh, 1900-1960*, Chicago: University of Illinois Press, 1983, s. 240. Öjeni hareketinin yakın tarihi ve onun toplumsal etkisinin kapsamına dair eserler şunlardır: Edwin Black, *War Against the Weak: Eugenics and America's Campaign to Create a Master Race*, New York: Dialog Press, 2012; Alexandra Minna Stern, *Eugenic Nation: Faults and Frontiers of Better Breeding in Modern America*, Berkeley & Los Angeles: University of California Press, 2005.

16 Kenneth M. Stampp, *The Peculiar Institution: Slavery in the Ante-Bellum South*, New York: Random House, 1956, s. 5.

17 Josiah C. Nott ve George R. Gliddon, *Types of Mankind, or Ethnological Researches*, Philadelphia: Lippincott, Grambo & Co., 1854. Ayrıca bkz. Reginald Horsman, *Josiah Nott of Mobile: Southerner, Physician and Racial Theorist*, Baton Rouge, LA: Louisiana State University Press, 1987, s. 130 ve 258.

18 Samuel A. Cartwright, "Diseases and Peculiarities of the Negro Race", *De Bow's Review*, XI (Temmuz), 1851, s. 64-69, ve (Eylül), 1851, s. 331-6. Şu eserde yeniden basılmıştır: ed. Paul F. Paskoff ve Daniel J. Wilson, *The Cause of the South: Selections from De Bow's Review, 1846-1867*, Baton Rouge, La., ve Londra: Louisiana State University Press, 1982. Savaş öncesindeki Güneyli savunucular arasında Cartwright'ın yeri hakkında bkz. James Denny Guillory, "The Pro-Slavery Arguments of Dr. Samuel A. Cartwright", *Louisiana History*, 9 (Yaz), 1968, s. 209-27.

19 Edward A. Ross, "The Causes of Race Superiority", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 18 (Haziran), 1901, s. 67-89.

20 James C. Mohr, "Academic Turmoil and Public Opinion: The Ross Case at Stanford", *Pacific Historical Review*, 39 (Şubat), 1970, s. 39-61.

21 Benjamin R. Tillman'ın ABD Senatosu salonundaki konuşması, Şubat 7, 1899; şu siteden ulaşılabilir: wikisource.org. Ayrıca bkz. Daniel E. Bender, *American Abyss: Savagery and Civilization in the Age of Industry*, Ithaca: Cornell University Press, 2013, s. 41-98.

22 W. E. B. Du Bois, *The Souls of Black Folk: Essays and Sketches*, Chicago: McClurg, 1907, s. vii ve13.

23 Judith Stein, *The World of Marcus Garvey: Race and Class in Modern Society*, Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1986, s. 7-23; Judith Stein, "'Of Mr. Booker T. Washington and Others': The Political Economy of Racism in the United States", *Science & Society*, 38 (Kış), 1975, s. 422-63.

24 Walter Benn Michaels, "Race Into Culture: A Genealogy of Cultural Identity", *Critical Inquiry*, 18 (Yaz), 1992, s. 655-85; Walter Benn Michaels, *Our America: Nativism, Modernism and Pluralism*, Durham, NC: Duke University Press, 1997; Werner Sollors, "A Critique of Pure Pluralism", ed.: Sacvan Bercovitch, *Reconstructing American Literary History*, Cambridge: Harvard University Press, 1986, s. 250-79; ve George Stocking, Jr., *Race, Culture, and Evolution: Essays in the History of Anthropology*, Chicago: University of Chicago Press, 1968, s. 265-6.

25 Robert Vitalis, *White World Order, Black Power Politics*, Ithaca: Cornell University Press, 2015. Uluslararası siyaset alanının açıkça ırksal kökenlerine dair bkz. Jessica Blatt, "'To Bring Out the Best That Is In Their Blood': Race, Reform, and Civilization in the *Journal of Race Development* (1900-1919)", *Ethnic & Racial Studies*, 27 (Eylül), 2004, s. 691-709. 1922 yılında, bir isim değişikliğinin ardından, derginin ismi *Foreign Affairs* olmuştur ve hâlâ da öyledir.

26 Mary L. Dudziak, *Cold War Civil Rights: Race and the Image of American Democracy*, Princeton & Oxford: Princeton University Press, 2011.

27 Preston H. Smith, II, *Racial Democracy and the Black Metropolis: Housing Policy in Postwar Chicago*, Minneapolis & London: University of Minnesota Press, 2012.

28 Örneğin şu eserde derlenen makalelere göz atın: ed. Rayford Logan, *What the Negro Wants*, Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 1944.

29 Leah N. Gordon, *From Power to Prejudice: The Rise of Racial Individualism in Midcentury America*, Chicago & Londra: University of Chicago Press, 2015; Risa Goluboff, *The Lost Promise of Civil Rights*, Cambridge, MA & Londra: Harvard University Press, 2007.

30 W. E. B. Du Bois, "Fifty Years After", in *Souls of Black Folk*, Milwood, NY: Kraus-Thompson, 1973, s. xi. Bu retrospektife, ilk olarak, Blue Heron'un yayımladığı *Souls*'un 1953 yılındaki basımında yer verilmiştir.

31 W. E. B. Du Bois, *Dark Princess: A Romance*, New York: Harcourt, Brace, 1928; Kenneth W. Warren, "An Inevitable Drift? Oligarchy, Du Bois, and the Prospect of Democracy between the Wars", ed.: A. Reed ve K. Warren, *Renewing Black Intellectual History: The Ideological and Material Foundations of African American Thought*, Boulder, CO: Paradigm Press, 2010, s. 80-94.

32 Lee Finkle, "The Conservative Aims of Militant Rhetoric: Black Protest During World War II", *Journal of American History*, 60 (Aralık), 1973, s. 692-713; Gerald Horne, "Tokyo Bound: African Americans and Japan Confront White Supremacy", *Souls*, 3 (Yaz), 2001, s. 16-28 ve Reginald Kearney, "The Pro-Japanese Utterances of W. E. B. Du Bois", *Contributions in Black Studies*, 13, 1995, scholarworks.umass.edu'dan ulaşılabilir.

33 Bu eğilime dair eski anlatımlara ulaşmak için şu eserlerdeki makalelere göz atın: Harold Cruse, *Rebellion or Revolution?*, New York: William Morrow, 1968, s. 74-96; Jack H. O'Dell, "Colonialism and the Negro American Experience", *Freedomways*, 6 (Sonbahar), 1966, s. 297-308; Jack H. O'Dell, 'A Special Variety of Colonialism', *Freedomways*, 7 (Kış), 1967, s. 7-15; Cedric Johnson, 'Between Revolution and the Racial Ghetto: Harold Cruse and Harry Haywood Debate Class Struggle and the "Negro Question", 1962-8', *Historical Materialism*, 24, 2016, s. 165-203.

34 Robert Vitalis, "The Midnight Ride of Kwame Nkrumah and Other Fables of Bandung (Ban-doong)", *Humanity*, 4 (Yaz), 2013, s. 261-88.

35 Frantz Fanon, *The Wretched of the Earth*, New York: Grove Press, 1966, s. 119-63. Yeni sömürgecilik teorisi, sömürgeden kurtulan toplumlardaki sınıf dinamiklerini dikkate alma yönünde bir girişimdi. Gerçek anlamda sömürge olmayan Latin Amerika toplumları için geliştirilmesine rağmen, bağımlılık teorisi aynı zamanda ülke içi sınıf dinamiklerinin analizine emperyalist hâkimiyeti yerleştiren yapısal açıklamalar üretmeye çalışmıştır.

36 Dean E. Robinson, "Black Power Nationalism as Ethnic Pluralism: Postwar Liberalism's Ethnic Paradigm in Black Nationalism", ed. A. Reed ve K. Warren, *Renewing Black Intellectual History*, s. 184-214.

37 Bayard Rustin, "From Protest to Politics: The Future of the Civil Rights Movement", *Commentary*, (Şubat), 1965, s. 27-8.

38 *A 'Freedom Budget' for All Americans: Budgeting Our Resources 1965-1975 to Achieve 'Freedom from Want'*, New York: A Philip Randolph Institute, 1966.

39 Paul Le Blanc ve Michael D. Yates'in *A Freedom Budget for All Americans* (New York: Monthly Review Press, 2013) adlı eseri, Özgürlük Bütçesi'nin doğuşunu, onun etrafında gelişen siyaseti ve onun için düzenlenen kampanyanın başarısızlığını ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır.

40 Bu geçişi ve Siyah Gücü'nün sınıf formasyonuyla ilişkisini şurada ele aldım: *Stirrings in the Jug: Black Politics in the Post-Segregation Era*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1999; ve "The Post-1965 Trajectory of Race, Class, and Urban Politics in the United States Reconsidered", *Labor Studies Journal*, 41 (Eylül), 2016.

41 Bu otantiklik söyleminin siyah radikaller arasında eleştirel şekilde yeniden üretilmesine ve daha sonra ABD'de siyah siyasetinin gelişimi üzerindeki etkilerine dair bkz. Cedric Johnson, *Revolutionaries to Race Leaders: Black Power and the Making of African American Politics*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2007; Alex Willingham, "Ideology and Politics: Their Status in Afro-American Social Theory", *Endarch*, 1 (Bahar), 1975, s. 4-25.

42 Max Elbaum, *Revolution in the Air: Sixties Radicals Turn to Lenin, Mao and Che*, Londra: Verso, 2002; Johnson, *Revolutionaries to Race Leaders*.

43 Aaron Gould Sheinin, "John Lewis on Bernie Sanders: 'There's Not Anything Free in America'", *Atlanta Journal-Constitution*, 17 Şubat 2015; Cedric Johnson, "Fear and Loathing in the Palmetto State", *Jacobin*, 29 Şubat 2016.

44 Dara Lind, "How Democrats Learned to Love Identity Politics", vox.com, 26 Temmuz, 2016; Jeet Heer, "Welcome to the New Party of Lincoln", *New Republic*, 28 Temmuz 2016. Bu coşku dolu değerlendirmeler, 2015 yılının başlarında sarf ettiğim Clinton ve Jeb Bush'un, sonunda bir araya gelerek bir Ulusal Selamet hükümeti programıyla seçime gireceklerine ilişkin nükteli söze rahatsız edici derecede yakındır.

İmkânsıza Seslenmek

Slavoj Žižek

İddia odur ki, geçtiğimiz on yıllarda toplumsal ütopyanın çöküşünün temel nedeni, teknolojik ilerlemelere de bağlı olarak artık kendi gerçekliğimizde (neredeyse) her şeyin mümkün olması ve bu yüzden de ütopyalardan medet ummaya ihtiyaç duymamamızdır.

Buna rağmen, bu sınırsız olanaklar algısına, bir dizi imkânsızlık da eşlik etmektedir: Bugün radikal toplumsal dönüşüm fikri, sadece bir hayalmiş gibi görünmektedir; "imkânsız" kelimesi, durup bir düşünmemize neden olmalıdır. İmkânsız ve mümkün, her ikisi de eş zamanlı olarak abartıya kaçacak şekilde, tuhaf bir biçimde dolaşıma sokulmuş durumdadır.

Bir yandan, kişisel özgürlük ve bilimsel teknoloji alanlarında, imkânsız olan giderek daha da mümkün hale geliyor (ya da bize böyle söyleniyor): "Hiçbir şey imkânsız değildir." Bütün sapkın biçimleriyle seksin tadını çıkarabiliriz. Bütün müzik, film ve TV dizisi arşivlerini indirebiliriz. Herkes uzaya gidebilir (tabii parasıyla). Fiziksel ve psişik kabiliyetlerimizi ilerletme, genoma müdahalede bulunarak temel özelliklerimizi değiştirme olanağımız var. Kimliğimizi, bir cihazdan diğerine indirilebilecek bir yazılıma dönüştürerek ölümsüzlüğe ulaşma gibi tekno-gnostik hayallere kadar varıyor bu...

Öte yandansa, özellikle sosyoekonomik ilişkiler alanında, bulunduğumuz dönem kendisini olgunluk çağı olarak görmektedir. Bu çağda, komünist devletlerin çökmesiyle birlikte, insanlık bin yıllık eski ütopik hayalleri bir kenara bırakmış ve bütün imkânsızlıklarıyla gerçekliğin (yani kapitalist sosyoekonomik gerçekliğin) sınırlarını kabullenmiştir: Geniş kapsamlı kolektif faaliyetlerde bulunamazsın (bu mutlaka totaliter teröre yol açar), eski refah devletine tutunamazsın (seni rekabetçilikten uzaklaştırır ve ekonomik krize yol açar), kendini küresel piyasadan tecrit edemezsin vesaire. (İdeolojik versiyonunda ise, ekoloji de buna kendi imkânsızlıklar listesini, "uzman görüşlerine dayanan" -2 dereceden fazla küresel ısınma yok vs. gibi– eşik değerlerini ekler.)[1]

Bunun sebebi, ekonominin doğallaştığı bir siyaset ötesi çağda yaşıyor olmamızdır. Siyasi kararlar, kural olarak, saf ekonomik gerekliliklerle ilgili meseleler biçiminde sunulmaktadır; kemer sıkma önlemleri dayatıldığında, bize sürekli yapılması gereken şeyin bu olduğu söylenir. Böylesi siyaset sonrası koşullarda, iktidarın kullanılması, artık öncelikle sansüre değil, sınırsız serbestliğe dayanmaktadır. Ya da, Alain Badiou'nun "Çağdaş Sanat Üzerine On Beş Tez"inin on dördüncüsünde belirttiği üzere:

İmparatorluk, ticari dolaşımı ve demokratik iletişimi yöneten yasalar aracılığıyla bütün görülebilenler ve işitilebilenler alanını kontrol edebilme kabiliyetinden şüphe duymadığı için, artık hiçbir şeyi sansürlememektedir. Bu tüketme, iletişim kurma ve keyif sürme iznini kabul ettiğimizde, sanat ve düşünce namına ne varsa yerle bir olur. Kendi kendimizin insafsız sansürcüleri olmalıyız.[2]

Bugün görünüşe göre, 1960'ların ideolojisinin tam zıttındayız; kendiliğindenlik, kendini yaratıcı biçimde ifade etme vs. gibi sloganların hepsine Sistem tarafından el konulmuştur. Başka bir deyişle, öznenin kendiliğinden gelişen dürtülerini bastırıp sıkı bir şekilde yönlendirerek kendini yeniden üreten sistemin eski mantığı, geride kalmıştır. Yabancılaştırılmamış kendiliğindenlik, kendini ifade etme ve gerçekleştirme; bunların hepsi, sisteme doğrudan hizmet etmektedir. Bu yüzdendir ki, acımasız otosansür özgürlük siyasetinin bir olmazsa olmazıdır. Özellikle de şiir sanatı alanında bu, insanın kendini ifade etmeye, en derinlerdeki duygusal çalkantılarını, arzularını, hayallerini sergilenmeye yönelik her tür tavrı bütünüyle reddetmesi gerektiği anlamına gelir. Gerçek sanatın, tiksindirici duygusal teşhircilik ile *hiçbir alakası* yoktur. Standart "şiirsel ruh" mefhumu, insanın içindeki kargaşayı dışa vurma kabiliyetini ifade ettiği ölçüde, Vladimir Mayakovski'nin kendi kişisel şiirinden şiirde siyasi propagandaya geçiş sürecine dair söyledikleri ("İlham perimin boğazına basmak zorunda kaldım"), şairi gerçek bir şair yapan davranıştır. Gerçek bir şairde tiksinti uyandıracak bir şey varsa, o da yakın bir arkadaşının, kalbini açarak iç yaşamındaki bütün pisliği dışarı saçtığı sahnedir.

Rudyard Kipling'in "Eğer" adlı şiirinden alınan iki dize, komünizme sadık kalmak isteyenler için epey uygun bir rehber gibi görünüyor: "Eğer beklemesini bilir ve beklemekten usanmazsan / Eğer hayal edebilir ve hayallerinin esiri olmazsan." Fredric Jameson'un "Bir Amerikan Ütopyası" adlı eserinin, hayallerimizin bu şekilde sansürlenmesi yönünde büyük bir adım olduğunu düşünüyorum. Jameson, son dönemlerde, bir özgürleşme biçimi olarak, toplumun küresel olarak askerîleştirilmesi yönünde bir ütopya ortaya atmıştır: Küresel kapitalizmin açmazları giderek daha fazla hissedilirken, "aşağıdan gelen" bütün hayali demokratik-halk tabanlı değişimler nihayetinde başarısızlığa mahkûmdur. Yani, küresel kapitalizmin kısır döngüsünü etkili biçimde

kırmanın tek yolu, bir tür "askerîleşme"dir; kendi kendini düzenleyen ekonominin gücünü askıya almanın ve Amerikan ordusu tarzında, malların piyasa dışı yollarla tedarikine başvurmanın başka bir adıdır bu.[3]

Jameson'un bu noktadaki başarısına, eski tabuları merhametsizce yıkarak mevcut düzenin sınırlarını aşan bir gelecek hayal etmek de dahildir. Bu tabular, her tarihsel durumun kendine özgü bir ütopik perspektif, bunun neresinin yanlış olduğuna dair içkin bir tasavvur ve birtakım değişiklerle durumun nasıl daha iyi kılınabileceğinin ideal bir betimlemesini barındırmasından doğmaktadır. Dolayısıyla radikal toplumsal değişim arzusu ortaya çıktığında, ilk başta bu içkin ütopik tasavvuru gerçeğe dönüştürmeye çalışması mantıklıdır, ki felaketle sonuçlanmak zorunda olmasının nedeni de budur. Portekizli çekici bir hanımefendi, bir keresinde benimle şöyle harika bir anekdot paylaşmıştı: En sonuncu sevgilisi onun bütünüyle çıplak halini görünce, bir ya da iki kilo verse vücudunun harika görüneceğini söylemiş. Elbette gerçek şuymuş ki, kilo verse muhtemelen daha da sıradan görünecekmiş. Tam da mükemmeliyeti bozuyormuş gibi görünen unsur bizzat bozduğu mükemmeliyet yanılsamasını yaratmaktadır: Eğer aşırı unsuru çıkarırsak, mükemmeliyetin kendisini kaybederiz.

Bu düzlemde Marx'ın yanılgısını da ayırt edebilmeliyiz. O kapitalizmin, kendi değerini artıran üretkenliğin nefes kesen dinamiklerini serbest bıraktığını idrak etmişti; mesela, kapitalizmde "katı olan her şeyin buharlaşıp havaya karıştığına" ve kapitalizmin bütün insanlık tarihindeki en büyük "devrimci" olduğuna dair büyüleyici tasvirlerine göz atabilirsiniz. Öte yandan, kapitalizme ait dinamizmin, ona içkin bir engel ya da antagonizma tarafından nasıl ileri taşındığını da açık bir biçimde anlamıştı: Kapitalizmin (kendi kendini ilerleten kapitalist üretkenliğin) nihai sınırı sermayenin kendisidir; şöyle ki, sermayenin durmadan gelişmesi ve kendi maddi koşullarını kökten değiştirmesi, yani sermayenin koşulsuz üretkenlik sarmalının çılgınca dansı, nihayetinde kendi zayıflatıcı iç çelişkisinden kurtulmak adına yaptığı umutsuz bir hamleden başka bir şey değildir. Marx'ın temel yanılgısı, bu kavrayışlardan yola çıkarak, daha ileri bir toplumsal düzenin (komünizmin) mümkün olduğu sonucuna varmasıydı; kapitalizmde, ona içkin olan engel (çelişki) nedeniyle, toplumsal açıdan tahrip edici ekonomik krizlerin tekrar tekrar kösteklediği, kendi kendini artıran üretkenlik sarmalının potansiyelini sadece sürdürmekle kalmayacak aynı zamanda bu potansiyeli daha da yüksek bir seviyeye çıkarıp etkili ve eksiksiz bir şekilde hayata geçirecek bir düzendi bu.

O halde, mevcut düzenin sınırlarını aşan bir gelecek hayal ederken, yıkılması gereken tabular nelerdir? En az üç tane olduğunu söyleyebiliriz.

I

İlk olarak, sadece yirminci yüzyıldaki iki temel devlet sosyalizmi biçimi (sosyal demokrat refah devleti ve Stalinist parti diktatörlüğü) değil, aynı zamanda radikal solun çoğunlukla bu ikisinin başarısızlığını ölçmede kullandığı standart, yani komünizmi birlik, çokluk, meclisler ve vatandaşın sürekli katılımına dayalı, temsiliyet karşıtı bir doğrudan demokrasi olarak gören liberter vizyon da ciddiye alınmamalıdır. Kabullenmemiz gereken gerçek şu ki, eğer temsilden doğrudan demokrasiye geçmek istiyorsak, bu doğrudan demokrasiye her zaman temsile dayalı olmayan daha büyük bir güç (mesela "otoriter" bir lider) takviyesi yapılmalıdır. Venezuela'da Hugo Chavez'in liderliği, *favela*larda doğrudan demokrasiyi seferber etme çabalarının zorunlu zıttıydı.

Toni Negri için, sansürlenmesi gereken hayal, onun özgürlük hareketlerinin hedefine dair fikridir; yani çokluk ile devlet organları arasında paylaşılan "ikili iktidar"ın aşıldığı ve kendi kendini örgütleyen çokluğun toplumsal yeniden üretimi ve düzenlemeyi tamamen devraldığı devlettir. Öyle görünüyor ki, Lula hükümetine uzun süredir sempati duyan Negri, son zamanlarda Brezilya'da yaşanan ayaklanmalarla ve kitlesel protestolarla, kendi mesajını gerçek biçiminde geri almıştır; Lula'nın halefi olan Dilma Roussef'in hükümeti, çarpıcı bir biçimde, protesto eden kitleleri kapsayıp kendine entegre etmeyi başaramamıştır. Fakirlerin ve orta sınıfların yaşam koşullarının önemli ölçüde iyileşmesine karşın, bu iyileşme ve hükümetin dışlanmış azınlıkları kapsayıp onları bağımsız siyasi özneler haline getirme yönündeki çabası, görünüşe göre geri tepmiş ve direnişe dayalı eylemleri güçlendirmiştir.

Hugo Albuquerque, Negri'nin ifadelerini kullanarak bu süreci, kısaca şöyle tarif eder: "Temel mesele, ekonomistlerin, sosyologların ve istatistikçilerin ... inanmamızı sağlayacağı üzere, insanların *nesnel bir şekilde* 'kendi yaşam koşullarını iyileştirmiş olmaları' değil; daha ziyade, kendilerini arzulama iznine sahip hissetmeleri ve bu yüzden de artık izin olmaksızın arzulamalarıdır." Bunda başı "ismi bulunmayan" çünkü isme ihtiyacı olmayan bir sınıfın çektiğini söyleyerek devam eder. Bu sınıf, kendi kendine yeten, yaftaların ve yaftalamanın ötesine geçip sadece yaşamaya devam eden birçok azınlığın (fakirlerin, siyahların, kadınların vs.) bizatihi dışavurumudur. İsmi bulunmayan bu sınıfın, bazı bakımlardan düzene sokulması mümkün değildir, çünkü yalnızca ismi bulunan ve dolayısıyla bir rejime tâbi olan bir özne emir alabilir." Bu isimsiz sınıfın geleceği, dolayısıyla, "kendi iç bütünlüğünü ve farklılıklarını olumlu biçimde sahiplenmesine bağlıdır." Bürokratik ciddiyetin normalleştirilmesi değil ... maskeleri ve kanunsuzluğuyla bir karnaval, bu topraklara bir gelecek bahşedecektir; hiçbir baskıcı formül, arzunun yoğun kuşatmasını sınırlamayı başaramaz, en azından uzun bir süreliğine."[4]

Bu tasvirde kuşkusuz bir kader anı bulunmaktadır; protestocuların kendi durumlarını deneyimleme biçimini ve maddi iyileştirmelere yönelik "rasyonel" önlemler aracılığıyla protestoları kapsayamayan devlet iktidarının içine düştüğü çaresizliğin gerçekliğini resmeder. Protesto eden halk yığınlarının "ilerici" devlet iktidarıyla antagonistik olmayan, tatmin edici bir işbirliği örmesine engel olan boyutun, *arzu* boyutu olduğu şeklinde doğru bir nitelendirme ortaya konmuştur. Ve problemi kavramak için, bu kavrama olanca Lacancı ağırlığı verilmelidir. Arzu, her zaman kendi doyumsuzluğuna yönelik bir arzudur. Nihai hedefi her zaman kendisini arzu olarak yeniden üretmek olmuştur. Bu yüzdendir ki, temel formülü hep şöyle bir şeydir: "Senden bunu talep ediyorum, ancak bunu bana verirsen, almayı reddedeceğim, çünkü bu gerçekten O değil (yani, istediğim şey değil)." Başka bir deyişle, arzu bir gediktir; her talebin kalbinde yatan bir boşluktur. Hükümetten herhangi bir tedbiri (diyelim ki, yeni bir yasanın ya da yeni bir verginin kaldırılmasını) talep eden bir protesto hareketi, bu talep ve arzu diyalektiğinin bir örneği değil midir? Hükümet bunu hemen kabul etse, protestocular kendilerini hüsrana uğramış ve bir şekilde aldatılmış hissetmez mi?

Ancak protesto eden halk yığınlarını tanımlayan başka bir paradoks daha bulunmaktadır: Alıntılanan metin, halk yığınları arasındaki o uyanmış arzudan bahsetmekte ve ayrıca "kendi kendilerine yeter durumda olduklarını, yaftaların ve yaftalamanın ötesine geçip sadece yaşamaya devam ettiklerini" öne sürmektedir. Çokluklar, sürekli protesto halindeyken, devlet iktidarını kışkırtıp onu talep bombardımanına tutarken, nasıl "kendi kendilerine yetebilirler"?

Belki de, bu bakış açısının en temel koordinatlarına problemli gözüyle bakılmalı, çoklukların akışkan yaşamı ile devlet aygıtlarının düzenleyici baskıcı gücü arasındaki karşıtlık tersine çevrilmelidir: Peki ya çoklukların yersiz-yurtsuzlaştırılmış akışını düzenleyen fail olarak iktidar fikrinin tersine çevrilmesi gerekiyorsa? Peki ya yersiz-yurtsuzlaştıran fail, devlet aygıtının bizzat kendisi iken, toplumsal yaşamın "kendi kendine yeten" temel birimleri, kendi tecrit edilmiş grupları içerisinde, bölgeselleşmiş istikrarlı üslerinde "sadece yaşamaya devam etme" eğilimindelerse? Arzunun istikrar bozan mantığı, akışkan siyasal üstyapıya aittir. Tabana göre aşırıya kaçan, bu üstyapıdır. O halde şüphe yok ki, Ocak 2015 tarihli bir röportajda Negri konumlanışının değiştiğini duyurarak iki "genel önerme" ortaya koymuştur:

> Birincisi, 2011'in ardından, yataylık açık açık eleştirilmeli ve aşılmalıdır... İkincisi, o en siyasi geçişlerden birini, yani iktidarın ele geçirilmesini bir kez daha denemek için koşullar muhtemelen olgunlaşmış durumdadır. Çok uzun bir süredir, iktidar meselesini haddinden fazla negatif bir şekilde anlıyoruz.[5]

Siyasi temsilin edilgenleştirici yabancılaştırma olarak (insanlar başkalarının kendi adlarına konuşmasına izin vermek yerine birlikler halinde doğrudan örgütlenmelidir) eleştirisi, bu noktada sınırlarına ulaşmaktadır. Bir tür birlikler şebekesi halinde bir bütün olarak örgütlenen toplum fikri, üç imkânsızlığın üzerini örten bir ütopyadır:[6]

1) Diğerlerini temsil etmenin (yani onların adına konuşmanın) bir gereklilik haline geldiği birçok durum vardır. Auschwitz'ten Ruanda'ya kitlesel vahşet kurbanlarının (ve akıl hastalarının, çocukların vs., eziyet gören hayvanlardan bahsetmiyorum bile) örgütlenip kendilerini savunmaları gerektiğini söylemek bencilcedir.

2) Gerçekten kendisini yatay olarak örgütleyen yüz binlerce insanın katıldığı (Tahrir Meydanı, Gezi Parkı gibi) kitlesel bir seferberliğimiz olduğunda, bu insanların azınlıkta olduğunu ve sessiz çoğunluğun bunların dışında kaldığını, temsil edilmediğini hiçbir zaman unutmamalıyız. (Bu yüzden Mısır'da sessiz çoğunluk Tahrir Meydanı'ndaki kalabalığı yenmiş ve Müslüman Kardeşler'i seçmiştir.)

3) Kalıcı siyasi katılım sonsuza dek sürmez: Birkaç hafta ya da nadiren birkaç ay sonra, çoğunluk vazgeçer. Sorun, işler normale döndüğünde, ayaklanmanın ortaya çıkardığı sonuçların korunmasıdır.

Sürekli seferberliğe ve aktif katılıma yönelik alışıldık radikal solcu taleplerden sıkı sıyrılmak, hiçbir şekilde özü itibarıyla "muhafazakâr" bir tavır değildir. Bu talepler, süperego mantığını izlemektedir: Onlara ne kadar itaat edersek, o kadar suçluyuz. Coşkulu ayaklanmaların ardından sabah işler normale döndüğünde, savaş *burada*, yurttaşların edilgen olduğu alanda kazanılmak zorundadır. Büyük birliğin sağlandığı kocaman, coşkulu bir manzaraya sahip olmak (görece) kolaydır, fakat sıradan insanlar sıradan hayatlarında farkı nasıl hissedecektir? Kuşkusuz, zaman zaman büyük patlamalar görmek muhafazakârların hoşuna gidiyor; insanlara hiçbir şeyin gerçekten değişemeyeceğini, ertesi gün her şeyin normale döneceğini hatırlatıyorlar. *V for Vendetta*'nın son sahnesinde, Guy Fawkes maskesi takan binlerce silahsız Londralı parlamentoya doğru yürümektedir. Emir olmayınca, ordu, kalabalığın geçmesine ve insanların yönetimi ele geçirmesine izin verir. Finch, Evey'e V'nin kim olduğunu sorduğunda, cevabı şu olur: "O hepimizdi." Tamam; güzel, coşkulu bir an bu, ancak *V for Vendetta 2*'yi görmek için nelerimi vermezdim... Halkın zaferinden sonraki gün ne olacaktı? Günlük yaşamı nasıl (yeniden) düzenleyeceklerdi?

Dolayısıyla, işlerin "normal" akışı ile bu "normalliği" bozan Olay'a bağlılık sergileyen "istisna hali" arasındaki karşıtlık terk edilmelidir (hatta "yapıbozu-

ma" uğratılmalıdır). İşler "normal" akışındayken, yaşam kendi durağanlığına devam eder. Günlük tasalarımıza ve ritüellerimize dalıp gideriz ve sonra bir şeyler oluverir: olaysal bir Uyanış, mucizenin seküler versiyonu (özgürleştirici bir toplumsal patlama, travmatik bir aşk rastlaşması). Bu olaya bağlılık sergilemeyi tercih edersek, bütün yaşamımız değişir; "aşk işi"ne girişmiş oluruz ve söz konusu Olay'ı kendi gerçekliğimize atfetmeye çalışırız. O halde, bir yerden sonra, olaylar dizisi tükenir ve biz de artık "normal" yaşama döneriz. Peki ya, "normal" yaşamda meydana gelen değişimde bir Olay'ın sonuçları buharlaşıp gittiğinde, Olay'ın gerçek gücünün tam da onun ortadan kayboluşuna bakılarak ölçülmesi gerekiyorsa? Sosyo-politik bir Olay'ı göz önünde bulunduralım: Bir Olay'ın coşku dolu enerjisi tükendiğinde ve işler "normal"e döndüğünde, onun ardından geriye ne kalır? Bu "normallik" halinin, Olay öncesindeki normallikten farkı nedir?

II

Yıkılması gereken ikinci tabu, hınç problemiyle alakalıdır. Komünizmde kıskançlığın kapitalist rekabetten geriye kalan bir şey olarak terk edileceği, yerineyse dayanışmaya dayalı işbirliğinin ve diğerlerinin hazzından haz almanın geçeceği yönündeki yaygın iyimser görüş bütünüyle reddedilmelidir. Bu efsaneyi kapı dışarı eden Jameson, komünizmde tam da toplum daha adaletli olacağı için, kıskançlık ve hıncın patlayacağını vurgulamaktadır. İnsan arzusunun, her zaman, kelimenin bütün anlamlarında Öteki'nin arzusu anlamına geldiği (Öteki için arzu, Öteki tarafından arzulanma arzusu ve özellikle Öteki'nin arzuladığını arzulama) yönünde bir tez ortaya atan Lacan'a bu noktada atıfta bulunur Jameson.[7] Bu da, hıncı da kapsamına alan kıskançlığı insan arzusunun yapısal bileşenlerinden biri yapmaktadır; Augustine'in de gayet iyi bildiği bir şeydir bu. Lacan'ın da sık sık alıntıladığı *İtiraflar* eserinden bir pasajı hatırlayın. Söz konusu pasaj, bir bebeğin, annesini emen erkek kardeşini kıskandığı bir sahneyi tasvir etmektedir: "Küçük bir çocuğun kıskançlığına bizzat tanıklık ettim. Henüz konuşamıyordu bile. Rengi solmuştu, meme emen kardeşine haince bir bakış atıyordu."

Jean-Pierre Dupuy, bu kavrayışa dayanarak, John Rawls'ın adalet teorisine sağlam bir eleştiri getirmektedir.[8] Rawls'ın adil toplum modelinde, yalnızca toplumsal basamakların alt kısmında yer alanlara da yardım ettikleri ve doğuştan var olan hiyerarşilere değil, olumsal olduğu düşünülen doğal eşitsizliklere dayandıkları ölçüde toplumsal eşitsizliklere müsamaha gösterilebilir.[9] İngiliz Muhafazakârlar bile, artık Rawls'ın adalet fikrini desteklemeye hazır görünmektedir. Aralık 2005'te yeni seçilmiş olan lider David Cameron, Muhafazakâr Parti'yi imkânları kıt olanları savunan bir partiye dönüştürme niyetinin sin-

yallerini vermiş ve şunu ilan etmiştir: "Bütün politikalarımızın şöyle sınanması gerektiğini düşünüyorum: En az şeye sahip olan, merdivenin en alt basamağında yer alan insanlar için bu ne işe yarar." Temmuz 2016'da Cameron'ın yerine geçmesinin üzerine, Theresa May de neredeyse aynı şeyi söylemiştir.

Bu tür bir toplumun, *hınç* halinin kontrolsüz biçimde patlaması için gereken koşulları nasıl ortaya çıkaracağını Rawls görmemektedir. Böyle bir toplumda, düşük statümün bütünüyle "meşru" olduğunu bilir ve dolayısıyla başarısızlığımı toplumsal adaletsizliğin sonucu olarak düşünüp mazur görme taktiğine başvurmazdım. Dolayısıyla Rawls, hiyerarşinin doğuştan gelen özelliklerce doğrudan meşrulaştırıldığı dehşet verici bir toplum modeli öne sürmekte, bu yüzden de Sloven bir köylü hakkındaki bir anekdotun gözler önüne serdiği o basit dersi kaçırmaktadır. Başarılı bir cadı, köylüye bir seçenek sunar: Ya ona bir, komşusuna iki tane inek verecektir ya da ondan bir, komşusundan iki inek alacaktır. Köylü hemen ikincisini seçer. Gore Vidal bu durumu bir keresinde kısa ve öz biçimde ifade etmiştir: "Benim kazanmam yetmez, diğerinin kaybetmesi gerekir." Kıskançlığın/hıncın şöyle bir hilesi vardır: Hem benim zaferimin diğerinin kaybına eş değer olduğu sıfır toplamlı oyun prensibine dayalıdır, hem de bu ikisi arasındaki bir boşluğa işaret etmektedir; pozitif (hiç kaybeden olmadığında hepimiz kazanırız) değil, negatif bir boşluktur bu. Benim zafer kazanmam ile rakibimin kaybetmesi arasında seçim yapmak zorunda kalırsam, bu benim kaybım anlamına gelecek olsa da rakibimin kaybetmesini tercih ederdim. Rakibimin kaybından elde edeceğim nihai kazanç, zaferime leke düşüren bir tür patolojik unsur görevi üstleniyor gibi görünür.

Friedrich Hayek, gayrişahsi kör bir güçten doğdukları iddia edilebiliyorsa eşitsizlikleri kabul etmenin çok daha kolay olduğunu biliyordu: Piyasanın "irrasyonelliği"nin ve kapitalizmde başarı ya da başarısızlığın iyi yönü, başarıma ya da başarısızlığıma "hak edilmemiş", olumsal gözüyle bakmama bütünüyle imkân tanımasıdır.[10] Önceden kestirilemez Kader'in modern versiyonu olarak eski piyasa motifini hatırlayın. Dolayısıyla kapitalizmin "adil" olmaması, onu çoğunluk için kabul edilebilir kılan temel özelliklerinden biridir. Eğer benim zayıf yönlerim yüzünden değil, tesadüfen olduğunu biliyorsam, başarısızlığımı çok daha kolay kabullenebilirim.

Nietzsche ile Freud'un ortak yönü, eşitlik olarak adaletin kıskançlığa, yani bizim sahip olmadığımıza sahip olan ve onun keyfini süren Öteki'ni kıskanmaya dayandığını düşünmeleridir. Adalet talebi, dolayısıyla, herkes eşit biçimde *mutluluğa* erişebilesin diye Öteki'nin aşırı hazzının kısılmasını talep etmektir. Bu talebin kaçınılmaz sonucu, çileciliktir. Herkesin eşit derecede *mutluluğa* erişmesini sağlamak mümkün olmadığı için, herkes tarafından eşit bir şekilde paylaşılması dayatılan şey *yasak*tır. Fakat bugün, son derece hoşgörülü olduğu iddia edilen toplumumuzda, bu çilecilik bunun tam aksi, *genelleştirilmiş* bir

süperego öğüdü, yani "Tadını çıkar!" emri biçimini almaktadır. Hepimiz bu emrin büyüsü altındayız. Sonuç ise, keyfimizin her zamankinden daha çok kısıtlanmasıdır. Narsistik "Kendini Gerçekleştirme" ile tempolu koşu, sağlıklı beslenme gibi tamamen çileci olan disiplinleri birleştiren yuppiyi ele alalım. Belki de Son İnsan fikrini ortaya koyarken Nietzsche'nin aklında bu vardı; ancak yuppilerin hedonistik çilecilik kisvesinin altında onun çizgileri olduğunu yalnızca bugün gerçek anlamda ayırt edebilmekteyiz.

Nietzsche sadece çileciliğe karşı yaşamın savunulması gerektiğini söylemiyordu; çileciliğin bir türünün çürümüş aşırı duygusallığın zıttı olduğunun gayet farkındaydı.

III

Bu da bizi üçüncü tabuya, yani demokrasiye getiriyor. Badiou, demokrasinin bizim fetişimiz olduğunu iddia ettiğinde bu ifadeyi sadece demokrasiyi dokunulmaz Mutlağımız haline getirdiğimize yönelik müphem anlamıyla değil, kelimesi kelimesine -Freudcu anlamda- anlamamız gerekiyor. "Demokrasi", toplumsal alanı oluşturan "eksiklik" ile, "hiçbir sınıf ilişkisi bulunmadığı" gerçeğiyle, toplumsal antagonizma travmasıyla karşılaşmadan önce gördüğümüz son şeydir. Sanki, acımasız toplumsal mücadelelerde hâkimiyet ve sömürü gerçekliğiyle karşı karşıya kaldığımızda, her zaman şunu ekleyebiliriz: Evet, ama mücadelelerin yıkıcı patlamalara dönüşmelerini önleyerek bize onları çözüme kavuşturma ya da en azından düzenleme umudu veren *demokrasimiz var.*

Başkanın Bütün Adamları ve *Pelikan Dosyası* gibi çok satan kitaplar ve gişe rekorları kıran Hollywood filmleri, fetiş olarak demokrasinin iyi bir örneğidir. Bu tür kitap ve filmlerin bazılarında, birkaç sıradan tip, Başkan'a kadar uzanan bir skandalı açığa çıkarıp onu istifa etmeye zorlar. Yolsuzluğun en üst kesime ulaştığı gösterilse bile, ideoloji, bu türden eserlerin sonundaki iyimser mesajda yatmaktadır: Ülkemiz ne kadar da demokratik, senin benim gibi sıradan birkaç adam bile dünyadaki en kudretli insan olan Başkan'ı koltuğundan edebiliyor! Bu yüzdendir ki, yeni bir radikal siyasi hareket için akla gelebilecek en uygunsuz (hatta en aptalca) isim, sosyalizm ile demokrasiyi bir araya getiren isimdir. Bu isim, en önemli ayrımları bulanıklaştıran bir kavram ile mevcut dünya düzeninin temel fetişini etkili şekilde bir araya getirmektedir. Bill Gates'e varıncaya dek bugün herkes sosyalist olabilir. Toplumun bir tür uyumlu birlikteliğine, herkesin çıkarına uyacak koşullara, fakirlere ve ezilmişlere önem gösterilmesine yönelik ihtiyacı dillendirmek yeterlidir.

Demokrasiyle bağlantılı olan, Badiou'nun özgürlük siyasetinin nihai ufku, "eşitlik aksiyomu" olarak yorumladığı şeydir. Marx'ın düşünceleriyle şiddetli bir tezat oluşturur bu. Badiou'ya göre Marx için eşitlik:

> (...) özellikle *siyasi* bir kavramdır; siyasi bir değerdir, ayrıksı biçimde (sık sık Fransız devriminin *liberté, égalité, fraternité* sloganıyla ilişkilendirilen) bir *burjuva* değeridir. Marx, sınıf baskısına engel olmak için kullanılabilecek bir değer olmaktan uzak olan eşitlik fikrinin, aslında burjuvazinin uyguladığı sınıf baskısının bir aracı ve sınıfların ortadan kaldırılmasına yönelik komünist hedeften epey farklı bir şey olduğunu düşünmektedir.[11]

Ya da, Engels'in ifade ettiği üzere:

> *Eşitlik* diyarı olarak sosyalist toplum fikri, eski "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" sloganına dayanan tek taraflı bir Fransız fikridir. Bu fikir, bağlı olduğu zaman ve mekânda bir *gelişim aşaması* olarak meşrulaştırılmıştır; fakat, bütün tek taraflı eski sosyalist ekoller gibi artık aşılması gerekmektedir, çünkü insanların aklını karıştırmaktan başka bir şey yapmamaktadır ve meseleye dair daha net sunuş biçimleri bulunmuştur.[12]

Peki bu, Etienne Balibar'ın *egaliberte*'sinden Badiou'ya, günümüz Fransız siyasi kuramı için de geçerli değil midir? Burada Marx'a geri dönüyoruz. Marx, Allen Wood'un "eşitlikçi sezgi" şeklinde adlandırdığı şeyi kesin surette reddetmektedir; eşitlikçi adalet, *tam da* eşit olmayan durumlara eşit bir standart uyguladığı *için* tatmin edici değildir.

> Hak dediğimiz şey, tabiatı gereği, yalnızca eşit bir standardın uygulanmasına bağlıdır; fakat eşit olmayan bireyler (ki eşit olduklarında farklı bireyler olmazlar) yalnızca eşit bir bakış açısından, sadece belirli bir yönden, mesela elimizdeki örnekte *yalnızca işçi olarak* görüldükleri ve onlarda başka hiçbir şey görülmediği, geri kalan her şey göz ardı edildiği takdirde, eşit bir standartla ölçülebilirler. Ayrıca, bir işçi evlidir, diğeri ise değildir. Birinin diğerinden daha çok çocuğu vardır, vesaire vesaire. Bu yüzden, eşit emek ortaya koyarak ve dolayısıyla toplumsal tüketim fonunda eşit paya sahip olarak, biri diğerinden daha fazla kazanacaktır. Bütün bu sorunlardan kaçınmak için hak eşit değil eşitsiz olmalıdır.[13]

Marx, eşit olmayan kişilere eşit ölçütler uygulamanın adil olmadığını iddia ederken, hiyerarşinin meşrulaştırılmasına yönelik eski muhafazakâr argümanı tekrarlıyor gibi görünebilir. Bununla beraber, burada göz önüne alınması gereken ince bir ayrım bulunmaktadır: Sınıf baskısının eşitsizliği üstbelirlediği bir sınıflı toplumda yaşıyorsak bu argüman yanlıştır. Ancak sınıf sonrası bir toplumda geçerlidir, çünkü böyle bir toplumda eşitsizlik sınıf hiyerarşisi ve baskısından bağımsızdır. İşte bu yüzden Marx, "herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre" fikrini komünizmin aksiyomu olarak sunmaktadır. Wood'a göre, bu vecize çoğunlukla Marx'la ilişkilendirilse de, kökenleri 1851 yılında "*De chacun selon ses moyens, à chacun selon ses besoins*" [herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre] diye yazan Louis Blanc'a gitmektedir. Hatta söz konusu vecizenin izinin Yeni Ahit'te bile sürülebileceğini düşünür

Wood: "Ve bütün inananlar bir aradaydı, her şeyleri ortaktı. Mallarını mülklerini satıyor, bunun parasını herkese ihtiyacına göre dağıtıyorlardı."[14]

Bu vecizenin eşitlikle kesinlikle hiçbir alakası olmamasına karşın, özellikle *kıskançlık*la alakalı olmak üzere kendince problemleri bulunmaktadır: Herhangi bir özne, başkalarının beyan ettikleri ihtiyaçlara bakmadan, kendi ihtiyacını tanımlayabilir mi? Çoktan görmüş olduğumuz üzere, komünizmde kıskançlık duygusunun kapitalist rekabetin bir kalıntısı gözüyle bakılarak geride bırakılacağı, onun yerine dayanışmaya dayalı işbirliği ve diğerlerinin hazzından haz almanın geçeceği yönündeki yaygın iyimser görüşü bütünüyle reddetmeliyiz.

Bu nedenle, Badiou'nun "eşitlik kapitalizme mahsus imkânsızlık noktasıdır" yönündeki tezine hakkını vermek durumundayız.[15] Evet, fakat bu imkânsız nokta, *kapitalist evrene içkindir*; onun içkin çelişkisidir. Kapitalizm, demokratik eşitliği savunmaktadır; ancak bu eşitliğin yasal biçimi, eşitsizliğin ta kendisidir. Başka bir deyişle, kapitalizmin içkin ideal/normu olan eşitlik, zorunlu olarak gerçeğe dönüştürülme süreci tarafından baltalanmaktadır. Bu sebeple, Marx "gerçek eşitlik" istememiştir; yani, kapitalizmin gerçek-imkânsızlığı olan eşitliğin mümkün hale gelmesi gerektiğini savunmamıştır. Savunduğu şey, o eşitlik ufkunu aşan bir harekettir.

Ayrıca, belirli bir alanın "imkânsızlık noktası", radikal ütopik bir Öteki haline getirilmemelidir. Büyük siyaset sanatı, sadece imkânsız olmakla kalmayan, *fiilen* imkânsız olsalar da mümkünmüş gibi görünen mütevazı bir talepler dizisiyle, bu noktayı yerel olarak tespit etmektir. Bu durum, kahramanın yanlış kapıyı açtığı (veya yanlış düğmeye bastığı) ve bir anda etrafındaki bütün gerçekliğin paramparça olduğu bilim kurgu hikâyelerini andırmaktadır. ABD'de, evrensel sağlık hizmeti bariz biçimde bu tür bir imkânsızlık noktasına varmış durumdadır; Avrupa'da ise bu nokta, Yunanistan'ın borcunun iptaliymiş gibi gözükmektedir, vs. (İlkesel olarak) yapabileceğiniz, ancak fiilen yapamayacağınız ya da yapmamanız gereken bir şeydir bu; *aslında onu seçmiyor olmanız şartıyla*, onu seçmekte özgürsünüzdür. Demokrasinin ve demokratik seçimlerin hassas noktası da burasıdır: Seçimin sonucu kutsaldır, halk egemenliğinin en yüce ifadesidir, ancak ya insanlar (kapitalist düzenin temel koordinatları açısından tehdit oluşturan tedbirler talep ederek) "yanlış" oy kullanırlarsa?

Yunanistan'da Syriza zaferinin oluşturduğu tehdide Avrupa egemen çevrelerinin verdiği tepkiden doğan idealin en iyi ifadesini *Financial Times*'ta Gideon Rachman'ın "Avro bölgesinin en zayıf halkasının seçmenler olduğu"nu ileri süren yazısının başlığında bulmuş olmasının nedeni budur.[16] Bu ideal dünyada, Avrupa "en zayıf halkasından" kurtulmaktadır. Uzmanlar, gereken ekonomik tedbirleri doğrudan dayatma gücünü elde etmektedir; seçimler gerçekleşse bile, işlevleri sadece uzmanların vardığı fikir birliğini doğrulamak

olacaktır. (Bu arada, Doğu Avrupa'daki komünist rejimler de aynı özelliği taşıyordu: Resmî ideolojiyle ve mevcut hukuki düzenle bütünüyle uyumlu, -belirli bir yasayı yürürlükten kaldırma, üst düzey bir politikacının yerine başkasını getirme gibi- görünüşte mütevazı bir talep *nomenklatura*'yı, yani egemen sınıfı, düzenin yıkılmasına yönelik doğrudan çağrılardan bile daha fazla paniğe sevk ediyordu.)

IV

Küresel kapitalizmin kaçınılmaz tutarsızlıkları sebebiyle, bu "imkânsızlık noktası" paradoksu, kendini işaret etme biçimini almaktadır: Küresel piyasanın imkânsızlık noktası, "serbest" piyasa ilişkilerinin bizzat kendisi olabilir. Birkaç yıl önce, Mali'ye dair bir CNN haberi, uluslararası "serbest piyasa" gerçeğini tasvir ediyordu. Mali ekonomisinin iki direği bulunur: güneyde pamuk, kuzeyde ise büyükbaş hayvancılık. Batılı güçlerin fakir Üçüncü Dünya ülkelerine vahşice dayatmaya çalıştıkları kuralları ihlal etme şekli nedeniyle, şu an ikisi açısından da sıkıntı vardır. Mali en kaliteli pamuğu üretmektedir; fakat problem şu ki, ABD hükümeti, kendi pamuk çiftçilerine finansal destek sağlamak için Mali'nin toplam devlet bütçesinden daha fazla para harcamaktadır, yani elbette ABD pamuğuyla boy ölçüşemezler. Kuzeyde, suçlu olan Avrupa Birliği'dir. Ayrıca, Mali'nin sığır eti, Avrupa'nın ciddi miktarlarla sübvanse edilen sütü ve sığır etiyle boy ölçüşemez; Avrupa Birliği, her bir ineğe yılda yaklaşık 500 avrodan fazla harcamaktadır, ki bu rakam Mali'nin kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasılasını aşmaktadır. Mali Ekonomi Bakanının yorumu elbette şöyle olmuştur: Aşırıya kaçan devlet düzenlemelerini kaldırmanın faydalarına dair vereceğiniz öğütlere, tavsiyelerinize ya da yardımınıza ihtiyacımız yok; lütfen sadece kendi serbest piyasa kurallarınıza uyun, bu şekilde bizim problemlerimiz esas itibarıyla çözülmüş olur.

Kapitalizm savunucuları sık sık, bütün eleştirel kehanetlere rağmen kapitalizmin küresel bir perspektiften bakılınca genel olarak krizde olmadığını, hatta her zamankinden daha fazla ilerleme kaydettiğini belirtirler ve onlarla hemfikir olmaktan başka seçenek yoktur. Kapitalizm, Çin'den Afrika'ya kadar (neredeyse) bütün dünyada serpilmektedir. Ve kesinlikle kriz içinde değildir; krizde olan bir şey varsa, kontrolü aşan birtakım gelişmelere kendini kaptırmış insanlardır. Genel ilerleme ile (zaman zaman bütün sisteme yayılan) yerel krizler ve sefalet arasındaki bu gerginlik, kapitalizmin normal işleyişinin bir parçasıdır; kapitalizm kendini krizler aracılığıyla yeniler.

Köleliği ele alalım. Kapitalizm kendisini (borsanın bir koşulu olarak) kişisel özgürlüğü kapsayan ve ilerleten ekonomik sistem şeklinde meşrulaştırırken, köleliği kendi dinamiklerinin bir parçası olarak kendi kendine üretmiştir.

Kölelik Ortaçağ'ın sonlarında neredeyse tümüyle ortadan kaybolmuş olsa da, erken modern dönemden Amerikan İç Savaşı'na kadar kolonilerde patlama yaşamıştır. Yeni küresel kapitalizm çağının başlamasıyla birlikte, yeni bir kölelik döneminin de yükselişte olduğu hipotezini ortaya atmak göze alınabilir. Artık köleleştirilen kişilerin doğrudan yasal statüsü olmamasına karşın, kölelik çok sayıda yeni biçim almaktadır: Arap yarımadasında (yani Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar vb. ülkelerde) temel sivil haklardan ve özgürlüklerden fillen mahrum olan milyonlarca göçmen işçi; çoğu zaman toplama kampı şeklinde düzenlenen Asya'daki atölyelerde milyonlarca işçinin topyekûn denetim altında tutulması; (Kongo vb.) birçok Orta Afrika ülkesinde doğal kaynakların sömürülmesinde muazzam boyutlara varan angarya.

Ancak o kadar uzağa bakmak zorunda değiliz. 1 Aralık 2013 tarihinde, Floransa'ya on kilometre uzaklıktaki Prato adlı İtalyan kasabasının bir sanayi bölgesinde Çinlilere ait bir giysi fabrikası yanmış, bu fabrikada bulunan kartondan yapılmış basit bir koğuşta mahsur kalan en az yedi işçi hayatını kaybetmişti.[17] Dolayısıyla, yeni kölelerin yaşadığı sefaleti çok uzaklarda, Şangay (ya da Dubai ve Katar) banliyölerinde aramak ve ikiyüzlü bir şekilde Çin'i eleştirmek zorunda değiliz; kölelik tam da burada, kendi evimizin içinde bile olabilir, ama biz görmüyoruzdur (ya da görmüyormuş gibi yapıyoruzdur). Bu yeni *fiili* apartheid, farklı *fiili* kölelik formlarının sayısındaki bu sistematik patlama, kötü bir tesadüf değil, günümüz küresel kapitalizminin yapısal bir zorunluluğudur. Dolayısıyla, bunun sonucunda ortaya çıkan mücadele, küresel değişimi tetikleyebilir.

Bu stratejiye güçlü bir karşı argüman görüntüsü veren bir şey bulunmaktadır: Sol birçok kez, kapitalizmin belirli bir veçhesiyle mücadele etmiş, söz konusu veçhenin bütün sistemin yeniden üretilmesi için son derece önemli olduğunu varsaymıştır. Ve bu varsayım yanlış çıkmıştır. Amerikan İç Savaşı'nda kuzeyin zaferine dair Marx'ın ortaya koyduğu analiz, şu varsayıma dayanıyordu: Güneydeki kölelerin ürettiği ve sonra İngiltere'ye ihraç edilen ucuz pamuk, İngiliz kapitalizminin pürüzsüz biçimde işlemesi açısından hayati öneme sahipti; dolayısıyla ABD'de köleliğin kaldırılması İngiltere'de krize ve sınıf savaşına yol açacaktı. Sosyalist feministlerin ve cinsel özgürlük taraftarlarının öncülü şuydu: Ataerkil aile, özel mülkiyetin yeniden üretimi ve aktarımı için son derece önemlidir; böylece ataerkil düzenin çöküşü, kapitalist yeniden üretimin köklerini sarsacaktır. Her iki durumda da, kapitalizm, bu değişimi hiçbir ciddi sorun yaşamaksızın kendi bünyesine katabilmiştir.

Fakat bu karşı argüman gerçekten de işe yarar mı? Küresel kapitalizmin hem işçi haklarının herhangi bir şekilde genişlemesini kaldıramadığı, hem de geleneksel sosyal demokratik başarıların ve kazanımların birçoğunu yok etmek zorunda olduğu günümüz şartlarında, elbette yaramaz.

V

Bu bizi yeniden Jameson'ın askerîleşme ütopyasına getiriyor. Bu askerîleştirme projesine yönelik bariz karşı argümanlardan birisi de, gerekliliğini kabul etsek de onu yalnızca kısa bir geçiş dönemi süresince koşullu olarak destekleyebileceğimizdir. Gelişimini tamamlamış komünizm, hiçbir şekilde bu çizgilerle düşünülemez.

Fakat burada işler epey tartışmalı bir hâl alıyor. Geleneksel Marksizmde, bu geçiş döneminin en yaygın ismi "proletarya diktatörlüğü"dür; bu fikir, her zaman, çok fazla huzursuzluğa sebep olmuştur. Balibar, resmî Marksizmde teorik zorlukların üstesinden gelmek adına "ara aşamaları" çoğaltma eğiliminin bulunduğuna dikkat çekmektedir; hem kapitalizm ile komünizm arasındaki, hem de emperyalizm ile sosyalizme geçiş arasındaki aşamalar için geçerlidir bu.[18] "Bu aşamaların resmî sayısına dair bu tür bir fetişizm"[19] inkâr edilen bir çıkmazın belirtisidir. Peki o halde, (şu an içinde bulunduğumuz daha geri aşamanın fedakârlık ve acılarıyla ulaşılacak olan) daha ileri aşamalara dair her tahayyül, daha geri aşamanın perspektifince çarpıtıldığından, ya "gelişim aşamaları mantığı"nı altüst etmenin yolu, bu mantığı daha geri bir aşamada bulunduğumuzun işareti olarak algılamaktan geçiyorsa?

Hegel'in felsefesine gayet uygun bir şekilde, "daha ileri aşama"ya "daha geri aşama"yı aştığımızda değil, tam da "daha ileri bir aşama" bulunduğu ve bu "daha ileri bir aşama" ihtimalinin, şimdi, "daha geri aşama"mızdayken yapmakta olduklarımızı meşrulaştırabileceği fikrinden kurtulmamız gerektiğini anladığımız anda ulaşabiliriz. Kısacası, "daha geri aşama", ulaşmış olduğumuz ve ulaşabileceğimiz tek aşamadır. Jameson, birçok tabuyu yıkarak bu yönde epey mesafe kateder, ancak görünüşe göre bir tabudan, yani devlet karşıtı tasavvurundan, devlet aygıtını paramparça etmeye yönelik geleneksel Marksist bakışından kurtulamaz. Belki de, toplumsal üretimin düzenlemesi amacıyla evrensel bir model olarak kurulan ordu, nihayetinde devletin yerini alacak şeydir (*Ersatz*). Belki de bu son tabu da yıkılmalıdır ve önümüzdeki büyük görev, devleti nasıl yeniden düşünebileceğimizi kestirmektir.

Şimdi kısaca Çin'e dönelim. Günümüzde Çin'in sahip olduğu gücün önemli özelliklerinden birisi de, devlet aygıtının ve hukuki sisteminin, hiçbir yasal statüye sahip olmayan Parti kuruluşlarınca büyük ölçüde genişletilmesidir. Pekinli bir hukuk profesörü olan He Weifang, kısa ve öz biçimde şunu ifade etmiştir: "Parti, bir örgüt olarak, hukukun dışında ve üzerindedir. Tüzel bir kimliğinin, yani dava açılabilecek birinin bulunması gerekmektedir; fakat bir örgüt olarak bile kayıtlı değildir. Parti, hukuki sistemin tamamen dışında var olmaktadır."[20]

Sanki, Benjamin'in söylediklerine göre, devlet kurucu şiddet hâlâ varlığını sürdürmekte, belirsiz bir yasal statüsü bulunan bir örgütte cisimleşmektedir:

> Çin Komünist Partisi kadar büyük bir örgütü saklamak kolay bir işmiş gibi görünmüyor; fakat parti, perde arkası rolünü özenle işlemektedir. Kadroları ve medyayı kontrol eden büyük parti departmanları, bilinçli bir şekilde düşük bir kamusal profil çizmektedir. Bakanlıklara kılavuzluk edip onlara zorla politika kabul ettiren, bakanlıkların da bu politikaları uygulamak zorunda olduğu ("öncülük eden küçük gruplar" olarak bilinen) parti komiteleri, gözden uzak biçimde çalışırlar. Nasıl karara vardıklarına dair herhangi bir tartışma şöyle dursun, bütün bu komitelerin yapısından ve hatta birçok durumda varlığından bile devlet kontrolündeki medyada nadiren bahsedilir.[21]

Sahnenin önünü "hükümet ve diğer devlet organları" işgal eder; ki görünüşe bakılırsa birçok ülkede de durum böyledir.[22] Maliye Bakanlığı bütçeyi ortaya koyar, mahkemeler karar alır, üniversiteler eğitim ve diploma verir, hatta rahipler de dinî törenleri yönetir. Yani bir tarafta, elimizde hukuk sistemi, hükümet, seçilmiş ulusal meclis, yargı sistemi, hukukun egemenliği vs. bulunur. Fakat (resmî olarak kullanılan ve kimin önde geldiğine dair net bir hiyerarşi barındıran "parti ve devlet liderliği" kavramının da belirttiği üzere) bu devlet iktidarı yapısına, geri planda kalmasına karşın her zaman ve her yerde var olan parti tarafından ikili bir karakter kazandırılır. Bu durum kırılmanın, devlet iktidarının "sahte" zirvesi ile partinin "gerçek" zirvesi, yani "iki boşluk" arasındaki açıklığın başka bir örneği değil midir? Hükümeti *fiilen* yarı gizli seçkin bir kulübün ya da tarikatın kontrol ettiği birçok devlet bulunmaktadır (mesela, Apartheid dönemi Güney Afrikası'nda ayrıcalıklı Boer Kardeşler) ve hatta bu devletlerden bazıları şeklen demokratiktir. Bununla beraber Çin örneğini eşsiz kılan şey, iktidarın kamusal ve gizli iktidar şeklinde ikili bir karakter kazanmasının, bizzat kurumsallaşması ve ulu orta gerçekleştirilmesidir.

Önemli makamlara (yani hem parti ve devlet organlarına hem de büyük şirketlerin üst düzey yöneticiliklerine) yapılan atamalarla ilgili kararlar, ilk olarak "Merkezî Örgüt Departmanı" adlı parti organınca verilmektedir. Bu departmanın Pekin'deki büyük merkez bürosunun hiçbir kayıtlı telefon numarası yoktur; ayrıca bu binada ikamet eden kişiye dair hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Karar verilir verilmez (eyalet meclisleri, yönetim kurulları gibi) yasal organlar bilgilendirilir ve ardından bu organlar kararı oylayarak tasdik etme ritüelini gerçekleştirir. Aynı çifte prosedür -önce partide, sonra devlette- ilk olarak parti organlarında tartışılıp karar verildikten sonra, hükümet organlarınca resmen yürürlüğe konan temel ekonomi politikası kararlarına kadar, bütün düzeylerde yeniden üretilmektedir.

Bu da bizi Jameson'ın ütopyasındaki o mühim fikre, yani eski Leninist ikili iktidar fikrinin yenilenmesine getiriyor. Bugün Çin'de gördüğümüz de, beklenmedik türden bir ikili iktidar mıdır? Peki aynısı Stalinizm için de geçerli

midir? Belki de, Stalin'in takıntılı "bürokrasi" eleştirisini ciddiye almanın ve devlet bürokrasinin ortaya koyduğu gerekli çalışmaları yeni (Hegelci) bir biçimde takdir etmenin zamanı gelmiştir. Stalinist rejimlerin standart biçimde "bürokratik sosyalizm" olarak nitelendirilmesi, bütünüyle yanıltıcı ve kendi kendisini gizemlileştiren bir şeydir: Stalinist rejim, kendi problemini bu yolla idrak etmekte, başarısızlıklarının ve sorunlarının sebebini bu şekilde anlamaktadır. Dükkânlarda yeterince ürün yoksa, yetkililer halkın taleplerine yanıt veremiyorsa vs., "bürokrasi"nin kayıtsızlığını, ukalalığını ya da benzeri tavırlarını suçlamaktan daha kolay ne olabilir?

Kuşkusuz, Stalin 1920'lerin sonundan itibaren, bürokrasiyi ve bürokratik tavrı karşısına alan şeyler yazmıştır. "Bürokratizm" Stalinist rejimlerin işleyişinin bir sonucudur. Ve paradoks şudur ki, bürokratizm, büyük bir adlandırma hatasıdır; zira Stalinist rejimlerde etkili bir "bürokrasi" (yani siyasetle ilişkisi kesilmiş ve muktedir idari aygıt) gerçekten de bulunmuyordu. Başka bir deyişle, Stalinizmin sorunu, gereğinden fazla "devletçi" olması değildi; parti ve devletin tamamen özdeşleşmesini ima ediyordu bu. Aksine, sorun, parti ve devlet arasında her zaman bir mesafe bulundurulmasıydı. Bunun sebebi şuydu: Stalinizm (ve genel olarak şu ana kadarki bütün komünist girişimler), devlet aygıtlarının temel işleyişini gerçek anlamda dönüştüremedi; dolayısıyla onları kontrol altında tutmanın tek yolu, devlet iktidarını yasallığın ötesine geçen bir parti iktidarıyla bütünlemekti. Ve bu açmazdan kurtulmanın tek yolu... bu noktada, çaresizce, yeni bir "hayal gücü tohumu"na ihtiyaç vardır.

Giorgio Agamben bir röportajında, "Düşünce, umutsuzluğun cesaretidir," demişti. En kötümser teşhislerin bile, kural olarak, bir tür "tünelin ucundaki ışık" metaforuna işaret ettiği, içinden geçtiğimiz tarihsel dönem açısından özellikle geçerli bir sezgidir bu. Gerçek cesaret, bir alternatif tahayyül etmek değil, kolayca fark edilebilecek bir alternatif bulunmadığı gerçeğinin sonuçlarını kabul etmektir. Bir alternatifin hayalini kurmak, teorik ödlekliğin bir işaretidir; içinde bulunduğumuz çıkmazdan kurtulmak için enine boyuna düşünmemizi engelleyen bir fetiş işlevi görmektedir. Kısacası gerçek cesaret, tünelin ucundaki ışığın, büyük ihtimalle bize karşı yönden yaklaşan başka bir trenin ön farı olduğunu kabul etmektir.

NOTLAR

1 Bu fikri Alenka Zupančič'e borçluyum.

2 Alain Badiou, "Fifteen Theses on Contemporary Art," *Lacanian Ink*, 23. Şuradan ulaşılabilir: www.lacan.com.

3 Bkz. Fredric Jameson, "An American Utopia," ed. Slavoj Žižek, *An American Utopia: Dual Power and the Universal Army*, Londra: Verso Books, 2016.

4 Bkz. Hugo Albuquerque, "Becoming-Brazil: The Savage Rise of the Class Without Name," *The South Atlantic Quarterly*, Sonbahar 2014, s. 856-7, 859.

5 Antonio Negri ve Jerome Roos, "Toni Negri: From the Refusal of Labour to the Seizure of Power," *ROAR Magazine*, 18 Ocak 2015.

6 Burada Rowan Williams'ın "The Actuality of the Theologico-Political" kolekyumunda (Birkbeck Hukuk Fakültesi, Londra, 24 Mayıs 2014) sunduğu "On Representation" başlıklı tebliğden yola çıkıyorum.

7 Bkz. Jacques Lacan, *Ecrits*, New York: W. W. Norton, 2006, s. 689-98.

8 Bkz. Jean-Pierre Dupuy, *Avions-nous oublie le mal? Penser la politique après le 11 septembre*, Paris: Bayard, 2002.

9 Bkz. John Rawls, *A Theory of Justice*, Cambridge: Harvard University Press, 1971 (1999'da yeniden düzenlenmiştir).

10 Bkz. Friedrich Hayek, *The Road to Serfdom*, Chicago: University of Chicago Press, 1994.

11 Şuradan alıntılanmıştır: Allen Wood, "Karl Marx on Equality". Şurada ise çevrimiçi yayınlanmıştır: http://philosophy.as.nyu.edu/docs/IO/19808/Allen-Wood-Marxon-Equality.pdf.

12 Karl Marx ve Friedrich Engels, *Collected Works* Cilt 24, Londra: Lawrence ve Wishart, 1978, s. 73.

13 Marx ve Engels, *Collected Works* Cilt 24, s. 86.

14 Yeni Ahit 2:44-45.

15 Alain Badiou, *A la recherché du reel perdu*, Paris: Fayard, 2015, s. 55.

16 Gideon Rachman, "Eurozone's weakest link is the voters", *Financial Times*, 19 Aralık 2014.

17 Bkz. James Mackenzie, "At least seven dead in Italian textile factory fire," *Reuters*, 1 Aralık 2013.

18 Etienne Balibar, *Sur la dictature du proletariat*, Paris: Maspero, 1976, s. 148.

19 Balibar, s. 147.

20 Şurada alıntılanmıştır: Richard McGregor, *The Party*, Londra: Allen Lane, 2010, s. 22.

21 McGregor, s. 21.

22 McGregor, s. 14.

Aklın Devrimci İyimserliği Üzerine

Leo Panitch

İnsan kendi ahlaki güçlerinin kaynağının yine kendisinde olduğuna öylesine içten ikna olmalı ki ... umutsuzluğa hiç düşmesin; o pespaye, bayağı ruh hallerine, kötümserliğe ve iyimserliğe hiçbir zaman kapılmasın. Benim kendi ruh halim, iki duyguyu sentezleyip onları aşıyor: Aklım kötümser, ama irademiyimserdir. Kendimi illüzyonlara asla kaptırmadığım için, nadiren hayal kırıklığına uğrarım. Ucu bucağı olmayan bir sabırla kuşanmış durumdayım hep; pasif, atıl türden değil de sebatla birleşmiş bir sabır bu.[1]

Antonio Gramsci'nin Aralık 1929'da kardeşi Carlo'ya hapishaneden yazdığı bir mektuptan alınan bu sözleri, çoğu zaman yanlış bir şekilde Gramsci'ye mal edilen ünlü "aklın kötümserliği, iradenin iyimserliği" sloganına dair faydalı bir perspektif sunmaktadır. Aslına bakılırsa Gramsci bu sloganı, (Nisan 1920'de Turin genel grevi sırasında *L'Ordine Nuovo*'daki bir makalesinde) kendilerini "ortaya çıkarılmış devrimci gerçekliğin kaynağı" olarak yansıtıp "Bunu hep söyledik. Biz zaten haklıydık!" diyerek tatmin eden anarşistlere karşı, "devrimci sürecin sosyalist kavrayışı"nın özelliklerini tasvir etmek amacıyla Romain Rolland'dan almıştır.

Gramsci, Rolland'ın mottosuna özellikle İtalyan bir anarşiste cevap verirken başvurmuştur. Gramsci'nin yanıt verdiği anarşist, sosyalizme geçiş sürecinde devlete dair Marx ve Bakunin arasında cereyan eden tartışmayı klasik biçimde yanlış yorumlamış, "sefalet ya da zulme başvurularak gerçekleştirilen bir devrim, otoriter bir diktatörlük kurumuna yol açacağından" ... Marx'taki aklın kötümserliğini reddetmiştir. Devrimin sorumluluklarını üstlenmeye hazır disiplinli ve bilinçli militanlardan oluşan büyük bir ordu kurulması için sistematik bir çaba ortaya konması amacıyla anarşistler ile sosyalistlerin işbirliği yapması çağrısında bulunmasına karşın, Gramsci'nin, devrimci bir devlet yaratma hedefi taşıyan devrimci bir parti kurulmasına yönelik Marksist tezi savunması bir klasiktir:

> Proleter sınıf, şu anda, rastgele bir biçimde köylere ve kentlere dağılmış durumdadır; ya makine ya da toprak başındadır. Neden çalıştığını bilmeksizin köle gibi

> çalıştırılır. Bu sınıf için açlıktan ve soğuktan ölme tehdidi günden güne artmaktadır. Sendikalarda ve kooperatiflerde bir araya gelmektedir; fakat kendiliğinden bir tercih ya da ruhunda özgürce doğan dürtüler sonucunda değil, ekonomik direnişin gerekliliği yüzündendir bu. Proleter kitlelerin bütün eylemleri, zorunlu olarak, kapitalist üretim tarzının, burjuvazinin elindeki Devlet iktidarının belirlediği biçimlerde gelişmektedir. Ruhsal ve bedensel köleliğe mahkûm edilen bir kitlenin bağımsız bir tarihsel gelişim sergilemesini, kendiliğinden bir biçimde devrimi başlatıp sürdürmesini beklemek, ideologların kapıldığı saf bir illüzyondur.[2]

Aklın kötümserliği ile iradenin iyimserliği arasındaki ikiliği ne ölçüde aştığını takdir etmeksizin Gramsci'nin *Hapishane Defterleri* adlı eserini okumak aslına bakılırsa mümkün değildir. Bu ikiliği tam da şaşırtıcı derecedeki yaratıcı zekâsını, yeni türde bir siyasi partinin yaratılmasında neyin gerçekten bulunması gerektiğine yorarak aşmıştır; kendisi gibi hayal gücüne sahip bir realist olarak tanımlanabilecek bir başka büyük İtalyan siyasi teorisyeni saygıyla anan Gramsci, bu partiden "modern prens" olarak bahsetmiştir.[3] Devletin topluma derinden kök salmış olduğu koşullarda devrimci bir dönüşüm gerçekleştirebilecek bir parti formu ortaya koymaya çalışırken, Gramsci, devrimci iradenin kendiliğinden gelişen dönüştürücü "olaya" öncülük etmesini beklememiş (ki bu günümüzde birtakım radikal entelektüeller arasında revaçtadır), bunun tam tersini yapmıştır.[4]

Son kitabı *Hope Without Optimism*'de (*İyimser Olmayan Umut*) Terry Eagleton, iradenin iyimserliğindeki "iradeciliğin ve hatta maceraperestliğin" tehlikelerini kabul etmektedir, fakat ona göre iyimserler çoğunlukla muhafazakârdır "çünkü iyi bir geleceğe inanmaları, mevcut durumun esasen mükemmel olduğuna güvenmelerinden kaynaklanmaktadır."[5] Dolayısıyla iyimserliği öncelikle bir egemen sınıf ideolojisi olarak yorumlamaktadır. Eagleton'ın kahramanı, "devrimci vizyonunu hem ağır bir melankoli hem de tarihsel sürece olan güvensizlik üzerine" inşa eden Walter Benjamin'dir.[6] Eagleton, Benjamin'in "kötümserliği siyasi amaçlar için örgütleme" gereksinimini ifade eden, anlaşılması güç bir makalesini eşelemesine rağmen, bu aslında kolaycı bir iyimserliğe karşı çıkmaya yönelik bir olumsuz tavrın ötesine geçmemektedir. Bu durum bizi, pozitif dönüşümü amaçlayan değişimin önündeki büyük engellerin ağırbaşlı kabulüyle şekillendirilmiş, hem kendi içimizde hem de kurumlarımızda bu engelleri aşmak adına elimizden gelen bütün pozitif katkıları sunabilmek için ihtiyaç duyduğumuz iyimserlikten mahrum bırakmaktadır.

Doğrusu, Eagleton "imkânsızı ummanın irrasyonel" olduğunu ancak "büyük ölçüde olanaksız olanı" ummanın öyle olmadığını söylerken, aslında büyük ölçüde olanaksız olanın olanaksızlığının bir miktar azaltılmasına katkı sağlayabileceğimize inanan türde bir aklın iyimserliğine işaret etmektedir.

Eagleton'ın Aristoteles'ten yola çıkarak umudu "rasyonel arzu" olarak tanımlaması, aslına bakılırsa aklın iyimserliğidir.[7] Akıl, bütünüyle soyut bir muhakemeden ve pozitivist ampirik muhsebeden ibaret değildir. Etik ve hayal gücü de akla içkin durumdadır. Aklın iyimserliği; muhakeme, etik ve hayal gücüyle iradenin iyimserliğinin nasıl gerçeğe dönüştürüleceği arasında bağ kurmayı içerir.

Bugün birçok entelektüel, aklın iyimserliğinin, evrensel gerçeklik iddialarıyla ve evrimci ilerleme beyanlarıyla, "akıl çağı"ndan zuhur eden her şeye prim verebileceğinden korkmaktadır; birçok entelektüelin günümüzde aklın iyimserliğine dair sıkıntılı bulduğu nokta da budur. Bu kadar fazla sol entelektüelin bu gerekçelerle gerçeği söyleme görevinden imtina etmesi, kuşkusuz, kısmen geleneksel solun siyasi ve entelektüel eksikliklerinin sonucuydu. Fakat zaman zaman, gerçekliği kabaca ya burjuva ya da proleter olarak yaftalayan dar sınıf mücadelesi perspektifinin sorunlu yönünü genellemekle yetindiler ve aynı ikili karşıtlık çeşidini ırka, cinsiyete ve her türden asimetrik güç ilişkisine uyarladılar.

İster fen bilimlerinde ister sosyal bilimlerde isterse felsefe ve hukukta olsun, bilgi üretiminin ve adalet iddialarının toplumsal bir yere sahip olduğu konusunda ısrarcı olmak bir şeydir; fakat fen bilimlerinden ve sosyal bilimlerden, felsefeden ve hukuktan zuhur etmiş olan en iyi prensip ve pratiklerin bütün nesnel geçerliliğini reddetmek, kurunun yanında yaşı da yakan bir entelektüel pratik biçimidir.[8] Meera Nanda'nın, *Socialist Register*'ın 1997 sayısındaki "Restoring the Real" [Gerçeği Restore Etmek] başlıklı makalesini sonlandırırken gayet güzel bir biçimde ifade ettiği gibi, epistemolojik rölativizm, gerçek bir adaletsizlik hissinden kaynaklanıyor olsa bile, "adalet davasına aykırı olabilir, çünkü 'gerçeklik yoksa adaletsizlik de yoktur', yalnızca birçok farklı hikâye vardır."[9] Eşitliği korumak, demokrasiyi gerçeğe dönüştürmek, toplumsal ve ekolojik adaleti sağlamak için bilgiyi, bilimi ve etiği görecesizleştirmeye, gerçekliğin bölümlere ayrılmasının ötesine geçmeye en çok ihtiyaç duyanlar, sömürülen, ötekileştirilen ve ezilenlerdir.

Thomas Dewey 1916 yılında sadece "İlerleme" başlığını taşıyan bir makale yayımladı. Bu makale, Birinci Dünya Savaşı'nın yaratmış olduğu mezbahanın ortasında, aklın iyimserliğiyle ne kastettiğimi çok iyi yakalayan ve burada uzun da olsa alıntılanmayı hak eden bir argüman sunuyordu:

> Bazı insanlar, günümüzde yapılan ilerleme tartışmalarında yalnızca ironi görecektir. Karamsarlık hiçbir zaman daha kolay olmamıştı. ... [Fakat] ilerlemenin bağlı olduğu koşulları aramanın daha gerekli olduğu bir dönem de olmamıştı. ... Ekonomik durum, büyük zenginliğin yanı başındaki fakirlik problemi, cehalet, kültürün ve sınırsız fırsatların yanı başında yaşamda adil bir şanstan yoksun olmak... [B]ütün bunlar aslında her şeye rağmen tamamlanmış bir olgudan ziyade bir ilerleme fırsatıyla karşı karşıya olduğumuzu hatırlamamıza yardım etmiştir hep ...

> İlerleme kendiliğinden gerçekleşmez; insanın niyet ve amaçlarına, hayata geçirilmesi için gereken sorumluluğun üstlenilmesine bağlıdır. İlerlemeye bir bağış değil, bir sorumluluk gözüyle bakma gereksinimi üzerine kafa yorarken en çok vurguladığım şey, akla karşı; yani ileriyi gören, plan yapan ve işe önceden başlayan güce karşı sorumluluktur. Tabiatımız gereği o kadar çok dürtü, hassasiyet ve duyguyla doluyuz ki, bu şeylerin etkili olduğuna gereğinden fazla inanmak bizi her zaman cezbetmektedir. ... [Ancak] değişken, yani sınırsız bir biçimde değiştirilebilecek faktör, hassasiyet ve dürtüleri devreye sokup yönlendiren toplumsal koşullar olduğundan, ilerlemenin olumlu araçları, uygun toplumsal aygıtların yaratılması için aklın kullanılmasında yatmaktadır. ... Pratikte, toplumsal koşulları incelerken ve toplumsal mekanizmaları tasarlarken, derinlemesine düşünme yönteminin ısrarla kullanılmasıyla alakalı bir meseledir bu.[10]

Dewey oldukça etkileyici bir biçimde şu sonuca varmıştır: İlerlemenin önündeki en büyük engel, muhafazakâr ve gerici güçler değil, "yapıcı toplum mühendisliği" adını verdiği şeye duyulan çok daha yaygın inançsızlıktır. Bugün bu yaygın inançsızlık hali, bir kez daha aklın iyimserliğinin karşı karşıya kaldığı en büyük engeldir. Toplum mühendisliği kavramının, elbette, günümüzün en solcu entelektüellerine soğuk terler döktürmesi muhtemeldir. Ama peki ondan korkmalı mıyız? Karl Polanyi *Büyük Dönüşüm* adlı eserinin sonunda, demokratik planlamanın sadece mümkün olmakla kalmadığını, aynı zamanda onu kolektif toplumsallaşmayla ilişkilendirerek gerçek bireysel özgürlüğün zorunlu koşulu da olduğunu söyleyip Friederich Hayek'e karşı çıkarken "kurumsal mühendislik" kavramını kullanıyordu.[11]

Piyasa deregülasyonu ve yeniden regülasyonu dönemleri arasında kapitalizm içindeki kanun benzeri gelgitlerin gerekli olduğunu savunmak için Polanyi'nin "çifte hareket" kavramına başvuran ve böylece neoliberalizmden Keynesçi refah devletinin yol gösterici ilkelerine geri dönüşe katkı sunmayı ümit edenler, Polanyi'nin aklın iyimserliğine yaptığı temel katkıyı idrak edememektedir ki o, bu katkıyı demokratik sosyalist ekonomik planlamayı hem neoliberalizme karşı hem de Keynesçi refah devletinin çelişkilerini aşmanın bir yolu olarak savunuyordu.[12] Polanyi, Marksist olmaktan çok Owencı olmasına rağmen bir sosyalistti ve kapitalist çelişki anlayışı, düşüncelerinde merkezî bir öneme sahipti. Polanyi'ye göre, kapitalizmde *laissez-faire*'in önüne set çekilmesi, ister gümrük vergileri ister sosyal refah önlemleri şeklinde olsun, ya da gerek Bismarck dönemindeki gibi yukarıdan gelsin gerekse yeni örgütlenmiş işçi sınıfının aşağıdan baskısıyla olsun, kapitalizmin yeniden üretilmesi açısından çelişkiler yaratıyordu. Ayrıca, yirminci yüzyılın ilk yarısında "büyük felaket" olarak nitelendirdiği Dünya Savaşı'na ve Büyük Buhran'a yol açan şey, on dokuzuncu yüzyıl sonu kapitalizminde bu çifte hareketin yarattığı çelişkilerdi.

Polanyi başlangıçta Roosevelt'in *New Deal*'ı ile İkinci Dünya Savaşı'nda faşizme karşı kazandığı zaferlerin ve en başta da 1945 yılında İngiltere İşçi

Partisi'nin elde ettiği o büyük çoğunluk hükümetini sağlama alan kapitalist demokrasilerdeki devlet planlamasının, demokratik sosyalist ekonomik planlamanın temellerini atacağını ümit etmişti. Fakat hem içerde hem de dışarıda kapitalizmin büyük güçleriyle yaptıkları uzlaşmaların, Keynesyen refah devletinin inşasıyla bile sermaye birikimini ve metalaşmayı güçlendirdiğini çok geçmeden kabul etti. 1970'lerde Keynesyen refah devletinin de gözler önüne serdiği üzere, bir kez daha krize yola açacak çelişkileri üreten regülasyon ve sosyal reformlarla beraber, o sorunlu çifte hareket burada da mevcuttu. Neoliberalizm işte bu çelişkilerin cirit attığı ve solun demokratik sosyalist planlama aracılığıyla bunların ötesine geçen bir yol çizemediği bir dönemde kök saldı.

Aklın iyimserliği, tarihsel ilerlemenin teleolojik yasalarını sahiplenmeyi gerektirmiyor. Aklın iyimserliği, aslında, insanlık tarihindeki olumsallığa karşı duyarlı olmayı gerektiriyor; çelişki ve krizler, bu tür bir olumsallığın kapsam ve olanaklarının belirlenmesinde tek değişken faktör değildir, kolektif insan etkinliğinin kapasiteleri de dönüştürücü kurumsal biçimlerin geliştirilmesinde hayati önem taşıyan değişken faktörler arasındadır. En az Marx ve Gramsci kadar, Dewey ve Polanyi'nin de varmamızı istediği noktaya varmak, ekonomik ve siyasi kurumların sınırlarını zorlamayı gerektirmektedir. Ve bunu yapmak için de, devlet bürokrasisi konusunda Max Weber ve parti oligarşisi konusunda da Roberto Michels gibi aklın büyük kötümserlerine de kulak vermek önemlidir. Bunun nedeni tam da şudur: Piyasa rekabetine dayalı kapitalist mantığın yerini kolektif planlamaya dayalı sosyalist mantığın almasının önündeki gerçek kurumsal engelleri saptamamız gerekmektedir; böylece, en azından, karmaşık temsil ve yönetimin yanı sıra hakiki demokratik katılıma da yönelik halk kapasitelerini geliştirebilecek kurumsal biçimleri ortaya koyarak bu engelleri en aza indirebiliriz. Bu tür bir kurumsallığın siyasi amacı, tam da belli yollara bağlılığı meşru kılmanın zıttıdır, yani kurumların sosyalist biçimlerde nasıl dönüştürülebileceğini keşfedene kadar kurumsal olumsallıklar üzerinde durmaktır.

Bunu yapabilecek özneleri yaratmaya yönelik yeni siyasi partiler inşa etme ihtiyacı, son yıllarda giderek daha fazla kabul görmektedir. Geçtiğimiz yirmi yıla damgasını vuran küresel neoliberalizm karşıtı protesto hareketleri, ne kadar dikkate şayan ve etkileyici olursa olsun, şunu bir kez daha doğrulamıştır: İlelebet protesto edebilirsiniz, ancak siyasi iktidarı ele geçirip onu dönüştürmeksizin, dünyayı asla değiştirmezsiniz. Jodi Dean'in *Crowds and Party* adlı yeni kitabı, bu meseleyi çok iyi bir şekilde ele almaktadır. Fakat "duygusal bir komünite" olarak yeni komünist parti tasviri yeterli değildir.[13] Bunun aynı zamanda, karmaşık demokratik temsil ve yönetim kapasitelerini geliştirmeye yönelmiş "entelektüel bir komünite" de olması gerekmektedir.

Bu bakımdan hatalarımızdan ders çıkarmalıyız. İrlanda'daki 1916 tarihli Paskalya Ayaklanması'nın yüzüncü yıldönümü için çekilen *Rebellion* adlı

beş bölümlük Netflix dizisi, tipik İrlandalı postmodernist Samuel Beckett'in o ünlü dizesini akıllara getirmektedir: "Hep denedin. Hep yenildin. Olsun. Yine dene, Yine yenil. Daha güzel yenil."[14] Doğrusu, söz konusu ayaklanmayı (ve yaşadığı yenilgiyi) etkileyici bir şekilde sahneye yansıtan *Rebellion*, bu ayaklanmanın altı yıl sonra İrlanda'nın bağımsızlığını kazanması için yaktığı kıvılcıma işaret ederek son bulur. Aynı zamanda bize, 1916 devrimcilerinin sosyalist hedeflerini gerçekleştiremediği ölçüde -tıpkı yirminci yüzyılın daha sonraki yıllarında kazanılacak diğer birçok zafer gibi- bu ulusal kurtuluş zaferinin gizi açığa çıkmış doğasını hatırlatmaktadır.

Başarısızlıklardan ders çıkarmak, sadece geçmişe bakmakla ilgili bir mesele değildir. Güncel olayları nasıl irdelediğimiz ve onlardan nasıl dersler çıkardığımızla da alakalıdır. Tıpkı 1930'ların ortalarında "Geleceği gördük, işler gayet yolunda," diyerek Moskova'dan geri dönen Fabian Derneği'nin sadık reformistleri Sydney ve Beatrice Webb gibi, zamanımızın birçok sosyalist entelektüeli yeni binyılın ilk on yılında Brezilya'ya, Venezuela'ya ve Bolivya'ya gitmiş ve aynı mesajla geri dönmüştür. Eleştirel soruşturma konusundaki bu eksiklik, iradenin iyimserliğinin karakteristik özelliğidir. İhtiyaç duyulan şey, dönüştürücü değişim çabalarının karşı karşıya kaldığı engellerin, karşılaşılan sınırların ve savuşturulan problemlerin dikkatli ve duygudaş bir biçimde incelenmesidir; böylece geri dönüp kendi ülkelerimizde siyasi değişim gerçekleştirme kapasitelerimizi geliştirmeye çalışırken risklerle yüzleşmek zorunda kaldığımızda, onlardan daha iyi dersler çıkarabiliriz. Yunanistan'da Syriza'nın yükselişine karşı ülke dışında sergilenen daha yaygın yaklaşım bu yönde olsaydı, küresel ekonomik krizin yaklaşık on yıl önce başlamasından beri bu partinin ilk ve tek yeni radikal sol hükümet olarak seçilmesine verilen coşkulu tepki daha ılımlı kalır ve boşa çıkmış bir irade iyimserliğinin karakteristiği olan duygusal ihanet çığlıkları bu kadar yaygın duyulmazdı.

Yaklaşan ekolojik felakete dair son derece inandırıcı bilimsel öngörülere eşlik eden felaketçi karamsarlığı yumuşatmak için, aklın iyimserliği belki de bugün en gereken şeydir. İnsanlar yalnızca beş ya da on yılımız kaldığını söyleyerek bu konuda bizi harekete geçirmeye çalıştığında, aslında ihtiyaç duyduğumuz tek şeyin iradenin iyimserliği olduğunu düşündüren bir biçimde kendi akıllarının kötümserliğini ortaya koymaktadırlar. Ekolojik zaman ile siyasi zaman arasındaki tedirgin edici kopuklukla yüzleşmemiz ve bu ikisi arasında bağlantının nasıl kurulacağına kafa yormamız gerekmektedir. Bu özellikle de, ekolojik problemlerin bütününe yanıt üretebilmek adına, kurumsal kapasiteler, her şeyden önce de demokratik sosyalist ekolojik planlama kapasitesi örmenin alacağı zaman için geçerlidir.

Ernst Bloch'un başyapıtı *Umut İlkesi*, sosyalizm potansiyelinin, insan aklının "ütopik istenci" adını verdiği şeyde yattığını saptamakta haklıydı.

Gramsci'nin "herkesin filozof olduğu, çünkü her entelektüel faaliyette, 'dilde', dünyaya dair özgül bir kavrayışın bulunduğu"[15] yönündeki iddiasında da görüldüğü üzere, bu istenç, zanaatkârın kusursuzluk arayışında; bu istençten mahrum bırakıldığında işçinin yabancılaşmayı deneyimlemesinde; tiyatronun, mimarinin, resmin, edebiyatın ve hatta iyi bir makalenin bu istence vazettiği bakışlarda bulunabilir. "Karamsarlığın aksine, sınanmış bir iyimserlik, gözünüzde bir şimşek çaktığında, genel anlamda hedefi-inancı yadsımaz; *tam tersine, şu an önemli olan, doğru olanı bulup kanıtlamaktır.*"[16]

NOTLAR

Bu makale, 25 Nisan 2016 tarihinde York Üniversitesi'nde verdiğim Siyaset Bilimi açılış dersine dayanmaktadır.

1 Antonio Gramsci, *Letters from Prison*, Lynn Lawner tarafından seçilip çevrilmiştir, New York: Harper ve Row, 1973, s. 159.

2 Gramsci'nin (30 Nisan 1920'de *L'Ordine Novo*'da yayımlanan) "Address to the Anarchists" adlı makalesinin İngilizce tam metnine şuradan ulaşılabilir: https://libcom.org

3 Bkz. Glen Newey, "The Getaway Car", *London Review of Books*, 38:2, 21 Ocak 2016, s. 39-42, şuradan alıntılama yapılmıştır: Muarizio Viroli, *Redeeming 'The Prince': The Meaning of Machiavelli's Masterpiece*, Princeton: Princeton University Press, 2013.

4 Örn. Alain Badiou, *Being and Event*, New York: Continuum, 2005.

5 Terry Eagleton, *Hope Without Optimism*, Charlottesville: University of Virginia Press, s. 13.

6 Eagleton, *Hope*, s. 14. Benjamin'in ünlü metaforunun aksettirdiği şey aslında budur: "İşte tarihin meleği; yüzü geçmişe dönüktür. Bizim bir olaylar silsilesiyle karşılaştığımız yerde, o ayağının ucuna savrulan üst üste yıkıntılardan oluşan tek bir felaket görür. Melek kalmak isteyecektir, ölüleri uyandırmak ve parçalanmış her şeyi bütünlüğe kavuşturmak isteyecektir. Ama cennetten bu yana bir fırtına esmektedir; fırtına meleğin kanatlarını öylesine şiddetle yakalamıştır ki artık kanatlarını kapatamaz. Bu fırtına karşı konulmaz bir şekilde, meleği arkasını dönmüş olduğu geleceğe doğru savurmaktadır, önünde kalan yıkıntılar yığını ise göğe doğru yükselmektedir. Bu fırtına, bizim *ilerleme* dediğimiz şeydir..."

7 Eagleton, *Hope*, s. 50-51.

8 Şu satırları yazarken Gramsci'nin uyarmakta olduğu şey tam olarak buydu: "... bilimsel tartışmayı bir zanlının ve mesleki görevi gereği zanlının suçlu olduğunu ve insanlardan uzak tutulması gerektiğini göstermek olan bir savcının yer aldığı bir hukuki süreç olarak görmek hatalıdır ... [daha ziyade] karşı taraf kendi yapısına, tâbi bir cephe olarak olsa bile dahil etmesi gereken bir ihtiyacı da dile getiriyor olabilir. Hasmın (ki bazen bütün geçmiş düşünce hasım olarak ortaya çıkar) konumunu ve nedenlerini anlayıp gerçekçi biçimde değerlendirmek; kelimenin kötü anlamında, -yani kör bir ideolojik bağnazlık anlamında- kendini ideolojilerin hapishanesinden kurtarmak demektir. Bilimsel araştırma için tek verimli bakış açısı olan 'eleştirel' bir bakış açısına sahip olmak anlamına gelir." *Selections from the Prison Notebooks*, Londra: Lawrence ve Wishart, 1971, s. 343-4.

9 Meera Nanda, "Restoring the Real", ed. Leo Panitch, *Socialist Register 1997: Ruthless Criticism of All That Exists*, Londra: Merlin Press, 1996, s. 344-5.

10 Thomas Dewey, "Progress", *The International Journal of Ethics*, Nisan 2016, s. 311-13, 315-17.

11 Karl Polanyi, *The Great Transformation*, Boston: Beacon Press, 1944.

12 Örneğin bkz. Fred Block ve Margaret Somers, *The Power of Market Fundamentalism: Karl Polanyi's Critique*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2014.

13 Jodi Dean, *Crowds and Party*, Londra: Verso, 2016, s. 218-19.

14 Samuel Beckett, *Worstward Ho*, http://www.samuel-beckett.net/w_ho.htm

15 Gramsci, *Selections*, s. 323.

16 Ernst Bloch, *The Principle of Hope*, Cilt 1, Cambridge: MIT Press, 1986, ss. 445-6.

Katkıda Bulunanlar

Bryan D. Palmer Peterborough, Ontario'da bulunan Trent Üniversitesi'nde, fahri tarih profesörü ve *Labour/Le Travail* dergisinin editörüdür.

Joan Sangster Peterborough, Ontario'da bulunan Trent Üniversitesi'nde Morton Tarih Kürsüsü'nde görevlidir.

Leo Panitch Toronto'da bulunan York Üniversitesi'nde, fahri siyaset bilimi profesörüdür. 1985'ten bu yana *Socialist Register*'ın editörlerinden biridir.

Sam Gindin Kanada Otomobil İşçileri Sendikası'nın eski baş ekonomisti ve araştırma direktörüdür ve Toronto'da bulunan York Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi bölümünde konuk öğretim üyesi olarak bulunmaktadır.

Jodi Dean Geneva, New York'taki Hobart & William Smith Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi bölümünde siyaset felsefesi dersleri vermektedir.

Hilary Wainwright Red Pepper dergisinin editörüdür, Amsterdam'da bulunan Transnational Institute'un Yeni Siyaset Projesi kapsamında çalışmaktadır.

Fabien Escalona Grenoble'da bulunan Sciences Po'da ve Brüksel Özgür Üniversitesi Siyasal Yaşam Araştırmaları Merkezi'nde (Cevipol) öğretmen ve araştırmacıdır.

David Schwartzman Washington, Howard Üniversitesi Biyoloji bölümünde fahri profesördür.

Steve Striffler New Orleans Üniversitesi'nde antropoloji profesörüdür ve Latin Amerika Araştırmaları Merkezi'nde Doris Zemurray Stone Kürsüsü'nde görev yapmaktadır.

August Nimtz Minneapolis'te bulunan Minnesota Üniversitesi'nde siyaset bilimi profesörüdür.

A. W. Zurbrugg merkezi Londra'da bulunan The Merlin Press'de yayıncılık yapmaktadır.

Wang Hui Pekin'de bulunan Tsinghua Üniversitesi'nde Çin Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğretim grevlisidir.

Adolph L. Reed Pennsylvania Üniversitesi'nde, ırk ve Amerikan siyaseti konularında çalışmalar yürüten bir siyaset bilimi profesörüdür.

Slavoj Žižek Slovenya, Ljubljana Üniversitesi'nde Sosyoloji ve Felsefe Enstitüsü'nde kıdemli araştırmacı, New York Üniversitesi'nde Almanca dalında ordinaryüs profesör ve Londra Üniversitesi Birkbeck Beşeri Bilimler Enstitüsü'nde uluslararası direktör olarak görev yapmaktadır.

Çağdaş Marksizmin en önemli ve verimli tartışma kanallarından biri olan *Socialist Register*, 1917 Ekim Devrimi'nin yüzüncü yılını selamlayan özel bir sayı ile okuyucuyla buluşuyor.

Leo Panitch ile Greg Albo'nun editörlüğünde hazırlanan bu sayı, Birleşik Krallık'tan İspanya ve Yunanistan'a radikal solun 21. yüzyıldaki serüvenine Ekim Devrimi merceğinden bakarken, Latin Amerika sosyalizmini ve Çin Devriminin mirasını da es geçmiyor.

Güncel Marksizmin Slavoj Žižek, Leo Panitch, August H. Nimtz, Wang Hui gibi önde gelen düşünürleri, *Socialist Register 2017*'ye, Marx ve Engels'in devrimci partiye bakışları, sınıf ve parti ilişkilerinin alabileceği biçimler, devrimin güncelliği ve devrimci iyimserlik gibi hiçbir zaman gündemden düşmeyecek kuramsal tartışmalarla misafir olurken, bugün farklı coğrafyalarda yaşanan gelişmeleri de değerlendiriyorlar.

Ekim'in mirasını hem güncel hem de tarihsel boyutlarıyla ele alan, sosyalizmin 21. yüzyılda karşı karşıya olduğu önemli sorunların üstesinden gelmek için bu mirasın ne denli önemli olduğunun altını çizen, ufuk açıcı bir çalışma...

THG
0897874
HKN

20 TL. KDV DAHİL

ISBN 978-605-172-242-9
9 786051 722429

Yordam Kitap
YordamKitap YordamKitap